МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 46

Частина 2

КИЇВський ВУ 2013 УНІВЕРСИТЕТ

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	д-р філол. наук, проф. А.Д. Бєлова
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	д-р філол. наук, проф. В.Б. Бурбело; д-р філол. наук, проф. І.О. Голубовська; канд. філол. наук, проф. Н.Ю. Жлуктенко, д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України Н.Ф. Клименко; д-р філол. наук, проф. Н.М. Корбозерова; д-р філол. наук, проф. Г.Г. Крючков; д-р філол. наук, проф. О.С. Снитко; д-р філол. наук, проф. Л.В. Коломієць; д-р філол. наук, проф. Л.І. Шевченко; д-р філол. наук, проф. О.І. Чередниченко

Адреса редколегії	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, Інститут філології, тел.: 239-32-58
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 23.10.2013 року (протокол № 3)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу інформації видано Міністерством юстиції України серія КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р ДК № 1103 від 31.10.02

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2013

УДК 81.23

Зінченко Г.Ю., заст.зав.каф.,
Національна академія Служби безпеки України

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТЕОРІЇ ЛАКУНАРНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто основні ознаки та існуючі класифікації мовних лакун, досліджено можливості застосування теорії лакунарності для попередження комунікативних невдач.

Ключові слова: *лакуна, культурні відмінності, комунікативна невдача.*

Сучасний світ існує в умовах безперервної комунікації. Впродовж усього життя людина є активним/пасивним учасником численних актів комунікації. Комунікативна взаємодія відбувається між представниками різних культур, мовних та соціальних груп. В умовах глобалізованого суспільства та доступного швидкісного інтернету інформація розповсюджується миттєво. Але не кожний акт комунікації стає успішним. Однією з причин комунікативних невдач є наявність в повідомленні *лакун* різного типу. Являючи собою незрозумілий для реципієнта елемент тексту/повідомлення, вони заважають успішності комунікації. І хоча багато зроблено в галузі дослідження комунікації, питання місця лакун в подоланні комунікативних бар'єрів все ще залишається актуальним.

Традиційно *лакунарність* досліджують як одну з рис мовної системи та розглядають лексичні, граматичні, лексико-граматичні лакуни. Великий інтерес викликає проблема лексикографічних лакун. Також *лакунарність* вивчають у текстах різних типів – так звані комунікативні лакуни. Більш широкий підхід до цієї проблеми передбачає вивчення *лакунарності* в контексті мовної картини світу та з точки зору лексикону мовної особистості. Сучасна лінгвістика займається вивченням способів виявлення лакун, їх типологізацією та класифікацією.

Метою нашої статті є вивчення можливостей застосування інструментарію теорії лакунарності у дослідженні міжкультурної комунікації. Для досягнення цієї мети було поставлено наступні задачі:

- вивчити ознаки лакун;
- проаналізувати існуючі класифікації лакун;

– дослідити можливості застосування теорії лакунарності для виявлення, аналізу та попередження комунікативних збоїв.

На теперішньому етапі лінгвістичних досліджень лакуни розглядаються як "національно-специфічні елементи культури, які знайшли відповідне відображення в мові носіїв цієї культури, та які або повністю незрозумілі, або зрозумілі лише частково для носіїв іншої культури і мови у процесі комунікації" [Томашева 1995, 58].

З позицій психолінгвістики явище *лакунарності* було досліджено Ю. Сорокіним, І. Марковіною. Вони присвятили вивченню цього феномена декілька робіт. Так, у монографії "Культура та текст. Вступ до лакунології" автори зазначають, що дослідження феномена лакун стало науковим напрямком, який існує в загальному контексті теорії мовної свідомості та міжкультурного спілкування і посідає "власне місце в якості методу виявлення та опису етнокультурного образу світу" [Марковіна 2010, 4]. Вчені запропонували застосовувати термін *лакуна* у процесі зіставлення не лише мов, але й інших культурних аспектів, відносячи до лакун "все, що в іншокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним, потребує інтерпретації, існує сигналом присутності в тексті національно-специфічних елементів культури, в якій створено текст" [Сорокін 1983, 37]. Перспективними, з точки зору подальшого вивчення проблеми розуміння іншокультурного тексту, а також текстів, що належать різним лінгвокультурних спільнотам, авторами визначаються такі завдання: "1) теоретичне осмислення феномену лакунізації текстів; 2) розгляд феномену лакунізації в більш широкому контексті взаємозв'язку *мова – мислення – культура*; 3) експериментальні дослідження, що підтверджують реальність існування виявлених типів лакун; 4) експериментальна перевірка реальності ознак, що приписуються лакунам, та виявлення їх латентних характеристик" [Марковіна 2010, 109]. У роботі "Основи лакунології" Ю. Сорокін, І. Марковіна та І. Панасюк досліджують теоретичні основи лакунології та її прикладні аспекти. Ю. Сорокін визначає мету лакунологічних досліджень як "фіксацію та тлумачення …непрозоростей як в межах однієї спільноти (*інтра*лінгвокультурософічні / *інтра*семіокультурософічні дослідження), так і під час зіставлення її з іншою, (*інтер*лінгвокультурософічні / *інтер-*

семіокультурософічні дослідження)" [Сорокін 2010, 31]. І. Панасюк розглядає *лакуни* як етнопсихолінгвістичний феномен, який "демонструє, як мови та культури відрізняються одна від одної з точки зору їх когнітивних структур" [Сорокін 2010, 42]. І. Марковіна визначає елементи, що не співпадають у двох культурах як *культурологічну лакуну,*що є свідченням наявності опозиції *свій – чужий*. Вона пропонує розглядати культурологічні лакуни як "сигнали специфіки" 1) учасників комунікації – *суб'єктні лакуни* (або *національно-психологічні*); 2) діяльності, що здійснюється комунікантами в "рідній" культурі – *діяльнісно-комунікативні лакуни*; а також 3) культурного простору, у якому існують суб'єкти спілкування, і на тлі якого відбувається сприйняття як партнера, так і змісту самого міжкультурного діалогу – "*лакуни культурного простору*" [Сорокін 2010, 37]. У колективній праці "Текст як явище культури" виділено ще один тип лакун – *текстові лакуни*, які виникають внаслідок специфіки тексту як інструменту спілкування; специфіку тексту можуть формувати зміст, форма фіксації та відтворення або сприйняття матеріалу, орієнтація на окремого реципієнта, авторська поетика, тощо [Антіпов 1989, 75].

Розвиваючи ідеї слов'янської етнопсихолінгвістики, Hartmut Schroder визначає наступні ознаки *лакун*:

– вони здаються реципієнту чимось незрозумілим, незвичним (екзотичним), чужим (невідомим), помилковим або неточним в тексті;

– вони здаються реципієнту чимось зайвим, дивним (незвичайним), неочікуваним, тобто непередбачуваним [Schroder 1998, 51].

Досліджуючи влив культурних відмінностей на рекламні стратегії, американські дослідники Erika Grodzki та Sharaf Rehman пропонують такий перелік ознак *лакун*:

– коли представник певної культурної групи вважає ситуацію, об'єкт чи діяльність "незвичайною" чи "дивною", тоді він чи вона зустрілись із лакуною;

– лакуни не мають постійного значення. Їх значення суб'єктивне за своєю природою та залежить від особистості реципієнта.

Виходячи з цього, автори доходять висновку, що *лакуни* є "*інтеркультурними*" за своєю природою, оскільки вони

виявляються під час неспівпадіння національних культур, субкультур чи індивідуальних культур автора та реципієнта. Erika Grodzki та Sharaf Rehman вважають, що метод виявлення лакун може стати в нагоді для систематизації культурних розбіжностей і пропонують таку типологію лакун:

– *суб'єктивні лакуни*, або "національно-психологічні" лакуни виявляються на тлі спільних точок зору та ставлень членів культурної групи, які самі ідентифікують себе такими, що належать до неї. Ці лакуни можна далі розділити на лакуни сприйняття національного характеру, силогістичні лакуни, що належать до психології мислення членів групи, культурно-емотивні лакуни, що характеризують темперамент представників певної культури та лакуни почуття гумору, лакуни сприйняття (напр. часу та простору), інтеррефлективні лакуни та лакуни уподобань;

– *лакуни комунікативної діяльності* – до них віднесені лакуни комунікативних стратегій, кінесичні лакуни та лакуни невербальної поведінки, лакуни етикету та лакуни культурного фонду, а також лакуни мовної системи та використання мови;

– *лакуни культурного простору* – під цим типом лакун автори розуміють лакуни культурної ідентичності, етнографічні лакуни, лакуни культурного символізму та лакуни оціночних стереотипів [Grodzki 2009].

Аналізуючи та вивчаючи досвід учасників програми по обміну студентами російських та німецьких університетів, професор Інституту славістики Берлінського університету Astrid Ertelt-Vieth зазначає, що теорія лакунарності, запропонована Ю. Сорокіним та І. Марковіною, здатна подолати розрив між "знанням світу" та "знанням мови"; аналіз лакун передбачає комплексний підхід до вивчення культурних розбіжностей, на відміну від суміші географічних, історичних, літературних, соціологічних та інших даних, яка пропонується при викладанні країнознавства. Застосування теорії лакунарності та її інструментарію дає очевидні результати, які мають практичне значення і можуть бути застосовані в різних галузях знань. Автор вважає, що метою аналізу лакун є дослідження найменших розходжень, часткових збігів, невідповідностей, індивідуальних характеристик та нових явищ і

пропонує свою класифікацію лакун. До чотирьох основних класів лакун віднесені:

- *ментальні лакуни;*
- *діяльнісні лакуни;*
- *об'єктні лакуни*, та
- *аксіологічні лакуни*.

Ментальні лакуни означають розбіжності в усіх когнітивних чи емоційних станах чи моделях, розбіжності "знання" в найбільш широкому значенні – свідоме і несвідоме, так званий практичний розум і відображене знання, правила, що витікають з досвіду та етики, очікування та страхи.

Підвидами ментальних лакун є:

- ✓ культурні емотивні лакуни;
- ✓ лакуни фону, або знання – концептуальні лакуни, рольові лакуни, лакуни відстані та часу, мнестичні лакуни;
- ✓ лакуни, пов'язані із знанням мови – повні та часткові лексичні та граматичні лакуни.

Діяльнісні лакуни означають розбіжності процесів мислення, говоріння, руху та інших видів діяльності. Їх появу спричиняють особливі ментальні та об'єктивні передумови, а вони самі можуть призвести до виникнення ментальних та об'єктних лакун. Перелік підвидів діяльнісних лакун є відкритим, і на момент проведення дослідження мав такий вигляд:

- ✓ лакуни застосування мови;
- ✓ лакуни парамови та мови тіла;
- ✓ лакуни етикету, поведінки, повсякденних дій та табу;
- ✓ лакуни мислення, сприйняття та орієнтації в часі та просторі –поділяються на сіллогістичні та перцептивні;
- ✓ лакуни усних текстів та відео;
- ✓ лакуни віртуальних текстів та картин.

Об'єктні лакуни означають розбіжності об'єктів та оточення і поділені на такі підгрупи:

- ✓ лакуни письмово зафіксованих чи записаних текстів та образів;
- ✓ лакуни громадських місць – традиції їх оформлення;
- ✓ лакуни географічної інфраструктури – архітектура, дороги, заповідники та ліси, тощо;

- ✓ лакуни особистого простору – інтер'єри та оформлення квартир, садиб, заміських домівок;
- ✓ лакуни тіла – колір волосся, вага, постава;
- ✓ атрибутивні лакуни – зачіска, аксесуари, одяг, макіяж;
- ✓ лакуни традиційних блюд.

Аксіологічні лакуни вказують на культурно-специфічні конотації та оцінки різних явищ. Саме вони часто є першопричиною непорозумінь та конфліктів [Ertelt-Vieth 2003].

Прикладом можливостей застосування теорії лакунарності під час дослідження міжкультурної комунікації можна вважати справу про крадіжку документів Ватикану, яка отримала назву *Ватиликс,* або *Vatileaks*. Першими термін *Vatileaks* вжили італійські ЗМІ, створивши складене слово зі слів *Vatican* – укр. *Ватикан* та *leaks* – укр. *витік*, означивши цим сутність проблеми – витік таємної інформації з Ватикану, про який стало відомо у травні 2012 року. На той момент нове слово являло собою повну ментальну концептуальну лакуну – виникла необхідність створення нового слова для позначення резонансної події. Це слово отримало визнання і невдовзі ЗМІ всього світу називали витік конфіденційної інформації Ватикану лише так. Отже лакуна була елімінована шляхом входження в мову зовнішнього запозичення. Британська газета "The Telegraph" 7 жовтня 2012 року опублікувала статтю під назвою "Pope Benedict XVI opens convention of bishops in wake of Vatileaks trial". (http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/vaticancityandholysee/9592511/Pope-Benedict-XVI-opens-convention-of-bishops-in-wake-of-Vatileaks-trial.html). Подальші публікації, у яких висвітлюється хід процесу також містять це слово: "Vatileaks: technician denies friendship with Pope's butler", "VatiLeaks: Computer programmer sentenced to two years for helping steal secret papers", "Vatileaks: computer technician faces trial". У цьому ж значенні використовують слово *Ватиликс* і російськомовні ЗМІ – он-лайн ресурс oko-planet.su розмістив матеріал "Ватиликс. Глашатаи нового мирового порядка" (http://oko-planet.su/first/143544-vatiliks-glashatai-novogo-mirovogo-poryadka.html). Україномовний портал новин europe.newsru.ua 2 жовтня 2012 року розмістив матеріал під заголовком "Ватилікс": екс-камердинер Папи Римського зізнався". Також слово *Ватилікс*, що отримало статус поняття, використовують у своїх репортажах журналісти телеканали новин 24

(http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?u_vatikani_rozsliduyut_vitik_konfidentsiynoyi_informatsiyi&objectId=199788). Он-лайн енциклопедія Вікіпедія має окрему статтю під назвою "Ватиликс", яка написана 11 мовами. Таким чином менш ніж за рік лакуна елімінується шляхом утворення нового слова, яке в подільшому набуває міжнародного вжитку.

Існуючі класифікації лакун створені на базі методів лінгвістики, перекладознавства, культурології, етнопсихолінгвістики тощо. У той же час необхідно зазначити, що класифікація лакун не є сталою моделлю. З розвитком комунікації та сфер міжкультурної взаємодії з'являються нові підкласи лакун та нові підходи до їх класифікації та опису. Теорія лакунарності це інтердисциплінарна теорія, яка може знайти своє застосування далеко за межами лінгвістики. Використовуючи інструментарій теорії лакунарності, виявляючи та аналізуючи лакуни, можна отримати практичний результат, який стане у нагоді і педагогам, і лінгвістам, а також спеціалістам в галузі реклами, PR-фахівцям, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Марковина И. Ю.* Культура и текст Введение в лакунологию / И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – М. : ГЭОТАР-Медиа. – 2010. – 140 с.
2. *Сорокин Ю. А.* Опыт систематизации лингвистических и культурологических лакун: Методологические и методические аспекты / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина // Лексические единицы и организация структуры литературного текста : Сб. науч. трудов. – Калинин – 1983. – С. 35–52.
3. *Сорокин Ю. А.* Основы лакунологии: главы задуманной книги / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина, И. Л. Панасюк // Вопросы психолингвистики. – 2010. – №1(11) – С. 31–157.
4. Текст как явление культуры / *Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А.* – Новосибирск : Наука, 1989. – 268 с.
5. *Томашева И. В.* Понятие "лакуна" в современной лингвистике. Эмотивные лакуны / И. В. Томашева // Язык и эмоции : [сборник научных трудов ВГПУ] – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 50–60.
6. *Astrid Ertelt-Vieth* How to Analyze and Handle Cultural Gaps in German Everyday Life// *Interculture-Online 4/2003* interculture.de, c/o IWK Uni Jena, 07743 Jena [Електронний ресурс] – Режим доступу *http://*www.interculture-online.info
7. *Erika Grodzki, Sharaf Rehman* Investigating Cultural Differences in Advertising Creative Strategy [Електронний ресурс] – Режим доступу

http://citation.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/1/2/9/6/pages112965/p112965-1/php

8. *Hartmut Schroder* Ethnozentrismus, Stereotype und Lakunen – Methodologische Uberlegungen zur Analyse interkultureller Kontaktsituationen// Hans Uske, Hermann Vollings, Jochen Zimmer, Christof Stracke (Hrsg.): "Soziologie als Krisenwissenschaft" – Festschrift zum 65.

9. Geburtstag von Dankwart Danckwerts. Koln 1998. Politische Soziologie Band 11. S. 41-56.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13.

Зинченко Г.Ю., зам.зав.каф.,
Национальная академия Службы Безопасности Украины

ИНСТРУМЕНТАРИЙ ТЕОРИИ ЛАКУНАРНОСТИ В ИССЛЕДОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье рассмотрены основные признаки и существующие классификации лакун, исследованы возможности применения теории лакунарности для предупреждения коммуникативных неудач.

Ключевые слова: *лакуна, культурные различия, коммуникативная неудача.*

TOOLS OF THE LACUNA THEORY IN INVESTIGATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

The existing classifications and main characteristics of lacunas, the use of the lacuna theory in the prevention of communicative failures are considered in this article.

Key words: *lacuna, cultural differences, communicative failure.*

УДК 004.738.5

Иванова К.А., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ ИНТЕРНЕТ-ТЕКСТЫ: ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ

Статья посвящена вопросу изучения Интернет-текстов в рамках комплексного подхода медиалингвистики. Автор акцентирует внимание на функционально-жанровой классификации медиа текстов, которая требует значительной доработки, и ставит задачей своего

исследования создать всестороннюю характеристику информационно-аналитического типа Интернет-текстов, что в дальнейшем послужит основой для выведения системы классификации медиа текстов. В статье указаны объект, задачи, основные методы и актуальность исследования. Такой взгляд на изучение медиа текстов может быть интересен специалистам в области лингвистики, журналистики и смежных с ними дисциплин.

Ключевые слова: *медиаречь; Интернет-текст; информационно-аналитический жанр; функционально-жанровая классификация; медиалингвистика.*

Функции и возможности, предоставляемые Интернет-технологиями и Интернет-ресурсами, являются незаменимыми в коммуникации современного общества (коммуникации разных видов и уровней). Несмотря на свое довольно таки недавнее появление, Интернет стал наиболее используемым средством массовой информации и коммуникации. Он ускорил и упростил процесс коммуникации, преодолел барьер расстояния и снял проблему ограниченности тиража.

Количество пользователей Всемирной Паутины постоянно возрастает, поскольку Интернет способствует более эффективной профессиональной и более активной и разнообразной социальной деятельности. Причины обращения к Интернет-ресурсам для каждого человека индивидуальные, но самые основные и общие из них это:

- оперативность и сверхскорость передачи информации на расстояния, размеры которых неважны;
- доступность к получению, передаче и обработке информации двадцать четыре часа в сутки семь дней в неделю;
- низкая цена или же полное ее отсутствие за возможность пользоваться Интернет-ресурсами.

Этот перечень можно продолжать бесконечно, находя множество индивидуальных причин, по которым каждый из нас пользуется сегодня услугами всемирной сети.

Интернет является объектом изучения ряда дисциплин, в первую очередь социальных и гуманитарных, то есть является междисциплинарным объектом исследования, поскольку проявляет себя в различных сферах человеческой деятельности.

Что касается лингвистических исследований, то сегодня идет активная работа по изучению Интернета. Более того, именно благодаря ученым-лингвистам (С.И.Бернштейн, Д.Н,Шмелёв,

В.Г.Костомаров, Ю.В.Рожденственский, Г.Я.Солганик, С.И.Трескова, И.П.Лысакова, Б.В.Кривенко, А.Н.Васильева и др.) появилась такая дисциплина, как медиалингвистика, которая представляет комплексный подход к изучению языка средств массовой информации. Появление этой дисциплины связано с накоплением объёма исследований языка СМИ, который достиг "критической массы", что сделало возможным переход этих исследований в новое качество – медиалингвистику. (Добросклонская).

Проект нашего исследования – информационно-аналитических Интернет-текстов – лежит в рамках именно этой дисциплины.

На современном этапе исследований медиатекстов, ученые выделяют среди них четыре базовых функционально-жанровых типа: новости, информационная аналитика и комментарий, публицистика и реклама. Но, все же, перед лингвистами стоит задача выделить и описать основные типы медиатекстов с помощью четкой системы параметров. Эта задача усложнена тем, что типологическое описание текстов СМИ должно основываться с одной стороны на общей типологии речи, с другой – на типологии традиционных жанров журналистики. Сверх того, жанровые классификации медиаречи отличаются в разных лингво-культурных традициях, например, русской и английской, что делает задачу еще сложнее. На данный момент базовыми параметрами для типологического описания медиатекстов являются:

- способ создания (авторский – корпоративный, устный – письменный);
- способ воспроизведения (устный – письменный);
- канал распространения (средство массовой информации: печать, радио, телевидение, Интернет);
- функционально-жанровый тип текста (новости, комментарий, публицистика, реклама);
- тематическая доминанта/ медиа топик (политика, бизнес, культура, спорт и т.д.) (Добросклонская, 2008).

В нашем исследовании объектом выступают русскоязычные информационно-аналитические тексты сети Интернет политической тематики, размещенные на электронных сайтах изданий.

Цель исследования – создание полноценного типологического описания информационно-аналитических медиатекстов в сети Интернет – предполагает решение ряда задач, основными из которых являются:

- отбор языкового материала (русскоязычные аналитические статьи/ тексты на тему политики, размещенные на сайтах различных изданий, как, например, "ria.ru", "Око планеты", "Дигиталметро", "Аналитика", "alternatio", "iarex" и др.);
- анализ отобранных текстов;
- выделение и описание лингвистических и медийных характеристик данного типа текстов;
- создание всесторонней типологической характеристики информационно-аналитического типа медиатекстов.

Как отмечает исследователь Т.Г.Добросклонская, информационно-аналитический жанр медиатекстов – аналитические обзоры событий, политические комментарии (то есть, тексты, выражающие мнение и оценку) – является обязательным и важнейшим компонентом современных СМИ. Информационно-аналитические тексты в наибольшей степени реализуют одну из главных функций массовой коммуникации – интерпретационную, или идеологическую. "Если новости отражают каждодневную меняющуюся картину мира, то тексты информационно-аналитические окрашивают эту картину в десятки разнообразных цветов, придавая ей определенный мировоззренческий оттенок, ту или иную идеологическую модальность". (Добросклонская, 2008).

Интерпретационная функция массовой коммуникации реализуется как с помощью медиа-технологий, так и средствами языка (на лингвистическом уровне). Поэтому анализ и описание аналитических Интернет-текстов требует подхода как минимум с двух позиций – со стороны лингвистики и со стороны науки о СМИ.

Т.Г.Добросклонская на основе исследований английской медиаречи выводит основные признаки информационно-аналитических медиа текстов:

1) с точки зрения СМИ:

- отбор фактов – эффективная медиатехнология, которая позволяет интерпретировать события, расставляя политические акценты; "будучи связанным с идеологической функцией, отбор фактов служит действенным инструментом информационной политики, а также может использоваться как мощное оружие для ведения информационной войны" (Доюросклонская);
- освещение событий – непосредственно связано с информационно-аналитическими текстами – лингвистически

оформленное выражение мнения, оценки, снабжение информации комментарием;

2) с точки зрения языка

- употребление слов и словосочетаний с оценочным значением, а также с отрицательными или положительными коннотациями;
- манипуляции идеологически-модальной лексикой;
- использование различных стилистических приемов: сравнений, метафор, анафор, аллюзий и т.п.;
- особое синтаксическое построение фразы: порядок слов, вопросы, повторяющиеся синтаксические конструкции;
- синтагматические особенности (наиболее частотные/ типичные сочетания частей речи, клишированные соединения, коннотативные соединения, идиоматические словосочетания, культуроспецифичные словосочетания). (Добросклонская, 2008)

Также интересен факт, отмеченный исследовательницей, что в английских "качественных" изданиях (так называемые "quality press") информационно-аналитические материалы намеренно отграничены от собственно новостных и публикуются на специальных страницах "analysis, opinion, comment"; как правило, тексты информационной аналитики индивидуально-авторские и это может быть и комментарием известного политика, эксперта, экономиста, может быть и мнение редактора (в традиционной для английской прессы колонке "editorial comment").

Целью же нашего исследования является создание характеристики русскоязычных информационно-аналитических текстов, что в дальнейшем поможет сопоставить полученные результаты с исследованиями англоязычных медиатекстов данного типа и говорить о вопросе культурно-языкового влияния средств массовой коммуникации.

В работе будут использованы наиболее эффективные методы, предлагаемые для исследования медиаречи: лингвистические методы анализа (лексические, синтагматические, стилистические, социолингвистические характеристики текстов); контент-анализ (подсчет специально выбранных текстовых единиц); дискурсивный анализ (выявление связи между языковой и экстралингвистической стороной текста); метод критической лингвистики (выявление скрытой политико-идеологической составляющей текста); когнитивный анализ (соотношение

реальной действительности и ее медиарепрезентацией); лингвокультурный анализ (выявление культурозначимых компонентов текста).

В исследованиях медиаречи и медиадискурса зарубежные (в частности английские) ученые сделали несколько шагов вперед по сравнению с нашими соотечественниками, но, все же, остается еще множество вопросов, на которые предстоит дать ответы, и одним из этих вопросов является создание четкой, системной классификации медиатекстов (которая, в идеале своем будет универсальна для различных медиалингвокультур). Наша работа, нацеленная на вычленение и описание типологических признаков информационно-аналитических текстов, должна внести свою лепту в разработку универсальной классификации медиатекстов, которая будет учитывать всесторонние характеристики текста – социолингвистические, когнитивные, психолингвистические, риторические и др.

Именно такой всесторонний, комплексный подход к анализу медиаречи позволит не только понять ее внешние особенности, но и раскрыть внутренние механизмы ее порождения, распространения и воздействия на массовую аудиторию.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Добросклонская Т. Г.* Медиалингвистика. Системный подход к изучению языка СМИ : учебное пособие / Т. Г. Добросклонская. - М. : Флинта, 2008. - 264 с.
2. Основы теории коммуникации. Учебно-методическое пособие для студентов специальности 350400 "Связи с общественностью" / Сост. Ж.В.Николаева.- Улан-Удэ: ВСГТУ
3. *Попов А.В.* Интернет как новый институ трансформации социальных процессов. // http://ms.znate.ru/docs/1577/index-55536.html
4. *Boyd-Barret O.* Media Imperialism: towards an international framework for the analysis of media systems. Ch. 5 in Mass Communication and Society. London, 1977, p.251.
5. *DiMaggio P., Hargittai E., Neuman R., Robinson J.* Social implications of the Internet Режим доступу: http://www.wrneuman.com/works/2001_socialimplication.pdf
6. *Domenick J.* The Dynamics of Mass Communication. NY, 1993, p.377.

Стаття порушує питання вивчення Інтернет-текстів у межах комплексного підходу медіалінгвістики. Автор акцентує увагу на

функціонально-жанровій класифікації медіа текстів, наголошуючи про потребу її вдосконалення, та ставить метою свого дослідження створення усесторонньої характеристики інформаційно-аналітичного типу Інтернет-текстів, що в подальшому послугує основою для виведення системи класифікації медіа текстів. У статті вказано об'єкт, задачі, основні методи та актуальність дослідження. Такий погляд на вивчення медіа текстів може зацікавити спеціалістів усфері лінгвістики, журналістики та дотичних до них дисциплін.

Ключові слова: *медіамовлення; Інтернет-текст; інформаційно-аналітичний жанр;функціонально-жанрова класифікація; медіалінгвістика.*

The article is devoted to the issue of the Internet-texts` research according to the complex approach of medialinguistics. The author turns attention to the functional-janre classification of mediatexts that needs to be worked out and improved. The task of the author`s research is to create a comprehensive characteristic of an analytical type of Internet-texts which may serve as a background for further systematic classification of mediatexts. The object, the tasks, the methods and the urgency are mentioned in the article. This kind of approach may be interesting for specialists in linguistics, journalism and the attached disciplines.

Key words: *mediaspeach; Internet-text; analytical janre; functional-janre classification; medialinguistics.*

УДК 811.93.004.55

Іванчук К.В., асп.,
Горлівський інституту іноземних мов, Горлівка

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЗМІ

У статті розглядається конвергенція інтернет-ЗМІ із соціальними мережами. Формується нова медіасистема, у якій взаємодіють професійна та соціальна журналістика, а нові інтерактивні канали розповсюдження новин – соціальні мережі – дозволяють подолати односторонній характер комунікації традиційних медіа, роблять можливим двосторонній діалог. Популяризація соціальних мереж, модифікація медіа-простору призвели до розширення досліджень соціальних медіа, заснованих на технологіях Веб-2.0

Ключові слова: *соціальні медіа, інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, медіаконвергенція, трансмедійна розповідь, публічний простір.*

У сучасному світі Інтернет є багатоаспектним феноменом, який радикальним чином змінив світ та наше уявлення про нього. Завдяки Інтернету інтернет-середовище поступово перетворюється в універсальний комунікативний простір, у якому віртуальність, а саме спілкування в соціальних мережах відіграють помітну роль. Соціальні мережі – результат розвитку інформаційних технологій, частина соціальної структури суспільства, цікавий соціотехнічний об'єкт. Соціальні мережі потенційно можуть стати інструментом трансформування суспільства. Вони продовжують знаходитися на піку популярності і вже стали об'єктом дослідження багатьох вчених. Лінгвісти все активніше звертаються до вивчення соціальних мереж, про що свідчать роботи А. А. Калмикова, Е. И. Горошко, І Н. Розіної, О. В. Дедової, Л. Ю. Іванова, Ф. О. Смирнова, S. C. Herring, S. Barnes та ін. Малярчук О.Г.

Підвищений інтерес до вивчення ЗМІ в соціальних мережах зумовлює *актуальність* цієї статті, *мета* якої полягає в аналізі соціальних мереж як інтернет-ЗМІ. Досягненню мети сприяє вирішення таких *завдань*: визначення поняття "соціальна мережа", вивчення конвергенції ЗМІ в соціальних мережах, дослідження спільних та відмінних функцій соціальних медіа та звичайних ЗМІ, роз'яснення поняття "гіперпосилання" як основи сучасних ЗМІ.

"Ступінь соціалізації Мережі значно збільшився у зв'язку з виникненням Інтернету і технологій Веб-2.0, тобто коли стали реальними синдикація, класифікація та колективний миттєвий доступ практично до будь-якої кількості ресурсів Мережі для необмеженої кількості користувачів" [Горошко 2012, 14].

З появою Глобальної павутини виникли нові медіа, що орієнтовані на широку аудиторію не лише територіально, а й за сферами інтересів. М. Морріс у статті "Інтернет як мас-медіа" пише, що інтернет-аудиторію можна поділити здебільшого на чотири категорії: асинхронна комунікація "один на один" (електронна пошта), асинхронна комунікація "багато з багатьма" (Usenet, що складається з груп новин, електронні дошки оголошень та поштові реєстри), синхронна комунікація "один на один", "один з кількома" або "один з багатьма", яка може бути організована стосовно спільної теми для обговорення, теми у чаті чи рольової

гри, а також асинхронна комунікація, яка, зазвичай, характеризується необхідністю пошуку одержувачем доступу до сайтів, щоб отримати інформацію. Така комунікація має характер "багато з одним", "один з одним" або "один з багатьма" (веб-сайти, пошукові сайти, FTP сайти тощо). Беручи до уваги темпи розвитку Інтернету, можна сказати, що сьогодні роль користувача характерно змінилася. Тепер кожен може стати не лише автором, а й співавтором та активним співрозмовником в Мережі [Morris, Ogan 1996, 42].

У 1954 р. соціолог Дж. А. Барнес уперше ввів термін "соціальна мережа". Він охарактеризував її як соціальну структуру, утворену індивідами та організаціями. Дослідник визначив оптимальну кількість осіб для соціальної мережі – 123 особи [Barnes 1954].

Соціальні інтернет-мережі можна розглядати як ЗМІ нового типу, які відрізняються тим, що основним їхнім завданням стає створення комунікативних структур, тобто груп користувачів, об'єднаних певною загальною ознакою. Соціальна мережа фактично передає інформаційно-комунікативну функцію користувачеві.

Соціальні мережі можна віднести до трансмедіа, у яких контент, перш за все, спрямований на комунікацію, а вже потім на інформування; у його відтворенні беруть учать більшою мірою користувачі Мережі [Калмыков 2011, 4]. Крім того, соціальні мережі можна назвати соціальними медіа, тому що вони засновані на технологіях Веб-2.0. Ці технології засновані на інтерактивності, тобто відбувається обмін інформацією між користувачами, користувачами та постачальниками послуг або між самими постачальниками послуг. Це означає, що кожен може створювати та розповсюджувати контент в Інтернеті.

Відомі німецькі вчені Андреас Каплан та Майкл Хайнлайн визначають соціальні медіа як "групу інтернет-базованих додатків, що вибудовують ідеологічні та технологічні підвалини вебу-2.0, що дозволяє створення та обмін контенту між користувачами" [Kaplan, Haenlein 2010, 61].

Існують різні способи класифікації соціальних медіа. За схемою Андреаса Каплана і Майкла Хайнлайна було виділено 6 різних типів соціальних медіа:

1) спільні проекти (Вікіпедія):
2) блоги (LiveJournal);
3) контент-спільноти (Flickr, YouTube);

4) соціальні мережі (Facebook, Twitter);

5) віртуальні ігрові світи (World of Warcraft);

6) віртуальні соціальні світи (Second Life) [Kaplan, Haenlein 2010, 63].

Спільні проекти та блоги зазвичай мають текстовий формат, тому дозволяють обмін лише текстовою інформацією. У контент-спільнотах та соціальних мережах можна обмінюватися не лише текстовими файлами, а й зображеннями, відео та іншими формами медіа. Віртуальні ігрові світи та віртуальні соціальні світи намагаються відтворити усі виміри взаємодії у віртуальному середовищі [Kaplan, Haenlein 2010, 62].

Порівнюючи соціальні медіа та традиційні ЗМІ, можна зробити висновок, що обидва види медіа можуть досягати малої або великої аудиторії.

Головною відмінністю традиційних ЗМІ від соціальних медіа є інтерактивність. Соціальні медіа засновані на принципі двостороннього зв'язку. Також відмінний між цими медіа спосіб досягнення цільової аудиторії. Традиційні ЗМІ зазвичай використовують централізований спосіб поширення інформації, тоді як соціальні медіа більш децентралізовані за своєю природою. Але обидва види медіа можуть виходити на глобальний рівень. Інформація в соціальних медіа є доступною одразу після її публікації, а традиційні ЗМІ можуть надходити до користувача тривалий час. Також варто зазначити, що традиційні мас-медіа не можна змінити після їхнього створення, тоді як соціальні медіа можуть постійно видозмінюватися за допомогою функції редагування та додавання коментарів.

Соціальні медіа широко використовуються в електронному маркетингу. Це дозволяє рекламним компаніям швидше вловлювати тенденції ринку та реакції споживачів, що дає можливість створювати персоналізовану рекламу. Соціальні медіа є інструментом комунікації, але те, як цей інструмент буде використаний, залежить від характеристик соціуму.

З появою соціальних мереж інтереси користувачів значно трансформувались. Пошук та отримання інформації все більше витісняють інтерес до основного призначення сервісу – спілкуванню та знайомств.

Найпопулярнішою глобальною соціальною мережею є Facebook, що запропонував стороннім сайтам, у тому числі сайтам

новин, інтеграцію у вигляді соціальних плагінів – користувач на зовнішньому сайті має можливість нажати кнопку Like (Мені подобається), Recommend (Рекомендую), Comment (Коментувати) та інші. На платформі Facebook працюють підприємці та розробники з більш, ніж 190 країн світу, а користувачі щоденно встановлюють більше 20 млн. додатків.

Twitter – система мікроблогів, що дозволяє користувачам відправляти короткі текстові повідомлення (до 140 символів), використовуючи веб-інтерфейс, SMS, служби миттєвих повідомлень чи сторонні програми-клієнти. Twitter побудований за принципом послідовності. Коли один користувач Twitter пише повідомлення після іншого, його повідомлення відображаються в зворотному хронологічному порядку на головній сторінці. Ця платформа ідеально підходить для передачі коротких новин аудиторії та використовується усіма основними інтернет-ЗМІ.

Отже, зміна прагматики ЗМІ посприяла виникненню феномена соціальної журналістики: читачі беруть все більшу участь у процесі створення новин, впливаючи на їхній зміст та розповсюджуючи каналами міжособистісної комунікації в соціальних мережах [Панченко 2011, 11]. Принципи конвергенції дозволяють переміщувати контент за допомогою різних медіа-каналів. Користувач отримує можливість вибрати кращий для нього тип контенту в інтернет-ЗМІ: почитати текст, послухати аудіофайл чи радіо, подивитися відеоролик чи погортати фотографії. Усе це так звана нова структура нелінійного створення медіа сюжетів, парадигма "трансмедійної розповіді" [Jenkins 2006, 7]. Мається на увазі реалізація контенту на основі мультимедійної платформи конвергованих ЗМІ.

Як показує наше дослідження, громадський інтерес завойовують традиційні інтернет-ЗМІ, наприклад, Коммерсантъ Украина, Українська правда, УНІАН, Комсомольська правда, Інтерфакс-Україна, що фокусують увагу читачів навколо головних новин, ці інтернет-ЗМІ продовжують традицію друкованої преси та телебачення, транслюючи інформацію в односторонньому порядку, таким чином підтримуючи систему соціального контролю та влади.

Електронні тексти ЗМІ характеризуються поєднанням ієрархічно структурованої інформації на різних рівнях гіпертекстової структури. Зазвичай, такі тексти створюються за моделлю гіпертексту. Електронний гіпертекст розглядається як

новий та специфічний спосіб репрезентації пов’язаних з освоєнням дійсності когнітивних процесів завдяки можливості передавання текстової інформації в мережі Інтернет. Це важлива комунікативна одиниця, механізм "зв’язування" уривків текстової інформації та переходу між ними [Дедова 2001, 24].

Система гіпертексту є унікальним методом передавання й отримання інформації, семантичною сіткою, що вміщує текстовий матеріал і механічні процеси. Оскільки механізми функціонування гіпертексту базуються на комунікативній доцільності, реципієнт створює свій текст, обираючи його серед доступних ресурсів електронних ЗМІ [Дедова 2001, 30].

Отже, електронний гіпертекст утілює нову форму інтертекстуальності, перетворюючи потенційні сполучення на реальні.

Роль гіперпосилань для реалізації вертикальних зв’язків в електронному гіпертексті є значною, оскільки вони забезпечують перехід від однієї інформаційної одиниці до іншої. Численні посилання в електронних ЗМІ забезпечують нелінійне представлення структури тексту і міжтекстових зв’язків, що відкриває для реципієнтів можливість вибору і самостійного конструювання текстового простору. Реципієнти вирішують, яке посилання активізувати, щоб вийти на інший інтерактивний рівень. Інтерактивність в електронних ЗМІ передбачає безпосередню взаємодію з реципієнтами, а також їхню швидку реакцію на отриману інформацію [Кушнерук 2007, 141]. Коментарі до статті стимулюють реципієнтів брати активну участь в обговоренні прочитаного та популяризують представлену інформацію.

Гіпертекстові посилання функціонально наближені до когезійних засобів, які забезпечують глобальну зв’язність лінійного тексту. Принципова різниця між ними полягає в тому, що посилання зв’язують різні рівні багатомірного тексту, забезпечуючи глобальну зв’язність гіпотекстів в єдине смислове ціле. Отже, гіпертекст формує власний зміст через експліцитні та імпліцитні посилання на інші тексти [Дедова 2001, 32].

Система гіперпосилань об’єднує окремі інформаційні одиниці в єдине тематичне ціле у межах гіпертекстового інформаційного простору, надаючи як можливість вибору серед представленого матеріалу найбільш цікавої для реципієнтів інформації, так і переходу на різні рівні електронного гіпертексту. В електронних текстах ЗМІ використовуються два виділення джерел

гіперпосилань: 1) власне шрифтове виділення слова чи словосполучення, що стає джерелом гіперпосилання; 2) подання гіперпосилань, які за своїм обсягом перевищують словосполучення, за межами головного гіпотексту.

Таким чином, інтернет-ЗМІ формуються на принципах конвергентності, інтерактивності, гіпертекстової організації горизонтальних зв'язків між адресантом й адресатом. Усі ці чинники дозволяють зробити висновок щодо трансмедійного розгортання інформаційного простору соціальних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дедова О. В.* Лингвистическая концепция гипертекста: основные понятия и терминологическая парадигма / О. В. Дедова // Вестник МГУ. – Серия 9. – Филология. – 2001. – № 4. – С. 22 – 36.

2. *Горошко Е. И.* Современная интернет-коммуникация: структура и основные параметры / Е. И. Горошко // Интернет-коммуникация как новая речевая формация. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2012. – С. 9 – 31.

3. *Калмыков А. А.* Профессиональная универсализация и специализация конвергентных СМИ / А. А. Калмыков, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jarki.ru/wpress/2011/01/28/1792.

4. К*ушнерук С. Л.* Расширение коммуникативного пространства: специфика текстов электронных СМИ в сравнении с печатными / С. Л. Кушнерук // Политическая лингвистика. – Вып. 3(23). – Екатеринбург, 2007. − С. 140 – 143.

5. *Панченко Е. Л.* Интеграция Интернет-СМИ и социальных сетей в Рунете: Новая публичная сфера или пространство / Е. Л. Панченко // Digital Icons. Issue 5. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.digitalicons.org/issue05/files/2011/05/Panchenko-5.6.pdf.

6. *Barnes J. A.* Class and Committees in a Norwegian Island Parish / J. A. Barnes // "Human Relations". – 1954. – Vol. 7. – № 1. – P. 39 – 58.

7. *Jenkins Henry*. Convergence Culture: Where New and Old Media Collide / Henry Jenkins // New York: New York University Press. – 2006.

8. *Kaplan A. M., Haenlein M.* Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media / A. M. Kaplan, M. Haenlein // Business Horizons. – 2010. Vol. 53. – Issue 1. – P. 59 – 68.

9. *Morris M., Ogan C.* The Internet as Mass Medium / M. Morris, C. Ogan // Journal of Communication. – 1996. – Vol. 46, № 2. – P. 40 – 46.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Иванчук К.В., асп.
Горловский институт иностранных языков

СОЦИАЛЬНЫЕ МЕДИА КАК СМИ

В статье рассматривается конвергенция Интернет-СМИ с социальными сетями. Формируется новая медиасистема, в которой взаимодействуют профессиональная и социальная журналистика, а новые интерактивные каналы распространения новостей – социальные сети – позволяют преодолеть односторонний характер коммуникации традиционных медиа, делают возможным двусторонний диалог. Популяризация социальных сетей, модификация медиапространства привели к расширению исследований социальных медиа, основанных на технологиях веб-2.0.

Ключевые слова: *социальные медиа, Интернет-СМИ, социальные сети, медиаконвергенция, трансмедийный рассказ, публичное пространство.*

Ivanchuk K., postgraduate student
Horlovka Institute for Foreign Languages, Horlovka

SOCIAL MEDIA AS MASS MEDIA

In the article we study the convergence of Internet media with social networks. The new media system if formed, where professional and social journalism interact with each other, and new interactive channels of news – social networks – can overcome the unilateral communicative nature of traditional media, making possible the bilateral dialogue. Popularization of social networks, modification of media space led to further researches of social media, that are built on the technological foundations of Web 2.0.

Key words: *social media, Internet media, social networks, media convergence, transmedia storytelling, public space.*

УДК 81’255:11:161.2

Ільченко Ю.Ю., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОПОВІДАННЯ ЧАКА ПАЛАНІКА У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІЛЛІ СТРОНҐОВСЬКОГО

На основі оповідань "У сховку" та "Кишки" Чака Паланіка та їхніх українських перекладів, виконаних Іллею Стронговським, у статті

розглядається питання про індивідуальний стиль письменника та його об'єктивне відтворення перекладачем.

Ключові слова: *індивідуальний стиль, переклад художнього твору, адекватність перекладу, перекладацька інтерпретація.*

Переклад художнього твору вимагає від перекладача неабиякої майстерності, адже потрібно зуміти донести до читача специфічну манеру оповіді автора та його інтенції, авторський світогляд, без власної коректури, яка може завадити діалогу "автор-читач".

Актуальність статті полягає в тому, що обране для дослідження питання залишатиметься відкритим доти, доки існуватиме художня література. Питання стосунків автор – перекладач є багатогранним; кожен окремий автор та текст вимагає індивідуального перекладацького підходу. Особливо ж специфічною є ситуація, коли перекладач сам є літератором.

Мета розвідки полягає у виявленні особливостей перекладацьких рішень, використаних під час створення українських версій оповідань "Кишки" та "У сховку" Чака Паланіка.

Об'єктом є ідіостиль Чака Паланіка та його відтворення у перекладі.

Предметом дослідження виступають способи передачі авторського стилю на основі оповідань "У сховку", "Кишки" Чака Паланіка.

Лінгвісти розглядають художній текст як твір, який є "реалізацією концепції автора, картиною світу, що створена його творчою уявою і втілена у тканині художнього тексту за допомогою спеціально відібраних засобів у відповідності до задуму" [Поцепня 1997, 267].

На думку В. Виноградова, образ автора є акумулятивним чинником неповторності стилю художнього твору, який впливає на характер оцінювання зображуваних явищ через вибір мовного матеріалу [Виноградов 1961, 613].

Системність індивідуального стилю ґрунтується на зв'язку мови й мислення, на формуванні мовної картини світу, у якій поєднано загальне й індивідуальне, загальне й одиничне. Пізнання індивідуальної манери письма передбачає виявлення не лише формальних відмінностей одного стилю від іншого, а й проникнення у стиль художніх творів, встановлення змістової сутності форми як важливого компонента індивідуального стилю. Ідіостиль письменника перебуває у складних взаємозв'язках з літературною мовою, її

фольклорними, усно-розмовними та писемно-літературними традиціями [Ткаченко 1998, 15-37].

Перекладач у цьому випадку – маг, зодягнений у плащ-невидимку: його присутність повинна залишатись прозорою, проте результат, як і будь-яка праця чародійника, має вражати.

Науковці переконані, що перекладач перебуває у центрі динамічного процесу комунікації як медіатор між творцем оригіналу тексту та його адресатами [Власова 2010, 104]. Тому метою перекладацької діяльності є створення емоційно-психологічного впливу на цільову аудиторію тексту перекладу, породження тексту, який би відповідав інтересам реципієнта і зберігав основний смисловий задум тексту оригіналу. Установка спрямовує мотиви у конкретну ситуацію взаємодії перекладача та реципієнта, яка зумовлена національно-культурними особливостями останнього.

У фокусі розвідки – відтворення індивідуального стилю автора на прикладі перекладів оповідань американського сатиричного письменника Чака Паланіка Іллею Стронґовським, який і сам є літератором. Цікавість викликало те, як порозуміються два письменники, чи може переклад, зроблений людиною, що сама пише, відповідати таким критеріям як "еквівалентність" та "адекватність", і найголовніше – чи стиль самого Стронґовського не відіб’ється на перекладі.

Стиль Чака Паланіка критики характеризують як мінімалістичний, через використання доволі обмеженого словникового запасу та рубані фрази з чіткими значеннями. За словами самого автора, під час написання творів він використовує набагато більше дієслів, аніж прикметників [uk.wikipedia.org/wiki].

Щодо стилю перекладача у його власних творах, то тут він не багатослівний: "Стиль – ? Навіщо давати якісь рамки?" [ukrart.lviv.ua/konkurs11.php].

Герої оповідань Чака Паланіка є молодими людьми, тому послуговуються сучасною американською англійською, вживаючи сленг та жаргон. Проте Ілля Стронґовський за основу взяв правопис української мови 1928 року, яким користується українська діаспора і довкола якого сьогодні точиться багато суперечок, а саме:

1) заміна літери "Г" на "Ґ" у таких випадках: bells ding [Guts 2005, 2] – бамкіт ґонґу [Кишки 2006, 2]; rubbery [Guts 2005, 2] – ґумовій [Кишки 2006, 2]; pill [Guts 2005, 5] – піґулка [Кишки 2006,

4]; legal [Foot work 2005, 2] – леґально [У сховку 2007, 3]; vegan [Foot work 2005, 3] – веґетаріянці [У сховку 2007, 4]; agency [Foot work 2005, 4] – аґенція [У сховку 2005, 5] .

2) вживання літери "и" на початку слів:

Another friend of mine [Guts 2005, 2] – В иншого мого знайомого [Кишки 2006, 1]; They've totally re-invented [Guts 2005, 2] – Вони вигадали геть инший [Кишки 2006, 2]

3) вживання закінчення –и у родовому відмінку іменників жіночого роду 3 відміни:

You don't see how you'll ever retire [Foot work 2005, 2] – Старости не забезпечиш [У сховку 2007, 2]; The opposite of a kid hanging himself to death [Guts 2005, 4] – Повна протилежність до хлопа, що придушив себе до смерти [Кишки 2006, 5].

Вживання форми "смерти" в досліджуваних нами перекладах повністю замінила традиційну сьогодні форму "смерті" та зустрічається дуже часто.

4) правопис чужомовних слів:

business card [Foot work 2005, 3] – візитівка [У сховку 2007, 3]; diamonds [Foot work 2005, 2] – діяманти [У сховку, 2]; meridians [Foot work 2005, 1] – мерідіянів [У сховку 2007, 2]; the doorman [Foot work 2005, 2] – швайцар [У сховку 2007, 2]; Indian-printed [Foot work 2005, 2] – з індіянським малюнком [У сховку 2007, 2]; diarrhea [Foot work 2005, 3] – діярею [У сховку 2007, 3]; penthouse [Foot work 2005, 3] – пентгавз [У сховку 2007, 4];

5) вживання застарілих форм слів:

more of it seems to pull out of the pool drain [Guts 2005, 3]. – мні видається, що зміг трохи витягти її зі зливного отвору [Кишки 2006, 3].

Чак Паланік часто використовує слово розмовного стилю "folks" [http://www.thefreedictionary.com], лише у невеличкому оповіданні "Кишки" воно зустрічається дванадцять разів, проте перекладач його нейтралізує: This friend of mine, he waits months under a black cloud, waiting for his folks to confront him [Guts 2005, 1] – Цей мій товариш місяцями живе як під чорною хмарою, чекаючи розборки з батьками [Кишки 2006, 1]; God forbid my folks see [Guts 2005, 2] – Боронь Боже батьки побачать [Кишки 2006, 3].

Лише двічі у вищезгаданому оповіданні перекладач використовує молодіжний жаргон для передачі розмовного "folks":

"Either that or my folks will find me wrapped in a bloody towel, collapsed halfway from the pool to the kitchen telephone, the ragged,

torn scrap of my guts still hanging out the leg of my yellow-striped swim trunks" [Guts 2005, 2]. – "А може, старі знайдуть мене загорненим у скривавленого рушника, без тями, на півшляху до кухонного телефону з розшматованим кишковим дрантям, що так і стирчатиме із моїх смугасто-жовтих плавок" [Кишки 2006, 3]

"Even after they changed the pool water, after they sold the house and we moved to another state, after my sister's abortion, even then my folks never mentioned it again" [Guts 2005, 5]. – "Навіть після заміни води в басейні, після продажу будинку і нашого переїзду в инший штат, після сестриного аборту, навіть тоді старі ніколи більше про це не згадували" [Кишки 2006, 4] – цей приклад цікавий ще і тим, що, як ми вже згадували, Стронговський використовує літеру "и" на початку слова, що не є характерним для сучасного правопису, та використовує нетрадиційну форму утворення словосполучення на кшталт англомовного замість більш звичного для української мови варіанту "аборту сестри" – у такий спосіб перекладач намагається дотримуватися синтаксичної структури, заданої автором.

Для розмовного "guy" [www.thefreedictionary.com] зустрічаємо як нейтральний відповідник, так і навпаки: "This is when a guy…" [Guts 2005, 1] – "Це коли хлопця…" [Кишки 2006, 1] , "In the end my Dad just told the pool guy it was a dog" [Guts 2005, 4] – "Врешті, батько сказав чуваку, котрий його чистив, що то був пес" [Кишки 2006, 4].

"Even when the pool guy cracked open the filter casing and fished out a rubbery tube, a watery hank of intestine with a big orange vitamin pill still inside, even then, my Dad just said, "That dog was fucking nuts"" [Guts 2005, 4] – "Навіть коли чистильник розібрав злив і витягнув звідтам ґумоподібний шланґ, водянистий моток тельбухів із яскраво-помаранчевою піґулкою, батько все одно сказав що то був клятий хворий на всю голову пес" [Кишки 2006, 4].

"Arab guys" [Guts 2005, 2], що вжито автором декілька разів, нейтралізовано та передано – "араби" [Кишки 2006, 1-2].

Досить часто перекладач подає текст, додаючи українського відтінку, робить його "своїм" для цільової аудиторії:

"Hell… even if you're *Russian*, some day you just might want those teeth" [Guts 2005, 4] – "Чорт, навіть якщо ти *москаль*, колись тобі захочеться мати там зуби" [Кишки 2006, 4]. Можливо, у цьому контексті така заміна і не зовсім виправдана, адже "москаль" несе в собі негативну конотацію – перекладач інтерпретує, додаючи власне бачення.

"Then, this kid, his mom yells it's suppertime. She says to come down, right now" [Guts 2005, 1] – Затим матінка кличе цього хлопаку вечеряти. Мовляв, негайно спускайся [Кишки 2006, 1].

Однак зустрічаються і приклади, де немаркована лексика в оригіналі передана діалектною лексикою або ж просто розмовною, наприклад, перекладач часто використовує не надто популярне сьогодні словосполучення "на штиб", що за академічним тлумачним словником української мови належить до розмовного стилю [www.sum.in.ua/]:

"*It's the kind of* horse-pill vitamin my Dad makes me take, to help put on weight" [Guts 2005, 4] – "*На штиб* тих піґулок, що дає татко, аби я набрав м'язової маси" [Кишки 2006, 3].

Для відтворення "I've got enough air" [Guts 2005, 3] знаходимо діалектизм "*Маю вдоста* повітря" [Кишки 2006, 3]. Перекладач неологізмом передає фрази "It would hang there" [Guts 2005, 2] – "хлюпталася" [Кишки 2006, 3], "has sunk" [Guts 2005, 2] – "втопла" [Кишки 2005, 2]. Щоб передати американізм "pants" пропонує відповідник-діалектизм: "They put some *pants* on their kid" [Guts 2005, 1] – "вдягають на труп якісь *штані*" [Кишки 2006, 1]. Ще кілька прикладів, коли американізми відображаються розмовною лексикою такі: "You say something lame" [Guts 2005, 1] – "Ти бубониш щось невиразне" [Кишки 2006, 1]. "He was just a little stoned" [Guts 2005, 2]– "Він трохи вихилив" [Кишки 2006, 2]. "He can't even feel" [Guts 2005, 2] – "Він не може навіть намацати" [Кишки 2006, 2].

Також у перекладі зустрічаються фонетичні діалектизми на тих відрізках тексту, де в оригіналі лексика була немаркована, наприклад: "What got me in trouble" [Guts 2005, 2] – "Мої проблєми" [Кишки 2006, 2].

Незважаючи на очевидні прагнення перекладача "українізувати" оповідання, трансформації у метричну систему вимірювання він не застосовує: "Both my friends, the wax kid and the carrot kid, they grew up, got big, but I've never weighed a pound more than I did that day when I was thirteen" [Guts 2005, 5]. – "Мої добрі знайомі, хлоп з морквою і хлоп з воском виросли й набрали ваги, я ж ніколи не важив ані на фунт більше, ніж тоді, в тринадцять років" [Кишки 2006, 4].

Проаналізувавши згадані оповідання та їхні переклади, необхідно зазначити, що у своїх текстах Паланік використовує літературну англійську мову, подекуди вживаючи слова

розмовного стилю. Загалом в обидвох оповіданнях 74 рази вжито сленгові слова та слова розмовного стилю – 47,3% передано просторіччям, 40, 5% – сленгом, 5% – нейтралізовано, 3% – лайка, 1,3% – узагальнено. Також у перекладах присутня застаріла лексика та вжито неологізми. Для одного і того ж англомовного слова знаходимо низку відповідників – від нейтрального до сленгу (для слова guy в оповіданні "Кишки" є чотири відповідники). Сам Ілля Стронговський коментує це так [strongowski.livejournal.com]: "в мене завжди була віра, що синонімія в українській мові потрібна для того, щоби передавати точніший відтінок потрібного значення иншого слова і намагався триматися цього. Всюди в ориґіналі guy, але то ж різні персонажі, різні конотації, різне ставлення – а в нас півдесятка слів, які пасують краще, хоча, якщо триматися одного, то для мене це "хлоп"". Використання застарілого правопису перекладач аргументує таким чином [http://strongowski.livejournal.com/]: "Я пишу і говорю скрипниківкою, тому для мене це не старий правопис, це мій правопис. Це, до речі, природніше, ніж те, що пропонує нам узаконений. Якби автора перекладали латиною, йому би теж довелося змиритися з тим, що він звучатиме инакше, ніж в оригіналі. Я просто стільки пишу і читаю скрипниківкою, що питання правопису для мене не стоїть і від тексту не відволікає". Синтаксичну структуру речень перекладач намагається не порушувати, наскільки це можливо з огляду на розбіжності між двома мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Виноградов В.В.* Проблема авторства и теория стилей.– М.:Гос. изд. художестенной литературы,1961.– 613 с.
2. *Власова Т. І.* Прийоми та засоби перекладу художньої літератури / Т. І. Власова. – Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2010. – 104 с.
3. *Поцепня Д.М.* Образ мира в слове писателя. – СПб. : Изд-во С.-Петербурского ун-та, 1997. – 267 с.
4. *Ткаченко А.О.* Індивідуальний стиль: феноменологія, типологія, динаміка, стиль: Дис. ..1998. – С.15-37.
5. http://chuckpalahniuk.net/features/shorts/guts
6. http://strongowski.livejournal.com/
7. http://palahniuk-ua.livejournal.com/1192.html.
8. http://strongowski.livejournal.com/255157.html.
9. http://uk.wikipedia.org/wiki

10. http://ukrart.lviv.ua/konkurs11.php

Стаття надійшла до редакції 25.04.2013

Ильченко Ю.Ю., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РАССКАЗЫ ЧАКА ПАЛАНИКА В ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ИЛЬИ СТРОНГОВСКОГО

В статье на основе рассказов "Под прикрытием" и "Кишки" Чака Паланика в переводе Ильи Стронговского рассматривается вопрос об индивидуальном стиле писателя и его обьективном воспроизведении переводчиком.

Ключевые слова: *индивидуальный стиль, перевод художественного произведения, адекватность перевода, переводческая интерпретация.*

Ilchenko Y.Y., stud.,
Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SHORT STORIES BY CHUCK PALAHNIUK IN ELIASH STRONGOWSKI'S INTERPRETATION

This article studies the issue of a writer's individual style and the adequacy of its reproduction by a translator. Chuck Palahniuk's short stories "Foot work" and "Guts" and their Ukrainian translations done by Eliash Strongowski provide the basis for the work.

Key words: *individual style, translation of literature, adequacy of translation, translator's interpretation.*

УДК 82-84=411.21

Ітані О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОПТИМІЗАЦІЯ КРИТЕРІЇВ КЛАСИФІКАЦІЇ АРАБСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ

Статтю присвячено дослідженню проблем визначення критеріїв класифікації арабських народних формул вторинної номінації, якими є прислів'я, та способу їхньої оптимізації з позицій нових перспективних напрямків пареміології, що дають змогу не лише сформувати систему розподілення цих мовних об'єктів за типами, класами, групами

відповідно до визначених ознак, але й окреслити оптимальний алгоритм укладання спеціальних словників.

Ключові слова: *прислів'я, народні формули вторинної номінації, оптимізація критеріїв класифікування, логіко-семантична структура.*

Прислів'я – це більше ніж стійкі вирази, що відображають матеріальний та духовний складники культури народу, це своєрідний мікросвіт, що містить у собі "і моральний закон, і здоровий глузд, виражені в короткому вислові, які заповідали предки як настанову нащадкам" [Буслаев 1954, 37]. Прислів'я багатогранно відображають усі сторони національного буття народу – систему цінностей, суспільну мораль, особливості світосприйняття, у той же час вони яскраво ілюструють спосіб життя, історію, традиції та звичаї.

На думку І.Ю. Крачковського, праця К. Ландберга "Прислів'я та приказки арабського народу" [Landberg 1883] була однією з найпомітніших у цій галузі у Франції періоду XIX – початку XX ст. [Крачковский 1955, 315 – 316]. Пареміологічний матеріал з його тлумаченням збирався автором у місті Сайда та його околицях, що має багате історичне минуле. Тому така робота із збирання народних формул вторинної номінації мала не лише велике етнографічне значення, але відкрила новий етап в арабській діалектології.

Арабська народна мудрість знаходила своє відображення у яскравих та влучних образах не лише літературної мови, але й народної. Тому увага багатьох учених була прикута до регіональних народних формул вторинної номінації. Зокрема пареміям країн Магрібу були присвячені дослідження М. Бен Шебена "Прислів'я та приказки Алжиру і Марокко" [Ben Cheneb 1905 – 1907] , З. Брюно – "Прислів'я та загадки арабів Рабату" [Brunot 1928], Е. Вестермарка – "Дотепність і мудрість у Марокко: дослідження прислів'їв рідної мови" [Westermarck 1931]; опис та аналіз прислів'їв Лівану відображений у праці А. Фрайха "Сучасні ліванські прислів'я" [Frayha, 1953]; Буркхардт Дж. Л. розкриває сутність пареміологічного матеріалу єгипетського народу у роботі "Арабські прислів'я: або, манери та звичаї сучасних єгиптян" [Burckhardt, 2010] та ін.

Проблеми арабської фразеології та пареміології розглядаються в зарубіжній арабістиці у дослідженнях аль-Аміда [العمد 1978],

Бараката, аль-Майдані, аль- Фатаха [الفتاح 2009], аль-Мубаррада, Ібн Мансура, ат-Тікріті, аль-Фахурі [الفاخوري 1998], Фрайха [Frayha 1953]; у вітчизняній – у працях І.А. Амірьянца, В.Д. Ушакова, Г.Ш. Шарбатова, Г.Л. Пермякова та ін. Однак здебільшого ці роботи є своєрідними лексикографічними описами народних формул вторинної номінації.

Прислів'я як об'єкт дослідження у багатьох галузях гуманітарного знання та як об'єкт інтересу з боку різних представників суспільства потребують пошуку оптимальному способу їхньої класифікації для полегшення роботи з фактичним матеріалом у відповідних збірниках народних формул вторинної номінації. Таку потребу відчувають не лише користувачі збірників та словників, що містять прислів'я, але й їхні укладачі.

Будь-яка класифікація прислів'їв умовна, адже критерії, які лежать в їхній основі, не мають уніфікованого та універсального характеру. Розрізняють такі основні критерії класифікації прислів'їв:

1) за алфавітним порядком;
2) за ідейно-тематичним характером;
3) за місцем та часом збирання;
4) за ознакою походження;
5) за логіко-семантичною структурою.

Кожний із згаданих критеріїв класифікування має свої позитивні та негативні сторони, але жодний із них не має комплексного підходу. Тому в цій статті після аналізу основних критеріїв, буде зроблена спроба віднайти оптимальний варіант критерію змішаного типу класифікації народних формул вторинної номінації. Слід відзначити, що потреба в такому пошуку не обмежується лише зручностями для читачів, укладачів або редакторів, питання про наукову класифікацію прислів'їв актуальне для сучасної пареміології.

Відповідно до визначених критеріїв виділяють такі класифікації прислів'їв:

1. Алфавітна класифікація, що вимагає розміщення прислів'їв у алфавітному порядку залежно від початкових літер першого слова. За таким принципом розташовані прислів'я у більшості збірників та словників. Незаперечною зручністю алфавітної системи є її простота у використанні та укладанні. Однак за такого способу розміщення, по-перше, різні варіанти

одного і того ж прислів'я, що починаються з різних літер, потрапляють у різні місця збірника, а по-друге, нівелюються важливі ознаки прислів'їв.

2. Ідейно-тематична класифікація передбачає розподіл прислів'їв за ідеями та темами висловлювання, тобто за їх змістовим наповненням. Ця класифікація дає змогу відволіктися від багатьох зовнішніх елементів вислову і звернути увагу на більш істотну змістову семантику. Проте ця система також не позбавлена недоліків. По-перше, більшість прислів'їв уживаються в переносному значенні, а тому не можуть бути втиснуті в рамки однієї вузької теми. По-друге, всі ідейно-тематичні класи взаємно перехрещуються і тому не дають однозначного рішення. Такий поділ дуже умовний, адже кожний дослідник та укладач збірки суб'єктивно вирішує належність прислів'я до того чи іншого класу.

3. Монографічна класифікація будується на групуванні прислів'їв за місцем або за часом їх збирання. Ця система є незамінною у процесі детального дослідження окремих історичних аспектів наукових спостережень, але, як і дві попередні, вона абсолютно не гарантує відсутності численних повторів і внутрішньої невпорядкованості.

4. Генетична класифікація розділяє пареміологічний матеріал за ознакою походження, зокрема за мовою та народом, що його створив. Генетична класифікація, надзвичайно корисна з погляду історичного вивчення пареміології кожної національної мови, але, на жаль, вона не може охопити всіх пареміологічних одиниць, бо далеко не завжди можна навіть у спеціальних дослідженнях точно встановити джерело виникнення того чи іншого вислову.

5. Логіко-семантична класифікація заснована на аналізі пареміологічного матеріалу як знакової системи, особливість якого полягає у тому, що досліджують і відокремлюють лише ті властивості народних формул вторинної номінації, які дають змогу конструювати формалізовані прислів'я й абстрагуються від дослідження інших їхніх функціональних характеристик. Більшість прислів'їв вкладаються в рамки логіки. Ця класифікація була використана для дослідження прислів'їв басків [Тищенко 2003, 366 – 376] та передбачала визначення таких типів прислів'їв:

- аподиктичні;
- асерторичні;
- деонтичні;
- алетичні;
- темпоральні;
- еквівалентні;
- диференційні;
- аксіологічні;
- імплікаційні;
- контрарні [Тищенко 2007, 142].

Результати застосування цієї класифікації щодо арабських народних формул вторинної номінації позначаємо у таблиці.

№	Логіко-семантичні типи прислів'їв	Коротка характеристика	Приклади арабських прислів'їв та їхній переклад
1.	Аподиктичні (загальні)	Стала, загальна якість	لكل سؤال جواب. На кожне питання є відповідь.
2.	Асерторичні (екзестенційні)	Існування явища	الصحة تاج على رؤوس الأصحاء لا يراه إلا المرضى. Здоров'я – це корона на головах здорових людей, яку бачать хворі.
3.	Деонтичні (спонукальні)	Припис, спонукання	اطلبوا العلم من المهد إلى اللحد. Проси знання з колиски і до могили.
4.	Алетичні (що позначають можливості)	Вагання, сумнів	إن المقدرة تذهب الحفيظة. Сила (можливість помститися) заспокоює гнів.
5.	Темпоральні (часові)	Якість, змінна у часі	لا يشبع عالم من علم حتى يكون منتهاه الجنة. Вчений не насититься знаннями, поки не досягне раю.
6.	Еквівалентні (рівнозначні)	Збіг, тотожності й аналогії	العقل السليم في الجسم السليم. Здоровий дух у здоровому тілі.

7.	Диференційні (відмінні)	Незбіг, відмінності	القوي يعمل والضعيف يتمنى. Сильна людина працює, а слабка бажає.
8.	Аксіологічні (оцінкові)	Оцінка	الأفعال أبلغ من الأقوال. Справи більш красномовні, ніж слова.
9.	Імплікаційні (умовні)	Умова	من حفر بئرا لأخيه وقع فيه. Хто викопав яму своєму брату, той впаде у неї.
10.	Контрарні (протиставні)	Протиставлення	يصون الكريم شرفه ويصون الجاهل ماله. Благородна людина захищає свою честь, а нікчемна – гроші (майно).

Кожна з описаних класифікацій має свою вузьку сферу застосування, але їхня сукупність може сформувати основу для створення оптимальної об'єктивної класифікації для укладання збірників або словників народних формул вторинної номінації.

Пропонуємо поєднати згадані критерії для класифікації арабських прислів'їв. Арабські народні формули вторинної номінації можуть бути представлені в межах одного збірника таким чином: за основу пропонується взяти 10 основних логіко-семантичних типів, кожний із яких буде поділено на однакові ідейно-тематичні класи, у рамках яких прислів'я будуть розміщені в алфавітному порядку, та у випадку встановлення монографічної або генетичної довідки коротко вказати цю інформацію для окремої пареміологічної одиниці.

Такий підхід дає змогу більш комплексно розглянути структуру укладання збірників та словників народних формул вторинної номінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Буслаев Ф. И.* Русские пословицы и поговорки, собранные и объясненные / Буслаев Ф. И. – М., 1954. – с. 37.
2. *Кондаков Н.И.* Логический словарь-справочник / Кондаков Н.И. – М.: Наука, 1976. – 720 с.
3. *Крачковский И.* Избранные сочинения / Крачковский И. – М. – Л., 1955 – с. 315-316

4. *Тищенко К. М.* Основи мовознавства : системний підручник / Костянтин Тищенко; КНУТШ. – Київ: Київський університет, 2007. – 304 с.

5. *Тищенко К. М.* Логіка суджень у прислів'ях басків // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. праць. – Вип. 9. – К.: КНЛУ, 2003. – с. 366 – 376.

6. *Ben Cheneb M.* Proverbes arabes de l'Algerie et du Maghreb / M. Ben Cheneb. – Paris: E. Leroux, 1905 – 1907 – 301 p.

7. *Brunot Z.* Proverbes et dictons arabes de Rabat / Brunot Z. – Paris, 1928 – p. 59 – 121

8. *Burckhardt J. L.* Arabic Proverbs: Or, The Manners and Customs of the Modern Egyptians / Burckhardt J. L. – Cambridge University Press, 2010 – p. 246

9. *Frayha A.* Modern Lebanese Proverbs. Collected at Râs el-Metn, Lebanon. Collated, Annotated and Translated to English / Frayha A. – American University of Beirut, 1953

10. *Landberg C.* Proverbes et dictons : du peuple Arabe / Landberg C. – Dar Sader, Beirut 1883– p. 458

11. *Landberg C.* Proverbes et dictons de la province de Syrie, section de Ṣaydâ. Leide: Brill, 1883 – p. 458.

12. *Westermarck E.* Wit and wisdom in Morocco : a study of native proverbs, New York: Horace Liveright, 1931 – p. 464.

13. محمود إسماعيل صيني, ناصف مصطفى عبد العزيز, مصطفى أحمد سليمان . معجم الأمثال العربية . مكتبة لبنان ناشرون – بيروت ، ١٩٩٢ ، ١٨١ ص

14. حنا الفاخوري . الحكم والأمثال . الطبعة الرابعة دار المعارف – ١٩٩٨ – القاهرة

15. هاني العمد ، الأمثال الشعبية الأردنية ، وزارة الثقافة و الشباب – عمان ، ١٩٧٨ ، ص ٧٢٢

16. سَيّد صديق عبد الفتاح ، حكم .. وامثال .. ونوادر من بطون التراث . مكتبة مدبولي – القاهرة ، ٢٠٠٩ ، ص ٦٨٦

Стаття надійшла до редакції 26.04.13.

Итани Е., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КРИТЕРИИ КРАССИФИКАЦИИ АРАБСКИХ ПОГОВОРОК

Статья посвящена исследованию проблем определения критериев классификации арабских народных формул вторичной номинации, которыми являются пословицы, и способу их оптимизации с позиций новых перспективных направлений паремиологии, позволяющие не только сформировать систему распределения этих языковых объектов по типам, классам, группам в соответствии с определенными признаками, но и определить оптимальный алгоритм составления специальных словарей.

Ключевые слова: *пословицы, народные формулы вторичной номинации, оптимизация критериев классифицирования, логико-семантическая структура.*

Itani E., postgraduate
Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

OPTIMIZING CLASSIFICATION CRITERIA OF ARABIC PROVERBS

This article is dedicated to the problems of determining the classification criteria for Arabic folk formulas of secondary nomination, which are proverbs, and the way to optimize them in accordance with the new directions of paremiology that allow to create a system of distribution of these linguistic objects to types, classes, groups according with certain characteristics, but also to define the optimum algorithm for making special dictionaries.

Keywords: *proverbs, folk formulas of secondary nomination, optimizing the classification criteria, logical and semantic structure.*

УДК 81’25-31=111=161.2

Кавун Н.Л., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (на матеріалі роману Девіда Мітчелла "Сон номер 9" в перекладі Олекси Негребецького)

У статті йдеться про особливості художнього перекладу неологізмів та оказіоналізмів з англійської мови на українську, наводяться приклади цих перекладацьких трансформацій у українському перекладі роману Девіда Мітчелла "Сон номер 9".

Ключові слова*: неологізми, оказіоналізми, художній переклад, роман.*

Термін *неологія* був уведений у лінгвістику французьким мовознавцем Л. Мерсьє ще в кінці XVIII ст. Проте й досі не існує чіткого та загально-прийнятого тлумачення неологізмів.

Як зазначає І.В. Арнольд, неологізм – це поняття, що використовується як для назв новоутворень, які виникли на матеріалі мови, так і для словосполучень, що означають нове, неіснуюче поняття: предмет, галузь науки, професію [1, 288]. Неологізми викликають велике зацікавлення лінгвістів. Їм присвячено дослідження Е.І. Ханпіри, О.Г. Ликова, В.В. Лопатіна, О.А. Габінської, М.М. Шаманського, Г.М. Віняра. Стилістичні функції неологізмів досліджували І. Білодід, А. Коваль, О. Пономарів, Л. Кравець. Загальні словотвірні, лексико-семантичні та стилістичні тенденції розвитку розглянуто у роботах А. Москаленка, І. Шашкіна, К. Ленця, О. Сербенської та інших учених.

Виникнення нових слів – неологізмів – пов'язане з необхідністю дати найменування новим явищам, предметам чи поняттям, що входять в життя у зв'язку із розвитком науки і техніки, економіки і та ін. Оскільки належність слів до неологізмів є ознакою відносною та історичною, не існує єдиного універсального визначення цієї категорії лексичного складу мови.

Досить інтенсивно продукуються в англійській мові й індивідуально-авторські неологізми, чи, як ще їх називають, оказіоналізми. Їх варто розглядати як складне явище системного (реалізація словотвірних можливостей, закладених у системі певної мови) і асистемного (ненормативність, функціональна й експресивна зумовленість, створення для ситуативних потреб) характеру. Як правило, це позанормативні периферійні лексичні елементи, створені переважно зі стилістичною метою – увиразнення якоїсь ситуації, образу, фрагмента дійсності, на що вказує контекст. Основна сфера функціонування таких одиниць – художній та розмовний стилі, рідше – публіцистичний стиль [2, 67].

Метою нашої студії є вивчення особливостей художнього перекладу неологізмів. Матеріалом дослідження слугує роман Девіда Мітчелла "Сон номер дев'ять". Цей твір має значну читацьку аудиторію серед українців, тобто більшість неологізмів, наявних у цьому художньому тексті, являються складними саме для масового, історично й теоретично непідготовленого читача. Мова досліджуваного роману характеризується значною кількістю індивідуально-авторських оказіоналізмів. Це зумовлено взаємодією позамовних і внутрішньомовних чинників. Функціонуючи в мові сучасного художнього твору, оказіоналізми виконують номінативну, когнітивну, експресивно-оцінну функції.

"Художній переклад відіграє величезну роль у розвитку мови і збагаченні національної культури. Саме завдяки письмовим

перекладам художньої літератури людство має можливість ознайомитися з культурними надбаннями інших народів, виникає можливість взаємодії та взаємозбагачення літератур та культур. Переклади прозових та поетичних творів стають невід'ємною частиною національної культури та літератури. Художній переклад – це "відтворення тексту іншою мовою, перекодування його з мови оригіналу на мову сприймача. Перекладач художнього тексту додає трошки свого авторства до твору" [3, 56].

Девід Мітчелл народився 12 січня 1969 року у місті Сауспорт, Великобританія. Він є англійським письменником, автором романів, два з яких увійшли в шортлист Букерівської премії.

Його роман "Сон номер дев'ять" написаний у стилі постмодернізму й містить чимало неологізмів. Автор створює нові слова та поняття, щоб зробити мову тексту більш яскравою та насиченою. Перед перекладачем постає проблема правильного розуміння та перекладу цих слів. Для цього Олексі Негребецькому (перекладачеві вищезгаданого роману) знадобились не тільки високий рівень знання та розуміння англійської мови, а ще й широкий кругозір, обізнаність у японських реаліях, адже дія роману відбувається саме там. Перекладач всіляко застосовує перекладацькі трансформації для точності розуміння читачем нових слів (неологізмів, оказіоналізмів), які певною мірою є авторськими. Тобто завдання перекладачу є ще більш складним. У читача роману "Сон номер дев'ять" Девіда Мітчелла українською мовою не виникає жодних проблем у розумінні цього твору. Олекса Негребецький вдало впорався з поставленим завданням.

Неологізми та оказіоналізми з мови оригіналу можна передати мовою перекладу:

– **калькою**: семантичні запозичення або кальки є передачею автохтонними мовними засобами внутрішньої форми іншомовного слова або словосполучення, з урахуванням їхньої морфологічної структури, наприклад office manager – менеджер офісу;
– **напівкалькою**: parttime job – робота неповний робочий день;
– **транслітерацією**: talkshow – токшоу;
– **описово**: babymoon – останній відпочинок молодят.

В українському перекладі роману Девіда Мітчелла "Сон номер дев'ять" Олекса Негребецький використовує всі 4 трансформації, а інколи навіть опускає оказіоналізми.

Найчастіше перекладач застосовує перекладацьку описову трансформацію. Наприклад:

panopticon's lobby – cavernous as the **belly of a stone whale** – swallows me whole [4, 28].

Вестибюль "Паноптикону" печеристий, мов **кендюх якогось фантастичного робо-чудовиська**" [5, 11].

I certainly look the part. Overalls, baseball cap, toolbox and **clipboard** [4, 28].

Я цілком відповідаю образові. Комбінезон, бейсбольна кепка, скринька з інструментами, **планшетка для нарядів з прищіпкою** [5, 11].

I hear a promising mechanical **clunk**, and a drawer telescopes open halfway down the wall [4, 37].

Чую багатообіцяючий механічний **бреньк** і зі стіни висовується шухляда [5, 17].

His **vidboy** is an **eye-cam** linked to PanOpticon central computer [4, 37].

Його **електронна гра – це відеокамера**, поєднана з комп'юмозком "Паноптикону" [5, 17].

Your main concern should not be practical ethics, but to **dissuade me from omelleting you** [4, 38].

Чого це ти заговорив про мою професійну етику , замість **вимолювати собі життя**? [5, 17]

A crocodile cruises up to the window and **snout-butts** the glass [4, 49].

Крокодил підпливає до вікна й **тицяє рилом** у шибку [5, 24].

I pour in the **juglets** of syrup and cream and watch the liquids swirl and bleed [4, 57].

Вливаю з двох **горщечків-близняток** сироп та вершки і спостерігаю, як вони крутяться й розсмоктуються [5, 30].

She **skip-reads** her way up trees [4, 93].

Вона не **лізе, а стрибає** по дереву [5, 53].

She finds **fingerholds** in coarse bark and **toeholds** in smooth bark [4, 93].

Знаходить **зачіпки для пальців** у грубій корі й **опору для стіп** на гладенькій корі [5, 54].

High-schoolers way younger than we engage in gymnastic **love-hotel sex-bouts** [4, 108].

Школярі, молодші за мене, практикують у **любовних готелях статеву гімнастику** [5, 62].

I'm more **of two-wheel sort of person [**4, 204].

Я більше **схильний до двохколісного транспорту** [5, 117].

Tell me you're the new **mousseboy** [4, 219].

Кажи, чи ти новий **збивальник мусу** [5, 126].

The Pacific is as glossy as a **monster-movie sea** [4, 300].

Тихий океан оманливо гладенький, наче **море в кіні про потвор** [5, 175].

Напівкалька є теж частою трансформацією у перекладі роману "Сон номер дев'ять" Девіда Мітчелла українською мовою.

Your susceptibility to indoctrination by our provocateurs is evidence of defective **wetprogramming** [4, 263].

Ваша сприйнятливість до навіювання певних ідей свідчить про недосконалість **йолопопрограмування** [5, 152].

I sing a jingle. "We cater for our **finny friends**" [4, 28].

"Якщо ваші **друзі з плавцями** пригнічені, не впадайте у відчай, не суптеся.." [5, 11].

...leaving me with a **chicken-and-egg problem** [4, 44].

Виникла **проблема яйця та курки**. [5, 22].

A **slag-heap word** that blots out the sun [4, 44].

Слово-терикон,що затуляє сонце [5, 22].

Нерідко перекладач вдається і до передачі автохтонними мовними засобами внутрішньої форми іншомовного слова або словосполучення, з урахуванням їхньої морфологічної структури.

The door is metal and **unkickdownable**. [4, 282]

Двері металеві **й невибивальні**. [5, 164]

Goatwriter peered out at the starless night.[4, 352]

Цапавтор визирав у беззоряну ніч. [5, 207]

Значно рідше перекладач використовує транслітерацію.

Suga acts puzzled. "What word?" "Imho" [4, 152]

Суга розігрує подив.

Яке слово?

Імхо. [5, 86]

A **bioborg**, dummy! [4, 37]

Бачу, ти вже познайомився з моїм **біоборгом**. Маю надію, ти почуваєшся дурнем. [5, 17]

Таким чином, під час передачі лексичної своєрідності авторського стилю Девіда Мітчелла, у тому числі й неологізмів, використано всі види перекладацьких трансформацій із метою досягти максимального наближення до художнього образу першоджерела. Однак, в українській та англійській мовах ці трансформації неоднакові у зв'язку з різницею систем мов, які зіставляються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арнольд И.* Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / И. Арнольд – М., 1986. 2. *Лопатин В.* Рождение слова: Неологизмы и

окказионализмы / В. Лопатин – М., 1973. 3. *Гордієнко Н.* Поняття перекладацької еквівалентності як центральна проблема теорії художнього перекладу/ Н. Гордієнко. Прага, 2012. 4. *Mitchell D.* Number9dream / D. Mitchell [Електронний ресурс]. Нью Йорк, 2003. Режим доступу: http://www.e-reading.mobi/book.php?book=1012309/ (дата звернення: 31.12.2012) 5. *Мітчелл Д.* Сон номер 9 / Д. Мітчелл. К., 2007.

Стаття надійшла до редакції 22.04.13

Кавун Н.Л., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА НЕОЛОГИЗМОВ С АНГЛИЙСКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРАЛЕ РОМАНА ДЕВИДА МИТЧЕЛЛА "СОН НОМЕР 9" В ПЕРЕВОДЕ ОЛЕКСЫ НЕГРЕБЕЦКОГО)

В статье идется об особенностях художественного перевода неологизмов и окказионализмов с английского на украинский язык, наводятся примеры этих переводческих трансформаций в украинском переводе романа Девида Митчелла "Сон номер 9".

Ключевые слова*: неологизмы, окказионализмы, художественный перевод, роман.*

Kavun N.L., stud.
Institute of filology KNU Tarasa Shevchenko

PECULARITIES OF NEOLOGISMS' AND OCCASIONALISMS' TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN (BASED ON THE NOVEL "NUMBER9DREAM" BY DAVID MITCHELL TRANSLATED BY OLEKSA NEHREBETSKI)

In the article goes about pecularities of neologisms' and ocasionalisms' translation from English into Ukrainian, also the examples of translation transformations are given in the Ukrainian translation of the novel 'Number9dream" by Daviad Mitchell.

Keywords: *neologisms, ocasionalism, translation of fiction literarture, novel.*

УДК 811.133.1’35’282’06

Калініна-Шамрай В.Р., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЛЬГІЦИЗМІВ. ПОДВІЙНЕ НАПИСАННЯ СЛІВ
(на матеріалі бельгійської франкомовної преси)

У статті досліджуються графічні особливості французької мові Бельгії. Увагу зосереджено на диференціації правопису бельгіцизмів. Результати графічного аналізу лексичних одиниць дають можливість виявити загальні тенденції розвитку графічної системи цього національного варіанта французької мови та з’ясувати чинники, які впливають на неї.

Ключові слова: *бельгіцизми, диграми, монограми, альтернація, ілетрограми, французька мова Бельгії.*

У другій половині двадцятого століття вчені-лінгвісти Р. Тімоньє [1974], Н. Каташ [1980], В. Г. Гак [1985], О. О. Реформатський [1998], Т. М. Ніколаєва [1965], Г. Г. Крючков [1983] та інші вивчали різні аспекти теорії та практики письма, графіки та орфографії. Їхні дослідження наразі залишаються актуальними. Про інтерес до вивчення окремих аспектів писемної французької мови свідчать новітні дослідження Г. Г. Крючкова [2011], Л. В. Сидельникової [2010], О. А. Лабенко [2003], Н. В. Бабченко [2008], Л. Ю. Єрмоленко [2005], І. В. Ситдикової [2012], М. А. Цюпи [2007], О. В. Соболєвої [2009] та інших вітчизняних і зарубіжних мовознавців.

Система сучасного французького письма невпинно поповнюється за рахунок нових графем та орфограм. Раніше фонографічні потреби французької мови були повністю забезпечені двадцяти трьома літерами латинського алфавіту. На сучасному етапі графічна система містить значну кількість літерних і нелітерних знаків: прості букви – монограми, різні літерні сполучення, які відповідають певній фонемі (диграми, триграми, тетраграми, пентаграми), амфіграми (суб- і супраграфемні орфограми), літерні фонограми і афонограми, іллетрограми, пунктуаційні знаки, ідеографічні, ієрогліфічні, символічні і піктографічні елементи.

Однією з особливостей французької графіки є відкритість, результатом якої є постійне її збагачення за рахунок запозичень із графічних систем інших мов. Яскравим прикладом цього є чимала кількість запозичень насамперед із германських мов на різних мовних рівнях у французькій мові Бельгії.

Актуальність дослідження зумовлено зростанням інтересу сучасної лінгвістики до вивчення особливостей регіональних, територіальних та національних варіантів французької мови, і зокрема особливостей французької мови Бельгії (надалі ФМБ), які до цього часу залишаються недостатньою мірою висвітлені у вітчизняній лінгвістиці.

Метою статті є виявлення особливостей ФМБ на графічному рівні шляхом аналізу диграм та монограм. Зокрема, досліджуються види подвійного написання слів та аналізуються причини його виникнення.

Як **матеріал дослідження** було використано тексти сучасної бельгійської франкомовної преси. Наведені у цій статті приклади перевірялись у відповідних наукових джерелах і довідниках [Cléante 2000; Francard 2010; Lebouc 2006].

Предметом дослідження є графічні особливості французької мови Бельгії, а його **об'єкт** становлять монограми, поліграми та нелітерні комплекси у складі відібраних бельгіцизмів.

Під час дослідження графічних особливостей бельгіцизмів нами було виявлено випадки подвійного написання слів. Разом із тим, є чимало лексичних одиниць, які мають набагато більше варіантів орфографії. Слід зазначити, що, незважаючи на орфографічну диференціацію цих слів, вони є омофонами.

Розбіжності у написанні бельгіцизмів ми пропонуємо класифікувати таким чином:

1. Альтернація монограм та поліграм.
2. Чергування гетерогенних диграм, що відповідають приголосним звукам, та монограм.
3. Альтернація диграм та монограм із супраграфемами.
4. Злитне, роздільне написання слів та вживання ілетрограм.

Розглянемо надані вище критерії класифікації докладніше за допомогою прикладів.

Альтернацію монограм можна ілюструвати чергуванням таких монограм, як-от: y-ï, c-k, s-z, d-t, v-f, g-k: mayeur – maïeur,

caberdouche – kaberdouche, choesels – choezels, crapaude – crapaute, lefgot – lèv'go, stoemelings – stoemelinks:

En effet, la maison ***du mayeur****, située sur la chaussée de Liège, est l'une des dix habitations qui se voient intégrées dans ladite zone d'activité économique industrielle* (15.09.2009, La libre.be).

Sur le plan juridique, c'est l'ASBL communale Wolugraphic qui est à l'origine de cette action en justice. Mais dans les faits, il s'agirait d'une initiative unilatérale du ***maïeur,*** *prise sans que les administrateurs n'aient marqué leur accord* (25.02.2012, La libre.be).

Як свідчать наведені вище приклади, альтернація монограм, яким відповідають приголосні звуки, нерідко може пояснюватись асиміляцією цих звуків і застосуванням фонетичного принципу при написанні слів.

Відбувається також чергування монограм із афонограмами – gu-gh: spiringue – spiringhe; диграм, що відповідають голосному звуку: oe-ou; ei-ai; oe-oo,ou; au-oo; ei-ee: bloempanch – bloumpanch, babbeleir – babbelaire, waterzoo – waterzoei, spéculoos – spéculaus, zievereir – zievereer тощо:

Comme ça est un bus qu'il est fait pour ***babbeleir*** *dedans, très intelligemment on l'a appelé le Bus Babbeleir* (05.08.2005, La libre.be).

*Aujourd'hui, c'est une véritable entreprise familiale où chacun peut exploiter ses talents. Enfin, c'est sans doute la personne la plus communicative de nous trois, le "****babbeleer"*** (04.05.2001, Le Soir.be).

Quand un Français aura assimilé tout cela, il pourra à son tour devenir un dikkenek, ***un zievereer,*** *un stoefferket...*(21.06.2006, La libre.be).

Quick a commis sa première zwanze bruxelloise dans Le Petit Vingtième, le 23 janvier 1930, un an après la naissance de ce castard de Tintin. Il sera rapidement rejoint par Flupke, l'autre ***zievereir*** *échappé de la plume d'Hergé (*24.08.2007, Le Soir.be).

*Le tombeau de saint David se trouve dans le presbytère. Un conseil, pour une collation, visitez le magasin de souvenirs adjacent à la cathédrale. On y sert du café belge (****spéculaus*** *compris) et de merveilleux cakes. Bel hommage à l'amitié franco-britannique...*(28.02.1990, Le Soir.be).

Cela fait quelques années déjà que le ***spéculoos*** *est à nouveau à la mode. Glace, pâte à tartiner (Lotus Bakeries en sait quelque chose), sauce, accompagnement : on le retrouve partout (12.04.2010, La libre.be).*

Є також випадки чергування гетерогенних диграм із триграмами – tj-tch: crotje – crotche, гетерогенних диграм із монограмами із афонограмою – ck-qu: socket – soquet і та ін.:

*Le "Brassica Capitata Polycephalos", de son petit nom, est l'aristocrate de la famille des choux. Les Espagnols l'ont même ramené chez eux en souvenir de leur passage. Notez que, chez nous, on l'appelle familièrement le "**sprôtche"*** (05.09.1990, Le Soir.be).

*Du boudin, du waterzoi, ça, c'est bruxellois ! Pour lui, les spéculoos de Dandoy, les pralines, le boudin vert ou bien le **sprotje** font partie du patrimoine belge* (04.02.1998, Le Soir.be).

Ці та інші приклади свідчать водночас про вплив графічної системи германських мов (вживання запозичених літерних комплексів) та про адаптацію слів до графічної системи французької мови (їх заміна на диграми, властиві лексичним одиницям французької мови Франції).

Чергування гетерогенних диграм, що відповідають приголосним звукам, та монограм можна ілюструвати такими бельгіцизмами, як-от: babbeleir – babeleir, broll – brol, bodding – boding, clapper – claper, carbonnade – carbonade, navetteur – naveteur, soekkeleir – soekeleir тощо:

*Je ferai des recettes qui me tiennent à cœur. Je vais essayer de faire un peu du Belge, avec des **carbonnades** revisitées, du spéculoos en dessert (*04.02.2012, La libre.be).

*Des banquettes en bois vissées aux murs, des persiennes en guise de portes à galandage et des tables faites en plancher de bateau sur lesquelles on sert du potjevleesch ou de la **carbonade** flamande* (08.12.2012, Le Soir.be).

Деякі диграми чергуються з монограмами із супраграфемою – ei-ai-è: brusseleir – brusselaire – brusselère; aa-â: kaaskop – kâskop і т. ін.

Окрім того, було виявлено випадки злитного або окремого написання лексичних одиниць, а також написання слів із вживанням іллетрограм – дефіса та апострофа: michepape, mich-papeuu, mich'pap; clache-kop, clachkop clach kop; bloempanch, bloem-panch; couquebaque, couque baque, couque-baque; lefgot, lèv'go; nic-nac, nicnac; sous-tasse, soutasse тощо:

*Restaurant avec spécialités locales (tarte au riz, gâteau de Verviers, vaution, rombosse**, lefgot,** saucisson au jambon...)* (13.10.2006, Le Soir.be).

*"W'allons à table" permet de découvrir les mets et cuisine de nos régions. Sirop de Liège, briolet de Huy, **lèv'go,** pèkèt, matoufèt et autres*

cougnous montrent combien nos traditions de bouche sont riches et variées (24.12.2011, La libre.be).

Depuis l'ouverture de cette exposition de circonstance, fin novembre, les enfants des écoles viennent y dessiner leur rêve de Noël. Et ils repartent avec de succulentes guimauves et ***des nicnac*** (10.12.2009, L'avenir.net).

Ici, on déguste son café en croquant des ***" nic-nac "*** *dans une ambiance bobo !* (22.03.2012, Le Soir.be).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Результати проведеного дослідження дозволяють нам дійти висновку про те, що орфографічна диференціація бельгіцизмів пояснюється впливом фламандської, нідерландської та англійської фонетичних та орфографічних систем на графіку ФМБ та вказує на застосування етимологічного та фонетичного принципів в орфографії французької мови Бельгії.

Подальшими перспективами дослідження є вивчення географічного критерію, який є іншим чинником подвійного написання слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабченко Н. В.* Вживання нелітерних знаків та параграфемних засобів у спеціальній лексиці французької мови / Надія Володимирівна Бабченко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 21. – С. 16 – 23.
2. *Гак В. Г.* Французская орфография [учебное пособие] / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Просвещение, 1985. –240 с.
3. *Єрмоленко Л. Ю.* Піктографічні та ідеографічні знаки у сучасній французькій мові / Лариса Юріївна Єрмоленко. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2005. – 220 с. *Крючков Г. Г.* Современная орфография французского языка : [монографія] / Георгий Георгиевич Крючков. – К. : Вища школа, 1987. – 183 с.
4. *Крючков Г. Г.* Символізація фонографічного письма / Георгій Георгійович Крючков // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – збірник наукових праць / відп. ред.: Н. М. Корбозерова. – Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка . – К. : Логос, 2011. – Вип. 20. – С. 225–230.
5. *Лабенко О. А.* Орфографічні особливості омонімів сучасної французької мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05"Романські мови" / Ольга Андріївна

Лабенко; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с. 11.

6. *Николаева Т. М.* Что же такое графема? / Татьяна Михайловна Николаева // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – М., 1965. – № 3. – С. 130–134.

7. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение. Учебник для студентов филологических специальных высших пед. учеб. заведений / Александр Александрович Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 1998. –536 с.

8. *Сидельникова Л. В.* Специфіка функціонування мовного знака у знаковій системі мови / Лариса Вікторівна Сидельникова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: збірник наукових праць / відп. ред.: Н. М. Корбозерова. – Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка . – К. : Логос, 2010. – Вип.18. – С. 382– 391.

9. *Ситдикова І. В.* Перспективізм наукових досліджень : від фоностилістики до графостилістики / Ірина Вілоріївна Ситдикова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / М-во освіти інауки, молоді та спорту України, Київськ. нац. лінгв. ун-т / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 1997–2012. – Вип. 29. – С. 159–167.

10. *Соболєва О. В.* Графічне оформлення текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасних французьких журналів для жінок) / Олена Володимирівна Соболєва // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2009. – № 6. – С. 144–149.

11. *Цюпа М. А.* Структурні особливості акронімів французької мови / Марія Андріївна Цюпа // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вып. 19. – С. 215 – 219.

12. *Belgicismes.* Inventaire des particularités lexicales du français en Belgique / W. Bal, A. Doppagne, A. Goosse et d'autres. – Louvain-la-Neuve : De Boeck & Larcier s.a., 1997. – 144 p.

13. *Catach N.* L'orthographe française / Nina Catach. – P., 1980. – 334 p.

14. *Cléante* Tours et expressions de Belgique. – Bruxelles : Duculot, 2000. –160 p.

15. *Dictionnaire des belgicismes /* M. Francard, G. Geron, R. Wilmet et d'autres. – Bruxelles : De Boeck Duculot, 2010. – 400 p.

16. *Lebouc G.* Dictionnaire de belgicismes / Georges Lebouc. – Bruxelles : Ed. Racine, 2006. – 622 p.

17. *Thimonnier R.* Code orthographique et grammatical / René Thimonnier. – P., 1974. – 320 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Калинина-Шамрай В.Р.,
асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БЕЛЬГИЦИЗМОВ. ДВОЙСТВЕННОЕ НАПИСАНИЕ СЛОВ (НА МАТЕРИАЛЕ БЕЛЬГИЙСКОЙ ФРАНКОЯЗЫЧНОЙ ПРЕССЫ)

Статья посвящена изучению графических особенностей французского языка Бельгии. Рассматриваются различные варианты написания бельгицизмов. Результаты графического анализа лексических единиц позволяют определить общие тенденции развития графической системы этого национального варианта французского языка и влияющие на нее факторы.

Ключевые слова: *бельгицизм, диграмма, монограмма, альтернация, иллетрограмма, французский язык Бельгии.*

Kalinina-Shamrai V.R., assist.
Taras Shevchenko National university of Kyiv

GRAPHICAL PECULIARITIES OF BELGICISMS: DOUBLE ORTHOGRAPHY
(based on Belgian francophone press)

The article focuses on graphic peculiarities in the French language of Belgium, namely on orthographic variation of belgicisms. *The results of analysis allow to specify general tendencies of graphical system of this national variant of the French language as well as to define the factors which influence it.*

Keywords: *belgicisme, digram, monogram, illetrogram, alternation, French Language in Belgium.*

Клименко Н.Ф., д.філол.н., проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРЕФІКСАЦІЯ І СЛОВОСКЛАДАННЯ В ТВОРЕННІ АД'ЄКТИВІВ ТА АДВЕРБАТИВІВ З ТЕМПОРАЛЬНОЮ СЕМАНТИКОЮ(ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто семантичну сітку прикметників і прислівників – виразників часових ознак у східнослов'янських та новогрецькій мовах, показано відмінності й паралелі в організації часового дейксиса, використання в неблизькоспоріднених мовах інтернаціональних префіксоїдних основ у оформленні категорії темпоральності, а також продуктивність префіксації та словоскладання у творенні неологізмів цієї категорії.

Ключові слова: *префіксація, словоскладання, категорія темпоральності, сітка часових ознак, лексичний і словотвірний паралелізм одиниць.*

Обґрунтування семантичної категорії темпоральності, розуміння її як центру функціонально-семантичного поля в мові давно утвердилося в лінгвістиці. Дослідники звертають увагу на те, як мовні засоби упорядковують сприйняття і осмислення людиною часу "позначуваних ситуацій та їх елементів щодо моменту мовлення або відносно іншого пункту відліку". Отже, йдеться про розгляд групування граматичних (морфологічних та синтаксичних), лексичних, а також комбінованих (лексико-граматичних, граматико-контекстуальних) засобів певної мови для вираження різних варіантів категорії темпоральності (Бондарко 1997 : 7). Визнано векторний і дейктичний характер цієї категорії в мові.

Встановлення своєрідності реалізації часового дейксиса в різних мовах продовжує бути актуальним завданням лінгвістики в плані нагромадження нових фактів та розвитку аспектів їх наукового пояснення. Зокрема, необхідне дослідження участі різних частин мови у формуванні темпоральної семантики. Зрозуміло, що центральну роль у вираженні її відіграє дієслово. Однак і інші частини мови (іменники, прикметники, прислівники) мають свої засоби формування і відображення категорії темпоральності.

У цьому плані важливо розглянути роль словотворчих засобів-виразників часових ознак в окремій мові, а також вагу словотвірних способів у репрезентації часового дейксиса в різних мовах. Ідеться про синхронне дослідження таких способів, як суфіксація,

префіксація, осново- та словоскладення. Поглибленого вивчення потребує окреслення ролі інтернаціональних одиниць (морфем, префіксоїдних та суфіксоїдних основ) у творенні лексики з часовими ознаками порівняно з питомими засобами, а також лексичного наповнення категорії темпоральності неологізмами.

Об'єктом опису цієї статті стали прикметники та прислівники з темпоральною семантикою в українській, російській та новогрецькій мовах із залученням деяких фактів англійської. Одиниці цих частин мови розглянуто за участю префіксації та словоскладання в їхньому творенні.

Суфіксація та основоскладання темпоральних прикметників та прислівників у цих мовах були предметом аналізу інших праць. Тут зробимо лише зауваги з цього приводу. Оформлення похідних слів цих частин мови за допомогою суфіксів можливе тільки за умови приєднання їх до твірних основ, що співвідносні з назвами відтинків часу (похідними й непохідними, субстантивними й ознаковими: *недільний, воскресный*, κυριακάτικος, вечірній, вечерний,βραδινός, вранішній, утренний, πρωϊνός, теперішній, теперишний, τωρινός.

Основоскладання як засіб творення одиниць з темпоральними значеннями має свій арсенал префіксоїдних та суфіксоїдних основ, що виражають ознаки часового дейксиса. Композити, утворювані на ґрунті поєднання прикметникових основ з основами співвідносними здебільшого з іменниками, реалізують часову вісь, у якій зіставлено ознаки прадавнього-давноминулого-минулого – теперішнього позачасового і наступного. Це зіставлення здійснюють префіксоїдні основи, в кожній мові свої, або спільні, інтернаціональні: прагрецький – старогрецький, давньогрецький-грецький-новогрецький, πρωτοελληνικός, αρχαιοελληνικός-ελληνικός-νεοελληνικός. Поєднувані з ними другі основи корелюють із назвами важливих суспільних подій, мов, мовних груп, держав, періодів геологічного розвитку Землі тощо, які означуються в часі: праслов'янський-давньослов'янський-слов'янський πρωτοσλαβικός-παλαιοσλαβικός-σλαβικός.

Композити, виниклі на ґрунті поєднання числівникових основ з основами відіменникових прикметників, орієнтують на кількісний вимір ознак точного-приблизного-неозначено-приблизного часу того періоду, на який вказує друга основа: однорічний, дво-, три-, ... багаторічний, однолетний, двух-, трех-, ... многолетний, μονοετής, διετής, τρίετης, ..., πολυετής. .

Своєрідну часову сітку ознак реалізують композити, що є наслідком поєднання займенникових, прикметникових основ з другими віддієслівними основами. Аналіз їх виявляє і увиразнює семантичні варіанти категорії темпоральності в межах прикметників та іменників (докладніше Клименко 2013).

Латинському компоненту **екс-**, використовуваному в східнослов'янських та деяких германських мовах, у новогрецькій відповідають прислівники πρώην колишній давно та τέως колишній недавно, що є складниками найменувань-юкстапозитів, які називають професії та посади. Позиція між артиклем та іменником перетворює їх на прикметники-означення. Відмінність між їхніми значеннями в тому, що πρώην стосується минулого, давнішого *ο πρώην πρωθηπουργός екс-премьєр-міністр, ο πρώην βουλευτής колишній депутат, ο πρώην πρωταθλητής екс-чемпіон, η πρώην προταθλήτρια екс-чемпіонка,* натомість τέως минулого, близького і нещодавнього *ο τέως διοικτητής της Τράπεζας колишній голова банку, ο τέως βασιλέας колишній кор*оль.

Лексема πρώην може використовуватися в найменуваннях держав *η Πρώην Σοβιετική Ένωση колишній Радянський Союз, η Πρώην Ανατολική Γερμανία колишня Східна Німеччина,η πρώην Γιουγκοσλαβία колишня Югославія* подібно до англійської, в якій колишні назви держав розпочинаються компонентом **ex-**.

Отож, у новогрецькій спостерігаємо чотиричленний ряд зіставлень ο υπουργός Παιδείας міністр освіти , ο νέος υπουργός Παιδείας (нинішній) новий міністр освіти, ο τέως υπουργός Παιδείας колишній з донедавна міністр освіти та ο πρώην υπουργός Παιδείας давно колишній міністр освіти. Східнослов'янські та германські мови в цих випадках вдаються до тричленного темпорального зіставлення: нинішнього – нового і колишнього перебування на посаді. За допомогою названих префіксоїдів дієслова не утворюються.

Латинська за походженням префіксоїдна основа **пост-** після у складних словах східнослов'янських та англійської і німецької мов належить до зв'язаних одиниць. Вона виражає значення "той, що настає після чого-небудь", тобто характеризує ознаку, яка сформувалася пізніше від існуючої, вказаної твірною основою: *постпозиція, постфікс, постембріональний = післязародковий, постнатальний,* той що належить до періоду після народження. У мовах запозичення основа **пост-** не корелює з прислівниками на відміну від еквівалентних їй за значенням основ **після-**, **после-**, що в східнослов'янських зберігають з ними зв'язки: *післяопераційний,*

послевоенный. Названі одиниці (**після-, после-, пост**-) у зіставлюваних мовах не використовуються для творення дієслів.

У новогрецькій мові латинська основа **пост**- не прижилася. Натомість у німецькій, англійській та східнослов'янських мовах вона стала активним словотворчим засобом, що конкурує з префіксом **мета-, meta**-, μετα-, який теж відповідає українському **після**- та російському **после**-. В останні два десятиріччя вона засвідчила свою продуктивність, оформляючи неологізми.

При цьому складник **пост**- спеціалізується на вираженні темпоральних властивостей, котрі характеризують ознаку твірного прикметника як таку, що стосується переважно ще актуальних, "свіжих" соціальних подій: *постгельсінський, постзаколотницький, посткарнавальний, посткультівський*; періодів державного правління, що мають *постімперський, постколоніальний, посткомуністичний, пострадянський, посттоталітарний* напрям, а також власних імен *постшевченківський*, географічних назв *постчорнобильський, постюгославський*.

Рідше цей префіксоїд зорієнтований на означення філософських, мистецьких та інших течій: *постімпресіоністський, постконструктивістський, постмодерністський, постнатуралістський*, на ознаки фізичного *посттравматичний* або психічного стану людини: *поств'єтнамський*. Деякі такі прикметники мають експресивне забарвлення і належать до оказіоналізмів: *постортодоксально-комуністичний, постсовітський*.

Серед похідних з префіксоїдом **пост**- численні назви абстрактних ознак: *постімпресіонізм, постмодернізм, постконструктивізм, постнатуралізм, постпозитивізм, постструктуралізм, постсучасність*, абстрактних дій: *постперебудова, постредагування, постполімеризація* та осіб, які утворено суфіксально-префіксальним способом: *посткомуніст, постконструктивіст, постмодерніст, постнатураліст, посттутчист*. Одним прикладом у сучасній українській мові засвідчено іменник – назву особи, утворену з префіксоїдом **пост**-: *постпанк*.

Це чітко відрізняє іменникову групу похідних з компонентом **пост**- зі значенням "після" та утворень з префіксоїдом **екс-** зі значенням "колишній", серед яких назви осіб становлять більшість у порівнюваних мовах, тоді як прикметники поодинокі*: екс-комуністичний* (пор. *посткомуністичний*).

Основа **μετα-** в новогрецькій функціонує як компонент складних слів, а також як окремий прийменник та прислівник

(Μπαμπινιώτης 2005-1085-1086). Прийменник μετά багатозначний. Сам або разом із іншим прийменником από він передає часове значення "згодом, після" або локативні "після, за, позаду", також використовується при перелічуванні (один за одним) і для вираження значення повторюваної дії.

Прислівник μετά розмовний, має значення "після, згодом, через", тобто підкреслює продовження існування в часі, в наступній, майбутній фазі. Його синоніми κατόπιν потім, ύστερα після, αργότερα пізніше, антонім πριν .

Μετα-/μεθ- використовуються як компоненти композитів, передаючи значення 1) слідування в часі, що настає потім, після того, що названо другою основою слова: ο μεταμοντερνισμός постмодернізм; 2) зміна, перехід у щось нове: η μεταγραφή переписування, транскрипція.

Μετά- – частотний компонент у простих дієсловах, відповідає українському та російському **пере-** як виразнику дії, що відбувається після названої твірним дієсловом, знову: μεταβαπτίζω перейменовувати, μεταθέτω переставляти, μετακινώ пересувати, переміщати, μεταπείθω переконувати (знову), μετακηπεύω пересаджувати рослину, μετασταθμεύω змінювати місцеперебування.

Від таких дієслів утворюються численні похідні іменники: μεταβαίνω – η μετάβαση перехід, μεταδίδω передавати – η μετάδοση передача, зараження, трансляція, μεταβιβάζω перевозити, переселяти – η μεταβίβαση переправлення, перенесення, μεταπουλώ перепродувати – το μεταπούλημα перепродаж, а також прикметників μεταβατικός перехідний, нестійкий, μετακίνητος переміщуваний, пересувний, мобільний, μεταπλαστός видозмінюваний. Деякі подібні до цього іменники та прикметники запозичено в східнослов'янські мови: *метагенез, метаплазма, метакінез, метаболізм, метабіоз, метастаз, метатеза*. Такі лексеми виявляють паралелізм словотвірної структури та семантики у аналізованих мовах: η μετεπιβίβαση *пересадка, η μετεκπαίδευση перепідготовка, η μετεξέλιξη переростання, η μεταμόφωση перепідготовка* тощо. Вони поширені в деяких германських мовах, зокрема англійській: *metabolite, metabentonite, metabiosis, metabolic, metakinesia, metakinesis.* Частина похідних прикметників утворює пари, один із членів яких позначає ознаку за дією, другий – ще й здатність до дії, тобто вказує на її модальний відтінок: μεταβιβάσιμος який можна переправляти, перевозити, переносити, μεταβιβατικός передавальний, переносний, μεταδόσιμος

який можна передати, μεταδοτικός доступний, дохідливий, μεταθέσιμος гідний переведення (по службі), μεταθετός переставлюваний, μεταποιήσιμος який можна переробити, μεταποιητικός перероблювальний тощо.

Численні лексеми з префіксоїдом **μετα-/μαθ-** трапляються в новогрецьких іменниках та прикметниках, утворюваних у свою чергу від іменних частин мови, модифікуючи твірні слова темпоральними ознаками. Вони вказують на ті з них, що виникають після появи первинних ознак і модель їхнього творення подібна до української мови: префіксоїд μετα- зі значенням "після" додається до твірного прикметника: βιομηχανικός індустріальний, μεταβιομηχανικός постіндустріальний, ψυχικός психічний, μεταψυχικός, який належить до психічних явищ, що виходять за межі психології і ще не мають наукового пояснення, синонім *парапсихологічний*.

Тематика утворюваної групи прикметників схожа зі словами української мови: за назвами державних устроїв: μεταδικτατορικός післядиктаторський, μετακομμουνιστικός післякомуністичний; періодів історичного розвитку певних суспільств: μεταβυζαντινός *післявізантійський*; соціально значущих подій: μεταπολεμικός післявоєнний, μεταψυχροπολεμικός який відбувається після періоду холодної війни, μετασεισμικός післяземлетрусний, μεταεμφυλιακός який відбувається після громадянської війни, етапів розвою мистецтва: μετακλασικός післякласичний.

Це можуть бути слова, співвідносні з важливими подіями особистого життя: μεταπτυχιακός *післядипломний* чи назвами часових інтервалів доби: μεταμεσονύχτιος *післяпівнічний*.

Деякі розглядані прикметники об’єднано в антонімічні пари похідних, у яких зіставлено часові значення ознак: προ- "до" і μετα- "після": μεταγενέστερος наступний, подальший – προγενέστερος попередній, μεταδιδακτορικός який стосується періоду після одержання ступеня кандидата наук і προδιδακτορικός до цього періоду, μετασχολικός післяшкільний – προσχολικός дошкільний, μεταμεσημβρινός післяобідній – προμεσημβρινός дообідній. Іноді трапляються тричленні ряди, в яких зіставлено значення, реалізовані за допомогою префіксів і суфіксів: επι- перед... -τιος суфікс επιθανάτιος передсмертний, επι- ... та суфікса -τος який помирає, επιθάνατος при смерті, μετα- ... та суфікса -τιος посмертний μεταθανάτιος.

У зіставлюваних мовах трапляються слова з компонентом μετα- , які утворюють підпарадигми похідних, що виявляють паралелізм

словотвірної структури (спільна основа) і семантики: μεταμοντέρνος постмодерний, ο μεταμοντερνισμός постмодернізм, ο μεταμοντερνιστής постмодерніст, η μεταμοντερνίστρια постмодерністка.

У новогрецькій мові творення іменників з префіксоїдом μετα- від інших іменників, що входять до різних її терміносистем, не настільки продуктивне, як у східнослов'янських та англійській мовах, хоча таких слів теж багато. Вони здебільшого належать до запозичених термінів, які виникли з грецьких компонентів у інших мовах, пор.: μετάφυσικοσ (від назви аристотелівської праці "Μετά τα φυσικά" "Після фізики") та подібні до цього слова-інтернаціоналізми: η μεταηθική англ. *meta-ethies*, укр. метаетика, рос. метаэтика, *meta-knowledge*, метазнання, метазнания, *metalanguage,* μεταγλώσσα – метамова, метаязык, *meta-base* (date metabase) метабаза даних, метабаза данных, *meta-message* – метаповідомлення, метасообщение, *meta-information* – метаінформація – метаинформация.

В англійській мові складник **meta-** продуктивний у творенні комп'ютерної, медичної, космічної термінології; пор. *metabolic chemistry* хімія обміну речовин, *metagrippal* післягриповий, *metagalactic space* метагалактичний простір.

Серед префіксоїдних основ з темпоральними значенням "наступність слідування ознак у часі" виділяється **ύστερο-**, що співвідносна з прислівником ύστερα потім, після, пізніше. На відміну від **μετά-** вона не виявляє великої активності, хоча трапляється в кількох іменниках: η υστεραλγία післяпологовий біль, το υστερόγραφο (переклад англ. postscript) постскриптум, η υστεροβουλία прихована (задня) думка, η υστεροφημία добра пам'ять (по смерті) та прикметниках υστερόβουλος який має приховану думку (намір), υστεροβυζαντινός пізньовізантійський (період від 1081-1453), υστερόχρονος пізніший, наступний (його синонім μεταγενέστερος, антонім προγενέστερος попередній) та одного дієслова υστεροχρονολογώ датувати заднім числом. Отож, префіксоїдна основа **υστερο-** доповнює ряд лексем з темпоральним значенням, підкреслюючи час виникнення ознаки і додаючи сему "пізніше", але після вже відомих мовцеві дат, періодів.

Осново- та словоскладання прикметників з темпоральним значенням виявляють частковий паралелізм з префіксальним творенням прикметників та іменників, наділених ознаками часу. Насамперед, йдеться про подібність приєднання до твірної бази префіксів і префіксоїдів. У обох розрядах словотворчі одиниці

виражають часові ознаки, однак у префіксів це значення одне з багатьох, за винятком префікса **пра-**, який спеціалізується тільки на вираженні темпорального значення, тоді як за префіксоїдами закріплене одне значення.

Префікси в простих прикметниках окреслюють часову вісь пунктирно за ознаками: синхронна з появою твірних слів (укр. **су-** сучасний, рос. **со-** современный, грец. **συν-** σύγχρονος), які йдуть попереду неї (давно **пра-** прадідівський, прадедовский, **до-** дошлюбний, доисторический, **перед-** передпосівний, **пред-** преддипломный, **про-** προϊστορικός доісторичний), слідують за нею (**після-** післяжнивний, **после-** послеоперационный, **пост-** пострадянський, постсоветский, **μετά-** μεταπολεμικός послевоенный), відбуваються в певні періоди часу (**між-** міжвоєнний, у грец. композит μεσαπολεμικός) **по-** повоєнний, пожизненный (до кінця життя), **επι-** επιθανάτιος посмертний).

У сучасній українській мові деякі префікси здатні виражати в прикметниках та прислівниках ознаки, специфічні щодо їхньої близькості в часі до ознак існуючих. На відміну від морфем **до-** та **перед-**, які підкреслюють просто передування в часі: *дообідній, передвечірній*, префікси **над-** *надвечірній, надвечір'я, надвечірок, надвечір* та **під-** *підобідній, підосінній* визначають час, безпосередньо наближений до того, що вказаний твірною основою. Російською їх перекладають прикметниками з префіксом **пред-**: *предобеденный, предвечерний* або словосполученнями іменника – назви відтинка часу та прийменника із займенником *перед самым*: *надвечір* – перед вечером, под самый вечер, *підосінній* – перед самой осенью.

У деяких іменниках та прикметниках префікс **про-** вказує на початок періоду, названого твірною основою: *провесняний, провесінь, провесна*. Це означення часу становить характералогічну рису української мови. Наведені приклади розкривають особливість префіксації в увиразенні опозиції часових ознак. Вони здатні продовжити вісь зіставлення, пор.: *дошкільний* і *переддошкільний*, *вчорашній* – *позавчорашній*, – *позапозавчорашній, завтрашній* – *післязавтрашній*– *післяпіслязавтрашній*, або поєднати здавалося б непоєднуване: *передстароноворічний*.

Виявляється взаємозалежність трьох способів творення прикметників, прислівників та іменників – виразників часових ознак: префіксації, осново- і словоскладання. Префіксація здатна диференційовано виражати значення ознак минулого: давнього, найпершого – у східнослов'янських мовах за допомогою префікса **пра-**

прастарий, *прадавній*; початкового, первісного – префікс **про-** *провесінь, провесняний*; існуючого, близького до теперішнього – префікс **над-, під-** *надвечірній, підосінній* і наступного після нього – префікси **після-** *післяобідній*, запозичені **мета-** *метасполука, метафізичний* і **пост-** *пострадянський*. Одночасність ознак з теперішнім у східнослов'янських передають префікси **су-** *сучасний*, **со-** *современный* та основ одно- *одночасний, одновременный*.

У новогрецькій мові значення префіксів, що виражають часові ознаки, більш узагальнені. Так, **про-** характеризує часову ознаку минулого, дуже давнього і попереднього: προϊστορικός доісторичний, προμεσημβεινός дообідній, προπατορικός прадідівський, виявляє наступність вияву ознаки, μεταμεσημβρινός післяобідній, одночасність σύνχρονος. У ній до вираження цих значень залучається також основоскладання: ταυτόχρονος одночасний, а у вимірах минулого – словоскладання (основи πρώην та τέως).

Серед прикметників, виниклих на ґрунті прийменниково-іменникових словосполучень, виділяється *позачасовий* від *поза часом*. У його семантиці підкреслено ознаку "який існує поза часом, не зумовлений категорією часу". Використовувана при ньому в словниках позначка *книжне* свідчить про його обмежене фукціонування в науковому стилі, а за його посередництва в публіцистичному. В шостому томі СУМа значення прикметника *позачасовий* проілюстровано прикладом "Він (режисер Лесь Курбас) підкреслював, що немає позапросторової і позачасової реальності. Простір, час і рух – це об'єктивні неодмінні елементи спектаклю (СУМ 1975, т. IV :801). Ця дефініція прикметника засвідчує радше від'ємне значення часу, ніж його пояснення. Необхідні її доповнення, тлумачення і розширення контекстів використання. Тексти філософської та конфесійної літератури засвідчують, що *позачасовий* сприймається як *вічний*. Так, в українському перекладі книжки видатного сучасного грецького філософа і теолога Хр.Янараса "Нерозривна філософія" є окремий параграф "Час і призначення" (Янарас 2000 :237–256). У ньому зроблено глибокий ретроспективний огляд аналізу категорії часу від його осмислення в міфах через образ бога Кроноса, що народжує дітей, щоб їх пожирати, та в працях грецьких філософів античності, першого і середнього християнського періодів західноєвропейської, давньої та сучасної філософії, отже у Геракліта, Платона, Аристотеля, Сократа, Плотина, Августина, Аквіната, Спінози, Лейбніца, Фіхте, Гегеля, Гайдегера та ін.

Досвідне осягнення і розуміння часу людиною Хр.Янарас окреслює засобами мови. Ряди поняттєво пов'язаних із лексемою час іменників та словосполучень із ними (автор виділяє їх курсивом у тексті) об'єднують слова: *перехід, зміна, перебіг часу, Всесвіт, народження Всесвіту, рух Всесвіту, зв'язок, спосіб існування, буття–небуття, відносність, тривалість часу, минуле–теперішнє– майбутнє, попереднє–наступне, збирання–розсіювання, будування–руйнування, присутність–відсутність, життя–смерть, початок–кінець, мета (ціль) = кінець, особа=людина, історія –призначення, ідеї–сутності, Бог, абсолютний дух, свобода.*

Ознаками часу виступають прикметники: *тимчасовий–нетимчасовий, змінний–незмінний, вічний–щоденний, часовий–позачасовий, безперервний, циклічний, відносний, обчислюваний*. До одиниць, що вимірюють час, належать *зараз* і *тепер* . У Аристотеля *зараз* є лише умосяжною межею, граничним поділом усередині минулого і майбутнього. Некількісний час *тепер* не може утворювати частку або складник усього часу, тому що одиниці, які формують єдину сукупність, збільшуються кількісно, не розрізняючись якісно (Хр.Янарас 2000 : 239).

Прикметник *позачасовий* у цьому полі слів стосується у Платона мисленнєвих сутностей=ідей, "що вільні від початку і кінця, тобто ненароджені й безсмертні, й врешті вічні" (за Янарасом 2000 : 238). У Аристотеля "Рух переміщує існування в наступне, яке завжди є менш вічним від попереднього. У часі завжди народжується і руйнується". Для Августина час і вимір часу, до будь-чого іншого, є досвідом душі. Хр. Янарас доводить, що з'ясування проблем часу в західному середньовіччі і новішій філософії окреслюється в межах поляризації тимчасового–нетимчасового, змінного–незмінного, щоденного–вічного, від усталеного зараз вічності Бога до усталеного тепер гармонії і порядку, що містить дане в природі й забезпечує детермінований характер плинного тепер" (Хр. Янарас 2000 : 245). Отже, емпіричний досвід пізнання часу людиною штовхає її до осмислення його і через позачасову умосяжну вічність і це знаходить своє відображення у мові. Цікаво, що філософський аналіз категорії часу, її зв'язку з рухом і простором іноді наближується до поетичного, згадаймо неологізми В. Стуса *крайчас–позачас, крайсвіт–межисвіт, межипростір–позапростір*.

Паралелізм префіксального вираження темпоральних значень у порівнюваних мовах властивий не лише префіксальним прикметникам, а й простим іменникам: укр. *передвістя*, *провість* – рос. *предзнаменование* – грец. το προμήνυμα. Подібно до цього *осторога, застереження* – *предостережение* – η προειδοποίηση, *попередник, продром* – *предтеча* – ο πρόδρομος, *упередження* – *предубеждение* – η προκατάληψη та дієсловам: *передбачати* – *предвидеть* – προβλέπω, προμαντεύω, *передчувати* – *предчувствовать* – προαισθάνομαι, *передрікати* – *предрекать* – προλέγω, προαγγέλω.

Особливий аспект оцінки часових значень реалізовано словоскладанням прислівників, що їх здавна розглядають як лексикалізовані фразеологізми. Вони підсилюють часові ознаки давності й реалізовані повторенням споріднених за коренем тих самих або дещо видозмінених слів/словоформ: *здавнього-здавна*, *здавен-давна, давним-давно, давно-давно*. Такі ад'єктиви підкреслюють існування чогось від самого початку, дуже рано, зрана: *зроду-звіку, зроду-віку, рано-рано, рано-раненько, рано-пораненько, рано-пораненьку*, порівняй ще *насамперед*, *споконвіку*, *споконвічно*, або вказують на регулярну повторюваність періоду, вказуваного твірною основою: *з ранку до ночі, з дня на день, день за днем, день у день, від ночі до ночі, ніч у ніч, ніч крізь ніч, з години на годину, з року в рік, рік у рік, з роду в рід, від роду до роду, від початку до кінця, раз по разу, раз у раз, раз за разом*. Їхніми еквівалентами часто є композити з основою **що-**: *щоранку, щодня, щовечора, щоночі, щогодини, щодоби, щороку, щоразу.*

Словоскладанням виражено випадковість реалізації часової ознаки, тобто значення "інколи": *коли-не-коли, час від часу*. Вона стосується чогось у неозначно минулому або ще й у майбутньому: *колись-не-колись, бозна-коли, хтозна-коли, абиколи, згодом-перегодом.* Юкстапозиція прислівників фіксує ознаку позачасову, що існуватиме завжди, буде вічно: *навіки-віків, на віки вічні, вовіки-віків, вовік-віків, повік-віки, повік-віків*, таку, що стоїть на самому початку: *насамперед* чи самому кінці: *насамкінець*.

Характерною рисою сучасної української мови є можливість оформлення від композитів та юкстапозитів з часовими ознаками похідних одиниць з емоційним (позитивним) забарвленням: *рано-раненько, рано-ранесенько, рано-пораненько, рано-пораненьку*. Це підтверджують також композитии з **що-** основами, серед яких представлено *щовечоринки, щогодинки, щогодиноньки, щолітечка, щоніченьки, щопонеділочка, щохвилинки*. У російській існують

поодинокі відіменникові прислівники з емоційно забарвленими темпоральними значеннями на зразок: *утречком – раненько, ранесенько, вечерком – увечері*. У новогрецькій такі похідні поодинокі, існує паралель російського вечерком το βραδάκι.

Для новогрецької, як і для української та російської, характерні лексикалізовані фразеологізми – виразники часових ознак. Серед них багато семантичних і структурних паралелей до названих східнослов'янських: από το πρώι ως το βράδυ зранку до вечора (весь день), από το βράδυ ως το πρώι з вечора до ранку (всю ніч), з вечора до рання από νωρίς το πρώι з самого ранку, з раннього ранку, μέρα με τη μέρα день у день, από μέρα σε μέρα зо дня на день, αυτές τις μέρες цими днями, μέρα παρά μέρα через день, όλη την μέρα весь день тощо.

Подібно до української та російської у новогрецькій трапляються повторення тих самих слів/словоформ, а також лексем однакових тематичних груп, використовувані для підсилення часових ознак: μέρα-νύχτα день і ніч, πρωί-πρωί рано вранці, βράδυ βράδυ як тільки смеркне, смерком, πρώι-βράδυ упродовж дня, πού και πού іноді, πότε-πότε інколи. Іноді вони стають базою творення нових слів уже за допомогою основоскладання το μερόνυχτο доба, η νυχτόμερα день і ніч, μεροξημερώνομαι днювати й ночувати, ξημεροβραδιάζομαι проводити весь день.

Часто семантику українських та російських префіксальних утворень з темпоральними семами в новогрецькій передають слова-композити, пор. *довічний, пожизненный* – ισόβιος; *посмертний, посмертный* – μεταθανάτιος.

Префікси в складних прикметниках та прислівниках доповнюють семантичну сітку, яка пов'язує композити в підсистему слів-виразників часового дейксиса, ознаками одночасності, передування в часі, безпосередньої наближеності до часу, вказаного твірною основою, а також самого початку певного періоду.

У юкстапозитах темпоральні значення конкретизовано ознаками минулого (колишнього) і наступного. У них не реалізовано префіксоїдними основами значення сучасності-одночасності, міжчасся. Отож, темпоральні семи префіксів і префіксоїдів перетинаються лише частково в площині слідування ознак (до або після вказаних твірною основою).

У кожній мові кількість префіксів (пор. укр. **су-, перед-, до-, над- , пра-, при-, між-, по-**, рос. **со-, пред-, до-, по-, пра-, при-, про-,** новогрецькій **συν-, προ-, επι- μετα-**): та префіксоїдів (**екс-,**

пост-, після-, мета-; экс-, пост-, после-; **μετα-, υστερο-**) – виразників темпоральної семантики в ад'єктивах незначна.

Серед неологізмів в темпоральною семантикою в зіставлюваних мовах активність виявляють, крім питомих у східнослов'янських мовах **після-, после**-, інтернаціоналізми префіксоїди **екс-, пост**-, а в науковому стилі **мета- , meta-, μετα-.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М.* Граматика української мови. Морфологія. – К., Либідь, 1993. – 336 с.
2. *Бондарко А.В.* Темпоральность / Теория функциональной грамматики. – Ленинград : Наука, 1997. – С. 197.
3. *Грещук В.В.* Український відприкметниковий словотвір. – Івано-Франківськ, 1995. – 225с.
4. *Грищенко А.П.* Прикметник в українській мові. – К. : Наук. думка, 1978. – 207 с.
5. *Клименко Н.Ф.* Основоскладання у процесах номінації сучасних східнослов'янських мов (у зіставленні з німецькою та новогрецькою // Слов'янські обрії. – К. : ЦНБ ім. В.І. Вернадського, 2013.
6. *Коломієць Л.І., Майборода А.В.* Прислівник // Сучасна українська літературна мова. Морфологія. – К., Наук. думка, 1969. – С. 430–473.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Клименко Н.Ф., д.филол.н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПРЕФИКСАЦИЯ И СЛОВОСЛОЖЕНИЕ КАК СПОСОБЫ СОЗДАНИЯ АДЪЕКТИВОВ И АДВЕРБАТИВИВ С ТЕМПОРАЛЬНОЙ СЕМАНТИКОЙ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

В статье рассмотрена семантическая сетка прилагательных и наречий, выражающих временные признаки в восточнославянских и новогреческом языках, показаны различия и параллели в организации временного дейксиса, использование в неблизкородственных языках интернациональных префиксоидных основ для оформления категории темпоральности, а также продуктивность префиксации и словосложения в образовании неологизмов этой категории.

Ключевые слова: *префиксация, словосложение, категория темпоральности, сетка временных признаков, лексический и словообразовательный параллелизм единиц.*

Klymenko N.F., corresponding member of the NASU,
Dr. of Sciences in Philology, Prof.
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

"PREFIXATION AND STEM-COMPOSITION AS MEANS FOR FORMING OF ADJECTIVES AND ADVERBS WITH TEMPORAL SEMANTICS (COMPARATIVE ASPECT)"

The article examines the semantic grid of adjectives and adverbs which express temporal features in East Slavic and Modern Greek, shows differences and parallels in organisation of temporal deixis, use of international semi-prefix stems to express the category of temporality in languages which are not closely allied, as well as productivity of prefixation and stem composition in coining of neologisms of such type.

Key words: *prefixation, stem composition, category of temporality, grid of temporal features, lexical and word formative parallelism of units.*

УДК 81'1

Каптюрова В.В.*,* асп.,
Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ, РОСІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПРОСТОРІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

У статті аналізуються тенденції у комунікації англо-, російсько- та україномовних користувачів соціальних мереж Facebook та В Контакте. Особлива увага приділяється таким особливостям спілкування в цьому середовищі, як деперсоналізація автора, візуалізація та запозичення/калькування російсько- та україномовними комунікантами неологізмів англійського походження.

Ключові слова: *соціальні мережі Facebook та ВКонтакте, симулякрність, деперсоналізація, візуалізація, креолізований текст, запозичення, калькування.*

Віртуальний простір соціальних мереж доречно відносити до нового типу медіакомунікації, адже в сучасному світі медіа не обмежується традиційними засобами масової інформації, вони охоплюють будь-які інформаційні носії, що фіксують соціальні смисли, об'єднуючи людей у просторі та часі [Почепцов 2012, 10].

Г.Г. Почепцов зазначає, що медіа завжди будуть новими, не дивлячись на те, що вони створені в минулому, оскільки новими є покоління читачів чи глядачів. Вони несуть із собою нові цінності, які впливають на і трансформують відповідь медійного простору [Почепцов 2012, 9].

Основними характеристиками дискурсу віртуального простору є його інтертекстуальність, інтерактивність, зеппінгованість (переривчастість формування дискурсу), симулякрність, перформативність, психологічна комфортність, деперсоналізація й колективне авторство та формування віртуальної ідентичності [Пожидаєва 2013, 4].

Особливу увагу необхідно звернути на симулякрність інтернет-спілкування. За визначенням Ж. Бодрійяра, симулякр – це імітація того, що не існує. Таким чином, відбувається заміна реального знаками реального, внаслідок чого ми маємо справу вже не з реальністю, а з ірреферентною гіперреальністю [Бодрійяр 2013, 6-7]. Саме інтернет-простір та комунікація в ньому і є цією безвідносною імітацією неіснуючої реальності.

Соціальна мережа – комунікативне середовище, зміст якого наповнюється самими користувачами. Особливостями цього жанру є неофіційний характер спілкування, можливість асинхронного та синхронного спілкування, відсутність тематичної регламентації, гіпертекстовість, використання фото-, аудіо- та відеоматеріалів. Основною метою соціальних мереж є створення спільнот людей, які розділяють спільні інтереси, а також виявляють зацікавленість інтересами та діяльністю інших шляхом двосторонньої комунікації [Online Communications Strategy]. Комунікативною метою написання повідомлень у соціальних мережах є обмін думками в режимі "тут і зараз", обговорення будь-якої проблеми, залучення до полілогу нових комунікантів, оперативність отримання нової інформації, спілкування з відомими людьми, автокомунікація та саморефлексія [Пожидаєва 2011, 132].

До особливостей спілкування в цьому просторі необхідно віднести не лише персоналізованість, а й колективне авторство та деперсоналізацію користувачів. З одного боку, користувачі соціальних мереж (відповідно до політики сайтів) змушені вказувати свої справжні прізвища та імена, але з іншого боку, комуніканти можуть обійти ці правила, зареєструвавши сторінку під псевдонімом, або відкрити публічні сторінки. Особливістю

останніх є завуальоване авторство, тобто користувач або група користувачів публікують новини, не зазначаючи свого імені. Адресати, що підписуються на таку сторінку (англ. public), отримують новини від дифузного, колективного автора. Творці нових медіа запевняють, що кожний може долучитися до авторства, але насправді кількісне співвідношення авторів до читачів виявляє значне переважання останніх.

Змістове наповнення сайтів соціальних мереж також відрізняється від інформаційних сайтів, сайтів новин тощо. Сьогодні відбувається аксіологічний зсув: у світі, переповненому можливостями та доступом до інформаційних ресурсів, головною цінністю є не інформація, а увага людини. Через велику кількість даних уваги реципієнтів не вистачає [Почепцов 2012, 10].

М. Маклюен виходить з того, що саме тип медіа, а не будь-що інше формує повідомлення. Тобто він захищає думку, що медіа-канал породжує не тільки свого реципієнта, а й власне тип повідомлення, який найбільш адекватно відображає особливості цього інформаційного потоку [McLuhan 1964, 7]. Сучасні медіа, а особливо сайти соціальних мереж, орієнтуються на свою аудиторію, намагаються відтворити їхні смаки. Оскільки спільними для людей є їхні найнижчі, а не найвищі реакції, вирівнювання мас споживачів можливе за рахунок пробудження саме найнижчих реакцій, а внаслідок цього відбувається різке спрощення текстів [Почепцов 2012, 11].

Новітні технології безумовно впливають на розвиток комунікації. В інтернет-середовищі простежується вплив телебачення, який виявляється в економії мовленнєвих засобів за рахунок візуалізації. Таким чином, в англійському, російському та українському просторі соціальних мереж спостерігається значна кількість повідомлень, що містять креолізовані тексти. До креолізованих відносяться тексти, у структуруванні яких задіяні коди різних знакових систем, передусім засоби вербального та іконічного (образотворчого) кодів [Анисимова 2003, 72]. Тобто це такий текст, фактура якого складається з двох негомогенних частин: вербальної (мовної/ мовленнєвої) та невербальної (інші знакові системи) [Сорокин 1990, 180-181]. У соціальних мережах комуніканти розміщують креолізовані тексти, які відображають актуальні проблеми. Наприклад, на публічній сторінці компанії

Maybelline розміщено таке повідомлення – Maybelline New York Ukraine: Это завтра, а сегодня... (рис. 1) (Facebook 1).

Рис. 1

Основної комунікативною метою більшості повідомлень із креолізованими текстами є створення комічного ефекту, який у наведеному прикладі досягається за рахунок використання відомого мотиву кіноепопеї "Володар перснів" та відображення обурення користувачів колапсом наземного транспорту в місті Києві. Також треба зауважити, що авторство новин у просторі соціальних мереж втрачається. По-перше, під час завантаження зображень на стіну публічної сторінки автор такого тексту не зазначається. По-друге, одна і та сама новина може бути розміщена не тільки у різних групах або стінах користувачів, але й навіть на різних сайтах. Таким чином, проаналізоване вище повідомлення було розміщено на сайті соціальної мережі Facebook стіні публічної сторінки Maybelline New York Ukraine 23.03.2013 о 00:55 за київським часом, а у соціальній мережі ВКонтакте користувач Это Киев, детка! [Типичный Киев] залишив таке саме повідомлення 23.03.2013 о 10:43.

У наступному прикладі зображення також відображає нагальну проблему, пов’язану із погодними умовами в столиці. Авторство аналізованого креолізованого тексту неможливо встановити, як і в попередніх прикладах. Комічний ефект досягається за рахунок саркастичного перефразування українського прислів’я – Это Киев, детка! [Типичный Киев]: (рис. 2) (ВКонтакте).

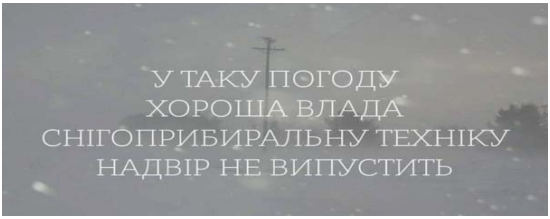

Рис. 2

Зважаючи на те, що створення креолізованих текстів вимагає наявності специфічних навичок та вмінь, не всі користувачі можуть долучатися до цього процесу. Внаслідок цього, у соціальних мережах з'являються повідомлення, які складаються із двох неоднорідних частин (тексту та зображення, рідше відео- та аудіозапису), але вони становлять єдине ціле лише в межах повідомлення – Ami Harbison: Blair crook always surprises me with flowers. ♥ (рис. 3) (Facebook).

Рис. 3

Автор аналізованого прикладу публікує на своїй сторінці повідомлення та використовує зображення, яке візуалізує те, про що йдеться у вербальній частині. Але в соціальних мережах також простежується й інша тенденція: комуніканти можуть прикріплювати до своїх повідомлень зображення, які не відображають основного змісту. Наприклад, Relationship Quotes: 'Like' if you ever trusted a wrong person in ur life:/ (рис. 4) (Facebook). Автор додає до свого повідомлення зображення жінки, що плаче, із метою передати емоційний стан зрадженої людини. Невербальний код дає зрозуміти, що основною цільовою аудиторією цього повідомлення є жінки. Основною комунікативною метою наведеного прикладу є ініціювання

імпліцитного діалогу, оскільки автор просить скористатися функцією Like, щоб висловити невербальну згоду зі змістом повідомлення.

Рис. 4

Необхідно звернути увагу на повідомлення з використанням креолізованих текстів, вербальна частина якого частково дублює повідомлення користувача, а графічне зображення допомагає створити бажаний візуальний образ – Иван Тульчин: Хочешь узнать, как раскрыть свой потенциал? 27 марта в 19 мск – бесплатный *вебинар* "Горячая Йога. Секреты раскрытия своего потенциала". Регистрируйтесь прямо сейчас: http://bit.ly/yogawebinar Ведущая – руководитель центра Californian Hot Yoga Елена Ванек расскажет, как йога помогает в раскрытии себя, в том, чтобы начать жить по-полной! Группа: http://vk.com/yogawebinar (рис. 5) (ВКонтакте).

Рис. 5

В аналізованому прикладі зустрічається неологізм вебінар, що є запозиченням з англійської. Взагалі, для простору соціальних мереж продуктивним є утворення нових лексичних одиниць за допомогою контамінації – виникнення нового слова, його форми або виразу внаслідок зближення, поєднання частин двох подібних слів, форм, виразів. Таким чином відбувається накладання морфеми Web, яка вказує на простір, на скорочену морфему seminar – Learn How To Blog: Impressive! We finished the *webinar* with more than we started with. Haven't had that happen before (Facebook). Вато звернути увагу на те, що

наведена лексична одиниця поступово входить до активного словникового запасу не тільки користувачів російськомовного простору соціальних мереж, але й українського – Вебінари для виборців: http://electioninfo.org.ua/index. php?i=1086 *ВЕБІНАР* 6. ВІДСУТНІСТЬ МОЖЛИВОСТІ ГОЛОСУВАТИ "ПРОТИ ВСІХ" – ВАЖЛИВІСТЬ УСВІДОМЛЕННЯ ВИБОРУ (ПОВНА ВЕРСІЯ) (Facebook).

Взагалі, словниковий запас користувачів російсько- та україномовного простору соціальних мереж активно поповнюється лексичними одиницями, запозиченими та калькованими з англійської мови. Широко використовуються одиниці, пов'язані із функціонуванням соціальної мережі, в якій відбувається спілкування (наприклад, такі функції, як Follow, Like або Repost) – Oleksii Kharchenko: Фоловте Alex Riabtsev – актуальна інформація про стан Києва. Якщо потрібна допомога чи можете її надати, теж звертайтесь! (Facebook); Volodya Borisov: Современная пирамида потребностей по Маслоу (рис. 6) (ВКонтакте); Андрій Сільченко: Дякую за перепост! (ВКонтакте).

Рис. 6

Варто також звернути увагу на те, що тенденція до візуалізації будь-якої опублікованої інформації в інтернет-просторі спонукає користувачів прикріплювати до повідомлень зображення, які іноді не відображають суті вербальної частини. Наприклад, Living the Law of Attraction / The Secret: Open your life to an abundance of opportunities through this home training program, featuring 25 energy clearing sessions by intuitive healer and energetic coach Christie Marie Sheldon. http://mvlc.in/1BYVz (рис. 7) (Facebook); Вдохновение.: Ночью никак не можешь лечь поудобней, а утром, как ни ляжешь – все удобно! (рис. 8) (ВКонтакте); "Любов +" Онлайн журнал для дівчат: Психологи помітили, що більшість сварок і скандалів, що

призводять до розлучення, трапляється у вихідні дні чи в період відпустки […] (рис. 9) (ВКонтакте). В останньому прикладі хоча і зберігається основна тема вербальної та невербальної частини повідомлення ("відпочинок"), у самому повідомленні йдеться про проблеми, з якими зустрічаються сімейні пари під час вихідних, а на доданому зображенні – щаслива сім'я на відпочинку.

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Ще однією наміченою тенденцією у спілкуванні в соціальних мережах є використання зображень у форматі .gif. Словом 2012 року за версією New Oxford American Dictionary стало дієслово to GIF, що означає "створювати .gif файл" [Oxford Dictionaries USA Word of the Year 2012 is 'to GIF']. Користувачі активно створюють та розміщують на своїх сторінках такі анімовані зображення, що відображають соціально-значущі події, емоційний стан мовця, його реакцію тощо. Наведений приклад підтверджує думку про те, що неологізми, пов'язані із функціонуванням соціальних мереж, можуть поступово входити до активного словникового запасу інших комунікантів – не тільки носіїв англійської мови, але й іншомовних користувачів соціальних мереж. На сторінках російсько- та українськомовних користувачів соціальних мереж з'являються інваріантні форми іменника GIF. Наприклад, Ярослав Бойнов: ребят,сори за флуд,но нет ли у кого-нить gif-ка как космодесантник из warhammer танцует брэйкданс? (ВКонтакте); Віталік Кондратюк: Це просто божественно!! Особливо остання Гіфка =D (Facebook).

Отже, в англійському, російському та українському комунікативному просторі соціальних мереж спостерігається стрімка тенденція до візуалізації інформації. Користувачі розміщують на своїх сторінках не тільки креолізовані тексти, але й прикріплюють зображення до стандартних текстових повідомлень. Користувачі із високим рівнем комп'ютерних навичок завантажують на персональні сторінки GIF-зображення. Іншою тенденцією є використання російсько- та україномовними комунікантами запозичених із сторінок англомовних користувачів неологізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Анисимова Е.Е.* Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизированных текстов) / Е.Е. Анисимова. – М.: Издательский центр "Академия", 2003. – 128с.
2. *Бодрийяр Ж.* Симулякры и симуляция / – Перевод О.А. Печенкина. – Тула, 2013. – 204 с.
3. *Пожидаєва І.В.* Блогінг і мікроблогінг: модифікація жанру / І.В. Пожидаєва // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць / Київ. нац.ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Ф-т інозем. філолог. – К.: Логос, 2011. – № 34. – С. 130-135.
4. *Пожидаєва І.В.* Лінгвопрагматичний аспект маніпулятивного дискурсу блогосфери (на матеріалі англійської, російської, української, французької мов): дис… кандидата філол. наук: 10.02.15 / І.В. Пожидаєва. –К., 2013. – 19 с.
5. *Почепцов Г.Г.* Від Facebook`у і Гламуру до Wikileaks: медіа комунікації / Г.Г. Почепцов. – К.: Спадщина, 2012. – 461 с.
6. *Сорокин Ю.А.* Креолизированные тексты и их коммуникативная функция / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М.: Наука, 1990. – 240с.
7. *McLuhan M.* Understanding Media: The Extensions of Man / M. McLuhan. – New York: McGraw Hill, 1964. – 318 p.
8. Online Communications Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kitchener.ca/en/insidecityhall/resources/online_communicationstrategy.pdf
9. Oxford Dictionaries USA Word of the Year 2012 is 'to GIF' [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.oxforddictionaries.com /2012/11/us-word-of-the-year-2012/.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. ВКонтакте [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vk.com.
11. Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.facebook.com.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Каптюрова В.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАЦИИ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ И УКРАИНСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ

В статье анализируются тенденции в коммуникации англо-, русско- и украиноязычных пользователей социальных сетей Facebook и ВКонтакте. Особое внимание уделено таким особенностям общения в этой среде, как деперсонализация автора, визуализация и заимствование/калькирование русско- и украиноязычными коммуникантами неологизмов английского происхождения.

Ключевые слова: *социальные сети Facebook и ВКонтакте, симулякрность, деперсонализация, визуализация, креолизированный текст, заимствование, калькирование.*

Kaptiurova V.V., postgraduate student
Institute of Pilology, Taras Schevchenko National University of Kyiv

COMMUNICATIVE PATTERNS OF ENGLISH, RUSSIAN AND UKRAINIAN SOCIAL NETWORKING

The tendencies in interaction of English, Russian and Ukrainian speaking Facebook and VKontakte users are analyzed in this article. The emphasis is placed on such peculiarities of communication as authors' depersonalization, visualization and Russian and Ukrainian speakers' borrowing/loaning of English neologisms.

Key words: *social networks Facebook and VKontakte, simulacrum, depersonalization, visualization, creolized text, borrowing, loanword.*

УДК 81'23:811.111-26

Каптюрова О.В., к.філол.н, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИК ЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В МАС-МЕДІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті на матеріалі ток-шоу "Larry King Live" розглядаються прийоми впливу інтерв'юера на поведінку респондента. Дослідження

сугестивної поведінки проводиться із залученням термінології нейролінгвістичного програмування поведінки людини. Проаналізовано встановлення рапорту за допомогою вербальних та невербальних засобів. Визначено важливість рапорту для здійснення успішної комунікації.

Ключові слова: *мас-медіа, невербальна поведінка, НЛП, рапорт, сугестія.*

На житті сучасної людини значною мірою позначається вплив засобів масової комунікації. "Ми одягаємось відповідно до прогнозу погоди, купуємо те, що рекламують, дивимось фільм, про який писали у газеті, у безліч способів реагуємо на медійні новини,фільми, музику по радіо тощо" [Мак-Квейл 2010, 410]. "Для більшості людей інформація, образи й ідеї, які подають медіа, – це основне джерело усвідомлення спільного минулого (історії) та соціальної теперішності. … Медіа часто допомагають нам утворювати власне сприйняття та визначення соціальної дійсності та нормальності для утворення спільноти. Вони – основне джерело стандартів, моделей і норм" [Мак-Квейл 2010, 71]. Інакше кажучи, "медіа стають найважливішим компонентом соціосистеми, бо вони творять цю соціосистему" [Почепцов 2012, 17]. Всебічний медійний вплив на суспільство взагалі та на кожного його члена зокрема викликає науковий інтерес представників різних галузей гуманітарних знань: філософів, соціологів, психологів, лінгвістів, які зосереджують свої дослідження на різних аспектах діяльності засобів масової інформації.

Як зазначають дослідники, "дискурси ЗМІ неоднорідні з точки зору модусу: радіодискурс – усний, газетний дискурс – письмовий. Ще більш неоднорідними є дискурси ЗМІ у контексті їхньої жанрової специфіки: тут використовується безліч жанрів, при чому вони не належать ексклюзивно до контексту ЗМІ" [Кибрик 2008]. Одним із різновидів мас-медійного дискурсу, що має відповідне соціальне завдання, зберігає загальні системні риси та виявляє спільні інваріантні ознаки, є теледискурс. Усю різноманітність продукції телебачення можна класифікувати за низкою формальних ознак, що дозволяє виділити деяку кількість жанрів, чільне місце серед яких посідає телевізійне інтерв’ю.

Жанр інтерв’ю посів ключове місце в публіцистиці ще за часів бурхливого розвитку друкарської промисловості в XIX ст. [Кузнецов 2002, 175], а радіо та телебачення, що "з’явились, радше,

як нова технологічна можливість, аніж як відповідь на потребу нового змісту чи послуг,… багато запозичили від інших медіа" [Мак-Квейл 2010, 33]. Радіо додало достовірності інформації, що отримується від першоджерела, завдяки залученню просодії, а телебачення надало зображення, що дозволяє долучити невербальну комунікацію та розширити контекст (фонове зображення). "Саме видовищністю пояснюється особлива достовірність та, як наслідок, широке розповсюдження жанру інтерв'ю в телепрограмах" [Кузнецов 2002, 175].

Структура телевізійного інтерв'ю включає в себе учасників, а саме: інтерв'юер, респондент та аудиторія. У будь-якому інтерв'ю провідною є роль інтерв'юера – він задає тон комунікативної взаємодії. Але в медійному інтерв'ю журналіст втілює інтереси аудиторії та досягає успіху тією мірою, якою він здатний змоделювати когнітивну структуру аудиторії [Кибрик 2008].

Один із різновидів телевізійного інтерв'ю – ток-шоу – поєднує суттєві ознаки інтерв'ю, дискусії, гри та концентрується навколо особистості ведучого. Така екранна форма є максимально персоніфікованою. Дослідники журналістики вважають, що є достатні підстави стверджувати, що ток-шоу створює зірок, а зірки створюють ток-шоу. Такому взаємному впливу, взаємодії форми та її творця в першу чергу сприяють необхідні особистісні якості: розум, дотепність, привабливість, гумор, уміння уважно слухати, пластично рухатися тощо [Кузнецов 2002, 189].

Однією з зірок телебачення США є Ларі Кінг, ток-шоу якого було однією з найбільш тривалих програм, що виходила в ефір CNN з 1985 по 2010 р. та привертала до себе увагу понад мільйона телеглядачів. Визначну роль у популярності шоу "Larry King Live" (транскрипти ток-шоу "Larry King Live" розміщені в мережі Інтернет, режим доступу: http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/lkl.html), що було обрано об'єктом нашого дослідження, відіграв ведучий. Ларі Кінг має репутацію "короля бесіди" [Кузнецов 2002, 227], значною мірою завдяки вмінню не тільки отримати інформацію шляхом безпосереднього спілкування з людиною, що володіє цією інформацією, а й допомогти респонденту якомога повніше та логічно послідовно розкрити тему інтерв'ю. За визначенням О. Іссерс, тип комунікації в ток-шоу можна назвати нерівноправним діалогом, "коли ініціатива постійно належить одному зі співрозмовників" [Иссерс 2008, 213]. Ініціатор, у нашому випадку інтерв'юер, певним чином

скеровує поведінку іншого учасника комунікації за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Дослідники вказують на те, що значною мірою у вивченні проблеми програмування поведінки людини традиційно зацікавлені психологія та лінгвістика, оскільки настанова на програмування поведінки людини здійснюється у свідомості, яка є об'єктом вивчення психології, програмується поведінка сучасної людини значною мірою вербальними засобами, а невербальна сугестивна поведінка людини є об'єктом однієї та іншої науки одночасно [Слухай 2010, 13]. Сугестія є компонентом звичайного людського спілкування, але може виступати і як спеціально організований вид комунікації, що формується за допомогою вербальних (слово, текст) та невербальних (міміка, жести, дії іншої людини, оточення) засобів [Черепанова, 2007]. Значні успіхи були досягнуті в такій галузі людського знання, як нейролінгвістичне програмування (НЛП). Особливе місце в лінгвістичній проблематиці займає питання про мовну особистість у сугестивній парадигмі. Психологія та лінгвістика забезпечують ресурсами всі сфери застосування програмування поведінки людини [Слухай 2010, 13]. Отже, вважаємо доцільним використати термінологію НЛП для дослідження мовленнєвої поведінки Ларі Кінга та його впливу на співбесідників.

Одним з елементів програмування поведінки людини є встановлення рапорту, специфічного контакту, що включає певну міру довіри або взаєморозуміння з людиною або групою людей. Встановлення психо-семіотичної відповідності між співбесідниками сприяє успішній комунікації між людьми. Методи встановлення рапорту досить непомітні, як і інші аспекти НЛП, але їхні імплікації та вплив вельми потужні [NLP-Mentor.com].

Науковий інтерес для вчених-лінгвістів становлять, у першу чергу, вербальні засоби встановлення рапорту Початковий етап вербальної комунікації передбачає використання в цілях рапорту адекватних сильних позицій тексту (релевантних форм привітання, представлення та звертання, де останнє відіграє виключно важливу роль, оскільки передбачає позиціювання співбесідника в світі) [Слухай 2010, 27]. Кожна з передач розпочинається з представлення гостя чи гостей студії, за яким переважно слідує привітання, під час якого комуніканти психологічно настроюють один одного на мовленнєвий контакт, вибирають форму спілкування в контексті його тональності, за його участю ніби

створюються "узи спільності" шляхом простого обміну словами [Русский язык 2003, 386], чим "задають тон усій розмові" [Культура русской речи 2008, 90]. Наприклад, KING: It's a great pleasure to welcome back to LARRY KING LIVE a good friend. We've got a month to go with this show and I'm so honored to have him kick off this week. General Colin Powell, United States Army, retired. He was secretary of State under President George W. Bush. He was former chairman of the Joint Chiefs, founder and chair of the Colin Powell Center in Harlem. I'm going to visit that center next month. That's a center for policy studies affiliated with the City College of New York. And he's the founding chairman of America's Promise. It was six years ago today that Colin Powell announced he was resigning as secretary of State. Boy, time goes. POWELL: Time goes. Yes. Встановленню рапорту сприяють такі одиниці як *it's a great pleasure* та *I'm so honored*, за допомогою яких адресант підкреслює важливість свого гостя, якому дає повну характеристику як з боку професійної діяльності: *General Colin Powell, United States Army, retired. He was secretary of State under President George W. Bush. He was former chairman of the Joint Chiefs, founder and chair of the Colin Powell Center in Harlem; he's the founding chairman of America's Promise*, що визначає його місце в суспільстві, так і з боку особистих якостей: *a good friend*, що підкреслює узи спільності комунікантів.

Дослідники зазначають, що "перелік універсальних засобів рапорту в умовах реального спілкування потребує етнічної та ситуативної корекції: в американському суспільстві в спілкуванні більш вираженим буде модус фамільярності; у британському – модус підкресленої коректності, стриманості, ізоляції та снобізму; у ситуації дружнього спілкування – модус довіри та відвертості; у ситуації дипломатичного спілкування – модус безособистісної дружелюбності та коректності" [Слухай 2010, 27]. Прикладом модусу фамільярності в наведеному вище прикладі є вживання неформального виразу *have him kick off* в ситуації спілкування, наближеної до офіційної. Досить фамільярний тон носить початок бесіди з подружжям Буш: KING: What a great pleasure to welcome to LARRY KING LIVE for the umpteenth time the Bushes. We're at the Houstonian Hotel, the famed hotel in Houston, Texas. George H.W. Bush, the 41st president of the United States, and Barbara, the former first lady who did not wear her suspenders. BARBARA BUSH, FORMER FIRST LADY: Oh, darn it, в якому використовується

вираз, характерний для розмовного мовлення *for the umpteenth time* та присутній жарт про чоловічий аксесуар, підтяжки, який Ларі Кінг активно рекламує у своїх програмах, а колишня перша леді Сполучених Штатів не включила до свого вбрання. Відповідь Барбари Буш має такий самий неформальний тон: жартівливе евфемістичне прокляття *darn it*. Натомість із представником Британського політичного Олімпу, колишнім прем'єр-міністром Тоні Блером, спілкування має виключно стриманий характер: KING: Good evening. Welcome to a special Sunday edition of LARRY KING LIVE. Tony Blair is the former British prime minister and special envoy for the Quartet on the Middle East. He's in the United States to address the 2010 Saban Forum hosted by the Brookings Institution. Mister Prime minister, it goes on and on. Now the Obama administration has made a decision to step back from trying to persuade Israel to freeze settlement expansion. You have called that sensible. Why?... KING: But is that decision – where does it leave efforts for peace talks? It sounds status quo again.

Початковий етап комунікації, встановлення рапорту передбачає обмежене коло тем: в умовах розширеної інтродукції – про погоду, політику, спорт; теперішній стан справ, з пониженим емоційним ореолом; в умовах обмеженої або відсутньої інтродукції – про предмет спільних інтересів, з мінімальним емоційним ореолом [Слухай 2010, 27]. Оскільки предметом дослідження є ток-шоу, яке має певні часові межі, та гості якого свідомо прийшли на програму, щоб відповідати на питання, є підстави вважати, що інтродукція до комунікації обмежена. Однак це не означає, що інтерв'юер розпочинає бесіду з найгостріших питань. Наприклад, KING: We are delighted to be at the home of the incredible, which is the only word to describe her, Barbra Streisand, the Oscar, Grammy, Tony and Emmy-winning entertainer, sing, actress, director and activist. And those – those are words are all there are that we have in the business. She sold more than 71 million albums. Her latest, "Love is the Answer," just nominated for a Grammy. And recently became a best-selling author with her debut book, "My Passion for Design." And we are in the red room in <u>the house</u> that is the subject of that. This is <u>more than a house</u>. It's <u>a barn</u>. It's <u>a main house</u>. A <u>grandma's house</u>. <u>A chicken coop</u>. Is this <u>the house of your dreams</u>? STREISAND: Yes, I would say so. Coming from an apartment in Williamsburg, Brooklyn. And then another apartment that was a railroad flat when I was 19 years old. So yes, this is the house of my dreams, yes. The houses of my dreams. KING: Was it as tough to put together as it

appears? Бесіда зі співачкою та акторкою Барбарою Стрейзанд розпочинається з представлення та привітання, за якими слідують нейтральні питання про її дім. Емоційне навантаження починає зростати навіть під час інтродукції. Про це свідчить стилістичний прийом градації, що використовується для опису будинку *the house, more than a house, a barn, a main house, a grandma's house, a chicken coop, the house of your dreams*. Після початку комунікації на емоційно ненавантажену тему напруга зростає, обговорюються проблеми гендерних відмінностей та жорсткого стилю Стрейзанд як режисера: KING: There are points in the book, you point out several mistakes in the house. It's a very honest book. But I want to read something from the book about how a contractor got mad at you for make him change some beams. It says a lot about you. On Page 108, if you want to read with me, folks. "Difficult. I think it's a very misogynist attitude because when a man does this kind of thing, people go, wow, he's that great, he's precise, he really sees and cares about things, he made them change it to get it right. But as I said in a speech for women in film in 1992, a man is commanding, a woman is demanding. A man is forceful, a woman is pushy. A man is a perfectionist, a woman is a pain in the ass." Has that changed? STREISAND: No, not at all. No, not at all. KING: Do you – so therefore, when you want something done right, as opposed to a man wanting something done right, it's two different things? STREISAND: Yes. I think so. We've come a long way. But not – you know, we're not equal yet. KING: So does that annoy you? STREISAND: Well, it's funny and sad at the same time. You know? It's odd and – yes, I guess it does annoy me. Yes. KING: Because you must have had it all your professional life, right, in anything? STREISAND: Yes, yes. KING: When you did – when you directed a film? STREISAND: Right. KING: There are male directors who are tough. But when you were tough, it must have been – who was she to be tough? STREISAND: Well, who says I was tough? KING: I'm guessing you were tough.

Установлення рапорту характерне не тільки для початку мовленнєвої взаємодії, воно триває протягом усієї бесіди. Для успішності комунікації необхідно підкреслити схожість із співбесідником [NLP-Mentor.com], отже інтерв'юер наголошує, що має дещо спільне з гостями. Наприклад, у бесіді з Монікою Левінскі, якій потрібно досягти кращої фізичної форми для кар'єрного просування, Ларрі Кінг визнає, що також мав зайву вагу: KING: So they began this before they began it. In other words, you had to lose the weight before they would begin a campaign?

LEWINSKY: Well, I think it's sort of been a joint effort, obviously, before we could begin the campaign, yes. I think that I wouldn't have really felt comfortable doing something beforehand. It's – I don't know if – you've – you're awfully fit. I don't know if you've ever had to deal with your weight. KING: I was overweight. I was overweight. LEWINSKY: Were you? KING: There's nothing worse, yes. Як і більшість американців, Ларрі Кінг приділяє чималу увагу географічній спільності зі співбесідниками KING: Two Jews from Brooklyn there. What are we doing here? або KING: I see you brought along your great producer. BON JOVI: I did. The great John Shanks, a common friend of ours, you and I. And – KING: John, we're neighbors. Серед вербальних засобів встановлення рапорту є також згадки про спільне минуле: BON JOVI: In New Jersey, yes, down in the Jersey Shore. But fortunately for me, I was always one of those crazy guys who thought so outside of the box and says, who is the loneliest man in the music business? The DJ, because you're talking to a microphone. And for somebody who began in radio – KING: I was one чи події в минулому, що об'єднують співбесідників: KING: I emceed your 80th birthday та KING: One of the reasons I love Conan – there are many – is my wife sang on his show once. And he never said she was the wife of Larry King. He just introduced her as Shaun King. She never forgot that. Одним із прийомів встановлення рапорту є повтор слів співбесідника: STREISAND: Isn't that funny? KING: That – STREISAND: That is funny. KING: That's funny. Але цей повтор не завжди дослівний: принцип активного слухання передбачає перефразування попереднього висловлювання [NLP-Mentor.com]. Наприклад: BON JOVI: And again, because it's – you know, the football analogy. You go, OK, here we go. Pull this one, pull that one, pull the cover, pulling the old one. KING: Don't run that one, kill this. BON JOVI: Exactly. You know? And that's how you win.

У процесі аналізу рапорту неможливо оминути увагою невербальні засоби його встановлення, оскільки, як зазначають дослідники, під час презентації перед групою людей 55% впливу визначається мовою рухів тіла: позами, жестами та зоровим контактом, 38% визначається тоном голосу та лише 7% – змістом того, про що йдеться [Энциклопедия НЛП в Интернете]. Невербальна поведінка Ларі Кінга в аналізованому ток-шоу сприяє успішності комунікації. Якщо проаналізувати відеозаписи програм [youtube], можна побачити, що поза інтерв'юера, а саме

розташування на краю стільця, ближче до співбесідника, нахил у його бік, свідчить про відкритість, зацікавленість у гості, що сприяє встановленню рапорту. Різні аспекти темпу розмови є одним з елементів, що дозволяють налаштуватись на взаємодію із співбесідником. Так, наприклад, жестикуляція Ларі Кінга стримана під час розмови з гостями, чиї рухи мінімальні [youtube], та розкута з гостями, що активно використовують мову жестів [youtube]. Слід додати, що в останньому прикладі, де Ларі Кінг зустрічається з Уго Чавесом, спілкування відбувається через перекладача, тому, можливо, активна невербальна поведінка частково компенсує мовний бар'єр. Взагалі, як зазначає психолог, тренер з НЛП Тетяна Мужицька, релевантна жестикуляція сприяє успішності комунікації шляхом встановлення рапорту [Азбука жестов]. Серед гостей ток-шоу чимало тих, хто володіє прийомами впливу на аудиторію. Так, наприклад, під час інтерв'ю Уго Чавес демонструє відкриті долоні, що на мові жестів означає відкритість та щирість. Оскільки предметом аналізу є ток-шоу, яке транслюється численній аудиторії, поведінка ведучого спрямована не тільки на взаємодію зі співбесідником, але й на вплив на глядачів, які є не менш важливими учасниками передачі, ніж інтерв'юер та респондент. Так, наприклад, Ларі Кінг використовує жести в бесіді зі сліпим співаком Стіві Вандером [youtube], тим самим демонструє аудиторії інтерес до гостя. Під час інтерв'ю з армійським хірургом, який засуджений за вбивство родини, але заперечує свою причетність, Ларі Кінг спирається на спинку стільця, що створює максимальну відстань від респондента та демонструє глядачам бажання дистанціюватися від опису кривавих подій, але змінює позицію тіла та нахиляється до в'язня, коли ставить питання, щоб продемонструвати йому свою зацікавленість [youtube].

Аналіз техніки встановлення рапорту, що реалізується в мас-медійному дискурсі, важливий у теорії комунікації. Розуміння того, що мова за своєю природою є динамічною, примушує лінгвістів шукати нові шляхи її опису. Свідома динамізація лінгвістики розширює її межі, змушує звертатися до досліджень психологів, соціологів, психіатрів, а завдання вербального впливу на особистість та суспільство взагалі, що висуваються суміжними науками, не дозволяють лінгвістам проігнорувати основний предмет свого дослідження – мову, що функціонує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азбука жестов 25. Внимание собеседника – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=bzlbzpC3OLM.

2. *Иссерс О.С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс Изд. 5-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с.

3. *Кибрик А.А.* Обосновано ли понятие "дискурс СМИ"? / А.А. Кибрик [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.philol.msu.ru/~otipl/new/main/people/kibrik-aa/files/Media_discourse@Orel_2008.pdf.

4. Культура русской речи. Учебник для вузов / Л.К. Граудина, Е.Н. Ширяев – М.: Норма, 2008. – 549 с.

5. *Мак-Квейл Д.* Теорія масової комунікації / Д. Мак-Квейл. – Львів: Літопис, 2010. – 538 с.

6. *Почепцов Г.Г.* Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіа комунікації / Г.Г. Почепцов – К.: Спадщина, 2012. – 464 с.

7. Русский язик: Энциклопедия. – М.: Дрофа: Большая Рос. энцикл., 2003. – 703 с.

8. *Слухай Н.В.* Лінгвістичне програмування поведінки людини: навч.-метод. посіб. Ч. 1 / Н.В. Слухай – К.:Київський університет, 2010. – 100 с.

9. Телевизионная журналистика: Учебник. 4-е издание / [Г.В. Кузнецов, В.Л. Цвик, А.Я. Юровский и др.]. – М.: Изд-во МГУ, Изд-во "Высшая школа", 2002. – 304 с.

10. *Черепанова И.Ю.* Дом колдуни: язык творческого Бессознательного / И.Ю. Черепанова – М.: Профит Стайл, 2007. – 397 с.

11. Энциклопедия НЛП в Интернете [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://enlp.info/nlp10.htm.

12. NLP-Mentor.com [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nlp-mentor.com/nlptechniques/nlp-rapport.

Джерела ілюстративного матеріалу

13. Larry King Live [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/lkl.html.

14. Larry King Live: Jeffrey MacDonald: In his own words [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=55pXxxRt70k&list=CL6ZNSaAmo9xI.

15. Larry King Live: Kerrys on cancer diagnosis [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=Sykp1KudrQk&list=CL6ZNSaAmo9xI.

16. Larry King Live: 2009: Larry King interviews Hugo Chavez [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=hGtzb-PunXI.

17. Larry King Live: Michelle Obama mum on Palin [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=Kp46i8uWdUQ&list=CL6ZNSaAmo9xI.

18. Stevie Wonder – instant composition... :)! – Larry King Live [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=rQNYYhaNdX0.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Каптюрова Е.В., к.филол.н, ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДИК ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАННЯ ПОВЕДЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА В МАСС-МЕДИЙНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье на материале ток-шоу "Larry King Live" рассматриваются приемы влияния интервьюера на поведение респондента. Исследование суггестивного поведения осуществлено с использованием терминологии нейролингвистического программирования поведения человека. Проанализировано установление раппорта при помощи вербальных и невербальных средств. Определена важность раппорта для успешной коммуникации.

Ключевые слова: *масс-медиа, невербальное поведение, НЛП, раппорт, суггестия*

Kaptiurova O., PhD, assistant professor,
Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

HUMAN BEHAVIOUR PROGRAMMING TECHNIQUES IN MASS MEDIA COMMUNICATION

The methods of the interviewer's influence on the behaviour of the respondent as exemplified in "Larry King Live" talk show are analysed. Neuro-linguistic programming terminology is used for the description of the suggestive behaviour. Establishment of rapport by means of verbal and non-verbal devices is studied. The importance of rapport for the performance of the successful communication is defined.

Key words: *mass media, non-verbal behaviour, NLP, rapport, suggestion*

УДК 811.11’42

Каратаєва М.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОНЛАЙНОВИЙ ВІДЕО-ЖУРНАЛ LOUIS VUITTON ЯК НОВИЙ ЖАНР ВІРТУАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ: INFOTAINMENT & EDUTAINMENT

Стаття присвячена дослідженню нового жанру віртуальної реклами – онлайнового відео-жуналу, який виник під впливом сучасних технологій і має характерні риси інформаційного, освітнього та розважального жанрів. Досліджено особливості когнітивних механізмів, когнітивних структур, використання риторичних прийомів і виражального потенціалу знаків різних семіотичних систем.

Ключові слова: *віртуальна реклама, віртуальна комунікація, категоризація, когнітивна лінгвістика, креолізація, риторичні фігури, семіотика, стереотип, фрейм.*

Інтерес науки в цілому і лінгвістики до людини і проблем її спілкування в XX – на початку XXI ст. призвів до того, що на передній план вийшов функціональний аспект лінгвістичних студій. Зберігаючи провідні ознаки та набутки системно-структурної парадигми попереднього періоду, новий комунікативний підхід відрізняється низкою рис, серед яких принципово новою став його когнітивний складник. Когнітивна лінгвістика розглядає, яким чином пов’язані мовні форми зі структурами людських знань, вивчає процеси засвоєння та переробки інформації, досліджує функціонування мови як різновид пізнавальної діяльності [Штерн 1998, 172]. Зокрема, предметом когнітивної лінгвістики є вивчення ролі мови у здійсненні пізнання й осмислення світу, у проведенні процесів його членування та оформлення у вигляді понять, закріплених мовними знаками, співвідношення концептуальних і мовних систем, а також співвіднесення наукової та звичайної картин світу з мовною.

На нашу думку, одним із найбільш перспективних прикладних напрямків когнітивної лінгвістики є застосування її концептуального апарату для дослідження процесів віртуальної комунікації світових брендів. Так, наприклад, центральне поняття сучасного маркетингу – позиціонування, тобто "забезпечення

товару чітко відмежованого від інших бажаного місця на ринку та у свідомості цільової аудиторії" [Котлер 2003, 240], – у межах когнітивної лінгвістики можна визначити як процедуру програмування моделі світу споживача з метою закріплення в ній інформації про товар.

Вивчення лінгвокогнітивних механізмів позиціонування, заснованих на використанні зв'язків між різними когнітивними структурами моделі світу споживача, варто розпочинати з розгляду цього феномена через призму поняття категоризації – "когнітивного процесу утворення і виділення категорій, членування зовнішнього і внутрішнього світу людини, впорядковане представлення різноманітних явищ за рахунок їх зведення до меншої кількості груп або розрядів, а також результат класифікаційної (таксонімічної) діяльності" [КСКТ]. У сучасній когнітивістиці категоризація розуміється як один із фундаментальних механізмів людського мислення: "категоризація, або класифікація сутностей світу, – найважливіша мисленнєва операція, необхідна умова систематизації світу у свідомості" [Никитин 2004, 55]; "людська свідомість, у процесі осмислення дійсності, відносить окремі її фрагменти до певних розрядів, категорій – встановлюючи спільні риси з іншими фрагментами та виділяючи особливі риси, за рахунок яких ця категорія відрізняється від інших" [Попова 2007, с. 127]. Зрозуміло, що така сфера ментальної активності людини, як сприйняття різноманітних товарів та послуг також підпорядковується закону категоризації.

У наш час глобальна мережа Інтернет являє собою потужний засіб масової інформації, значно розширює комунікативні можливості людини, та пропонує різноманітні форми віртуального спілкування – інформаційну веб-систему, електронну пошту, групи новин, дискусійні форуми, чати, списки розсилання, соціальні мережі тощо. Реклама також досить швидко опанувала нове середовище і розвинула кілька нових жанрів, які існують лише у віртуальному просторі, а саме: банери, гео-контекстна реклама, фавікони, Google Doodles, які з часом набувають все більшої популярності та вже стали об'єктом лінгвістичних досліджень [Каратаєва 2011; Каратаєва 2012; Крутько 2006]. У процесі засвоєння віртуального простору та завоювання ведучих позицій у глобальному масштабі найвідоміші світові бренди винаходять і розробляють нові креативні стратегії маркетингу й реклами,

пропонують нові технології та прийоми. Намагаючись привернути та утримати увагу якомога більшої аудиторії, вони віддають перевагу жанрам, у яких когнітивний та емоційний компоненти тісно поєднані та взаємопереплетені у плані змісту та форми. Як наслідок, виникають нові "гібридні" явища – infotainment та edutainment. Ці одиниці утворені за допомогою блендингу слів: *information* + *entertainment* → *infotainment* та *education* + *entertainment* → *edutainment*. Їх характерними рисами є доступна та цікава подача інформації, яскраве та змістовне візуальне наповненя, лаконічність, динамізм, креативність, гра з глядачем [Белова 2011, 71].

Наприклад, Louis Vuitton – всесвітньо відомий французькй бренд, що спеціалізується на виробництві валіз, сумок, модного одягу та аксесуарів класу "люкс" – із появою сервісу відеохостінгу YouTube так само, як інші доми моди, почав користуватися його послугами для розміщення відео фешн-показів. З часом він запровадив новий жанр – online magazine (онлайновий відео-журнал). Сама назва журналу – New. Now – привертає до себе увагу, оскільки втілює та відповідає усім сучасним тенденціям пошуку новизни, стислості, компактності, лаконічності знакової номінації певного аспекту сучасного життя і, одночасно, легко запам’ятовується за рахунок повторення звуків і букв та відповідності назви смисловому наповненню.

Діяльність компанії Louis Vuitton не зводиться лише до виробництва одягу та аксесуарів – піклуючись про комфорт та гарний зовнішній вигляд своїх клієнтів, Louis Vuitton водночас прагне навчити їх як правильно доглядати за своїми речами, збиратися у подорож і ознайомити з цікавими туристичними об’єктами, які варто відвідати. Віце-президент компанії Філіпп Шаус пояснює це тим, що "головне завдання Louis Vuitton – допомогти клієнтам зібрати багаж". Оскільки основа бренду – це подорож, покази колекцій, фото й відеоматеріали та рекламні кампанії завжди обігрували тему мандрів, що сприяло укріпленню бренду на ринку в образі "туристичного експерта".

Оцінивши можливості та переваги віртуальної комунікації з прихильниками, просування та популяризації бренду за рахунок використання YouTube, Louis Vuitton створив офіційний акаунт, отримавши у такий спосіб можливість вільно та безперешкодно спілкуватися зі своїми прихильниками в усьому світі, повідомляти їм

про вихід нових колекцій, відкриття магазинів, співпрацю з видатними людьми тощо. Завдяки системі оцінювання та підрахунку кількості переглядів відео, Louis Vuitton має змогу зрозуміти, які матеріали викликають найбільший інтерес відвідувачів.

На сьогодні французький дім моди створив 24 плейлисти, які тематично можна згрупувати у декілька категорій, кожна з яких містить різну кількість міні-фільмів: подорожі з Louis Vuitton (109 відео), презентації нових колекцій та важливі події у світі моди (98), секрети та особливості продукції (49), творча співпраця з видатними особистостями (38), магазини модного дому по всьому світу (23) – що наочно відображено у Діаграмі 1. Аналіз, результати якого відображені в Діаграмі 2, показав, що найбільшу популярність мають відео, у яких розкривається тема подорожей. Це можна пояснити тим, що з одного боку, у роликах, присвячених поїздкам, показ матеріалу супроводжується цікавими розповідями про знакові та відомі туристичні об'єкти; а з іншого боку, сьогодні реклама більшою мірою починає виконувати не інформаційно-впливаючу, а естетико-просвітницьку функцію: поширюючи у глобальному масштабі інформацію про товари та послуги і привертаючи увагу до продукції певного бренду, якісна реклама поширює в суспільстві високі культурні цінності, сприяє прищепленню реціпієнтам гарного смаку шляхом створення вишуканих логотипів і креативних відеороликів, пропагуванню найновіщого та найкращого завдяки ознайомленню з останніми новинами сучасного життя.

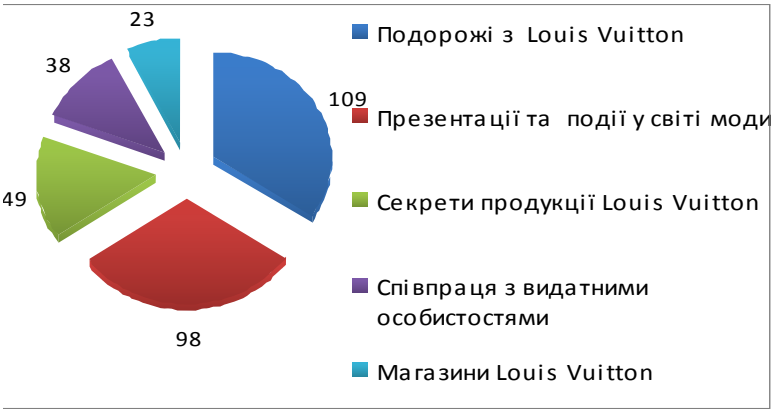

Діаграма 1. Розподіл відеоматеріалів Louis Vuitton за темами

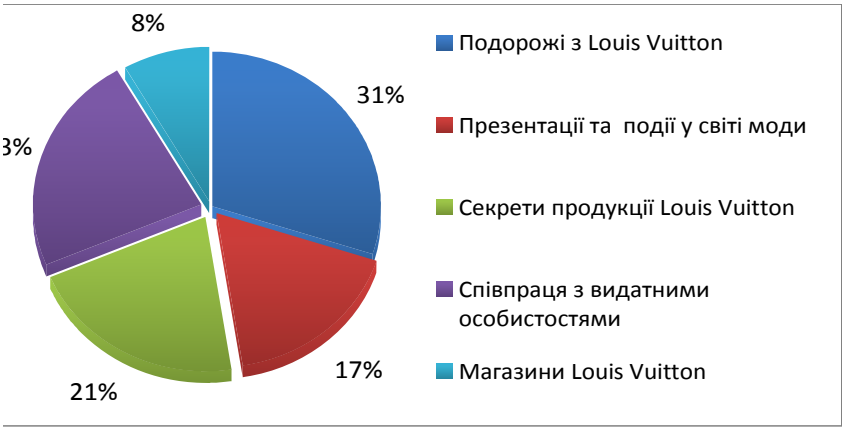

Діаграма 2. Інтерес користувачів до відеоматеріалів Louis Vuitton, засвідчений на YouTube

Компанія Louis Vuitton неодноразово випускала рекламно-освітні матеріали, що мають стати в нагоді мандрівникам – наприклад, відеоролики про те, як правильно пакувати валізу, у які настільні ігри можна пограти під час подорожі, чим відрізняються традиційні таксі різних країн світу та якими аксесуарами прикрасити свої валізи, щоб швидко та безпомилково відрізнити їх з-поміж інших. Проте особливо цікавими та інформативними, на нашу думку, є щорічні випуски короткометражних фільмів про найбільш важливі та знакові міста світу – Париж, Лондон, Нью-Йорк, Токіо, Рим тощо. Ці відеопутівники не лише представляють найвідоміші туристичні об'єкти, але й включають досить детальні коментарі, описи та поради інсайдерів, які дають можливість ознайомитись зі справжньою атмосферою міста.

Аналіз відеопутівників Louis Vuitton показує, що вони мають фреймову структуру. У загальному розумінні фрейм – це певна система знань про прецедентну або типову ситуацію, що дає змогу виділити релевантну для сприйняття тексту інформацію за рахунок меншої уваги до комунікативно незначущих компонентів, і таким чином організують наше розуміння навколишнього світу та нашу свідомість [Белова 2010; Корольова 2012; Минский 1978; Никитин 2004; Новодранова 1998; Попова 2007; Селіванова 2006; Филмор 1988]. Зазвичай, фрейм описує один концептуальний об'єкт. Елементи його внутрішньої структури представлені складною

конфігурацією слотів або ознак та їх значеннями, які можуть мати статус "за умовчанням", "на вибір" або виступати базовою структурою для інших фреймів.

Пропонуючи реціпієнтам розгорнутий опис фрейму, що містить інформацію про типову ситуацію придбання певного продукту або узагальнені відомості про ту чи іншу категорію товарів або послуг, автор рекламного тексту позиціонує об'єкт реклами як прототип.

Наприклад, реклама Louis Vuitton City Guides імітує поїздку до одного зі світових мегаполісів, кожний аспект якої отримує відповідне висвітлення. Подорож зазвичай починається з презентації путівника, поміщенного у фірмовий чохол, та ознайомлення з темою, якій присвячено відео. Кожний путівник супроводжується інтригуючим повідомленням, яке, по-перше, звертає увагу мандрівників на цікаві та особливі аспекти життя міста, таким чином виконуючи атрактивну функцію; а по-друге, за рахунок використання тропів та риторичних фігур, покликаних відтворити самий дух міста, впливає на реціпієнтів не лише на когнітивному, але й на афективному та сугестивному рівнях, виконуючи естетичну функцію. Для цього Louis Vuitton використовує:

- паралелізм конструкцій: *First, there's the little street* ***you'd never think of*** *taking. Then there's the tiny door* ***you'd never think of*** *getting through. So begins this culinary adventure* (Paris – Le Saint-Honore).
- метафори: *The Luxembourg Garden is a short walk away, together with Boulevards Saint Germain and Raspail, yet the hotel remains* ***a haven of courteous calm*** (Paris – Le Parfum).

The hotel's rooms and suites ***are crowned by*** *a terrace with a romantic view of the rooftops and church towers of Saint-Germain* (Paris – Saint-Germain-Des-Pres).

- епітети: *The service is* ***flawless*** *here from the concierges who could get sinners past the pearly gates to butlers who can press, pack and polish* ***to royal standards*** (London – Gentlemen's Requisites).

Further up the hill, contemporary quarters have been built with eco-friendly gas fireplaces, bamboo furnishings, and windows taking in ***spectacular*** *bay and city views* (San Francisco – Bay View).

Представлення пункта призначення відбувається у досить цікавий та незвичайний спосіб. Одразу привертає до себе увагу оформлення назви міста, що має на меті висвітлити певний аспект

його життя. Наприклад, швидке видруковування назви Нью-Йорк на підпорі моста передає швидкий темп життя мегаполісу, а самий міст, у кінці якого видніється прапор, виступає метафорою шляху до свободи (Мал. 1). Яскравість назви мегаполіса в іншому відео має на меті проінформувати про стрімкість, активність та різноманітність нічного життя Нью-Йорка, а з іншого боку, різнокаліберність літер та багатоваріантність написання ніби нагадують реціпієнтам про мультикультурність та гармонійне співіснування в Америці представників різних рас та національностей (Мал. 2). Оформлення назви столиці Великобританії у вигляді британського прапора та розміщення її на специфічно англійському капелюсі "котелок" символізує вірність традиціям та натякає на те, що відео буде присвячено товарам для денді в Лондоні (Мал. 3). Представлення назви Гонконгу у схематичному зображенні багатоповерхівок нагадує реціпієнтам, що коли в цьому адміністративному районі Китаю виникла необхідність знайти вільне місце для забудови, влада вирішила звернути свій погляд до неба, і сьогодні в цьому азіатському мегаполісі нараховується більше 7600 хмарочосів, які відносять до кращих зразків сучасної світової архітектури (Мал. 4).

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Жодна поїздка не буде повноцінною без огляду видатних пам’яток і відвідування цікавих місць. Зважаючи на це, Louis Vuitton проводить оглядову екскурсію, яка включає знайомство з найбільш знаковими та важливими об’єктами кожного міста.

Наприклад, у Римі туристам пропонують побувати на площах П'яцца Навона та Кампо деї Фйорі, відвідати гетто та Пантеон, пройтися по віа Маргутта і завітати у Taverna Flavia або Casa Del Cinema, де відвідувачам запропонують не лише поїсти та випити кави, а й подивитись на обличчя кінозірок та ознайомитися з творчістю молодих італійських митців. У Берліні увагу мандрівників звертають на Берлінську телевежу, яка є найвищою спорудою Німеччини та четвертою за висотою в Європі, площі Александерплац і Жандарменмаркт, округ Мітте, Нову національну галерею, Кройцберг.

Досить цікавим є той факт, що, представляючи якусь пам'ятку культури чи архітектури, Louis Vuitton віддає перевагу вимові назви так, як вона звучить в орігіналі, а не у мові показу відео – англійській або французькій. Більше того, для зручності та з метою уникнути будь-яких непорозумінь, у відео, присвячених азіатським мегаполісам, глядачам показують як ієрогліфічний, так і англійський варіант запису назви (Мал. 5).

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

На особливу увагу заслуговує плідне використання виражальних функцій шрифту – топографеміки (механізмів варіювання площинної синтагматики тексту) та супраграфеміки (змін гарнітури шрифту). Таким чином, назва всесвітньо відомої італійської кіностудії Cinecitta з'являється на кіноплівці (Мал. 6), розташування букв у презентації французької книгарні La Hune імітує тримачі для книг (Мал. 7), а назва округу Нью-Йорку складається з

літер, розташованих на трьох пляшках, що пояснюється тим, що саме в Брукліні виготовляють настоянки Bittermens, про які йде мова (Мал. 8).

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

У презентації берлінського магазину Modulor (Мал. 9) завдяки використанню потенціалу супраграфеміки (напівжирний шрифт, розрядка, використання верхнього регістру) та яскравому кольоровому оформленню, що виконують атрактивну функцію, Louis Vuitton дає зрозуміти, що це місце для дуже креативних, творчих і яскравих особистостей; а використання міліметрового паперу, пензлів, фарб, лінійок, різних креслярських інструментів та фігурок людей є своєрідним поясненням походження назви, адже "модулор" – це система гармонійних величин, яку в 1948 році запропонував Ле Корбузьє, спираючись на пропорції людського тіла. Рукописний варіант запису-вирізування назви французького літературного Café de Fleur сигналізує, що воно належить до улюблених закладів творчої та інтелектуальної публіки, є одним із символів паризької богеми (Мал. 10).

Жодну поїздку за кордон не можливо уявити без ознайомлення з національною кухнею. Висвітлення цього аспекту в City Guides майстерно переплітається з оповідю про історію та сучасне життя міста. Наприклад, дегустація традиційного Нью-Йоркського яблучного пирога супроводжується культурно-історичним екскурсом – розповідю про виникнення прізвиська "Велике яблуко" та наданням корисної інформації про сучасне життя міста. Запитавши, чому Нью Йорк іноді називають "яблуком" і в такий спосіб зацікавивши та

змусивши реціпієнтів поміркувати над інтертекстуальним потенціалом цього символу, Louis Vuitton розповів дві версії появи назви: "французьку", згідно з якою "яблуками Єви" або "яблуками спокуси" в XIX столітті метафорично називали жінок, що розважали молодих людей в салунах міста; та "гарлемську", відповідно до якої так називали ком у горлі, що виникав у музикантів перед виступом, і яка викликає асоціації з "Епохою джазу" в Америці. Обидві історії супроводжуються схематичною виставою, у якій головні діючі герої представлені у вигляді вирізаних з газети фігурок. Нині "великим яблуком" називають магазин корпорації "Apple" у центрі міста. Таке метонімічне перенесення є зрозумілим з огляду на те, що вхід у магазин оформлено у вигляді скляного кубу, у який поміщено символ компанії. Престиж та особливий статус цього місця підкреслюють фотографії з підписами назв районів, де проживають його клієнти – Upper East Side (одного з найбільш дорогих районів міста) та Downtown (ділового центру); а також символічного представлення різних соціальних груп відвідувачів у вигляді іконічного зображення стереотипних предметів, які з ними асоціюються: сонцезахисних окулярів, менори та взуття на високих підборах. Коротко ознайомивши глядачів з історією виникнення назви компанії та скориставшись тим, що найвідоміший комп'ютер Macintosh названо на честь сорта яблук, Louis Vuitton пропонує гостям міста завітати до відомого ринку на Юніон-сквер, а потім до кав'ярні, де вони, втомившись після довгої екскурсії, зможуть спробувати на смак символ міста, якому присвячено відео, – яблучний пиріг.

Знайомлячи туристів із традиційними стравами азіатської кухні (local culinary curiosities), Louis Vuitton, по-перше, характеризує її за допомогою яскравих оригінальних епітетів, вибір яких є досить парадоксальним: ***extravagant*** *dishes,* ***avant-garde*** *delights****, the last word in*** *gastronomic* ***chic*** – оскільки вони більш природно виглядали б в описі національного одягу. По-друге, у путівнику прагнуть повідомити, що дімсами не мають нічого спільного, ані з італійськими равіолі, ані з латиноамериканськими тапасами – *Dim Sum are delicious deceptive morsels. They are not the Chinese ancestors of Italian ravioli, as is often supposed, nor are they comparable to tapas. They are not appetizers to be eaten before a meal, and they are not street food or finger food either. Dim Sum are the miniature pride of Cantonese cuisine, the gastronomic symbol of the city of Hong Kong* – і в такий спосіб подолати стреотипи, які "не цілком і неповністю

точні, хоча й дають базовий план для розуміння та передбачення світу, у якому ми живемо" [Hornsey 2008, 317]. По-третє, Louis Vuitton, прагне пояснити та навчити своїх шанувальників ритуалу споживання дімсамів: *Everyone chooses their tea first, then ticks their choice of dim sum ... Dim sum can be nibbled discreetly at any time from morning to afternoon. But at night, they are nowhere to be seen.* Таким чином, ознайомлюючи туристів з іншою культурою, та допомогаючи їм уникнути комунікативних невдач, Louis Vuitton City Guides виступає посібником із міжкультурної комунікації.

У путівники досить часто включають інформацію про видатних людей, які відвідували той чи інший об'єкт, що має виконувати персуазивну функцію, оскільки авторитетність джерела цитування сприяє підвищенню переконливості повідомлення, створенню позитивних асоціацій, які реціпієнт схильний переносити на об'єкт рекламування [Терских 2003]. Досить цікаво та креативно цей прийом використано у відео про Токіо. Пропозиція зупинитися в одному з готелів міста підсилюється твердженням, що там зупинялися впливові та авторитетні політичні діячі. Для унаочнення та символічного підтвердження цих слів реціпієнтам демонструють доларову купюру, на якій замість Джорджа Вашингтона по черзі з'являються портрети американських президентів – гостів готелю.

У путівнику про Лондон Louis Vuitton спирається на авторитет джентельменів, що мають світову репутацію великих модників (***dandyism's crème de la crème***): Рудольфа Валентіно, Чарлі Чапліна, Фреда Астера, Байрона, Оскара Уайльда тощо. Презентуючи кожного діяча кіно, літератури або мистецтва, Louis Vuitton, з метою уникнення непорозумінь, надає глядачам друкований варіант написання імені та супроводжує певним іконічним зображенням, яке має активізувати асоціативне мислення та допомогти ідентифікувати ту чи іншу особистість як справжнього майстра своєї справи. Так наприклад, котелок і тростина навівають спогади про "вічного бродягу" Чарлі Чапліна, а фігурка танцюючого чоловіка в костюмі та циліндрі – незмінними атрибутами героя американського мюзикла – допомагає згадати, що Фред Астер був одним із найкращих кіноакторів, танцюристів, співаків та хореографів. Іншим прикладом використання риторичного прийому argumentum ad verecundiam (аргументу від авторитету) є використання авторитету суспільної думки.

Залучаючи відоме англійське прислів'я – *Manners maketh the man* – Louis Vuitton тлумачить його та додає продовження, яке звучить цілком природно: *but bespoke tailoring and an impeccable wardrobe have their part to play as well*.

На увагу також заслуговують цікаві та несподівані сполучення лексичних одиниць, використання метафор, естетична цінність яких "якщо не робить повідомлення переконливим, то принаймні сприяє його кращому запам'ятовуванню. Тропи часто залучають як засіб переконання та емоційного впливу, що привертає увагу та освіжає сприйняття, робить більш "інформативною" аргументацію, яка в іншому випадку була б стертою і невиразною" [Эко 2000, 17]:

London is home to a particular ***fine art of gentlemen's dressing***,

Sheppard's leather-bound daybooks record ***a distinguished history.***

A visit to historic hatter James Lock & Co., on St James's Street, ***is purely for pleasure***.

Gentlemen's umbrellas are never alone: when not in use, or left at home by mistake, they ***form elegant bouquets in the halls of the smartest houses***.

Their ***umbrellas are*** widely ***acclaimed as masterpiece***

Saint-Germain-des-Pres, the ***proud bastion of Paris's publishing world***, is a free state of mind occupied by Being and Nothingness.

Some of those legendary docks have been abandoned or ***sacrificed to mass tourism***.

This ***very discerning grand hotel*** has hosted everyone who is anyone.

Таким чином, можна зробити висновок, що коли ми маємо справу з фреймом [ПОДОРОЖ ДО МЕГАПОЛІСУ], то він включатиме такі підфрейми як [огляд видатних пам'яток], [знайомство з історією], [відвідування цікавих місць], [куштування національних страв та напоїв], [згадки про відомих гостей міста], [готелі], [знайомство з мистецтвом] тощо. Продуктивність прийому розгортання когнітивних структур обумовлена варіативністю їхньої експлікації. Іншими словами, вербалізація конкретного фрейму або скрипту може супроводжуватися його корекцією, що здійснюється в інтересах автора рекламного тексту. Експлікація фрейму [ПОДОРОЖ ДО МЕГАПОЛІСУ] моделює певний сценарій поведінки споживачів, у контексті якого об'єкт реклами – продукція Louis Vuitton – набуває прототипових рис, адже кожна поїздка починається з презентації бренду – метафоричного відкриття-розгортання книги, а завершується складанням-

згортанням історії та пов'язаних із нею матеріалів у путівник Louis Vuitton, що, з одного боку, є алегорією на складання речей у валізу, коли подорож завершується і ми маємо їхати додому, а з іншого – є аналогом "обрамлення" – рамочної структури художнього твору на підтвердження наступності традиції читання звичайних та онлайнових текстів і дозволяє нам говорити про перехід комунікації на якісно новий рівень, для якого характерні динамічність, креативність, глобальність, полісеміотичність, всеохопність та багатогранність презентації інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белова А. Д.* Видеориторика в современном коммуникативном пространстве / А. Д. Белова // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи. – 2010. – No 4. – С. 22 – 34.
2. *Белова А. Д.* Номинативные процессы в современном английском языке как отражение эволюционного и инновационного развития объектов / А. Д. Белова // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи. – 2011. – С. 65 – 74.
3. *Каратаєва М. В.* Фавікони як семіотичні та національно-культурні підходи до брендингу у віртуальному просторі / М. В. Каратаєва // – Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ Київський університет, 2012. – Вип. 41. – С. 143—153.
4. *Каратаєва М. В*. Google Doodles – креолізація логотипу та частковий ребрендинг у віртуальному дискурсі / М. В. Каратаєва // Вісник Харківського національного університету імені В. Н.Каразіна. – № 953. – С. 146 – 153.
5. *Корольова А. В.* Мовна система як результат відображення процесів концептуалізації та категоризації навколишнього світу: [монографія] / [за ред. А. В. Корольової]. – К.: Гілея, 2012. – 200 с.
6. *Котлер Ф*. Основы маркетинга. / Ф. Коттлер. – СПб.: Коруна, 2003. – 690 с.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / [Под общей редакцией Е. С. Кубряковой.]. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
8. *Крутько Т. В*. Англомовна реклама у віртуальному просторі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Тетяна Валеріївна Крутько. – Рівне, РІСКСУ, 2006. – 216 с.
9. *Минский М.* Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М. Энергия, 1978. – 152 с.
10. *Никитин М. В.* Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. – № 1. – С. 53–64.

11. *Новодранова В. Ф.* Когнитивные аспекты терминологии / В.Ф. Новодранова // Материалы первой международной школы-семинара по когнитивной лингвистике. – Ч.1. – Тамбов: 1998. – С. 13 – 16.

12. *Попова З. Д., Стернин И. А.* Когнитивная лингвистика. М.: АСТ, 2007. – 314 с.

13. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

14. *Терских М. В.* Реклама как интертекстуальный феномен: Автореф. дис. ... к.филол.н.: Спец. 10.02.01 / М. В. Терских. – Омск, 2003. – 26 с.

15. *Филмор Ч.* Фреймы и семантика понимания / Ч. Филмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – № 23. – С. 52 – 62.

16. *Штерн І. Б.* Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К.: АртЕк, 1998. – 336 с.

17. *Эко У.* О прессе // Пять эссе на темы поэтики / Умберто Эко. – СПб., 2000. – С. 86

18. *Hornsey M. J.* Kernel of Truth or Motivated Stereotype? : Interpreting and Responding to Negative Generalizations About Your Group / M. J. Hornsey // Yoshihisa Kashima, Klaus Fiedler, Peter Freytag (Eds.). Stereotype Dynamics. Language-Based Approaches to the Formation, Maintenance, and Transformation of Stereotypes. – NY, London : LEA, 2008. – 406 p.

***Джерела ілюстративного матеріалу**:*

1.http://www.youtube.com/watch?v=60YpWebUgK0
2. http://www.youtube.com/watch?v=96GjLg0Ak8Y.
3. http://www.youtube.com/watch?v=AH6Q-G7gNc
4. http://www.youtube.com/watch?v=apIZdEiytVI
5. http://www.youtube.com/watch?v=oFWNOYVWFJI
6. http://www.youtube.com/ watch?v=RNyBqg6NaGM

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Каратаева М.В., асп.,
Институт филологии КНУ имениТараса Шевченко

ОНЛАЙНОВИЙ ВИДЕО-ЖУРНАЛ LOUIS VUITTON КАК НОВЫЙ ЖАНР ВИРТУАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ: INFOTAINMENT & EDUTAINMENT

Статья посвящена анализу нового жанра виртуальной рекламы – онлайнового видео-журнала, который возник в результате развития информационных технологий и имеет характерные признаки информационного, образовательного и развлекательного жанров.

Проанализированы особенности использования когнитивных механизмов, риторических приёмов и выразительного потенциала различных семиотических систем.

Ключевые слова: *виртуальная реклама, виртуальная коммуникация, категоризация, когнитивная лингвистика, креолизация, риторические фигуры, семиотика, стереотип, фрейм.*

Karataieva M.V., postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

THE ON-LINE VIDEO MAGAZINE LOUIS VUITTON AS A NEW GENRE OF VIRTUAL ADVERTISING: INFOTAINMENT & EDUTAINMENT

The article deals with the analysis of the on-line video magazine, which combines characteristic features of the new genres of virtual advertising: infotainment and edutainment. Cognitive mechanisms, rhetorical figures, peculiarities and effectiveness of combining of different semiotic systems are under examination.

Key words: *virtual communication, categorization, cognitive linguistics, creolization, virtual advertising, rhetorical figures, semiotics, stereotype, frame.*

УДК 81’25:340.113

Касяненко Д.С., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРАВОВИЙ ЄВРОЛЕКТ ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАД

У статті досліджено сутність правового євролекту, його лексико-термінологічні особливості, а також деякі аспекти перекладу правового євролекту як мови юридичних текстів ЄС.

Ключові слова: *правовий євролект, переклад юридичних текстів ЄС.*

Незважаючи на майже півстолітнє існування Європейського Союзу та прогресивну мовну політику об’єднаної Європи, у лінгвістиці відносно нещодавно було визначено місце та значення мови ЄС – *євролекту* в системі фахових мов [1]. Хоча інтеграційні процеси у Західній Європі у XX ст. сприяли вже у 50-і роки минулого століття "формуванню євролекту, як нової мовної

сутності" [2], запровадження нового напрямку лінгвістичних досліджень – *євролінгвістики* і похідних від неї понять *євролект, євромова, єврожаргон, євротекст, євронім*, відбулося лише у 90-х роках минулого століття. Термін "*євролінгвістика*" (eurolinguistik) уперше в науковий обіг увів 1991 року німецький дослідник Норберт Райтер (Norbert Reiter). Під євролінгвістикою він розуміє напрям лінгвістики, який займається дослідженнями мов країн-членів ЄС з різних позицій, зокрема, міжкультурної комунікації, мовної політики, соціолінгвістики, психології тощо [3].

Аналіз фахової літератури виявив відносну динамічність досліджень євролекту на зарубіжних теренах (Р. Гофен В. Вайсфлог, С. Шарчевич, П. Сандріні, Ж. Р. де Гроот, Р. Штольце) і нестачу фундаментальних розвідок з євролекту у вітчизняному перекладознавстві [4]. Якщо перші студії, присвячені перекладознавчим аспектам нової легіслативної культури, з'являються в Західній Європі наприкінці 90-х рр., то в Україні євролект як феномен "нової інтернаціональної мовної сутності" [2] стає об'єктом наукових досліджень лише з 2007 р. [5, 136-139].

Мовні та позамовні чинники функціонування ЄС, які сприяли формуванню євролекту та запровадженню нової правової культури – європейського права, а також запропоноване Л. Гоффманном горизонтальне структурування (належність фахової мови до певної галузі) та вертикальне розшарування фахових мов (розподіл фахових мов на пласти за рівнем їхньої змістовної спеціалізації), дозволяють виокремити в мові права – підмову європейського права і позначити її ***правовим євролектом*** [4, 88].

Під поняттям ***правовий євролект*** розуміємо фахову мову європейського права, яку презентують юридичні тексти (далі ЮТ) ЄС. Серед ключових лексико-термінологічних властивостей мови *правового євролекту*, які визначають специфіку перекладу ЮТ ЄС і дозволяють вважати мову європейського права окремою фаховою мовою підмови права, варто навести такі:

1. ***спеціальні юридичні терміни європейського права***. Вони представляють ***нові специфічні концепти*** *й* ***поняття***, виражені ***термінами-реаліями ЄС***, отримавши назву ***євроніми***: *Europe à la carte – Європа "на вибір";* ***Troika*** *f.* (нім.) – ***Трійка*** (*згідно з Амстердамською угодою термін* ***Трійка*** *вживають на позначення складу головуючих в Раді – представника держави-члена ЄС, яка зараз головує, представника країни наступного головування, а також*

Генерального секретаря Ради, як найвищого Представника ЄС у справах спільної зовнішньої політики та політики безпеки) тощо;

2. ***своєрідні скорочення***, яким часто віддається перевага у ЮТ ЄС порівняно з їхніми повними фаховими словосполученнями, наприклад: ***Europol*** (Europäisches Polizeiamt) – ***Європол*** (Європейська поліційна служба), ***EWS*** (Europäische Wissenschaftsstiftung) – ***ЄНФ*** (Європейський науковий фонд). Провідною ознакою термінології правового євролекту є тенденція абревіації – скорочення форми спеціальних термінів та номенклатурних назв, серед яких переважають назви правових суб'єктів, зокрема міжнародних та національних органів, установ, інституцій, організацій, а також назви нормативних документів, міжнародних проектів, програм тощо. Позитивною ознакою таких скорочень є їхнє гармонізоване використання в терміносистемі європейського права офіційних мов ЄС завдяки їхній транслітерації з мови-продуцента (переважно з англійської мови). Терміносистемі правового євролекту в українській мові притаманна дублетність фахових позначень, оскільки європейське право є відносно новим явищем для україномовної спільноти, його термінологія знаходиться у процесі розвитку і потребує лексичної гармонізації.

3. ***метафоричні терміни***: *Festung Europa* (нім.) – *Fortress Europe* (англ.) – *Європа-фортеця* (укр.); *kulturelles Hintergrund* (нім.) – *cultural background* (англ.) – *культурне коріння* (укр.); *Notbremse* (нім.) – *emergency brake* (англ.) – *аварійне гальмо* (укр.); *Gemeinschaftsrechtliche Brücke* (нім.) – *Community bridge* (англ.) – *місток успільнотнення* (укр.) тощо, а також метафоричні терміни, представлені міфологічними антропонімами та композитами-топонімами, що також ускладнює сприйняття, розуміння і через це, звичайно, переклад фахових текстів, наприклад: *Sokrates* ("Сократ"), *EURYDICE* ("Евридика"), *Galileo* ("Галілей") тощо;

4. специфічні ***сталі звороти*** *(загальнодокументальні та власне юридичні)*, які застосовують у викладі норм права. Вони поповнюються в результаті фразеологізації ідей об'єднаної Європи і вважаються ознакою офіційно-ділового стилю: *in dem Bewusstsein* (нім.) / *conscientes du fait* (фр.) – усвідомлюючи; *in der Erwägung* (нім.) / considerant (фр.) – беручи до уваги, що / зважаючи на;

5. номенклатурні одиниці: "*i2010*", *"eEurope 2005"* [6, 60].

Терміносистема правового євролекту гетерогенна і представлена: (1.) ***за формою виразу*** – юридичними термінами

законодавства, доктрини та правозастосовної практики; (2.) ***за належністю до фахових галузей***: інтрагалузевими юридичними термінами: *f. Dienstleistungsfreiheit* (свобода у наданні послуг), *f. Verordnung* (Регламент); екстрагалузевими термінами: *m. Rüben- und Rohrzucker* (цукор із цукрових буряків або цукрової тростини), *f. Immunität* (імунітет); міжгалузевими термінами: *n. Quorum* (кворум), *Pl. Schutzmaßnahmen* (запобіжні заходи); технічними термінами: *m. Impuls* (імпульс); *n. Fundament* (фундамент); номенклатурними одиницями, загальнонауковими термінами, професіоналізмами та загальновживаними словами.

Активні процеси інтернаціоналізації європейського права віддзеркалюються у термінологічному складі правового євролекту, про що свідчить тенденція запозичення термінологічних одиниць з мов-продуцентів. Поповненню терміносистеми правового євролекту сприяють також термінологізація загальновживаних лексичних одиниць, транстермінологізація, метафоризація, транспозиція, морфологічні способи словотворення, калькування та власне переклад ЮТ ЄС.

Основою творення термінологічних одиниць правового євролекту і в німецькій, і в українській мовах є передусім ресурси національного мовного фонду. За словотвірною моделлю в німецькомовному правовому євролекті переважають складні (багатокомпонентні) терміни-іменники, у той час як українська терміносистема європейського права містить багато віддієслівних термінів-іменників і тяжіє до термінологічних словосполучень. Специфіка німецького словотвору зумовлює застосування різних трансформацій, що сприяє повноцінному відтворенню змісту вихідних термінів українською мовою. Німецькі терміни європейського права, утворені як мінімум з двох або трьох основ, перекладаються українською мовою за допомогою полілексемних термінів. Для термінологічного складу правового євролекту характерне домінування іменникових форм, що зумовило субстантивний характер терміносистеми європейського права німецької та української мов.

Особлива словотвірна активність притаманна термінам: ***Gemeinschaft*** (спільнота) та ***europäisch*** (європейський), які виступають як компонентами складних термінів: *f.* ***Gemeinschaft****präferenz* (преференція Спільноти), *f.* ***Gemeinschaft****charta* (Хартія Спільноти) тощо, так і складниками термінологічних словосполучень: *Vorrang des*

Gemeinschaft*srechts* (верховенство права Спільноти), ***gemeinschaft****liches Corpus Juris* (зведення законів Спільноти) тощо. Компонент ***europäisch*** використовують на позначення: 1) інституцій, установ, організацій ЄС – *Europäischer Gerichtshof* (Європейський Суд); 2) належності до Євросоюзу – *europäischer Rechtsstatus* (Європейський правовий статус); 3) посад в установах ЄС – *Europäischer Abgeordnete* (депутат ЄС, євродепутат); 4) загальних принципів наддержавного об'єднання – *Europäische Integration* (європейська інтеграція); 5) правових актів, договорів ЄС, статутів, законів тощо – *Einheitlicher Europäischer Akt* (Єдиний Європейський акт) тощо [Касяненко 2011, 114].

Переклад термінів правового євролекту суттєво відрізняється від перекладу термінів інших фахових сфер, адже вони представляють нову правову культуру, правові категорії, поняття, концепти тощо, нині відсутні у більшості цільових мов (далі ЦМ). Крім того, в умовах мовного плюралізму ЄС у перекладі юридичних текстів ЄС мовами держав-членів та у формуванні системи термінів європейського права в ЦМ, можливий небажаний вплив терміносистем національного права. За таких умов необхідно орієнтуватися на мову-продуцента нової галузі. Проте в об'єднаній Європі вихідні законодавчі тексти часто укладаються не носіями мов (переважно англійською та французькою мовами), тому за орієнтації на мову-продуцента перекладач повинен бути максимально обачним, точно з'ясовувати зміст незнайомого поняття, обов'язково послуговуватись автентичними паралельними текстами, укладеними різними офіційними мовами, аби уникнути непотрібних запозичень, що засмічують молоду терміносистему європейського права в ЦМ невиправданими мовними покручами. У цьому контексті ми дотримуємося позиції, що переклад виконує роль фільтру ("kultureller Filter" – термін Ю. Ґоуз) і тому він повинен збагачувати (завдяки перекладу нове поняття стає надбанням інших держав), а не засмічувати відповідні терміносистеми у ЦМ [4, 160].

Варто зазначити, що перекладацький аналіз практичного матеріалу з корпусом у 3000 термінологічних одиниць, обраних методом загальної вибірки правничих термінів із ЗА ЄС, дає підстави стверджувати, що у перекладі безеквівалентної термінологічної лексики правового євролекту українською мовою найчастіше ми вдавалися до *калькування* – 40% (часткового або

повного), яке вважається виправданим за умов умотивованості терміна-кальки: ***Konvent*** *zur Zukunft der Europäischen Union* (нім.) – ***Конвент*** *щодо майбутнього Європи* (укр.); *m.* ***Rechnungshof*** (нім.) – *Рахункова Палата* (укр.); *m. Gesetzgebungsakt* – законодавчий акт; *n. Kollegialorgan* – колегіальний орган; *n. Gerichtsverfahren* – судовий процес; *f. Visapolitik* – візова політика; *m. Durchführungsrechtsakt* – виконавчий акт.

Варто наголосити на тому, що для перекладу термінів правового євролекту різними ЦМ характерне паралельне застосування описово-пояснювального способу перекладу, наприклад: *"variable geometry" Europe* (англ.) – *Europa "mit variabler Geometrie"* (нім.) – *Європа "змінної геометрії"* (укр.). З наведених прикладів очевидно, що калькування також потребує обов'язкового пояснення, адже вихідне поняття залишається у ЦМ незрозумілим – термін *Європа "змінної геометрії" означає поступовий процес європейської інтеграції держав-членів ЄС, для якого характерний поділ держав на регіони за рівнем їх інтеграційного розвитку.*

З огляду на результати нашого дослідження, дещо рідше було застосовано (35,3%) *транскодоване запозичення*, наприклад: *f.* ***Kommission*** (нім.) – *Commission* (англ.) – ***Комісія*** (укр.); ***FIDE*** (англ., нім., фр.) – ***ФІДЕ*** (укр.); ***GATT*** (нім.) – ***ГАТТ*** (укр.); ***FATF*** (нім.) – ***ФАТФ*** (укр.); ***acquis Schengen*** (фр.) – ***Шенґенський договір*** (укр.). При цьому 12% *транскодованих запозичень* перекладалися паралельно описово-пояснювальним способом: ***Quaestors*** *(англ.) – Pl.* ***Quästoren*** *(нім.) – квестори (п'ять депутатів Європейського Парламенту, які виконують особливі адміністративні та фінансові функції).*

Власне *описово-пояснювальний спосіб перекладу* мав місце у 22,7% випадках, наприклад: ***Weißbuch*** *n.* – ***Біла книга*** – загальнополітичні документи з економічних і соціальних питань; *f.* ***Verwerfungspflicht*** – *обов'язок відхилення (Такі поняття як* ***обов'язок відхилення*** *та* ***право відхилення*** → *n.* ***Verwerfungsrecht****, вживають органи управління Німеччини при застосуванні права ЄС у разі виникнення суперечностей між національним правом та правом ЄС. За таких умов перевага віддається правовим нормам ЄС, а відповідні національні норми не застосовуються, тобто відхиляються)*

Описово-пояснювальний переклад притаманний також перекладу номенклатурних одиниць: "***i2010***" – *(Initiative 2010 – Ініціатива 2010) – заходи Європейської Комісії щодо сприяння*

розвитку та застосування інформаційно-комунікативних технологій з метою створення інформаційного суспільства до 2010 року, та "***eEurope"*** *– заходи ЄС, закріплені Ліссабонською стратегією, в якій Європейський Союз задекларував прагнення створити найкращі у світі умови для інформаційного суспільства*.

Відтворення безеквівалентних термінів шляхом пояснення є найкращим способом заповнення термінологічних лакун, проте через громіздкість він використовується переважно лише за першого згадування правничого терміна-реалії вихідної мови, яка, з метою мовної економії та відповідно до вимог до термінів, потім перекладається калькуванням або запозиченням.

Гетерогенність європейської правової спільноти, філософсько-правові розбіжності національних правових систем держав-членів ЄС, їхні культурологічні відмінності, політика багатомовності ЄС, величезні обсяги перекладу законодавчих актів ЄС тощо призводять до негативних наслідків контамінації правового євролекту невмотивованими термінами та поняттями з англійської та французької мов, аналіз яких визначає подальші вектори наукових досліджень зазначеної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Goffin R.* Eurolekt ja, Eurokauderwelsch nein / R. Goffin (=Akten des Deutschen Terminologietags, Köln 24.-25. April 1998). – Bolzano-Köln, 1999;

2. *Чередниченко О.* Євролект: термінологія і переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/evrolect.htm;

3. *Reiter N.* Eurolinguistik [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://de.wikipedia.org/wiki/Eurolinguistik].

4. *Касяненко Д. С.* Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України : дис... канд. філол. наук : 10.02.16 / Д. С. Касяненко. – К., 2011;

5. *Гавура Д.* Проблема багатомовності в ЄС з точки зору перекладу, адаптації та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. – Випуск 23, частина 1. – К., 2007;

6. *Коробейнікова Д.* Мова ЄС – євролект чи переклад? / Д. Коробейнікова // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. – Випуск 31. – К., 2010.

Стаття надійшла до редакції 26.04.13.

Касяненко Д.С., к.филол.н., ассист.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ПРАВОВОЙ ЕВРОЛЕКТ И ЕГО ПЕРЕВОД

Статья посвящена исследованию сущности правового евролекта, его лексико-терминологических особенностей, а также некоторых аспектов перевода правового евролекта как языка юридических текстов ЕС.

Ключевые слова: *правовой евролект, перевод юридических текстов ЕС.*

KASIANENKO D.S., PhD, asst.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LEGAL EUROLECT AND ITS TRANSLATION

This article is aimed to explore the nature of legal eurolekt, their terminological specific, as well as some translation aspects connected with legal eurolekt as the language of EU legal texts.

Key words*: legal eurolekt, EU legal text translation.*

УДК 81’255.4(44)

Кирилова В.А., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТИЛІСТИКА ПОВІСТІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО "ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ" І ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЕМІЛЯ КРЮБИ

Статтю присвячено дослідженню стилістики Михайла Коцюбинського та її відтворенню у французькому перекладі Еміля Крюби. Аналізуються найпоширеніші прийоми відтворення авторського стилю у перекладі повісті "Тіні забутих предків".

Ключові слова: *художній переклад, стилістика, авторська модальність, повість.*

Як відомо, світ художньої літератури – це світ, змодельований автором і забарвлений його свідомістю, у якому велике значення має авторське світобачення і світосприйняття.

У нашій статті ми звертаємося до самобутньої спадщини видатного українського прозаїка Михайла Коцюбинського (1864-

1913), й спробуємо проаналізувати реалізацію стилістики його повісті "Тіні забутих предків", що стала матеріалом для аналізу, у французькому перекладі Еміля Крюби (1911) – "Les ombres des ancêtres oubliés" (1971).

Питання художньої майстерності М.М. Коцюбинського, використання ним метафор, порівнянь, синтаксичних конструкцій, фразеологічних одиниць, діалектизмів та екзотизмів, фольклорних елементів тощо всебічно досліджено у працях Н. Букатевича [Букатевич 1930, 18-24], І. Калениченко [Калениченко 1959], П. Колесника [Колесник 1964], В. Коптілова [Коптілов 1970], М. Костенко [Костенко 1961] та ін. Численні розвідки, присвячені мові та стилю творів М.М. Коцюбинського, дають нам поштовх до перекладознавчого дослідження у стилістичному аспекті, враховуючи творчу індивідуальність письменника.

Отже, безпосередньою **метою** нашого дослідження став аналіз основних проблем та складнощів, з якими зустрічається перекладач під час відтворення художнього стилю українського автора французькою мовою; визначення найпоширеніших прийомів його відтворення з метою забезпечення семантико-стилістичної та структурної цілісності твору, а також історико-культурного колориту оригіналу.

Об'єктом дослідження є стилістика повісті "Тіні забутих предків" Михайла Коцюбинського та її відтворення у французькому перекладі Еміля Крюби.

Предмет вивчення – способи та прийоми відтворення стилю автора у французькому перекладі.

Перекладом творів М.М. Коцюбинського займалося багато перекладачів, зокрема М. Скрипник, А. Бернгард, А. Мистецький, Дж. Гуральський, А. Микитяк, Г. Андрусишин, М. Джамбол (на англійську), Х. Борисюк (на іспанську) та ін. Знайомство з творчістю уславленого українського прозаїка поширилось й у франкомовному світі (Ж. Меркаде, Е. Крюба), що створило основу для сприйняття та осмислення й часткового відтворення французькою мовою стильових домінант художнього мовлення письменника, його образного світобачення. Тому **актуальність** нашого дослідження полягає в необхідності розглянути творчість М. Коцюбинського в контексті українського та європейського розвитку літературознавства та перекладознавства.

Стилістику можна розуміти в широкому плані – як показ авторської думки, та в суто формальному плані, стиль – це художні засоби. Тому ми вирішили почати аналіз із авторської думки, авторської модальності і відповідних засобів її вираження. На композиційному рівні основними вважаємо три моделі: М. Коцюбинський віддає перевагу опису (пейзажним та портретним), невласне прямій мові та діалогічному мовленню.

Головною рисою повісті М. Коцюбинського є її психологізм, показ почуттів і переживань героїв переважно шляхом цілеспрямованого добору певних фактів, деталей пейзажу, портрета, інтер'єра тощо. Специфіка психологізму Коцюбинського ще й у тому, що внутрішній світ зображується через суб'єктивні переживання самого героя, що передаються через його мовлення. Однак і той фон, на якому виявляються психічні процеси і властивості особистості, не залишається поза увагою автора і відтворюється через мовлення оповідача.

Зазначимо також, що ставлення автора до всієї інформації, його концепція, представлення читачу його ціннісних орієнтирів виражається за допомогою **авторської модальності** [Смущинська 2001, 40].

У повісті М.М. Коцюбинського його авторська модальність виражається прямо, або через мовлення оповідача (авторське "Я"), або імпліцитно – через мовлення персонажа. Однак, найважливішим імпліцитними засобом показу авторської модальності у М. Коцюбинського виступають **авторські описи**, що часто формують і тональність і навіть концептуальність твору. Можемо виокремити:

а)пейзажні описи: захоплення карпатськими краєвидами виражене художнім баченням автора, який використовує різноманітні епітети та порівняння, створюючи неповторний імпресіоністичний пейзаж, де присутні такі художні елементи композиції як: перспектива, характерне освітлення, яскравість образів. Наприклад: *"Звідси дивився на гори, близькі і далекі верхи, що голубіли на небі, на смерекові чорні ліси, з їх синім диханням, на ясну зелень царинок, що, мов дзеркала, блищали в рамах дерев, під ним в далині кипів холодний Черемош"* [Коцюбинський 1977, 416]. / *"De là, il regardait les montagnes, les sommets rapprochés et éloignés, qui se détachaient en bleu clair sur le ciel, les forêts de pins noires avec leur haleine vioelette, les*

taches vert clair des parcs, qui brillaient comme des miroirs encadrés dans les arbres" [Kotsioubynsky 1971, 13].

Імпресіоністичний характер авторського стилю дещо втрачено у перекладі. Внаслідок порушення динаміки розвитку образу в реченні, зв'язок між елементами композиції у перекладі змінився, що призвело до часткової втрати первинного задуму. Зокрема помітна **декомпресія** "les sommets, qui se détachaient en bleu", де перекладач намагається компенсувати відсутність дієслова "голубіти" у французькій мові за рахунок **описового перекладу**.

Єдність художнього простору і, відповідно, однорідність психічного стану підкреслює, як правило, обрамлення експозиційним і фінальним пейзажами. Ці пейзажі М. Коцюбинський дуже вміло використовує. Картина природи, відтворена через сприйняття героя, перестає бути тільки зображенням місця, дії, вона стає водночас індикатором його почуттів, переживань. Художні засоби оригіналу, зокрема, епітети, метафори, знаходять свої відповідники у перекладі Еміля Крюби: "*Ніжно дзвеніла над ним хвоя смерек, змішавшись з шумом ріки, сонце налляло злотом глибоку долину, зазеленило трави, десь курився синій димок од ватри, з-за Ігриця оксамитовим гулом котився грім*." [Коцюбинський 1977, 419]. – "*Au-dessus de lui, les aiguilles de pins faisaient entendre un doux tintement qui se mêlait au bruit de la rivière, le soleil avait rempli d'or la profonde vallée, verdi les herbes, la fumée bleue d'un feu de bois montait quelque part, et le tonnerre avec grondemet véloutéde l'autre côté de l'Ihrets*" [Kotsioubynsky 1971, 17]. Цікавим, на нашу думку, є відтворення реалій, які й створюють певний колорит повісті "Тіні забутих предків". Перекладач намагається віднайти якомога прозоріші відповідники задля досягнення адекватності у перекладі, послуговуючись **гіперонімічним перейменуванням**: *галузки – un branche; царинок – des parcs; ватри – d'un feu de bois.*

б)портретні описи: у найбільш нейтральних авторських описах зовнішності, дій, оточення героя можна виявити експресивну авторську оцінку образу позитивного чи негативного, сатиричного героя: *"Вони робили собі курбало у потоці, глибоке місце, і, роздягшись, бовтались в нім, як двоє лісних звірят, що не знають, що таке сором"*. [Коцюбинський 1977, 423] / *"Ils se creusaient un nid dans le torrent, un trou profond et, après s'être*

déshabillés,ils s'ébattaient dedans, comme deux jeunes bêtes de la forêt, qui ignorent la honte". [Kotsioubynsky 1971, 23]

Автор підкреслює виняткову ніжність почуттів, які яскраво виражені у відносинах Марічки та Іванка, їхню безпосередність та щирість, уживаючи лексему "*звірята*" зі зменшувано-пестливим суфіксом. У французькому перекладі ми спостерігаємо **прагматичну адаптацію** до норм цільової мови: за відсутності необхідних засобів, перекладач частково передає оригінальний задум ("*jeunes bêtes*"), зберігаючи зміст, але порушує первинний намір автора – спонукати до ніжних почуттів.

Другим найдієвішим засобом, що дозволяє показати внутрішній світ персонажа, є **невласне пряма мова (невласне-пряма мова як контамінація авторського і персонажного планів)**, яка є лінгвостилістичним суміщенням авторського та персонажного планів розповіді. У художньому творі вона пов'язана з авторським мовленням та іншими способами передачі чужої мови та думок: прямою, непрямою мовою, внутрішнім монологом. Подібний двосторонній стилістичний зв'язок реалізується введенням невласне прямої мови у текст художнього твору. Наявність авторської мови на межі із невласне прямою мовою становить, як правило, описи дій, стану персонажа, що готують читача до сприйняття думок героя, що визначають його поведінку в певний момент.

"Не знати, чи то вічний шум Черемошу і скарги гірських потоків, що сповняли самотню хату на високій кичері, чи сум чорних смерекових лісів лякав дитину" [Коцюбинський 1977, 416] – "*Etait-ce le bruit éternel du Tchérémoche et les plaintes des torrents emplissant la chaumière solitaire sur la haute montange chauve, ou l'affliction des noires pinèdes qui effrayaient l'enfant?*" [Kotsioubynsky 1971, 13]

Авторський намір полягає у тому, щоб ми відчули напругу і страх у душі героя, втілюється епітетами з негативною семантикою "сум чорних смерекових лісів", гіперболою "вічний шум", метафорою "скарги гірських потоків". У французькому тексті деякі художні засоби виражені **еквівалентно** (*le bruit éternel*), однак ми бачимо приклади **компресії** (*les plaintes des torrents; l'affliction des noires pinèdes*), які, тим не менш, не заважають авторському задуму.

Третім засобом показу авторської модальності є **діалогічне мовлення персонажів**. Дотримуючись класифікації форм мови М.М. Бахтіна, діалог, а власне, кожну його репліку, можна віднести до III (активного) типу слова; це наче відбите слово, існування якого саме в

такому вигляді, у якому воно перебуває, визначається не тільки предметом мовлення, не тільки станом мовця, але й, значною мірою, присутністю опонента (опонентів), або ж просто глядача, на якого це слово мимоволі або ж зумисне реагує [Бахтин 1979].

Діалог – самодостатній. Саме в діалозі автор передає слово своїм ожилим героям і відступає в тінь, надаючи їм самим можливість виявити свою сутність.

Внутрішня напруга, що відчувається в художньому образному мовленні повісті Коцюбинського, пояснюється діалогічністю авторського ідейно-естетичного самовираження. По-перше, діалогом автора із самим собою у руслі налаштування на героїчний лад, як сіяча вічного у слові, по-друге – перевтіленням авторського "я" у "я" своїх персонажів.

"Любчику Іванку! Ци будемо в парі усе? – Єк бог даст, моє солодашко" [Коцюбинський 1977, 425]. / *Ivan mon chéri! Est-ce que nous serons toujours ensemble? – Si Dieu le veut, ma très douce"* [Kotsioubynsky 1971, 28].

Наведений діалог розкриває читачеві всю ризикованість відносин між Марічкою та Іванком, чиї родини перебувають у ворожнечі. Іванко має намір заспокоїти дівчину, однак почуття непевності прочитується у його відповіді. І цей відчай підхоплює Марічка. Цікавим, на наш погляд, є вираження пестливих звернень у перекладі. Так наприклад, за відсутності пестливо зменшувального суфікса у французькій мові, перекладач спирається на мовну норму і використовує **аналоги** українським зверненням: *"любчику" – "mon chéri", "моє солодашко" – "ma très douce"*. Деякі трансформації спостерігаємо на рівні граматики: прийменник з іменником "*в парі*" у перекладі замінено на прислівник "*ensemble*" (**рекатегоризація**). Архаїчні вислови "*пізьма*", "*стариня*" у французькій мові мають нейтральні відповідники – "*colère*", "*parents*". І хоча стилістично речення від цього страждає, семантика виразів є прозорішою для французького читача, що дає можливість сприйняти авторський задум адекватно у цільовій мові.

У пошуках вірогідності автор доносить читачеві власну точку зору описом стосунків між персонажами та їхньої психології: *"Нічьо…"* [Коцюбинський 1977, 421] / "*Ce n'est rien...*" [Kotsioubynsky 1971, 21].

У першому прикладі маємо висловлювання дівчинки. Вона має намір примиритися, тому коротко, але впевнено дає зрозуміти це кривднику, що інцидент вичерпано. Хоча французька конструкція

перевищує українське просторіччя "нічьо", однак є його прямим розмовним відповідником, що повною мірою передає намір автора, створюючи відповідний стилістичний простір.

"– Ігі на тебе! Ти, обмініннику. Щез би у озеро та в тріски!.." [Коцюбинський 1977, 416] – *Oust! Enfant du diable! Va-t-en disparaître dans le lac et voler en morceaux*!.." [Kotsioubynsky 1971,13]

Погроза виражена у кличному реченні, зверненому до Івана, насправді являє собою прихований страх перед бісом, який, на думку матері, вселився у її сина. Український діалектизм знайшов свій відповідник у перекладі, де для передання тої ж інтенції вжито вигук "oust" (oust! Interjection (fam. pour chasser) прочь отсюда!; кыш!; брысь! [Гак, Триомф 2005, 698]), що має розмовний характер і цілком відповідає ситуації.

Ніби вимовляючи біль і страждання героїв, їхнє щастя та захоплення, виграє трембіта, що повсякчасно акомпанує у композиції: "*І втретє затрембітала трембіта про смерть в самотній хаті на високій кичері"* [Коцюбинський 1977, 422] "*Трембіти плакали під вікном*" [9, 462] *"Під вікнами сумно ридали трембіти*" [Коцюбинчський 1977, 465] / "*Et pour la troisième fois, on entendit sonner la trembita pour annoncer la mort dans la chaumière solitaire sur la haute montagne chauve*". [Kotsioubynsky 1971, 22] "*Les trembitas pleuraient sous la fenêtre"* [Kotsioubynsky 1971, 86]. *"Sous les fenêtres, les trembitas sanglotaient tristement*". [Kotsioubynsky 1971, 91]

Не завжди перекладачеві вдається точно відтворити поетичну образність авторського стилю. Так, наприклад, *затрембітала трембіта* не має прямого відповідника у перекладі *on entendit sonner la trembita*. Колорит втрачається і під час відтворення реалії *кичера* з допомогою **гіпероніма** *montagne chauve.* Занадто офіційне французьке словосполучення *pour annoncer*, отримане внаслідок декомпресії, спотворює авторський стиль.

Однак, можемо навести приклад вдалого перекладу, де метафора оригіналу збережена – *ридали трембіти sanglotaient tristement* – а отже досягнуто еквівалентного комунікативного ефекту.

Наше дослідження показало, що стилістика може актуалізуватися через різні засоби, такі як: описи, невласне пряма мова, діалогічне мовлення персонажів. У повісті М.М. Коцюбинського кожна деталь пейзажу набирає яскраво символічного забарвлення, вона зображена під кутом зору сприйняття героя. Для українського письменника характерна

персоніфікація природи, яка подається завжди у вічних змінах, у русі, у розвитку, нерозривному контакті з переживаннями людини. Пов'язання щирого ліризму з психологічним аналізом – одна з особливостей стилю М. Коцюбинського. На нашу думку, французькому перекладачеві вдалося зберегти всю мальовничість і гармонійність описів оригіналу, що вражають багатством і оригінальністю художніх засобів.

Нами встановлено, що для досягнення рівноцінного естетичного впливу оригіналу та перекладу часто використовуються такі прагматично зумовлені лексичні та граматичні трансформації, як генералізація, конкретизація, компресія, декомпресія, рекатегоризація, контекстуальна заміна (синонімічними та антонімічними відповідниками), що дозволяють гармонічно інтегрувати в переклад стилістику українського твору й уможливити гармонічну зіграність усіх складових першотвору у перекладі.

Переклад стилістичних засобів, що несуть образний заряд твору, часом становив труднощі для перекладача через національні особливості стилістичних систем української та французької мов. Справедливим вважаємо прагнення Еміля Крюби відтворити функцію прийому, а не сам прийом, тим самим зберігши образ оригіналу в перекладі.

Задля того, щоб читач перекладу зрозумів і сприйняв численні перетворення тексту оригіналу, перекладач осягнув авторські принципи поєднання художніх одиниць (такі як: метафори та інші тропи, повтори, порівняння, епітети) в окремий ансамбль, адекватно відтворивши художню форму оригіналу, зберігши стилістику автора.

Методи стилістичного аналізу, застосовані для дослідження текстів оригіналу та перекладу можуть бути використані під час перекладу творів українських письменників французькою мовою з метою долучення українських літературних здобутків до світової скарбнички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Букатевич Н.І.* Фольклор у творчості М.Коцюбинського / 36. статей. – К.: Вид-во АН УРСР, 1930, С.18-24.

2. *Калениченко Н.Л.* Особливості творчого методу і стилю Коцюбинського. – К.: Наук, думка, 1959. – 36 с.

3. *Колесник П.Й.* Коцюбинський художник слова. – К.: Рад. письменник, 1964. – 536 с. 4. *Коптілов В.В.* Мовна майстерність Коцюбинського-новеліста. Українська мова і Література, 1970, с. 42-52.

5. *Костенко М.О.* Художня майстерність М.М.Коцюбинського. – К.: Рад. письменник, 1961. – 176 с.

6. *Смущинська І.В.* Суб'єктивна модальність французької прози: [монографія] – К.: Вид. центр "Київський університет", 2001. – 253 с.

7. *Бахтин* М.М. Автор и герой в эстетической деятельности // Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979, 424 с.

8. *Коцюбинський М.М.* Вибрані твори. Повісті та оповідання. – К.: Дніпро, 1977. – 499 с. 9. *Коцюбинський М.М.* Твори: В 2 т. Т. 1: Повісті та оповідання (1884-1906). – К.: Наук. думка, 1988. – 584 с.

10. *Kotsioubynsky.* Nouvelles/ Traduit par E.Kriuba. – K.: Dnipro, 1971. – 207c.

11. *Гак В.Г., Триомф Ж.* Французско-русский словарь активного типа. – 6-е изд., стереотип. – М.: Русский язык–Медиа, 2005.– 1055 с.

Стаття надійшла до редакції *18.04.2013*

Кириллова В.А., асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТИЛИСТИКА ПОВЕСТИ МИХАИЛА КОЦЮБИНСКОГО "ТЕНИ ЗАБЫТЫХ ПРЕДКОВ" И ЕЁ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ПЕРЕВОДЕ ЭМИЛЯ КРЮБЫ

Статья посвящена исследованию стилистики повести "Тени забытых предков" Михаила Коцюбинского и её воспроизведению в переводе Эмиля Крюбы. Анализируются наиболее распространенные приемы воспроизведения авторского стиля в переводе повести "Тени забытых предков".

Ключевые слова: *художественный перевод, стилистика, авторская модальность, повесть.*

Kyrylova V.A., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE STYLISTICS OF MICHAEL KOTSYUBINSKY'S NOVEL "SHADOWS OF OUR FORGOTTEN ANCESTORS" AND ITS RENDITION IN FRENCH TRANSLATION BY EMILE KRYUBA

The article investigates Michael Kotsyubinsky's stylistics in the story "Shadows of Our Forgotten Ancestors" and its rendition in French translation by Emile Kryuba. The analyzed subjects are the most common

reproduction techniques applied in translating stylistics of the story "Shadows of Our Forgotten Ancestors".
***Keywords**: artistic translation, stylistics, authorial modality, story.*

УДК 811.14’06’366.52
УДК 81255=133.1=161.2

Кобзарьова Т. С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються найпоширеніші лексико-семантичні трансформації у перекладі французьких науково-популярних текстів українською мовою на матеріалах телевізійного каналу новин Euronews.
***Ключові слова:** перекладацька трансформація, декомпресія, компресія, диференціація значень, конкретизація значень, логічний розвиток понять, векторна заміна.*

У перекладацькій практиці для досягнення адекватності перекладачі досить часто вдаються до різних трасформацій.

За визначенням В.Н. Комісарова лексико-семантичні трансформації – це спосіб перекладу одиниць оригіналу шляхом використання у процесі перекладу одиниць цільової мови, значення яких не збігається зі значенням вихідних одиниць, але може бути виведене з них за допомогою певних логічних перетворень [4].

Об’єктом дослідження є французькі науково-популярні тексти.

Предмет дослідження – лексико-семантичні трансформації у перекладі науково-популярних текстів.

Актуальність статті зумовлена тим, що розвиток науки та високих технологій у сучасному світі відбувається із надзвичайною швидкістю. Цей процес розвитку призводить своєю чергою до зростання кількості науково-популярних видань, які спрямовані як на висококваліфікованих спеціалістів, так і на малопідготовлених читачів, тобто розраховані на широку аудиторію. З метою ознайомлення з розвитком науки і техніки закордоном науково-

популярні видання перекладаються різними мовами світу, зокрема українською.

Пропонуємо звернути увагу на кілька лексико-семантичних трансформацій, які виявились найчастотнішими під час аналізу текстів-оригіналів та їх перекладів, а саме: компресія та декомпресія; диференціація та конкретизація значень; логічний розвиток понять, векторна заміна.

У перекладах французьких науково-популярних текстів досить часто зустрічається явище декомпресії, або декомпенсації та компресії, або компенсації.

Декомпресія – це лінійне або вертикальне розширення мовної одиниці (слова, словосполучення, тексту), що виникає в результаті необхідності заповнення фонетичних, морфемних, лексико-семантичних, синтаксичних або культурно-психологічних лакун генетично неспоріднених мов. [3]

1. Tout ***internaute*** *peut être victime de phishing. – Будь-який* ***користувач інтернету*** *може стати жертвою фішингу.*

Як можна побачити французьке слово ***internaute*** перекладається українською мовою словосполученням ***користувач Інтернету***.

Прийом декомпресії використовується під час перекладу для прагматичної адаптації тексту, для того, щоб текст легше сприймався широким загалом.

2. ***Notre gant Airwriting*** *est monté au dos de la main. –* ***Наші рукавички для писання в повітрі*** *натягаються на тильний бік долоні.*

Як можна побачити, англійське слово ***Airwriting,*** запозичене у французьку мову в українському варіанті, передається словосполученням ***для писання в повітрі***.

Компресія – це економія мовних засобів для вираження того ж самого змісту. Перетворення вихідного тексту з метою надання йому більш стислої форми. [6]

Зазвичай, прийом компресії застосовується перекладачами для спрощення структури речення, для уникнення перевантажених виразів. Наприклад:

1. C'est une éxposition ***qui ne manque pas de fans*** *de nouvelles technologies à Hanovre. –* ***Це – популярна виставка*** *високих технологій у Ганновері.*

У цьому реченні вираз ***qui ne manque pas de fans***, який відповідно можно було перекласти, наприклад, виразом ***якій не***

бракує прихильників, передається одним словом – прикметником ***популярна***.

2. Nous sommes prêts pour les ***opérations chirurgicales menées à l'aide de robots.*** *– Ми вже готові до* ***роботизованих хірургічних операцій***.

Як бачимо, у цьому випадку французьке словосполучення ***menées à l'aide de robots*** передається українською мовою одним словом – прикметником ***роботизований***.

Також у перекладі науково-популярних текстів досить часто використовується прийом диференціації значення. А саме, коли інтернаціоналізми, що вживаються у французькому тексті, в українському перекладі не передаються відповідними інтернаціоналізмами, а замінюються синонімами.

1. Pour mieux comprendre ce qu'est le phishing nous recevons aujourd'hui Pierre Siaut, ***un expert*** *en cyber sécurité. – Щоб краще зрозуміти, що таке фішинг, ми звернулись до П'єра Сіо****,*** ***фахівця*** *з безпеки в галузі інформатики.*

Як бачимо, інтернаціоналізм ***expert*** передається в українському тексті не відповідним інтернаціоналізмом ***експерт***, а синонімом ***фахівець.***

Або навпаки, коли в українському перекладі використовується інтернаціоналізм, а у французькому тексті – ні.

2. Avant tout nous aimerions connaître ***l'étendue de ce phénomène****. – По-перше, хотілося б розуміти* ***масштаби цього явища***.

Французьке ***l'étendue***, що можна було перекласти як ***розмір, розмах***, передається в українському варіанті інтернаціоналізмом ***масштаб***. А також інтернаціоналізм ***phénomène***, перекладений у цьому випадку не як ***феномен***, а як ***явище***.

Існують також випадки, коли словникові відповідники в українській мові не повністю передають семантику слів вихідної мови, що спонукає до пошуку синонімів, які вдаліше відповідатимуть контексту.

3. Ces faisceaux peuvent ***éradiquer*** *les bactéries et les virus. – Ці промені можуть* ***вбити бактерії*** *та віруси.*

У перекладному словнику можна знайти такі відповідники дієслова ***éradiquer*** як ***викорінювати, знищувати***, у той час як у наведеному перекладі використовується слово ***вбити***.

Поряд із диференціацією значення маємо конкретизацію значень, що є заміною широкого значення одиниці вихідної мови більш конкретним значенням мови перекладу. Наприклад:

1. ***Les slovènes de Fotona*** *présente ainsi une nouvelle génération de lasers.* – ***Словенська компанія "Fotona"*** *представила новий вид лазерів.*

Тобто французький іменник ***les slovènes*** передається в українському варіанті словосполученням ***словенська компанія***, що має конкретніше значення.

Логічний розвиток понять, або модуляція полягає в тому, що за відсутності або недоречності українського слова-поняття використовується інше, тісно зв'язане з ним поняття, що логічно витікає з нього. Наприклад:

En attendant ils ***ont eu plus de 7 ans sans traitement.*** *– Поза тим,* ***вже 7 років вони обходяться без лікування.***

У цьому випадку дієслово avoir не можна перекласти як ***мати*** (а саме: вони мали сім років без лікування), тому за допомогою логічного ланцюжка значень на місце дієслова ***мати*** стає дієслово ***обходитись.***

Розглянемо ще таку семантичну трансформацію, як векторна заміна, за якої одна й та ж предметна ситуація розглядається з протилежних сторін [6].

1. ***Cette maladi****e dans l'Union européenne* ***touche*** *plus de 300.000 personnes âgées.* – ***На цю недугу*** *в Європі* ***хворіють*** *понад 300 тисяч людей, переважно літнього віку.*

2. C'est sur cette idée qu'a travaillé l'institut de technologie de Karlsruhe. – Ідея належить вченим з Технологічного Інституту в Карлсруе.

Отже, підсумовуючи, маємо зазначити, що під час нашого дослідження на основі проаналізованих матеріалів ми виділили такі найчастотніші лексико-семантичні трансформації:

- компресія та декомпресія;
- диференціація та конкретизація значень;
- логічний розвиток понять;
- векторна заміна.

А також визначили, що лексико-семантичні трансформації використовуються перекладачем з метою прагматичної адаптації (для покращення розуміння тексту широким загалом); для

спрощення громіздких структур та виразів, а також за відсутності або недоречності словникового відповідника.

Дослідження перекладацьких трансформацій у перекладах науково-популярних текстів є важливим для здійснення подальшого опису та дослідження можливих перекладацьких рішень у використанні різноманітних трансформацій під час перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гак В. Г., Григорьев Б.Б.* Теория и практика перевода. Французский язык: Учебное пособие. Изд.9-е. – М, 2009.

2. *Казакова Т.А.* Теория перевода (лингвистические аспекты). – СПб.: Союз, 2000. – 296 с. 3. *Камінський Ю.І.* Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії // Вісник СуиДУ. Серія Філологія. –№1, 2008, –С. 109-111.

4. *Комиссаров В.Н.* "Теория перевода (лингвистические аспекты).- Учеб.для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.

5. *Миньяр-Белоручев Р.К,* Общая теория перевода и устный перевод. – М., 1980.

6. *Нелюбин Л.Л.* Толковый переводоведческий словарь. – 3-е изд., перераб.— М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.

7. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода. – М., 1983.

8. *Чередниченко О.І. , Коваль Я.Г.*, Теорія і практика перекладу. Французька мова. – Київ, "Либідь", 1995 – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Кобзарьова Т.С., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В ПЕРЕВОДЕ ФРАНЦУЗСКИХ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫХ ТЕКСТОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

В статье рассматриваются наиболее распространенные лексико-семантические трансформации при переводе французских научно-популярных текстов на украинский язык по материалам канала новостей Euronews.

Ключевые слова: *переводческая трансформация, декомпрессия, компрессия, дифференциация значений, конкретизация значений, логическое развитие понятий, векторная замена.*

Kobzarova T.S., stud.,

Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

LEXICO-SEMANTIC TRANSFORMATION WHILE TRANSLATION OF FRENCH POPULAR SCIENCE TEXTS IN UKRAINIAN

The article deals with the problems of lexico-semantic transformations in translation of French popular science texts into Ukrainian based on the news television channel Euronews.

Key words: *translation transformation, decompression, compression, differentiation of meanings, specialization of meanings, logical development of notions, vector replacement.*

УДК 811.111’42’37’687

Коваленко Г.М., к.філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ SLOW FASHION У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто структуру й семантику концепту SLOW FASHION, а також його місце в сучасному антиглобалістичному дискурсі й дискурсі масової моди. Проводиться детальний аналіз структурних компонентів концепту разом із їх ієрархічною організацією.

Ключові слова: *концепт, дискурс, значення, мода, slow fashion.*

Концепт SLOW FASHION сформувався наприкінці першого десятиліття XXI століття в контексті розвитку загального руху за повільне життя (*slow movement*), який розпочався з протесту проти відкриття ресторану McDonald’s на Piazza di Spagna в Римі 1986 року, й організації руху за повільне харчування (*Slow Food*). З плином часу цей рух розвинувся до масштабів субкультури з такими напрямками як *Slow Cities, Slow Living, Slow Travel, Slow Design*, та інші.

1999 року ідеологами "повільного руху" було запропоновано концепт *Slow Planet*. Основні позиції цієї субкультури можна описати приблизно таким чином: "Темп життя постійно зростає, й для того, щоб утриматися "в руслі", людина мусить докладати чимдалі більше зусиль. Водночас, наші базові потреби

залишаються незмінними: потреба в визнанні, близьких стосунках, довірі, піклуванні. Лише при повільному темпі життя ці потреби можливо задовольнити. Для того, щоб вижити в мінливому світі, ми потребуємо вільного часу для роздумів, підтримання відносин, відчуття спільності й приналежності" [9].

На сьогодні "повільний" рух охоплює територію не лише Європи, а й, наприклад, Австралії й Японії й налічує до двадцяти напрямків, зокрема *Slow Food, Slow Gardening, Slow Money, Slow Cities, Slow Parenting, Slow Travel, Slow Art, Slow Media, Slow Fashion, Slow Software Development, Slow Science, Slow Goods, Slow Counselling.*

Об'єкт дослідження – зміст і структура концепту SLOW FASHION; **його предмет** – відношення між структурними елементами концепту, їх смислове наповнення.

Мета дослідження – розглянути концепт SLOW FASHION як структурний елемент дискурсів Slow Movement і сучасної моди. Для досягнення цієї мети слід виконати такі завдання:

- визначити структурні елементи (слоти), які входять до складу досліджуваного концепту;
- дослідити характер структурних відношень між елементами концепту;
- розглянути аксіологічний аспект семантики основних слотів концепту через дослідження їх конотації.

Актуальність дослідження пов'язана із загальною значимістю Slow Movement у контексті зростання популярності антиглобалістичної субкультури на початку XXI століття.

I. Досліджуючи структуру концепту SLOW FASION, ми дійшли висновку, що центральним семантикоутворюючим елементом у ньому є слот зі значенням ***Slowing Down***, представлений у фешн-дискурсі такими одиницями: *more style, less speed; slowing the rate of fashion consumption; buying fewer clothes less often; slowing of the supply chain; to reduce the number of trends and seasons; taking time to ensure quality production; s**lowing down consumption;** it's time to slow down; takes the pressure off time; practicing thoughtful and purposeful purchasing decisions; to make fewer, more considered purchases; on a slower, smaller scale.*

The product has to be worth waiting for [10].

Семантика "уповільнення" є центральною, базовою для всього концепту SLOW FASHION і пронизує всі його структурні

елементи, чи то йдеться про довготривале використання предметів гардеробу, чи то про зниження навантаження на природні ресурси, або про більш комфортні умови праці безпосередніх виробників предметів одягу й психологічний комфорт і якість життя споживачів. Поряд із базовим слотом, до структури досліджуваного концепту входять такі слоти:

II. ***Sustainability (durability)***: однією з головних характеристик речей, пропонованих "повільнми" дизайнерами, повинна бути їх стійкість, можливість носити такі речі тривалі проміжки часу. До слоту входять такі лексичні одиниці й вирази: *sustainable design; sustainable fashion; repairing and properly caring for your wardrobe; sustainability efforts; the longevity of garments; in the era of sustainability; garments that last have substantial value; confidence about the quality and longevity; assembling an 'enduring wardrobe' of classic pieces; buying for quality and longevity; sustainable design principles; commit to using sustainable wool.*

Quality clothing usually lasts longer and is worth holding on to [1].

Prices are often higher because they incorporate sustainable resources and fair wages [2].

The new must-haves are 'made to last' or, better still, 'made in Britain' [2].

Очевидно, що довготривале використання одягу можливе за виконання двох умов: одяг має бути якісно пошитим і мати класичний дизайн, який не виходить із моди. Поняття **Sustainability** реалізується за допомогою таких субслотів, як **High Quality** й **Timeless Design**.

2.1. Субслот ***High Quality*** реалізується за допомогою таких слів і словосполучень: *quality over quantity; to be more mindful about the products they consume; a legacy of long-lasting quality; quality garments; to encourage quality production; return greater value to garments; give value to the product; designing, producing, consuming and living better; shift from quantity to quality; it fits well; holds its shape better through laundering; is made of higher grade material, findings or thread/yarn; buying up the quality spectrum; a well-made garment.*

Slow fashion is not time-based but quality-based (which has some time components) [3].

We will buy fewer products, but higher in value [3].

2.2. Субслот ***Classic (timeless) Designs****: clothes not tied to a season; thinking beyond the three-week fashion cycle of Forever 21; a classic,*

sturdy product you'll own and wear forever; a timeless design; quality garments that will last longer; transcend trends; a "classic" style; classic design over passing trends; offering traditional cuts; creating beautiful, timeless pieces; products that are 'trans-seasonal' and made to be kept; something that won't look unfashionable after one season.

2.3. Під час виробництва sustainable fashion особливу увагу приділяють вибору якісних, екологічних і тривких матеріалів. Субслот ***Materials*** реалізується за допомогою таких слів і виразів: *recycled polyester hemp, Tencel, organic cotton, and reclaimed wool; using mindfully sourced materials; the biggest user of organic cotton in 2011; sustainable, ethically-made or recycled fabrics; sourcing high quality fabrics; all materials organic, recycled or fair trade; in more premium materials such as silk, linen and cashmere.*

III. ***Conscious Fashion.*** Концепт SLOW FASHION значною мірою утворений навколо семантики свідомої, етичної поведінки. Багато уваги приділяється екологічній свідомості, а також соціально-етичному способу життя. Сюди належать такі одиниці: ***seeing the big picture;*** *social and environmental responsibility; interconnected to the larger environmental and social system; a systems thinking approach;* ***practicing consciousness;*** *an awareness of the connection to others and the environment; willingness to act responsibly; respecting the rights of workers and the environment; beautiful and conscientious garments; more aware of the impacts of products on workers, communities and ecosystems; an ethical lifestyle brand.*

Pleasure and fashion is linked with awareness and responsibility [3].

Відповідно, у межах слоту **Conscious Fashion** можна виділити такі субслоти:

3.1. Environmental Awareness: *to consume less; buy less; recycling materials, and continually reducing water and energy usage through better technology; committing to using only organic cotton and being zero discharge by 2020; "eco", "ethical" and "green" in one unified movement; contemplate the connection with the environment; reducing raw materials by decreasing fashion production; alleviate pressure on natural cycles; reduce the amount of clothing and textiles that end up in our landfills every year; slow the rate at which we are racing through our limited resources; lessen the negative impacts of the fashion industry on the environment; in cooperation with nature; production rhythms; biomimicry; clean & efficient production methods that support biologically diverse ecosystems.*

Fashion production can be in a healthy rhythm with what the earth can provide [2].

H&M is here to assuage your guilt: Starting in February, the retailer will offer a discount to anyone who brings in their old clothes for recycling [5].

3.2. Social Awareness. Для прихильників руху за повільну моду важливою є соціальна справедливість під час виробництва товарів. Виробництво, як і споживання, повинно бути етичним. Тому в текстах про повільну моду зустрічаємо такі словосполучення: *fair trade; secure employment with regular hours and the opportunity for promotion; a fairer distribution of the ticket price through the supply chain; respects workers, environment and consumers in equal measure; ecological integrity and social equality; mutual responsibility and collaboration; true retail prices that reflect fair labour and environmental costs of fashion & textile production; robust supply chain relationships; supporting local economies & community development.*

3.3. Reusability. У контексті свідомого виробництва й споживання важливою стає можливість повторного використання матеріалів, елементів декору й цілих предметів одягу. До означеного субслоту належать такі концептотворчі одиниці: *potential to reuse; upcycling or swapping/trading used clothing; using deadstock fabrics and vintage trims; using vintage garments and surplus materials; reusing materials that were mass-produced in the USA in the 20th century; using detachable collars, cuffs and bows so that one garment can become many; secondhand or vintage clothing; donating unwanted garment; to be repairable; removing the image of disposability of fashion; second-hand; vintage; recycled; fashion leasing; clothing swaps.*

IV. ***Local Production*** слід виділити як окремий слот, тому що його семантика поєднує два аспекти: з одного боку, підтримка місцевого виробника – це один із напрямків соціально відповідальної моделі поведінки; з іншого ж боку, місцеві виробництва, особливо ті, що мають довгу історію, викликають більше довіри в споживачів і сприймаються як гаранти якості товарів. До цього слоту належать такі слова й вирази: *the 'made in America' movement; to employ members of her Alabama community; leather sourced from Chicago and waxed canvas from New Jersey; supporting home-grown American craft; 100% cotton American-made tees; producing everything in NYC's garment district; producing everything locally and responsibly; employing 100+ year-old*

mills in the Northwest; authentic regional American brand marks; smaller businesses; locally-made clothes; keeping traditional methods of garment & textile making and dyeing techniques; focus on using local materials; support the development of local businesses and skills; a particular heritage; the brand, which does not sponsor big-name athletes; people become nostalgic and interested in authenticity; traditional craftsmanship; diversity of scale, culture, location, and opportunity.

Garments are all made locally in the label's two home cities, LA and NYC [6].

Trust becomes even more important: ...products made in areas that have a reputation for quality, like Scottish cashmere or shoes from Northampton…[10].

V. ***Emotional Balance***. Левова частка риторики "повільного" руху присвячена дотриманню рівноваги: між зовнішнім і внутрішнім, між тим, щоб залишатися в ритмі з часом, і збереженням споконвічних цінностей, між індивідуальним і соціальним, між повсякденними потребами й потребою у творчому самовираженні.

Slow fashion is about choice, information, cultural diversity and identity…about balance. It supports our psychological needs (to form identity, communicate and be creative through our clothes) as well as our physical needs (to cover and protect us from extremes of climate) [3].

П'ятий слот концепту SLOW FASHION можна поділити на такі субслоти:

5.1. Relationships of all kinds. Одним із найважливіших складників добробуту будь-якої людини вважається її належність до різних систем відносин: сімейних, професійних, творчих. Предмети одягу також можуть ставати об'єктом відносин, якщо вони символічно навантажені для власника: мають свою історію, "характер", якщо вони здатні вміщувати певний смисл. Ось приклади деяких дискурсотворчих елементів, що входять до складу цього субслоту: *the relationship human beings have with clothes; valuing them (fashion and clothes) on a deeper level; reconnecting with our clothes; a**cknowledging human needs;** co-creating garments; offering fashion with emotional significance; telling the story behind a garment; inviting the customer to be part of the design process; a richer interaction between designer and maker, maker and garment, garment and user; a strong bond of relationships; consumers think harder about what they buy; it also chimes with the nostalgia; satisfying human needs*

through fashion; meaningful fashion experiences and services for the new consumer.

5.2. Authenticity. Предмети одягу в "повільному" тренді повинні бути не тільки якісними й довготривалими, а й оригінальними, що означає невеликий "тираж" кожної моделі, а часто й індивідуальний пошив, який включає елементи ручної роботи й тісну взаємодію з покупцем. До слоту ***Authentcity*** входять такі слова й словосполучення: *limited edition collections; cradle to cradle; jeans in limited cuts with painstaking attention to fit; owning a piece from my collection; every piece has been lovingly crafted; limited, hand-selected materials; makes all of her* products *by hand; handmade; an unparalleled devotion to craft and attention to detail; doing it yourself – making, mending, customizing, altering, and up-cycling your own clothing; independent designers; your local knitting club.*

5.3. Creativity. Загалом, гардероб розглядається як простір для творчого й мистецького самовираження, про що свідчать такі слова й словосполучення: *artisan products; a combination of rapid imaginative change and symbolic (fashion) expression as well as durability and long-term engaging, quality products; to extend into the realm of creative expression at an artistic level; expressive medium; to tap into our creativity; value the beauty and endless possibilities of clothing as art; a creative and inclusive approach; to make a difference in the world in a creative and innovative way.*

Висновки. Зі зміцненням позицій антиглобалізму в культурі початку XXI століття, набуває популярності так званий "рух за повільне життя" (SLOW MOVEMENT). Однією з тенденцій цього руху стала SLOW FASHION, що в межах сучасного фешн-дискурсу виділилася в окремий концепт за аналогією з такими концептами як SLOW FOOD, SLOW LIVING, SLOW CITIES, та ін.

Центральним семантичним слотом концепту SLOW FASHION є ***Slowing Down,*** його можна описати як семантичне ядро концепту, навколо якого гуртуються інші семантичні слоти. Слот ***Sustainability*** складається із трьох субслотів: High Quality, Classic Designs і Materials. Базова семантика цього слоту – довготривалість речей, яка забезпечується високою якістю виконання, класичними дизайнами, витривалими у світі постійної зміни трендів, а також довершеним вибором матеріалів (тканин органічного походження або високоякісних вінтажних екземплярів "синтетики").

Слот ***Conscioius Fashion*** складається з таких субслотів як Environmental Awareness, Social Awareness і Reusability. Весь час наголошується на етичному ставленні до світу природи й людей, ощадливому використанні ресурсів.

Слот ***Local Production*** за семантикою близький як другому, так і третьому слотам, тому що тут об'єднуються ідеї підтримки місцевого виробника й довіри до нього, до перевіреної роками якості товарів.

Слот ***Emotional Balance*** містить такі субслоти як Relationships of all kinds, Authentcity й Creatvity. Його семантика – підтримка теплих міжособистісних стосунків, ставлення до предметів гардеробу як до цінних символів самовираження й об'єктів емоційної взаємодії.

Безпосередньою перспективою дослідження є розгляд опозиції між концептами SLOW FASHION й FAST FASHION, що часто представляються в фешн-дискурсі як антоніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Bourland J.* What is Slow Fashion? [Електронний ресурс] / Jessica Bourland. – 29.07.2011. – Режим доступу: http://www.slowfashioned.com/archives/4909

2. *Dickson M., Cataldi C., Grover C.* The Slow Fashion Movement...reversing environmental damage [Електронний ресурс] / M. Dickson, C. Cataldi, C. Grover. – Режим доступу: http://www.notjustalabel.com/editorial/the_slow_fashion_movement

3. *Fletcher K.* Slow Fashion [Електронний ресурс] / Kate Fletcher. – 1.06.2007. – Режим доступу: http://www.theecologist.org/green_green_living/clothing/269245/slow_fashion.html.

4. *Honoré C.* Slow Fashion? [Електронний ресурс] / Carl Honoré. – 1.03.2013. – Режим доступу: http://www.carlhonore.com/2013/03/slow-fashion/

5. *McCall T.* H&M's New Clothing Recycling Initiative Promises Discount to Shoppers [Електронний ресурс] / Tyler McCall. – 6.12.2012. – Режим доступу: http://fashionista.com/2012/12/hms-new-clothing-recycling-initiative-promises-discount-to-shoppers/

6. *Phelan H., Mau D.* The Slow Fashion Movement: 10 Brands That Are Doing It Right [Електронний ресурс] / Hayley Phelan & Dhani Mau. – 12.2012. – Режим доступу: http://fashionista.com/2012/12/the-slow-fashion-

movement-what-it-is-and-the-10-brands-that-are-doing-it-right
7. Slow Fashion Consultancy [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://katefletcher.com/slow-fashion-consultancy/
8. Slow Fashion forward [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://slowfashionforward.org/whatisslowfashion
9. Slow Movement [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Slow_Movement
10. Wood Z. Slow fashion' is a must-have ... and not just for this season [Електронний ресурс] / Zoe Wood // The Observer. – 03.08.2008. – Режим доступу: http://www.guardian.co.uk/business/2008/aug/03/retail.fashion1

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Коваленко А.Н., к.филол.н.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОНЦЕПТ SLOW FASHION В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассматривается структура и семантика концепта SLOW FASHION, а также его место в современном антиглобалистическом дискурсе и дискурсе массовой моды. Проводится подробный анализ структурных компонентов концепта и их иерархической организации.

Ключевые слова: *концепт, дискурс, значение, мода, slow fashion.*

Kovalenko G., PhD.,
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

THE CONCEPT SLOW FASHION IN CONTEMPORARY ENGLISH DISCOURSE

The article deals with the structure and semantic organization of the concept SLOW FASHION and focuses on the definition of its place in the current antiglobalist and fashion discourse. The detailed analysis of the concept's structural components is carried out together with the research of their hierarchical organization within the concept.

Key words: *concept, discourse, meaning, fashion, slow fashion.*

УДК 81`44+81`37

Кодубовська О.О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТИПІВ ПОСЕЛЕНЬ У ЗАХІДНО-ГЕРМАНСЬКИХ ТА СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Стаття присвячена зіставному аналізу ЛСГ 'населений пункт' у західно-германських та східнослов'янських мовах; виділяються аломорфні та ізоморфні риси зазначеного ЛСГ; аналізується семна структура конституентів. Особлива увага приділена семі 'національний тип поселення'.

Ключові слова: *ЛСГ, сема, аломорфізм, ізоморфізм.*

Семний аналіз конституентів ЛСГ 'населений пункт' мов, що зіставляються, дозволяє виділити сему 'національний тип поселення' у структурі семем ЛСГ, що є ізоморфною рисою. Ця сема може актуалізуватися прямо, коли у словниковій дефініції називається народ або народність, що проживає у певному типі поселення, або опосередковано, коли зазначається країна або регіон, для яких типовим є окремий вид населеного пункту.

В українській мові сема 'національний тип поселення' актуалізується лише опосередковано. Наприклад, лексема *містечко (селище міського типу переважно в Україні та Білорусі* [Бусел 2005, 679]) у своїй дефініції актуалізує назви країн (*в Україні та Білорусі*), для яких характерний такий тип населеного пункту.

Наступна лексема актуалізує сему 'національний тип поселення' опосередковано в обох значеннях: *посад – 1. у давній Русі 10 – 14 ст. та в Російській державі 15 – 18 ст. – ремісничо-торговельна частина міста за міською стіною*; 2. *у дореволюційній Росії – передмістя або селище, де жили ремісники, торговці та міська біднота* [Бусел 2005, 1047]. У своєму першому значенні словникова дефініція акцентує увагу на певному історичному етапі (*давній Русі 10 – 14 ст.; в Російській державі 15 – 18 ст.*), для якого зазначений тип населеного пункту був характерним. У другому значенні ми простежуємо актуалізацію сем 'національний *(Росії)* та історичний тип поселення' *(дореволюційній)*. Лексема *посад* яскраво демонструє зміну свого значення у процесі історії

від актуалізації семи ‘міський тип поселення’ у давній Русі та в Російській державі 15-18 ст. до семи ‘неміський тип поселення’ у дореволюційній Росії.

Лексема *слобода* визначається як *поселення в Київській Русі, Україні та Московії в 11 – 18 ст., жителі яких тимчасово звільнялися від феодальних повинностей і податків* [Бусел 2005, 1344]. Лексема опосередковано актуалізує сему ‘національний і історичний тип поселення’ (*Київській Русі, Україні та Московії в 11 – 18 ст.*). Наступна лексема *станиця – стара назва сучасних міст та райцентрів на Дону та Кубані* [Бусел 2005, 1384] актуалізує опосередковано сему ‘національний тип поселення’ (*на Дону та Кубані*) лише в четвертому значенні, при цьому у словниковій дефініції зазначаються регіони, у яких розповсюджено певний тип населеного пункту.

На основі методу аналізу словникових дефініцій у російській мові було виділено ряд лексем, які прямо актуалізують сему ‘національний тип поселення’. Наприклад, словникова дефініція лексеми *весь (название небольшого сельского поселения у славян* [Первый толковый БЭС]) вказує, що цей тип поселення є характерним для однієї з найбільших груп споріднених за мовою та культурою індоєвропейських народів (*славян*), що проживають у Східній і Центральній Європі, актуалізуючи досліджувану сему. Лексема *стойбище (селение, поселок оседлых народностей Приамурья и Сахалина* [Ефремова]) у своїй словниковій дефініції актуалізує сему ‘національний тип поселення’ як прямо, вказуючи на характер народності (*оседлых народностей*), так і опосередковано, зазначаючи регіон (*Приамурья и Сахалина*). Лексема *улус (у нек-рых народов Сибири и юго-востока СССР – селение, аул* [Ушаков]) актулізує сему ‘національний тип поселення’ прямо (*нек-рых народов*) та опосередковано через згадку у дефініції регіонів (*Сибири и юго-востока*) та держави (*СССР*). Необхідно зазначити, що словникові дефініції лексеми *улус* в інших тлумачних словниках російської мови *(селение, аул у некоторых народов Сибири и Средней Азии* [Ефремова; Ожегов 1995, 820]) замість вказівки на південний схід СРСР називають більш конкретний регіон (*Средней Азии*), опосередковано актуалізуючи аналізовану сему. Лексема *село (одно из древнейших названий поселений у славян. Позже у русских – крупное крестьянское поселение с церковью. У украинцев и белорусов –*

вообще селение, равнозначно деревне [Первый толковый БЭС]) актуалізує сему ‘національний тип поселення’, вказуючи на народи *(у славян; у русских; украинцев и белорусов)* та ‘історичний тип поселення’ (*одно из древнейших названий; позже*).

Наступні лексеми актуалізують сему ‘національний тип поселення’ лише опосередковано. Наприклад, словникова дефініція лексеми *выселок (в России сельские поселения, все жители которого переселились из другого населенного пункта* [Первый толковый БЭС]) демонструє, що цей тип населеного пункту є характерним для певної країни (*России*). Лексема ***местечко*** *– поселок с торгово-ремесленным населением в 18-20 вв. в Польше, на Украине и в Белоруссии* [Первый толковый БЭС] актуалізує сему ‘національний тип поселення’ (*в Польше, на Украине и в Белоруссии*) опосередковано, а також уточнює певний історичний період (*в 18-20 вв.*).

Лексема *посад* актуалізує досліджувану сему у своїх двох значеннях: – 1) *в русских княжествах 10-16 вв. торгово-промышленное поселение вне городских стен, ставшее позднее частью города; иногда посады делились на слободы и сотни* 2) *В Российской империи небольшой поселок городского типа* [Первый толковый БЭС]. У першому значенні увага акцентується на політичному утворенні в певний історичний період на території сучасної Росії, Україні та Білорусі (*в русских княжествах 10-16 вв.*), для якого є характерним такий тип населеного пункту. Відповідно відбувається опосередкована актуалізація семи ‘національний та історичний тип поселення’. У другому значенні відбувається актуалізація сем ‘національний та історичний тип поселення’ опосередковано, оскільки у дефініції є вказівка на державне утворення, що існувало у певний проміжок часу (*Российской империи*). У тлумачних словниках російської мови лексема *посад* визначається як *в Древней и средневековой Руси: торгово-промышленная часть города, обычно вне городской стены* [Ожегов 1995, 557; Ушаков] та актуалізує опоседковано семи ‘національний та історичний тип поселення’ шляхом вказівки на назву держави у певний період (*Древней и средневековой Руси*). Т.Ф. Ефремова у сучасному тлумачному словнику російської мови визначає *посад* як *торгово-ремесленная часть города, расположенная за крепостной стеной (на Руси IX-XIII вв.)* [Ефремова]. Лексема актуалізує сему ‘національний’ (*на Руси*)

опосередковано та ‘історичний тип поселення’, вказуючи на історичний період (*IX-XIII вв.*).

Лексема *пригород (в древней Руси – город, политически и экономически тяготеющий к главному городу области (истор.)* [Ушаков]*; город, селение, подчиненное в административном и экономическом отношении другому, более крупному городу (на Руси IX-XIII вв.)* [Ефремова]) актуалізує опосередковано сему ‘національний тип поселення’ (*древней Руси; на Руси*), при цьому зазначається історичний період (*IX-XIII вв.*). У той же час, у дефініції лексеми зі словника Д. М. Ушакова має місце пряма актуалізація лексеми ‘історичний тип поселення’ (*истор.*).

Лексема *слобода – название различных поселений в Русском государстве 11-17 вв., население которых временно освобождалось от государственных повинностей* [Первый толковый БЭС] актуалізує опосередковано семи ‘національний тип поселення’ (*в Русском государстве*) та ‘історичний тип поселення’ (*11-17 вв.*).

Словникова дефініція лексеми *станица (в России крупное казачье сельское поселение или административно-территориальная единица, объединяющая несколько небольших казачьих селений* [Первый толковый БЭС]) актуалізує аналізовану сему опосередковано, зазначаючи країну (*России*) та тип жителів (*казачье*). Ще одна дефініція лексеми *станица (большое селение в казачьих областях (на Дону, Кубани и т.п.)* [Ефремова]*)* називає регіони за типом жителів (*в казачьих областях*) і географічним розташуванням (*на Дону, Кубани*).

Лексема *хутор (на Кубани и Дону, а также на Украине – поселения вне сел и станиц, независимо от числа дворов* [Первый толковый БЭС]) називає поселення, характерні для регіону (*на Кубани и Дону*) та країни (*Украине*). У сучасному тлумачному словнику російської мови лексема *хутор (небольшое селение на юге России* [Ефремова]) актуалізує сему ‘національний тип поселення’ також опосередковано (*на юге России*).

Лексема *аул (селение на Северном Кавказе, в Средней Азии и Казахстане* [Ефремова]) актуалізує аналізовану сему опосередковано (*Северном Кавказе, Средней Азии и Казахстане*). При цьому в дефініції зазначаються регіон у Росії, регіон, що об’єднує кілька країн та держава.

Наступна лексема *кишлак (сельское поселение в Ср. Азии* [Ожегов 1995, 269; Первый толковый БЭС]) актуалізує аналізовану

сему опосередковано, у дефініції позначується регіон на заході центральної Азії (*Ср. Азии*). У Тлумачному словнику російської мови під ред. Д.М. Ушакова наведена лексема визначається, як *местное название селения в Туркестане* [Ушаков] та вказується, що такий тип поселення є характерним лише для історично-географічного регіону Центральної Азії (*Туркестане*). Ще одна словникова дефініція цієї лексеми *(кишлак – селение в Средней Азии, Афганистане, Иране* [Ефремова]) розширює значення, додаючи до переліку регіонів, визначених словниками С. І. Ожегова та Д. М. Ушакова, держави на південному заході Азії (*Афганистане, Иране*).

На основі аналізу словникових дефініцій білоруської мови виділяємо сему ‘національний тип поселення’ у структурі семем ЛСГ, а також ряд лексем, які актуалізують її у своєму значенні. Серед них лексема *стойбішча* (*пасёлак, сяло аселых народнасцей Прыамур’я і Сахаліна* [Атраховіч]), яка актуалізує аналізовану сему прямо (*аселых народнасцей*) та опосередковано (*Прыамур’я; Сахаліна)*. Наступна лексема *улус* (*пасяленне, стойбішча ў народаў Цэнтральнай і Сярэдняй Азіі, Сібіры і ў калмыкаў* [Атраховіч]) актуалізує сему ‘національний тип поселення’, зазначаючи як національну належність жителів (*ў калмыкаў*), так і місце їхнього проживання (*ў народаў Цэнтральнай і Сярэдняй Азіі, Сібіры*).

Решта лексем актуалізують сему ‘національний тип поселення’ лише опосередковано. Лексема *слабада – пасёлак або гарадскі квартал у Расіі, на Беларусі і Ўкраіне ў 11—18 стст., жыхары якога не былі прыгопнымі або часова вызваляліся ад падаткаў і іншых павіннасцей* [Атраховіч] актуалізує семи вказівкою у словниковій дефініції на держави (*у Расіі; на Беларусі і Ўкраіне*). Додатково актуалізується сема ‘історичний тип поселення’ (*ў 11—18 стст.*). Наступна лексема *станіца* актуалізує аналізовану сему опосередковано (*вялікае казацкае сяло на Доне, Кубані і ў некаторых іншых абласцях* [Атраховіч]). При цьому словникова дефініція вказує як на регіон (*на Доне, Кубані*), так і на тип жителів (*казацкае*). Лексема *прыгарад* (*у старажытнай Русі – горад, пасяленне, якія адміністрацыйна і эканамічна падпарадкоўваюцца другому, больш буйнаму гораду* [Атраховіч]) актуалізує семи ‘національний’ та ‘історичний тип поселення’ (*у старажытнай Русі*).

Таким чином, у східнослов’янських мовах у словникових дефініціях лексем *станиця/станица/станіца* знаходимо вказівку на

регіон Дону та Кубані, для якого зазначений тип поселення є характерним. Лексеми *слобода/слобода/слабада* у східнослов'янских мовах визначаються, як такі, що були типовими для Російської держави 11-18ст, а в українській – для України та Білорусі. В українській то російській мовах лексеми *містечко/местечко; посад/посад* актуалізують сему 'національний тип поселення' опосередковано, при цьому перший тип населеного пункту асоціюється з Україною та Білоруссю, а другий – з Руссю. Для російської та білоруської мови спільними є лексеми *пригород/прыгарад*, які позначають населений пункт, характерний для стародавньої Русі.

Сему 'національний тип поселення' у структурі семем ЛСГ в англійській мові виділяємо на основі методу аналізу словникових дефініцій. Ряд лексем актуалізують аналізовану сему лише опосередковано та у своїх дефініціях вказують на додаткові характеристики певного типу поселення для конкретної англомовної країни.

Наприклад, лексема *borough – a town, esp. (in Britain) one that forms the constituency of an MP or that was originally incorporated by royal charter* [The Collins English Dictionary] актуалізує аналізовану сему опосередковано, у словниковій дефініції зазначається країна, для якої характерний такий тип поселення (*in Britain*). У словниковій дефініції лексеми *city ((in the US and Canada) a large town with its own government established by charter from the state or provincial government* [The Collins English Dictionary]) знаходимо вказівку на держави у Північній Америці (*in the US; Canada*), де існує певний тип поселення. У словниковій дефініції лексеми *hamlet (a small settlement, generally one smaller than a village, and strictly (in Britain) one without a church* [Oxford Advanced Learner's Dictionary]) зазначається країна, для якої типовим є певне поселення *(in Britain)*. Лексема *township* у своїх словникових дефініціях демонструє відмінності цього типу поселення в усіх англомовних країнах: у британському варіанті англійської мови лексема прямо актуалізує сему 'історичний тип поселення' (*British historical a manor or parish as a territorial division, a small town or village forming part of a large parish* [Oxford Advanced Learner's Dictionary]); словникова дефініція з іншого словника актуалізує опосередковано сему 'національний тип поселення' (*in Canada or the US*), яка комбінується із семою 'тип управління' (*a town in Canada or the US that has some local government* [Longman Dictionary of Contemporary English]*);* в австралійському та новозеландському

варіантах англійської мови актуалізується сема ‘розмір’ *Australian /NZ a small town* [Oxford Advanced Learner’s Dictionary]. Лише наступна лексема *town (an English village having a periodic fair or market* [The Merriam-Webster Dictionary]) актуалізує сему ‘національний тип поселення’ прямо *(English village)*.

Таким чином, лексема *township* демонструє у своїх дефініціях, що такий тип поселення є характерним для всіх вищезгаданих англомовних країн, проте відмінності населеного пункту визначаються за допомогою додатково актуалізованих семах, а саме ‘історичний тип поселення’, ‘міський / неміський тип поселення’ та ‘розмір’.

Таким чином, семний аналіз конституентів ЛСГ ‘населений пункт’ дозволяє виділити сему ‘національний тип поселення’ у структурі семем ЛСГ усіх мов, що зіставляються. Ізоморфною рисою порівнюваних мов є опосередкована актуалізація зазначеної семи та додаткова актуалізація сем, що уточнюють значення аналізованої семи. Спільним є використання в словникових дефініціях лексем досліджуваної ЛСГ назв країн для опосередкованої актуалізації аналізованої семи. Відмінною рисою східнослов’янських мов є вказівка у словникових дефініціях на регіони, для яких характерний певний тип поселення. Типовою рисою східнослов’янських мов є також актуалізація семи ‘історичний тип поселення’ як такої, що уточнює аналізовану сему. Ізоморфною рисою для російської, білоруської та англійської мов є пряма актуалізація семи ‘національний тип поселення’. Аломорфною рисою є наявність у російській та білоруській мовах лексем на позначення типів поселень, які є характерними для неслов’янських народів, що проживали на території Росії та суміжних територіях, а саме лексем *аул, кишлак, улус, стойбище* в російській мові, лексем *улус, стойбішча* в білоруській мові, що пояснюється особливостями історичного розвитку російської та білоруської лінгвокультурної спільноти.

Подальшою перспективою дослідження є залучення більшої кількості західно-германських мов до аналізу семного складу ЛСГ ‘населений пункт’.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Атраховіч К.К.* Тлумачальны слоўнік беларускай мовы [Електронний ресурс] / К.К Атраховіч. – Режим доступу до словн. : http://www.baravik.org/topic/194

2. *Бусел В.Т.* Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
3. *Ефремова Т.Ф.* Современный толковый словарь русского языка. [Електронний ресурс] / Т.Ф. Ефремова. – Режим доступу до словн. : http://www.slovopedia.com/15/192-0.html
4. *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.* Толковый словарь русского языка : 80000 слов фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 2-е испр. и доп. – М.: АЗЪ, 1995. – 928 с.
5. *Первый толковый БЭС.* Большой энциклопедический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : http://www.slovopedia.com/2/213/273969.html
6. *Ушаков Д.Н.* Толковый словарь русского языка [Електронний ресурс] / Д.Н. Ушаков. – Режим доступу до словн. : http://www.slovopedia.com/3/192-0.html
7. *Longman Dictionary of Contemporary English* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : http://www.ldoceonline.com
8. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : http://oxforddictionaries.com
9. *The Collins English Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english
10. *The Merriam-Webster Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словн. : http://www.merriam-webster.com

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Кодубовская О.О., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСИ ЕДИНИЦ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТИПЫ ПОСЕЛЕНИЙ В ЗАПАДНО- ГЕРМАНСКИХ И ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена сравнительному анализу ЛСГ 'населенный пункт' в западногерманских и восточнославянских языках; выделяются алломорфные и изоморфные черты ЛСГ; анализируется семная структура конституентов. Особое внимание уделено семе 'национальный тип поселения'.

Ключевые слова: *ЛСГ, сема, алломорфизм, изоморфизм.*

Kodubovska O.O., postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

SEMANTIC PECULIARITIES OF LEXICAL UNITS WHIH DENOTE NATIONAL SETTLEMENTS IN WESTERN GERMANIC AND EASTERN SLAVONIC LANGUAGES

The article deals with the comparative analysis of lexical-semantic group 'inhabited location' in West Germanic and East Slavic languages; allomorphic and isomorphic features of the LSG are singled out; the semantic structure of the is analyzed. Particular attention is paid to the seme 'national settlement'

Key words: *LSG, seme, allomorphizm, isomorphizm.*

УДК 821.14`06

Кожуховская Ю.В., магистр,
Таврический национальный университет имени
В.И.Вернадского

СВОЕОБРАЗИЕ ПОЭТИЧЕСКОГО ЯЗЫКА ЯННИСА ВАРВЕРИСА В СБОРНИКЕ "ГОСПОДИН ФОГГ"

Статья посвящена исследованию поэтического языка произведений Янниса Варвериса, которые вошли в сборник "Господин Фогг". В статье рассматриваются лексические группы, представленные в текстах сборника, и антонимические пары, на основе которых анализируется персонаж Филеаса Фогга, выявляются особенности синтаксиса и стиля, исследуется фонетическая сторона сборника.

Ключевые слова: *новогреческая поэзия, Я. Варверис, поэтический язык, В"округ света за 80 дней", Жюль Верн.*

Яннис Варверис (1955-2011) – представитель "поколения 70-х", автор 12 поэтических сборников. Основными в его творчестве являются темы одиночества, времени, Веры, увядания и бренности земного бытия, жизни и смерти. Одним из центральных и связующих мотивов творчества стал мотив смерти, который тесно переплетен с библейскими мотивами. Сборник "Господин Фогг"

("Ο Κύριος Φογκ", 1993) является вершиной поэтического творчества Варвериса, переведен на английский язык, в то время как отдельные стихи поэта переведены на французский, немецкий, итальянский, испанский, сербский, румынский языки. На украинский и русский языки переводы отсутствуют, в связи с чем знакомство украинского читателя с поэзией Варвериса представляется **актуальным**. Яннис Варверис награжден премией Кавафиса (Βραβείο Καβάφη, 2001), премией Поэзии журнала "Διαβάζω" (Βραβείο Ποίησης του περιοδικού "Διαβάζω", 2002), премией фонда Петроса Хариса Афинской Академии (το Βραβείο του Ιδρύματος Πέτρου Χάρη της Ακαδημίας Αθηνών, 2010).

Целью данной статьи является рассмотрение своеобразия поэтического языка Янниса Варвериса в сборнике "Господин Фогг". Для реализации поставленной цели необходимо решить следующие **задачи**: 1) выявить основные лексико-семантические группы и определить их влияние на понимание центрального персонажа сборника; 2) рассмотреть антонимические пары как средство отображения двойственности лирического героя; 3) выявить особенности синтаксиса стихотворений сборника; 4) определить роль фонетических экспрессивных средств в сборнике "Господин Фогг".

При первом знакомстве со сборником Янниса Варвериса "Господин Фогг" поражает сходство названий стихотворений с названиями романов Жюль Верна. Например, стихотворения "Вокруг света за 80 дней" ("Ο γύρος του κόσμου σε 80 ήμερες") и "20.000 Фогг под морем" ("20.000 Φογκ υπό την θάλασσα") – это аллюзии на названия романов Жюль Верна "Вокруг света за 80 дней", "20 тысяч лье под водой". Стихотворение "Πρόσω ολοταχώς" – "Полный вперед" – реминисценция на сюжет романа Жюль Верна "Вокруг света за 80 дней". Французское название стихотворения "Porte-sommeil" ("Дверь-сон") – аллюзия на язык, на котором писал Жюль Верн.

Варверис в своем сборнике заимствует имя персонажа Филеаса Фогга ("Любящий туман") из романа Жюль Верна "Вокруг света за 80 дней", подобранное им для передачи английского менталитета персонажа.

В лексике сборника "Господин Фогг" можно выделить несколько семантических групп. К первой группе относятся лексические единицы, описывающие окружающую лирического героя обстановку: "βιβλιοθήκη", "η στεριά", "ουρανό", "Εικόνες",

"Βεστιάριο", "βιβλίο". Многие стихотворения содержат фразу "βαθιά μέσα σε μια πολυθρόνα και μπροστά σε μια θάλασσα" ("основательно устроившись в кресле у моря") [Βαρβέρης 1993]. Варверис пишет, что облако пожалело героя, которому не суждено стать волной и обволокло "Филеаса который был ничем иным / как туманом, сидящим в кресле" ("τον Φιλέα που δεν ήταν παρά / λίγη ομίχλη σε μια πολυθρόνα") [Βαρβέρης 1993]. Таким образом, данная лексика формирует образ главного героя Варвериса, которого можно назвать мечтателем: на протяжении всего сборника его сопровождают кресло и море, которое он созерцает.

В романе Жюль Верна выражена внешняя форма жизни: постоянное движение, преследование, опасности, приключения, авантюрные поступки, изобретения, описание различных транспортных средств, в то время как в сборнике "Господин Фогг" события происходят во внутреннем мире лирического героя: "Две три страницы и продолжал / за восемьдесят дней / кругосветное путешествие / в мечтах" ("Δυο τρεις σελίδες και συνέχιζε / σε ογδόντα μέρες / το γύρο όλου του κόσμου / μέσα στ'όνειρο") ("Porte-sommeil") [Βαρβέρης 1993]. В связи с этим вторая лексико-семантическая группа связана с ментальным уровнем и внутренней жизнью героя: "γνωριζόμαστε", "σκέφτηκε", "ξεχνούσε", "θυμόμουν", "εικασία", "αποκαλύπτει", "το βλέμμα", "έβλεπα", "περίμενε", "όνειρο". Из данной группы следует, что Фогг Варвериса склонен к философичности и созерцательности, качествам, формирующим ключевое понимание образа персонажа сборника.

Необычайно богата третья лексическая группа, включающая в себя лексические единицы, обозначающие понятие времени: "χρόνια", "ώρα", "γερνούσε", "αργούσαν", "νέος", "μίκραινε", "πάντοτε", "για πάντα", "αργά", "Λίγο λίγο", "Με τον καιρό", "δια βίου", "Καλοκαίρια", "Και χειμώνες", "δέκα δευτερόλεπτα", "σαράντα δευτερόλεπτα", "ηλικία", "το μελλοντικό", "ρολόι", "Το ημερολόγιο", "ιστορία". Если в романе Жюль Верна главный герой должен был совершить кругосветное путешествие за 80 дней, то в сборнике "Господин Фогг" личностное время главного персонажа размыто и протекает неспеша: господин Фогг "годами ожидал / волн" ("χρόνια περίμενε / τα κύματα") [Βαρβέρης 1993], устроившись в кресле у моря. Нестандартный подход к определению времени заметен в стихотворении "Солнечные часы" ("Το ηλιακό ρολόι"). Фогг решает посмотреть, который час, вглянув на свое отражение в

воде: "красивый без меланхоличности десять секунд / нежный и величественный сорок секунд / печальный и печальный ровно" ("όμορφος παρά μελαγχολικός και δέκα δευτερόλεπτα / τρυφερός και αγέρωχος και σαράντα δευτερόλεπτα / λυπημένος και λυπημένος ακριβώς") [Βαρβέρης 1993]. То есть, лексика, связанная со временем, показывает быстротечность жизни, используется для характеристики персонажа, а именно его печали.

Четверная группа многочисленна и связанна с водной стихией: "ψάρι", "κολυμπώ", "θάλασσα", "κύματα", "πνίγεται", "αμφίβια", "νερό", "ψαρεύει". Море является неотъемлемой частью внутреннего и внешнего мира персонажа. Будучи символом глубины переживаний, иллюзий, сна и мечтаний, море гармонично сочетается с жизненной позицией Фогга, которого читатель видит сидящим в кресле и проводящим свое кругосветное путешествие во сне. Даже принимая решение отправиться на отдых в горы, господин Фогг разворачивает свое кресло, не покидая моря – не оставляя ускользающую реальность иллюзий и размышлений в пользу прагматичности и жизни во всей ее полноте.

Можно выделить лексико-семантическую группу, характеризующую эмоциональное состояние героя: "θλιβόταν", "δάκρυζα", "πονούσα", "δίσταζαν", "μελαγχολικός", "λυπημένος", "χαρά", "λύπη", "παράπονο", из которой следует, что эмоции героя большей частью имеют меланхолическую окраску и дополняют его любовь к водной стихии как символу печали.

Выделяется группа слов, обозначающих английские реалии: "Λονδίνο", "Οι "Times"", "ομίχλη", "σύννεφα", "ζάλη καπνού", "υγρασία", "κρύωνα", "Το κάπνισμα"; на ее основе создается общий фон сборника и формируется образ туманной, сырой погоды, символически дополняющий характер Фогга.

Использование антонимических пар помогает лучше понять персонаж Фогга в сравнении с героем Жюль Верна. Море противопоставляется горам в стихотворении "Господин Фогг отправляется на каникулы" ("Ο κύριος Φογκ πάει διακοπές"). В стихотворении "Что сказало облако о Господине Фогге" море противопоставляется суше. Будучи воплощением символики морской стихии, господин Фогг мечтал не только о том, чтобы самому стать одной из волн (полностью расствориться в мире духа), но чтобы вся суша, символизирующая материальный мир, стала морем. Таким образом, в антонимичных парах горы-море и

суша-море противопоставляются мир материи и духовный мир. Однако, как отметило Облако, "останется навсегда сушей / суша / а морем навсегда / морем" ("θα μείνει για πάντα στεριά / η στεριά / με τη θάλασσα πάντοτε / θάλασσα") [Βαρβέρης 1993] – материальный уровень не может полностью исчезнуть, обладая предназначением поддерживать равновесие с духовным. Герой Жюль Верна, характеризующийся символикой земных качеств: пунктуальностью, точностью противопоставляется символике водных качеств героя Варвериса, и таким образом два персонажа поддерживают равновесие материального и духовного, практичности и мечтательности.

В стихотворении "Что сказало облако о Господине Фогге" ("Τι είπε η ομίχλη για τον Κύριο Φογκ") антонимичной парой являются слова "старел" ("γερνούσε") и "молодел" ("μίκραινε"), акцентируя не только тему времени, но и специфику персонажа. Поэт разрушает структуру времени, наделяя своего героя качеством не поддаваться течению времени и молодеть, что подчеркивается оксюмороном "γερνούσε πιο νέος" ("старел молодея").

В стихотворении "Господин Фогг в присутствии терпящего кораблекрушение" ("Ο κύριος Φογκ ενώπιον ναυαγού") виявляется склонность лирического героя к логическим размышлениям. Стихотворение построено на антонимичных парах "помнил" и "забыл, "тонет" и "спасать", "неблагодарность" и "признательным". Фогг взвешивает все "за" и "против" спасения тонущего и приходит к циничному выводу: положиться на решение моря в столь трудном вопросе. Отказ от инициативы и склонность к созерцанию созвучно с символизмом воды, не предполагающим активности.

Таким образом, антонимичные пары, противопоставляющие морскую (мир духа) и земную (мир материи) стихии, характеризуют ключевое качество Фогга – приверженность к миру иллюзий; но использованные героем антонимы (относительно спасения утопающего) выявляют его суть – пограничное состояние между двумя стихиями. Оксюморон, относящийся ко времени, обозначает значение искажения времени для акцентации обособленности Фогга от мира, его экстравагантного образа жизни.

Стихотворения сборника простые и краткие, обладают замкнутой структурой, язык поэта отличается лаконичностью, экспрессией, точностью. Стихотворения сборника "Господин Фогг" написаны верлибром: отсутствует рифма, ритм, строфическая рифмовка,

метрический размер, упорядоченность строфики: неравномерно количество стихов в строфе. Верлибр же акцентирует мечтательность Фогга, находящегося под влиянием моря.

Сборник отличается нарушенной пунктуацией и синтаксисом. Знаки препинания опускаются; строфа начинается продолжением предложения со строчной буквы, прямая речь не выделяется знаками препинания, опускаются знаки вопроса и восклицания. Данные особенности текста можно связать с личностью Фогга: фразы, не отделенные знаками препинания, ассоциируются с расплывчатой водной стихией.

Фонетические экспрессивные средства акцентируют проблематику сборника. Бессознательно человек воспринимает звуки в ассоциации со цветовой гаммой, проецируя на них эмоции и смысловое содержание. Рассматривая данный феномен на примере стихотворения Варвериса "Что сказал господин Фогг о тумане" ("Τι είπε ο κύριος Φογκ για την ομίχλη"), можно отметить насыщенное наполнение стихотворения звуком "и", который лидирует по количеству, как среди гласных звуков (22, затем красный – 21), так и среди ударных гласных (8) – вместе со звуком "о" (8). В соответствии с исследованиями А.П.Журавлева, звук "и" соответствует синему цвету, "о" – белому, или светло-желтому, "а" – красному. Следовательно, преобладает синяя и белая цветовая гамма (основываясь на ударных гласных), согласуясь со смыслом стихотворения: господин Фогг рассуждает о тумане, сырости, холоде. В качестве фоновых цветов выступают синий и красный (преобладающие среди количества гласных): господин Фогг рассказывает о Лондоне, цвет которого – красный [Акройд 2009], синий цвет характеризует влажный климат Лондона и холод. Таким образом, гласные через цветовые ассоциации формируют атмосферу стихотворения, согласуясь с его смыслом.

Поэтический сборник характеризуется звукописью. В отдельных стихотворениях сборника наблюдается ассонанс, например: "Βουνό λοιπόν / αναφώνησε ο κύριος Φογκ" – поторяющийся звук "о", "Εικασία υγρασίας" – звук "и", и аллитерацией: "πιο πολύ τον πονούσα", "όπου πάω/ επάνω" – насыщенный звук "п", "Ημουν όλος / Λονδίνο. / Ημουν όλος / η Λέσχη" – выделен звук "л". Ассонанс и аллитерация придают стихотворениям сборника ритм и выразительность, подчеркивая музыкальное звучание речи. Стихотворение "Что сказал господин

Фогг о тумане" ("Τι είπε ο κύριος Φογκ για την ομίχλη"), например, насыщено сонорными согласными, передавая плавность, текучесть, ассоциирующуся с лондонскими туманами.

Таким образом, можно сделать вывод, что сборник "Господин Фогг" Янниса Варвериса является аллюзией на роман Жюль Верна "Вокруг света за 80 дней". В поэтическом сборнике выделяются лексико-семантические группы, обозначающие окружающую г. Фогга обстановку, время, водную стихию, эмоциональное состояние, относящиеся к ментальному плану и к английским реалиям. Символика моря сопоставима с чертами характера Фогга, совершающего свое кругосветное путешествие в воображении: философичностью и некоторой меланхоличностью. Символика моря как мира духовного интерпретируется через использование его в качестве антонима к суше и к горам как к миру материи. Противопоставление моря и суши можно перенести на суть персонажей Фогга Жюль Верна и Янниса Варвериса: если первый, обладает качествами земной стихии, то второй – водной.

Стихотворения сборника – лаконичные, написаны в форме верлибра, отображающего оторванность от реальности и нестандартность Филеаса Фогга, неразрывно связанного с морской стихией. Ускользающая субстанция воды синтаксически передается через опущение знаков препинания.

Звуковая организация сборника "Господин Фогг" характеризуется использованием ассонанса и аллитерации, которые придают речи музыкальное звучание и смысловое наполнение. Цветовое соответствие звукам передает содержание и атмосферу стихотворения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ МАТЕРИАЛОВ

1. Акройд Питер Лондон. Биография / Питер Акройд; пер. с англ. В. Бабкова, Л. Мотылева. – М.: Издательство Ольги Морозовой, 2009 г. – 896 с.

2. Верн Жюль Вокруг света в восемьдесят дней / Жюль Верн; пер. с фр. Н.Габинский. – М.: Азбука, 2011. – 288 с.

3. Журавлев А.П. Звук и смысл. 2-е изд., испр. и доп. / А.П. Журавлев. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.

4. Βαρβέρης Γιάννης Ο κύριος Φογκ / Γιάννης Βαρβέρης. – Αθήνα: Ύψιλον, 1993. – 49σ.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Кожуховська Ю.В., магістр,
Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського

СВОЕРІДНІСТЬ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ЯННІСА ВАРВЕРИСА В ЗБІРНИКУ "ПАН ФОГГ"

Статья присвячена дослідженню поетичної мови творі Янніса Варверіса, що ввійшли до збірки "Пан Фогг". У статті розглядаються лексичні групи, представлені в текстах збірки, антонімічні пари, на основі яких аналізується персонаж Филеаса Фогга, виявляються особливості синтаксису і стилю, досліджується фонетична сторона віршів.

Ключові слова: *новогрецька поезія, поетична мова, Я. Варверіс, "Навколо світу за вісімдесят днів", Жуль Верн.*

Kozhukhovska J., master of philology,
Taurida National V.I.Vernadsky University

"THE PECULIARITY OF THE POETICAL LANGUAGE OF YANNIS VARVERIS IN THE COLLECTION "MR. FOGG"

The article is dedicated to the study of poetic language of works by Yannis Varveris which were included in the collection "Mr. Fogg". The article draws attention to the presented in the collection lexical sets, antonymic pairs, on the base of which the character of Phileas Fogg is analyzed; the peculiarities of syntaxes and style are determined, the phonetic aspect of the collection is studied.

Key words: *Modern Greek poetry, the poetic language, Yannis Varveris, "Around the World in Eighty Days", Jules Verne.*

УДК 811.161.2’373.45:314.151.3-054.72

Козачевська Л., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
Сидоренко О., к.філол.н, доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ТА МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОСІЇВ-БІЛІНГВІВ

У статті розглянуто особливості мови української діаспори, що є наслідком впливу білінгвізму, мовної та етнічної асиміляції. На основі

матеріалів засобів масової інформації та спостережень за усним мовленням представників діаспори автор доходить до висновку про динаміку української мови в еміграції та її наближення до варіанту сучасної української мови.

Ключові слова: *білінгвізм, українська діаспора, мовна асиміляція, етнічна ідентичність, мовна інтерференція, мовні запозичення.*

Історія української діаспори пов'язана з різноманітними заходами щодо збереження мови: починаючи від двомовних і суботніх шкіл та закінчуючи постійним обстоюванням українськими спільнотами закордоном важливості вивчення рідної (чи то етнічної) мови. Якщо зараз в Україні кожна особа може використовувати належність до української національної групи як показник національної ідентичності, не розмовляючи українською мовою, то це є важко прийнятним для українців діаспори, які довгий час вбачали в збереженні мови збереження етнічної ідентичності. Тому дослідження мови української діаспори в США та Канаді у ситуації білінгвізму є метою нашої розвідки. Поставлена мета вимагає вирішення таких завдань: визначення наслідків мовної асиміляції, порівняння української мови у діаспорі та в материковій Україні на матеріалі усних та письмових текстів, прослідкувати еволюцію української мови у діаспорі протягом останніх десятиліть.

Щоб визначити місце української мови для носія-білінгва, доцільно спершу порівняти варіанти розуміння поняття рідної мови. Як зазначає Б.М. Ажнюк: "У мовної лояльності білінгвів є два основні виміри: комунікативний, пов'язаний із зовнішніми виявами мовної поведінки, та ідеологічний, зумовлений місцем кожної з мов у системі цінностей даної особи. Їхню взаємодію в мовній свідомості віддзеркалює поняття "рідна мова", яке набуло значного поширення не тільки в повсякденному вжитку, а й у демографічній практиці" [Ажнюк:7]. Сприйняття цього поняття в діаспорі, з одного боку, і в Україні, з іншого, нетотожні. Відмінності починаються вже з того, що український термін "рідна мова" і його англійські відповідники "native language", "mother tongue" суттєво відрізняються за своїм змістом. Англійський "native language" асоціюють з країною громадянства, у якій проживають, коли "рідна мова" – це та, що пов'язана з родом, родиною, а отже, історичним корінням мовця. Тому закономірним є те, що українська мова для емігрантів та їхніх нащадків залишається

рідною. Проте зараз, коли більш активними є друге та третє покоління діаспори, широковживаними стали назви "ethnic language" (етнічна мова) та "heritage language" (успадкована мова).

Факт асиміляції як українського народу, так української мови з англійською (у випадку нашого дослідження) є природним і закономірним, згідно з теорією мовних контактів. В "Історії українців Канади" М.Г. Марунчак визначає ефект інтерференції таким чином: "Заки прийшло до визнання поняття етнічної ідентифікації в офіційних колах Канади, асиміляційний тиск завдав їй поважних шкід. Це виявилося на мовному відтинку". [Марунчак:465] Утім, на його думку, мовна асиміляція не є тотожною з національною, тобто нівеляцією самої народності, про що говорить така статистика: майже 36% канадійців визнали себе за українців, хоча українською мовою не говорять удома. Ю. Жлуктенко вважає такий погляд не цілком правильним: він зазначає, що якби не залишилось жодної людини в діаспорі, яка б ще розмовляла українською мовою, то можна було б запевняти, що жодної асиміляції не сталося – мова і культура зникли, проте залишилась так звана "ідентичність".[Жлуктенко:50] У такому разі визначення поняття національної ідентичності стає нечітким, оскільки втрачає свої основні складники, якими є мова й культурна спадщина.

Говорячи про процес етнічної асиміляції, варто також звернути увагу на явище "інтересу третього покоління", про яке говорить М.Л. Ганзен: "Що син бажає забути, то внук бажає затримати". [Ганзен:496] Отже, існує така тенденція: якщо певна етнічна самоідентифікація є природною для першого покоління емігрантів, то для другого – вона стає здебільшого символічною. Проте у третій генерації з символічного рівня вона знову переходить до функціонального, тип ідентифікації не має рис голої символіки, а набуває належної форми. Що в синів було ідеологією, накинутою батьками, те у внуків стає пізнавальною і поцінованою ними історією.

Один із результатів зіткнення двох мов – це ситуація двомовності, яка ускладнюється їх нерівним статусом як у свідомості мовця, так і в мовній діяльності. З лінгвістичної точки зору, за словами А. Мартіне, проблема двомовності полягає в тому, щоб описати ті кілька мовних систем, які постають у контакті; виявити ті розбіжності між цими системами, які ускладнюють одночасне володіння ними і передбачити таким чином найбільш імовірні вияви інтерференції, яка виникає в результаті контакту

мов, і, нарешті, вказати в поведінці двомовних носіїв ті відхилення від норми кожної з мов, які пов'язані з їх двомовністю. [Мартіне:523]

Згідно з класифікацією за видами зв'язку між мовами існує дві форми мовних контактів:

- ***дистантна форма*** мовного контакту реалізується за монолінгвізму, присутня лише в запозиченнях;
- ***"проксимальна" форма*** має місце за білінгвізму, безпосередніх мовних контактах. Вона здатна спричиняти такі наслідки, як запозичення, модифікації однієї з мов, навіть виникнення якісно нових мовних систем.

З погляду характеру ситуації спілкування серед контактних мовних ситуацій варто розрізняти дві форми:

- ***природну***, що виникає у процесі безпосереднього спілкування носіїв різних мов у практиці людської діяльності;
- ***штучну***, яка виникає у спеціально створених для вивчення інших мов обставинах – у школах, курсах тощо.

Говорячи про мовні контакти діаспори, визначаємо їх як такі, що характеризуються своєю природністю та проксимальністю, виходячи з вищевказаних класифікацій. Оскільки рідна, етнічна, мова емігранта й мова країни проживання перебувають у безпосередньому контакті не лише в мовній діяльності, а й у мовній свідомості носія цих двох мов. Одним із визначальних чинників самоідентифікації є те, якою мовою людина думає. Зокрема, Б.М. Ажнюк зазначає, що "важливим показником інтегрованості особи в культурно-мовне середовище країни поселення є її внутрішній дискурс – використання однієї чи двох (рідше кількох) мов у неартикульованому (внутрішньому) мовленні, а також користування національною мовою чи її елементами в роздумах, не пов'язаних із процесом говоріння".[Ажнюк:26] Запитання "Якою мовою Ви думаєте, перебуваючи на самоті?" видалось найбільш складним для респондентів. Більшості опитаних притаманна внутрішня диглосія. Залежно від "зовнішньої" комунікативної ситуації спонтанно вмикається відповідний національний код. Комунікативну ситуацію внутрішнього дискурсу характеризують такі ознаки: (1) місце перебування суб'єкта (вдома, на роботі, у транспорті тощо), (2) тема роздумів (родинні справи, стосунки з колегами по роботі, особисте життя, дозвілля, політика і под.), (3) характер

внутрішнього дискурсу (внутрішній діалог з уявним співрозмовником, полеміка, моральні чи філософські роздуми, потік свідомості, молитва, медитація тощо), (4) інерція попереднього комунікативного акту. Для тих, хто емігрував у зрілому віці, думання українською мовою має насамперед ретроспективний часовий напрям: спогади про минуле, думки про батьківщину, дитинство. Для народжених у діаспорі перехід на українську мову має схожі причини, здебільшого, він зумовлений контекстом чи ситуацією, у якій вони перебувають: якою мовою вони щойно розмовляли, читали тощо. Перевага однієї мови над іншою у внутрішньому дискурсі часто залежить від того, яка мова превалює в оточенні мовця. Внутрішній дискурс стає продовженням звукового мовлення чи підготовкою до нього.

У зв'язку з певною діалектною основою (найчастіше це західноукраїнський діалект) та численними виявами мовної інтерференції мова діаспори та мова материкової України помітно різняться. Дослідники говорять про американо-український чи канадсько-український діалект. Зокрема, Д.Г. Струк називає таку мову "юкішем" (Ukish) – змішання української (Ukrainian) й англійської (English). [Струк:71] Самі ж представники діаспори (з опитаних нами) не мають одностайної думки щодо статусу своєї мови. У той час, як частина з них вважає таку мову покаліченою, інші, навпаки, не цураються цих розбіжностей та навіть наголошують на необхідності створення окремого словника для їх кодифікації. Деякі з емігрантів, а особливо другого й третього покоління, зазначають, що українська, якою вони послуговуються вдома, дуже відрізняється від тієї, яку вони чують тут, в Україні. На це маємо дві причини. По-перше, південно-західний діалект є чи не найбільш звичним для мови діаспори і, можливо, навіть основою їхнього варіанта літературної мови, що зумовлено активною еміграцією у 20 столітті саме із західноукраїнських земель. По-друге, запозичення на всіх мовних рівнях входять до норми і не є відчутними для носія-білінгва. Ще одним із важливих аспектів є відсутність впливу російської мови на мову діаспорян. Якщо українська й російська мови контактують закордоном (тут беремо до уваги США та Канаду), то мінімально, і їхній зв'язок має інший характер, аніж на теренах сучасної України.

Лексика є найбільш чутливою серед інших мовних рівнів до контактів з іноземними мовами, тому першою реагує на них,

приймаючи до свого складу нові елементи. Деякі лінгвісти зазначають, що лексика не приймає до свого складу будь-які номінації іноземної мови, а "фільтрує" їх. Зокрема, про це пише В.І. Абаєв: "Коли ми уважно вивчаємо історичні долі різних пластів лексики, ми переконуємось, що в ній наявні деякі досить стійкі елементи, які своєю стійкістю можуть змагатись із найстійкішими елементами фонетики та морфології. Сюди зараховуємо основні займенники, числівники й дієслова, назви частин тіла, щоденних явищ природи, терміни родинних зв'язків, основні соціальні терміни".[Абаєв:64] Отже, існує думка, що іммігрантські мови практично ніколи не запозичують лексем на позначення таких понять, як "розмовляти", "ходити", "співати", так само і для номінації повсякденних предметів і широковживаних понять: "двері" зазвичай залишаються "дверима", а "дерево" "деревом". Однак це спостереження є спірним, оскільки використання англіцизмів в українській мові діаспори є вільним та іноді спорадичним. Наприклад: 1.1) "Це призводить до негативних ***консеквенцій"***; 1.2) "***Наслідки*** такої допомоги не завжди позитивно сприймаються громадянами" та 2.1) "У цій кімнаті підлога вже ***помита***"; 2.2) "***Помапуйте*** у кімнаті, будь ласка". Англійською це звучатиме так: 1.1) "It can have negative consequances"; 1.2) "The consequances of such help are not always taken positively by citizens". 2.1) "The floor is mopped in this room already"; 2.2) "Mop the room please". Коли в англійській мові використовуємо одну лексему, то в українській маємо варіативність: мовець-білінгв може вживати як англіцизм, так і його український відповідник. Причому це стосується слів, використовуваних у різних сферах: від побутової до ділової, про що свідчать наведені вище приклади.

Необхідність у постійних лексичних інноваціях є органічною характеристикою кожної мови. У той час, як одномовці задовольняють цю необхідність, головним чином, за рахунок внутрішніх ресурсів своєї мови, двомовні мають у постійному резерві другу мову як готове джерело лінгвістичного матеріалу. Одиниці цієї мови, по-перше, вже випробувані в практиці спілкування і навіть засвоюються через цю практику; по-друге, ці одиниці вже мають закріплений зв'язок із явищами, які потребують позначення. Крім того, первинний словник двомовних осіб зазнає постійного поповнення тому, що на нього діє ряд додаткових чинників:

1) постійне зіставлення двох мов у практиці спілкування;
2) нерівний статус контактуючих мов;
3) розбіжності в міцності зв'язків між позначеннями і позначуваним різних мов;
4) розбіжності в узуальності позначень.

Щодо більшої чи меншої частотності вживання англіцизмів та діалектизмів, то тут важливим чинником є форма мовлення: усна та письмова. Як показують спостереження, письмові тексти, тим більше, у наш час тяжіють до традиції та лексичного складу мови материкової України. Так само і діалектна основа мови, що мала регіональне забарвлення мови Західної України, зараз стає все менш відчутна. Наприклад, цитати з цьогорічного випуску канадської газети "Новий шлях": "На Хрещатику вони організували ***перфоманс*** "***Гук*** по корупції""; "Якщо ви маєте вишуканий український ***стрій***, то позичте його Софії для конкурсу в номінації "Конкурс національного одягу"". Коли у виданні 2001 року цієї ж газети маємо дещо іншу ситуацію: "Можна не вагаючись сказати, що ***ініціятива*** проведення конкурсу та урочисте вручення нагород студентам-переможцям стали непересічною подією... Значення цієї акції багато глибше, бо вона об'єднала організовані зусилля ***діяспори*** та українців Криму…"; "Але була й третя група людей, які виступили проти обох гнобителів українського народу та ворогів української ***незалежности***" ["Новий шлях" №2, 2001]; "…стояв старших сержант з купою наших ***евіденційних*** паперів"; "…мусіли підписати декларацію, що ***резиґнують*** за свого старшинського ступеня" ["Новий шлях" №11, 1995]. По-перше, досить часто наявні випадки вживання відмінного від сучасного українського правопису: *діяспора, ініціятива, незалежности*. Знаходимо значну кількість англіцизмів, які мають українські абсолютні семантичні дублети: у вищенаведених прикладах "***евіденційні папери***" – маються на увазі документи, що посвідчують особу, "***резиґнувати"*** – відмовитись, зректися. Отже, зараз спостерігаємо динаміку у розвитку писемної мови діаспори, її наближення до мови материкової України. Зміни зумовлені такими причинами: по-перше – вагома частка літератури закордоном твориться четвертою хвилею емігрантів, які є носіями сучасної української мови. Другою підставою для змін у писемній мові є те, що діаспоряни, розуміючи різницю між мовою, якою користуються

вони, і тією, що є вживаною на теренах сучасної України, навмисне намагаються наблизити перший варіант до другого.

Окремий момент – "language switching", перемішування мов, або "перескакування між мовами" [http://ukietalks.com/Blog/2007/04/24/mova-wiki-switching-languages]. Це лінгвістичний феномен переходу з однієї мови на іншу під час розмови носіїв двох мов. Раніше вважалося, що "перескакування" між мовами не підпадає під семантичні правила. Деякі лінгвісти не згодні з цим. З одного боку, "перескакування між мовами" є лексичною необхідністю певних груп носіїв декількох мов. Втім, перемішування мов – це стала форма спілкування, яка залежить від того, де і між ким відбувається розмова. Українці Канади жартома називають цей феномен перескакування між українською і англійськими мовами half-навпіл (халф-навпіл). Приклад діалогу українців в Канаді: "- So, how are you doing, Наталя?" "- Not bad, Marta. Just came back з недільної служби у церкві." Меншою мірою, але все ж наявний цей феномен у стилі засобів масової інформації: "***March Break***! Милі слова для школярів, бо означають: Воля! Ігри! Подорожі! Табір! Але для одних – це поїздка на лещата, для інших – подорож у теплий край, а для дітей на денному таборі "***Ukie-Camp***" – навчитися "Як було колись"" ["Новий шлях" №13, 2013, с.10].

Отже, зумовлена об'єктивними причинами мовна асиміляція має місце серед української діаспори, що виливається у численні запозичення та перемішування мов. Необхідно зазначити факт еволюції у писемній мові діаспори та її наближення до сучасної української мови: змінився правопис, зменшилось вживання діалектизмів та кальок з англі йської мови. Щодо усного мовлення, то воно є істотно відмінним і зберігає свою давнішу форму. Також трансформується характер білінгвізму: якщо для перших емігрантів та їхніх дітей двомовність зумовлена необхідністю, то зараз, коли англійська мова у більшості діаспорян превалює у мовній свідомості та діяльності, білінгвізм – це одна з форм збереження української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абаев В.И.* О языковом субстрате. // Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР, 1956, т. IX

2. *Ажнюк Б.М.* Еволюція української мови в діаспорі (етно- і соціолінгвістичні аспекти): . дис. на здобуття наук.ступеня д-ра філол.наук 10.02.01; 10.02.15 / Б.М. Ажнюк. – К., 1999. – 38 с.

3. *Ажнюк Б.М.* Мовна єдність нації: діаспора й Україна / Б. Ажнюк. – К.: Рідна мова, 1999. – 451 с.
4. *Вайнрайх У.* Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. – К., 1979. – 364 с.
5. *Жлуктенко Ю.А.* Лингвистические аспекты двуязычия. – К.: "Вища школа". – 1974. – 176 с.
6. *Жлуктенко Ю.О.* Українська мова на лінгвістичній карті Канади. – К., 1990. – 176 с.
7. *Мартине А.* Новое в лингвистике. // Основы общей лингвистики. – №3. – М., 1963
8. *Марунчак М.Г.* Історія українців Канади. – Вінніпег – Канада, 1991. – 464 с.
9. Студії до історії українців Канади: розвідки та документи до міжвоєнної доби. Т.5 / М.Г. Марунчак. – Вінніпег – Канада: : Trident Press Ltd., 1973-1980. – 299 с.
10. *Danylo Husar Struk.* "Between Ukish and Oblivion: The Ukrainian Language in Canada Today." // First Wave Emigrants: The First Fifty Years of Ukrainian Settlement in Australia, p.67–74. N.Y.: Nova Science Publishers, 2000.
11. *Marcus L.* Hansen. The Immigration in American History.- 1952.
12. http://ukietalks.com/Blog/2007/04/24/mova-wiki-switching-languages

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Козачевская Л., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко
Сидоренко О., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЯЗЫК ДИАСПОРЫ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ И РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИЛИНГВА

В статье рассматриваются особенности языка украинской диаспоры, которые являются следствием влияния билингвизма, языковой и этнической ассимиляции. Используя материалы текстов средств массовой информации и наблюдения за устной речью представителей диаспоры, автор приходит к заключению о динамическом развитии языка представителей диаспоры и его сближении с вариантом современного украинского языка.

Ключевые слова*: языковые контакты, билингвизм, украинская диаспора, ассимиляция, этническая идентичность, смешение языков, языковые заимствования.*

Kozachevska L., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Sydorenko O., PhD, associate professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DIASPORA LANGUAGE AS A REFLECTION OF BILINGUAL'S LINGUISTIC CONSCIOUSNESS AND LINGUISTIC PERFORMANCE

The article deals with the peculiarities of Ukrainian diaspora language that are caused by situation of bilingualism, ethnic and language assimilation. Having analyzed the mass-media texts and colloquial materials the author makes a conclusion about a dynamic development of diaspora language and its approach to modern Ukrainian.

Key words*: languages in contact, bilingualism, Ukrainian diaspora, assimilation, ethnic identity, language switching, language borrowings.*

УДК 811.581.11

Козоріз О.П., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АТРИБУТИВНЕ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ІСТОТНА СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ГІПОНІМІЇ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються атрибутивні словосполучення юридичної термінології сучасної китайської мови, висвітлено їх структурно-семантичні особливості та частотні характеристики, запропоновано класифікаційні схеми.

Ключові слова: *атрибутивне словосполучення, гіпонімія, юридична термінологія, китайська мова.*

Важливим чинником змістового упорядкування словника є гіперо-гіпонімічні (родо-видові, категоріально-специфікаційні) і партитивні семантичні зв'язки. Їхня дія поширюється на весь словник, завдяки їм він постає як цілісна ієрархічна структура. При цьому, однак, виявляється, що семантичний простір мови на різних його ділянках "заселено" із різною щільністю і він має різну глибину опрацювання. Це обумовлено різною мірою освоєння,

розробки і важливості відповідних предметних областей у сукупній структурі людської діяльності [4, с. 357].

А. Суперанська пропонує виділяти два різновиди родо-видової понятійної системи: моноієрархічну – гіпоніми утворюються послідовно на основі одного гіпероніма шляхом спеціалізації понять; поліієрархічну – наявність різних термінотворчих ланцюжків, коли поняття представлене як результат ділення, що засноване на кількох характеристиках, як одиниця, що підпорядкована кільком іншим [5, с. 146].

Т. Комарницька, розглядаючи гіпонімію юридичної термінології японської мови, поділяє гіпонімічну класифікацію зв'язків між поняттями на: 1) прості (лінійні); 2) комплексні (багаторівневі) [3, с. 160]. Цінність зазначених ідей очевидна для створення гіперо-гіпонімічних схем, що буде проілюстровано далі; хоча термінологію на позначення явища варто узгодити.

Наведемо приклад для терміну "власність", який утворився в результаті історичного розширення значення слова "产" – "народжувати" → "виробляти" → "власність". У КРЮС-і ми знайшли шість термінів, на основі яких утворюються похідні терміни, що в сукупності складають семантичне поле поняття "власність".

1. 动产: 私人动产 особисте рухоме майно; 无体动产 нематеріальне рухоме майно; 有体动产 рухоме майно та інші майнові права, за винятком земельної власності; 属人动产 особисте майно; 祖传动产 предмет особистої власності (наслідуваний разом із нерухомістю); 2. **不动产:** 被继承的不动产 власність, що переходить у спадщину; 法定不动产 законна земельна власність; 共有不动产 спільне майно; 合法不动产 законна нерухомість; 3. **地产:** 单独占有的地产 відособлена власність; 房地产 нерухомість; 公有地产 державна власність; публічна власність; 共同租借的地产 спільне право в нерухомості; 寡妇地产 майно, що переходить удові на праві довічного користування; 可继续占有的地产 володіння землею з мовчазної згоди її власника; 全部地产 валове майно померлої особи (до відрахування боргів); 世袭地产 необмежене право власності; 限定继承的地产 урізана власність (обмежена в порядку спадкування і відчуження); **4. 财产:** 按份共有财产 загальна

власність; 敌方财产 майно ворога; 无体世袭财产 наслідуване речове право на нематеріальний об’єкт; 独有财产 роздільне майно; 夫妻个人财产 роздільне, особисте майно чоловіка й жінки; 夫妻共同财产 = 夫妻共有财产 = 夫妻共有的财产 спільне майно чоловіка й жінки; 公有财产 муніципальна власність; 共同财产 спільна власність; 共同获得的财产 общинна власність; 共有财产 1) общинна власність; 2) спільне майно; 5. **资产:** 冻结资产 заморожені активи; 即可兑换成货币的资产 = 可兑换资产 = 往来资产 = 流动资产 ліквідні активи; 合伙资产 активи товариства; 固定资产 основний капітал; неліквідні активи; нерухоме майно; 国有资产 державне майно; 无形资产 нематеріальні активи (напр. репутація фірми, капіталізовані права, патенти, привілеї, конкурентні переваги); 有形资产 матеріальні активи; 法定资产 частина спадщини, з якої може бути зроблене стягнення боргів у рамках загального права; 私人资产 рухоме майно та кошти, що надходять до куратора конкурсного виробництва або адміністратору спадщини; 递耗资产 майно з обмеженим терміном служби; 金融资产 фінансові активи; 不良资产 проблемний авуар; 优质资产 якісні активи; 外汇资产 валютні активи; 6. **遗产:** 衡平法的遗产 частина спадщини, з якої може бути зроблене стягнення боргів у рамках права справедливості; 将来继承的遗产 очікуване майно; 剩余遗产 очищене від боргів спадкоємне майно; "вичікувальна власність"; 无人继承的遗产 незатребувана спадщина; 无形遗产 наслідуване речове право на нематеріальний об’єкт; 无遗嘱继承的遗产 майно, успадковане за відсутності заповіту; 信托遗产 спадщина, що має керуватися опікуном.

На основі наведеного вище можемо утворити просту моноієрархічну схему похідних термінів-гіпонімів до гіпероніма "власність" (схема №1, числа на схемі позначають кількість похідних термінів).

Схема №1.
Проста моноієрархічна схема похідних термінів-гіпонімів до гіпероніма "власність"

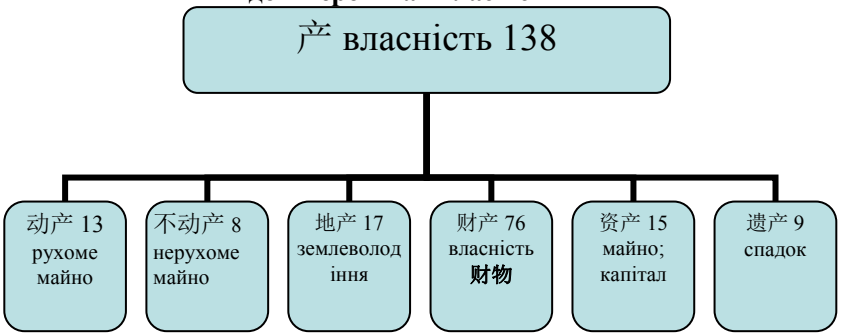

Проаналізувавши словник КРЮС [1], ми виявили, що перша сотня найпродуктивніших базових понять утворює 3687 атрибутивних словосполучень (23% лексики словника). Наступні дослідження показали, що лише 200 базових понять із урахуванням їх атрибутивних словосполучень утворюють 4827 термінів (30% лексики словника). Наведені дані проілюстровано наступною таблицею найпродуктивніших термінів №1, де терміни, що утворюють атрибутивні словосполучення, розташовані у порядку спадання продуктивності із зазначенням їх загальної кількості, перша сотня.

Враховуючи наші попередні висновки щодо афіксального словотвору [2] та кількісних характеристик довжини терміна, можна запропонувати наступну діаграму №1 розподілу лексики у словнику за типами словотвору. Діаграма містить певну враховану похибку: частина атрибутивних словосполучень (5%) має похідні афіксальні терміни за основу, а частина двоскладових термінів є

Таблиця №1

Найпродуктивніші терміни, що утворюють атрибутивні словосполучення

Термін:	Пр.				
1. 合同 контракт	165	20. 信托 траст	49	40. 票据 вексель, чек	33
2. 证据 докази	99	21. 义务 обов’язок	48	41. 贸易 торгівля	33
3. 诉讼 процес	82	22. 程序 процедура	47	42. 提单 коносамент	33
4. 条款 стаття	79	23. 证人 свідок	46	43. 原则 принцип	32
5. 财产 власність	76	24. 协定 угода	44	44. 机构 установа	32
6. 保险 страхування	74	25. 区 район	44	45. 继承 успадковування	31
7. 契约 угода	69	26. 条约 договір	41	46. 事实 факт	31
8. 责任 відповідальність	64	27. 机关 орган	39	47. 资本 капітал	31
9. 债务 борг	64	28. 价格 ціна	37	48. 收入 прибуток	31
10. 公司 компанія	64	29. 制度 система	37	49. 法人 юридична особа	30
11. 法院 суд	62	30. 能力 здатність	36	50. 损害 шкода	30
12. 证书 свідоцтво	61	31. 协议 договір	36	51. 信用证 акредитив	30
13. 判决 вирок	57	32. 险 ризики	36	52. 裁决 вердикт	29
14. 权利 права	57	33. 债券 облігації	35	53. 担保 гарантія	29
15. 犯罪 злочин	52	34. 市场 ринок	35	54. 股票 акції	29
16. 债 борг	52	35. 贷款 кредит	35	55. 资格 компетенція	29
17. 委员会 комісія	52	36. 代理人 представник	35	56. 案件 справа	28
18. 法庭 трибунал	51	37. 管辖权 юрисдикція	34	57. 自由 свободи	28
19. 条件 умови	49	38. 代理 довірена особа	34	58. 文件 документ	28
		39. 抵押 іпотека	34	59. 过失 провина	28

60. 令状 наказ	28
61. 法律 закон	27
62. 继承人 спадкоємець	27
63. 留置权 право арешту	27
64. 支票 чек	27
65. 利益 інтереси	27
66. 规则 правила	26
67. 赔偿 компенсація	26
68. 遗赠 заповідати	26
69. 价值 вартість	26
70. 转让 відчуження	26
71. 会议 збори	26
72. 证明 докази	26
73. 错误 помилка	25
74. 法官 суддя	25
75. 背书 індосамент	25
76. 汇票 вексель	24
77. 律师 адвокат	24
78. 债权人 кредитор	24
79. 货物 товар	24
80. 合伙 партнер	24
81. 港 порт	24

82. 的人 особа, що	24
83. 契据 контракт	23
84. 船 корабель	23
85. 损失 втрати	23
86. 银行 банк	22
87. 货币 валюта	22
88. 解释 тлумачення	22
89. 当事人 сторона	21
90. 法规 постанова	21
91. 保单 страховий поліс	21
92. 投票 голосування	21
93. 动产 рухоме майно	21
94. 措施 заходи	21
95. 日期 строк	21
96. 交货 поставка товару	21
97. 答辩 захист	20
98. 政府 уряд	20
99. 交易 угода	20
100. 买卖 торгівля	20

похідними термінами (тобто відповідні сектори діаграми мають зони перетину); але загальна тенденція розподілу лексики словника залишається незмінною, тобто більше половини термінів словника (x>58%) утворюють гіперонімічну ієрархію на основі афіксів і атрибутивних словосполучень.

Діаграма №1
Розподіл лексики словника за типами словотвору

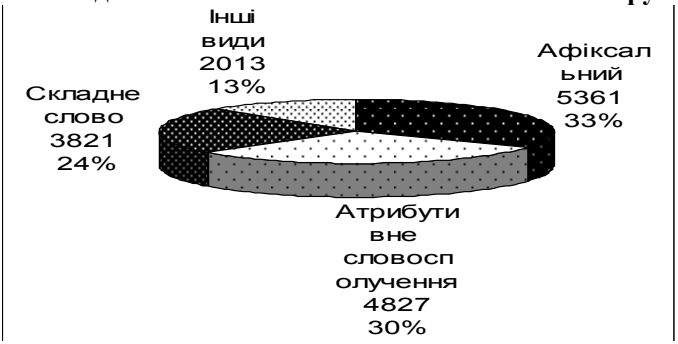

Більшість складних слів, що складаються з двох морфем і становлять 24% лексики словника, не можливо автоматично класифікувати у гіпонімічні ряди через відсутність у них спільних компонентів. Від трьох до п'яти відсотків складних слів утворено афіксальним способом у результаті скорочення і вони мають три-чи чотирискладові аналоги. До інших 13% потраплять переважно дієслівно-об'єктні словосполучення та різноманітні комбінації усіх основних типів словосполучень.

Підрахунок проводився у напівавтоматичному режимі; суть алгоритму підрахунку: сортування термінів у алфавітному порядку, але з права наліво (це можливо лише для китайської мови), таким чином було отримано найчастотніші суфікси та базові терміни, що утворюють атрибутивні словосполучення.

Вбачаємо за необхідне створення китайсько-українського словника юридичних термінів на основі родо-видових зв'язків, використовуючи терміни-гіпоніми словосполучення із атрибутивним зв'язком як центральні слова, що надасть змогу чітко виокремити усі значення юридичних термінів китайської мови, у тому числі синонімічні словосполучення, антоніми, створити гіпонімічну ієрархію понять, провести загальне уточнення термінології та віднайти правильні українські відповідники.

Скоріше за все, зазначена тенденція розподілу термінів

словника буде характерна не лише для юридичної термінології, а сотня найбільш продуктивних значущих для відповідної тематики термінів та їх словосполучень буде утворювати принаймні 23% понять словника.

Наступним кроком було створення моноієрархічної схема похідних термінів-гіпонімів до гіпероніма людина на основі афіксальної морфеми "人" (схема №2). На відміну від схеми №1 тут похідні терміни-гіпоніми мають суфікс "人" у своїй основі, тому їхня загальна кількість значно більша.

Моноієрархічна схема похідних термінів-гіпонімів до гіпероніма людина на основі афіксальної морфеми "人" (схема №2)

Наступним нашим кроком було створення вже поліієрархічної схеми похідних термінів-гіпонімів до гіпероніма **"документ"** із різними афіксальними морфемами №3, що суттєво збільшило загальну кількість термінів одного поля до 760 одиниць. Похідні

терміни на основі 合同контракт (165), 契约 угода (69), 协定угода (44), 条约 договір (41), 协议 договір (36), 契据контракт (23), загальною кількістю 378 одиниць, не увійшли до схеми, оскільки в їх основі лежить слово, а не суфікс; втім, як одиниці семантичного поля вони займають своє чільне місце.

Поліієрархічна схема похідних термінів-гіпонімів до гіпероніма 文书 *документ* із різними афіксальними морфемами (Схема № 3)

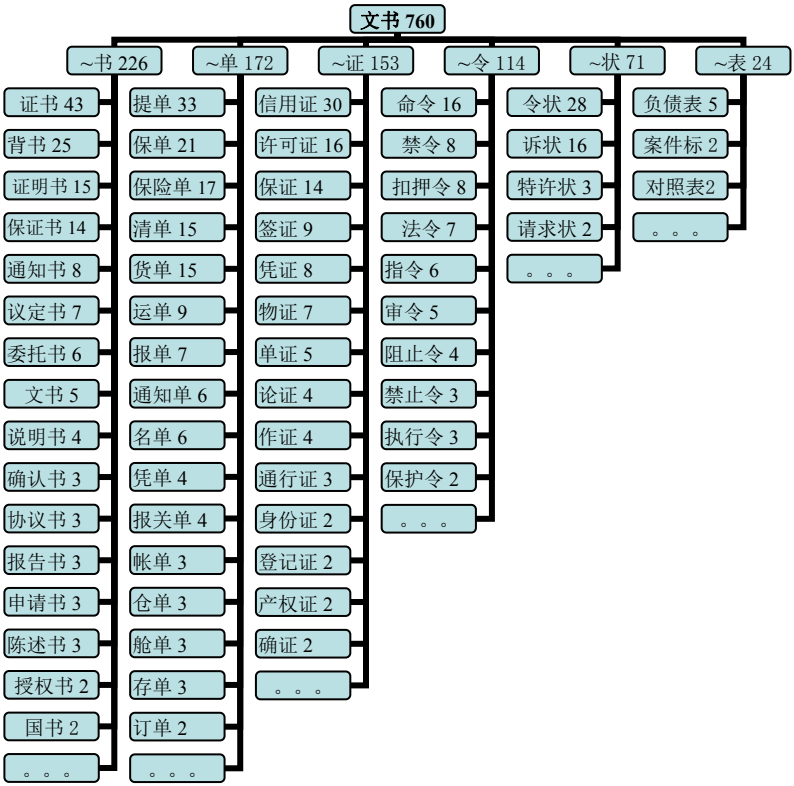

Похідні терміни із різними афіксальними морфемами для єдиного гіпероніма утворюють найбільші семантичні поля одного поняття.

Для юридичної термінології китайської мови найбільш характерними є чотири семантичних поля: людина, власність, документи, установи – для яких нами було створено відповідні схеми похідних термінів-гіпонімів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Ахметшин Н.Х., Ли Дэпин.* Китайско-русский юридический словарь. Право. Экономика. Финансы. М., 2005;

2. *Козоріз О.П.* Афіксальний словотвір у юридичній термінології сучасної китайської мови. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2012. – С.14-21. – (Східні мови та літератури; Вип. 18);

3. *Комарницька Т. К.* Структурно-семантичні та функціональні особливості сучасної японської юридичної термінології: дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.13 "Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії" / Т. К. Комарницька. – К., 2010; 4. *Никитин М.В.* Курс лингвистической семантики. Учебное пособие. 2-е издание, дополненное и исправленное. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2007;

5. *Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В.* **Общая терминология.** Вопросы теории. М., 1989.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Козорез А.П., асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

АТРИБУТИВНОЕ СЛОВОСОЧЕТАНИЕ КАК СУЩЕСТВЕННАЯ СТРУКТУРНАЯ ЕДИНИЦА ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ГИПОНИМИИ В КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследуются атрибутивные словосочетания юридической терминологии современного китайского языка, освещены их структурно-семантические особенности, частотные характеристики, предложено классификационные схемы.

Ключевые слова: *атрибутивные словосочетания, гипонимия, юридическая терминология, китайский язык.*

Kozoriz O., assist.,

ATTRIBUTIVE PHRASES AS AN ESSENTIAL STRUCTURAL UNIT OF THE TERMINOLOGICAL HYPONYMY IN THE CHINESE LANGUAGE

The attribute combinations of legal terminology of modern Chinese language, their structural and semantic features, frequency characteristics are analyzed; classification schemes are proposed as well.

Keywords: *attributive phrases, hyponymy, legal terminology, Chinese language.*

УДК 811.112.2

Колесник Р.С., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОГЕЗІЯ ТА КОГЕРЕНТНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі перекладів оповідань В. Борхерта)

Стаття присвячена аналізу відтворення когерентних та когезивних зв'язків у художньому перекладі на матеріалі оповідання "Хліб" В. Борхерта. Розглядаються основні форми когезії, аналізуються прийоми відтворення лексичної, стилістичної, образної та композиційної когезії у перекладі.

Ключові слова*: когезивні зв'язки, когерентність, художній переклад, індивідуальний стиль автора.*

Поняття структури тексту є важливим для перекладознавства, оскільки лише за умови збереження цілісності тексту в мові перекладу можна досягти адекватної реакції реципієнта в іншій культурі. Основними ознаками структури тексту є цілісність та зв'язність. Когезія художнього твору – низка лексичних, стилістичних, семантичних та граматичних компонентів, які формують єдине ціле твору, зв'язуючи окремі частини в цілісну смислову єдність. В. Єфименко виділяє такі засоби когезії: лексичні (анафоричний, епіфоричний, контактний повтор; лейтмотивний повтор; гіперо-гіпонімія; антонімічні та синонімічні відношення; лексико-граматичні поля); логічні (просторова логічна

когезія; часова логічна когезія; метонімія); граматичні (субституція; номінальний еліпсис; вербальний еліпсис); стилістичні (метафора; персоніфікація; порівняння; паралелізм) [1, 13-18].

Зберігаючи зв'язність та цілісність художнього тексту, перекладач відтворює авторську картину світу, яка великою мірою впливає як на реалізацію творчого задуму, так і конкретні його вияви у мовленнєвих структурах. Даючи оцінку картині світу, необхідно розуміти, що це не просто відображення світу, а інтерпретація людиною навколишнього світу способом її світорозуміння. Мова фіксує не лише сприйняте, але й осмислене, усвідомлене, інтерпретоване людиною. Під поняттям "картина світу" розуміють сукупність світоглядних знань про світ, яка сформована в процесі оцінювання суб'єктом результатів пізнання навколишньої дійсності" [2, с.21]. Мовна картина світу, у свою чергу, створюється в процесі номінації, а її ключовим елементом є слово. Саме мовний образ світу виступає як засіб експлікації знань, що створюють концептуальну картину світу. У мовній картині світу знаходять відображення наукові, донаукові і примітивні знання, вона є важливим складником національної культури. Концептуальна та мовна картина світу змінюються в часі. Мовна модель завжди є певною інтерпретацією навколишнього світу, оскільки характеризується як явище складне і багатовимірне, адже включає не лише мовну систему, її одиниці й співвідношення, а й особливості їхнього використання. Ці особливості зумовлюються багатьма різноманітними чинниками, серед яких такі чинники, як уявлення про світ і систему виражених у мові цінностей, що є властивими як цілому народу, так і окремим представникам різних культур. Мовна картина світу – структурування предметів, явищ, фактів ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості [3, 365-367]. Усі вищеназвані чинники, об'єднуючись і виявляючись через мовний знак, впливають на своєрідність художнього твору. І. Смущинська зазначає: "Кожен письменник розвиває свою концепцію людської особистості, при цьому авторська позиція, його ідейно-цілісна орієнтація зберігається як у творчому методі, жанровій своєрідності, так і в стилі, що є здійсненням художньої цілісності

всього твору. Складність планів, з яких складається стиль, знаходить своє вираження в опозиції індивідуального та колективного, авторського художнього бачення та обмежень, що накладаються традицією, жанром, естетичними нормами. Встановлюючи необхідну відповідність між концепцією характеру, як змістовною стороною образу героя, та парадигмою лексичних засобів, як стороною формальною, можна отримати джерело розуміння стилю твору в його загальному змістовому контексті, що дозволяє говорити про мовний стиль" [4, с. 38-41]. Індивідуальний стиль – це загальні принципи відбору засобів висловлювання, властиві певному суб'єкту, що характеризують його ідіолект загалом або його мову в рамках певних мовних жанрів.

В. Борхерт належить до покоління письменників, яке ще будучи молодим, вже змушене було пережити лихо війни. І саме війна визначила зміст оповідань автора. Більшість сюжетів – це власний досвід письменника, його власне життя.

Аналіз оповідання В. Борхерта "Das Brot" [5, 114-116] засвідчує, що лексичними одиницями когезії виступають: повтори (використання одного й того ж слова): "still", "tappen", "dunkel", "Krümel", "Licht", "ansehen"; синонімічні повтори: ""; які представлені тематичними полями; зв'язність через узагальнення (родо-видові відношення); зв'язність через відношення частина-ціле; зв'язність через антонімію: "weiß – dunkel", "Licht machen – Licht ausmachen", "still sein – klappern", "aufwachen – einschlafen".[6, 14-19]. Слід виділити лейтмотивний повтор прислівника "still" ("тихо"): "Es war **still**. Es war zu **still**, und als sie mit der Hand über das Bett neben sich fuhr, fand sie es leer", "Das war es, was es so besonders **still** gemacht hatte: sein Atem fehlte", "Dann war es **still**". Своєрідність дистантного повтору в організації тексту полягає в тому, що, накладаючись на складне переплетіння мовних форм, він об'єднує тематично окремі його відрізки, розташовані одні від одних на значній відстані, семантично пов'язуючи їх в один текстовий фрагмент. Такий синтаксичний повтор створює стилістичний ефект кільця-спіралі з провідним лейтмотивом.

Аналізуючи лексику художнього тексту, слід виходити з того, що найбільш важливі слова будуть повторюватись. В оповіданні чітко простежуються тематичні поля навколо понять "звук", "світло" та "погляд", які перехрещуються один з одним і утворюють тематичну сітку. Це система семантико-граматичних

засобів, що складається зі значень, представлених у творі. Для цієї лексико-семантичної групи характерні синонімічні та антонімічні повтори. Автор оголює почуття героїв, сюжет розгортається вночі, коли панує тиша та темрява, коли перед світлом виявляються всі недоліки, чи навпаки, загострюються почуття. Тематичне поле "світло": "Sie sah etwas **Weißes** am Küchenschrank stehen. Sie **machte Licht**"; "Ich muss **das Licht** jetzt **ausmachen**, sonst muss ich nach dem Teller sehen"; "Sie stand auf und tappte durch die **dunkle** Wohnung"; "Sie tappten sich beide über den **dunklen** Korridor zum Schlafzimmer"; "Erst nach einer Weile setzte sie sich **unter die Lampe** an den Tisch". Одночасно спостерігаємо як автор майстерно розгортає мікротеми оповідання підсилюючи їх синонімами одного лексико-граматичного поля, у той же час зводить протиріччя в рамках цього ж поля завдяки введенню антонімів. Засобами антонімічної когезії виступають антоніми різних видів: лексичні, морфологічні та синтаксичні антоніми, а також текстові засоби, семантичні еквіваленти антонімів (субституційна антонімія та антонімія парафрази). Те ж саме спостерігаємо під час розгортання тематичного поля "звук": "…sein Atem **fehlte**", "… sie **tappte**..", "die Dachrinne **schlägt** immer bei Wind gegen die Wand", "sie tappten sich beide…", "…,dass er **leise** und vorsichtig kaute". Тематичне поле "погляд": "…sie **sah** von dem Teller **weg**", "er **sah** in der Küche **umher**", "sie **sah** ihn **nicht an**", "er **sah** wieder so **sinnlos** von einer Ecke in die andere", "er **sah** zum Fenster **hin**", "er **sah nicht auf**".

Конденсованість мови – особливість індивідуального стилю В. Борхерта, яка вимагає від перекладача семантично точного перекладу. Лексичний склад навмисно обмежений, щоб відтворити на макрорівні обмеженість простору і часу оповідання. Адже лише дві особи є героями твору, а дія відбувається в межах однієї доби в невеличкій кухні. Тому збереження лексичної когезії в нашому випадку є важливим перекладацьким завданням, що в подальшому вплине на збереження/порушення корегентності всього твору.

Переклад оповідання українською мовою вийшов друком у 1979 році у випуску серійного видання "Зарубіжна новела" [7, 34-40]. Перекладач В. Василюк майстерно зберігає когезивні зв’язки на лексичному рівні, відтворюючи повтори та зберігаючи семантичну точність тематичної сітки. Перекладач зберігає лейтмотивний повтор: "**Тихо**. Аж занадто **тихо**"; "Ось чому так **тихо**: не чути його дихання". Що стосується тематичного поля "світло" перекладач

вдається до конкретизації: "Вона помітила біля буфета **білу постать. Ввімкнула світло**", "треба негайно **погасити світло**…", а також до морфолого-категорійних трансформацій "потім настала **тиша**. Минуло чимало часу, й вона почула, що він жує **тихо** й обережно". У наведеному реченні перекладач застосовує такий спосіб перекладу як логічний розвиток поняття: "лише через деякий час вона сіла до **освітленого лампою** столу". Тематичне поле "погляд" перекладач відтворює : "вона **відвела погляд** від хлібниці", "він **оглянувся** на всі боки", "вона **не дивилась** на нього", "він знову **безглуздо подивився** з одного кутка в інший", "він **подивився** на вікно", "він **не дивився** на неї". Трансформації та логічний розвиток поняття не суперечать розкриттю контексту.

На синтаксичному рівні слід відмітити короткі, прості речення. Сюжет не розгортається плавно перед читачам, а "вискакує" ривками. У німецькій мові для позначення такого стилю розповіді існує термін "Kahlschlagstil" ("рубаний, січений стиль"). Наведемо кілька прикладів: "Nachts. Um halb drei. In der Küche"; "So alt wie er war. Dreundsechzig". Перекладач зберігає адекватність на синтаксичному рівні: "Уночі. О пів на третю. На кухні"; "він і є старий. Шістдесят три роки". У деяких випадках перекладач сам відтворює текст простими реченнями, де вони відсутні в оригіналі: "Es war zu still, und als sie mit der Hand über das Bett neben sich fuhr, fand sie es leer" – "Аж занадто тихо. Вона провела рукою по ліжку поруч з собою – порожньо". Це не суперечить синтаксису оригіналу.

Аналіз когезивних зв’язків відіграє важливу роль, оскільки дозволяє виявити зв’язок елементів твору, встановити мікротеми тексту, а на основі цього виявити образні ідеї та вийти на рівень макроконтексту. Саме це дозволяє відтворити смислову (смислове ядро тексту, узагальнений зміст тексту), комунікативну (тематичний ланцюг, який має кінцевий характер) цілісність та міжфразову (логічні відношення між елементами тексту, послідовне розгортання змісту, збереження предметно-понятійної основи висловлення) єдність тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Єфименко В.* Текстові характеристики потоку свідомості // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка / Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1997;

2. *Гаврилів Т.* Текст між культурами. Перекладознавчі студії / Т. Гаврилів. – К., 2005;
3. *Рикёр П.* Конфликт интерпретаций: Очерки о герменевтике / П. Рикер. – М., 2002;
4.*Смущинська І.* Індивідуальний стиль письменника та проблема семантичного перетворення слів у його мовній системі / І. Смущинська // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка "Іноземна філологія". – К., 2000;
5. *Borchert, W.* Wolfang Borcherts Werke. Prosa. Draußen vor der Tür. Lyrik. – M., 1970; 6. 7.Маски: оповідання письменників ФРН. – К., 1979.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13.

Колесник Р.С., к.филол.н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОГЕЗИЯ ТА КОГЕРЕНТНОСТЬ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ РАССКАЗОВ В.БОРХЕРТА)

Статья посвящается анализу передачи когерентных и когезивных связей в художественном переводе на материале рассказа "Хлеб" В. Борхерта. Рассматриваются основные формы когезии, анализируются приемы передачи лексической, стилистической, образной и композиционной когезии в переводе.

Ключевые слова*: когезивные связи, когерентность, художественный перевод, индивидуальный стиль автора.*

Kolesnyk R.S., Candidate of Philology, assist. prof.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

COHESION AND COHERENCE IN LITERARY TRANSLATION (BASED ON SHORT STORIES by W. BORCHERT)

The article deals with analysis of representation of cohesion and coherence relations in the literary translation based on the short story "The Bread" of W. Borchert. The article focuses upon main forms of cohesion. Translation techniques of reproducing the lexical, stylistic, figurative and structural cohesion are analyzed in the target language.

Key words*:* cohesion relations, coherence, literary translation, individual writing style of an author.

УДК 81’1 : 81’22 : 81’374 +008

Колесник О.С., д.філол.н.,
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ КОНЦЕПТІВ-СТИХІЙ

У статті розглядаються функціонально-семантичні особливості номінацій СТИХІЙ. Визначено роль функцій мовних знаків в аспекті теорії міфологічно орієнтованого семіозису. Номінації СТИХІЙ розглянуті як універсальний системний феномен.

Ключові слова: *функція, номінація, код, семіозис, оператор.*

Міждисциплінарність сучасних мовознавчих розвідок [Герман 1999; Frake 1980] дозволяє здійснити інтегративний лінгвосеміотично-лінгвокультурний аналіз мовних знаків, що втілюють елементи міфологічного простору (МП). Актуальним є розгляд функціонально-семіотичних характеристик одиниць на позначення СТИХІЙ як вербальних репрезентацій основних видів енергії, з огляду на їхню роль в організації текстів, інтерпретованих представниками різних лінгвоспільнот.

У контексті теорії міфологічно орієнтованого семіозису [Колесник 2001] МП як вербально-інформаційний континуум, контейнер вихідних аксіоматичних знаків-інетрпретант, є визначальним чинником у процесі творення ментальних і вербальних образів світу / альтернативних світів. Вербальні репрезентації його складників виконують специфічні функції, зумовлені моделюючим (креативним) характером мовної системи. Функція розуміється як детерміноване співвідношення мовних одиниць і масивів системно організованої міфологічної інформації. Ми диференціюємо функції мови та мовних знаків, що втілюють певні фрагменти МП, а також окремо розглядаємо функції міфу відносно його впливу на різноманітні форми творення культурних зразків [Лотман 2001; Dabezies 1996].

За класичного підходу [ЛС, с. 566], репрезентативна функція мови уявляється як кодування й матеріалізація міфологічних інформаційних структур. Вона уможливлює доступ до досвіду

попередніх поколінь і культурних формацій, пов'язує реальний матеріальний світ і надсистемне інформаційне поле, ноосферу. Апелятивна функція постає як опосередкований мовними знаками (змістом їх внутрішньої форми і відображених у ній результатів первинної категоризації світу) механізм звернення до ситуативно релевантних фрагментів попереднього досвіду. Здійснення цієї функції пов'язане з реалізацією концептуальних моделей на зразок алюзій, метафор і метонімій, що реалізують гіпер-зв'язки між різними рівнями концептуалізованої інформації та, загалом, апелюють до змісту концептів-міфологем як вихідних аксіом. Експресивна функція в контексті вербалізації МП є чинником, що узгоджує процеси концептуалізації та семіозису з ірраціональним компонентом свідомості мовних особистостей і таким чином здійснює первинну обробку інформації, надає їй "дійсного" характеру і відправляє до раціональної оперативної частини свідомості, забезпечує ефективний "вхід" інформації, тобто, взаємодію з "ірраціональними" знаками-інтерпретантами, що містяться в МП.

В. Еванс відзначає базові функції мови як кодуючу (символічну) та інтерактивну (передавальну) [Evans 2006]. Символьну функцію ми розуміємо як використання матеріальних знаків з набором значущих формальних показників задля втілення ментальних репрезентацій світу, в якому перебуває особистість. Породжувані в певних контекстах та за умови поєднання знаків у вигляді "збірок" (symbolic assembly) ноематичні смисли є категоризаційними орієнтирами у подальшому освоєнні / моделюванні світу. Символьна функція мови безпосередньо реалізує базову для антропоцентричної моделі світу категорію інструментальності, а з іншого боку – віддзеркалює креативні потенції власне мовного коду як у фонемному (акустично-енергетичному) [Журавлев 1981], так і морфо-семантичному (графічно-символьному) аспектах [Bourdieu 1991].

Проекція когнітивної, прагматичної і волюнтативної функцій мови [Кочерган 1999] на номінації елементів МП дозволяє стверджувати, що ці мовні знаки актуалізують / нав'язують фрейми досвіду, що індексують, або навіть створюють контекст для формування структур нового досвіду, стимулюють очікувані реакції адресата. Відповідно, у межах МП формується й функціонує "міфологічний тип" свідомості мовних особистостей як основа творення картин світу

(КС). Міфологічна КС пропонує систему "фільтрів", крізь які переломлюється інформація, отримувана в результаті різних видів діяльності. Мовні знаки, що її вербалізують, виконують функцію "базових операторів", які задають екзистенційні параметри модельованого світу, визначають його реальність в межах окреслених координат.

Відносний характер дійсності, зміни у відповідних історичних КС, зумовлених практичною, інтерпретативною діяльністю представників лінгвоспільнот та особливостями коду, залученого до категоризації, призводять до певних змін власне у коді як у результаті й головному засобі формування культури. Механізм зворотного зв'язку між системами зумовлює вплив змісту певних фрагментів культури (концептуальних сфер КС) на функціонування мови. У різні історичні епохи й у відмінних контекстах вербалізатори елементів МП виявляють специфічні функціональні ознаки.

З огляду на участь компонентів МП у процесах категоризації та омовлення дійсності, одиниці на їх позначення розглядаються як номінатори. Їх значення становить семантичний каркас, що втілює базові параметри референтних феноменів, навколо яких Буття набуває структурованих форм у повністю / частково емпірично доступній реальності. У випадку вербального представлення первинного архаїчного міфу такі номінативні одиниці виступають у ролі констататорів, оскільки реалізують понятійний компонент моделі світоустрою. План змісту цих знаків становить інформаційне підґрунтя орієнтаційної "сітки координат", у якій в різні історичні епохи на основі вторинних міфів відбувається розбудова інтерпретованих образів світу. Отже, виконання номінативними одиницями на позначення елементів МП функції констататорів співвідноситься із когнітивною функцією мовної системи як засобу творення образу світу. Загалом, констататори, що втілюють фокусні елементи МП, структурують його як ***епістемічну*** систему лінгвоспільноти (за [Doležel 1976]), до якої входять концептуалізовані знання індивідів про оточуючий світ, вірування та переконання (онтологічні просторові й часові концепти ККС, антропоцентричні концепти та концепти з концептуально-семантичних сфер КУЛЬТУРА, ГОСПОДАРСТВО, ЮРИДИЧНІ ВІДНОСИНИ, ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, зміст яких узгоджується з інформацією, представленою в МП).

При інтерпретації вихідного міфу й творення на його основі вторинних етнонаціональних міфологій мовні знаки, які беруть участь у раціоналізації світу, неминуче "обростають" певним обсягом конотацій, котрі відображають ***аксіологічний епістрат*** у змісті переосмислених концептів-міфологем. З огляду на реалізацію такими мовними одиницями свого прагматичного фону, вони функціонують як різноспрямовані акцентуатори й кваліфікатори. Позитивна або негативна оцінність, що виникає при їх вживанні у текстових конструктах і здійсненні мовленнєвих практик, є інхоативним чинником алюзивних механізмів, за якими відбувається первинна орієнтація модельованого варіанту реальності й типових для неї міфологічних сценаріїв.

Вербалізовані концепти-міфологеми ми розглядаємо як "модальні функтори", або "модальні оператори", що є базовими фільтрами, крізь котрі твердженням про стан речей у світі приписується ознака істинності-хибності. При цьому їх ***алетична*** (можливість і необхідність) модальність de dicto та de re значною мірою збігаються, оскільки за умови сакрально-магічного, креативного характеру мовної системи номінативний акт набуває перформативних властивостей, а відповідна мовна одиниця втілює (у своїй ВФ та через створення звукового образу-програми з певними енерго-акустичними параметрами) алгоритм існування й функціонування відповідних референтів. Отже, за умови інтеграції функціонального й лінгвосеміотичного підходів, мовні знаки, що втілюють елементи міфу, є репрезентантами базових алетичних операторів, які визначають первинну конфігурацію образу світу. Функціонування мовних одиниць співвідноситься із прагматичною функцією мовної системи, яка пропонує варіанти відношення до світу й міжсистемних взаємодій у ньому.

У ході реалізації міфологічно орієнтованих стереотипних сценаріїв, супроводжуваних типовими комунацітивними ситуаціями, номінативні одиниці на позначення елементів МП реалізують свій експресивний потенціал. Втім, окрім функціонування виключно в іпостасі експресивів, такі одинці спроможні викликати комплекси асоціацій, почуттів і оцінок, що стимулюють вибір між кількома можливими векторами обробки й інтерпретації вхідної інформації, стратегіями поведінки й мовленнєвої діяльності. Таким чином, зазначені номінативні одиниці виконують волюнтативну функцію, оскільки впливають на

вибір когнітивних, діяльнісних і комунікативних пріоритетів мовними особистостями. Експресивна функція досліджуваних мовних одиниць, що безпосередньо співвідноситься з прагматичною, зумовлює їх функціонування як волітивів і становить основу ***деонтичної*** іпостасі МП як системи. Цей модус МП накладає на учасників міфологічних сценаріїв обов'язки та обмеження та впливає на них (обмежує у виборі напрямку руху, використанні артефактів, взаємодії з певними видами істот тощо при розгортанні міфологічних сценаріїв). У широкому розумінні, деонтичний модус МП реалізується в різні історичні епохи при вербалізації ре-інтерпретованих концептів-міфологем у різноманітних мовленнєвих конструктах, породжених у контексті маніпулятивних стратегій (релігійні, політичні, військові промови, зразки рекламного дискурсу тощо).

Функціонально-семантичні характеристики мовних знаків, що втілюють концепти-міфологеми, забезпечують "вхід" вербально закодованої програми до інформаційного поля з квантовою природою, в межах котрого розгортається ситуативно релевантний сценарій. Номінації СТИХІЙ як специфічних видів енергії, що визначають розвиток і взаємодії систем різного рівня та етіології у контексті певного часо-просторового континууму, віддзеркалюють уявлення лінгвоспільнот про базові механізми устрою світу.

Так, у межах структури *Енея так вона любила, // Що аж сама себе <u>спалила</u>* [синсигнум-індекс]*, // Послала душу к чорту в ад* [ЕН, (1) 66] кластер номінаторів концептів-міфологем СМЕРТЬ, ВОГОНЬ, ПОТОЙБІЧЧЯ, реалізує епістемічний план КС лінгвоспільноти. Алетична модальність знакового комплексу пов'язана з вербалізованим концептом ЛЮБОВ у емоційно-чуттєвій / фізично-фізіологічній іпостасі, що є "трігером" аксіологічно забарвленого сценарію ПЕРЕХІД як ситуативно адекватного варіанту попередніх міжсистемних взаємодій (алюзивно-метафорично – "вогненних"). Деонтична модальність референтної ситуації зумовлена змістом концепту-міфологеми ВОГОНЬ. Епістемічний план останнього, утіленого знаком з властивостями синсигнума, констататора, індекса, охоплює творчу програму надсистеми, а також енергією "переформатування" (руйнування) попередніх міжсистемних відносин. Пор. номінації БОЖЕСТВА, учасника первинного творення світу, що володіє енергією ВОГНЮ: *Melkor… in many shapes of power and fear, and he*

wielded cold fire [Sil, c. 39], трансформації особистості (мікрорівня): *ok í höll Hárs hana brenndu* (палило її (відьму Гюльвейг) полум'я у палаці Одіна) [Vol, 21]; та мега-рівня, в ході якої ВОГОНЬ знищує світ у його попередньому вигляді (Рагнарьок): *Geisar eimi / ok aldrnara,/leikr hár hiti /við himin sjálfan* (полум'я буяє годувальника життя, нестерпний жар сягає неба) [Vol, 57]; *Surtr ferr sunnan / með sviga lævi* (Сурт їде з півдня з тим-що-нищить-гілки) [Vol, 52].

Епістемічний вимір номінацій ЗЕМЛІ охоплює уявлення про матеріальні частки як носії енергії; їхня алетична модальність виявляється у семантиці "ресурсів", необхідних для реалізації програми, а аксіологічна – в розумінні як життєво необхідного середовища. Деонтачна іпостась таких знаків диктує їхні властивості лімітаторів, специфікаторів і констататорів, що окреслюють життєвий простір людини та лінгвоспільнот. Стихія ЗЕМЛІ є передумовою матеріального втілення життєвого простору, що демонструє структура ЗЕМЛЯ – ВИТВІР: оскільки *Ár var alda,// þat er ekki var, // var-a sandr né sær* (на початку часів не було в світі ані піску ані моря) [Vol, 4], то *Áðr Burs synir // bjöðum of ypptu //, þeir er Miðgarð mæran skópu* (доки Бора сини не підняли землі, ті, що створили славний Мідгард [Vol, 5], після чого þeir *mannlíkun // mörg of gerðu // dvergar í jörðu,//sem Durinn sagði*. (карлики багато з глини зліпили людских образів, як звелів Дурин) [Vol, 10], *þeir er sóttu // frá salar steini // Aurvanga sjöt // til Jöruvalla* (вони з'явились з каміння землі, прийшли крізь болото до поля піску) [Vol, 14].

Номінації ПОВІТРЯ охоплюють уявлення про "рух, переплетення, піднесення, різкий звук", що є наслідком взаємодії інших енергій з різною природою, резонансу та інтерференції відповідних хвиль (епістемічний план). В алетичному вимірі такі номінації реалізують семантику "зв'язку", насамперед, між різнорівневими складниками систем, а в аксіологічному – "дух, душа, живий". Деонтична модальність цих знаків виявляється в розумінні імперативності динамічних взаємодій, що дозволяють відкритим системам функціонувати та розвиватись. Мовні знаки на позначення повітря виявляють властивості кваліфікаторів. Наприклад, людина як суб'єкт просторових взаємодій та жива істота осмислюється у межах метонімії ПОВІТРЯ (ДУША) – ЛЮДИНА, пор. укр. розм. *ані душі*, а також кореляцію

"обездолений" ↔ "той, що не дихає" ↔ "неодушевлений, неживий": *Ask ok Emblu // <u>örlöglausa</u>. // Önd þau <u>né áttu</u>,// óð þau <u>né höfðu</u>* ([знайшли] Аска та Емблу, що не мали долі, вони не дихали, в них не було духу) [Vol, 17-18]. Синсигнуми номінатори і констататори реалізують деонтичний комплекс ознак стихії за моделлю ПОВІТРЯ – СИЛА: *Gewat þa ofer wægholm, winde gefysed* (Тоді рушив по воді, як його штовхав вітер) [Beo, 217].

Епістеміка номінацій ВОДИ відображає уявлення про рідкий стан речовини, "в'язкість, плинність, зміни", що в алетичному вимірі віддзеркалює розуміння варіативності й відносності станів систем, а в аксіологічному сенсі – "очищення, життєдайність". Деонтична іпостась цих номінацій пов'язана з концептами СВІТ і МЕЖА. Так, вербалізуються моделі ВОДА – СУБ'ЄКТ ВЗАЄМОДІЇ: *Ailu iath n-Eren, // Ermach muir mothach // Mothach silab srethach // Srethach caill citach* (Молю землю Ірландії, море, що котиться, бути плодоносним, плодоносні пагорби – прекрасними, прекрасні ліси – багатими) [Калыгин 2003, с 67], що корелює зі складниками надсистеми (САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ): *Now to water had that Ainu whom the Elves can Ulmo turned his thought* [Sil, c.4], *ok Frigg tók svardaga til þess, at eira skyldu Baldri eldr ok vatn, járn ok alls konar málmr, steinar, jörðin, viðirnir, sóttirnar, dýrin, fuglarnir, eitrit, ormarnir* (І Фрігг взяла клятву з вогню і води, заліза та металів, каміння, землі, дерев, хвороб, звірів, птахів, отрути й змій, що вони не чіпатимуть Бальдра. [Vol, 49]; ВОДА – "ІНШИЙ" ПРОСТІР: *Midgewater Marshes* [FR, c. 224], а також МЕЖА (між світами): *Ok þá er Þórr kom á miðja ána, þá óx svá mjök áin, at uppi braut á öxl honum* (І коли Тор дійшов до середини річки, вода піднялась так високо, що почала перекочуватись через його плечі) [Gyl, 26], *Як ось уздріли пред собою // Чрез річку в пекло перевіз. // Ся річка Стиксом називалась* [ЕН, (3) 52].

Загалом, номінації стихії ВОДИ у текстах різних жанрів та періодів дозволяють ідентифікувати відповідні знаки як легісигнуми, що віддзеркалюють певні закономірності розгортання сценаріїв різного рівня абстракції та узагальнення. Номінації-квалісигнуми реалізують комплекс ознак "водяний → перехідний, сплетений, глибинний, емоціогенний". Як синсигнуми, відповідні мовні знаки є корелятами "стратегічного моделювання", що охоплює кластери міфологічно орієнтованих сценаріїв, за якими відбувається розвиток системи.

Отже, функціонально-семантичні особливості номінацій СТИХІЙ є складниками вербально закодованих програм, за якими відбуваються міжсистемні взаємодії у світі / світах, змодельованих у текстах різних жанрів з опорою на зміст етноспецифічних МП, семіосфери. Вказані характеристики мовних знаків віддзеркалюють специфіку взаємодії позначуваних референтів, передають "текстову" логіку побудови енерго-інформаційних полів, що структурують світ / світи як вияви семантичного за своєю природою Всесвіту. Перспективним є міфо- / лінгвосеміотичне дослідження номінацій базових релятивних параметрів систем – простору, часу та енергії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Герман И.А.* Введение в лингвосинергетику : монография / И. А. Герман, В. А. Пищальникова. – Барнаул : Изд-во Алтайского ун-та, 1999. – 130 с.

2. *Журавлев А.П.* Звук и смысл / А.П. Журавлев. – М. : Просвещение. – 1981. – 160 с.

3. *Калыгин В.П.* Язык древнейшей ирландской поэзии / Калыгин Виктор Павлович; общ. ред. В.Н. Ярцевой. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 128 с.

4. *Колесник О.С.* Міфологічний простір крізь призму мови та культури : Монографія / О. С. Колесник. – Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. – 312 с.

5. (ЕН) Котляревський І. П. Енеїда / І.П. Котляревський. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.pysar.net/poemy/Enejida/index.html

6. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр Академія, 1999. – 288 с.

7. (ЛС) Лингвистический энциклопедический словарь / Под. ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.

8. *Лотман Ю.М.* Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб : "Искусство–СПб", 2001. – 704 с.

9. (Beo) Beowulf. – [електронний ресурс]. – режим доступу : *http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html*

10. *Bourdieu P.* Language and Symbolic Power / Bourdieu P. – Cambridge (Mass.) : Harvard University Press, 1991. – 301 p.

11. *Dabezies A.* From primitive myths to literary / A. Dabezies; [Transl. from Fr.] // Companion to literary myths, heroes and archetypes / – L.; N.Y. : Routledge, 1996. – P. 960–967.

12. *Doležel L.* Narrative modalities / L. Doležel // Journal of Literary Semantics. – 1976. – Vol. 5. – P. 5–14.
13. *Eco U.* Semiotics and the Philosophy of Language / Umberto Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1984. – ix, 242 p.
14. *Evans V.* Cognitive linguistics : An Introduction / Vyvyan Evans and Melanie Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
15. *Frake C.O.* Language and culture description / C.O. Frake. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1980. – 265 p. (Gyl) Gylfaginning // Edda Snorra Sturlusonar. – [електронний ресурс]. – режим доступу: http://norse.ulver.com/snorra/ gylfaginning.html
16. (Gyl) Gylfaginning // Edda Snorra Sturlusonar. – [електронний ресурс]. – режим доступу: http://norse.ulver.com/snorra/ gylfaginning.html
17. (FR) Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 479 p.
18. (Sil) Tolkien J.R.R. Silmarillion / J.R.R. Tolkien. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p.
19. (Vol) Völuspá. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Колесник О.С., д.филол.н.,
Черниговский национальный педагогические университет
имени Тараса Шевченко

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НОМИНАЦИИ КОНЦЕПТОВ-СТИХИЙ

В статье рассматриваются функционально-семантические особенности номинаций СТИХИЙ. Определена роль функций языковых знаков в аспекте теории мифологически ориентированного семиозиса. Номинации СТИХИЙ рассмотрены как универсальный системный феномен.

Ключевые слова: *функция, номинация, код, семиозис, оператор.*

Kolesnyk O.S.,
T.G.Shevchenko National Pedagogical University of Chernihiv

FUNCTIONAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF ELEMENTS' DESIGNATION

The article tackles functional-semantic peculiarities of ELEMENTS' designtations. Language sings' functions are defined in the light of the

myth-oriented semiosis theory. The said designations' universal systemic features are highlighted.
Key words: *function, designation, code, semiosis, operator.*

УДК 811. 161. 2'801.561.6.

Комашинська Ю.В., магістр,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕЧЕННЄВІ СТРУКТУРИ З ОЦІННИМ ЗНАЧЕННЯМ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається категорія оцінки на матеріалі синтаксичної системи латинської мови, аналізуються формальні структурні і функціонально-прагматичні особливості реченнєвих структур з оцінним значенням (на матеріалі "Ab urbe condita" Тіта Лівія, "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" Марка Тулія Цицерона, "Commentarii de bello Gallico" Гая Юлія Цезаря, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" Корнелія Непота, "Ad Maecenatem Omnibus, maxime vero avaris, sortem suam gravem esse" Квінта Горація Флакка).
Ключові слова: *категорія оцінки, семантика, емоційність, експресивність.*

Актуальність теми статті зумовлена суперечливим трактуванням категорії оцінки в лінгвістичній традиції, потребою наукового перегляду її з позиції граматичної теорії, що дасть змогу встановити межі та потенціал реченнєвих структур з оцінним значенням на матеріалі синтаксичної системи латинської мови.

Складність дослідження оцінки як лінгвістичної категорії полягає у її багатоаспектності. Вона постає передусім як проблема щодо засобів реалізації в конкретній мові. Кожна мова має свої засоби вираження оцінки, з-поміж яких виділяють лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні. Проблема оцінки становить інтерес у різних за своїм ладом мовах у межах певного засобу її вираження або в цілому, бо вона спирається на різні національні оцінні стереотипи.

Об'єктом дослідження є речення, які характеризуються чітко вираженим оцінним значенням, своєрідною синтаксичною побудовою й оформленням, і зібрані методом суцільної вибірки з

літературних джерел різних функціональних стилів латинської мови: "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" M.Tullus Cicero, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" Cornelius Nepos, "Ab urbe condita" Titus Livius, "Commentarii de bello Gallico" Gajus Julius Caesar.

У теоретико-методологічному плані ми спираємося на засади вітчизняної школи категорійної граматики, представленої іменами І.Р. Вихованця, К.Г. Городенської, В.Д. Шинкарука, Г.В. Навчук, Л. Б. Шутак та інші.

У сучасному мовознавстві можна побачити нечітке розмежування понять "емоційний", "оцінний" та "експресивний". Досить часто ці поняття ототожнюють та плутають. Саме тому постав новий термін "емоційно-оцінний", який поєднав у собі значення "емоційного" та "оцінного". Проблеми емоційної семантики, які пов'язані з емоційним аспектом людського чинника в мові, займають особливе місце в дослідженні семантики.

Комунікативна лінгвістика як новий науковий напрямок досліджує комунікативний потенціал семантичних мовних одиниць та їхніх компонентів, зокрема – емотивного компоненту семантики. Виділення специфічних (емотивних) компонентів у структурі слова, категоризація емоцій, встановлення комунікативної значущості емотивних компонентів семантики допомагає у вивченні деяких семантичних явищ, які формують комунікативну силу мови. Важливо дослідити співвіднесеність категорії емотивності з поняттями, мисленням.

Багатоаспектний характер реченнєвих структур з емоційно-оцінним значенням визначає необхідність їх різнопланового аналізу з погляду структури, семантики, особливостей функціонування у тексті. Аналіз оцінної семантики здійснюється в тісному зв'язку з психологічними, психічними, філософськими чинниками мови. Хоча оцінка завжди відображає суб'єктивне ставлення тих, хто розмовляє, вона базується на визначених поняттєвих ознаках денотата, які виступають стимулом емоцій мовця.

Емоційна реакція мовця відображає момент переходу від семантики до прагматики мови. Оцінка є найважливішим компонентом прагматики мови, тому що найбільш яскраво втілює в собі її функцію впливу. Категорія оцінки має і план вираження, і план змісту.

Як зазначає проф. В. Шинкарук, нам завжди важливо знати позитивно чи негативно мовець ставиться до того, про що він говорить, тому співрозмовники дуже уважні до виявів цього модусного значення [Шинкарук 2002, 195].

Семантика категорії оцінки об'ємна і складно побудована, що надає мовцеві великий вибір засобів та способів її вираження. Часто оцінка, наявна в реченні, не має спеціальних показників. Вона випливає із загальних для співрозмовників понять. Оцінку можна подати об'єктивно й авторизовано, але більшість її показників не містять у своєму значенні компонентів об'єктивності та авторизованості.

Власне оцінні висловлення спрямовані на повідомлення про ціннісну значущість для автора мовлення позначуваного у висловленні. Це потрібно для того, щоб реципієнт прийняв думку автора мовлення як об'єктивну. Експресивно забарвлені висловлення мають іншу мету: вони створені для того, щоб впливати на реципієнта емотивно, із суб'єктивних позицій − передати особисту думку автора мовлення, посилюючи оцінку оцінкою деяких деталей у самому позначуваному [Телия 1986, 32].

Розрізняють також емоційність як "вираження в слові відношення мовця чи до поняття, реалізованого цим словом, чи до предмета, пов'язаного зі словом через його предметну віднесеність" [Апресян 1987, 166], експресивність, "виражально-зображувальні якості слова, образність" [Апресян 1987, 166], з одного боку, і оцінність, "закладену в слові позитивну чи негативну характеристику людини, предмета, явища" [Харченко1973, 66], з іншого.

На принципово нових засадах ми виокремлюємо речення з емоційно-оцінними значеннями, вмотивовано розмежовуємо емоційно-оцінні та емоційні реченнєві структури, обґрунтовуємо принципи їх структурної й функціональної диференціації.

На основі мови джерел фактичного матеріалу з'ясовано, що автори значно частіше передають оцінку за допомогою емоційно-оцінних модусних категорій, що характеризують диктумний зміст речення в аспекті емоційного ставлення адресанта до того, про що повідомляється. І ми відповідно поділили емоційно-оцінні речення на два різновиди: за позитивною та за негативною оцінкою.

За позитивною оцінкою ми виділяємо речення, у яких виражаються:

- *РАДІСТЬ*

- *СХВАЛЕННЯ*
- *ЗАХВАТ*
- *ЗАХОПЛЕННЯ*
- *ЩАСТЯ*

А за негативною оцінкою класифікуємо речення, що виражають:

- *ЗАСМУЧЕННЯ*
- *НЕЗАДОВОЛЕННЯ*
- *СУМ*
- *НУДЬГА*
- *ЗДИВУВАННЯ*

За нашими спостереженнями, у мові джерел Тіта Лівія, Горація, Непота та Цезаря використовуються речення як із позитивним, так із негативним значенням.

Наприклад, речення " Patres certe *ab honore* patriciique progenies eorum appellati" [Цезар 1957, 11] виражає семантику **захвату**.

Були названі сенаторами (батьками) *за честь* (за виявленою шаною), а їхнє покоління − патриціями.

Схвалення виражено в таких реченнях:

Caesar singulis legionibus singulos legatos et quaestorem *praefecit*, uti eos *testes suae quisque virtutis* haberet; ipse a dextro cornu, quod eam partem *minime firmam* hostium esse animadverterat, proelium commisit [Цезар 1957, 55]. − Цезар *поставив* на чолі кожного легіону по одному легату і квестору, щоб кожен мав їх *свідками своєї хоробрості*; сам з правого фланга почав бій, адже помітив, що та сторона ворогів (найменш міцна) найслабша.

Cuius ratio etsi non valuit, *tamen magnopere est laudanda*, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi [Nepos 1872, 3].− Його задум не відбувся, *але вартий похвали*, оскільки він був більше прихильником загальної свободи, а не своєї влади.

Реченням з оцінним значенням **захвату** є :

Horum omnium *fortissimi* sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt [Цезар 1957, 29].− Бельгійці серед цих усіх є *найміцнішими*, тому що тримаються якнайдалі осторонь від матеріальної і духовної культури провінції й менш за все до них приїжджають купці й привозять те, що сприяє

розніженню душі, германці, які через Рейн мешкають, є сусідами і постійно з ними ведуть війну.

А прикладом речення з негативно оцінним значенням **суму** є таке речення:

Fuit, fuit ista quondam in hac re publica *virtus*, ut viri fortes **acrioribus suppliciis** civem perniciosum **quam acerbissimum hostem** coercerent [Цицерон 1947, 15-16].– Була, була колись в цій республіці доблесть, коли хоробрі мужі піддавали приреченого громадянина жорстокішим тортурам, ніж найжорстокіший ворог.

Здивування. Patere tua consilia non sentis, constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides [Цицерон 1947, 14]? – Ти не помічаєш, що твої наміри очевидні, не бачиш, що всі вони знають про твій прихований заколот?

Речення з емоційно-оцінним значенням характеризується особливою структурою, що містить ряд обов'язкових і факультативних елементів. Цю структуру можна подати як модальну рамку, яка накладається на речення і не збігається ні з його логіко-семантичною будовою, ні з синтаксичною. Важливою особливістю оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний чинник, який взаємодіє з об'єктивним. Структура оцінки об'єднує як імпліцитні, так і експліцитні елементи.

Фактично реальна сфера функціонування оцінних речень є ширшою, ніж це знаходило висвітлення в традиційній класифікації речень, яка передбачала виділення особливого типу конструкцій поряд із реченнями розповідними, питальними і спонукальними. Поле оцінності не позбавлене цільових настанов, тільки мета, закладена в таких реченнях, має інший характер: у перших типах – це розповідь, спонукання, питання чи бажання, а в емоційних – передача емоційного супроводу. Емоційно-експресивні значення нашаровуються на основну інформацію, закладену в розповідних, питальних, спонукальних і бажальних реченнях у плані змісту, і знаходять реалізацію в емоційно-оцінних реченнях засобами експліцитного вираження.

На фонетичному рівні засобом передачі емоційної експресії є інтонація, яка надає мовленню виразних семантичних відтінків.

На синтаксичному рівні емоційна експресивність виражається зміною звичайного порядку слів (інверсією), незакінченістю повідомлення, використанням еліптичних конструкцій, повторів, риторичного питання тощо.

У результаті актуалізації емоційно-експресивних засобів мова набуває емоційності, тобто здатності виражати психічний стан мовця, хоча слід зазначити, що фонетичні, лексичні, словотворчі й граматичні одиниці мають неоднакову потенцію створення мовної емоційної експресії.

Добір мовцем необхідних засобів залежить від його емоційного стану, оскільки за допомогою емоційно-оцінних речень можна досягти експресивної, директивної й інших цілей.

Типи речень з емоційно-оцінним значенням дуже різноманітні. Це, по-перше, оцінні дієслова (*Gaudeo, laetor id – Я радію з цього; я схвалюю те, що* та ін.), по-друге, з прислівниковими конструкціями типу *приємно, що: Te hilāri anĭmo esse, valde me iuvat.− Мені дуже приємно, що ти у веселому настрої;* по-третє, дієслова думки з прислівником, інші види предикатів, що мають оцінне значення.

Загальнооцінне значення у реченні реалізують прикметники *bonus / malus − добрий / поганий,* а також їх синоніми *laetus − приємний, pulcher − красивий* та інші.

У латинській мові чимало речень, де оцінка становить лише один з аспектів значення. Ці речення належать до різних структурних типів: дієслово-зв'язка + прикметник, дієслово + іменник та інші. Оцінних речень такого типу дуже багато.

Наприклад, речення з оцінним значенням **схвалення**: Contra mercator navim iactantibus Austris, 'militia est potior. quid enim? concurritur: horae momento *cita mors* venit aut *victoria laeta*' [Гораций 1947, 13].− У відповідь (проти) купець, коли південний вітер кидає корабель "війна набагато краща". Що ж? Це дійсно збігається: у годину вирішального моменту приходить або *швидка смерть* або *розкішна перемога*.

Наступні речення можна віднести до категорії **здивування**:

An vero vir *amplissumus*, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter *labefactantem statum rei publicae privatus* interfecit*;* Catilinam *orbem terrae caede* atque *incendiis vastare cupientem* nos consules perferemus [Цицерон 1947, 15]? − Адже *найшановніші* мужі, Публій Сціпіон, верховний жрець, особисто вбив Тіберія Гракха, який безпосередньо *змінював устрій республіки*, а ми, консули, будемо терпіти, поки Катіліна, *який жадає вбивством і пожежею земну кулю спустошити*?

Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum [Цицерон 1947,

14].− *Мало того*, він навіть приходить у сенат, стає учасником народних зборів, очима натякає і показує на вбивство когось одного, будь-кого з нас.

Наприклад, речення з негативним оцінним значенням **незадоволення**: At [vero] nos vicesimum iam diem *patimur hebescere aciem horum auctoritatis*[Цицерон 1947, 17].− А насправді, ми вже двадцятий день *терпимо* як *слабшає (притупляється) лезо їхньої влади*.

Прислівники і модальні слова прислівникового типу можуть характеризувати три аспекти семантики речення: а) дієслово, яке означає дію або властивість; б) стан справ, про які йдеться; в) речення як акт мовлення.

Так, у латинській мові наявний тип оцінок, який стосується речення в цілому. Це – модальні слова, прислівники, частки, які виконують переважно функцію аксіологічних операторів: *certo − напевно, certe − дійсно, у всякому випадку; vero − насправді, дійсно, vere − правильно та інші.*

Суб'єкт оцінки не можна ототожнювати тільки з мовцем. Часто оцінка "стан справ" характеризується немовби зі сторони. У зв'язку з цим розмежовуємо два суб'єкти – мовця і автора тексту, тобто суб'єкти різних рівнів: суб'єкт 1 – мовець, суб'єкт 2 – автор тексту.

Оцінка набуває особливих прагматичних характеристик, якщо її об'єктом є учасник акту комунікації – мовець чи адресат або якщо об'єкт оцінки виходить у сферу інтересів того чи іншого: засоби оцінки використовують переважно в цих випадках; інтереси мовця щодо адресата мають на увазі, коли пом'якшують категоричність оцінки та інше.

В емоційних реченнєвих структурах виділяється препозитивна, інтерпозитивна та постпозитивна актуалізація засобів вираження. Зокрема, вигуки у реченні переважно стоять в препозиції. Напр.: *Ei misero mihi!– Ох я нещасний!* Але трапляються також випадки у латинській мові, коли вигук буває і в постпозиції*: Labor, io!*

Отже, основними ознаками емоційно-оцінного речення є: 1) виконання емотивної функції; 2) наявність специфічної інтонації, що в писемній формі мови виражається за допомогою знака оклику; 3) використання спеціальних мовних засобів, що виражають емоції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю.Д. Прагматика и лексикография: прагматическая информация для толкового словаря/Ю.Д. Апресян // Пропозиционные

предикаты в логическом и лингвистическом аспекте: Тез. докл. рабочего совещания.– М.: ИЯ АН СССР, 1987.– С. 20-32.

2. *Гай Юлій Цезар* Записки про Галльську війну. Книга перша/ Гай Юлій Цезар. – К.: Видавництво КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1957. – 138 с.

3. *Квинт Гораций Флакк* Избранные произведения(оды, эподы, сатиры)/ Квинт Гораций Флакк. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1947. – 87 с.

4. *М. Туллий Цицерон* Первая речь против Катилины. Пятая речь против Верреса/ М. Туллий Цицерон. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1947. – 103 с.

5. *Телия В.Н.* Конотативный аспект семантики номинативных единиц/ В.Н. Телия.– М.: Наука, 1986. – 141 с.

6. *Харченко В.К.* Характеристика производных оценочных значений имен существительных в русском языке: Автореф. дис. … канд. филол наук/ В.К. Харченко: 10.02.01 / ЛГУ им. А.А.Жданова.– Л., 1973.–18 с.

7. *Шинкарук В.Д.* Категорії модусу і диктуму у структурі речення: Монографія/ В.Д. Шинкарук.−Чернівці: Рута, 2002.−272с.

8. *Cornelii Nepotis* Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici/ Cornelii Nepotis. − С.-Петербург: Изд. Публ. Библиотеки, № 21 и 22, 1872. – 207 p.

9. *Titi Livi* Ab urbe condita. Libri I/ Titi Livi. − Lipsiae: In aedibus Teubneri, 1889. – 358 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Комашинская Ю.В., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ОЦЕНКИ В ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматривается категория оценки на материале синтаксической системы латинского языка, анализируются формально-структурные и функционально-прагматические особенности структуры предложения со значением оценки (на материале "Ab urbe condita" Тита Ливия, "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" Марка Тулия Цицерона, "Commentarii de bello Gallico" Гая Юлия Цезаря, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" Корнелия Непота, "Ad Maecenatem Omnibus, maxime vero avaris, sortem suam gravem esse" Квинта Горация Флакка).

KOMASHYNSKA Y.V., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SENTENCE STRUCTURES WITH THE MEANING OF EVALUATION IN LATIN LANGUAGE

The article reviews the category of evaluation on the background of the syntactic system of the Latin language and analyses the formal structural and functional-pragmatical peculiarities of the sentence structure with the meaning of evaluation (on the material of the "Ab urbe condita" by Titus Livius, "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" by Marcus Tullius Cicero, "Commentarii de bello Gallico" by Gaius Julius Caesar, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" by Cornelius Nepos, "Ad Maecenatem Omnibus, maxime vero avaris, sortem suam gravem esse" by Quintus Horatius Flaccus).

УДК = 81’255 Е. Берджес

Корняга К.К., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ "NADSAT" В УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ ЕНТОНІ БЕРДЖЕСА "МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН"

У статті досліджуються особливості відтворення "nadsat" у перекладах роману Ентоні Берджеса "Механічний апельсин". Виявлені перекладацькі стратегії, обрані українськими та російськими перекладачами.

***Ключові слова**: сленг, штучна мова, одомашнення, перекладацька стратегія.*

"Механічний апельсин" – роман англійського письменника Ентоні Берджеса, написаний 1962 року. Книга стала одним із найпопулярніших творів англомовної літератури ще за життя автора, була неодноразово занесена до списків найкращих романів англійської та англомовної літератури (100 найкращих англомовних романів з 1923 по 2005 за версією "Time"; 100 найкращих англомовних романів XX ст. за рейтингом "Modern Library" тощо) та витримала 330 видань [Worldcat]. Екранізація

Стенлі Кубріка стала одним із найпопулярніших фільмів 70-х років та була обсипана нагородами й номінаціями.

Найвідомішою рисою роману є так званий "nadsat" – підліткова мова, вигадана Ентоні Берджесом, – унікальне, поряд із "новомовою" Джорджа Орвелла, явище для літератури, яке є надзвичайно цікавим і з точки зору перекладності. У філологічній традиції англомовних країн існує цілий ряд термінів для штучної мови "nadsat": the slang of a clockwork orange [Cain 2006, 28], argot [Evans 1971, 5], nadsat talk [Watts] тощо.

Досліджуваний сленг "nadsat" базується на використанні іншомовних слів, незрозумілих англійському читачеві. Найвідоміше вигадане Берджесом слово – "horrorshow", на запит якого в Гуглі знаходимо 780,000 результатів і якому присвячено статтю в онлайн-словнику "Urban Dictionary" [Urban Dictionary]. Російська мова стала основним джерелом для "nadsat", але сленг також містить запозичення з їдиш, французької, римованого сленгу кокні тощо. Берджес хотів створити сучасний роман, який би не втрачав свіжості й багато десятиліть після виходу. Мовознавець за освітою, він розумів плинну натуру сленгу: сучасний сленг початку 60-х років здаватиметься застарілим та недоладним вже через десять років, для читача це буде "мова мами і тата". Назва сленгу "nadsat", який використовують тільки підлітки, є калькою англійського "teen": "eigh**teen**" – "восем**надцать**".

Оригінальність і, найголовніше, упізнаваність "nadsat" уже давно стала візитівкою "Механічного апельсина" та самого Ентоні Берджеса: сленг покинув фізичні межі книжки та посів місце у світі молодіжної культури (музичні гурти "Moloko", "Devotchka", "Campag Velocet", ліверпульский бар "Korova", коктейль "Moloko Plus" та багато інших).

Зазначимо, що Ентоні Берджес так ніколи й не опублікував словничок вигаданого ним сленгу, бо, казав він: "Події, описані у цьому романі, треба відчувати, а не розуміти" [A Guide to Nadsat Talk]. Тому перекладач повинен перейнятися духом першотвору, зрозуміти його стилістичний та авторський задум і спробувати досягти в перекладі такого ж впливу, який оригінал мав на англійську аудиторію.

Актуальність теми зумовлена загальною тенденцією сучасних перекладознавчих досліджень до багатоаспектного аналізу художнього тексту. Також зазначимо, що в українському

перекладознавстві особливості відтворення індивідуального стилю Е. Берджеса у перекладі не вивчені.

Мета статті – проаналізувати стратегії, обрані українськими та російськими перекладачами для відтворення штучної мови "nadsat" у романі-антиутопії "Механічний апельсин".

Розглянемо стратегії, використані В. Бошняком та Є. Синельщиковим, які переклали твір російською мовою, що була джерелом сленгу для письменника. Володимир Бошняк переробив більшість слів "nadsat" так, щоб вони були зрозумілішими для російського читача (*"deng"* → *"babki"*), проте частина авторських слів збереглась ("*ptitsa*"). Вигадана мова у його перекладі записана англійськими літерами:

Our pockets were full of ***deng****, so there was no real need from the point of view of crasting any more* ***pretty polly*** *to* ***tolchock*** *some* ***old veck*** *in an alley and viddy him swim in his blood while we counted the takings and divided by four, nor to do the* ***ultra-violent*** *on some shivering starry grey-haired* ***ptitsa*** *in a shop and go* ***smecking off*** *with the till's guts* [Burgess 1986, 5].

Карманы у нас ломились от ***babok****, а стало быть, к тому, чтобы сделать в переулке* ***toltshok*** *какому-нибудь старому* ***hanyge****,* ***obtriasti*** *его и смотреть, как он плавает в луже крови, пока мы подсчитываем добычу и делим ее на четверых, ничто нас, в общем-то, особенно не понуждало, как ничто не понуждало и к тому, чтобы делать* ***krasting*** *в лавке у какой-нибудь трясущейся старой* ***ptitsy****, а потом* ***rvatt kogti*** *с содержимым кассы* [Бошняк 1991, 1].

Інший варіант перекладу пропонує Євген Синельщиков. За словами самого автора, "я попытался передать "надсадский" язык русских тинэйджеров – смесь молодежных сленгов 60-х – конца 80-х годов, где доминируют словечки английского происхождения" [Синельщиков 1991, 82]. На його переклад найбільший вплив мав сленг радянських хіпі та стиляг:

Then there was the ***starry*** *very grim magistrate in the lower court* ***govoreeting*** *some very hard* ***slovos****...* [Burgess 1986, 44].

Старый *веник судья в Суде низшей инстанции произносил гневные* ***спичи*** [Синельщиков 1991, 21].

Як правило, Євген Синельщиков не дотримується оригінального "nadsat" і вживає його, керуючись принципом зручності, доречності, ритму та задля досягнення комічного ефекту.

Відтворюючи сленг "nadsat", перекладач здебільшого використовує прийом компенсації:

The four of us were dressed in the height of fashion, which in those days was a pair of black very tight tights with the old jelly mould ... then we wore waisty jackets without lapels but with these very big built-up shoulders ... [Burgess 1986, 5].

Весь мой ***кодляк дресст*** *по последней* ***фэшн*** *– в черных, облегающих, как вторая кожа,* ***багги-уош****. Приталенные* ***куртецы*** *без* ***сливзов****, но с огромными накладными* ***шоулдерами*** *почти вдвое увеличивают размах наших далеко не хилых плеч* [Синельщиков 1991, 68].

Отже, перекладачі пішли кардинально різними шляхами: Володимир Бошняк обрав шлях форенізації (очуження), а Євген Синельщиков – доместифікації (одомашнення).

В українському перекладі Олександр Буценко передає "nadsat" російськими словами, записаними українськими літерами:

I do not wish to describe, brothers, what other horrible ***veshches*** *I was like forced to* ***viddy*** *that afternoon* [Burgess 1986, 61].

Не хочу змальовувати, братики, інші жахливі ***вєщі****, що їх мене примусили* ***посмотрєть*** *того дня* [Буценко 2004, 37].

О. Буценко не перекладає сленг українською мовою, але й не форенізує його, бо російську мову не можна вважати чужою для пересічного жителя України. Тому, мабуть, перекладач обрав проміжний шлях між двома типами перекладу, який можна схарактеризувати як форенізовано-доместифікований, або частково-очужений.

Розглянемо відтворення "nadsat" на прикладі перекладу одного речення:

There were three ***devotchkas*** *sitting at the counter all together, but there were four of us* ***malchicks*** *and it was usually like one for all and all for one* [Burgess 1986, 6].

Біля стойки сиділи рядком три ***дєвочкі****, але ж нас,* ***мальчіков****, було четверо, і ми дотримувалися правила: один за всіх, усі за одного* [Буценко 2004, 1].

У цьому уривку слова "*devotchkas*" і "*malchicks*" передано за допомогою транслітерації російських слів українськими літерами: "*дєвочкі*" та "*мальчіков*". Цей спосіб дозволяє читачеві зрозуміти значення виразів "nadsat" й полегшує сприйняття твору, хоча це є відходом від початкового авторського задуму, бо, як ми вже згадували, Ентоні Берджес в оригіналі залишив усі свої вигадані слова без пояснень. Російські слова, записані українською абеткою,

створюють враження "суржиковості", некультурності, маргінальності, тоді як у першотворі – загадковості, таємничості, зухвальства та виклику соціальним нормам. У цілому, в людини, яка читає роман українською, буде таке ж поєднання почуттів до носіїв "nadsat", якби вона читала його в оригіналі: відраза та співпереживання, зацікавленість відверто негативними героями. Однак, автор перекладу вирішив поступитися таємничістю сленгу та передати "nadsat" у кумедній формі.

Перекладач пропонує варіант аналогічний оригінальному, тільки пристосований до української дійсності, бо як "nadsat" займає проміжне становище між російською та англійською мовами, так і суржик є чимось середнім між українською та російською. Як і у першотворі, сторонні вкраплення різко виділяються з іншого нормативного тексту, запам'ятовуються, одразу впадають в око та здаються чимось загадковим.

Наведений приклад також цікавий грою слів: фраза "*one for all and all for one*" може стосуватися як дівчат (наприклад, "*одна на всіх і всі на одну*"), так і банди підлітків, як у Олександра Буценка, який відтворив вислів відомим гаслом мушкетерів. Звернімо увагу на те, що членів банди, як і відомих мушкетерів, було четверо.

Те ж речення Євген Синельщиков перекладає у такий спосіб:

Около стойки на вращающихся стульчиках сидят три ***герлы****, но нас четверо, а закон стаи суров:* ***ван фор ол****, и все за одного* [Синельщиков 1991, 1].

Тут сленгове слово 60-х років "*devotchkas*" перекладається іншим сленгізмом 60-х років "*герлы*". Як уже було зазначено, автор роману не використав у книзі якийсь існуючий сленг для того, щоб уникнути будь-яких часових, місцевих чи субкультурних асоціацій. Читаючи цей переклад, ми ніби переносимося на "бродвей" епохи бітломанії, епохи стиляг та хіпі – мирних субкультур, певною мірою повних антиподів банди героїв роману. Натяк не помітить лише молодий читач, незнайомий із радянським життям 60-х та 70-х років. Гру слів перекладач відтворює частково транслітерацією, частково – гаслом з роману про мушкетерів, що призводить до втрати будь-якого комічного ефекту.

Варто зауважити, що переклад Синельщикова можна розглянути і з іншого боку, а саме, що його переклад є звичайним віддзеркаленням задуму Берджеса: автор пише книгу англійською і використовує російські слова для створення сленгу, а перекладач

відтворює книгу російською і використовує англійські слова для відтворення "nadsat".

Розглянемо тепер переклад Володимира Бошняка:

За стойкой рядышком сидели три ***kisy*** *(девчонки, значит), но нас,* ***patsanov****, было четверо, а у нас ведь как – либо одна на всех, либо по одной каждому* [Бошняк 1991, 1].

Перекладач, як правило, замінює берджесівські слова російським сленгом: "*девочки*" → "*кисы*", "*мальчики*" → "*пацаны*". Для впізнаваності перекладач усі слова "nadsat" записує транслітерацією. Володимир Бошняк відтворює тільки один бік гри слів, проте робить це кумедніше, ніж інші перекладачі: "*one for all and all for one*" → "*одна на всех, либо по одной каждому*". Варто зауважити, що категорія роду в українській та у російській мовах не дає можливості повністю зберегти оригінальну гру слів.

Перед перекладачами стояло завдання відтворити молодіжний сленг "nadsat", по-перше, зберігаючи за можливості авторський задум, створюючи ті чи інші слова, по-друге, перекласти сленг таким чином, щоб була досягнута така ж пізнаваність та неповторність цього жаргону, як і в тексті-оригіналі, зберегти притаманне йому забарвлення.

Автори перекладів роману послуговувалися такими перекладацькими стратегіями: Олександр Буценко (український переклад) транслітерував російські відповідники "nadsat" українською абеткою, Євген Синельщиков (російський переклад) замінив слова "nadsat" російськими словами, тоді як російський переклад Володимира Бошняка можна назвати поєднанням двох підходів: деякі слова з оригіналу він залишає, деякі замінює сучасним російським сленгом.

Характерною властивістю усіх трьох перекладів є прагнення передати "nadsat" з гумором, а не потаємною мовою, як це замислив Берджес. Як результат, перекладачі створюють такий собі веселий сленг, а не незрозуміле арго.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бёрджесс Э.* Заводной апельсин; пер. с англ. Бошняк В.Б. – Ленинград: Художественная литература, 1991. – 164 с.

2. *Берджес Е.* Механічний апельсин; пер. з англ. Буценко О.А. – Львів: Кальварія, 2004. – 160 с.

3. *Бёрджесс Э.* Заводной апельсин; пер. с англ. Синельщиков Е.П. // Юность. – 1991. – № 3–4

4. A Guide to Nadsat Talk – Режим доступу: http://www.helium.com/items/94715-a-guide-to-nadsat-talk-in-anthony-burgess-a-clockwork-orange?page=5

5. *Burgess A.* A Clockwork Orange. – W. W. Norton & Company: New York, 1986 – 109 p.

6. *Cain S., Conley T.* Encyclopedia of Fictional and Fantastic Languages. – Westport, Connecticut: Greenwood, 2006 – 272 p.

7. *Evans R.* Nadsat: The Argot and Its Implications in Anthony Burgess' 'A Clockwork Orange' // Journal of Modern Literature. – 1971. – #1 – p. 406–410

8. Urban Dictionary – Режим доступу: http://www.urbandictionary.com/define.php?term=horrorshow

9. *Watts S.* Understanding Nadsat Talk in Anthony Burgess' 'A Clockwork Orange'. – Режим доступу: http://voices.yahoo.com/understanding-nadsat-talk-anthony-burgess-clockwork-472506.html

10. WorldCat – Режим доступу: http://bit.ly/11u2h5P

Стаття надійшла до редакції 24.04.2013

Корняга Каролис, студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ "НАДСАТ" В УКРАИНСКОМ И РУССКОМ ПЕРЕВОДАХ РОМАНА "ЗАВОДНОЙ АПЕЛЬСИН" ЭНТОНИ БЕРДЖЕСА

Статья посвящена особенностям перевода сленга "nadsat" в романе Энтони Бёрджесса "Заводной апельсин". В статье рассмотрены стратегии перевода, использованные украинскими и русскими переводчиками.

Ключевые слова: *искусственный язык, сленг, одомашнивание, стратегия перевода*

Korniaga Karolis, stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PECULIARITIES OF RENDERING 'NADSAT' IN UKRAINIAN AND RUSSIAN TRANSLATIONS OF ANTHONY BURGESS'S 'CLOCKWORK ORANGE'

The article discusses the translation of 'nadsat' slang from Anthony Burgess's 'A Clockwork Orange'. It analyzes the translation strategies used by the Ukrainian and Russian translators.

Key words: *constructed language, slang, domestification, translation strategy.*

УДК 811.111’371./373:82

Король О.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СЕНСОРНА ЛЕКСИКА З ПОЗИТИВНИМ ЕМОТИВНО-ОЦІННИМ НАВАНТАЖЕННЯМ У РОМАНІ SUSAN ELIZABETH PHILIPHS *GLITTER BABY*

У статті розглядаються особливості набуття сенсорною лексикою позитивного емотивно-оцінного навантаження у сучасному англомовному жіночому романі. Проаналізовані сенсорні лексеми, які корелюють з позитивно маркованими емотивними станами суб’єкта мовлення.

Ключові слова: *сенсорна лексика, позитивне емотивно-оцінне навантаження, емотивність.*

Сенсорне сприйняття світу є найпершим контактом людини з навколишньою дійсністю. Уся об’єктивна реальність сприймається людиною за допомогою п’яти органів чуття. З огляду на таку важливість фізіологічної перцепції для людини, сенсорна лексика (СЛ) утворює одне з найвагоміших лексико-семантичних полів у кожній мові. Значна увага у лінгвістиці надається вторинним, конотативним значенням сенсорних лексем, які виражають суб’єктивне ставлення мовця до світу.

Учені визнають, що СЛ має інгерентні емотивні конотації, однак розвиток емотіології на сучасному етапі "відірваний від сенсорики" [Харченко 2008]. Недостатня увага до емотивного потенціалу СЛ у сучасній лінгвістиці визначає **новизну** нашого дослідження. Вивчення емотивно-оцінного навантаження відповідає сучасній гуманістичній тенденції у лінгвістиці та зумовлює **актуальність** нашої роботи.

СЛ повною мірою реалізує свій потенціал у художній літературі. У цій статті ми простежили роль СЛ у формуванні позитивного емотивно-оцінного навантаження у жіночому романі Susan Elizabeth Phillips *Glitter Baby* [Phillips 2009]. Жіноча література є релевантним матеріалом дослідження, позаяк жіноче письменство найтонше аналізує всю гаму почуттів, які притаманні людині, і водночас вирізняється високим рівнем оцінки. На думку Віри Харченко, саме у світосприйнятті жінок сенсорні відчуття

займають центральне місце, жіноче щастя пов'язане з тактильними, ольчинникними та густативними переживаннями [Харченко 2008].

Необхідно наголосити, що у досліджених сенсорних лексемах емотивність і оцінка є контекстуальною, залежною від індивідуального стилю автора, тобто йдеться переважно про емотивно-оцінний приріст, а не про денотативне значення СЛ.

Позитивна оцінка, зазвичай, корелює з емоцією радості та почуттями щастя, гармонії, любові. Відповідно до цього можливо виділити кілька типів застосування СЛ для позначення позитивних станів у романі Susan Elizabeth Phillips *Glitter Baby*.

Перш за все, варто зосередити увагу на художніх образах, у яких СЛ та емоційний стан мають спільну характеристику насиченості, інтенсивності. І. Редька, яка займається синестетичними мапуваннями, розглядає інтенсивність як складник "кванту фізичної інформації", спільного для зовнішніх та внутрішніх почуттів [Редька 2010, 139]. У рамках позитивної оцінки інтенсивність відчуттів і почуттів набуває ознак енергетичного підйому, піднесення, асоціюється з повноцінним, активним життям. У романі *Glitter Baby* СЛ з характеристикою "інтенсивність" широко застосовується для позначення інтенсивних позитивних емоцій.

Світлопозначення *bright, dazzling, shiny* часто набувають емотивно-оцінного навантаження радості, сильного позитивного почуття. Наприклад, в уривку: "When she shut the cabinet, her eyes in the mirror were *bright* with excitement. She'd wandered into a presence of a great star" [Phillips 2009, 22] яскраві очі мають значення захвату, викликаного близькістю до відомої людини. Світлопозначення із семою яскравості, сяйва здобувають чітке позитивне емотивно-оцінне забарвлення, зумовлене водночас позитивним сприйняттям світла як доброго первня [Волошина 2004, 105] та інтенсивністю досліджуваних лексем.

У романі *Glitter Baby* позитивне забарвлення світлопозначень часто реалізується в описі пейзажів. Так, розповідаючи про приємний відпочинок персонажів, авторка вживає фрази "they walked along the beach in the *dazzling white* sunlight" та "*white-hot* Mykonos days" [Phillips 2009, 65]. Тут так само сема яскравості реалізує своє конотативне позитивне значення, що підсилюється колоронімомом white. Важливо також звернути увагу на те, що йдеться про подорож, яка в наш час асоціюється з активним

проведенням часу, цікавими змінами. Можемо говорити, що в наведених уривках СЛ набуває позитивного емотивно-оцінного навантаження внаслідок поєднання світлопозначень із семою яскравості, кольоропозначення white та тактильного прикметника hot (що, як і іменник beach, має конотації подорожі, відпочинку).

Наведемо фрагмент роману, де сенсорний образ із ознакою інтенсивності має емотивне навантаження енергетичного підйому: The *applause* was polite for the first few dresses, but (…) the *applause built* until the *sound engulfed* the great ballroom [Phillips 2009, 361]. Це аудіальний образ, отож сила звуку є однією з основних його характеристик [Беседовська 2009, 198]. У наведеному уривку звук оплесків поступово наростає, і врешті-решт ніби заповнює всю залу. Саме лексеми *built, engulfed* та *great*, що позначають інтенсивність оплесків, і несуть позитивне навантаження. Сила емоційного сприйняття пізніше характеризується вигуком однієї героїні роману: "I feel like I've lived a lifetime!" [Phillips 2009, 361].

Glitter Baby – це роман, у якому персонажі намагаються знайти себе у світі бізнесу та моди. Сфера моди є дуже значущою у сучасному світогляді, увійшовши в життя всіх представників сучасного соціуму. Слід зауважити, що саме у сфері моди відбувається поповнення англійської мови новими назвами кольорів [Коваленко 2005, 6]. У романі *Glitter Baby* прикметники кольору нерідко набувають оцінних значень під час уживання їх у семантичному полі "мода" та "одяг". *Чорний, білий, срібний* та *червоний* кольори найчастіше позначають заможність і розкіш: a *shiny new red* Porsche topped with a *giant silver* bow; the *white* stretch limousine; a transparent *black* negligee [Phillips 2009, 71].

Кольоропозначення у романі загалом несуть позитивну семантику. Це можна пояснити тим, що яскравий, чистий колір здебільшого приємний для людського ока. Переважають прикметники з позитивним навантаженням, що вживаються у семантичному полі моди та стилю: Fleur's heart burst with pride when her beautiful mother swept into the midst. Beneath a *snow-white* mink coat, Belinda wore a *yellow* silk top over *indigo* trousers belted at the waist with braided *orange* vinyl. Everything about her was colorfully mod, stylish, and expensive [Phillips 2009, 67].

Інакше реалізується позитивне емотивно-оцінне навантаження ольчинникних, густативних та деяких тактильних сенсорних лексем. Як було зазначено, смак та особливо запах мають більший

асоціативний потенціал, ніж СЛ інших мікрополів. Про їхній суб'єктивний характер свідчить думка Г. Зіммеля, що "нюх не створює об'єкт, а залишається замкненим у суб'єкті" [Вострякова 2011, 121]. Тонкі, особистісні сенсорні відчуття корелюють із почуттями щастя і кохання, а також станом внутрішньої гармонії.

Цей стан значно глибший, ніж попередньо розглянута емоція радості, але в той же час не такий яскравий. Іншими словами, почуття глибокого щастя має більшу суб'єктивну цінність, аніж скороминуща, хоча й сильна радість. Індивід не має наміру ділитися своїм почуттям з іншими, це інтимна сфера особистості, загадкова і невловима часто навіть для самої людини. Вага СЛ у процесі відтворення окресленого емоційного стану значно зростає.

Ми розглянули СЛ, яка набуває позитивного навантаження, що співвідноситься з почуттями щастя та внутрішньої гармонії. У досліджуваному романі позитивного емотивно-оцінного забарвлення часто набувають ольчинникні лексеми. Особливо часто це стосується одиниць на позначення запаху жінки: As she handed her [cup] over, he smelled her perfume. She was the most fascinating woman he'd ever met [Phillips 2009, 153]. Запах жіночих парфумів викликає глибоке почуття щастя у персонажа, і сенсорна лексика "передає" це почуття читачеві.

В. Власюк зауважує, що під час характеристики жінки та чоловіка застосовуються різні речовини [Власюк 2010, 478]. Парфуми – це більш "жіноча" субстанція, у той час як чоловічий запах набуває позитивного відтінку через семи чистоти і доглянутості. Так, авторка відтворює запах коханого чоловіка: His arm brushed hers, and she *smelled* Dial soap and mint toothpaste [Phillips 2009, 344]. Таким чином ольчинникні лексеми здобувають позитивну оцінку через кореляцію зі значенням жіночності/маскулінності.

У ході дослідження було виявлено, що у романі *Glitter Baby* об'єктом СЛ часто виступає людина, при цьому суб'єктом сенсорних відчуттів є людина іншої статі. Це дозволяє розглядати СЛ як частковий експлікатор глибинних почуттів та навіть інстинктів, які викликає контакт з особою протилежної статі. Сенсорний складник образу несе такі позитивні оцінні конотації, як жіночність або маскулінність; наприклад, у реченні "She wore a simple *blue and lavender* wrap dress, and dangled a white paper sack from her fingertips" [Phillips 2009, 85] білий, синій кольори і відтінок

лаванди реалізують такі вторинні значення, як чистота, ніжність, витонченість – риси ідеальної жінки.

Але на цьому не вичерпується гендерний аспект застосування сенсоризмів у романі. Оскільки сенсорні відчуття є першою формою контакту між суб'єктом та об'єктом, то СЛ не тільки передає ознаки об'єкта і його оцінне сприйняття, а й характеризує взаємодію з об'єктом. Варто відзначити тактильні дієслова, що позначають процес установлення контакту, такі як *to touch, to kiss, to bite*, наділені інгерентним емоційно-експресивним значенням (за класифікацією Х. Б. Мелько, [Мелько 2009, 153]). У гендерному контексті ці дієслова, особливо в поєднанні з СЛ інших мікрополів, набувають потужного емотивно-оцінного навантаження. У випадку позитивної семантики СЛ це почуття щастя, яке виникає через реалізацію інстинктивної потреби міжгендерного спілкування.

Отож, у наведеному прикладі "His arm brushed hers, and she smelled Dial soap and mint toothpaste" [Phillips 2009, 344] маємо художній образ чоловіка, який набуває позитивного емотивно-оцінного навантаження саме за допомогою сенсоризмів: характеристики запаху створюють позитивну оцінку об'єкта, а поєднання тактильного (brushed) і ольчинникного (smelled) дієслів передає контекстуальне значення міжґендерної взаємодії суб'єкта з об'єктом, що утворює потужний емотивний приріст.

Таким чином, ми розглянули позитивне емотивно-оцінне навантаження СЛ на прикладі роману Susan Elizabeth Phillips *Glitter Baby.* Вторинні значення сенсорних одиниць є контекстуальними, залежними від особистого стилю автора. Сенсорні лексеми різних мікрополів набувають дещо відмінних емотивно-оцінних конотацій. Візуальні лексеми з семою інтенсивності, переважно світлопозначення та колороніми, мають позитивне навантаження, що поєднується з семантикою сильних емоцій, зокрема радості.

Ольчинникні, густативні й деякі тактильні сенсоризми, що їх можливо відчути тільки в атмосфері самозаглиблення, позначають емоційні стани щастя, внутрішньої гармонії, нерідко застосовуються для передачі оцінного сприйняття взаємодії чоловіка і жінки. У таких випадках емотивно-оцінне значення СЛ бере участь у формуванні художніх образів, що мають високий рівень метафоричності і несуть глибинні суб'єктивні асоціації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беседовська І. В.* Семантична природа сенсорних прикметників на позначення звуку в сучасній українській літературній мові (на матеріалі поетичних творів Лесі Українки) / І. В. Беседовська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – N 47. – С. 197 – 201.

2. *Власюк В. В.* Людина як суб'єкт і об'єкт запахової картини світу / В. В. Власюк // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Випуск XXIII. – Частина 1. – С. 478 – 484.

3. *Волошина О. В.* Сенсорна лексика як засіб створення художньої образності / О. В. Волошина // Мовні та концептуальні картини світу. – 2004 – Вип. 10. – С. 103 – 108.

4. *Вострякова Н. В.* Сенсорна метафора з одоративним компонентом в іспаномовному художньому тексті та його українському перекладі / Н. В. Вострякова // Мовні та концептуальні картини світу. – 2011 – Вип. 33. – С. 121 – 126.

5. *Коваленко Г.М.* Англійська лексика моди XX-XXI століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук ***:*** *спец. 10.02.04 "Германські мови"* / Коваленко Ганна Миколаївна *; КНУ імені Тараса Шевченка.* – К, 2005. – 17, [1] с*., включ. обкл. – Бібліогр.: с. 14.*

6. *Мелько Х. Б.* Функціональне призначення тактильної лексики в українському та англійському художньому мовленні (зіставний аспект) / Христина Богданівна Мелько // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – Вип. 9. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 225 – 228.

7. *Редька І. А.* Моделі інтеграції синестезійних мапувань у формуванні словесно-поетичної синестезії / І. А. Редька // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2008 – № 21. – С. 293 – 299.

8. *Редька І. А.* Сенсорна тривимірність словесно-поетичної синестезії / І. А. Редька // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010 – № 51. – С. 138-142.

9. *Харченко В. К.* Сенсорная лингвистика ***[Електронний ресурс] : [DSpace в БелГУ]*** / В. К. Харченко. – 2008. – Режим доступу: http://hdl.handle.net/123456789/284

10. *Phillips S. E.* Glitter Baby : [роман] / Susan Elizabeth Phillips . – NY : AVON BOOKS, An Imprint of HarperCollinsPublishers, 2009. – 438 с. – (Першотвір = Individual). – ISBN 978-0-06-143856-1.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013.

Король О.А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СЕНСОРНАЯ ЛЕКСИКА С ПОЗИТИВНОЙ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ОЦЕНКОЙ В РОМАНЕ SUSAN ELIZABETH PHILIPHS *GLITTER BABY*

В статье рассматриваются особенности позитивной емотивно-оценочной нагрузки сенсорной лексики в современном англоязычном женском романе. Проанализированы сенсорные лексемы, которые соотносятся з позитивно маркированными состояниями субъекта речи.

Ключевые слова: *сенсорная лексика, позитивная эмотивно-оценочная нагрузка, эмотивность.*

Korol O.A., stud.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

SENSORIAL VOCABULARY WITH POSITIVE EMOTIVE EVALUATION IN THE NOVEL *GLITTER BABY* BY SUSAN ELIZABETH PHILIPS

The article highlights positive emotive and evaluative load of sensorial vocabulary in the contemporary English-language women's fiction. Sensorial lexemes correlating with positive emotional states have been analyzed.

Key words: *sensorial vocabulary, positive emotive load, emotivity.*

УДК 811.14'06'366.52

Косицький М. М., асп.,
Патрський Університет, Патра

ІМЕННИКОВІ КОМПОЗИТИ НОВОГРЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ (ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ)

Статтю присвячено складним іменникам новогрецької мови. Розглядаються процеси їх утворення та функціонування в мові. Досліджуються синтаксичні зв'язки, що встановлюються між складниками композита.

Ключові слова: *іменник, композит, підрядний/сурядний синтаксичний зв'язок, експресивність.*

Новогрецька мова багата на іменникові композити. Серед складних слів новогрецької мови вони переважають над усіма іншими видами подібних утворень (прикметниковими, дієслівними).[1] Це пояснюється тим, що іменник, як центральна частина мови, кількісно переважає інші. Тенденція до збільшення чисельності іменникових складних слів (композитів) посилилася за останні роки й в українській мові [Клименко 2008, 134].

Мета статті – встановлення характерних ознак новогрецької мови на словотвірному рівні (порівняно з українською) та аналіз механізмів утворення складних слів на матеріалі іменників-композитів. Матеріалом для статті слугували складні іменники, що були обрані методом довільної вибірки з різних джерел (інтернет, сучасна друкована періодика, поточне мовлення). Об'єктом дослідження є іменникові композити; предметом є процес утворення таких іменників. Актуальність розвідки зумовлено посиленнням інтересу в лінгвістичних колах до питань словотворення, а саме слово- та основоскладання у новогрецькій мові (часто в зіставному аспекті).

Встановлення характерних ознак словотвірної системи мови (зокрема новогрецької та української) є одним із актуальних завдань лінгвістики. Зацікавленість лінгвістів феноменом композиції не дивує, адже за останні роки мови світу поповнилися (і продовжують поповнюватися) великою кількістю нових складних слів, утворених шляхом основоскладання. Композити новогрецької мови сьогодні досліджують грецькі та українські вчені (часто прівнянно з іншими мовами): Agathopoulou 2003; Клименко 2010; Καλιοπούλου 2012; Ράλλη 2007; Ralli 2013, Κουτσαντώνη 2005, що, власне, становить науковий інтерес.

Дослідники зазначають: композиція основ є одним із найдавніших видів словотворення і він "відомий впродовж усього розвитку індоєвропейських мов" [Азарова 2005, с. 52]. Давньогрецька мова, яка є джерелом для новогрецької, на багатьох мовних рівнях слугувала таким еталоном й у площині словотворення. Однак, певні словотворчі типи, які є звичними для новогрецької в ДГМ, відсутні, наприклад: **πηγαινοέρχομαι**, **η αφισοκόλληση**, **η δημοσιογράφος**, **κρυφακούω, σιγοβράζω** (останні

[1] Учені встановили, що іменники складають близько 40% мовного лексикону; 25% припадає на дієслова, 20% на прикметники. Решту кількість відсотків ділять між собою інші частини мови [Клименко 2008, 200].

два [присл.+дієсл.] зустрічаються в старогрецькій, але рідко). Старослов'янська, яка є джерелом для української, часто калькувала слова із ДГМ, точніше середньогрецької (візантійської): *любомудріє* (**η φιλοσοφία**), *багатословіє* (**η πολυλογία**), *чадородіє* (**η τεκνογονία**), *благоухання* (**η ευωδία**), *богоподібний* (**θεοειδής**), *человіколюбець* (**ο φιλάνθρωπος**), завдяки чому багато "грецьких" словотворчих моделей легко були засвоєні на протоукраїнському мовному ґрунті. Однак, незважаючи на те, що новогрецька та українська мови є типологічно спорідненими, у багатьох випадках спостерігаємо різне оформлення словотвірних типів та категорій.

Композити, як і прості слова, з'являються в мові за "соціальним замовленням". Вони збагачують стилі та сфери її вживання: наукова та фахова література, просторіччя, авторське мовлення, ЗМІ (інтернет-видання, радіомовлення, друковані видання тощо).

Композиція – це структурно-семантична здатність основ сполучатися між собою. Для новогрецьких іменникових композитів характерне поєднання основ, що є похідними від таких частин мови:

а) іменникова+іменникова (**το αφρόγαλα, το γυαλόχαρτο, η καλλιγραφία, η σιδερόπορτα, ο ονειροκρίτης, το ποδόσφαιρο, η μαρουλοσαλάτα, το τροχόσπιτο**);

б) прикметникова+іменникова (**η κοκκινομάλλα, ο πρασινοφρουρός, το καστανόξυλο, το ομορφοκόριτσο, το σκληρόδερμα, το ξηρόφυτο**);

в) дієслівна+іменникова (**ο φιλοτελιστής, ο ξερόλας, το ερεισίνωτο, ο μισάνθρωπος, η πειθαρχία**);

г) прислівникова+іменникова (**το τηλεκοντρόλ, η ευγενικότατα, το ξανακύλημα, η εξώπορτα, η πισωγύρισμα**);

ґ) іменникова+дієслівна (**το φανοποιείο, το ορφανοτροφείο, ο χρηματοδότης, ο κρεατοφάγος, ο υπνοβάτης, οι κωνοφόροι, ο δασονόμος, ο συνταξηούχος**);

д) займенникова+іменникова (**ο εγωλάτρης, η ετεροδοξία, η αυτοδιαχείριση, ο εγωφουτουρισμός**);

е) числівникова+іменникова (**ο πρωταθλητισμός, η δευτεροβάθμια, το τριτοπρόσωπο, το εκατόλιτρο, το πεντάπλευρο, το δεκάλεπτο**). Найпродуктивнішими серед зазначених словотвірних типів є перший та другий: [[І]+[І]]=[І] та [[П]+[І]]=[І].

Композити об'єднують такі види словотворення: **а)** основоскладання та **б)** абревіація. Для новогрецької мови продуктивним є перший тип (абревіація не є поширеним явищем у

новогрецькій мові). Поодинокі випадки абревіації в СНМ зустрічаємо в поточному мовленні та авторському стилі: **το ηλεμήνυμα** (**ηλε-**[κτρονικό]), **το ηλεβιβλίο**, **το ήλεταχυδρομείο; το κυβερνοπάνκ (κυβερν-[**ητικός**]), ο κυβερνοχώρος, ο κυβερνοεκαφοβισμός.** На противагу новогрецькій, в українській мові цей вид словотворення активно використовується: річпорт, заліковка, стінгазета, медчастина, держустанова, завуч, мопед, мінфін, туроператор, промплан, сільгоспрозробка, філкаб, кабмін, центрвиборчком, виконком тощо. Тенденція до їх уживання посилилася за останні роки (особливо в ЗМІ).

До основних функцій композита зараховуємо: а) об'єднання кількох ідей в одне (нове) поняття; б) утворення нової лексеми; в) посилення експресивності.

Іменниковий композит характеризуємо такими ознаками: **а)** наявністю двох і більше основ; **б)** графічною єдністю [2]; **в)** фонологічною єдністю [3]; **г)** сполучною голосною (часом можуть виникати складнощі з її ідентифікацією).

Найчастіше новогрецькі композити є двокомпонентними: η θαλασσοταραχή, ο καπνέμπορος, το τρελόπαιδο, το ορφανοτροφείο, ο δημοσιογράφος, το γραμματοκιβώτιο, ο αλληλοσεβασμός, η καλλιγραφία; рідше трикомпонентними: η αεροφωτογραφία, ο σπιτονοικοκύρης, η αυτοπειθαρχία, ο παθολογοανατόμος, ο πρωταρχηγός, η ωτολαρυγγολογία, η ιχθυοκαλλιέργεια. Поодинокі приклади з чотирма основами: η σωματοψυχοπαιδαγωγική. Подібні явища спостерігаємо й в українській мові: мовознавець, м'ясозаготівля, десятихвилинка, промоакція, кінофестиваль, радіопередач, книгодрукування, водопостачання, фотожаба, чорнобривець, куленепробивний, землетрус, стравохід, інтернетозалежність; електровібромасажер, гідроелектростанція,

---

[2] Питання графічної єдності складного слова є багатогранним та індивідуальним для багатьох мов. Наприклад, в англійській мові така ознака не є обов'язковою, адже вона бідна на відмінкові (флективні) закінчення (φτωχή κλίση): **coffee machine** (кавоварка), **olive net** (το ελαιόδιχτο), **cheese pie** (η τυρόπιτα), **gas production** (газовидобування), **fire extinguisher** (ο πυροσβεστήρας), **refuse cart** (сміттєвіз); однак – **sunflower**, **milkman**, **ladybird**, **dragonfly**, **greenhouse** тощо. Тому це питання потребує глибокого та всебічного аналізу.

[3] Фонологічна єдність (фонологічне слово) питання дискусійне. Згадаймо Вандрієса Ж. і його фразу, яку він кваліфікував як фонологічне слово.

пиловодонепроникність, аерофотозйомка, термовологостійкість нафтогазовидобування, автосміттєвивіз, сільгоспмашинобудування.

Сполучною голосною зазвичай у новогрецьких композитах виступає -ο-, рідше -η-, -α-:

ο υπνοβάτης => υπν-ο-βατης; *сновида*

ο οδοντόπονος => (ο)δοντ-ο-πονος; *зубний біль*

η κοτόσουπα => κοτ-ο-σουπα; *курячий суп*

η λαχανόπιτα – λαχαν-ο-πιτα; *овочевий пиріг*

ο σπιτόγατος => σπιτ-ο-γατος; *хатній кіт*

η λαμπαδηφορία => λαμπαδ-η-φορια; *нічна процесія з запаленими лампадами*

το πεντάχρονο => πεντ-α-χρονο; *п'ятилітка*[4]

Цей голосний (який грецькі науковці називають *показником композиції* δείκτης συνθέτου [Ράλλη 2007, 31]) у ДГМ був тематичною голосною.

Окремі композити зустрічаємо без сполучного голосного: **η πανεπιστημιούπολη**, **η μεγαλούπολη**, **η τσεμεντούπολη**, **η ηλιούπολη, τα Χριστούγεννα, ο αγριάνθρωπος, ο μεγαλέμπορος, η ψυχραιμία, ο καταστηματάρχης, η καλαισθησία** тощо, де –ου є родовим закіченням і вказує на належність до головного складника композита *η πόλη του πανεπιστημίου*. Проте, за сучасними правилами новогрецької мови можна сказати τα Χριστόγεννα, η ηλιόπολη тощо, що не є помилкою. В українській знаходимо *душпастир* (пастир душ), що є калькою з німецької *der Seelenhirt*.

Між складниками композита встановлюються синтаксичні зв'язки залежно від його значення. У композитах виділяють два види синтаксичних зв'язків [Ράλλη 2007, 79]:

1. сурядний – σχέση παράταξης (coordinative relation);

2. підрядний – σχέση εξάρτησης (subordinative relation).

До першого типу зараховуємо композити, складники яких є рівноправними учасниками об'єднання. Їх можна поєднати сполучником *і,* рідше *чи*, тому, відповідно, значення композита є сумою значень його складників [Ralli 2013, 157-158]: **το Σαββατοκύριακο** (Σάββατο και Κυριακή), **το αλατοπίπερο** (αλάτι και πιπέρι), **το λαδόξυδο** (λάδι και ξύδι), **η καμηλοπάρδαλη** (κάμηλος και παρδαλός), **η στρουθοκάμηλος** (στρουθί και κάμηλος), **η**

[4] Зазвичай сполучний голосний -α- виступає у тих композитах, де першим складником є числівник: το επταπύργιο, ο οκτάτευχος, το χταπόδι, το πεντάλεπτο тощо.

σπηλαιολίμνη (σπήλαιο και λίμνη), **το μερόνυχτο** (μέρα και νύχτα), **το χιονόνερο** (χιόνι και/ή νερό), **το ρυζόγαλο** (ρύζι και γάλα), **το γατόσκυλο** (γάτος και/ή σκύλος)[5], **το αυγολέμονο** (αβγό και λεμόνι), **το ανεμόβροχο** (άνεμος και βροχή), **το προβατογούρουνο**[6] (πρόβατο και γουρούνι), **η φαρσοκωμωδία** (φάρσα και κωμωδία), **το μυθιστόρημα** (μύθος και ιστόρημα); пор. укр. зимовесна (зима і весна), вівцебик (віця і бик), лісотундра (ліс і тундра), сміхоплач (сміх і плач)[7], канадоукраїнець (канадієць і українець), ложковиделка (ложка і виделка)[8]. У другому випадку один зі складників детермінує інший (інші): **το νυχτοπούλι** (πουλί της νύχτας/νυχτερινό πουλί), **το χαζοκόριτσο** (χαζό κορίτσι), **η πατατοσαλάτα** (σαλάτα με/από πατάτες), **η πυγμαχία** (μάχη με πυγμή), **η θαλασσοταραχή** (θαλασσινή ταραχή/ ταραχή στη θάλασσα), **το ψαροταβέρνα** (ταβέρνα με ψάρια), **η κουζινομηχανή** (μηχανή για την κουζίνα), **το λεωφορείο** (που φοράει λαούς), **ο τρομοκράτης**, (που κρατάει τον τρόμο), **το γυαλόχαρτο** (χαρτί με γυαλί), **το τραπεζομάντηλο** (μαντήλι του τραπεζιού), **ο χορτοφάγος** (τρώει τα χόρτα), **η κρυοσκοπία** τοιο; пор. укр.: металочерепиця (металева черепиця), меблеперевезення (перевезення мебів), народовладдя (влада народу/народна влада), сновидіння (видіння сну), правозахисник (захисник права), природоохоронець (охоронець природи), пиволюб (який любить пиво), м'ясоїд (якийїсть м'ясо), життєпис (описувати життя), працедавець (що дає працю) тощо. На цьому ґрунті виділяється головний (стрижневий) та другорядний (залежний) член композита.

У сурядному та підрядному видах зв'язків інколи вчені виділяють підтипи [Ράλλη 2007, 80], наприклад: **сурядний** – **а.** субординація: το νυχτοπούλι; **б.** атрибуція: το πονοκέφαλος; **підрядний** – **а.** додавання: το λαδόξυδο; **б.** прикладка: ο προπονητής-παίκτης.

Для дешифрування значення композита важливим є встановлення його "центру" (η κεφαλή). У композитах із сурядним синтаксичним зв'язком компоненти перебувають у рівних позиціях, відтак у них не існує смислового центру: το αλατοπίπερο, το Σαββατοκύριακο, το χιονόνερο, ο λαιμόπονος, το οδοντόπονος.

---

[5] Назва мультсеріалу.

[6] http://www.panathinaikoskosmos.com/2012/04/05/προβατογουρουνο-στα-τρικαλα

[7] Сайт газети "Джеркало тижня", режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/handrogini.html

[8] Спорк (англ. Spork). Див. – http://amberbook.com.ua/ukr/inventive_history.php?id=14

Проте зауважимо, що, зазвичай, на перше місце виноситься тема, яка є "важливішою" чи логічно слідує першою, як от: το Σαββατοκύριακο – субота передує неділі в тижневому порядку днів; το αλατοπίπερο – сіль є "давнішою та основнішою" приправою за перець; пор. το λαδόξυδο. Теоретично можемо змінювати місце складників у таких іменниках: το χιονόνερο = το νερόχιονο; η αγγουροντομάτα = η ντοματάγγουρα. Однак, порядок слів все ж традиційно і виправдано закріпився, тому не помилково буде казати: ~~το Κυριακοσάββατο~~, ~~το πιπεράλατο~~, ~~το νυχτόμερο~~ тощо.[9]

У словах із підрядним синтаксичним зв'язком ситуація інакша, адже існує головний і залежний (залежні) чи пояснювальний член: το ψαροκάικο (καΐκι για ψάρια) , το ψαρονέφρι ([μαλακό] κρέας σαν ψάρι – метафора), το μαλλιοτράβηγμα (τράβηγμα από μαλλιά), το σταυροκατσάβιδο (κατσαβίδι με σταυρό), το πεζοδρόμιο (δρόμος για πεζούς), το διαστημόπλοιο (πλοίο του διαστήματος); пор. укр. зловживання (вживання зла), тютюнозалежність (залежність від тютюну), книгодрукування (друкування книг), арматуробудування (будування з арматури), паперозшивач (зшивач паперу), зорепад (падіння зірок), лісоруб (хто рубає ліс), золотошукач (хто шукає золото), товстолоб (з товстим лобом, чолом) тощо.

Ідентифікація типу синтаксичного зв'язку не є однозначною та легкою. Про що зазначають і науковці, наприклад, композит **τα καραβοκάτεργα (καράβι + κάτεργα)** можемо розглядати як координований композит (виражає збірне поняття корабля і галерника) і як композит із підрядним синтаксичним зв'язком (особливий вид корабля, який включає рабську силу) [Ralli 2013, 161].

Легкість чи важкість членування композита на складники не тільки є показником зв'язку його компонентів, але може ускладнювати процес зарахування його до певного словотворчого типу.

Вважаємо, що до складу складних композитів новогрецької та української мов можуть входити *афіксоїди* (суфіксоїди та префіксоїди): –**φορος**, -**δοτης**, -**μανης**, – **γραφος**, -**λογος**, **ημι**-, **ηλεκτρο**-, **φρεσκο**-, **νεο**-, **αντι**-, **ευρω**- **νανο**-; -люб, -роб, -воз, -їд, -пад, напів-, мега-, ново-, -ультра, -супер, наприклад: ελπιδοφόρος, το πετρελαιοφόρο, υπνοφόρος, σεξομανής, τελειομανής, γλυκομανής, χρεοδότης, ζωοδοτης, σχεδιογράφος, ιστοριογράφος, ημιετοιμος,

[9] Зазвичай таку перестановку доданків можна легко робити у складних прикметниках: πικρόγλυκος = γλυκόπικρος (кисло-солодкий); ασπρόμαυρος – μαυρόασπρος (чорнобілий) тощо.

ημιανθρωπος, φρεσκομεγειρεμένος, φρεσκοκομμενος, ηλεκτροεργαλείο, ηλεκτράνθρωπος, νεομαρτυρας, νεορεαλισμός, αντιμυθιστόρημα, αντιθέατρο, ευρωγνώση, ευρωβουλευτής, ευρωπαιδεία, νανοτεχνολογία, νανοκερατίνη, νανόμετρο, νανομηχανική; новобранець, новоприбулець, новобудова, зорепад, снігопад, листопад, водоспад, м'ясоїд, травоїд, буквоїд, книгоїд, пиволюб, змієлюб, кашолюб, молоковоз, борошновоз, цементовоз, мегалюдина, мегарозум, мегашвидкість, сироpоб, маслороб, медороб, винороб, ультрамодність, ультрашвидкість, суперкубок, суперпремія, супердосягнення, євродосягнення, євродепутат, європарламент, євробачення, єврожиття, нанотехнологія, нанокераміка, нанокохання тощо. Афіксоїди становлять клас проміжних морфем, адже лише співвідносяться з повнозначним словом і представляють собою усічену основу. Багато афіксоїдних композитів є тотожними для новогрецької та української мов: **фіто-, аеро**-, **мега-, макро-, фото-, біо-, кріо-, -граф, -фоб** тощо; деякі мають свої відповідники і конкурують між собою: **–філ = -люб, само- = авто-, пан- = все-, гідро- = водо**-.

Однією з функцій композитів є експресивність. Здатність мовної одиниці до посилення логічного та емоційного змісту повідомлення [БЭС, 591]. Експресивність вирізняється своєю стилістичною функцією, тому такі композити використовуються переважно в авторському мовленні, просторіччях, сленгу, ЗМІ, наприклад: **ο γαϊδουρόβηχας, το χαζοκέφαλο, η γκομενοπαγίδα, το βλακόμετρο, ο μαλακοπολιτικός, ο κοκορόμυαλος, το παλιόπαιδο, η γερμανοφοβία,** [10] **ο πανηλίθιος**; пор. укр. снігокаліпсис, ригокомуніст, ригоанал, лизоблюд, зубоскал, людожер, свиноблуд, козолуп, бикотека, алконавт, алкотріп, українофоб тощо. До таких композитів зазвичай зараховуємо перйоративну лексику. Основоскладання зебезпечує об'єднання понять часом не тільки близьких за значенням (для підсилення смислового навантаження), а й таких, що належать до різних сфер побутування чи функціонування мови, що й виявляє аксіологічний компонент мовця до адресата. У випадку характеристики особи, події чи

[10] Сайт газети «ΤΟ ΒΗΜΑ», режим доступу: http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=448174

ситуації композит може містити іронію: **ο εθνοπατέρας,** [11] **ο τραγόπαπας**; пор. укр. клоунократія,[12] гречкодав, горезнавець.

Отож, іменниковий композит визначаємо як лексичну одиницю, що утворена з двох чи більше подібних одиниць та відмінкового закінчення. (У такому випадку можна говорити про поняття "складної основи". Якщо слово складається із основи та відмінкового закінчення то, приміром, основу **τοιχογραφ-** можемо кваліфікувати як складну, до якої додається відмінкове закінчення; пор. укр. стінопис-). Такі лексеми утворені за діючими мовними правилами (морфологічними та синтаксичними). Іменникові композити є характерною рисою як новогрецької так і української мови, про що свідчить частотність їх уживання в різних стилях мови та нарощення словотворчого потенціалу існуючих та нових основ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Азарова Л.Є., П'яст Н. Й.* Складання як один зі способів словотвору. – Вінниця: Універсум, 2005. – 122 с.

2. *Клименко Н. Ф., Кислюк Л.П.* Роль словотворення у сучасній українській номінації // Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі – К.: НАНУ; Ін. мов-ва ім. О. О. Потебні, 2008. – С. 134-270.

3. *Клименко Н.* Іменникове основоскладання у зіставному аспекті // Українська елліністика: Збірник наукових праць – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 120-215.

4. *Нагель В.* Композиція та юкстапозиція як засіб формування оцінного потенціалу слова // Лінвістичні студії: Збірник наук. праць. – Вип. 16. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – С. 224-228. 5. *Большой энциклопедический словарь: Языкознание.* – М: БРЄ, 1998. – 685с.

6. 10. *Енциклопедія. Українська мова.* – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 833с.

7. *Ralli A.* Compounding in Modern Greek // Studies in Morphology 2. Heidelberg: Springer, 2013. – 301 p.

8. *Agathopoulou E.* Noun-noun compounds in the Greek-English interlanguage. – Thessaloniki: Aristotle University of Thesalloniki, 2003. – 226 p.

9. *Καλιοπούλου Μ.* Θέματα σύνθεσης της Ελληνικής και της Γερμανικής: συγκριτική προσέγγιση. – Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 2012. – 356 σ.

---

[11] http://www.attikipress.gr/2163/ethnopateras-evgale-sto-ekswteriko-ena-ekatommyrio-eyrw

[12] http://polit-kherson.info/publikacii/2012-06-16-11-10-28/6852-2009-12-08-17-55-18.html

10. *Κουτσαντώνη Τ.* Σύνθετα ουσιαστικά της ρωσικής: σύγκριση με την ελληνική και άλλες γλώσσες // Πτυχιακή εργασία. – Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 2005. – 86 σ.
11. *Ράλλη Α.* Η σύνθεση λέξεων. Διαγλωσσική μορφολογική προσέγγιση. – Αθήνα: ΠΑΤΑΚΗ, 2007. – 287 σ.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Косицкий М.М., асп.,
Патрский Университет, Патра

СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ КОМПОЗИТЫ НОВОГРЕЧЕСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

В статье анализируются сложные именные образования новогреческого языка. Исследуются процесы их образования и функционирования в языке. Рассматриваются синтаксические связи, возникающие между составными сложного слова.

Ключевые слова: *имя существительное, композит, сочинительная / подчинительная связь, экспрессия.*

Kosytskyi M.M., post-graduate student,
University of Patra

NOUN-COMPOUNDS IN MODERN GREEK AND UKRAINIAN LANGUAGES (COMPARABLE ASPECT)

The article deals with noun-compounds in Modern Greek. It observes processes of this kind word formation and their functioning in language. Also explores syntactic relations between constituent of compound.

Key-words: *noun, composite, coordination & subordination, utterance.*

УДК81’42:(811.134.2:796.072.3)

Котенко В.Л., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В ІСПАНСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі газетних статей футбольної тематики)

Статтю присвячено дослідженню лінгвопрагматичних засобів реалізації категорії оцінки в іспанських спортивних статтях футбольної тематики. Футбольна стаття, зважаючи на характер

спортивного дискурсу, рельєфно маркована суб'єктивними оцінками, що підсилюють персуазивний характер повідомлення. Вони реалізуються за означеною шкалою і виявляються як на граматичному, так і на морфо-синтаксичному рівні.

Ключові слова: *спортивний дискурс, судження, оцінка, експресія.*

Природа спорту виразно забарвлена змагальним началом: чи то з часом задля досягнення кращої результативності, чи то як парне протистояння із визначенням переможця з-поміж двох конкретних суперників. Опис події, у якій головним діячем є пара сильніший-слабший, твориться із залученням чинника оцінювання та висловлення відповідного судження. Ця стаття ставить за **мету** зробити спробу окреслити той спектр загальних лінгвістичних засобів, що використовуються під час творення спортивного повідомлення у пресі на матеріалі футбольних статей іспанської періодики.

У філософському вимірі категорія оцінки означає висловлювання, що встановлює абсолютну або порівняльну цінність якогось об'єкта. Оцінка не є істинною чи хибною. Оцінка не є описом. Вона може бути охарактеризована як доцільна, ефективна, розумна, обґрунтована, але не як істинна чи хибна [Ивин 2006, 624].

За О. Ахмановою, оцінка – це одна з частин стилістичної конотації: вона є якісна, стилістична, суб'єктивна, експресивно-модальна і експресивно-емоційна [Ахманова 2007, 305]. Ю. Крістева зазначає, що об'єкт істинний тільки тією мірою, якою суб'єкт приписує йому сиґніфікацію (*predicari est intentio*) в судженні. Судження, отже, здійснює коротке замикання між об'єктивним (реальністю) і тим, що суб'єкт позначає в ньому актом предикації. Науковець підкреслює, що в наші дні лінґвістичне мислення знову йде двома головними шляхами: перший – це структура, а другий – синтаксис судження [Крістева 2004, 208,215]. Таким чином, дослідження категорії оцінки є непересічно важливим для сучасного мовознавства із його орієнтацією та комунікативність та антропоцентричність, що й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Предметом цього дослідження є статті футбольної тематики провідних іспанських видань *El País, El Mundo, Marca, ABC, As. com,* тому варто згадати про сутність діяльності ЗМК, яка є аксіологічною. Існує думка, що медійний дискурс жодним чином не може бути об'єктивним, оскільки журналіст, описуючи ту чи

іншу подію, не може втриматися від власних оцінок, і Х. Ґжміль-Тилуткі, посилаючись на Ядвігу Пузиніну, зауважує, що до багатьох характеристик *homo* належить додати і *homo aestimans* [Gzmil-Tylutki 2010, 317]. Робота сучасних засобів масової комунікації спрямована передусім на поширення ціннісної інформації, системи поглядів на світ, структурованих згідно з певною системою цінностей. Мас-медіа під час вибору тематики орієнтуються насамперед на ті події та факти, які вирізняються актуальністю й соціальним значенням [Кузнєцова 2010, 29]. Отже, тексти газетно-публіцистичного стилю тяжіють за шкалою об'єктивації-суб'єктивації в бік останньої. Категорія суб'єктивації передається за допомогою оціночних засобів, тому вони є прагматично відзначеними. До основних лексичних і семантично-прагматичних засобів, на які припадає основний персуазивний заряд спортивного повідомлення, належить, зокрема, чинник експресії, що формує собою категорію оцінки. Оцінка передбачає наявність основних елементів комунікації – суб'єкта оцінки, самого оціночного знака, за допомогою якого можлива реалізація авторської інтенції, і об'єкта, на який спрямоване судження. Важливо, що у площині дискурсу мовець спочатку робить аксіологічний підсумок, а потім переходить до фактичної характеристики об'єкта [Арутюнова 1999, 185].

Лінгвістичний аспект категорії оцінки становить сукупність засобів і способів її вираження: фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних тощо, які відображають елементи комунікативної ситуації. Проаналізуймо деякі з них.

Говорячи про морфеми та їх роль у словотворі, варто виділити вживання суфіксів **-azo, -oso, -azgo, -ón** як у позитивному, так і негативному значенні: *batacazo, cabezazo, derechazo, golazo, larguerazo, pelotazo, porterazo, zapatazo, taconazo, testerazo, mazazo, desastroso, padrinazgo*, *burlón, fallón, faltón, empujón, tropezón, parón, peleón, pisotón.* Зупинімося на позитивній оцінці. Приклади *el taconazo exquisito; un cabezazo que provocó la estirada de Weidenfeller* [El Mundo 9.04.2013], *chispazo inteligente* [As. com 10.04.2013] ілюструють використання зазначених суфіксів із функцією збільшення та виділення якостей та характеристик майстерності гравців. Суфікси ж **-ito(a), -illo, -ín,** навпаки, вживаються у зменшено-пестливій функції з метою зниження категоричності висловлювання (*paradita, ratito; no era ese mi*

objetivo, pero estoy cerquita [El País 13.03.2012]; *rojillo*, *pequeñín)*; та навіть у дещо іронічному значенні: *Messi es un ratoncito* [El País 22.03.2012]. Також залучаються експресивні вигуки для передачі просодичності, як-от у заголовку *¡La Roja, oh là là!* [Marca 26.03.2013].

Найпродуктивнішим для творення категорія оцінки виступає лексико-семантичний рівень, де традиційно виділяються "оцінні слова" і слова-оцінки залежно від місця оцінного компонента в структурі лексичного значення [Космеда 2000, 248]. Отже, можемо виділити такі лінгвопрагматичні засоби:

1) оцінні і дескриптивно-оцінні прикметники у вищому та найвищому ступенях порівняння, що вживаються з метою інтенсифікації: *enésimo, el mejor, el peor, muy grande, menos polémico, es más importante que yo, más que satisfechos, más contundente, más defensivo, el dificilísimo meridiano, puntos rentabilísimos; el técnico es importantísimo* [El Mundo 16.03.2013], і складні прислівники: *únicamente, machaconamente, especialmente, precisamente, precavidamente, enormemente, vehementemente, disciplinamente, muchísimo*. Одним із елементів схеми оцінки абстрактинх понять є емоційно-чуттєва оцінка – це оцінка, яка відображає душевний стан, оцінка почуттів і емоцій, оцінка ідеального і матеріального у сприйнятті світу [Космеда 2000, 101], що у спортивному дискурсі реалізується, зокрема, і через епітети для виділення окремих особливостей гри (*un fulgurante arranque, un final descafeinado, un gol operístico*); характеристики гравців (*El Barça ha hecho un gran partido. Ver a Iniesta en el minuto 90 que regatea con una lucidez increíble…* [Marca 26.03.2013]; *se puede jugar como el Barça sin serlo, pero como no tienes jugadores tan buenos lo normal es que lo acabes pagando con tu propio pellejo desperdigado por el terreno de juego* [ABC 17.03.2013]; *un grupo fantástico con jugadores que demuestran en cada partido que son de gran nivel; el proyecto es grande, vamos s hacer lo posible para ser mejores* [El Mundo 9.04.2013]; *los azulgrana se reencontraron con su mejor versión* [El País 13.03.2013]; *rivales como el Rayo, mitad valientes y mitad temerarios, siempre reconocibles, nunca especulativos* [El País 17.03.2013]), опису моці однієї з команд (*Puede perder dos partidos en una temporada, pero sigue siendo el mejor equipo del mundo* [Marca 12.03.2013]; *España gana a Francia en París tras un maravilloso partido* [Marca 26.03.2013]; *el Málaga es digno de todos los elogios.*

Han hecho una temporada fantástica en Champions [As.com 10.04.2013]; *No es fácil jugar contra equipos como el Dinamo de Kiev, siempre imprevisibles, nada corrientes, capaces de lo mejor y lo peor, generalmente indescifrables; un equipo poderoso físicamente, rápido en la transición y muy difícil de combatir* [El País 29.09.2009]) та власне всього матчу: *un partido memorable ante el Milan* [El País 13.03.2013]; *un encuentro muy complicado y peligroso, excesivamente irregular, sin encanto, falto de sencillez y sorprendentamente desenchufado* [там же].

2) Експресивні номінації та атрибутиви (*un partido que subrayó que este equipo juega y compite, con delanteros o sin ellos, pero siempre se las ingenian, porque tiene a un puñado de jugadores que son relojes con botas, unos caras pálidas que bajo esa apariencia frágil compiten como fieras* [El País 1.07.2012]; *Esta desgracia le ha sucedido a un Málaga que, a pesar de la derrota inesperada e injusta, ha demostrado a toda Europa, y sobre todo a sus aficionados, el orgullo del pequeño, pues el WestfalenStadion veía clara su superioridad técnica, su disposición a resolver la eliminatoria desde el primer momento* [El Mundo 9.04.2013]*; el Levante jamás se descosió o perdió el control estratégico en su tela de araña* [El Mundo 6.04.2013]; *Competición global por excelencia, por el riesgo, la capacidad de sorpresa y sobre todo por su emoción. Hay pocos actos más dramáticos que una jornada de la Liga de Campeones* [El País 13.03.2013].

3) Метафоричні та метонімічні образи*: Entre Messi y Villa, esa pareja, se guisaron y comieron al Rayo. No fue un festival gastronómico, sino una reconciliación futbolística* [El Mundo 17.03.2013]; *Si Raúl era un Ferrari, ahora Casillas ha evolucionado hacia el Red Bull; en conjunto de Mendilibar se vistió de diablo rojo; un equipo de colmillo afilado* [El País 13.03.2012]; *romper una muralla destructiva* [ABC 21.03.2012]; *Bielsa pidió a su matador estrella un toro y éste se lo ha conseguido; La selección española llegará con mucha hambre de repetir éxitos* [El Mundo 9.03.2012; 15.03.2012]; *el Barcelona ahora vive días de vino y rosas* [El País 28.03.2012]; *La selección que inició su quijotesca aventura en Viena hace cuatro años y luego llegó a la Luna en Johanesburgo descorchó en Kiev la triple corona, lo que parecía un viaje a Marte. Toda una hazaña para esta España que decidió sublevarse contra la nomenclatura del fútbol* [El País 1.07.2012].

4) Використання мейозису – стилістичної фігури, що

ґрунтується на применшенні інтенсивності вияву ознак, розмірів і дії предметів, перебігу подій і та ін. [Селіванова 2006, 316-317]. Засобами мейозису у спортивному дискурсі виступають також заперечні частки: *Nada de pavos reales y narcisos, la gloria se la han repartido por igual en los tres campeonatos que la han entronizado. Desde su primer paso hacia la gloria, uno ha sido once y once han sido uno, alejados del mundo espumoso de las celebridades porque el fútbol es su objeto de pasión y lo comparten. Otros lo consumen, ellos lo disfrutan como enanos* [El País 1.07.2012]; *Nada ha ganado aún. No ha hecho nada más que revertir en una gloriosa jornada de la Champions una tendencia a decaer observada desde hace algunos partidos por culpa de la distensión* [El País 13.03.2013].

5) Порівняння: *...confirmar a Osasuna como una piedra mayor sin acento inglés, pero a la que cuesta derribar;* [el País 13.03.2012]; *Fue como si agitara un avíspero…* [El Mundo 17.03.2013]; *Y ahora tocaba Santander, algo así como un atterizaje desde el cielo* [El País 12.03.2012].

6) Квантори винятковості та універсалізації (todo el mundo, cada uno de nosotros, siempre, solo...): *Todos tenemos que dar un poco más; es cuando se va a decidir todo; La carrera de Messi es la historia de precocidad jamás vista en la historia del fútbol* [el Mundo 20.03.2012]; *Todo el mundo piensa que no hay nada que se le resista...* [ABC 22.03.2012].

7) Анадиплозис: *Te hacen dos goles, <u>hay que</u> ganar con 3, expulsión <u>hay que</u> ganar con 10* [el Mundo 4.03.2012]; *<u>Todo</u> es muy costoso, y más difícil aún sin Messi, <u>todo</u> es muy sufrido, <u>todo</u> lleva mucho tiempo, incluso la renovación de Guardiola. <u>Todo</u> tiene su recompensa...* [El País 3.03.2012] (останній приклад ілюструє також застосування анафори).

8) Тавтологія: *Es verdad que machacarse, no se ha machacado nunca.* [El País 12.04.2009]; *No sabemos que hubiese ocurrido si hubiese sido otro equipo el que hubiese jugado el pasado jueves* [El Mundo 11.03.2012]; *era gol o gol; Özil ya hace de Özil; una maravilla que Ronaldo resolvió como Ronaldo* [El País 27.03.2012; 13.03.2012; 23.03.2012].

9) Використання анафори: *<u>No hay mejor</u> pócima. <u>No hay mejor</u> forma de arbitrar este deporte* [El País 25.03.2011]; *¿<u>Acaso</u> algún necio dudaba... ¿<u>Acaso</u> los que tanto hablan...? ¿<u>Acaso</u> nadie se da cuenta de que...?* [El Mundo 18.03.2012].

10) Гіперболізація – використання "ударних слів" – слів із значенням найвищого вияву емоцій та виходу за межі реальності: *Las dos manos, cada una en su tiempo, presagiaban al porterazo capaz de todo, el del poderosísimo tren inferior para impulsarse de palo a palo* [El Mundo 11.11.2011]; *dos equipos históricos y revolucionarios; acreditar el poderío; Cristiano, que suele jugar hasta la eternidad* [El País 25.03.2011]; *Hubo un tiempo en el que el Madrid aspiró a conquistar el planeta* [El País 14.03.2012].

11) Засоби розмовної мови, функцією яких є створення на загальному офіційному фоні атмосфери неофіційності, відкритості, приязності адресанта. Прагматичні характеристики цих засобів стали поштовхом до процесу творення діалогічної журналістики: *batahola, el campo como un patatal, dar un taconazo, moco de pavo, el golazo, el runrún, la murga arbitral, seguir con la misma tónica, ...cumplida la treintena; por los pelos y los palos; enfurruñarse* замість звичного відповідника *enfadarse*), *bajar los tocaditos, le sabe a poco, tener pataleta, de tonto no tiene un pelo.* Дуже цікавим є такий приклад: *Ayer, sin ser un amarrategui, su* equipo, armado con un presupuesto mínimo**, le mordió otra vez los pies** al Barça* [El País 2.10.2011]. Крім застосування дейктичного елементу*, катафори *le ... al Barça* та метафоричних фраз**, речення також містить слово, що належить до суто розмовного стилю: *amarrategui.* Воно було сформовано від іспанського "amarrar" і баскського закінчення "tegui" і досить широко застосовується саме в сфері спорту. Як синоніми до нього виступають слова *segurola, conservador, conservadurista, temeroso, gallina.* Метою кожного з цих засобів є намагання автора зробити висловлювання переконливішим для адресата і посилити його перлокутивний ефект – зміну емоційного стану читача.

12) Інтердискурсивність: *A falta de arietes, dos gnomos, Silva y Jordi Alba, el primero, para alimentar aún más el misterio, encima de cabeza, iniciaron la reconquista y despacharon a un rival que resistió cuanto pudo con nobleza y honor, aceptando el tremendo castigo en un ejercicio de hidalguía* [El País 1.07.2012].

Окремої уваги заслуговує одночасне використання в одному реченні багатьох стилістичних прийомів задля творення експресивного схвального ефекту: *España arrancó con más ritmo del que solía en este campeonato. Alonso, fantástico de principio a fin, con el balón y sin él, tiró de catálogo en defensa y ataque, Xavi volvió a ser el satélite que acostumbra, Iniesta se alistó al Bolshoi y Cesc puso a*

todos en órbita con sus movimientos entre la zaga azzurra [El País 1.07.2012]. Застосування музично-танцювального коду для опису матчу Італія-Іспанія відбувається із посиланням на пісню А. Челінтано, яку співали гравці збірної Італії, переспівану згодом німецькою групою Die Toten Hosen, що стала гімном Чемпіонату Світу ФІФА 1990 року, який проходив у Італії.

Особливо важливою є також заувага про вагому роль контексту для формування оцінки [Ивин 2006, 623]. Для матеріалу спортивних футбольних статей це є особливо актуальним, адже дуже важливо висвітлити навіть поразки своїх команд у позитивному світлі: *un valiente e irrepetible Málaga, que cayó de forma injusta y cruel, bajo los auspicios del escocés Craig Thomson* [El Mundo 9.04.2013].

Отже, лінгвопрагматичними засобами творення категорії оцінки в іспанськомовному футбольному дискурсі виступають: суфікси на позначення зменшувальності чи підкресленого збільшення, оцінні та описово-оцінні прикметники у вищому та найвищому ступені порівняння, експресивні номінації та атрибутиви, метонімія, метафора, мейозис та ряд стилістичних фігур, інтердискурсивність.

Перспективним залишається вивчення реалізації категорії оцінки на синтаксичному рівні, а також детальна розробка шкали позитивне-негативне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: "Языки русской культуры", 1999. – 896 с.

2. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М.: КомКнига, 2007. – 576 с.

3. *Космеда Т.* Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Тетяна Космеда. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 350 с.

4. *Крістева Ю.* Полілог / Юлія Крістева. – К.: Юніверс, 2004. – 480 с.

5. *Кузнєцова Т. В.* Аксіологічні моделі мас-медійної інформації: монографія / Тетяна Василівна Кузнєцова. – Суми: Університетська книга, 2010. – 304 с.

6. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

7. *Философия: энциклопедический словарь* / [под ред. Ивина А. А.]. – М.: Гардарики, 2006. – 1072 с.

8. *Grzmil-Tylutki H.* Francuska lingwistyczna teoria dyskursu: historia, tendencje, perspektywy / Halina Grzmil-Tylutki. – Kraków: Universitas, 2010. – 366 s.
9. *Oskiera A.* Antynomie wartości. Problematyka aksjologiczna w językoznawstwie / Agnieszka Oskiera (red.). – Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, 2007. – 340 s.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Котенко В.Л., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ КАТЕГОРИИ ОЦЕНКИ В ИСПАНОЯЗЫЧНОМ СПОРТИВНОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ГАЗЕТНЫХ СТАТЕЙ ФУТБОЛЬНОЙ ТЕМАТИКИ)

Статья посвящена исследованию лингвопрагматических средств реализации категории оценки в испанских спортивных статьях футбольной тематики. Футбольная статья, учитывая характер спортивного дискурса, рельефоно маркирована субъективными оценками, которые усиливают персуазивний характер сообщения. Они реализуются по определенной шкале и виявляются как на грамматическом, так и на морфо-синтаксическом уровне.

Ключевые слова: *спортивный дискурс, суждение, оценка, экспрессия.*

Kotenko V.L., postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

LINGUISTIC AND PRAGMATIC MEANS OF EVALUATION CATEGORY REALIZATION IN SPANISH SPORT DISCOURSE (BASED ON THE NEWSPAPER FOOTBALL ARTICLES)

The article investigates both linguistic and pragmatic means that form a category of evaluation of the Spanish sports football articles. Considering the nature of the sports discourse, football articles are clearly marked by the subjective assessments that enhance the persuasive nature of the message. They are implemented on a determined scale and may appear on both grammatical and morpho-syntactic levels.

Key words*: sports discourse, judgment, evaluation, expression.*

УДК 811.14’06:81’37

Кощій О., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗВОРОТНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається явище зворотного запозичення у новогрецькій мові та з’ясовуються й аналізуються екстра- та інтралінгвістичні чинники, які вплинули на появу відповідного явища, оскільки процес зворотного запозичення наочно показує динамічний характер мовних елементів як один із способів реалізації постійно змінних комунікативних потреб у результаті міжмовних контактів.

Ключові слова: *зворотне запозичення, новогрецька мова, давньогрецька мова, неологізм, мова-джерело, мова-реципієнт.*

Серед найбільш показових виявів функціонування мови у міжетнічному і міжкультурному середовищі є перенесення лексичного матеріалу з однієї мови в іншу – запозичення іншомовних лексем, що в умовах мовних контактів є одним із найпоширеніших видів лексичних інновацій [Жлуктенко 1966, с.107]. Запозичення – невід’ємний складник процесу функціонування й історичного розвитку мови, одне з основних джерел поповнення словникового запасу. Запозичена лексика відображає факти етнічних контактів, соціальні, економічні й культурні зв’язки між мовними колективами.

Іншомовні слова переходять безпосередньо з однієї мови в іншу або проникають у запозичену мову через третю мову чи декілька мов. Загалом, у лінгвістичній літературі існує багато класифікацій слів, які запозичені з однієї мови в іншу, із врахуванням різних аспектів їх дослідження. Відповідно до шляхів запозичення розрізняють прямі запозичення, запозичення через мову-посередника, тобто непрямі запозичення та зворотні запозичення.

Актуальність дослідження зворотних запозичень новогрецької мови мотивується відсутністю спеціальних мовознавчих праць, у яких об’єктом аналізу є зворотні запозичення, та необхідністю відтворення цілісної картини функціонування явища зворотного запозичення у процесі розвитку новогрецької мови.

Метою дослідження є з’ясування особливостей і основних тенденцій розвитку явища зворотного запозичення у новогрецькій

мові. Мета зумовила реалізацію завдання, а саме з'ясувати причини і виявити зовнішні і внутрішні чинники, які вплинули на появу зворотних запозичень у новогрецькій мові.

Об'єктом дослідження є явище зворотного запозичення, яке послідовно відображає одну з найважливіших властивостей мови – реалізацію словотвірних можливостей мовної системи – і наочно показує динамічний характер мовних елементів як один із способів реалізації постійно змінних комунікативних потреб у результаті міжмовних контактів.

Як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці зворотними запозиченнями називають особливий вид запозичень, за якого слово запозичується з мови-джерела в мову-реципієнт, а пізніше повертається (запозичується) назад у мову-джерело в зміненій формі або зі зміненим значенням, зазнаючи відповідних фонетичних, граматичних, а також семантичних змін [Карпенко 1983, с. 300; Панькин 2011; Плющ 1994, с. 101; Βασμανόλη 2007, с. 53; Μπαμπινιώτης 2005, с. 203; Οικονόμου 1974, с. 251]. В інших мовах термін "зворотні запозичення" представлений такими лексемами як: англ. *repatriated loans*, *reborrowing*; гр. *αντιδάνεια*, *περιπλανώμενες λέξεις*, *ταξιδεύτρες λέξεις*; італ. *prestiti restituiti*; нім. *Rückwanderer*, *wandernde Wörter*; рум. *cuvinte c u toare*; фр. *emprunts aller-retour*.

Характерною рисою зворотних запозичень, яка відрізняє їх від простих запозичень, є двобічний рух (пор. нім. *Ruckwanderer* або фр. *aller-retour*) і повернення (пор. англ. *repatriated*) цих запозичень. Тому слушною є думка грецького дослідника Е. Петруньяса, який називає зворотні запозичення запозиченнями подвійного напрямку (*δάνεια διπλής κατεύθυνσης*), оскільки зворотні запозичення не можливі без існування спадкових (послідовних) запозичень, повернення яких у мову-джерело також є запозиченням [Πετρούνιας 1985, с. 307].

Зворотне запозичення виникає в результаті більш ніж одного запозичення, коли кінцева мова-реципієнт є одночасно й мовою-джерелом. У таких випадках процес запозичення, як правило, є дуже складним і заплутаним, а слова можуть запозичуватись через багато різних мов, аж поки не потраплять до вихідної мови. Подорожуючи з однієї мови в іншу, слово може зазнати різних метаморфоз як у формі, так і в значенні, наприклад: дгр. *κίνημα, ατος (τό)* "рух" → фр. *cinéma* скороч. від *cinématographe* "кіно" →

нгр. ***σινεμά*** *(το)* "кіно"; нім. *männeken* "чоловічок" → фр. *mannequin* "манекен" → нім. ***mannequin*** "манекен"; англ. *animation* "анімація" → яп. *アニメ* "аніме" → англ. ***anime*** "аніме"; ісп. *tronada* "гроза" → англ. *tornado* "торнадо" → ісп. ***tornado*** "торнадо". Зворотні запозичення є свідченнями довготривалих перипетій слова і прикладом концептуального розвитку його семантики під час переходу від однієї мови до іншої, від одного етносу до іншого, аж допоки слово не повернеться до мови свого первісного походження і тим самим не реалізує свою "лексичну тугу за батьківщиною" [Μπαμπινιώτης 2009].

Існування великої кількості зворотних запозичень можливе в мовах, які з історичних причин мали великий культурний вплив і значення, таких як грецька, французька, німецька, італійська. Певне слово, яке засвідчене в писемних джерелах однієї мови в давній період і яке використовувалось чи використовується, стає предметом запозичення в іншу мову з певних історико-політичних, економічних, культурних чи суспільних причин. Часто таке слово запозичується вже з цієї мови-посередника в іншу, а потім в іншу і под. При цьому не виключено те, що в початковій мові паралельно використовується і вихідне питоме слово, наприклад: нгр. ***κάρτα*** *(η)* "картка" < іт. *carta* < лат. *charta* < дгр. *χάρτης, ου (ό)* "лист паперу (з піпірусу)" і нгр. *χάρτης (ο)* "мапа".

Для правильного визначення належності певного запозичення до групи зворотних мають бути дотримані такі умови: 1) початкове і кінцеве слова-запозичення повинні належати до однієї й тієї ж мови, як протиставлення давньої і нової його форми; 2) певні слова на проміжній стадії запозичення не повинні бути неологізмами. Серед таких слів можна виділити такі групи: а) власне неологізми грецької мови на різних хронологічних етапах розвитку мови, наприклад: нгр. *αισιοδοξία (η)* "оптимізм" [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1985, с. 261]; б) іншомовні слова грецького походження, які були утворені в таких мовах, як французька чи англійська, з елементів давньогрецької мови і звідти прийшли в новогрецьку, та в інші мови як міжнародні наукові терміни (інтернаціоналізми), наприклад: нгр. *τηλεσκόπιο (το)* "телескоп" < фр. *telescope* < дгр. *{τηλε + σκοπείν}* [Μπαμπινιώτης 2005, с. 203]. Специфіка таких запозичень полягає в тому, що ці основи (внаслідок розвитку в давніх грецьких основ нових значень, коли вони стають інтернаціоналізмами, як, наприклад: *еко-* < *οικο-*, *біо-* < *βιο-*, *гео-* <

γεω-, і т. ін.) повернулися до стихії рідної мови з новими значеннями, розширивши давні гнізда з цими основами [Klymenko 2009, с. 101]; в) власне кальки, наприклад: *ουρανοξύστης* "хмарочос" < англ. *skyscraper* [Χαραλαμπάκης 1992, с. 329-330]; г) семантичні кальки, наприклад: *καλύπτω* "демонструвати" < анг.-амер. *to cover* [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, с. 34].

Залежно від того, наскільки змінилось оформлення слова, його значення, зворотні запозичення поділяються на такі групи: а) зворотні запозичення зі змінами в морфологічному оформленні, наприклад: ***λιμάνι*** *(το)* "порт", "пристань" < тур. *liman* < сгр. *λιμένι | λιμένιν* < дгр. *λιμένιον* зменш. < *λιμήν, ένος (ό)* "порт", "пристань"; б) зворотні запозичення зі змінами в семантиці, так звані "приховані запозичення" [Πετρούνιας 1985, с. 331], наприклад: ***φανταστικός*** *(-ή, -ό)* "довершений", "неймовірний" < англ. *fantastic* < дгр. *φανταστικός* (3) "той, який уявляє, фантазує"; в) зворотні запозичення зі змінами і в морфологічному оформленні, і в семантиці, наприклад: ***καναπές*** *(ο)* "канапа" < фр. *canape* < сфр. *conope* < слат. *canopeum* < лат. *conopeum* < сгр. *κωνώπιον* "ліжко з накидкою від комарів" < дгр. *κωνωπεών, ῶνος (ό)* "ліжко з накидкою" < *κώνωψ, ωπος (ό)* "комар"; г) зворотні запозичення-гібриди, які утворилися з додаванням продуктивного закінчення в мові-реципієнті, наприклад: ***μπιζέλι*** *(το)* "горошок" < іт. *pisello* < лат. **pisellum* зменш. < лат. *pisum* < дгр. *πίσος (ό)* "горох".

Велику роль у появі зворотних запозиченнях відіграла латинська мова, за посередництва якої багато таких зворотних запозичень потрапили в середньовічну грецьку та новогрецьку мову. Саме за посередництва латинської мови, слова грецького походження потрапили в італійську, французьку та англійську мови, а вже з них були запозичені в новогрецьку, наприклад: ***γόνδολα*** *(η)* "гондола" < іт. *gondola* < венец. *gondula* < лат. *condura* < сгр. *κοντούρα* "човен для сполучення між берегами" – ж. р. від прикм. *κόντουρος* < *κοντός* + *-ουρός* < дгр. *κοντός (ό)* "жердина", "багор" і *οὐρός (ό)* "канава, рів (для перетягування суден до моря)"; ***πόζα*** *(η)* "поза" < іт. *posa* < лат. *pausa* < сгр. *παύσις* < дгр. *παύω* "стримувати", "уповільнювати"; ***ζαμπόν*** *(το)* "шинка" < фр. *jambon* < слат. *gamba* < лат. *camba | gamba* < дгр. *καμπή (ή)* (дор. *καμπά*) "вигин", "суглоб"; ***κρετίνος*** *(ο)* "кретин" < фр. *crètin* < діал. фр. *crestin*, евфем. (так називали не дуже розумних осіб, які мешкали в

Альпах) < лат. *christianus* < дгр. *χριστιανός (ό)* "християнин"; ***ρεπό*** *(το)* "вихідний (день)" < фр. *repos* (<reposer) < слат. *repausāre* (<*re-+pausāre*) < лат. *pausa* < сгр. *παύσις* < дгр. *παύω* "стримувати", "уповільнювати"; ***πέναλτι*** *(το)* "штраф", "штрафний (удар)" < англ. *penalty* < слат. *poenalitas* < *poenalis* < лат. *poena* < дгр. *ποινή (ή)* "покарання", "відшкодування"; ***τσάρτερ*** *(το)* "чартер" < англ. *charter* "дозвіл на особливе право виконання якоїсь дії" < дфр. *chartre* < слат. *chartula*, зменш. < лат. *charta* < дгр. *χάρτης, ου (ό)* "лист паперу (з піпірусу)".

З певних історико-політичних, економічних, культурних чи суспільних причин більшість зворотних запозичень потрапили у новогрецьку мову з італійської та турецької, наприклад: ***γαλότσα*** *(η)* "калоша" < іт. *galozza* < слат. **calopia* < лат. *calopus* < дгр. *καλόπους, ποδος (ό)* "колодка для чобіт"; ***κορδόνι*** *(το)* "шнурок" < іт. *cordone*, зменш. < лат. *c(h)orda* < дгр. *χορδή (ή)* (дор. *χορδά*) "кишка", "струна"; ***καλέμι*** *(το)* "різець" < тур. *kalem* < ар. *kalam* < дгр. *κάλαμος (ό)* "комиш", "соломина", "паличка для письма".

Залежно від ступеня адаптації до морфо-фонологічної системи новогрецької мови, зворотні запозичення поділяються на адаптовані, наприклад: ***γκλαμουριά*** *(η)* "гламур", "блиск", вишуканість" < англ. *glamour* < амер. англ. *glamor* "освічені люди, які були пов'язані з таємними практиками магії" < шотл. *glammar* "магія" < нов.англ. *grammar* | *gramaryle* < сангл. *gramer* < дфр. *grammaire* | *grimoire* "книга з граматики", а пізніше "книга з магії" < лат. *(ars) grammatica* < дгр. *γραμματική (ή) (τέχνη* або *ἐπιστήμη)* "наука (мистецтво) письма, читання", "словесність", "граматика", і не адаптовані, наприклад: ***μπουτίκ*** *(η)* "бутік" < фр. *boutique* < пров. *botica* < іт. *bottega* < лат. *apotheca* < дгр. *ἀποθήκη (ή)* "склад, сховище". Серед основних чинників, які вплинули на ступінь адаптації зворотних запозичень до системи новогрецької мови, можна назвати такі: а) час запозичення, наприклад: ***γάμπα*** *(η)* "гомілка" < іт. *gamba* < лат. *camba* | *gamba* < дгр. *καμπή (ή)* (дор. *καμπά*) "вигин", "суглоб" – старе запозичення, а ***γκλάμουρ*** *(το)* "гламур", "блиск", вишуканість" < (див. *γκλαμουριά*) – нове запозичення; б) морфо-фонологічна подібність чи відмінність між мовами, з яких здійснюється зворотне запозичення, і новогрецькою мовою, наприклад: ***καραμέλα*** *(η)* "карамель", "цукерка" < іт.

caramella < слат. *calamellus*, зменш. < лат. *calamus* < дгр. *κάλαμος (ό)* "комиш", "соломина", "паличка для письма" (сучасне значення отримало під впливом. слат. *cannamella* "солодкий комиш") < дгр. *κάννα (ή)* "тростинка", "паличка" + *μέλι, ῑτος (τό)* "мед") – з італійської, яка має більшу схожість з грецькою, та ***πλαζ*** *(η)* "пляж" < фр. *plage* < іт. *piaggia* < слат. *plagia* < дгр. *πλάγια (τα)* "фланги" с. р. від *πλάγιος (3)* "боковий" – з французької; в) авторитет (престиж) певних мов, який спричинює протидію адаптації слів до мови-реципієнта, наприклад: ***τουρ*** *(η/το)* "тур" < фр. *tour* < лат. *tornus* (**tornare*) < дгр. *τόρνος (ό)* "циркуль", "токарний станок" – з французької, а ***φουντούκι*** *(το)* "фундук" < тур. *findik* < сгр. *ποντικόν κάρυον (τό)* "морський горіх" < дгр. *Ποντικός (3)* понтійский і *κάρυον (τό)* "горіх" – з турецької. Фіксуються випадки як паралельного використання двох (не адаптованого і адаптованого) типів одного й того ж зворотного запозичення, наприклад: ***γκλάμουρ*** *(το)* і ***γκλαμουριά*** *(η)*, так і двох однокореневих зворотних запозичень (адаптованого і не адаптованого), які потрапили у новогрецьку мову з двох різних мов, наприклад: ***μπριλ(λ)άντι*** *(το)* "діамант" < іт. *brillante* (< *brillare*) і ***μπριγιάν*** *(το)* "діамант" < фр. *brillant* < іт. *brillare* від лат. *beryllus* | *beryllium* < дгр. *βηρύλλιον (τό)* зменш. < дгр. *βήρυλλος (ή)* "дорогоцінний камінь, переважно з Індії", "берил".

Частотність використання зворотних запозичень також становить критерій їх визначення і базується на часі запозичення, ступені адаптації, престижі мови, за посередництва, чи з якої безпосередньо вони були запозичені, а також від потреб і характеристик грецької мови, якій вони мають відповідати. Більшість таких запозичень є словами широкого вжитку, наприклад: ***μαρμελάδα*** *(η)* "варення", "мармелад" < фр. *marmelade* < порт. *marmelada* < *marmelo* "айва", "варення з айви", "варення" < лат. *melimelum* "вид солодкого яблука", "айва зварена в меду" < дгр. *μελίμηλον (τό)* "солодкий сорт яблук (груш)", "айва". Деякі зворотні запозичення є діалектизмами, наприклад: ***αμπανόζι*** *(το)* "чорне дерево" < тур. *abanoz* < ар. *abanus* | перс. *abnus* < дгр. *ἔβενος (ή)* "ебенове (чорне) дерево" – вживається на островах східної частини Егейського моря, у Македонії та Фракії і ***μάκινα*** "машинка"; "хитрощі" < іт. *macchina* | *macina* < лат. **macina* <

machina < дгр. *μηχανή (ή)* (дор. *μαχανά*) "знаряддя", "засіб", "механізм" – вживається на Іонічних островах, Пелопоннесі і Криті.

На більшість зворотних запозичень вплинула вимова цих слів у тих мовах, з яких вони потрапили в новогрецьку, тому їх характеризують як акустичні (слухові) зворотні запозичення, наприклад: ***μπάνιο*** *(το)* "купання", "ванна" < іт. *bagno* < пізньолат. *banyum* < *ban(n)ium* < **baneum* < **banneum* < лат. *balneum* < *balineum* < дгр. *βαλανεῖον (τό)* "баня", "купальня". З іншого боку, на деякі зі зворотних запозичень вплинуло їх написання (графіка) у мові-джерелі, тому такі зворотні запозичення називають оптичними, наприклад: ***σμυρίγλι*** *(το)* "наждак" < іт. *smeriglio* < нлат. *smeriglion* < **smirilium* / **smyridium* зменш. < лат. *smyris* < дгр. *σμύρις, -ιδος (ή)* "корунд, подрібнений камінь".

У результаті політичних, культурних, економічних зв'язків, на яких базуються мовні контакти, які зумовлюють і прискорюють процес запозичення і залучення одиниць з інших мов у новогрецьку, процес зворотного запозичення упродовж історії розвитку грецького етносу має важливі і досить суттєві наслідки. Запозичуючи нові слова з усіма їхніми значеннями і відповідними концептами, додаючи свої власні конотації, грецький етнос розширює межі свого знання про світ. Таким чином, процес зворотного запозичення як важливий аспект історико-культурної взаємодії є одним із важливих способів реалізації постійно змінних (у результаті мовних контактів) комунікативних потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Жлуктенко Ю.О.* Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. – К. : Видавництво Київського університету, 1966. – 136 с.
2. *Карпенко Ю.О.* Вступ до мовознавства. – К. : Академія, 2003. – 340 с.
3. *Панькин В.М., Филиппов А.В.* Языковые контакты : Краткий словарь. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 160 с.
4. *Плющ М.Я.* Сучасна українська літературна мова / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипаста. – К. : Вища школа, 1994. – 414 с.
5. *Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α.* Πως ορίζεται ο όρος αντιδάνειο // Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. – Θεσσαλονίκη : Εκδ. Οίκ. Αδελφών Κυριακίδη, 1985. – Σ. 261-268.
6. *Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α.* Νεολογικός Δανεισμός της Νεοελληνικής: Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και αγγλοαμερικανική –

Μορφοφωνολογική ανάλυση. – Θεσσαλονίκη : Επιτρ. Δημοσ. Α. Π. Θ., 1994. – 298 σ.

7. *Βασμανόλη Ε.* Οι αντιδάνειες λέξεις στη Νέα Ελληνική: Παλαιότερη Ελληνική, Λατινική, Ιταλική, Γαλλική, Γερμανική, Αγγλική, Τουρκική, Ν. Ελληνική. Φωνολογία, Μορφολογία, Σημασιολογία, Πραγματολογία, Κοινωνιογλωσσολογία. – Αθήνα : Πανεπιστ. Αθην., 2007. – 388 σ.

8.*Klymenko N.F.* Национально-языковые особенности освоения интернационализмов (на материале современного украинского и новогреческого языков) // Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich. – Tom zbior. – Siedlce : Wyd. Akad. Podlask., 2009. – S. 99-109.

9. *Κριαράς Εμμ.* Νέο Ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας. – Αθήνα : Εκδοτική Αθηνών, 1995. – 1587 σ.

10. *Μπαμπινιώτης Γ.* Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. – Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας, 2005. – 2030 σ.

11. *Μπαμπινιώτης Γ.* Λεξιλογικοί "Νόστοι" // Το Βήμα. – 13/9/2009. – Режим доступу : http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=288245.

12. *Οικονόμου Μ.Η.* Γλώσσα μου : Κείμενα, γραμματική, ασκήσεις / Μ. Οικονόμου, Θρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδης. – 2η έκδ. – Θεσσαλονίκη : Ινστ. Νεοελλ. Σπουδ., 1974. – 291 σ.

13. *Πετρούνιας Ε.* Τα ετυμολογικά λεξικά της Νέας Ελληνικής και οι ετυμολογίες του λεξικού του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη // Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. – Θεσσαλονίκη : Εκδ. Οίκ. Αδελφών Κυριακίδη, 1985. – Σ. 307-416.

14. *Χαραλαμπάκης Χ.* Νεοελληνικός λόγος : Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος. – Αθήνα : Εκδ. Νεφέλη, 1992. – 381 σ.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013.

Кощий О., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОБРАТНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В НОВОГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматривается явление обратного заимствования в новогреческом языке, выясняются и анализируются экстра- и интралингвистические чинникы, которые повлияли на появление соответствующего явления, поскольку процесс обратного заимствования наглядно показывает динамичный характер языковых элементов как один из способов реализации постоянно меняющихся

коммуникативных потребностей в результате межъязыковых контактов.

Ключевые слова: *обратное заимствование, новогреческий язык, древнегреческий язык, неологизм, язык-источник, язык-реципиент.*

Koshchij O., Assoc. Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

REPATRIATED LOANS IN MODERN GREEK

The article examines the phenomenon of reborrowing in modern Greek language, studies and analyzes extra- and intralinguistic factors that affect the appearance of the relevant phenomena, as the process of reborrowing illustrates the dynamic nature of linguistic elements as a way of constantly changing communication needs resulting interlanguage contacts.

Keywords: *reborrowing, Modern Greek, Ancient Greek, neologism, the originating language, the recipient language.*

УДК 821.112.2.09 (436)

Коцюба О.П., к.філол.н., викл.,
КНЛУ, Київ

КОНЦЕПТ MANN У ПРОЗІ ЙОЗЕФА РОТА В ПРОЕКЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

У статті проаналізовано концепт MANN у прозі Йозефа Рота з проекцією на українську культуру. Шляхом аналізу контекстуального оточення лексичних експлікантів концепту визначено його смислові атрибути в описах української культури.

Ключові слова: *концепт, змістова ознака, вербалізація, гендерний стереотип, лексична одиниця, вербальна поведінка.*

Художній твір репрезентує індивідуальну картину світу митця, яка охоплює не лише загальнолюдські, національно специфічні, але й авторські суб’єктивні уявлення та оцінки об’єктів навколишньої дійсності. Індивідуально-авторське світобачення маніфестує мовна картина світу письменника, яка виступає важливим конституентом його концептуальної картини світу. Звідси художній текст можна інтерпретувати як індивідуальний варіант концептуалізації світу.

На сучасному етапі розвитку мовознавства поняття "концепт" стає предметом наукової рефлексії представників різних напрямків лінгвістики (когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія тощо). На думку лінгвокультурологів, концепт віддзеркалює етнічне світобачення, тому постає як національно специфічний ментальний конструкт, план вираження якого репрезентують усі його мовні експлікації, тобто набір лексем, фразеологізмів, паремій, які номінують і описують певний об'єкт. Планом змісту цього мисленнєвого національно специфічного утворення є сукупність усіх знань про цей об'єкт [Воркачев 2003, 272]. Проте лінгвокультурологічна інтерпретація концепту набуває і когнітивних обрисів, оскільки культурний концепт – ментальна сутність, яка концентрує колективні знання та вміння, що стають надбанням індивіда (В. Карасик, Г. Слишкін та ін.). Звісно, лінгвокогнітивне дослідження концепту не виключає його лінгвокультурного тлумачення, адже концепт як ментальна одиниця людської свідомості вказує на концептосистему суспільства і на культуру [Карасик 2002, 97]. При цьому В. Карасик зауважує, що лінгвокультурний аналіз концепту повинен фокусуватися на його ціннісному компоненті, тобто на порівнянні ставлення до тих чи інших предметів або явищ, що мають цінність у певній лінгвокультурі. Виходячи з дефініцій поняття "концепт", сформульованих лінгвокультурологами та когнітивістами, пропонуємо таке робоче трактування цього терміна: концепт – одиниця свідомості, яка включає культурно детерміновані знання, уявлення про певний фрагмент об'єктивної реальності та частково вербалізується.

У сучасних наукових розвідках маскулінність розглядають як культурний концепт, до основних характеристик якого переважно належать вікові, інтелектуальні, психофізичні, функціональні особливості, специфіка мовлення та різні види діяльності, які пов'язані з рисами особистості [Исмагулова 2005, 28]. Особливості концептуалізації навколишньої дійсності у художній спадщині неперевершеного австрійського белетриста XX століття Йозефа Рота висвітлені фрагментарно (Т. Буйницька, Н. Дашко), тому апеляція до мовної об'єктивації концепту MANN у його творах постає цілком актуальною. Відомо, що художній універсум автора творять австрійська, українська, єврейська, польська та інші культури. Звісно, передусім нас цікавить, які знання про

українського чоловіка фіксує концепт MANN у прозових зразках Й. Рота, які загальнолюдські, національно специфічні та суб'єктивні уявлення про українців письменник відтворив.

На основі прискіпливого аналізу засобів вербалізації концепту MANN у прозі Й. Рота вдалося встановити, що досліджуване концептуальне утворення вбирає в себе в описах української культури відомості про чоловіка як індивідуума (*Mensch*); як особу чоловічої статі певної вікової категорії (*Männer, Knabe*); як виконавця певних соціальних ролей у родинній (*Sohn, Vater, Großvater*) та професійній сфері (*Gutsverwalter, Diener, Unterförster, Totengräber*); як індивіда, який має певне офіцерське звання (*Oberst, Major*); як особистість з певним соціальним статусом (*Herr*); як умілу, надзвичайно компетентну в чомусь людину (*Kriegsgott*); як активно діючого суб'єкта, який прагне змінити навколишню дійсність (*Revolutionär*); як особистість, пов'язану з кимось дружбою (*Freund*); як особу, що відома своєю діяльністю і виявляє в чомусь відвагу (*Held*). Крім того, концепт MANN в українській культурі вміщує інформацію про чоловіка як представника певного стану (*Kosak*); як вірянина (*Katholik, die Gläubigen*); як особу з вищою освітою (*Akademiker*); як суб'єкта, який чинить зло (*Räuber, Mörder*); як боягузливу істоту (*Feigling*); як хоробру, безгрішну особу (*die Mutigen, Heiliger*); як індивідуума, який нехтує своїми службовими обов'язками (*Deserteur*); як індивідуальність з певною владою і силою (*König, Zar, Führer*); як страшну людину (*der Fürchterliche*). Принагідно зазначимо, що для номінації українських чоловіків Й. Рот активно залучає антропоніми (*Nikita, Ramsin*). З наведених лексичних номінацій на позначення роду чоловічих занять видно, що автор реалізує гендерний стереотип, згідно з яким світ чоловіків визначає діяльність за межами будинку й таким чином позиціонує їх у професійній сфері. Більшість зафіксованих професій українців свідчить про їхній невисокий соціальний статус.

Аналіз контекстуального оточення лексичних маркерів концепту MANN у творах Й. Рота дав змогу визначити його смислові атрибути в українській культурі (у дужках подаємо деякі вербальні експлікатори кожної смислової ознаки цієї концептуальної домінанти у досліджених текстових фрагментах): 1) чоловік – хвалькуватий і гордий (*sich rühmen, hochmütig, Hochmut, stolz*); 2) хитра і брехлива особа (*Schlauheit, betrügen,*

sabotieren, lügen): *"... sagte der schlaueste unter den Deserteuren, ein gewisser Ramsin."* [Roth 2005, 96]; 3) чоловік – смілива істота (*tapfer, verwegen, unerschrocken, mutig*), якій не чужі страхи (*Schreck, sich scheuen, Angst, erschrecken*); 4) вольовий характер чоловіка (*stark, eisern*); 5) чоловік – небезпечна і страшна людина (*bedrohen, drohen, eine Gewalttat begehen, gefährlich, furchtbar, gewaltsam*); 6) суб'єкт влади, сили й могутності (*Macht, mächtig, kräftig, herrisch, befehlen, schalten): "... er möchte dem gewaltigen Mann Alkohol anbieten."* [Roth 2005, 60]; 7) чоловік – жорстока натура (*Grausamkeit, grausam, unerbittlich, ingrimmig*), опозицію цьому змістовому складнику концепту MANN творить його вербалізована смислова риса: благородна й добродушна сутність чоловіка (*gutmütig, gut, golden, edel*); 8) підвищена емоційність чоловіка має у творах амбівалентне забарвлення, що засвідчують її позитивно й негативно конотовані лінгвальні експліканти (*sonnig, wie eine Sonne leuchten, traurig, wild, fluchen, anspucken, wütend, brüllen, schmettern, donnern zulächeln, lachen, lächelnd ("Er konnte nicht "Ruht!" stehen, ohne zu lächeln"* [Roth 1999, 76]), *Gelächter, frohgemut, singen, Gesang*), одним із виявів чоловічої кордоцентричності, національної особливості українців, виступає ніжність (*Zärtlichkeit, zärtlich, sanft, weich*); 9) чоловік схильний до ревнощів (*Eifersucht, eifersüchtig*); 10) вірить у Бога (*Glaube, sich bekreuzigen, fromm, beten, das Vaterunser murmeln*), цей національно специфічний смисловий атрибут концепту MANN в українському культурному ареалі корелює з іншим: забобонність чоловіка (*"Er war aber abergläubisch"* [Roth 2005, 9]); 11) безмежна любов чоловіка до своєї батьківщини та ностальгія за нею (*Heimweh, sich sehnen*): *"Das Heimweh trug Nikolaus Tarabas im Herzen."* [Roth 2005, 8]; 12) байдужість чоловіка (*gleichgültig, gleich, kalt*); 13) потяг чоловіка до алкоголю (*trinken, sich betrinken, betrunken): "Unheimlicher noch als der unaufhörlich trinkende Tarabas erschien dem Wirt die vollkommene Stille dieser Nacht, ..."* [Roth 2005, 84]; 14) чоловік – вправна й обдарована індивідуальність (*geschickt, ein großer Offizier, strategisches Talent, ausgezeichnet, vortrefflich*); 15) хтивість чоловіка (*begierig, Wollust, begehren*); 16) не дуже раціональна особа (*Klugheit, töricht, unbesonnen*); 17) мовчазність чоловіка (*stumm, schweigend, schweigen*): *"Immer saß Onufrij dort, schweigsam…"* [Roth 1999, 311]; 18) війна – стихія чоловіка: *"Der Krieg wurde seine Heimat"* [Roth 2005, 34]; 19) духовне оновлення та

каяття чоловіка (*büßen, bereuen* та ін.): *"Sehen Sie, ich werde meinen ganzen mörderischen Glanz ablegen und zu büßen versuchen"* [Roth 2005, 151]. Проливши багато крові (на війні) та завдаши оточенню чимало зла, молодий Тарабас переживає пору духовного прозріння, кається і вирішує спокутувати свою провину.

Фрагменти-описи українців у творах Й. Рота включають такі предметно-лінгвістичні параметри, як професійна діяльність, зовнішність, особливості характеру, вікові характеристики, деталі вбрання, подекуди матеріальне забезпечення.

Міжґендерні стосунки українських персонажів характеризуються домінантністю чоловіка (молодий і старий Тарабас). Так, у взаєминах з Катериною Ніколаус Тарабас демонструє національно специфічні ментальні грані (індивідуалізм, підвищена емоційність), які вербалізуються в авторському та персонажному мовленні, зокрема у розповідно-окличних реченнях у процесі міжґендерної інтеракції. Домінантну і владну позицію займає молодий Тарабас і у взаєминах з кузеною Марією. Вона експлікується у його вербальній поведінці. Цей термін інтерпретуємо як складник комунікативної поведінки [Сахарчук 2006, 210], метою якої є використання у спілкуванні тих мовних одиниць, які потрібні для конструювання правильних (з прагматичного погляду) висловлювань [Борисенко 2003, 1]): *"Du gehörst mir!" sagte Tarabas; "wir heiraten, bis ich zurückkomme. Du bist treu. Du siehst keinen Mann an. Leb wohl!"* [Roth 2005, 33]. Наведений монолог Тарабаса, який адресований його кузені, відбиває ґендерний стереотип: жінка не повинна зраджувати чоловіка. За комунікативно-прагматичною класифікацією висловлювань фрагменти вербальної поведінки молодого Тарабаса в міжґендерній інтеракції здебільшого містять такі прямі мовленнєві акти, як констативи. Їхня комунікативна мета – стверджування певної інформації [Иванова 1981, 272]. Реалізація констативів у мовленні Тарабаса, на наш погляд, обумовлена таким стереотипом: у центрі чоловічої комунікації знаходиться інформаційний аспект. Варто зауважити, що навіть поодинокі статусно-марковані прямі (квеситиви, промісиви тощо) й транспоновані мовленнєві акти (констативи, які функціонують як директиви) у вербальній поведінці Тарабаса маніфестують його домінантність у міжгендерній інтеракції, вищий статус та залежне становище жінки. Звісно, керівна позиція цього персонажа у

міжґендерних стосунках експлікується і в лексичній системі його мовлення.

У процесі мовної експлікації концепту MANN в українській культурі Й. Рот відтворює загальнолюдські та національно специфічні гендерні стереотипи. Дослідження концепту MANN в описах українського культурного ареалу показало, що чоловік є втіленням влади, сили, могутності (*gewaltig, mächtig*), уособлює небезпеку (*gefährlich, fürchterlich*), обдарованість та вправність (*geschickt*), схильний до пияцтва (*sich betrinken*) тощо. Національно специфічною особливістю українського чоловіка постає релігійність, яка знаходиться в "опозиції" до забобонності. Важливим змістовим параметром досліджуваного концептуального утворення виступає надзвичайно емоційне начало чоловіка. Цю національно специфічну ментальну домінанту українця виражають лексичні одиниці із семою "сміх", "крик", в основі яких позитивна та негативна конотація. Позиціонування українського чоловіка у професійній сфері реалізується шляхом інтеграції відповідної ґендерно маркованої лексики (*Totengräber*, *Soldat*). Відображений патріархальний устрій ґендерних взаємин демонструє ґендерну асиметрію (домінування чоловіка, залежну позицію жінки), яка набуває мовного вираження в лексичній системі авторського мовлення та у вербальній взаємодії персонажів в умовах міжґендерного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Борисенко Н. Д.* Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Дмитрівна Борисенко; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 27 с.
2. *Борисенко Н. Д.* Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця XX століття: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Дмитрівна Борисенко; Житомир. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2003. – 231 с.
3. *Воркачев С. Г.* Культурный концепт и значение / Сергей Григорьевич Воркачев // Труды Кубанск. гос. технол. ун-та. – Краснодар, 2003. – Сер.: "Гуманитарные науки". – Вып. 2. – Т. 17. – С. 268–276.
4. *Исмагулова Г.* Лингвокультурологическый аспект гендерных отношений: сопоставительный аспект (на материале русского,

немецкого и казахского языков): дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Гульнар Исмагулова. – Челябинск, 2005. – 177 с.

5. *Карасик В. И.* Языковой круг : личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

6. *Сахарчук Л. І.* Методологія комунікативних досліджень: монографія / Людмила Іллівна Сахарчук. – К.: КНУ, 2006. – 214 с.

7. *Иванова И. П.* Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г Почепцов. – М.: Высш. школа, 1981. – С. 272–277. *Roth J.* Erdbeeren // Joseph Roth Werke. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1989. – Bd. 4. Romane und Erzählungen 1916–1929. – S. 1008–1036.

8. *Roth J.* Radetzkymarsch. – Amsterdam: Kiepenheuer & Witsch, 1999. – 413 S. *Roth J.* Rechts und Links // Joseph Roth Werke. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1989. – Bd. 4. Romane und Erzählungen 1916–1929. – S. 609–772.

9. *Roth J.* Tarabas. Ein Gast auf dieser Erde. Roman. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2005. – 202 S.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Коцюба А.П., к.филол.н., препод.,
КНЛУ, Киев

КОНЦЕПТ MANN В ПРОЗЕ ЙОЗЕФА РОТА В ПРОЕКЦИИ НА УКРАИНСКУЮ КУЛЬТУРУ

В статье проанализирован концепт MANN в прозе Йозефа Рота с проекцией на украинскую культуру. Путем анализа контекстуального окружения лексических экспликантов концепта определены его смысловые атрибуты в описаниях украинской культуры.

Ключевые слова: *концепт, смысловой признак, вербализация, гендерный стереотип, лексическая единица, вербальное поведение.*

Kotsyuba O.P., Cand. of Philol. Sc., Lecturer,
KNLU, Kyiv

CONCEPT MANN IN JOSEPH ROTH'S PROSE WITH THE PROJECTION ON UKRAINIAN CULTURE

In the article the concept MANN is analyzed in Joseph Roth's prose with the projection on Ukrainian culture. On the basis of analysis of lexical

explicates of the concept its sense attributes in the descriptions of Ukrainian culture are defined.

Key words: *concept, sense attribute, verbalization, gender stereotype, lexical unit, verbal behavior.*

УДК 811.14’02:81’42+82-21

Крамар Н.А., магістр.,
Інститут філологіїКНУ імені Тараса Шевченка

МОВНА ОБ’ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ *САМОГУБСТВО* В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ТРАГЕДІЇ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ

У статті досліджується вербалізація концепту САМОГУБСТВО у трагедіях Есхіла, Софокла і Еврипіда. Виділено базисні й оказіональні моделі метафоризації концепту САМОГУБСТВО. Проаналізовано образний та ціннісний складники концепту в давньогрецькій картині світу класичної доби.

Ключові слова: *концепт, самогубство, вербалізація, давньогрецька трагедія.*

Актуальність статті зумовлюється невпинно зростаючим інтересом до когнітивної лінгвістики та концептології, які дозволяють прозирнути у глибинні сфери людської культури та дослідити розвиток визначальних констант мовної свідомості, серед яких, безперечно, є і смерть, яка в усі часи водночас жахала і вабила людину невідомістю, яка за нею стоїть. Для трагедії як жанру мотив смерті є визначальним: давньогрецькі трагіки класичної доби досягли неперевершеної майстерності у змалюванні її найрізноманітніших виявів та мотивацій. Однак, саме у ситуації суїциду воля людини до життя найбільш гостро зіштовхується із іншими її прагненнями, які виявляються настільки потужними, що здатні подолати навіть вроджений інстинкт самозбереження. Відповідно, дослідження концепту *САМОГУБСТВО* є дуже вагомим для розуміння ціннісних орієнтирів давньогрецької картини світу класичної доби. Сприйняття або несприйняття суїциду, способи його виправдання, мотивація героя і вербалізація саморуйнівного акту дають змогу краще усвідомити ієрархію цінностей, розуміння значення життя і смерті та есхатологічні очікування давніх греків.

Крім того, ситуація суїциду є показовою для соціальних відносин в рамках колективу. Те, що самогубство є явищем соціальним, переконливо довів Еміль Дюркгейм у кінці XIX ст., зокрема, він виділяє чотири види самогубства залежно від суспільної мотивації: егоїстичне (навмисна ізоляція від колективу), альтруїстичне (абсолютна інтеграція в середовище), аномічне (втрата ціннісної системи у суспільстві) і фаталістичне (надмірна регламентація і контроль над індивідом) [Дюркгейм 1994, 89].

Соціальна природа самогубства відображається у семантиці номену концепту *САМОГУБСТВО* у давньогрецькій мові. Навіть у класичну добу не існувало окремої лексеми для позначення самогубці, натомість сема самогубства існує поряд із семою вбивства своїх близьких або близькими в одній лексемі, зокрема, слова *αὐτοφόνος, αὐθέντης, αὐτοκτόνος* можуть позначати як самогубцю, так і вбивцю своїх близьких (членів роду), *αὐτοσφαγής* – водночас того, хто приносить себе в жертву, і принесеного в жертву своїми родичами, *αὐτόχειρ* – як того, хто завдає смерть власною рукою, так і того, хто вмирає від руки рідних. Саме це нерозрізнення смислів і уможливило такий діалог в *"Антігоні"* Софокла:

Αἵμων ὄλωλεν· αὐτόχειρ δ' αἱμάσσεται

Πότερα πατρῴας ἢ πρὸς οἰκείας χερός; [Soph. Ant. 1175-1176]

Вісник: "Гемон загинув – від своєї вмер руки".

Провідник хору: "Це ж як – від батькової, чи від власної?"

У трагедії *"Аякс"* слово *αὐτοσφαγής* вжито в обох наведених значеннях у межах одного рядка:

Аякс: "Такої ж злої й нищівної смерті і їм завдайте, і як я вмираю від руки, нехай і їх своя рука (*αὐτοσφαγῆ πίπτοντα, τὼς αὐτοσφαγεῖς*), рука домашніх вразить (*πρὸς τῶν φιλίστων ἐκγόνων ὀλοίατο*)" [Soph. Aj. 840-844].

Зауважимо, що вже в елліністичну добу засвідчено вживання цих лексем лише зі значенням самогубства: *αὐτοφόνος τύμβος* – "могила самогубці" в епіграмі Антифіла Візантійського (I ст. н.е.) [Anth., IX, 68], *αὐτοφόνος παλάμη* – "долоня самогубці" у Леоніда Тарентського (III ст. н.е.) [Anth. VII, 149].

Розглядаючи самогубство у світлі ключового для давньогрецького суспільства концепту *εὐσέβεια БЛАГОЧЕСТЯ*,

російський філософ С. Аванєсов дає пояснення феномену злиття цих протилежних значень в одному слові: "У культурах, заснованих на примітивному "благочесті", самогубство часто здійснювалось якраз руками родичів (тобто було різновидом евтаназії) під знаком релігійно забарвленої соціальної необхідності" [Аванесов 2000, 36]. У трагедії класичної доби теж присутній мотив евтаназії *("Трахінянки"*, *"Філоктет"*), а також відбувається перенесення провини за самогубство персонажів на їхніх родичів (напр., Гемон і Евридіка в *"Антігоні"*).

Трагедія класичної доби демонструє соціальну необхідність як одну з можливих мотивацій для самогубства: це стосується випадків самопожертви задля суспільного блага (зокрема, у *"Фінікіянках"* Еврипіда). Однак, найбільш поширеною мотивацією усе ж є егоцентричне прагнення звільнення від болю або сорому, що вказує нам на ослаблення інтегрованості індивіда у суспільство, пріоритет особистісних цінностей над громадськими. Загалом же мотив суїциду (включно із такими його виявами як евтаназія та самопожертва) присутній у 13 із 23 збережених трагедій класичної доби. У трагедіях Есхіла до самогубства справа не доходить, але персонажі неодноразово замислюються про нього. У Софокла самогубство або погроза його вчинити присутня у шести із семи збережених трагедій: Аякс, Антігона, Гемон, Деяніра, Йокаста вбивають себе, Електра і Філоктет погрожують накласти на себе руки. У фаталістичній трагедії *"Едип-цар"* представлено два типи самогубства: реальне (повішення Йокасти) і метафоричне (осліплення Едипа), оскільки, виколюючи собі очі у покарання за свій гріх, Едип занурюється в темряву, що на міфологічному рівні рівнозначне смерті [Іщук-Фадеєва 2011, 1]. В Еврипіда мотив самогубства, вчиненого або уявного, присутній в *"Іполіті", "Гелені", "Гекубі", "Прохачках", "Іфігенії в Тавриді"*.

Проаналізувавши вищевказані трагедії, можемо виділити найбільш частотні шляхи вербалізації емоційно-оцінного складника концепту *САМОГУБСТВО* за допомогою таких метафор: 1) самогубство як безумство/хвороба; 2) самогубство як звільнення/зцілення; 3) самогубство як благо/користь; 4) самогубство як збереження честі; 5) самогубство як самопожертва. Їх ми відносимо до базисних гносеологічних метафор концепту. До оказіональних метафор належать такі: 1) самогубство як вбивство іншими; 2) самогубство як помста. Якщо розглядати самогубство

як субконцепт у структурі концепту *СМЕРТЬ*, то дві з цих метафор (звільнення/зцілення; благо/користь) є властивими для концепту *СМЕРТЬ* загалом (їх ми виділяємо у трагедіях суто контекстуально), решта ж – диференціальні для субконцепту *САМОГУБСТВО* (який в ієрархічному розгляді доцільніше назвати *СМЕРТЬ ЗА ВЛАСНОЮ ВОЛЕЮ*). Якщо розмістити ці метафори на аксіологічній шкалі, перша базисна та дві оказіональні метафори у наведеному вище переліку є негативно маркованими; друга, третя і четверта сприймаються як відносно позитивні (майже у всіх випадках наявне зіставлення з іншими ціннісними чинниками); п'ята ж сприймається як абсолютно позитивна.

Несприйняття грецьким соціумом класичної доби суїциду позначилося на вербалізації самовільного бажання померти як хвороби або безумства. В *"Антігоні"* Софокла самогубство Антігони і Гемона провіднику хору здається "**безумством**" (*ἀβουλία*), від якого "**немає нічого гіршого**" (*ὅσῳ μέγιστον ἀνδρὶ πρόσκειται κακόν)* [Soph. Ant. 1240], ще раніше хор висловлює переконання, що *οὐκ ἔστιν οὕτω μῶρος ὃς θανεῖν ἐρᾷ* "немає настільки **дурного**, щоб прагнути померти" [Soph. Ant. 220]. Вустами хору висловлюється сподівання, що Еврідіка *γνώμης γὰρ οὐκ ἄπειρος, ὥσθ' ἁμαρτάνειν* "має досить **розуму**, щоб не схибити" [Soph. Ant. 1250], тобто, що вона не вчинить так само. У трагедії цього ж автора *"Трахінянки"* хор, дізнавшись про самогубство Деяніри, запитує: *Τίς θυμός, ἢ τίνες νόσοι τάνδ' αἰχμᾷ βέλεος κακοῦ ξυνεῖλε;* "**Який душевний стан чи яка хвороба** її на смерть вразила жалом меча?" [Soph. Trach. 882-885]. Таку смерть годувальниця називає *σχετλιώτατα πρός γε πρᾶξιν* "найжахливішою, яку можна було вчинити" [Soph. Trach. 890]. Неврівноважений стан Деяніри на момент самогубства підкреслюється ще й вживанням емоційно забарвленого слова *διαϊστόω* "знищувати": *αὑτὴν διηίστωσεν* "**себе знищила**", "себе зруйнувала" [Soph. Trach. 881]. В *"Іфігенії в Авліді"* Еврипіда головна героїня стверджує: *μαίνεται δ' ὃς εὔχεται θανεῖν* "**божевільний** той, хто молиться про смерть" [Soph. Iph.Aul. 1242], адже *κακῶς ζῆν κρεῖσσον ἢ καλῶς θανεῖν* "погано жити краще, ніж прекрасно померти" [Soph. Iph.Aul. 1243].

Натомість, для інших героїв самогубство уявляється єдино можливим звільненням від їх страждань. Зокрема, у трагедії

"Прометей закутий" Есхіла герой, замислюючись про самогубство, об'єктивує його на мовному рівні як **звільнення** від усіх мук (*τῶν πάντων πόνων ἀπηλλάγη*), **звільнення** від лих (*πημάτων ἀπαλλαγή*) [Aesch. Prom.V. 750-755]. Трагедія *"Прохачки"* того ж автора теж демонструє вираження значення самогубства у лексемах семантичного поля "свобода": *τὸ γὰρ θανεῖν ἐλευθεροῦται φιλαιάκτων κακῶν* "смерть **звільнить** нас від жахливих мук" [Aesch. Sup. 802], *ἀμφυγᾶς τίν' ἔτι πόρον τέτμω γάμου λυτῆρα;* "в який ще спосіб нам знайти **визволення** від цього шлюбу?" [Aesch. Sup. 802-807]. У трагедії Софокла *"Трахінянки"* Геракл, просячи свого сина Гіла його убити, запевняє його, що той стане *ὧν ἔχω παιώνιον καὶ μοῦνον ἰατῆρα τῶν ἐμῶν κακῶν* "цілителем і єдиним лікарем його мук" [Soph. Trach. 1214].

Частотна також вербалізація самогубства як блага або користі, проте у нашому випадку цінність розглядається не абсолютно, а релятивно – у відношенні до інших чинників: самогубство набуває ознак блага за умов відсутності певного блага в житті. Зокрема, у трагедії *"Прометей закутий"* Іо, співчуваючи героєві, говорить, що *κρεῖσσον γὰρ εἰσάπαξ θανεῖν ἢ τὰς ἁπάσας ἡμέρας πάσχειν κακῶς* "раз умерти **краще, ніж** щодня тяжко мучитись" [Aesch. Prom.V. 750-751]; вони не розуміють *τί δῆτ' ἐμοὶ ζῆν κέρδος* "яке ж **благо** в такому житті?" [Aesch. Prom.V. 747]. У розглянутій вже *"Антігоні"*, головна героїня, полемізуючи з Креонтом, говорить: *ὅστις γὰρ ἐν πολλοῖσιν ὡς ἐγὼ κακοῖς ζῇ, πῶς ὅδ' οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει* "тому, для кого в смутку безнастанному усе життя минає, чи не **благо** – смерть? [Soph. Ant. 463-464]. Електра в однойменній трагедії Еврипіда, почувши обманну звістку про смерть Ореста, каже: *ὡς χάρις μέν, ἢν κτάνῃ, λύπη δ', ἐὰν ζῶ· τοῦ βίου δ' οὐδεὶς πόθος* "я була б **рада**, якби мене вбили, і сумувала би з життя, бо немає у ньому предмета для бажання" [Eur. El. 821-822].

Зауважимо, що два типи самогубства, які вербалізуються як відносне благо/користь та звільнення/зцілення від страждань, є яскравими типами егоїстичного самогубства (у термінології Е. Дюркгейма), яке засуджувалось античними філософами класичного періоду. Аристотель у *"Нікомаховій етиці"* пише, що це ознака зніженості (*ἡ μαλακία*) – уникати труднощів і приймати смерть, не

тому, що вона прекрасна, а звільняючись від зла [Arist. Nic. Eth. 3.111ба11]; Платон же, розглядаючи цю тему у *"Законах"*, також засуджує тільки той вид самогубства, який здійснюється через малодушність і лінощі [Pl. Leg. 873C].

Ключова для давньогрецької культури опозиція честі та сорому (*τιμή* і *αἰδώς*) [Доддс 1951] виявляється в такій мотивації самогубства як збереження честі. Для героїнь-жінок самогубство часто є виходом під час загрози тілесного збезчещення: так, Єлена в однойменній трагедії Еврипіда, перш ніж замислитись про найкращий спосіб самогубства, говорить: *ἀλλ᾽ ὅταν πόσις πικρὸς ξυνῆι γυναικί, καὶ τὸ σῶμ᾽ ἐστὶν πικρόν. θανεῖν κράτιστον* "якщо жінка поєднається із незаконним чоловіком, то й тіло стане їй гірким; **краще померти**" [Eur. Hel. 296-297]. У *"Гекубі"* Еврипіда Поліксена, не бажаючи ставати рабою, говорить своїй мамі: *συμβούλου δέ μοι θανεῖν πρὶν αἰσχρῶν μὴ κατ᾽ ἀξίαν τυχεῖν* "розділи зі мною бажання **померти, перш ніж мене охопить сором**" [Eur. Hec. 373-374]. Їй вагоміше бути вільною, хоч би й *Ἅιδηι προστιθεῖσ᾽ ἐμὸν δέμας* "віддаючи Аїду тіло" [Eur. Hec. 368]. Йому готові радше покоритися і Данаїди, які у *"Прохачках"* Есхіла висловлюють палке бажання "повиснути у фатальній петлі", адже *πρὶν ἄνδρ᾽ ἀπευκτὸν τῷδε χριμφθῆναι χροΐ· πρόπαρ θανούσας [δ᾽] Ἀίδας ἀνάσσοι* "**краще** нехай Аїд володарює над нами мертвими, **ніж це тіло підступному ворогу віддати**" [Eur. Sup. 790-791]. Федра Еврипіда і Аякс Софокла теж понад усе бояться сорому, проте уже після здійснених ними ганебних учинків. Замисливши самогубство, Федра говорить корифею, що ще має спосіб *εὐκλεᾶ μὲν παισὶ προσθεῖναι βίον* "зберегти потомству **добру славу**" [Eur. Hip. 717], бо не хоче *οὐ γάρ ποτ᾽ αἰσχυνῶ γε Κρησίους δόμους* "**осоромити** критську землю" [Eur. Hip. 719] і *οὐδ᾽ ἐς πρόσωπον Θησέως ἀφίξομαι αἰσχροῖς ἐπ᾽ ἔργοις οὕνεκα ψυχῆς μιᾶς* "не прийде до лиця Тесея після **ганебних** справ заради свого життя" [Eur. Hip. 720-721]. Аякс же після свого ганебного нападу безумства, яке він вважає *θανάτῳ γὰρ ἴσον πάθος ἐκπεύσῃ* "нещастям, рівним смерті" [Soph. Aj. 215], намагається самогубством не тільки відновити свою загублену честь, а й довести свою мужність: *τοιάδ᾽ ἀφ᾽ ἧς γέροντι*

δηλώσω πατρὶ μή τοι φύσιν γ' ἄσπλαγχνος ἐκ κείνου γεγώς "цим покажу своєму старому батьку, що **не малодушним** я від нього народився" [Soph. Aj. 471-472]. Прагнення до життя за таких обставин опиняється на протилежному ціннісному полюсі і асоціюється із ганьбою: *Αἰσχρὸν γὰρ ἄνδρα τοῦ μακροῦ χρῄζειν βίου, κακοῖσιν ὅστις μηδὲν ἐξαλλάσσεται* "соромно бажати жити далі людині, яка не бачить нічого, крім лих" [Soph. Aj. 474-475]. Аякс упевнений, що благородній людині слід *ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι* "або прекрасно жити, або прекрасно померти" [Soph. Aj. 480]. Ця біномінальна опозиція, продиктована суспільством, не залишає Аяксу вибору. Каплан і Швар роблять висновок, що для персонажів грецької трагедії "досягти героїзму важливіше за саме життя, і ця мета часто вимагає принесення власного життя в жертву" [Каплан 2000, 3]. Якщо слідувати філософському осмисленню самогубства Платоном, Аякс і Федра були би виправдані через нестерпний для них сором: такі випадки філософ наводить як виняток у своєму в цілому осудливому ставленні до суїциду [Pl. Leg. 873c].

Як самопожертва самогубство найбільш яскраво об'єктивується на мовному рівні у трагедії *"Фінікіянки"*. Син Креонта Менекей заколює себе, щоб врятувати рідне місто від спустошення. Самозречення героя підкреслюється вживанням на позначення його заколення лексеми ***σφάζω*** [Eur. Phoen. 110] – дієслова, яке в епічній традиції передусім позначало дію жертвоприношення. Своє самогубство Менекей описує як *θανάτου δῶρον οὐκ αἰσχρὸν πόλει δώσων* "не ганебний дарунок смерті для міста", з метою *νόσου δὲ τήνδ' ἀπαλλάξω χθόνα* "врятувати землю від хвороби" [Eur. Phoen. 113-114].

В *"Аяксі"* вербалізація самогубства як самопожертви співіснує з вербалізацією самогубства як вбивства іншими, що репрезентується на мовному рівні, коли герой проектує власне прагнення до саморуйнації на інших суб'єктів. Від початку Аякс позиціонує себе як жертва зовнішніх сил: *Ἀλλά μ' ἁ Διός <μ'> ἀλκίμα θεὸς ὀλέθριον αἰκίζει* "Відважна богиня, Зевса донька, смерть мені несе" [Soph. Aj. 401-402], *πᾶς δὲ στρατὸς δίπαλτος ἄν με χειρὶ φονεύοι* "Все військо стрімко наступає вперед, щоб мене вбити своїми руками" [Soph. Aj. 407-408], *πρὸς τῶν Ἀτρειδῶν ὡς*

διόλλυμαι τάλας "з вини Атрідів я погублений" [Soph. Aj. 839]. У передсмертному монолозі і далі у тексті часто вживаються лексеми, похідні від *σφάζω* "убивати", "зарізати в жертву": так, сам акт самогубства вербалізується як *αὐτοσφαγῆ* "самовбивство", "**принесення себе в жертву**" [Soph. Aj. 841, 1318], а знаряддя самогубства ніж – як *σφαγεὺς* "вбивця" [Soph. Aj. 814], Текмесса після смерті називає Аякса *νεοσφαγὴς* "недавно вбитим" [Soph. Aj. 898]. Про той же фатальний ніж Тевкр після знаходження трупа говорить як про убивцю (*φονεύς)* [Soph. Aj. 1026]. Таким чином у трагедії вербалізується намагання перенести відповідальність за вчинок самогубства на інших суб'єктів. Подібне перенесення провини, але уже самим суб'єктом, відбувається і в *"Антігоні"*, коли Креонт заявляє, що це він ненавмисно убив свого сина (*ὦ παῖ, σέ τ' οὐχ ἑκὼν κάκτανον*) [Soph. Ant. 1340].

Для Аякса, однак, цінність самогубства полягає ще й у можливості таким чином помститись Атридам: перед самогубством він просить в Ериній – богинь помсти – щоб Атриди померли такою ж лихою смертю, як умирає він із їхньої вини [Soph. Aj. 839-843]. Текмесса ж після смерті Аякса погрожує Атридам: *Ἴσως τοι, κεἰ βλέποντα μὴ 'πόθουν, θανόντ' ἂν οἰμώξειαν ἐν χρείᾳ δορός* "живого не цінували, та за мертвим, либонь, **заплачуть** у нужді військовій" [Soph. Aj. 960-961]. Тож у цьому випадку самогубство уявляється і як можливість відплатити своїм ворогам і змусити їх шкодувати за собою. Самогубство об'єктивується (серед іншого) як помста і в *"Іполіті"*: Федра говорить, що іде з життя, щоб Іполіт, *τῆς νόσου δὲ τῆσδέ μοι κοινῆι μετασχὼν σωφρονεῖν μαθήσεται* розділивши її хворобу, **навчився смиренню** [Eur. Hip. 730-731].

Зауважимо, що в давньогрецькій трагедії класичної доби ми не знаходимо моделей об'єктивації самогубства як осквернення *μίασμα*, що характерно для написів архаїчної доби [Garrison 1991, 2], і як гріха, що більше притаманно для християнської картини світу.

Отже, у давньогрецькій трагедії класичної доби концепт *САМОГУБСТВО* отримує дуальну оцінку і водночас об'єктивується як хвороба і як зцілення, як безумство і як благо, що свідчить про неоднозначне ставлення суспільства епохи розквіту полісного устрою до цього явища. Проте, можна стверджувати, що абсолютно негативно марковані метафори зустрічаються рідко і виключно у

трагедіях Софокла. В аксіологічному вимірі самогубство вербалізується як релятивна цінність: часто воно позитивно марковане порівняно з негідним життям, втратою честі, загрозою життю інших людей, що в ієрархії цінностей давньогрецького соціуму сприймається як більше зло, ніж добровільна смерть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аванесов С.С.* Введение в философскую суицидологию. Томск: ТГУ, 2000. – 122 с.

2. *Арістотель.* Нікомахова етика / Αριστοτελους. Ηθικα Νικομαχεια. – К.: Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с. Доддс Э.Р. Греки и иррациональное / Пер. с англ., коммент. и указатель С. В. Пахомова; Послесл. Ф. Х. Кессиди. – СПб.: Алетейя, 2000. – 507 с. – (Античная библиотека).

3. *Дюркгейм Э.* Самоубийство: Социологический этюд/Пер, с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова.—М.: Мысль, 1994.— 399 с.

4. *Ищук-Фадеева Н.И.* Концепт САМОУБИЙСТВА в русской драматургии ("Самоубийца" Н. Эрдмана) // Вестник ТГПУ 2011 №7. Электронный ресурс. Режим доступа: http://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-samoubiystva-v-russkoy-dramaturgii-samoubiytsa-n-erdmana

5. *Mel D.* Faber. Suicide and Greek Tragedy. Sphinx Press, 1970. – 208 p.

6. *Garrison E.P.* Attitudes Towards Suicide in Ancient Greece. Transactions of the American Philological Association (1974-), Vol. 121, (1991), pp. 1-34.

7. *Garrison E.P.* Groaning tears: ethical and dramatic aspects of suicide in Greek tragedy. Mnemosyne, bibliotheca classica Batava: Supplementum Mnemosyne. 147. BRILL, 1995. – 210 p.

8. *Kaplan K., Schwar M.* A Psychology of Hope: A Biblical Antidote to Greek Tragedy and Suicide. Journal of Psychology and Judaism, Vol. 24, No. 1. (1 March 2000), pp. 3-4.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2013

Крамар Н. А., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЯЗЫКОВАЯ ОБЪЕКТИВАЦИЯ КОНЦЕПТА *САМОУБИЙСТВО* В ДРЕВНЕГРЕЧЕСКОЙ ТРАГЕДИИ КЛАССИЧЕСКОЙ ЭПОХИ

В статье исследуется концепт САМОУБИЙСТВО в трагедиях Эсхила, Софокла и Еврипида. Выделены базисные и окказиональные

модели метафоризации концепта САМОУБИЙСТВО. Проанализированы образная и ценностная составляющие концепта в древнегреческой картине мира классической эпохи.

Ключевые слова: *концепт, самоубийство, вербализация, древнегреческая трагедия.*

KRAMAR N.A.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGAUGE MANIFISTATION OF THE CONCEPT *SUICIDE* IN CLASSICAL ANCIENT GREEK TRAGEDY

The article focuses on the verbalization of the concept SUICIDE in tragedies by Aeschylus, Sophocles, and Euripides. Basic and occasional models of metaphorization of the concept SUICIDE are distinguished. Figurative and axiological constituents of the concept in ancient Greek world model of the classical period are analyzed.

Key words: *concept, suicide, verbalization, ancient tragedy.*

УДК 81’276.3-055.1/ . 2

Крижановська М.В., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У СІМЕЙНІЙ АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНІЙ КОНФІГУРАЦІЇ "ЧОЛОВІК-ЖІНКА" (на матеріалі сучасної італійської мови)

Статтю присвячено аналізу дослідженню особливостей когнітивних процесів в адресантно-адресатній конфігурації "чоловік-жінка" у процесі формування сімейного дискурсивного простору. Отримані дані свідчать про існування таких особливостей когнітивних процесів сімейного дискурсу, як гендерна маркованість інформації, посилання на заповнені когнітивні лакуни, вербалізація спільного об’єму інформації та актуалізація ідіомаркованої інформації про адресата.

Ключові слова: *сімейний дискурсивний простір, когнітивні процеси, гендерна маркованість, когнітивні лакуни, спільний обсяг інформації, ідіомаркована інформація.*

Дослідження дискурсу на цьому етапі спираються на головні парадигми сучасного наукового знання – когнітивну та комунікативну. У когнітивній парадигмі у фокусі дослідження знаходиться зв'язки мови з усіма пізнавальними процесами, способами фіксації, класифікації, обробки, зберігання інформації [5, с.101].

Сучасні дослідження дискурсивного простору підкреслюють важливість когнітивнго складника інтеракції як основи розуміння, інтерпретації, накопичення та структуризації знань [8]. Окремі дослідники роблять акцент на здатності когнітивних процесів маркувати належність окремої особистості до групи (the Cognizer as Group member) [7, с.320-347], когнітивному аспекті значення та функціонування граматичних засобів [1, с.10-14], безпосередньому зв'язку між лексичним значенням слова і когнітивними результатами та когнітивними способами опрацювання отриманої інформації [5, с.102]. Врахування особливості когнітивних процесів дозволяє глибоко інтерпретувати соціокультурну національно-специфічну складову дискурсу, вивчати когнітивну основу ситуацій комунікативної синхронії та асинхронії [4, с.35, с.42], а також враховувати конітивний механізм формування дискурсивного простору [4, с.35-43]. Особливості когнітивних процесів залежать також від специфіки стосунків в адресантно-адресатній конфігурації, особливостей накопичення, класифікації та маркування інформації представниками двох гендерів. Когнітивні процеси, безперечно, є одним із важливих чинників модифікації динаміки та тональності спілкування у процесі формування сімейного дискурсивного простору.

Актуальність викладеного в статті дослідження зумовлена відсутністю дослідження особливостей когнітивних процесів у сімейній адресантно-адресатній конфігурації "чоловік-жінка" на матеріалі сучасної італійської мови.

Мета статті полягає у визначенні специфіки вербалізації процесу когніції під час формування дискурсивного простору сім'ї.

Об'єктом виступає дискурс сучасної італійської сім'ї, проаналізований у межах дискурсології, когнітології та комунікативної лінгвістики.

Предмет дослідження становлять лексико-граматичні та структурно-дискурсивні патерни когнітивних репрезентацій сімейної дійсності в ситуаціях комунікативної синхронії та асинхронії.

Матеріалом дослідження стали відеозаписи автентичних програм ток-шоу італійського телебачення, тексти сучасних книг італійською мовою на сімейну тематику, Інтернет-матеріали, у тому числі відео- та аудіозаписи дослідників особливостей сімейної комунікації.

Наукова **новизна** визначається тим, що вперше на матералі сучасної італійської мови досліджуються особливості когнітивних процесів у сімейній адресантно-адресатній конфігурації "чоловік-жінка" на матеріалі сучасної італійської мови, вперше виділено та описано лексично-граматичні елементи, за допомогою яких вербалізуються когнітивні процеси в ситуаціях комунікативної синхронії та асинхронії.

Відомий дослідник дискурсу Т. ван Дейк зазначає, що унікальність продукування дискурсу окремою особистістю полягає в індивідуальному використанні "соціокультурного репертуару знань" з різною метою [8, с.17].

Численні дослідження функціонування мозку чоловіків та жінок за допомогою методу магнітного резонансу підтверджують той факт, що процеси просторового, логічного, лінгвістичного сприйняття та класифікації дійсності є гендерно залежними. Відповідно, процеси сприйняття інформації, мовленнєві реакції на одні й ті ж комунікативні події, вибір мовленнєвих стратегій і тактик для досягнення однієї і тієї ж мети, вербалізація однієї і тієї ж дійсності можуть значно відрізнятися у чоловіків та жінок [6, с.48-52, с.120-142]. Отже, апріорі ми відштовхуємося від факту існування відмінностей процесів когніції у чоловіків та жінок. У нашому дослідженні ми спробуємо визначити, особливості когнітивних процесів в адресантно-адресатній конфігурації (ААК) "чоловік-жінка".

Особливістю когнітивної діяльності людини є чуттєве сприйняття об’єктивної дійсності, "яке, в першу чергу, передбачає сприйняття об’єктів в конкретному просторі" [1, с.13]. На нашу думку, когнітивною основою створення спільного дискурсивного простору сім’ї є постійне сприйняття та класифікація інформації у процесі інтеракції між чоловіком та жінкою, що починається із зіткнення гендерномаркованих когнітивних складників комунікативної поведінки адресанта та адресата. На дошлюбній стадії спілкування в інтеракції, як правило, актуалізуються ідеалізовані уявлення про адресанта [2; 3], що виявляється у використанні порівнянь із позитивним аксіологічним складником, компліментів, іменників позитивної оцінки *sole, cuore, amore,*

anima gemella, cucciolo, cucciolotto, *vero, unico, adorato, amato*, прикметників *mio, tuo*: *Sei il mio sole. Ti porto nel mio cuore. Sei l'amore di tutta la mia vita. Ho trovato te, la mia anima gemella. Lucia scrive al suo cucciolotto: sei 'unico uomo della mia vita. Amore mio, mio adorato Valentino, mi manchi!*

Залишаючи за межами дослідження специфіку інтеракції в ААК "чоловік-жінка" на дошлюбному етапі спілкування, зауважимо, що специфіка когнітивних процесів в сімейній ААК зумовлена передусім **тривалістю, постійністю інтеракції, накопиченням особистісно маркованої інформації** про адресата та – з плином часу – накопиченням інформації про особистісні ідіохарактеристики комунікативної поведінки, динаміки конфліктної поведінки, специфіки побудови стратегій і тактик спілкування.

Оскільки спілкування відбувається у присутності представників двох гендерів, то, на нашу думку, першою специфічною рисою когнітивних процесів у сімейній адресантно-адресатній конфігурації є їхня ґендерна маркованість: як у ситуації комунікативної синхронії, так і в ситуації комунікатвиної асинхронії інтеракція визначається постійністю звертання до фемінінної або маскулінної специфіки комунікативної поведінки. У ситуації комунікативної синхронії, адресант, як правило, підкреслює типові позитивні ґендерно марковані характеристики адресата: *Ho sposato un santo, un lavoratore onesto, che sa essere responsabile, mi sento amata e coccolata da lui. Lei è una donna al di sopra delel righe, tenera, affettuosa.*

Ma signora, è stato un uomo eccezionale, è stato un padre di famiglia eccezionale. Non lo dico perchè è malato, lo dico perchè lo penso veramente. Se Lei calcola 8 anni di fidanzamento e 50 anni di matrimonio. Insomma dico qualcosa ci sarà

Навпаки, у ситуаціях комунікативної асинхронії саме гендерно марковані характеристики чоловіка та жінки часто відіграють конфліктогенну роль; на типово чоловічі або типово жіночі негативні стереотипи спирається процес емоційної аргументації; негативні аксіологічні узагальнення базуються на негативних фемінінних або маскулінних рисах: *Tutti gli uomini sono fessi! Ma perchè ogni donna cerca di dominare in casa?! Le donne, caro mio, ti prendono per la gola, ma poi rischi di essere strangolato!*

Lui mi accusa sempre che il bambino che è in me è più forte dell'uomo che ci dovrebbe essere. Tu sei un incosciente! Hai capito o no?! Tu sei un incosciente!Hai perso 5 posti di lavoro!

Другою особливістю когнітивних процесів в сімейній ААК є **вербалізація обсягу інформації –** відомої як адресанту, так і адресату, – **накопиченої у процесі формування сімейного дискурсивного простору.** Актуалізація у мовленні спільного інформаційного складника відбувається за допомогою дієслів *sapere, conoscere, capire, condividere*, причому використовуються прислівники-інтенсифікатори *perfettamente, sicuramente*, які, у свою чергу, маркують достовірність факту наявності спільних знань (shared knowledge)*: Lo sai, che sappiamo che... ambedue sappiamo che...Conosco questo gallo! Già che ti conosco, posso suggerirti una cosa da fare! Lo sai sicuramente che io ti voglio bene...capisco perfettamente le tue motivazioni...Lei sicuramente condivide il tuo punto di vista.*

У процесі інтеракції адресант та адресат використовують прикметники *solito* та *stesso* в препозиції до власних імен адресата з метою **імпліцитної вербалізації ідіоспецифічного знання** про особистість адресата, тобто знання про риси характеру, специфіку поведінки та настрою, особливості комунікативної поведінки в ситуаціях комунікативної синхронії та асинхронії: *Non è lo stesso Giorgio. É tornata ad essere la solita Anna che conoscevo da anni. Non è più lo stesso Andrea.*

У процесі формування сімейного дискурсивного простору як адресант, так і адресат мають змогу посилатися на значний пласт інформації "з блоку минулого", тобто **спиратися на результати когнітивних процесів у сімейній ААК,** а саме на вже заповнені когнітивні лакуни. Ми вважаємо, що у цьому випадку відбір та використання використання інформації з боку адресанта є селективним; характер селекції, специфіка відбору фактів залежить від наявності \ відсутності глобальної кооперативної інтенції адресанта. Вербалізація інформації "з блоку минулого" відбувається за допомогою займенників *lo, la, li, le,* часток *ci, ne*: *Ne sono stufo!Me ne frego!Ne ho fin sopra i capelli! Ti ricordi, anche due anni fa eravamo disperati eppure ce l'abbiamo fatta! Lo sapevo lo sapevo, come sempre, hai sperperato tutti i soldi! Ma tu non cambi mai! Lo stesso arrogante e presuntuoso! E mia mamma mi ha detto: ecco un ragazzo che va bene per te! Mio papà ti voleva un mondo di bene, lo sai.*

Значну роль у процесі сімейної інтеракції, таким чином, починає відігравати **вербалізація вже отриманих результатів когнітивних процесів в сімейній ААК**, що реалізується у мовленні чоловіка та жінки за допомогою посилань на імпліцитну інформацію, присутню в дискурсі окремої сім'ї. Така інформація,

на нашу думку, може мати нейтральне, позитивне та негативне забарвлення завдяки процесам валоративної класифікації, яким вона підлягала під час її обробки адресантом у процесі формування спільного сімейного простору.

Серед нейтральної інформації переважають фактуальні дані – відомості про ролі окремої дискурсивної особистості в сім'ї, дати важливих подій, інформація про оточуючих, з якими спілкуються чоловік та жінка, географічні назви місця народження, роботи, відпочинку, які часто використовуються в сімейному дискурсі: *Noi vi abbiamo pensato il 16 di questo mese (la data di scomparsa del membro della famiglia), vi stiamo vicini. E allora, il 5 che cosa facciamo (per la festa di compleanno del figlio)? Come al solito, a Verona (posto dove trascorrono le vacanze) quest'estate, che ne dite? E Sergio (come va il tuo colegga)? Si torna a Rimini (andiamo a casa), ragazzi! Aspetta che arrivano i nonni (che sollievo, avverte la moglie il marito, potranno staccare la spina)!*

Серед позитивно маркованої інформації присутня вторинна номінація членів родини за допомогою метафор, порівнянь, біблійних алюзій: *Ecco il mio raggio di sole! Chiama la mia pecorella!*

Негативно маркована інформація представлена негативними порівняннями з близькими родичами, як правило, з батьками адресанта. У мовленні адресанта вербалізується інформація про негативні комунікативні події з минулого родини (сварки, суперечки), причому використовуються посилання на циклічність, повторення ситуацій комунікативної асинхронії за допомогою сталих виразів *per l'ennesima volta, dire mille volte*, іменників *storia, ritornello, discorso* у поєднанні з прикметниками *solito, stesso: Sei come tua madre! Sei uguale al tuo padre! Ma ti ho detto mille volte di non chiedere le indicazioni stradali ai passanti quando io sono al volante! Già, la stessa storia! Basta con questo ritornello! Quando cerco di parlarti sul serio, esce immancabilmente una scenata. Basta con questa scena napoletana!*

У процесі емоційної аргументації в ситуації комунікативної асинхронії використовуються гендерно марковані узагальнення щодо поведінки адресанта: *Ti comporti come tutti gli uomini! Tutte le donne fanno cosi! Vedi, è tipico delle donne di lamentarsi delle disattenzioni del marito!*

Таким чином, у мовленні жінки та чоловіка відбувається **вербалізація спільного когнітивного складника сімейного**

дискурсу, який містить негативно, позитивно або нейтрально марковану інформацію про особистісні характеристики адресата, спільний життєвий досвід, особливості ведення аргументативного процесу, ідіомарковані характеристики комунікативної поведінки, у тому числі наявність / відсутність комунікативного лідерства, тенденції до надання негативних / позитивних оцінок, наявності відсутності бажання домінувати над ситуацією інтеракції: *E tu vuoi come sempre dir la tua! Già, questo mi ricorda le situazione in cui ci siamo cacciati due anni fa! Zitto, posso almeno finire il discorso?! Sei sempre così dominante, arrogante, non lo sopporto più! Ho sposato un mostro. Mi menava ogni sera. Non sa voler bene, questa persona.*

Отже, специфікою когнітивних процесів у сімейній ААК є наявність та постійне посилання на гендерно маркований когнітивний складник сімейного дискурсивного простору, вербалізація спільного когнітивного складника сімейного дискурсу, вербалізація результатів когнітивних процесів у процесі формування сімейного дискурсу, аксіологічне маркування блоків інформації "з минулого" з подальшим імпліцитним посиланням на неї у процесі аргументації: *Come hai potuto dire una cosa simile? Non è da te! Io ti conosco! Paola! Paola! Ti avverto...mi conosci, no?! Ora ti picchio!Sai com'è fatta lei! Sai com'è! Vuole sempre dir la sua!So come apprezzi Giovanni.So perfettamente che cosa mi dirà appena torno a casa!Mi farà una bella lavata di testa!E...sai come fatto...scatti d'ira e poi tra due ore...tutto dolce. E io questo gallo lo conosco! Eh, Maria, sappiamo di che cosa si tratta! Mari? Solito, fa le sue piccole cose, soffre di suoi acciacchi. Mio marito è un tenerone, capisce noi, donne, ed è molto attento a tutte le sfumature dell'umore di donna.*

Вищеназвана специфіка когнітивних процесів надає сімейному дискурсу динамічності, високої інтенсивності та ефективності передачі інформації в ААК "чоловік-жінка", впливає на специфіку ведення аргументації, а також уможливлює **ексклюзивний характер інтеракції в ААК "чоловік-жінка"**, тобто впливає на потенційну комунікативну закритість когнітивних процесів для сторонніх осіб.

Висновки. Формування сімейного дискурсивного простору невід'ємно пов'язане з вербалізацією у мовленні чоловіка та жінки когнітивного складника сімейної інтеракції. Специфічними рисами когнітивних процесів в ААК "чоловік-жінка" є вербалізація спільного когнітивного складника, вербалізація ідіоспецифічної

інформації про адресата, посилання на заповнені когнітивні лакуни та гендерна маркованість процесів когніції.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним є подальше дослідження особливостей когнітивних процесів в ААК "чоловік-жінка" у постконфліктних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.*Багрій О.І.* Когнітивний аспект значення та функціонування граматичних засобів вираження темпоральності в сучасній англійській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 1. – К.: Київський національний університет, 2002. – С. 10 – 14.

2.*Гумеров П.* Он и она в поисках супружеского согласия. Москва: из-во православной патриархии, 2009. – 188 с.

3.*Гумеров П.* Семейные конфликты: профилактика и лечение (взгляд православного священника). – Москва: Основы православной культуры, 2010. – 200 с.

4.*Крижановська М.В.* Мовленнєві чинники формування дискурсивного простору телевізійного ток-шоу (на матеріалі сучасно італійської мови) Диссер. на здоб. ступ. канд.. філол.. наук. – Київ. – 2010. – с.245.

5.*Курченко О.О.* Інтеграція когнітивного підходу до лінгвістичного аналізу // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 1. – К.: Київський національний університет, 2002. – С. 100 – 103.

6.*Пиз Алан и Барбара.* Язык взаимоотношений мужчина и женщина (как научиться бесконфликтно обращаться с противоположным полом). – СПб.: Издательский дом Гутенберг, 2000. – 236 с.

7.*Conder S.* Social Congnition and Discourse / S. Conder, C. Antaki // Discourse as Structure and Process. A Multidisciplinary Introduction ; [Edited by Dijk T.A., van]. – Vol. 1. – Sage Publications. London : Thousand Oaks. New Delhi, 1997. – P. 320–347.

8.*Dijk T. A. van.* The Study of Discourse / Teun. A. van Dijk // Discourse as Structure and Process. – Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 1997. – P. 11–39.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ricomincio da qui, 10.01.08; Al posto tuo, 28.10.05; Cominciamo bene, 20.07.07; Al posto tuo, 17.11.06

Стаття надійшла до редакції 18.04.13

Крижановська М.В., к.филол.н.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНЫХ ПРОЦЕССОВ В СЕМЕЙНОЙ АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНОЙ КОНФИГУРАЦИИ "МУЖЧИНА-ЖЕНЩИНА" (на материале современного итальянського языка)

Статья посвящена исследованию особенностей когнитивных процессов в адресантно-адресатной конфигурации "муж-жена" в процессе формирования семейного дискурсивного пространства. Полученные результаты свидетельствуют про существование таких особенностей когнитивных процессов семейного дискурса, как гендерное маркирование информации, ссылки на заполненные когнитивные лакуны, вербализация общего объема знаний и актуализация идиомаркированной информации про адресата.

Ключевые слова: *семейное дискурсивное пространство, когнитивные процессы, гендерное маркирование, когнитивные лакуны, общий объем знаний, идиомаркированная информация.*

Kryzhanovska M.V., Ph.D.,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

COGNITIVE PECULIARITIES OF INTERACTION WITHIN ADDRESSOR-ADRESSEE CONFIGURATION "HUSBAND-WIFE" (on the material of modern Italian language)

The article is devoted to the analysis of cognitive peculiarities of interaction within addressor-addressee configuration "husband-wife" in the process of family discourse space's creation. The results obtained prove the existence of family discourse cognitive processes' peculiarities: gender-marking, allusion to the filled cognitive gaps, verbalization of shared information and actualization of idio-marked information about the addressee.

Key words: *family discourse space, cognitive processes, gender-marking, cognitive gaps, shared information, idio-marked information.*

УДК 81:1

Крисальна Ю.В., магістр,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕЛІГІЙНІ КОНЦЕПТИ В НЕРЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ
(на матеріалі сучасних англомовних медійних текстів)

Стаття окреслює особливості оприявлення релігійних концептів у сучасному медійному просторі. Представлено авторське бачення поняття "нерелігійна комунікація". У статті подається класифікація вербалізаторів релігійних концептів у нерелігійній комунікації та огляд основних комунікативних завдань, що передбачають їх використання.

Ключові слова: *релігійний концепт, релігійна комунікація, вербалізація, нерелігійна комунікація, сучасний медійний простір.*

Медійний простір, що включає друковані, аудіо (радіо, підкасти), відео (телебачення, відео підкасти), інтернет (блоги, соціальні мережі, сайти новин тощо) ресурси є одним із ключових засобів масового впливу, основним середовищем життєдіяльності сучасної людини. Релігійні концепти в медіа мають різноманітні форми оприявлень як вербальних так і невербальних.

У царині гумнітарних наук наявний процес нашарування абстрактних термінів і понятть, що призводить до понятійної і сутнісної дифузії, а згодом і дисперсії термінологічного апарату. Терміни "парадигма", "дискурс", "концепт" мають численні потрактування, що природно, зважаючи на їх нещодавнє введення і популяризацію в гуманітарній площині. Тож, введення поняття "релігійний концепт" вимагає особливої чіткості у розумінні поняття "концепт" взагалі.

Зарубіжна когнітивна лінгвістика, починаючи з 1970-х років, вивчає взаємозв’язки мовних структур поза мовленням, а саме когнітивні принципи і механізми не тільки на суто мовному рівні, залучаючи до розгляду основні засади мовної категорізації, а і на загальному формальному рівні, зважаючи на іконічність, мовну економію тощо. До проблеми концептів звертались такі дослідники як Уоллес Чейф, Чарльз Філмор, Джордж Лакоф, Рональд Лангакер, Леонард Талмі та інші.

У вітчизняній лінгвістиці існує три основні підходи до визначення поняття концепту. Культурологічний підхід розглядає мову лише як інструмент чи форму вербалізації концептів (Ю.С.

Степанов). Семантичний підхід зміщує акцент із концепту на мову і наголошує, що єдиним джерелом концептотворення є семантична структура лексеми (Н.Д. Арутюнова, А.Д. Шмельов, Т.В. Булигіна). Лінгво-культурологічний підхід представляє позицію згідно якої концепт формується під час встановлення зв'язку між значенням слова та індивідуальним чи колективним досвідом, отже концепт є своєрідною посередньою ланкою між словом і реальністю (Д.С. Лихачов, К.С. Кубрякова).

У статті за основоположне обрано визначення М.В. Пименової: "концепт – це певне уявлення про фрагмент світу чи частину такого фрагменту, яке має складну структуру, що виражається різними способами і засобами. Концептуальна ознака об'єктивується у закріпленій і вільній формах поєднань відповідних мовних явищ – репрезентативів концепта. Концепт відображає категоріальні і ціннісні характеристики знань про деякі фрагменти світу. В структурі концепта відображаються ознаки, які є функціонально значущими для відповідної культури. Повний опис того чи іншого концепта, значущого для певної культури є можливим тільки у разі дослідження найбільшого набору засобів його вираження"[7].

Виходячи з цього визначення, релігійний концепт – це ментальне утворення, яке містить інформацію, що прямо чи опосередковано пов'язана з релігіями, релігійними вченнями, послідовниками та критиками цих учень, релігійним предметним рядом, аксіологічними, культурологічними, історичними, географічними характеристиками релігій; є результатом синтезу власного особистісного досвіду індивіда із загальним культурним, соціальним досвідом суспільства, і являє собою неодмінний складник особистісної концептосфери.

Поняття нерелігійної комунікації доцільно розглядати як антонімічне відносно "релігійної комунікації". Втім, термінологічні визначеня ще знаходяться у стадії становлення. Серед зарубіжних науковців дослідження на рівні лінгвістики проводив Девід Крістал, який вивчав літургійні тексти в компаративному міжконфесіному аспекті [10]. Стефан О'Лірі і Бренда Брашер розглядають інтернет-простір і різноманітні вияви релігійної комунікації від "електронних церков", "релігійних форумів" та "ресурсів з екуменічного діалогу" до антирелігійних гумористичних замальовок (наприклад, "молитва до сисадміна" як

пародія на "Отче наш"), які вже складно віднести до парадигми власне релігійної комунікації [12].

Браян Тернер досліджує соціологічний аспект релігійної комунікації і стверджує, що інформаційна сучасність призводить до споживацького ставлення до релігії, а, отже, до нівеляції її як аксіологчної домінанти [13].

Проблемою визначення поняття "релігійна комунікація" у зарубіжній лінгвістиці займався Томас М. Лессл. За його визначенням "релігійна комунікація метафорична, така, що не зводиться до жодної форми нефігуративного вираження; така, що визначає метафізичні об'єкти означення, які можна осягнути, втім неможлво визначити [11].

І.В. Бугаєва розглядає існуючі підходи у вітчизняній лінгвістиці [2]. Так, Л.П. Крисін виділяє "релігійно-проповідницький стиль" [5] Г.Г. Слишкін [9] та В.І. Карасик розрізняють "релігійний дискурс" [4]; Й.-П.ван Ноппен [Цит. за: 3] пропонує цілий лінгвістичний напрямок "теолінгвістика", який "намагається описати, як людське слово може бути використане відносно Бога, а також, яким чином мова функціонує в релігійних ситуаціях, в ситуаціях, які не відповідають жорстким стандартам безпосередньої односторонньої комунікації, і які, не дивлячись на це, співпадають з логікою його опису у відповідних формах, таких, як метафора чи мовленнєвий акт", – як зазначає вітчизняний теолінгвіст А.К. Гадомський [Цит.за: 3]. Сама І.В. Бугаєва підтримує підхід до розгляду реалій релійгіної комунікаціїї як "релігійного соціолекту – мовлення групи людей, об'єднаних ціннісними орієнтирами і соціальною установкою у різних комунікативних ситуаціях"[2].

У ході дослідження базовим вважалося визначення Н.Б. Мечковської, згідно якого власне "релігійна комунікація має два основних напрямки: від Бога до людини і від людини до Бога. Перший напрямок обумовлює існування таких жанрів релігійної комунікації, як Одкровення Бога і пророча проповідь Одкровення людям. З другим напрямком пов'язані богослужіння і молитва. Таким чином, Одкровення, проповідь і молитва є фундаментальними жанрами релігійної комунікації, а інші жанри є другорядними"[6]. Таке визначення суголосить із етимологічним значенням слова "релігія", яке Августин Блаженний тлумачив як "возз'єднання людини з Богом" (від лат. – reeligere) [1].

Зважаючи на потрактування Н.Б. Мечковської, нерелігійна комунікація – така, що не передбачає комунікативного зв'язку між людиною і Богом як задачі комунікації. Нерелігійна комунікація може торкатися тем пов'язаних із релігією, наприклад, звертаючись до релігійних подій чи явищ, описуючи чи характеризуючи їх. Так, на більшості сучасних сайтів новин інформація про церкву чи події, пов'язані з релігійним простором, представлені в розділі "Суспільство" і не є зразками релігійної комунікації, наприклад – новини про смерть патріарха [14], обрання нового Папи Римського [15] чи, навіть, королівське весілля (вінчання принца Уільяма та Кейт Мідлтон) [16].

У ході дослідження було застосовано дистрибутивно-систематичний, структурно-формалістичний, порівняльний методи, а також метод семантичного розгортання, елементи кількісного та компонентного аналізу. Після залучення цих методів нами було виявлено, що у нерелігійній комунікації використовується апеляція, зокрема і до релігійних концептів, з певною комунікативною метою: 1) для сакралізації та урочистості здебільшого у політичному, юридичному, дипломатичному дисурсах (наприклад: *So help me God* – остання фраза інавгураційної промови президента США [17] та спікера Палати Общин Британського парламенту *I ... do swear by All Mighty God ... so help me God* [18]); 2) апеляція до релігійного концепту як маркер ідентичності чи аксіологічна декларація (наприклад: напис на купюрі вартістю один американський долар *"In God we trust");* 3) як аргумент до авторитету, шляхом цитування (*"Along with Shakespeare, the King James Bible is a high point of the English language…creating arresting phrases that move, challenge and inspire. One of my favourites is the line "For now we see through a glass, darkly." It is a brilliant summation of the profound sense that there is more to life, that we are imperfect, that we get things wrong, that we should strive to see beyond our own perspective.")* Prime Minister's King James Bible Speech. Friday 16 December 2013) [19]; 4) як історичні реалії (номінація учбових закладів, географічні назви *Oxford University: Jesus College, Corpus Christy, St. Hugh`s, St. John`s, St. Hilda's*); 5) як експресиви заохочення і благословіння, формули ввічливості (*May God bless you and may you have a long life.* [20], *(I said, 'My god, is it Ben Kingsley from Gandhi?' No, he's not coming*.) [21], *Is it wrong for me to respond to a post-sneeze " Bless*

you " by saying, " Thanks, but I'm not religious [18]; та як негативні експресиви *Jeremiah Wright thundered forth with diatribes lilting with such lines as " God damn America. " The radical direction of the Obama presidency was foreordained* [22].

Такий побіжний огляд медіапростору виявив широкий спектр і високий рівень частотності використання релігійних концептів та їх репрезентацій, що актуалізує дослідження форм вербалізації та невербального оприявлення релігійних концептів.

Досліджуючи медіапростір, можна виділити три групи вербалізаторів релігійних концептів у сучасній нерелігійній комунікації.

Перша група вербалізаторів – такі, що об'єктивно репрезентують релігійні концепти: називають *(God, Church, Priest)*, описують, характеризують *(Holy Spirit, Orthodoxy)*, локалізують їх щодо різних чинників: суспільства, місця, часу. Здебільшого зустрічається у нейтральних повідомленнях, наукових дослідженнях (наприклад історичних, культурологічних, мистецьких), офіційних промовах, державних документах.

Друга група представлена вербалізаторами, які негативно репрезентують концепти, серед них превалює пейоративна номінація, знижене семантичне комбінування. Здебільшого такі вербалізатори зустрічаються в політичному дискурсі, текстах антирелігійного змісту, на атеїстських сайтах, сайтах антирелігійного спрямування, пабліках у соціальних мережах. Ця група вербалізаторів актуалізується за наявності медіа-приводу – події, яка набуває популярності, через свою новизну (інтрозація патріарха Кирила), соціальну гостроту ("панк-молебень" Pussy Riot, акція FEMEN у Ватикані), або через спеціальний механізм штучної актуалізації медіаподії (наприклад, низка акцій FEMEN, освітлена у конкретних ЗМІ, репости у блогах з широкою і різноманітною аудиторією, репости у світовій мережі на рівні соціальних мереж, як результат: формування суспільної думки). Зазвичай, негативний образ (антирелігійна акція, конфлікт стереотипних уявлень і реальності у масовій свідомості) перекодовується у недовіру чи навіть ненависть до об'єкта негативного імідж-мейкінгу. Наприклад, створення у суспільній свідомості образів особистих недоліків релігійних ієрархів і перенесення їх на загальний образ церкви.

Значну частину вербалізаторів складає третя група, до якої входять лексичні одиниці, які цілком або частково втратили функцію репрезентації релігійного концепту чи перейшли у

когнітивне поле іншого концепту. Здебільшого – внаслідок маніпулятивних операцій. Такому перекодуванню сприяють створення глобалістичного середовища на засадах толерантності (наприклад постанова ЄС про заборону випуску монет євро у Словакії із зображенням Кирила і Мефодія з німбами) [24], концептуальна еклектика на базі широкого розповсюдження різноманітних медіа форм (книги, серіали, інтернет сайти) із меланжованим вмістом концептів різноманітних релігійних вчень та практик (наприклад, у серіалах Charmed, The Angels of NY), десакралізація чи використання концепту з метою створення власного бренду (проведене у ході нашого дослідження анкетування респондентів віком від 12 до 65 років показало, що більшість респондентів (67 із 100) першою асоціацією з вербалізатором "Мадонна" мають відому співачку, при чому 23 з них не встановлюють асоціативний зв'язок з первинним значенням вербалізатора – концептом "Богородиця"), популяризація східних релігійних практик у межах проектів під гаслом "за здоровий спосіб життя", відсутність базової релігійної освіти на рівні культурологічного курсу в системі середньої школи, що призводять до ціннісної і культурологічної дезорієнтації особистості.

Отже, вербалізація та невербальне оприявлення релігійних концептів у нерелігійній комунікації мають велику комунікативну вагу в сучасному медіа просторі і є важливими чинниками впливу та формування масової свідомості. Глобалістичні тенденції призводять до аксіологічної реконструції чи навіть деструкції релігійної частини концептосфери сучасної особистості, що може спричинити невідновні когнітивні зміни антропоцентричного простору. Систематизація, опис і аналіз сучасної нерелігійної комунікації уможливлюють запобігання таким деконструктивним процесам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Августин Блаженный* О граде Божием. Цит за: *Рождественский Н.П.* Указ. соч. С. 137.

2. *Бугаева И.В* Религиозная коммуникация // Бугаева И.В. – Режим доступу до статті – http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=124925.

3. *Гадомский А.К.* Теолингвистика: история вопроса// *А.К.Гадомський*. – Учен. зап. ТНУ. Т. 18 (57). № 1.Филология. – Симферополь: ТНУ, 2005. – С. 16-26.

4. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс./ В.И.Карасик. – М: Гнозис, 2004. – 390 с.

5. *Крысин Л.П.* Религиозно-проповеднический стиль и его место в функционально-стилистической парадигме современного русского литературного языка // Л.П. Крысин – Поэтика. Стилистика. Язык и культура: Памяти Т. Г. Винокур. – М., 1996. – С. 135-138;

6. *Мечковская Н.Б.* Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий // Н.Б.Мечковская http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Mechkov/23.php

7. *Пименова М.В.* Душа и дух: особенности концептуализации./ М.В.Пименова – Кемерово: ИПК "Графика", 2004. – 386 с. – С.10

8. *Попова З.Д.* Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия). – С.18

9. *Слышкин Г.Г.* Лингвокультурные концепты прецедентных текстов/ Г.Г. Слышкин – АКД, Волгоград, 1999.

10. *David Crystal* A liturgical language in a linguistic perspective – New Blackfriars, 1964, – P. 148-56 Режим доступу до статті – http://www.davidcrystal.com/books-and-articles

11. *Tomas M. Lessl* Toward a Definition of Religious Communication: Scientific and Religious Uses of Evolution // Tomas M. Lessl – Journal of Communication & Religion – Режим доступу до статті: http://www.fuminyang.com/michelle/Lessl_Definition.pdf

12. *Stephan D. O'Leary, Brenda E. Brasher.* The Unknown God of the Internet: Religious communication from the Ancient Agora to the Virtual Forum / O'Leary Stephan D., Brasher Brenda E// Philosophical Perspectives on Computer Mediated Communication – SUNY Press, 1996 – NY – P. 232-269. – Режим доступу до статті: http://www.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=5Wvz4H5b9ZwC&oi=fnd&pg=PA233&dq=religious+communication&ots=SYvY9mUSaP&sig=QWaBgeBUqHneldK0FVxk1bBbumY&redir_esc=y#v=onepage&q=religious%20communication&f=false

13. *Brayan S.Turner* Religious speech The Ineffable nature of Religious Communication in the Information Age – Режим доступу до статті: http://ross.mayfirst.org/files/turner-brian-religious-speech-ineffable-nature.pdf/

Список ілюстративних джерел:

14. Russian Orthodox Church head dies – 14:44 GMT, Friday, 5 December 2008 BBC Режим доступу до матеріалу: *http://news.bbc.co.uk/2/hi/7766625.stm*

15. *Election of Pope Francis* – 13 March 2013 Last updated at 22:43 GMT – Режим доступу до матеріалу: *http://www.bbc.co.uk/news/uk-21778282*

16. Режим доступу до матеріалу: *http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/royal-wedding/*

17. Режим доступу до матеріалу: *http://www.youtube.com/watch?v=tQhWtRW-KKA*
18. Режим доступу до матеріалу: *http://www.youtube.com/watch?v=XZKWvGEHx1I.*
19. Режим доступу до матеріалу: *http://www.number10.gov.uk/news/king-james-bible/.*
20. *City of djinns. Dalrymple, William. London: HarperCollins, 1993. 2329 s-units, 40836 words.)* Режим доступу до матеріалу: *533 BNC*
21. *Transcript: Prime Minister's speech to the State Department Thursday 15 March 2012* Режим доступу до матеріалу: *http://www.number10.gov.uk/news/transcript-prime-ministers-speech-to-the-state-department*
22. Режим доступу до матеріалу: *Chivalry, Dollar Coins, and What to Say When an Atheist Sneezes 2011 (Feb 2011). Vol. 155, Iss. 2; p. 37)*
23. Режим доступу до матеріалу: *R Emmett Tyrrell JrThe American Spectator, Obama, Obviously 2009 (Dec 2009/Jan 2010) Vol. 42, Iss. 10; pg. 98, 2 pgs)*
24. Режим доступу до матеріалу: *http://www.euractiv.com/culture/slovakia-removes-halo-euro-coin-news-516173*

Стаття до редакції надіслана 18.04.2013.

Крисальная Ю.В., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РЕЛИГИОЗНЫЕ КОНЦЕПТЫ В НЕРЕЛИГИОЗНОЙ КОММУНИКАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННЫХ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ МЕДИАТЕКСТОВ)

В статье рассматриваются особенности репрезентации религиозных концептов в современном медийном пространстве. Обосновано авторское видение понятия "нерелигиозная коммуникация". В статье представлена классификация вербализаторов религиозных концептов в нерелигиозной коммуникации и приведен краткий обзор основных коммуникативных задач, предполагающих использование вербальной презентации религиозных концептов.

Ключевые слова: *религиозный концепт, религиозная коммуникация, вербализация, нерелигиозная коммуникация, современное медиа-пространство.*

Krysalna I.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELIGIOUS CONCEPTS IN NON-RELIGIOUS COMMUNICATION (BASED ON THE CONTEMPORARY MEDIA TEXTS)

An article considers peculiarities of verbal and non-verbal representations of religious concepts in contemporary media environment. The notion 'non-religious communication' is defined. The article provides classification of types of verbal representation of religious concepts in non-religious communication and highlights basic communicative cases of representation of religious concepts.

Key words: *religious concept, religious communication, verbal representation, non-religious communication, contemporary media environment.*

УДК 811.161.2'367.4'374

Ксьондзик К.М., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ З АД'ЄКТИВОМ

Статтю присвячено характеристиці принципів укладання електронного словника словосполучень з ад'єктивом для їх автоматичного виділення із тексту; з'ясовано типологію та специфіку словосполучень, де ад'єктив виступає як у позиції головного слова, так і в ролі залежного.

Ключові слова: *словосполучення, речення, ад'єктив, іменник, АСА (автоматичний синтакстичний аналіз), електронний словник.*

У сучасну епоху інтенсивного розвитку комп'ютерних технологій зростає роль інформації, що служить визначальним чинником розвитку економічної, технічної і наукової сфер людської діяльності. Жодну значну проблему сьогодні не можна розв'язати без підключення лінгвістичного забезпечення до інформаційних процесів, адже дані, що циркулюють в інформаційних системах, існують у конкретних формах, наприклад, у вигляді компютерних словників, що набувають особливої актуальності в системах автоматичного опрацювання текстової інформації.

Системи автоматичного опрацювання тексту (АОТ) становлять на сьогодні один із основних різновидів лінгвістичних інтелектуальних комп'ютерних систем і призначені для виконання процедур морфологічного, синтаксичного та логіко-семантичного аналізу тексту.

Оскільки дослідження присвячене розробленню словника ад'єктивних словосполучень української мови, то нас цікавив автоматичний синтаксичний аналіз. Виконавець аналізу – алгоритм СА, тобто інструкція, що складається зі стандартних елементів, які здійснюють аналіз граматичної будови тексту, спрямований на встановлення типів синтаксичних структур речень, визначення синтаксичних ролей у них окремих слів та з'ясування типів синтаксичних зв'язків як між словами всередині речень, так і між реченнями.

Метою статті є характеристика електронного словника ад'єктивних словосполучень.

Об'єкт дослідження – синтаксична структура речення.

Предметом дослідження є такі словосполучення, де ад'єктив виступає як у позиції головного слова ("хазяїна"), так і в ролі залежного слова ("слуги"). Наприклад,

<u>*Вірний*</u> *клятві* – прикметник *вірний* – в ролі головного слова (А+И).

<u>*Вірний*</u> *друг* – прикметник *вірний* – в ролі залежного слова (А+И).

Нас цікавлять відомості про те, які ознаки слів зумовлюють їхню здатність граматично й семантично сполучатися з іншими словами. Аналіз валентності значень ґрунтується на системних можливостях ознакових лексем сполучатися з відповідною кількістю лексичних одиниць, передбачених семантичною структурою конкретної лексеми.

Мета передбачає виконання конкретних **завдань**

– у теоретичному плані:

- з'ясувати типологію словосполучень та особливості їхньої структури;
- проаналізувати словосполучення з ад'єктивом й охарактеризувати їхню специфіку;

– у практичному:

– укласти словник валентностей ад'єктивних словосполучень для їх автоматичного виділення із тексту корпуса.

Наукова новизна обраної теми полягає в тому, що електронний словник ад'єктивних словосполучень буде створений вперше.

Практичне значення дослідження: застосування розробленого словника значно полегшить вивчення синтаксису, культури мови і правил слововживання та дозволить інтегрувати результат роботи в системи АОТ.

Значення і граматичні характеристики словосполучення безпосередньо залежать від того, до якої частини мови належить його стрижневе слово. Лексико-граматична природа слова визначає його здатність сполучатися з іншими словами. Відповідно до цього словосполучення поділяють на іменникові (номінативні), прикметникові (ад'єктивні), числівникові (номінальні), дієслівні (вербальні), прислівникові (адвербіальні).

Ми розглядаємо номінативні словосполучення з ад'єктивом та ад'єктивні словосполучення. Словосполучення з прикметником у ролі залежного слова поєднуються з іменником*: сучасне життя, рухливі ігри, темна ніч, погожі дні, щаслива жінка, повільний вальс, життєрадісна дітвора.*

У залежній від прикметника позиції можуть виступати іменники в формах непрямих відмінків: *вірний клятві, місцями вицвілий, гідний нагороди, висушений сонцем, зморений працею, мокрий до нитки.*

Оскільки у дослідженні розглядаються 2 варіанти прикметникових сполук, то словник словосполучень відповідно буде також складатись із 2 частин.

Для укладення словника словосполучень з ад'єктивом було створено базу даних у програмі Access, що має таку структуру: кожний контекст з аналізованим словом має свій ID (перша колонка), у другій колонці розміщено аналізовану словоформу, у третій – лексему, у четвертій – контекст, у п'ятій – "адреса" речення у тексті: джерело, автор, номер тексту в БД і номер речення, у шостій – інформацію про лексико-граматичну частиномовну характеристику і граматичні категоріальні ознаки аналізованої словоформи у вигляді двійкового коду, у сьомій – конкретну словоформу, що знаходиться у препозиції до аналізованої, у восьмій – інформацію про лексико-граматичну

частиномовну характеристику і граматичні категоріальні ознаки препозиційної словоформи у вигляді двійкового коду, у дев'ятій – інформацію про тип синтаксичного зв'язку.

За кожною з цих колонок можна сортувати інформацію і щодо конкретної лексеми, її парадигматичних форм, лексичного наповнення, граматичного вираження, характерних типів зв'язку тощо.

Необхідною інформацією для створення словника є визначення типу синтаксичного зв'язку словосполучень. Залежні члени словосполучень можуть приєднуватися до головних за допомогою трьох головних способів підрядного зв'язку: узгодження, керування, прилягання. Застосування того чи іншого способу визначається в кожному випадку передусім морфологічною природою залежного слова.

Для розроблення словника ад'єктивних словосполучень, а саме тих, де реалізувалась конструкція А+И, де А – головне слово, важливими були ті, у яких реалізувався синтаксичний зв'язок керування.

Керування може здійснюватися подвійним способом: без участі прийменників і за допомогою прийменників. Синтаксичний зв'язок, у якому залежний член словосполучення в певній відмінковій формі приєднується до головного без прийменника, називається безприйменниковим, або безпосереднім (напр., ***вдячний матері, намальований пензлем***). Зв'язок, у якому залежний член приєднується до головного за допомогою прийменника, називається прийменниковим, або опосередкованим керуванням (напр., ***готовий до боротьби, налаштований на перемогу***).

Під час укладання словника ад'єктивних словосполучень, де іменник є головним словом, важливим був синтаксичний зв'язок узгодження. Залежно від того, повністю чи частково узгоджується залежне слово з головним, розрізняють узгодження повне й неповне. У словосполученнях, що увійшли до словника, реалізувалось повне узгодження.

Проаналізувавши словосполучення, варто зазначити, що найпоширеніший вид ад'єктивних словосполучень становлять прикметникові звороти, тобто ті, що складаються з прикметників, у смисловому плані акцентованих і через те вживаних у постпозиції щодо опорного іменника із залежними від нього словами, напр.: Музика, ***схожа на ніжні голоси весни***, схвилювала дівчину. Залежні від опорного іменника дієприкметники ми

розглядаємо як звичайні віддієслівні прикметники, тому можемо назвати утворювані ними словосполучення прикметниковими конструкціями, а конструкції з пасивними дієприкметниками найпродуктивнішими з-поміж інших: *Осіннє листя,* ***покрите вранішньою росою****, шелестіло від повіву вітру.*

Свою специфіку мають відокремлені ад'єктивні словосполучення та особливості їхніх перетворень. Так, до типових особливостей відокремлених прикметникових словосполучень належить збереження залежних форм, приєднаних за допомогою керування і зумовлених валентністю предиката, вихідного для прикметникових словосполучень речення, пор.: Він був вірний другові – Поет, ***вірний другові***, оспівав його подвиг. Характерно, що переміщення прикметника в типову для нього препозицію щодо опорного іменника може супроводжуватися збереженням його (прикметника) валентної структури або згортанням прикметникового словосполучення в одиничний прикметник: Дівчина, ***закохана в юнака***, сумувала. – Закохана в юнака дівчина сумувала. – Закохана дівчина сумувала.

Прикметник іноді приєднує до себе детермінантні другорядні члени речення внаслідок вторинного ускладнення речення, пор.: Батько був спокійний за всіх обставин. – Батько, ***спокійний за всіх обставин***, подобався дітям. Сполучуваність прикметника з детермінантами тісно пов'язана з відокремленням, що увиразнює синтаксичну вторинність прикметниково-детермінантних конструкцій.

Отже, у ході дослідження було проаналізовано словосполучення з ад'єктивом у ролі головного та залежного слова, охарактеризовано принципи укладання словника валентностей ад'єктивних словосполучень, створюваного для їх автоматичного виділення із тексту корпусу, завдяки автоматичному синтаксичному аналізу (АСА), укладено базу даних ад'єктива кількістю у 2 тис. одиниць. Результати дослідження, тобто словник ад'єктивних словосполучень, буде викладено на мовно-інформаційному порталі www.mova.info.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беляева Л.Н., Зурабян М.А., Иванова Н.М., Чайковская И.И.* Общая структура синтаксического анализа и синтеза в алгоритме машинного перевода // Мат. II Всесоюз. конф. "Автоматическая переработка текста методами прикладной лингвистики". – Кишинев, 1977.
2. *Вихованець І.Р.* Граматика української мови. Синтаксис. – К., 1993.

3. *Дарчук Н.П.* Сегментация сложного предложения на составляющие предикативные части // Синтаксический анализ научного текста на ЭВМ. – Киев: Наук. думка. – 1999.
4. *Карпиловська Є.А.* Вступ до комп'ютерної лінгвістики. – Донецьк, 2003.
5. *Кучеренко І.К.* Актуальні проблеми граматики / І.К.Кучеренко. – Л., 2003.
6. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. – Київ: Знання. – 2010.

Стаття надійшла до редакції 16.04.13

Ксендзик К.М., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

УКРАИНСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ СЛОВАРЬ СЛОВОСОЧЕТАНИЙ С АДЪЕКТИВАМИ

Статья посвящена характеристике принципов составления электронного словаря валентностей словосочетаний с адъективом для их автоматического выделения из текста; определено типологию и специфику словосочетаний, где адъектив может являться как главным словом, так и зависимым.

Ключевые слова: *словосочетание, предложение, адъектив, существительное, АСА (автоматический синтаксический анализ), электронный словарь.*

Ksondzyk K.M., Stud.
Institute of Philology National Taras Shevchenko University of Kyiv

ELECTRONIC DICTIONARY OF PHRASES WITH ADJECTIVES OF UKRAINIAN

The article focuses on the characteristic of the electronic dictionary of valence of phrases with adjectives in order to extract them from the text automatically; the typology and specificity of the phrases with adjectives in both principal and subordinate positions are described.

Keywords: *phrase, clause, adjective, noun, ASA (automatic syntactic analysis), electronic dictionary.*

УДК 821.411.21+82-7

Кучеренко А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ГУМОР В АРАБСЬКИХ ЗМІ ЯК ЯВИЩЕ ПОСТФОЛЬКЛОРУ

У статті розглянуто одну з форм масової культури – постфольклор. Приділено увагу поняттю гумор та його літературному й психоаналітичному тлумаченню. Детально проаналізовано сучасні вияви арабського масового гумору, зокрема анекдоти, жарти, дотепи. Автор простежує різницю між гумором електронних та друкованих медіа, вивчає сфери впливу та інтенції створення й поширення арабських жартів.

Ключові слова: *анекдот, глобалізація, гумор, Інтернет, комічність, постфольклор.*

Відповідно до концепції відомого канадського соціолога і культуролога Г. М. Маклуена, ера мас-медіа та електронної інформації радикально змінює як життя людини, так і її саму [Неклюдов 1998, 9]. Сучасні ЗМІ як складник масової культури нівелюють простір і час. ЗМІ також направлені на те, щоб розважати населення. Тут важливим компонентом виступає гумор у своїх різних виявах (анекдоти, жарти, дотепи, карикатури, шаржі тощо). Гумор як явище комунікації та світобачення набуває все більшого значення в умовах сучасних тенденцій глобалізації та становлення постіндустріального суспільства.

Гумор – це відображення кумедного в життєвих ситуаціях та людських характерах [Ковалів 2007, 3]. Поняття гумору базується на спостережливості та аналітичному мисленні. Його основою є катарсис, сублімація емоцій, коли комічна ситуація спричиняє нестримний сміх. З. Фройд висловив припущення, що в соціальній та розумовій діяльності людини виникли внутрішні "обмежувачі", що формували неусвідомлювані мовцями бар’єри ("цензори"), які перешкоджали виникненню "заборонених" думок. Коли за допомогою дотепу вдається оминути цензорів, людина отримує задоволення від раптового вивільнення психічної енергії у вигляді сміху [Месропова 1997, 7].

У гуморі на побутову тематику в ЗМІ простежуються риси постфольклору – стадії існування фольклорної традиції в умовах

урбанізації та засобів масової комунікації [Минский 1998, 8]. Ті ж самі жарти, що іще десять років тому звучали на вустах, сьогодні записані на сторінках газет або ж опубліковані в Інтернеті. Це зумовлене тим, що наразі комунікація на рівні "людина-медіа" або ж "людина-комп'ютер" відбувається частіше, ніж на рівні "людина-людина". Досить поширеним виявом гумору в сучасному світі на побутовому рівні можна назвати анекдот – коротке гумористичне або сатиричне оповідання про якусь подію, випадок із дотепним, часто несподіваним або парадоксальним фіналом [Кузнєцова 2007, 5]. Анекдот як самотранслююче повідомлення, відображаючи певні колективні уявлення про реальну особу, явище, подію, виникає в усній формі неофіційно у визначених часових рамках, а потім свідомо трансформується у письмовий текст і стає визнаним комунікативним дискурсом з усіма жанрово-стильовими, семантичними і структурно-комунікативними характеристиками [Кузнєцова 2007, 5].

В арабському гуморі виділяють декілька форм існування жанру анекдот, хоча усі вони передбачають певну культурну обізнаність читача і вимагають від нього аналітичної роботи мислення, внаслідок якої приходить розуміння – і усмішка. Це такі форми, як: власне анекдот (نَادِرَة) – дотепна історія, красномовні слова (наприклад, у арабському фольклорі побутували веселі історії про скупих, невігласів і просто дивних людей, зібрані у "Книзі скупих" аль-Джахіза, "Макамах" аль-Хамадані та аль-Харірі тощо); жарт (نُكْتَةٌ) – цікавий, милозвучний мовленнєвий акт, який частіше за все подається у вигляді діалогу, побудованого на запитаннях і відповідях; дотеп (طُرْفَةٌ) – це те ж саме, що й жарт, проте вимагає від читача або слухача особливих інтерпретаційних зусиль [سراج الدين 2007, 15].

Хибною є думка, що араби, через те що у своїй більшості вони мусульмани, не перетинають "червону лінію" у тематиці жартів [Luck 2010, 10]. Існує багато сайтів, які містять гумор різних арабських країн, що включає жарти про подружнє життя, про політику, про скупих, жарти з непристойним підтекстом, жарти про людей, які вживають гашиш (цей дуже популярний різновид гумористичних текстів часто постає на сторінках блогів, форумів, спеціалізованих сайтів під назвою "نكت مضحكة", "طرف بالفصحى" тощо. У арабському словнику для людей, які вживають гашиш, є окреме

визначення – محشش – термін, який неможливо до кінця передати українською мовою).

Відомий жартівливий вираз, що побутує серед арабів ще з другої половини XX століття:

هذا من فضل ربي

(Так завгодно моєму Богові.)

Арабська гумористична інтерпретація:

هذا من فضل زبي [Lynx Qualey 2011, 12]

(Так завгодно моєму статевому органу.)

Наведений приклад є анекдотом-афоризмом. Тут відбувається ідіоматичне переосмислення ключового поняття. Це неможливо без знання певних особливостей арабської культури (комічність досягається певною грою діакритичних знаків, які у повсякденному житті араби не завжди зазначають на письмі). Відбувається висміювання звичної логіки, раціонального розуміння вислову. Цей жарт призначений для читання, а не слухання.

قالت الزوجه للزوجها بإنفعال: يجب أن تغير هذا السائق لأنه كاد يقتلني ثلاث مرات بتهوره.

الزوج: دعينا نعطيه فرصه أخيره... [18 ,حياتنا 2011]

(Жінка каже своєму чоловіку:

– Треба змінити цього водія, бо він мене тричі мало не вбив своєю невиваженістю.

А чоловік відповів:

– Давай дамо йому другий шанс...)

У цитованому жарті ми бачимо порушення логічного уявлення про світ (чоловік хоче дати другий шанс водієві, який мало не вбив його дружину). Це – короткий дотепний анекдот, де комічність досягається завдяки невідповідності висновків (по ідеї, чоловік мав би прагнути убезпечити свою жінку від невиваженого водія).

دخل رجل إلى المخفر يبكي ويصرخ

-أرجوكم احبسوني

-أرجوكم احبسوني!

-سأله الشرطي ماذا فعلت؟

-ضربت زوجتي بالمطرقة على رأسها!

-وماتت!

-لو ماتت ماكنت جئت لهنا![20 ,مجموعة نكت بالفصحى]

(Чоловік увійшов до в’язниці і почав плакати та кричати:

- Я прошу вас, ув’язніть мене! Ув’язніть мене!!!

Поліцейський запитує його:

- Що ти зробив?
- Я вдарив свою жінку молотком по голові!
- Вона померла?!
- О... та якби вона померла, я б сюди не прийшов!!!)

Це – анекдот-розповідь, у якому є зачин (чоловік приходить до в'язниці і починає кричати), сюжет (чоловік кричить, щоб його ув'язнили...), кульмінація ("Я вдарив свою жінку молотком по голові!") та дотепна кінцівка ("О... та якби вона померла, я б сюди не прийшов!!!). Спостерігається порушення звичної картини світу та висміювання раціональної поведінки (людина сама проситься, щоб її посадили до в'язниці). Відбувається невідповідність висновків, коли адресат не очікує на таку кінцівку (що дружина взагалі вижила).

محشش علق ثوبه في الدولاب ، طاح الثوب ، قال : الحمد لله اني ماكنت داخله![19,أقوى نكت المحششين]

(Наркоман вішає свій одяг у шафу. Тут одяг падає, і наркоман каже: "Слава Богу, що мене в ньому не було!").

Ми бачимо висміювання соціально неблагонадійних верств населення. Відбувається конфлікт уявлень, порушення логічної структури та невідповідність висновків (наркоман радіє, що його не було в одязі, який упав, а не шкодує стосовно того, що відбулось). Це – короткий дотепний анекдот. Комічність досягається завдяки абсурдності ключової фрази ("Слава Богу, що мене в ньому не було!").

Важлива особливість арабської мови – її архаїчність, яка притаманна арабському постфольклору, де вдало поєднуються минуле і теперішнє. Це стосується славнозвісного фольклорного героя Джохи, про якого було складено сотні класичних نَوَادِر. Анекдоти про Джоху є обов'язковим елементом структури гумористичних Інтернет сайтів.

ليس كل ما يدور في رأسك أفكار... قد يكون قمل [20 ,مجموعة نكت بالفصحى].

(Не все, що крутиться у тебе в голові, є думками... Це можуть бути й воші!)

Наведений дотеп є прикладом анекдоту-афоризму. Це – зневажливий сміх над самим собою. Ми бачимо порушення логічності інтерпретування ключового поняття та невідповідність висновків, яка полягає у невиправданості очікувань адресата (те, що крутиться у тебе в голові, може бути не думками, а вошами).

Цей жарт лишається досі популярним. Європейцям, для того щоб зрозуміти суть, необхідно звернути увагу на те, що більшість арабів живуть досить бідно, в умовах повної антисанітарії, тому є ймовірність, що цей дотепний вислів все ще не втратив своєї актуальності.

- أنا متأكد أنه لا يوجد سكان على سطح القمر!
- وكيف عرفت ذلك؟
- لو كان هناك سكان، فأين يذهبون عندما يكون القمر هلالاً؟ [20 ,مجموعة نكت بالفصحى]

([Джоха каже одному чоловіку]:

- Я впевнений, що на Місяці ніхто не живе!
- Як ти про це дізнався?
- Якби там були люди, то куди вони поділись, коли Місяць стає молодим?)

Анекдоти про Джоху багатіють і новими сюжетами, окрім середньовічних. Розуміння цього жарту ускладнюється лінгвістичною лакунарністю (арабською мовою молодий Місяць називають одним словом "хіляль", що позбавляє фразу нагромадженості та призводить до комічного ефекту). Наведений анекдот є анекдотом-загадкою. Він будується на невідповідності висновків та неоднозначності інтерпретування ключового поняття (адресат очікує, що адресант назве справжню причину відсутності життя на Місяці).

Якщо інтернет не має жодних обмежень, то друковані ЗМІ, переважно газети, містять вужче коло жартів (про дітей, про скупих, рідше жарти на інтимну тематику, дотепи про тварин, про різні життєві ситуації, на кшталт, у транспорті, на прийомі у лікаря, що за тематичною класифікацією відносимо до жартів про певну спеціалізацію, галузь тощо).

دخل طفل متجراً للألعاب وهو يحمل أوراقاً نقدية غير حقيقة تستعمل فقط للعب وطلب شراء طائرة صغيرة. وعندما قال له البائع إن المال الذي معه غير حقيقي.
أجاب الطفل بتحد وهل هذه الطائرة حقيقية . [20 , مجموعة نكت بالفصحى]

(Хлопчик увійшов до магазину іграшок, несучи в руках іграшкові гроші. Він підійшов до продавця і попросив йому дати маленький літак. А коли продавець сказав, що гроші не справжні, хлопчик відповів: "А цей літак справжній?").

Такий жарт є пародією на міні-новели філософського змісту. Ми бачимо певну гру слів (несправжні гроші, несправжній літак). Відбувається конфлікт уявлень і алогічне вирішення розмови

(продавець, очевидно насміхаючись, каже хлопчикові, що його гроші несправжні, але натикається на неочікувану відповідь – хлопчик знає про цей факт, але він не розуміє, чому не можна купити іграшковий літак за несправжні гроші, адже він теж несправжній). Наведений жарт – це гумор про дітей, але для дорослих.

الاول : هل تعرف لماذا يضع الاطباء كمامه على وجوهم أثناء العملية الجراحية؟؟

الثاني: حتى لايتعرف عليهم أحد عندما تفشل العملية![17 ,أبواب 2009]

(Один чоловік звертається до іншого:

- Ти знаєш, чому лікарі одягають маски на своє обличчя під час операцій?
- Щоб ніхто не впізнав їх, якщо операція пройде невдало!)

Цей приклад є жартом про лікарів. Це – анекдот-загадка. Неоднозначно тлумачиться відповідь, що викликає невідповідність висновку, його неочікуваність з боку адресанта, зарахунок чого і досягається комічний ефект. Відбувається висміювання загальноприйнятих норм (по-перше, норм про те, що лікарі мають носити "маски"; по-друге, розуміння того, навіщо це робиться; по-третє, ставиться під сумнів компетентність лікарів).

ارتدى صياد ملابس نومه وذهب لصيد العصافير..عندما سألوه عن ملابس نومه أجاب:

- حتى تظن العصافير أنني نائم .[20 ,مجموعة نكت بالفصحى]

(Один мисливець одягнув свою піжаму і пішов полювати на птахів... Коли його запитали про піжаму, він відповів: "Це для того, щоб пташки думали, ніби я сплю").

Спостерігаємо конфлікт уявлень і висміювання загальноприйнятих норм шляхом "від протилежного"; аргументативне порушення логічності (йти полювати на птахів у піжамі, щоб вони думали, ніби мисливець спить); за рахунок абсурдності досягається комічний ефект.

Жарти про скупих є дуже поширеними серед арабів ще з часів "Книги скупих". Окремий розділ багатьох спеціалізованих сайтів стоїть під назвою نكت البخلاء (жарти про скупих); у газетах на останніх сторінках серед інших розваг стоїть نكتة اليوم (жарт дня), найпопулярнішою темою для якого часто обирають скупість.

بخيل راح على مطعم و أعطى الجرسون بقشيش, قاله الجرسون: أكيد بدك طاولة مميزة, قاله: لأ.. انا بعد شوي جاي مع خطيبتي و بدي تقول: ما في طاولة فاضية. [18 ,حياتنا 2011]

(Заходить якийсь скупий в ресторан та дає офіціантові чайові. Офіціант каже:

– Без питань, вам потрібний гарний столик?

А той відповідає:

– Ні, я через деякий час прийду зі своєю нареченою, мені треба, щоб ти сказав, що вільного столика немає).

Наведений жарт є анекдотом-розповіддю із зачином (заходить якийсь скупий в ресторан та дає офіціантові чайові), сюжетом (розмова скупого з офіціантом), кульмінацією ("Вам потрібен гарний столик?") та дотепною кінцівкою (скажи, що вільного столика немає). Ми бачимо порушення звичної картини світу та невідповідність висновків, що базується на невиправданості очікувань офіціанта (скупий дає чайові не для того, щоб отримати кращий столик, а щоб офіціант сказав, що вільних столиків немає; у цьому є певна абсурдність, яка зумовлює комічність цього анекдоту).

صرصارخارج من البقالة فرحان ليش ؟

لأنه شاف صورته على علبة ريد [20 ,مجموعة نكت بالفصحى]

(Один тарган, вибігаючи з бакалійної лавки, був дуже задоволений. Чому? Бо він побачив свою фотографію на упаковці "Рейд").

Серед жартів про тварин зустрічаємо переважно дотепи (طرائف). Це – короткий дотеп. Відбувається жартівливе переосмислення (тарган задоволений, він бачить своє фото і радіє цьому, ніби він розуміє це), невідповідність висновків (по ідеї, тарган мав би бути задоволений тим, що він щось з’їв або що його не вбили). Ми бачимо навмисне висміювання: по-перше, якості продукції та рівня гігієни бакалійної лавки, по-друге, якості та дієвості засобів від тарганів. Ці жарти мають специфічну форму: зачин, що супроводжується ввідним реченням, далі ключовий вислів, до якого обов’язкового ставиться запитання "чому?"; після цього йде абсурдна відповідь, яка пояснює сказане раніше, але насправді є алогічною і цим зумовлює комічний ефект.

Отже, явище арабського гумору є досить багатогранним поняттям. У друкованих та електронних ЗМІ він відображає сучасне арабське мислення та ставлення до дійсності, а це і протест проти існуючих політичних систем, і висміювання людських вад (жадібність, розбещеність, розпуста, невігластво тощо), і доброзичливий сміх над собою. Сучасними формами гумору є анекдоти, різноманітні жарти, дотепи, що побутують як в усному середовищі, так і в ЗМІ,

друкованих та електронних; карикатури, шаржі тощо. У 90% випадків арабський гумор постає перед нами на діалекті.

Ми досліджували пласт "жарти – نكت, анекдоти – نوادر , дотепи – طرائف", оскільки він є досить популярним у всьому світі і широко представлений у друкованих та електронних ЗМІ (газети, Інтернет сторінки, форуми, блоги). Якщо друковані ЗМІ містять обмежене коло допустимих тем (наприклад, жарти про скупих, про сімейне життя, жарти на професійну тематику, про дітей і под.), з яких публікуються жарти, то в мережі Інтернет арабський гумор постає в усіх своїх формах, типах, тематиках (окрім тих тем, які ми бачимо в газетах, з'являється інтимна тематика, жарти про наркотики, політичні жарти, особливістю яких є відсутність жорсткої цензури). Серед арабських жартів зустрічаються й анекдоти-розповіді, й короткі дотепні анекдоти, анекдоти-загадки, анекдоти-афоризми, анекдоти-пародії. Вони будуються на абсурдності, алогічності висновків, порушенні звичної картини світу, конфлікті уявлень тощо. Сприймаючи арабський гумор, важливо брати до уваги явище лінгвокраїнознавчої лакунарності: для розуміння жартів часто необхідні додаткові культурні та історичні знання. Гумор у ЗМІ спрямований не тільки на пробудження суспільної свідомості, але й на те, щоб розважити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дмитриев А.В.* Теория Фрейда: pro et contra // Социология юмора: Очерки. – М.: РАН, 1996. – С. 6 – 21.
2. *Карасик В.И.* Анекдот как предмет лингвистического изучения // Жанры речи. – Саратов, 1997. – С. 144 – 153.
3. *Ковалів Ю.І.* Літературознавча енциклопедія: у 2 т.– К.: Вид. Центр "Академія", 2007. – Т. 1. – С. 343 – 345.
4. *Критченкова Е.* Особенности национального юмора [Електронний ресурс] // Аргументы и Факты. – 2005. – № 6. – Режим доступу до газети: http://gazeta.aif.ru/online/uznat.
5. *Кузнєцова Л.Р.* Анекдот та його зв'язок з іншими жанрами малої форми [Електронний ресурс] // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – 2007. – №4. – С. 22 – 38. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvnu/filolog/2007_4/2/2.pdf
6. *Курганов Е.* Анекдот как жанр – СПб: гуманит. агенство "Академический проект", 1997. – 207 с.

7. *Месропова О.М.* Прагмасемантическая классификация текстов шуток и анекдотов // Языковая система и социокультурный контекст. – СПб, 1997. – С. 166 – 168.

8. *Минский М.* Остроумие и логика когнитивного бессознательного. – М.: изд. "Прогресс", 1988. – 308 с.

9. *Неклюдов С.Ю.* После фольклора // Живая старина. М., 1998. – № 1. – С. 2 – 4.

10. *Fisher B.* Jordan: Societal Criticism through Humor [Електронний ресурс] // Global Voices. – 2011. – Режим доступу до статті: http://globalvoicesonline.org/2011/02/18/jordan-societal-criticism-through-humor.

11. *Luck T.* What makes an Arab laugh: (report from Jordan's comedy festival) [Електронний ресурс] // Global News Blog. – Amman, 2010. – Режим доступу до статті: http://www.csmonitor.com/World/Global-News/2010/0111/What-makes-an-Arab-laugh-Report-from-Jordan-s-comedy-festival

12. *Lynx Qualey M.* Can Egyptian humor be translated? [Електронний ресурс]// Egypt Independent. – 2011. – Режим доступу до статті: http://www.egyptindependent.com/news/can-egyptian-humor-be-translated

13. *Rouchdy Aleya.* Observations on Arabic humor // Arabic across cultures. – 2010. – № 7. – P. 2 – 12.

14. *Serracino-Inglott P.* To joke or not to joke: A Diplomatic Dilemma in the Age of Internet / Ed. by J. Kurbalija and H. Slavik // Language and Diplomacy. – London, 2001. – P. 21 – 34.

15. سراج الدين م. الفكاهة في الشعر العربي \ م. سراج الدين. – بيروت: دار الراتب الجمعية 1999. – 68 ص .

16. عبد الحميد ش. الفكاهة و الضحك \ ش. عبد الحميد \\ عالم المعرفة. – №289.- ص.7

17. ابواب \\ الرأي. – عمان, 10 №.-2009.- ص. 12

18. حياتنا \\ الغد. – عمان, 2011.- 12№.- ص.5

19. أقوى نكت المحششين \\ http://forum.upkelk.com/t130010.html

20. مجموعة نكت بالفصحى\\ http://www.3raqcom.com/vb/showthread.php?t=859

Стаття надійшла до редакції 18.04.13

Кучеренко А., студ.,
Інститут филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЮМОР В АРАБСКИХ СМИ КАК ЯВЛЕНИЕ ПОСТФОЛЬКЛОРА

В статье рассмотрен вопрос существования одной из форм массовой культуры – постфольклора. Уделено внимание понятию

юмора и его литературному и психоаналитическому толкованию. Детально проанализировано современные виявления арабского массового юмора, в частности анекдотов, шуток, острот. Автор прослеживают разницу между юмором электронных и печатных Медиа, изучает сферы влияния и интенции создания и распространения арабских шуток. Статья будет полезна широкому кругу читателей, заинтересованных в исследовании арабского постфольклора.

Ключевые слова: *анекдот, глобализация, Интернет, комичность, постфольклор, юмор.*

Kucherenko A., stud.,
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

HUMOR IN ARABIC MEDIAS AS A PHENOMENON OF POST-FOLKLORE

In this article the author considers the post-folklore as one of the mass-culture's expressions. He pays attention to the meaning of humor and its literary and psychoanalytical interpretation. He analyses in details the forms of Arabic mass humor, especially anecdotes and jokes. The author searches out the difference between the humor of electronic and printed Medias, studies the spheres of influence and the intentions of Arabic jokes' creation. This article will be useful for a wide circle of readers interested in taking out of Arabic post-folklore.

Keywords: *anecdote, comicality, globalization, humor, Internet, post-folklore.*

УДК 811.124'373.612.2:611.01

Кушнір М.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛАНДШАФТНА МЕТАФОРА В ЛАТИНСЬКІЙ АНАТОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті аналізується ландшафтна метафора, визначається її роль у формуванні медичної термінології, наводиться класифікація натуроморфних метафор за джерелом походження: об'єкти гідросфери та літосфери.

Ключові слова: *анатомічна термінологія, метафора, вторинна номінація, натуроморфізм.*

У сучасній лінгвістиці метафора визначається не тільки як мовне явище, а й як механізм мислення, завдяки якому людина пізнає світ і здобуває нові знання. Особливу роль відіграє метафора в науковій термінології, зокрема в медичній, де набуває значущості структурно- та смислотвірного елемента терміна.

Актуальність роботи. Вибір теми зумовлений відсутністю в українській лінгвістиці спеціального комплексного дослідження метафоричних процесів у латинській анатомічній термінології. Систематизація та аналіз конкретних мовних і когнітивних механізмів творення тропа є однією з важливих передумов розуміння процесу метафоричної номінації в медичній термінології.

Метою роботи є визначення складу, джерел метафоризації та з'ясування характеру формування натуроморфних метафор на базі анатомічної термінології латинського походження.

Об'єктом дослідження є ланшафтні метафори в медичній терміносистемі.

Предметом дослідження є номенклатурні назви кісток людини в українській та латинській мовах, що сформувалися на основі ландшафтної метафори.

Метафора (μετά – між + φέρω – нести) – один із основних тропів поетичного мовлення. У метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю. На думку Д.Е. Розенталя, метафора – слово або висловлювання, що вживається в переносному значенні на підставі подібності в будь-якому відношенні двох предметів чи явищ. Учений-лексиколог вважає метафору найпоширенішим видом тропу, оскільки подібність між предметами і явищами може грунтуватися на будь-яких рисах [Розенталь 1976, с. 357] О.С. Ахманова у своєму "Словнику лінгвістичних термінів" тлумачить метафору як троп, що полягає у вживанні слів і виразів у переносному значенні на підставі подібності, аналогії тощо [Ахманова 1969, с. 231].

Аналізуючи зазначений троп у мові науки, беремо до уваги як сферу фіксації, так і сферу функціонування. Використання метафори в науковому тексті стало об'єктом розгляду в мовознавчих студіях Р. Будагова, Н. Зелінської, М. Кожиної, В.

Тодорової [Винник 2007, с. 4]. У мові науки метафора є важливим засобом номінації та активним словотворчим чинником. У зв'язку з розвитком науки та створенням міжгалузевих понять, що не мають своїх найменувань, виникає потреба у створенні нових термінів. Поява штучних назв призвела б до суттєвого збільшення кількості слів, оскільки "…без метафори словотвір був би приречений на безперервне створення все нових і нових слів, що обтяжило б пам'ять людей неймовірним вантажем" [Парандовський 1972, с. 157]. На словотворчий потенціал аналізованого тропа вказували такі видатні вчені як О. Потебня, Л. Булаховський, Л. Щерба та інші. Здатність до метафоричних переносів є виявом асоціативного мислення, що відіграє надзвичайно важливу роль у науковому пізнанні. Вважається, що метафоризація як спосіб термінотворення з'являється на більш просунутому етапі розвитку наук [Подколзина 1992, с. 90].

В історії лінгвістики проблему класифікації метафор намагалися розв'язати такі відомі лінгвісти, як В.П. Москвин, В.Г. Гак, Н.Д. Арутюнова та ін. Одним із критеріїв класифікації метафор може виступати їхній сигніфікативний компонент. Так, залежно від джерела походження, метафори можна розподілити на: антропоморфні та натуроморфні.

Перший вид метафори тісно пов'язаний із явищем *антропоморфізму*. Термін походить від грецьких слів ανθρωπος – *людина* та μορφή – *вигляд*, *форма* та означає уподібнення будь-чого до людини або перенесення її фізичних та інтелектуальних властивостей на світ тварин, рослин, речей або природні явища.

Антропоморфізм властивий донауковому світогляду людей, тому він покладений в основу майже всіх світових релігій та спирається на уявлення, що навколишній світ, включно з рослинами та тваринами, має людську подобу. Відбитки антропоморфізму зберігає також антична міфологія, згідно з якою боги та більшість міфічних створінь мали людиноподібну зовнішність та наділялися деякими надприродними якостями: вічним життям, молодістю, мали особливе місце "проживання", особливий режим харчування, вміли змінювати подобу та ін.

Антропоморфізм був покладений в основу створення стародавньої поезії і розвитку народної творчості в цілому. Риси антропоморфізму виявляються в образному мисленні, знаходять відображення в сучасному мистецтві й літературі, наприклад, у

байках, в казках, де часто різним тваринам і предметам приписуються людські властивості.

На відміну від антропоморфізму, термін *натуроморфізм* походить від поєднання латинського іменника natura – *природа* та грецького μορφή – *форма*. Натуроморфізм ґрунтується на перенесенні будь-яких властивостей живої природи (тварин, рослин), або неживої природи (об'єкти ландшафту) на соціальні реалії, на явища навколишнього світу або абстрактні поняття, інколи навіть на людей. Приклади натуроморфізму, як і антропоморфізму, можемо знайти в античній міфології, у працях античних авторів, які уподібнюють деяких богів, міфологічних істот тваринам, рослинам чи природним явищам. Найбільш яскраві вияви натуроморфізму зберігає епічна поема Овідія "Метаморфози".

Натуроморфні метафори, залежно від джерела походження, можна розподілити на метафори, що належать до понятійної сфери "світ живої природи" – рослинні та тваринні, та метафори, що пов'язані зі сферою "світ неживої природи" – ландшафтні. Об'єктом нашого дослідження ми обрали ландшафтні метафори, пов'язані з об'єктами гідро- та літосфери.

Міжнародна анатомічна термінологія є латиномовною, але до її складу увійшли також слова грецького та інколи арабського походження. Водночас грецька мова є лінгвістичною базою для термінології всіх клінічних дисциплін.

Дослідники медичної термінології дійшли висновку, що в основу метафоричної номінації у медичній термінології найчастіше покладені такі базові ономасіологічні ознаки:

— подібність зовнішнього вигляду: tuberositas – *горбистість*; sulcus lacrimalis – *сльозова борозна*;

— спільна функція: ligamentum – *зв'язка*;

— зовнішня і функціональна схожість одночасно: canalis – *канал,* radex – *корінь*.

Досить часто у структурі новоутворених на ґрунті метафори термінів містяться суфікси, що в загальновживаній мові мають емоційно-оцінне забарвлення, наприклад, демінутивні утворення з пестливим відтінком: tuber, eris – *пагорб* > tuberculum – горбок, горбочок, але анатомічний термін tuberculum pharyngeum – *глотковий горбок* не має експресивного значення. Таким чином, у

процесі метафоризації, що відбувається в науковій мові, суфікси втрачають конотативне експресивне забарвлення.

Інколи семантичне значення слова збігається з його етимологією, але частіше між ними виникає протиріччя, яке призводить до певної невідповідності значень. У такому випадку етимологічний аналіз допомагає відновити найдавніші уявлення античних медиків про причини та перебіг хвороби. Наприклад, сучасне розуміння клінічного терміна *істерія* не має нічого спільного з тим значенням, яке вкладали у слово ὑστέρα (матка) грецькі лікарі. Вони вважали, що причина істерії полягає в порушеннях функції матки. Створений у ранній період давньогрецької медицини термін αρτήρια – *артерія* походить від αήρ – *повітря* + τηρέω – *містити*, оскільки відображає хибне уявлення, що артерії містять повітря. Древні греки думали, що оскільки після смерті людини ці судини виявляються порожніми, то у живої людини вони також нічого, крім повітря, не містять. З цієї причини грецькі анатоми тривалий час не знаходили функціонального розходження між власне артеріями і трахеєю, які однаково визначалися терміном arteria, розходження між ними виражалося епітетами: arteria leia – *артерія*, де les – *гладкий*, arteria trachea, де τραχεῖα – *шорсткуватий*.

Серед термінів, утворених на основі ландшафтної метафори, найчастіше зустрічаються назви, пов’язані з латинськими назвами об’єктів літо- та гідросфери: tuber, eris (n) – *пагорб* (близько 34%), fossa, ae (f) – *ямка* (близько 30%) та canalis, is (m) – *канал* (близько 20%).

Загальновживане слово *пагорб, бугор* із семантичного поля "невелике підвищення" перейшло в семантичне термінологічне поле "виступ на тілі людини". Такий перехід зумовив зміну семантики терміна, пов’язану з розміром чи формою, яка далі набула синтагматичної конкретизації, а саме визначення належності до органа чи частини тіла: tuber parietale – *тім’яний бугор*, tuber maxillae – *бугор верхньощелепної кістки*, tuber calcanei – *бугор п’яткової кістки*. Власне латинський термін tuber, який, імовірно, походить від дієслова tumēre – *роздуватися, набрякати*, у 1660-х роках був запозичений англійською мовою, де і зараз вживається на позначення пухлини або виступу. Споріднені англійські терміни tubercle – *невеликий округлий виступ або нарост*, як на кістці, так і на поверхні тіла, та tuberosity – *виступ на кістці для прикріплення м’язів,* походять від латинського

tuberculum та tūberōsitās відповідно, які були запозичені із середньовічної латини в XVI ст.

Ландшафтний український термін *яма* означає "велике заглиблення в землі" і походить від старослов'янського слова iama, спорідненого з давньогрецьким διαμάω – *викопувати*, *рити*, άμη – *лопата*, αμάρα – *рів*, *борозна*, від індоєвропейського *jam – *копати, рити*. [Мельничук 2012, с. 546] Від слова *яма* способом суфіксації утворився анатомічний термін *ямка* з метафоричним значенням "невелике заглиблення, що розташоване на тілі людини". Зазвичай суфікс -к- в іменниках має значення з конотативним відтінком "маленький, зменшений", але в медичній термінології зовсім втрачає своє експресивне забарвлення. Термін *ямка* утворився шляхом вторинної номінації за зовнішньою схожістю "заглиблення на тілі, кістці та ін.".

Загальновживане слово *мис* < μυχός – *внутрішність*, *глибина*, *бухта* [Мельничук 1983, с. 465] із семантичного поля "частина суходолу, що врізається в річку, море" перейшло в семантичне термінологічне поле "виступ, опуклість". Такий перехід зумовив появу нових атрибутивних сполучень: promontorium – *крижовий мис*, що називає кісткову опуклість на межі між п'ятим поперековим хребцем та крижами. Англійський медичний термін promontory був запозичений у 1540-х роках з латини та утворився від лат. promunturium – *гірський хребет*, *мис*, що походить від дієслова prominēre – *стирчати*. Під впливом латинського іменника mons – *гора*, *пагорб* термін змінився на promontorium. В українській мові іноді вживається калька з латинського терміна – *пригірок*, *мис*, або адаптований термін *промонторій*.

Слово *канал* було запозичене в українську мову з грецької мови, де іменник κάννα мав первісне значення "очерет". Запозичення відбулося через латину, де *canalis – труба*, *канава*, *рів*", або через французьку мову, де *canal – труба, водопровід, русло*. В українській мові ландшафтний термін із значенням "рів, штучне русло" отримав метафоричне значення "невелике заглиблення зазвичай по всій довжині кістки", перейшовши до медичного термінологічного поля. Такий перехід зумовив появу синтагматичної конкретизації "місце розташування": canalis sacralis – *крижовий канал*, canalis opticus – *зоровий канал*, canalis nervi hypoglossi – *під'язиковий канал,* canalis infraorbitalis – *підочний канал* та ін.

Отже, проведене нами дослідження переконливо доводить, що в складі сучасної анатомічної термінології існують терміни, які виникли завдяки вторинній номінації. Особливу групу складають терміни – назви кісток, що виникли на ґрунті ландшафтної метафори. Такі терміни з'явилися завдяки асоціації між зовнішнім виглядом та функціями об'єктів літо- та гідросфери та будовою опорно-рухового апарату людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов. – М: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. *Винник О.П.* Метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики. – Харків, 2007. – 17 с.
3. *Мельничук О.С.* Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К.: Наукова думка, 1983 – Т. 3: Кора – М / Уклад.: Болдирєв Р.В. – 1989. – 552 с.
4. *Мельничук О.С.* Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К.: Наукова думка, 1983 – Т. 6: У – Я / Уклад.: Півторак Г. П. – 2012. – 568 с.
5. *Москвин В.П.* Русская метафора: параметры классификации. // Филологические науки. – 2000. – № 2. – 66 с.
6. *Парандовский Я.* Алхимия слова. – М.: Прогресс, 1972. – 656 с.
7. *Подколзина Т.А.* Метафора и типология терминосистем. // Филологические науки. – 1992. – № 3. – 90-100 с.
8. *Розенталь Д.Е., Теленкова М.А.* Словарь-справочник лингвистических терминов. – М.: Просвещение, 1976. – 543 с.
9. Online etymology dictionary [електронний ресурс]: http://www.etymonline.com

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Kushnir M.,

METAPHORS OF LANDSCAPE IN LATIN ANATOMICAL TERMINOLOGY

In this article metaphor is looked upon as the trope. The ways of nomination and the role of metaphors in formation of medical terms are determined. Also all metaphors are classified due to the sources of their origin.

Кушнир М. А., студ.,
КНУ имени Тараса Шевченка

ЛАНДШАФТНАЯ МЕТАФОРА В ЛАТИНСКОЙ АНАТОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

В статье рассматривается ландшафтная метафора , определяется ее роль в формировании медицинской терминологии, подается классификация натуроморфных метафор на основе источника их происхождения: объекты гидросферы и литосферы.

Ключевые слова: *анатомическая терминология, метафора, вторичная номинация, натуроморфизм.*

УДК 811.161.1(075.8)

Кушнір Н.О. к.філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
Лі Нань, магістр,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЕННОСТИ ЭТИКЕТНЫХ ФОРМУЛ ИЗВИНЕНИЯ И ОБРАЩЕНИЯ В РУССКИХ И КИТАЙСКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗКАХ

Статья посвящена анализу этикетных формул извинения и обращения в русских и китайских волшебных сказках, особенностям перевода данных речевых формул с одного языка на другой.

Ключевые слова: *речевой этикет, этикетные формулы общения, обращение, коммуникативная ситуация, невербальные средства общения.*

Как известно, этнокультура влияет на специфику процесса общения. В каждом обществе поведение людей регулируется определенными представлениями о том, что человеку надлежит делать в типичных ситуациях: при приветствии, знакомстве, прощании и т.д. Национальное своеобразие речевого поведения может быть сопряжено с выбором определенных стилистических, грамматических, лексических и невербальных средств общения, значительная часть которых фиксируется речевым этикетом того или иного этноса. Речевой этикет отражает особенности национальной психологии и характера народа, его сознание и мышление, тесно связан со спецификой

сложившихся традиций в сфере коммуникации, общим своеобразием национальной культуры [10; с.26]. Этикетные формулы извинения и обращения являются частью исторически сложившейся системы речевого этикета русского и китайского народов. В данной статье будут рассмотрены некоторые особенности этикетных формул извинения и обращения, встречающихся в русских и китайских волшебных сказках.

Русские и китайские волшебные сказки, передающиеся из поколения в поколение, несут в себе устойчивый жизненный материал, отражают психологию и мировоззрение русского и китайского народа на разных исторических этапах. Русская и китайская волшебная сказка – важная часть национальной культуры каждого из народов. Для древнейших времен она была фактически единственным источником познания истории народа и его общественного сознания.

Необходимо отметить, что формулы извинения используются сказкой значительно реже, чем формулы приветствия, прощания или благопожелания. Из проанализированных 50 русских волшебных сказок и 25 китайских волшебных сказок, только в 13 русских сказках и в 5 китайских нами были выделены формулы извинений, что говорит об отсутствии четкого понятия вины в сознании носителей языка в период возникновения и создания волшебных сказок. Проанализированные нами ситуации извинения четко зафиксировали то, что с древних лет и до наших дней сохранилось почтение и уважение к старшим, нарушение же этих норм, а также обман требовал различных форм извинений.

В русских и китайских волшебных сказках выделены речевые формулы извинения – *виноват (а) и прости*. Просьба о прощении отражает возрастную иерархию общества того времени (младший просит прощения у старшего) [4; с.78]. Вина героев требует извинения и в тех случаях, когда нарушается какой-нибудь запрет, происходит обман, либо (в китайских сказках) нарушается какая-либо традиция, ритуал.

В сфере межличностного общения чувство вины является одним из самых неприятных для человека составляющих жизненного опыта. Это чувство несет дискомфорт, вызванный негативными эмоциями в виде гнева, стыда, ощущением нарушенной справедливости. Если участник общения виноват в чем-либо, принятыми в обществе моральными и этическими нормами предусматривается восстановление гармонии во взаимоотношениях

с собеседником. Последствия допущенной оплошности, ненамеренного ущерба по уровню переживаний порой не уступают ссоре и обиде. Сюжетная мотивировка извинений в сказках различна. Рассмотрим некоторые наиболее характерные причины, заставляющие героев в *русских волшебных сказках* прибегать к покаянным действиям.

1. Чаше всего в волшебных сказках с просьбой о прощении младший герой обращается к старшим, что отражает возрастную иерархию социума того времени. Так, например, в сказке "Данило Бессчастный" осознание героем своей вины (грубого обращения к старухе) влечет за собой последующее раскаяние и извинение:

"Данило вышел за ворота – на встречу ему старая старуха: О чем ты плачешь? Данило сначала был груб: Поди прочь! Мне не до тебя! Зачем я её разбранил! Стал к ней подходить и такие речи говорить: Бабушка-голубушка! ***Прости меня****, вот моё горе..."*

В сказке "Два Ивана солдатских сына" сыновья виявили неуважение к встреченному старичку, не поклонились ему:

*"-Ах, братец что же мы наделали? Старичку поклона не отдали, давай нагоним его да поклонимся. Нагнали старика, сняли шапочки, кланяются в пояс и говорят****: Прости нас, дедушка****, что прошли не здороваясь. Нам матушка строго наказывала. Незнакомец ответил им: Спасибо, добрые молодцы. Ступайте с Богом".*

2. Раскаиваются в своих действиях и герои, кого-либо обманувшие. Например, вынуждена повиниться за ложь героиня сказки "Рога":

"-За грехи у тебя эти рога выросли! Повинись: не обманывала и чужого себе не присваивала. Взвыл он другой прут, железный, бил-бил – королевна все не признается. Изломал железный прут, вынул третий – оловянный, и тут Настасья-королевна повинилася:

-Виновата, батюшка – дохтур!"

3. Вина героев требует извинения и в тех случаях, когда нарушается какой-нибудь запрет, как в сказках "Поди туда – не знаю куда, принеси то – не знаю что", "Мудрая жена", "Соль", "Сказка об Иване-царевиче, Жар-птице и о сером волке". К примеру, в сказке "Поди туда – не знаю куда..." стрелок приходит к царю с просьбой разрешить ему жить на царской земле:

" – ***Виноват, царь-государь!*** *На твоей без спросу устроился* ***<****... **>****есть другая вина: не сказавши тебе, оженился на красной девице".*

Этот диалог героя с государем начинается с приветствия, в котором использованы традиционные формулы благопожелания, учитывающие социальный статус героя, к которому обращается стрелок: *"много лет вашему величеству", "бью челом тебе, государь", "прикажи принять милостиво",* и только после этого уже звучит извинение.

В китайских волшебных сказках герои прибегают к формулам извинения в следующих ситуациях.

1. Стражник, который бьет простолюдина, часто оказывается наказанным волшебными силами, и просит прощения у низшего по положению человека:

"Встал стражник на колени, хлещет себя по лицу, а сам о пощаде молит:

- Прости меня! Прости меня! Прости меня! Никогда больше никого бить не буду!

Сказал он так три раза, вдруг слышит – женский голос ему говорит:

- На этот раз прощаю" ("Сад нефритовой феи").

2. Так же, как и в русских волшебных сказках, раскаиваются в своих действиях и герои, кого-либо обманувшие. Например, в китайской сказке "Птички – неразлучницы" юная девушка притворилась юношей, а потом после раскрывшегося обмана говорит своему другу:

*"-**Прости,** братец, Шань-бо, только пора нам расстаться. Не провожай меня дальше, возвращайся назад"* (Птички – неразлучницы).

3. Герои просят прощение в тех случаях, когда были нарушены какие-либо правила, обычаи или совершен неблаговидный поступок:

*"Ты уж **прости меня**, старший брат, это я за орлом гнался, хотел камнем в него угодить, а попал в твою чашку. **Не сердись**! Старец не только не рассердился, наоборот, пригласил старика поесть вместе с ним"* ("Приключения мастеров").

Остановимся далее на языковом оформлении выделенных нами формул извинения. В качестве основных смысловых компонентов, содержащих сему извинения, в русских и китайских сказках используются производные от лексем **вина** и **простить** слова: **виноват(а), повинить, прости(те).** На столь незначительном количестве примеров трудно говорить о предпочтении, оказываемом сказкой той или иной лексеме (почти равномерное распределение слов,

образованных от семем "вина" и "простить" (7 примеров с семой "вина" и 6 – с семой "простить")). Один из излюбленных приемов русской сказки – лексико-синтаксический параллелизм – сопровождает зачастую и этикетные формулы извинения, попадая в смысловое поле просьб сказочных героев о прощении.

Отметим, что просьбы о прощении нередко сочетаются как в русских, так и в китайских сказках с обращениями (иногда осложненными приложениями типа *бабушка-голубушка, батюшка-дохтур, царь-государь*). В русском языке такие приложения часто образованы при помощи суффиксов субъективной оценки с уменьшительным значением, которые передают ласковое, доброжелательное отношение говорящего к собеседнику: **-ушк-** (бабушка, дедушка, батюшка), **-ец-** (братец), **-ок-** (старичок). Также можно отметить, что и другие слова, не являющиеся обращениями, в семантическом поле формул извинения приобретают суффиксы с уменьшительной семантикой: **-очк-** (шапочки), **-очек-** (подарочек, сыночек). Например:

*"**Прости нас, дедушка**, что прошли не здороваясь. Нам **матушка** строго наказывала. Незнакомец ответил им: Спасибо, добрые молодцы. Ступайте с Богом". (*Два Ивана солдатских сына)

*"**Бабушка-голубушка**! Прости меня, вот моё горе..."* (Данило Бессчастный)

*"Пусть простит меня **сыночек**, не доглядела я…" (*Два Ивана солдатских сына)

В китайских волшебных сказках обращения, связанные с извинениями, отражают китайский речевой этикет обращений к родственникам, который по сравнению с русским является гораздо более сложным: *"Ты уж прости меня, **старший брат,** это я за орлом гнался, хотел камнем в него угодить, а попал в твою чашку. Не сердись!* ("Приключения мастеров")

Извинения героя могут звучать в сказке не только непосредственно из его уст, но и передаваться косвенно, с помощью авторской речи, как, например, в сказках "Безногий и слепой" и "Королевич и его дядька":

"*Королевна стала просить прощения; покаялась во своих грехах и дала клятву вечно Ивана-царевича любить и во всем слушаться" // "Плохо пришлось королевичу, жаль родную мать, и признался он отцу, что это его вина".*

Процесс общения не исчерпывается устными или письменными сообщениями. Важную роль в нем играют невербальные средства передачи информации, в состав которых входят мимика, жесты, позы, интонации, дистанции общения. В живое речевое общение вплетено множество обстоятельств, сопровождающих акт коммуникации. Во многих русских волшебных сказках просьбы о прощении и признание героями собственной вины сопровождаются набором определенных жестов: покаянным *преклонением головы, различными поклонами, падениями на колени или снятием головного убора*. Посредством какого-либо из перечисленных положений тела раскаявшийся человек не двузначно говорит о своем униженном положении и готовности принести свои извинения:

Васька стоит, ***голову понуривши****: Прости, – говорит, – виноват... // Привели Ивана* ***<****... **>*** *к царю на допрос;* ***он пал на колени*** *и стал просить прощения... //* ***Царица упала ей в ноги****: Прости меня! // Нагнали старика,* ***сняли шапочки, кланяются в пояс****...*

Известно, что поклоны в русской культуре ранее были широко распространены. Существовало множество различных поклонов, в том числе и самый почтительный, *"земной" поклон* с прижатием руки к сердцу. Именно таким поклоном встречали и провожали наиболее уважаемых людей. Исследователи невербальных средств общения отмечают, что наклон головы с опущенными вниз глазами "читается" собеседником "как поза виноватого в чем-то человека или поза смущения" [8; с.159].

В китайских волшебных сказках герои, чувствующие свою вину, часто становятся на колени и просят прощения:

*"****Встал стражник на колени, хлещет себя по лицу****, а сам о пощаде молит: – Прости меня! Прости меня! Прости меня! Никогда больше никого бить не буду!".* ("Сад нефритовой феи")

Важную роль в коммуникативном акте извинения играют формы обращения. Они отражают общие правила речевого этикета в русском и китайском языках. Так, китайское обращение по имени в волшебных сказках всегда содержит две части (фамилию и имя – Люй-мэй, Чжу-цзы и др.), так как для китайского этикета характерен строгий порядок при употреблении имени и фамилии. На первом месте всегда стоит фамилия, которая состоит из одного иероглифа. Потом идет имя, которое может быть и двухсложным и односложным. В китайских сказках незнакомые люди именно так и обращаются друг к другу:

*"**Люй-мэй!** Зеленая сестра!*

В тот же миг цветок девушкой обернулся". ("Жены в зеркале")

*"**-Чжу-цзы, чжу-цзы,** сыночек мой единственный, никогда я ничего не делала против твоей воли".* ("Волшебная картина")

В русских волшебных сказках герои обращаются друг к другу либо по имени (Аленушка, Иванушка) либо по имени-отчеству (Михаил Потапович, Вакула Никитич), что является нормой русского этикета.

Анализируя переводы китайских волшебных сказок на русский язык, можно заметить, что для создания сказочного стиля переводчики часто пользуются речевыми средствами, отражающими русский речевой этикет. Для выявления особенностей китайских речевых формул нами была составлена сравнительная таблица обращений из текстов оригинала и из текстов перевода китайских волшебных сказок.

Обращение в китайской сказке (вариант переводчика)	**Дословное значение слова (словосочетания)**	**Возможный перевод на русский язык**	**Комментарии (в зависимости от контекста)**
Доченька 小女儿 （表爱）	Младшая дочь	Милая, дорогая, младшая дочь	
Славная ты моя доченька 我可爱的女儿啊	Хорошая дочь	Хорошая, любимая дочь (доченька)	
Сестрица 姐妹（表爱）	Жена старшего брата	Дорогая сестра	С выражением заботы
Невестушка 妯娌（表爱）	Жена старшего брата	Дорогая сестра	С выражением чувства жалости
Князь гор 山神	Бог гор	Повелитель горы	С уважением, с почтением
Юноша 年轻人	Молодой человек		С состраданием
Не стану я от тебя таиться, дедушка. 老人家，我不隐瞒您了。	Старый человек (*или мудрец*)	Дедушка	С уважением (в древности считали, что старые люди мудрее тех, кто младше)
Хай! Поздравляю тебя, брат! 嗨！祝贺你，兄弟！	Младший брат	Брат, братец	

Обращение в китайской сказке (вариант переводчика)	**Дословное значение слова (словосочетания)**	**Возможный перевод на русский язык**	**Комментарии (в зависимости от контекста)**
Змей 蛇身怪物	Змей	Змей Горыныч	Змей: тело змеи, а голова человека.
Матушка 老大娘	Старая мама	Мама	С уважением
Свинопас 猪倌	Человек занимающийся свиноводством	Свинопас	
Сестрёнка 姐妹（表**爱**）	Вторая сестра	Дорогая сестра	С любовью
Дядюшка 叔伯姨父（表**爱**）	Брат отца	Дорогой дядя	Племянник желает выразить свою благодарность
Сынок 乖孩子（表**爱**）	Послушный сын	Любимый сынок	Сын, который во всем слушает мать
Сыночек 乖孩子（表**爱**）	Хороший сын		Мать хвалит сына
Братец – косарь 割草兄弟（表**亲近**）	Хороший брат	Дорогой брат	С уважением, теплое отношение
Добрый старец 善良的老者	Добрый старый человек	Старец	С уважением

Обращение в китайской сказке (вариант переводчика)	**Дословное значение слова (словосочетания)**	**Возможный перевод на русский язык**	**Комментарии (в зависимости от контекста)**
Парень 小伙子	Парень	Молодец	
Нефритовая фея 玉女	Нефритовая девушка	Нефритовая фея	
Буренушка 母牛（表喜爱）	Маленькая корова	Милая бурёнка	С любовью
Дружок 朋友（表爱）	Друг	Дорогой друг	С любовью

Суммируя можно сказать, что в русских и китайских волшебных сказках многочисленны обращения, происходящие из слов – наименований родства. В русском общении часто обращения к родственникам передают эмоциональное отношение говорящего с помощью многочисленных уменьшительно-ласкательных суффиксов (*Братец, Сестрица, Бабушка, Дедушка,* и др.).

Китайцы согласно своему речевому этикету всех родственников разделяют по отцовской и материнской линии, а братьев и сестер по старшинству (*старший брат, младший брат* и т.д.). Так русскому слову "брат", в китайском языке будут соответствовать два слова 哥哥 [gege] "старший брат" и 弟弟 [didi] "младший брат". То же происходит с русским словом "сестра", где ему будут соответствовать два китайских слова: 姐姐 [jiejie] "старшая сестра", 妹妹 [meimei] "младшая сестра". Обращения к родным дедушке или бабушке будет разное, в зависимости от того, чьи это родители, отца или матери. А при обращении к неродному дедушке можно использовать такие слова: 爷爷 [yeye], 老爷爷 [laoyeye], 老大爷 [laodaye], где 老 [lao] и 老大 [laoda] тут означают *"почтенный"*, и слово 老人家 [laorenjia], этимологически оно означает *"почтенный человек (семьи или дома)"* [7; с.187]. Все эти особенности китайского речевого этикета мы находим при анализе оригинальных текстов китайских сказок, так как перевод часто не отражает специфику китайских обращений. Поэтому перспективным представляется дальнейшее исследование именно в направлении поиска адекватных форм перевода соответствующих этикетных форм обращения.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Акишина А.А.* Жесты и мимика в русской речи. Лингвострановедческий словарь. М., 1991. – 145с.
2. *Аникин. В.П.* Русское народное поэтическое творчество: учебное пособие. Л.: Просвещение, 1983. – 416 с.
3. *Афанасьев А.Н.* Народные русские сказки А.Н. Афанасьева в 3-х томах. М.: Наука, 1984, Т.1 – 511с.
4. *Балакай А.Г.* Словарь русского речевого этикета. М., 2004. – 681с.
5. *Рифтин Б.Л.* Историческая эпопея и фольклорная традиция в Китае: устная и книжная версии "Троецарствия" / Отв. ред. Е.М. Мелетинский. М., 1970.- 482 с.

6. Сказки Китая / Пер. с кит., сост., предисл. Б. Рифтина. М.: Худож. лит., 1993.- 380 с.
7. *Ткаченко Г.А.* Культура Китая: Словарь-справочник. М.: Восток-Запад, 2008. – 348с.
8. *Формановская Н.И.* Речевой этикет и культура общения. М.: Высшая школа, 1989. – 159с.
9. *Формановская Н.И.* Русский речевой этикет: Пособие для студентов-иностранцев. М.: Русский язык, 1983. – 181 с.
10. Этнические стереотипы поведения. Л.: Наука, 1985. – 325с.
11. 李燕 改编 《中国民间故事》2012-03-01 页数：185 21世纪出版社.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2013

Кушнір Н.О., к.філол.н.,
Ли Нань, студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ ВИБАЧЕННЯ ТА ЗВЕРТАННЯ В РОСІЙСЬКИХ ТА КИТАЙСЬКИХ ЧАРІВНИХ КАЗКАХ

Статтю присвячено аналізу етикетних формул вибачення та звертання в російських та китайських чарівних казках, особливостям перекладу цих мовленнєвих формул з однієї мову на іншу.

Ключові слова: *мовленнєвий етикет, етикетні формули спілкування, звертання, комунікативна ситуація, невербальні засоби спілкування.*

Kushnir N.A., Candidate of Philology,
Li Nan', stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOME FEATURES OF ETIQUETTE FORMS OF APOLOGY AND ADDRESS IN RUSSIANS AND CHINESE MAGIC FAIRY-TALES

The article is focused on etiquette forms of apology and address in Russians and Chinese magic fairy-tales, on features of translation of these speech forms from one language to other.

Key words*: speech etiquette, etiquette forms of communication, address, communicative situation, non-verbal elements of communication.*

УДК 811. 161. 2: [398 + 34]

Лавриненко С.Т., к.філол. н., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ "ПРАВДА" В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

У статті доведено, що лінгвокультурна константа "правда" реалізується в українських народних казках за допомогою словесних маркерів й сегментів текстів, семантика яких є співвідносною з поняттями сфери права.

Ключові слова: *лінгвокультурний знак, правда, народна казка.*

Сучасні дослідження вербальної об’єктивації феноменів культури, як зазначають дослідники, базуються на розумінні онтологічної єдності мови та культури як у функціональному, так і в генетичному аспектах [Письменна 2008] . Формуванню зазначеного підходу сприяло утвердження у науковій парадигмі порубіжжя ХХ–ХХІ століть ідей антропоцентризму, що передбачає системне осмислення мови та її одиниць крізь призму "людського чиннику" та розгляд процесів перебування людини в мові й мови в людині; когнітивізму, з позицій якого мова – результат когнітивної діяльності, спосіб організації та збереження людського знання про світ, простір думки й духа; лінгвокультурологізму, який обстоює тісний зв’язок мови і культури народу, характеризує мовний поступ як результат творчої діяльності людини**.**

У працях провідних українських науковців С. Єрмоленко, Л. Мацько, В. Жайворонка, В. Кононенка, Л. Шевченко, А. Мойсієнка, О. Левченко, М. Шевченко, Н. Медвідь та ін. "мова розглядається як скарбниця національної культури, а культура – як чинник формування мовних явищ і процесів" [Кононенко 2006, 5].

Метою статті є виявлення етноправових сем лінгвокультурної константи "правда" та з’ясування способів їх вербалізації в українських народних казках. Вивчення правової інформативності фольклорного тексту базується на таких положеннях:
1. Етнокультурна специфіка менталітету того чи іншого народу знаходить мовне втілення і має різні форми вияву, одиницею лінгвокультурного опису певного явища є культурний концепт

(В. Маслова [2001], Ю. Степанов [2004], В. Воробйов [2008] та ін.) 2. Культурні концепти опредметнюються засобами мови і можуть бути об'єктивно виявлені за допомогою певних лінгвістичних методів (А. Вежбицька [2001], В. Жайворонок [2007], С. Єрмоленко [2009], Л. Мацько [2009] та ін.) 3. Існують наївно-мовний і професійний типи свідомості, розмежування яких відзначається певною умовністю (О. Леонт'єв [1975], Г. Гійом [1992], Б. Величковський [2006], З. Коцюба [2010] та ін.) 4. Правові уявлення культурно детерміновані етичною практикою й мають за джерело реальне буття людей (І. Кант [1964], Г. Гегель [1990], Ю. Хабермас [1992] та ін.). Методологічною основою дослідження є розуміння синкретичності мовного значення як ментальної структури, визнання багатоканальності концептуалізації дійсності мовою, осмислення онтологічної єдності квантів мовної та культурної інформації, що зберігається у свідомості представників етносу. Лінгвоправове осмислення фольклорної константи "правда" здійснюється вперше.

Основною правовою цінністю людства є справедливість, буденне розуміння якої складається з уявлень про правду, порядок, рівність, честь. Правда – одна з провідних аксіологічних констант правової сфери [Філософія права 2009, 160–173]. Лексеми "правда" і "справедливість" мають спільний семантичний сегмент [Арутюнова 1999, 543–616; Колесов 2004, 123–129; Воркачов 2009, 5]. Первісні уявлення про правду, що знайшли відображення у мовній системі народних казок, спираються на глибинне філософське знання й вимагають дешифрації через встановлення логічних конекцій у площині щоденного правового досвіду носіїв усної традиції. Мовні засоби казкового конструкту презентують фольклорне розуміння правди прямо та опосередковано. Прямі індексації здійснюються за допомогою слів, словосполучень, речень з відповідними значеннями. Опосередковані вербалізації константи "правда" транслюють культуро-правову інформативність через текстові сегменти, асоціативно пов'язані з практикою ідентифікації явищ, які можна прийняти на віру чи піддати сумніву; фіксаціями викликаних певними фактами емоцій; оцінками співвідношення уявлень про правду та реаліями дійсності.

Поняття "правда" відтворює дух української ментальності. Лексикоргафічні джерела подають різні дефініції розгляданого поняття. Правда – 1. Те, що відповідає дійсності. 2. Правдивість,

правильність. 3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості; протилежне – кривда. 4. Уживається як назва кодексів середньовічного права. 5. У значенні присудкового слова. Уживається як запитання. 6. У значенні вставного слова [Великий тлумачний словник сучасної української мови 2005, 1100]. Правда – 1. Те, що відповідає дійсності, істина; // Певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь… // Дійсний стан речей… 2. Правдивість, правильність…3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості; протилежне кривда…[Словник української мови Т. 7, 1975, С. 497–498].

У казках поняття "правда", індексоване відповідним іменником, реалізується у різних значеннях. 1. Правда як реальність. "Може, сей є правда, що вони казали?" "Дай ще піду до того города, де води нема: може, й то правда; може дам я їм води". 2. Правда як те, що треба перевірити. " – А що, – пита, – чи правда, що у вашій слободі родить така капуста, що під одним листом віз сховається?" " – Чи тому правда?". 3. Колективно визнана правда. "От пішов той чоловік другу неділю у громаду та й каже, що дочка сказала; так роздумались, що то правда". "Пішов сказав чоловік громаді: роздумалась громада, що правда сьому". 4. Правда як достовірність, підтверджена очевидцем подій. "А все це правда, бо я там був і видів на свої власні очі". "Прибіг багач додому і переконався, що Іванко правду казав, бо хата його дійсно згоріла". 5. Момент правди, зафіксований діячем чи наратором. " – Ну, оце раз моя правда! – каже дядько". "Увійшли до хати, почали розповідати всю правду…" 6. Правда як засіб маніпуляцій. "Ви не хотіли правду сказати, щоб і я страх пережив". " – Сину мій, це все ти дістав для мене, а чому ти правди не казав батькові?" "Скільки літ ти зі мною живеш, а ніколи мені правди не скажеш". 7. Правда як те, що протиставляється брехні, неправді. "Бачить баба вже тоді,що не обдурить царевича, та й каже: – Правда, царевичу!". " – Кажуть, що ви, паночку, шукаєте такого чоловіка, який подовжить день. Хочу запитати вас, чи правда. Бо тепер тих брехунів розвелося стільки, що кинь палицю – в брехуна потрапиш". " – Коли це правда, дам тобі тридцять п’ять золотих. Коли брехня – тридцять п’ять палиць".

За твердженням С.Г. Воркачова, наведеним у фундаментальному дослідженні "Правды ищи: идея справедливости в русской лингвокультуре", для адекватного

розуміння й опису правди необхідне залучення її семантичного протичлена – неправди [Воркачов 2009, С. 5]. Уявлення, протилежні правді, фіксуються у казках одиницями "неправда", "брехня", "брехати", "обман", "обманювати". Словесні індексації неправди вказують на деформацію істини "От поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побіжить додому і матері набреше, що дідова дочка із хлопцями цілу ніч гуляла і мички попалила..." Брехати: Говорити неправду [Словник української мови Т. 1, 1970, 233]. Брехня: 1. Те, що не відповідає правді, неправда. 2. Вигадки, плітки [Словник української мови Т. 1, 1970, 233]. Неправда: 1. Те, що суперечить правді, істині, брехня, протилежне правді. 2. Несправедливі, нечесні, шахрайські вчинки, обман [Словник української мови Т.5, 1974, 365]. Обман: Неправдиві слова вчинки, дії // Невідповідність істині; те, чого немає насправді; брехня [Словник української мови Т.5, 1974, 533-534]. Обманювати: Обманути. 1. Словами, вчинками або діями вводити в оману кого-небудь; обдурювати. // Казати неправду; брехати. // Не виконувати своїх обіцянок, порушувати, ламати слово. 2. Діяти нечесно, вдаватися до обману, шахрайства щодо кого-небудь; ошукувати [Великий тлумачний словник сучасної української мови 2005, 810]. Спотворення правди одним персонажем викликає незгоду іншого. "Усе те, що ти мені казав – брехня". " – Іди ж, тату, та і кажи, що ваша неправда…". Фіксація неправди супроводжується розкриттям мотивів протестної реакції суб’єкта, який вважає, що його обдурено. " – Брешеш, сину, – каже йому тато, ти захотів їсти та й прийшов додому". "Брешеш, ти не хотіла стерегти просо та й прийшла додому". " – Неправда! Не можна, щоб миші поїли залізо…". Обман стає причиною скасування попередньо погоджених прав і обов’язків. "Я з тобою жити не буду, бо ти мене обманув".

Неправда у народному розумінні є близькою до злочину. Саме така інтерпретація обману відтворена у тексті казки "Брати-близнюки Іван та Йосиф". "…Царю написали, що його жона відьма, бо народила котят. … Цар відписав, аби їй нічого злого не робили, доки він не повернеться з війни... А мачуха покликала бухгалтера, який міг писати точно так, як цар, заплатила йому великі гроші, і він написав, що вона диктувала. "Пане міністре! Я чув, що моя жона вродила двоє котят. Се означає, що вона відьма. відведи її у ліс і убий". У цьому ж тексті вербалізуються уявлення про

складність викриття неправди. З'ясування правди потребує від зацікавленої сторони вольових рішень, дієвих вчинків, подолання перешкод і випробувань: молодому цареві доводиться відправитися на пошуки Діда-всевіда, який один може відновити істину. "Дід почастував і царя, і залізному вовкові дав поїсти, а потім каже: – А тепер слухай, що я знаю. Твоя жона народила двох золотоволосих хлопців, та її мачуха підмінила тих хлопців-близнюків двома котятами, а живі душі закопала в землю. Ті душі виросли золотими яворами, а коли їх мачуха приказала зрубати і спалити, душі двох братиків-близнюків перетворилися у золотокрилих орлів. Мачуха хотіла і твою жону скітити, тому й підробила твоє письмо. Нещасна твоя жона ходила лісами, а як дійшла до моря, зробилася рибою".

Жанрові особливості казок пояснюють випадки народної інтерпретації неправди як вигадки, дотепу, що має на меті відновлення та розширення кола правових можливостей осіб, які заслуговують на добре життя, але з об'єктивних причин не можуть успішно самозреалізуватися. У цьому вбачаємо вияв культуро-правової амбівалентності фольклору, що припускає паралельне існування взаємовиключних за знаком оцінок однотипних явищ без виникнення когнітивного дисонансу. Механізм використання неправди як дотепу, здатного допомогти відстояти право на життя і добробут, має поведінковий вимір, який проходить перцептивну, мотиваційну і легітимаційну стадії формування. Перцептивний етап забезпечує індивідуальне вироблення суб'єктом власної шкали цінностей і особистий висновок про те, що є правдою, а що – кривдою, що є справедливим, а що – ні, що створює порядок, а що його порушує. Мотиваційний етап дозволяє суб'єкту на основі попередньої аперцепції осмислити власні бажання, виробити пріоритети правової поведінки, спрогнозувати елементи ініціативи й відповідальності. Легітимаційний етап супроводжується закріпленням за вмотивованими суб'єктом прагненнями статусу нормативних [Філософія права 2009, 97]. Людина погоджується оцінювати свої вчинки як прийнятні для досягнення висунутих нею цілей. Казка "Язиката Хвеська" відтворює уявлення про формування і здійснення наміру використати неправду як дотепний засіб збереження грошей: чоловік знайшов гроші і, знаючи, що його жінка не зможе це приховати від кумів, а ті розкажуть економу, який гроші обов'язково відбере, обдурив декілька разів жінку і в такий спосіб забезпечив недостовірність будь-яких її

свідчень. Коли обдурена жінка стала оповідати про небилиці, що буцімто з нею сталися, історію про знайдені чоловіком гроші теж сприйняли як брехню, не повірили їй, і гроші залишилися у родині. Дотепна неправда допомогла персонажам здобути майнові права і волю. Аналогічну ситуацію відтворює текст казки "Піп-ворожка". "Жив собі у якомусь селі піп, та такий бідний, такий бідний! … Отож він і став так робити: сини позаводять чужих коней у ліс та й поприв'язують. От хазяїн шукає, шукає та почує, що піп уміє ворожить, – до попа. От він скаже, де коні. То йому і грошей, і того, і сього. Почав багатіть". Прагнення жити краще, осмислено прийняте рішення вдавати з себе ворожбита і відповідні вчинки стали приносити попу матеріальні блага.

Казка "Багач та хлопець із села Розумовичів" містить народне осмислення вигадки як засобу відновлення справедливості й захисту інтересів сторони, правами якої було знехтувано. Пан, бажаючи піднести власний авторитет, принижував бідного хлопця, а той, скориставшись пихатістю і обмеженістю кривдника, відібрав у нього харчі і чоботи. Когнітивно-семантичний простір неправди у казках характеризується такими ознаками: неправда зорієнтована на сприйняття опонента; неправда транслюється під час міжсуб'єктних взаємодій; неправді передує свідомий намір обдурити слухача; неправда супроводжується зовнішніми знаками щирості подання інформації, покликаними переконати потенційну жертву обману у достовірності перекручених фактів. Введення співрозмовника у стан омани відбувається за рахунок перебільшення, зменшення чи замовчування фактів; додавання чи усунення властивостей об'єктів; перестановки, заміни, заміщення або перенесення їх з одного місця на інше; перекручування форми, структури, послідовності реальних подій; довільного ототожнення або ж розчленування об'єктів; неадекватного тлумачення сказаного. Відтворений у казках непроцесуальний вплив на формування помилкової думки переслідує інструментальні та ідентифікаційні цілі. Серед інструментальних провідними є збільшення влади, отримання матеріальної вигоди, уникнення покарання. Ідентифікаційні пов'язані з бажанням врятуватися від ганьби, зберегти позитивний імідж, захистити самолюбство, псевдопідвищити соціальний статус.

Опозиція "правда-неправда" ("правда-кривда", де "кривда" виступає у значенні "неправда", "несправедливість" [Словник

української мови Т. 4, 1973, 338–339]) є центральною культуро-правовою опозицією казкового масиву. " – А що, дядьку, як лучче тепер жити: чи правдою чи неправдою? – Е-е-е-!.. Де ти тепер найдеш правду? Нема тепер правди на світі! Тепер крізь одна кривда. – Ні, дядьку! Є правда – правдою лучче жити". " – Скажи, будь ласка, чоловіче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою? – Е-е-е-!.. Добрі люди! Де ви теперечки правду найшли? ЇЇ тепер і в світі нема. Лучче жити кривдою, аніж правдою". " – Нема тут життя, бо моя правда записана на піску, а кривда – на камені". У наведених контекстах абстракти "правда" й "неправда" характеризуються протилежною оцінністю, яка виникає на підставі глибокого відчуття індивідом власної гідності, самоцінності, правоспроможності, адже буття людини великою мірою залежить від співвідношення її можливостей і характеристик середовища, у якому вона перебуває. Емоції, пов'язані з відсутністю перспектив реалізації індивідуальних потреб та інтересів за наявних недосконалих умов життя (неправди, несправедливості, кривди, неповноправ'я), спонукають до пошуків оптимальних параметрів самоздійснення. Суб'єкт фольклорної традиції осмислює правду як чинник, здатний забезпечити перетворення потенційних можливостей гармонійного існування, породжених бажанням, уявою, мрією, вірою, надією, на реальність. Саме з вищезгаданих причин поняття "правда" й "справедливість" у казках тісно пов'язані. Зокрема, у казці "Про правду і кривду" відновлення справедливості пов'язується з перемогою правди: чоловік, що обстоював правду, добився більших статків і здобув ширше коло прав, ніж той, хто хотів жити кривдою. " – Ну що, дядьку: ти казав, що кривдою лучче жити, ніж правдою; отже ні! Ти тільки купець, а я король – правда кривду переважила! Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром. А як приїдеш у свій город, розказуй усім, що лучче жити правдою, аніж кривдою". Казка "Правда і Кривда" містить осмислення вибору неправдивого й несправедливого способу життя як шляху до повної втрати прав. " – Ага, ти тут, голубчику! – крикнули ворони. – Добре, що ти тут! Давно тебе чекаємо. Ти кривдив людей, брата погубив, нас думав обдурити! Тепер звідси живий не підеш! Прив'язали ворони на шию Кривді мотуз і підтягли вгору. Потім взяли таблицю і написали: "Хто лихою дорогою ходить, на такій і пропаде!" Так Кривда домандрував, а

Правда живе і нині". З точки зору суб'єктів фольклорної традиції, носій правди заслуговує на збільшення прав. "Як тому правда – половину царства оддаю! Як ні – то мій меч – твоя голова з плеч!". "– Та чого ж ми таки підемо на суд? Лучче давай підемо по дорозі і спитаємо чоловіка, якого зустрінемо: як скаже, так і буде. Ваша правда – уся моя худоба буде вам; моя правда – ваша худоба буде мені". Щоб зреалізувати заслужені права, треба довести свою правду. "Пішов Іван до царя, а там весілля: його старший брат жениться з царівною. Вона ж нікому не хоче сказати правди, бо брати настрахали. Світанок – одразу ж до царя. Розказав, як його старші брати обманули, показав половину персня, а царівна свою половину. Тут же цар наказав гнати геть за брехню старшого і середнього братів. А наймолодший брат оженився з царевою дочкою". " – Пресвітлий царю! Ви самі обіцяли мені доньку. Мені не треба вашого золота. – А чим докажеш, що ти убив шаркань? Народ зібрався коло них і слухає їх бесіду. – Чим докажу? – розсердився Іван. – Зараз увидите! Витяг карликову пищавку і почав свистати. Почав народ танцювати. танцюють усі: і старі, і молоді і вівці, і корови, і кури, і гуси, і свині, і цар, і цариця. Танцювали доти, доки на ногах держалися. Потім почав цар просити: – Перестань грати. бо вмираємо. Іван перестав, і цар каже: – Тепер вірю, що то ти убив шаркань".

Представлені у казках абстракти "правда", "неправда" корелюють з культуро-правовими уявленнями про "добро" та "зло". " – Йди, аби я тебе більше не бачив, бо від сьогодні царство не твоє, а моє. Якщо почую, що ти знаходишся в державі, то жити не будеш. За добро ти заплатив мені злом". Синтетичне розуміння правди, зафіксоване казками, охоплює поняття істини, справедливості, добра, порядку, честі та особистої гідності. У казках поняття "честь" спирається на конструкти "правда" й "справедливість". "Так, мали честь легені, бо не зламали свого слова, знайшли і повернули усіх трьох принцес". "А живе вона там, де всі чесні люди живуть і працюють для себе". З точки зору суб'єктів фольклорної традиції, "жити чесно" позначає жити по правді, по справедливості, правильно, без порушення правил. "У багатого батька був один син, а батько нажив худобу неабияк, а таки чесно: багато поту вилилося з нього, багато крові зіпсувалось, поки заблищали у нього в кишені червінці". "Правда погодився жити в палаці, тільки просив, щоб привели і його бідну матір. І жив собі чесно".

Когнітивно-семантичні структури правди, справедливості, честі, добра, тісно пов'язані, через це порушення прав суб'єкта у фольклорі завжди розглядається як викривлення правди та справедливості, тобто вияв зла. Наявний в українських народних у казках смислокомплекс "правда" об'єднує систему конструктів: 1) правда як вірогідна інформація; 2) правда як істина; 3) правда як справедливість; 4) правда як право (визнання правоти, а отже й правоспроможності героя); 5) правда як згода.

Основний зміст лінгвоправової інформативності досліджуваної константи можна представити у вигляді схеми S + A + C + V, що фіксує гранично узагальнені уявлення про суб'єкта правової ситуації (Subject), вчинок, значущий з точки зору права (Action), елемент правосвідомості (Consciousness), ціннісну складову правової ситуації (Value).

Роль індикаторів лінгвокультуреми "правда" у казках можуть виконувати слова, словосполучення, речення, сегменти текстів, а також жанрово-ситуативні знаки аналізованого поняття – сюжетні елементи, особливості композиції, засоби, які забезпечують когерентність тексту, оцінні та емоційні конотації.

Перспективи дослідження пов'язуються з вивченням лінгвоправової інформативності фольклорних констант "справедливість" та "свобода".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арутюнова Н.Д.* Язык и мир человека: [монография] / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.

2. *Вежбицкая А.* Понимание культур через посредство ключевых слов: [монографія] / А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ-Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.

4. *Величковский Б.М.* Когнитивная наука. Основы психологии познания: [2 т.] / Б.М. Величковский. – М.: Академия, 2006. – Т. 1 – 2006. – 448 с. – Т. 2. – 2006. – 432 с.

5. *Воркачев С.Г.* Правды ищи: идея справедивости в русской лингвокультуре: [монография] / С.Г. Воркачев. – Волгоград: Парадигма, 2009. – 191 с.

6. *Воробьев В.В.* Лингвокультурология: [монография] / В.В. Воробьев. – М.: Издательство российского университета дружбы народов, 2008. – 340 с.

7. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права / Г.В.Ф. Гегель. – Л.: Соцэгиз, 1990. – 380 с.

8. *Гийом Г.* Принципы теоретической лингвистики: [монография] / Г.Гийом. – М.: Прогресс, 1992. – 222 с.

9. *Єрмоленко С.Я.* Мовно-естетичні знаки української культури: [монографія] / С.Я. Єрмоленко. – К.: Інститут української мови НАН України, 2009. – 352 с. 10. *Жайворонок В.В.* Українська етнолінгвістика: Нариси / В.В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2007. – 261 с.

11. *Кант И.* Сочинения [в 6 т.] / И. Кант. – М.: Мысль, 1963–1966. – Т. 3. – 1964. – 798 с. – Т. 4. – 1965. – 543 с.

12. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості [збірник текстів / упорядкування, передмова, статті та примітки О.Ю. Бріциної, Г.В. Довженок, С.В. Мишанича]. – К.:Веселка, 1989. – 615 с.

13. *Кононенко В.І.* Українська лінгвокультурологія: [монографія] / В.І. Кононенко. – К.: Вища школа, 2008. – 327 с.

14. *Колесов В.В.* Язык и ментальность: [монографія] / В.В. Колесов. – СПб.: Петербургское востоковедение, 2004. – 240 с.

15. *Коцюба З.Г.* Рефлексія побутової свідомості в різномовному провербіальному просторі (від універсального до національного): [монографія] / З.Г. Коцюба. – Львів: "Укрпол", 2010. – 472 с.

16. *Левченко О.П.* Лінгвокультурологія та її термінна система / О.П. Левченко // Проблеми української термінології. – Львів: Світ, 2003. – № 490. – С. 105-113.

17. *Леонтьев А.Н.* Деятельность, сознание, личность [монография] / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

18. *Маслова В.А.* Лингвокультурология: [учебное пособие для студентов высших учебных заведений] / В.А. Маслова. – М.: Академия, 2001. – 208 с.

19. *Мацько Л.І.* Українська мова у освітньому просторі: [навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр"] / Л.І. Мацько. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 607 с.

20. *Медвідь Н.С.* Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / Н.С. Медвідь – К, 2009. – 23 с.

21. *Мойсієнко А.К.* Мова як світ світів. Поетика текстових структур: [наукове видання] / А.К. Мойсієнко. – Умань: РВЦ "Софія", 2008. – 280 с.

22. Словник української мови: [у 11 т.] / [редкол.: І К. Білодід (голова) та ін.] – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 1970. – 827 с. – Т. 4. – 1973. – 839 с. – Т. 5. – 1974. – 839 с. – Т. 7. – 1975. – 915 с.

23. *Письменна Ю.О.* Етнічні особливості концептуалізації дійсності мовами європейського культурного ареалу (на матеріалі лексики і фразеології української, російської, англійської та італійської мов). : Дис... канд. наук. / Ю. О. Письменна . – К. : Б.в., 2008. – 20 с.

24. *Степанов Ю.С.* Константы: Словарь русской культуры. / Ю.С. Степанов. – М.: Языки русской культуры, 2004. – 992 с.

25. Філософія права: [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / відп. ред. О.Г. Данильян. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

26. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум. Нравственность. / Ю. Хабермас. – М: Наука, 1992. – 175 с.

27. *Шевченко Л.І.* Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: [монографія] / Л.І. Шевченко. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. – 478с.

28. *Шевченко М.В.* Інформативно-змістове варіювання культуреми в українському поетичному мовленні / М.В. Шевченко // Мова і культура. – К., 2001. – Вип. 3. – Том ІІІ. – С. 246–251.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Лавриненко С.Т., к.филол.н., докторант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ПРЕЗЕНТАЦИЯ КАТЕГОРИИ "ПРАВДА" В УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗКАХ

В статье доказано, что лингвокультурная константа "правда" реализуется в украинских сказках при помощи словесных маркеров и сегментов текстов, семантически соотносимых с понятиями сферы права.

Ключевые слова: *лингвокультурный знак, правда, народная сказка*

Lavrynenko S.T., PhD, doctoral student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University

LINGUISTIC CULTURAL PRESENTATION OF THE CATEGORY "TRUTH" IN UKRAINIAN FOLK TALES

The article has been proved that linguistic cultural constant "truth", reflected in Ukrainian tales is realized by means of linguistic markers and text segments, the semantic of which may be correlated with the notions of legal sphere.

Key words: *linguistic cultural sing, truth, folk tale.*

УДК 811.161.2’367

Лаврінець О.Я., доц., к.філол.н.,
Національний університет "Києво-Могилянська академія"

СУБ’ЄКТНА СИНТАКСЕМА В ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

Стаття присвячена з’ясуванню специфіки морфологічного вираження суб’єктної синтаксеми в пасивних конструкціях сучасної наукової мови, основним і продуктивним способом вираження якої є орудний відмінок субстантива.

Ключові слова*: пасивна конструкція, суб’єктна синтаксема, орудний суб’єкта, орудний знаряддя, дієслова на* ***–ся****, пасивні дієприкметники на* ***–ний, –тий****, предикативні форми на* ***–но, –то****.*

Проблему функціонування суб’єктної синтаксеми в пасивних конструкціях дослідники історії української мови тісно пов’язують зі способами морфологічного її вираження. Цілком зрозуміло, що на різних етапах розвитку української літературної мови відбуваються відчутні зміни й у засобах вираження цього граматичного явища в різних функціональних стилях. Зокрема, у писемних пам’ятках української мови найдавнішого періоду вчені виявляють в основному два паралельно використовувані способи вираження суб’єктної синтаксеми в пасивних конструкціях: 1) форма ор. безприймен. відм. субстантива; 2) прийменниково-іменна конструкція "*от*(ъ) + род. відм. субстантива". Напр.: *...и бѣ любимъ* ***борисъмь*** *паче мѣры;* ***ѡ(т) Татаръ*** *зажьженъ бѣ градъ; Не* ***судом*** *ли испытан будеши; Села замковые розданы земляномъ* ***отъ старостъ*** [Русанівський 1971, 291–292; Щербатюк 1983, 129]. Водночас поряд із цими двома формами в староукраїнській мові XIV–XVIII ст. подекуди трапляється ще й запозичена з польської мови форма суб’єкта дії, виражена іменником у формі знах. відм. з прийменником *презъ* (фонетичний варіант – *прѧз*) та його українським відповідником *через* (*чрєзъ*): ***прѧз кого*** *иного... было бы мовєно, алибо правовано* [ССУМ II 1977, 229]*; а тоє выше тканоє* ***через ...князя*** *Костєнтина... має быти держано и поживано* [Там само, 535]. Див. ще: *...****прєзъ волю*** *Бозскую зрѧжєна; Зосталъ* ***чрезъ військо****... разгромленъ и на голову*

пораженъ [Русанівський 1971, 292]. Однак, зазначена прийменниково-іменна сполука в конструкціях з усунутим підметом, на думку В. Сімовича, у народній мові асоціюється з поняттям "*при допомозі*" (у сучасній українській літературній мові – "*за допомогою*"), а тому вчений радить уникати конструкцій на зразок: *риба зловлена через мене, повість написана через Франка* [Сімович 1921, 283].

За спостереженням дослідників, у староукраїнській мові XVI–XVIII ст. форма ор. відм. починає переважати над іншими способами вираження суб'єктної синтаксеми в пасивних конструкціях [Русанівський 1971, 291–292; Щербатюк 1983, 129]. І в сучасній українській літературній мові вона стала єдиним та продуктивним засобом вираження суб'єкта дії в пасивних конструкціях, уживання яких стильово обмежено. Ці конструкції набули поширення в книжних стилях мови – науковому, публіцистичному, офіційно-діловому, звідки потрапили й до стилю художньої літератури.

Мета нашої розвідки – виявити специфіку морфологічного вираження суб'єктної синтаксеми в сучасних текстах наукового стилю у зв'язку з розвитком учення про це граматичне явище.

Способи вираження суб'єктної синтаксеми в пасивних конструкціях привертають особливу увагу дослідників у 20–30-ті рр. XX ст. – період, коли було створено сприятливі умови для формування наукового стилю української мови. У цей час були спроби активізувати вживання в пасивних конструкціях род. відм. субстантива з прийменником *від* (*од*), мотивуючи їхньою вживаністю у творах художньої літератури. Напр.: *І хоч вони й жили під державою руською за часів Петра Великого, а в своїх розпорядках* ***урядкувалися від гетьманів*** (П. Куліш); *Він* ***проклятий від Бога*** (Леся Українка). На думку граматистів поч. XX ст., зазначена сполука є нормативною в українській літературній мові, оскільки вона властива народній мові, на відміну від форми орудного суб'єкта дії, яку вважали запозиченою: вона з'явилася в українській мові під впливом російської літературної мови, більшою мірою спорідненою з церковнослов'янською [Курило 2004, 55–56; Тимченко 1926, 73; Сулима 1928, 76; Горецький 1929, 214; Гладкий 1930, 47; Смеречинський 1932, 16–17, 19–21]. При цьому лінгвісти застерігали від захоплення прийменниково-іменною сполукою на позначення суб'єкта дії в

пасивних конструкціях, яка не завжди служить рівнозначною заміною орудного суб'єкта дії. Напр., замість *куплений Мравою, зроблений нею самою* не можна вжити *куплений від Мрави, зроблений від неї самої*, оскільки похідна конструкція змінює зміст вихідної – підкреслення безпосереднього виконавця дії. Тому рекомендували вживати лише активні конструкції: *Мрава купив, вона сама зробила* [Гладкий 1930, 48; Смеречинський 1932, 21]. Форма род. відм. з прийменником *від* на позначення суб'єкта дії в пасивних конструкціях можлива в тому випадку, якщо "дієва особа чинить посередньо" [Смеречинський 1932, 20–21] і якщо "на це дозволяє лексичне значіння дієслова" [Сулима 1928, 77].

У 20–30-ті рр. XX ст. була й інша думка щодо правомірності та рівнозначності пасивних зворотів із формою ор. відм. та із формою род. відм. з прийменником *від* на позначення суб'єкта дії [Синявський 1931, 254–260; Матвієнко 1932, 70–76]: *лист пишеться братом – лист пишеться від брата; місто прокляте Богом – місто прокляте від Бога.* Проте форма орудного суб'єкта дії більш поширена та однозначна, на відміну від прийменниково-іменної сполуки, що може змінювати зміст речення. Пор.: *пакет передається знайомим – пакет передається від знайомого; правда прихована дітьми – правда прихована від дітей.* Крім того, форма род. відм. з прийменником *від* може передавати значення суб'єкта дії неточно, зокрема з відтінком простору (напряму) чи часу. Пор.: *З-за кордону вернулись деякі робітники мистецтва,* ***командировані Головполітосвітою*** (з журн.) – *...**командировані від Головполітосвіти**; Вже поросли верби й вишні,* ***посаджені Миколою*** *над Раставицею...* (І. Неч.–Лев.) – *...**посаджені від Миколи** над Раставицею* [Матвієнко 1932, 70–76].

Уживання форми ор. відм. та форми род. відм. з прийменником *від* на позначення суб'єкта дії в пасивних конструкціях зумовлене передусім значенням дієслова та зрідка значенням самого субстантива. Тому засвідчено й такі конструкції, у яких можливе вживання обох зазначених форм, кожна з яких виражає своє, навіть протилежне іншій формі значення: *пакет передається братом від нас; лист надісланий хлопцем від матері*, – і таких конструкцій, уживання в яких прийменниково-іменної сполуки неможливе: *місце покрите гадюками; земля затоптана скотиною* – або незвичне і тому нечасте, на відміну від орудного суб'єкта дії: *висновок ухвалюється експертами – висновок ухвалюється від*

експертів; дитина покинута матір'ю – дівчина покинута від усіх [Синявський 1931, 255–259].

Уживання род. відм. субстантива з прийменником *від* у пасивних конструкціях української мови, на думку М. Гладкого, має відбуватися за певних умов, а саме: 1) коли зміст дієслова не підкреслює безпосереднього зв'язку висловленої в нім дії з особою як певним чинником. Напр., замість *Він розіслав цю п'єсу, друковану на машинці по школах, як* ***рекомендовану ним*** *же самим до постави* (В. Ярошенко) потрібно *...як* ***рекомендовану від нього*** *ж самого*; 2) коли дієслово виражає певний напрям дії, діяч означений не точно, а як певний гурт, що "*від нього* йде акція". Напр., замість *у* ***призначений ним*** *час* потрібно *у* ***призначений від нього*** *час*. В інших випадках властиві російській мові пасивні конструкції з орудним суб'єкта дії слід передавати в українській мові або активними конструкціями, або прийменниково-іменними конструкціями, або підрядними означальними чи з'ясувальними частинами. Напр.: ***Святкується переможцями*** (О. Копиленко) – ***Святкують переможці***; *Висловлював свої думки щодо* ***накресленої ними*** *роботи в Японії* (О. Досвітній) – *Висловлював свої думки про* ***накреслену в них*** *роботу в Японії*; ***Розрахований*** *ретельним* ***капітаном*** *день... наближався* (О. Досвітній) – *День,* ***що його вирахував*** *ретельний* ***капітан****, наближався*; *Вони не зрозуміли* ***сказаного ним*** (О. Досвітній) – *Вони не зрозуміли,* ***що він сказав*** [Гладкий 1930, 48–49].

Противники орудного суб'єкта дії в пасивних конструкціях вважали можливим вживання форми ор. відм. лише зі значенням знаряддя дії [Курило 2004, 55; Сулима 1928, 77; Гладкий 1930, 50; Смеречинський 1932, 17–18]. Напр.: *повідомлення передаються телефоном, чашки миються водою, картина намальована олівцем, хліб зібраний комбайнами* тощо. Причому іменники-особи у формі ор. відм., на думку М. Гладкого, нормативні в пасивних конструкціях, якщо набувають значення знаряддя дії, "середника чинности": *Дві колясочки запряжені* ***японцями*** (О. Досвітній); *Чутка про вбивство передавалася зі швидкістю радіохвиль* ***сільськими бабами*** (П. Лісовий) [Гладкий 1930, 50–51]. Якщо в першому реченні іменник у формі ор. відм. справді позначає знаряддя дії, то в другому – суб'єкта дії, про що свідчить трансформаційний зв'язок цієї конструкції з двоскладним реченням, у якому іменник-виконавець виконує роль підмета:

Чутку про вбивство ***передавали сільські баби*** *зі швидкістю радіохвиль*. Перетворення першого речення на двоскладне речення зумовить зміну змісту вихідної конструкції: *Дві колясочки* ***запрягали японці***.

Спеціалізованим морфологічним засобом вираження виконавця дії в сучасній українській літературній мові є наз. відм., тоді як для ор. відм. функція діяча є вторинною. Первинною для ор. відм. є функція знаряддя чи засобу дії [Вихованець 1987, 128]. У пасивних конструкціях форма ор. відм. є одночасно виразником і семи діяча, і семи знаряддя [Русанівський 1968, 26; Вихованець 1983, 112; Плющ 1986, 115], тоді як, наприклад, у польській мові значення діяча (джерела дії) і знаряддя дії розмежовані граматично: джерело дії передає форма знах. відм. субстантива з прийменником *przez*, а знаряддя дії – форма ор. відм. [Русанівський 1968, 23].

В українській мові, як і в деяких інших слов'янських мовах (російська, білоруська, чеська, словацька), розрізнення значень діяча та знаряддя дії належить до дискусійних питань. Учені пропонують різні способи розмежування цих значень: або за допомогою питання *чим?* до субстантива зі значенням знаряддя дії [Курило 2004, 55; Гінзбург 2008, 27], або шляхом проведення трансформаційного аналізу [Русанівський 1968, 25–26].

Питання *чим?*, яке ставлять для розмежування орудного знаряддя дії та орудного суб'єкта дії, не завжди є надійним критерієм. У функції орудного суб'єкта дії може бути вжитий іменник-неістота зі значенням особи, що можна перевірити трансформацією пасивної конструкції в активну – двоскладне речення. Напр.: *Матеріали до журналу* ***надаються Центром*** *інформації та документації Ради Європи в Україні – Матеріали до журналу* ***надає Центр*** (тобто *надають представники Центру*)*...; Посібник* ***рекомендований Міністерством освіти і науки України*** *як посібник для студентів вищих навчальних закладів – Посібник* ***рекомендувало Міністерство освіти і науки України*** (тобто *рекомендували чиновники Міністерства*)... При цьому в сучасних текстах наукового стилю спостерігаємо паралельне функціонування активних і пасивних конструкцій з іменниками-неістотами на позначення особи, вибір яких залежить від власних уподобань науковців: *Спеціаліста (фахівця у галузі спеціальних знань)* ***залучає суд*** *до участі в процесі для надання консультаційно-довідкової допомоги – Результат судової експертизи*

використовується *лише* ***судом*** *– Аналіз судової практики у цивільних справах, які* ***були розглянуті*** *та* ***вирішені судами*** *вже після набрання чинності новим ЦПК України.*

На думку В. Русанівського, поєднуваність субстантива у формі ор. відм. з перехідними дієсловами є найнадійнішим критерієм відмежування семи джерела дії від семи знаряддя дії [Русанівський 1968, 25–26]. Хоча і в цьому випадку слід зважати на загальновідомий факт недосконалості трансформаційних процесів, зокрема в тих випадках, коли сам факт трансформованості одного структурного типу в інший зовсім не означає віднесеності обох речень до ідентичної денотативної ситуації [Вечорек 1982, 67]. Пор.: *Виклад* ***супроводжується*** *численними* ***ілюстраціями*** *– Виклад* ***супроводжують*** (*=супроводжено, супроводжений*) *численними* ***ілюстраціями*** і *Виклад* ***супроводжують*** *численні* ***ілюстрації****; Цей процес* ***супроводжується пропуском*** *у реченнєвій структурі повторюваних компонентів – Цей процес* ***супроводжує пропуск*** *у реченнєвій структурі повторюваних компонентів.*

У пасивних конструкціях з іменниками-назвами машин, механізмів, знарядь, засобів праці, допоміжних матеріалів у формі ор. відм., на думку О. Межова, значення інструментальності посилюється. Реальний діяч в ор. відм. лексично не представлений з метою уникнення двох однакових відмінкових форм, а тому на інструментальне значення іменників нашаровується суб'єктна функція усуненого діяча [Межов 2000, 94]. Напр.: *Тиск повітря вимірюється барометром; Графік накреслений олівцем – Тиск повітря вимірюється людиною барометром; Графік накреслений дослідником олівцем* (стилістично неправильні) і *Людина вимірює тиск повітря барометром; Дослідник накреслив графік олівцем* (стилістично правильні).

У сучасній українській мові трикомпонентна пасивна конструкція має таку структурну схему: "наз. відм. об'єктного суб'єкта + дієслівна форма пасивного стану + ор. відм. суб'єкта дії". Таку схему реалізують пасивні конструкції з дієсловами на **–ся** переважно недок. виду тепер. часу, що становлять ядро парадигми пасиву, та з пасивними дієприкметниками на **-ний, -тий**. Напр.: *Такі конфлікти у періоди великих соціальних переворотів безпосередніми* ***учасниками*** *історичного процесу* ***сприймаються*** *як закономірні; Основи фонетичної стилістики* ***були закладені*** *ще* ***Ш. Баллі*** *та* ***М. Трубецьким****.*

Орудний суб'єкта дії визначають основним граматичним показником пасивного стану в сучасній українській мові та обов'язковим компонентом структури пасивних конструкцій, оскільки лише в трикомпонентній структурі дієслово здатне повно виражати пасивне значення [Матвієнко 1932, 83; Ільїн 1949, 6; Смагленко 1961, 34; Вихованець 1983, 113; Плющ 1986, 116–117]. При цьому форми називного суб'єкта дії в активній конструкції та орудного суб'єкта дії в пасивній конструкції однаково передають значення виконавця дії, оскільки функціонують у синонімічних конструкціях, пов'язаних взаємним трансформаційним зв'язком [Русанівський 1968, 7–8; Вихованець 1983, 111–112, 115; Плющ 1986, 116, 119]. Напр.: *Проте* ***рецензентом робляться*** *припущення про штучність шахматовської концепції – Проте* ***рецензент робить*** *припущення про штучність шахматовської концепції; Початок системного розгляду задач електричного каротажу* ***був покладений В. Фоком*** *в 1933 р. – Початок системного розгляду задач електричного каротажу* ***здійснив В. Фок*** *у 1933 р.* Проте взаємна перехідність активних і пасивних конструкцій ще не є доказом їхньої семантичної тотожності: в активних конструкціях увага зосереджена на діячеві, у пасивних – на об'єкті [Вихованець 1983, 118]. Ознака активності в орудного суб'єкта дещо послаблена порівняно з називним суб'єкта дії, тому що орудний суб'єкта тісно пов'язаний з орудним у функції знаряддя чи засобу дії. Як зауважує О. Межов, оскільки орудному суб'єкта дії в пасивних зворотах відведено периферійну роль, його не слід ототожнювати з називним суб'єкта дії, який виконує центральну роль в активних конструкціях [Межов 2000, 94]. Крім того, пасивні конструкції з орудним суб'єкта дії є семантично неелементарні (тобто ускладнені), тому що утворені внаслідок злиття двох вихідних простих речень [Вихованець 1987, 126; Межов 2000, 94–94]. Напр.: ***Автором був проведений*** *експеримент з метою визначення стійкості ознак у підписах, що виконані в умовах обмеження зорового контролю* ← ***Був проведений експеримент*** *з метою...* + ***Автор провів*** *експеримент.*

У формі ор. відм. на позначення суб'єкта дії в пасивних конструкціях сучасної наукової мови функціонують такі субстантиви:

<u>Іменник, що називає істоту</u>: *Ця проблема* ***досліджувалася*** *такими* ***вченими****-криміналістами...; Номінативні речення* ***виділені***

вченими *в окремий розряд порівняно недавно, в кінці XIX ст.* Такі пасивні звороти синонімічні активним конструкціям і пов'язані з ними взаємним трансформаційним зв'язком, що засвідчує їхнє паралельне функціонування в сучасній науковій мові. Напр.: *У цих працях* ***ученими розглядаються*** *методологічні питання дослідження історії мов – Застосування корпусних ресурсів у науковому та практичному вивченні активно* ***розглядають*** *такі* ***учені****...; Поняття фонетичної стилістики* ***введене*** *в науковий обіг* ***Ш. Баллі*** *– Критерію кореляції мов у полімовних корпусах* ***В. Риков не вводить****.*

У сучасній українській науковій мові зрідка трапляються пасивні конструкції із <u>займенниковими словами</u> у формі ор. відм. Напр.: *Кожен відмінок* ***сприймається нами*** *як відповідна форма, що виражає певні специфічні відношення...;* ***Нами розроблений*** *курс "Елементи синергетики" для майбутніх учителів математики й фізики.* На заміну їм науковці використовують й активні конструкції – двоскладні та односкладні означено-особові речення: *Прагненням слова наблизитися до показника його середньої довжини (1-6 складів)* ***ми пояснюємо*** *тенденцію до роз'єднання довгого слова наукового стилю на дві й навіть три ритмічні структури; Стандартність* ***вважаємо*** *третьою з найважливіших ознак сучасного електронного текстового корпусу.* Позиція суб'єкта дії в таких активних конструкціях факультативна, тому що значення т.зв. "авторського **ми"** ("множини скромності") у науковому стилі має бути виражене нерозчленовано. Уживання займенникового слова **ми** в сучасних наукових текстах є, на нашу думку, зазвичай виявом структурно-семантичної надлишковості. Пор.: *Публіцистичний дискурс* ***ми розуміємо*** *як соціально зумовлену мовленнєву діяльність комунікантів – Під ономастичними компонентами* ***розуміємо*** *переосмислені власні назви (оніми).*

Роль суб'єкта-істоти в пасивних зворотах наукового стилю виконують субстантиви синонімічного ряду "*науковець*" *– автор, дисертант, дослідник, експериментатор, експерт, учений.*

<u>Іменник-неістота зі значенням особи</u>: *Зовнішня оцінка висновку експерта* ***проводиться органами слідства і суду*** (тобто *Зовнішню оцінку висновку експерта проводять працівники органів слідства і суду); Поняття "спільне слово"* ***було уведене*** *в науковий обіг академічною* ***"Грамматикой русского языка"*** (тобто *Поняття*

"спільне слово" ввели в науковий обіг автори академічної "Грамматики русского языка"). При цьому спостерігаємо часті випадки паралельного функціонування активних і пасивних конструкцій з іменниками-неістотами на позначення особи. Напр.: *Європейська* ***лінгвістика*** *Нового часу також* ***розглядає*** *текст як точку відліку в обстеженні мови* (тобто *Європейські лінгвісти Нового часу також розглядають...*) – *Ідея свободи творчої індивідуальності,* ***обстоювана романтизмом****, інспірує не лише його власний розвиток, але й позначається на наступних художніх епохах* (тобто *...яку обстоюють романтики, представники романтизму*). У проаналізованих сучасних текстах наукового стилю зрідка трапляються пасивні звороти з одночасним уживанням іменників-істот та іменників-неістот зі значенням особи у формі ор. відм. суб'єкта дії. Напр.: *Результати оцінки висновку експерта* ***слідчим, судом*** *та іншими* ***правоохоронними органами фіксуються*** *в ряді процесуальних документів.*

Іменник-неістота: *При цьому значення звороту повністю* ***експлікується контекстом****; Німецькі терміни* ***представлені*** *військовою і фінансовою* ***термінологією****.* Уживання пасивних конструкцій із ор. відм. неістоти лінгвісти виправдовують тим, що вони служать для підкреслення результативності й уникнення образності в науковому стилі [Коваль 1970, 103; Каранська 1995, 43]. Напр.: *Вторинний, символічний зміст оніма* ***мотивується конотаціями****, зумовленими загальною семантикою фразеологічної або пареміологічної одиниць; Розвиток корпусної лінгвістики* ***вмотивований впровадженням*** *у мовознавчий вжиток багатьох електронних текстових матеріалів, організованих як корпус* – замість стилістично неправильних: *Вторинний, символічний зміст оніма* ***мотивують конотації****...;* ***Впровадження*** *у мовознавчий вжиток багатьох електронних текстових матеріалів* ***вмотивовує*** *розвиток корпусної лінгвістики.* Проте в аналізованих наукових текстах спостерігаємо паралельне функціонування обох типів конструкцій, вибір однієї з яких залежить від власних уподобань науковців. Напр.: *Паралелізм структур сурядних частин* ***забезпечується єдністю*** *лексичних, морфологічних і синтаксичних засобів – Ця* ***вимога забезпечує*** *однозначне, мовно незалежне опрацювання даних довільної природної мови; Предметна галузь і структура корпусу безпосередньо* ***детерміновані*** *його* ***типом*** *та визначальними* ***характеристиками*** *–* ***Концепція****,* ***ідея****,* ***мета*** *і*

завдання *проекту корпусу сучасної української мови безпосередньо* ***детермінують*** *його предметну галузь.*

У пасивних конструкціях іменник-істота та іменник-неістота зі значенням особи у формі ор. відм. є виразниками діяча, тоді як іменник-неістота – діяча-знаряддя [Вихованець 1983, 117]. Напр.: *Розгляд змін у правописі, що сталися, відбуваються або очікуються,* ***супроводжується*** *науковим* ***обґрунтуванням*** *та коротким історичним* ***коментарем*** *– Розгляд змін у правописі* ***супроводять*** *наукове* ***обґрунтування*** *та короткий історичний* ***коментар*** і *Розгляд змін у правописі* ***супроводять*** *науковим* ***обґрунтуванням*** *та коротким історичним* ***коментарем****; Законодавство радянського періоду* ***насичене скороченнями*** *– Законодавство радянського періоду* ***насичують скорочення*** і *Законодавство радянського періоду* ***наситили скороченнями***. При цьому, за спостереженням І. Вихованця, у пасивних конструкціях із діячем пасивна форма недок. виду представлена лише дієсловом на **–ся**, а док. виду – частіше пасивним дієприкметником; у пасивних конструкціях із діячем-знаряддям пасивна форма недок. виду виражена пасивним дієприкметником зрідка, а док. виду – пасивним дієприкметником частіше [Вихованець 1983, 117].

Орудний суб'єкта в пасивних конструкціях сучасної наукової мови, зазвичай, залежний від особових форм дієслова на **–ся** та пасивного дієприкметника (див., наприклад, усі приклади, розглянуті вище), проте трапляються випадки його залежності від іменників, утворених від дієслівних основ. Напр.: *До основних принципів проведення судових експертиз належить, зокрема,* ***проведення*** *всіх досліджень безпосередньо самим* ***експертом****; Перший етап –* ***ознайомлення*** *і* ***вивчення суддею (судом)*** *висновку експерта після його отримання; За початок системного розгляду задач індукційного каротажу можна вважати* ***створення Г. Долем*** *в 1953 р. лінійної теорії.*

Дуже часто в сучасних наукових текстах можна натрапити на помилкове вживання з предикативними формами на **–но, –то** орудного суб'єкта дії, причому на позначення як істоти, так і неістоти: *У зв'язку з цим* ***вченими****-криміналістами* ***було проведено*** *експериментальне дослідження, спрямоване на розробку методів вирішення такого завдання; Але* ***нами не виявлено*** *випадків, коли б сполучення імені з паронімом було вжите як звертання до особи; В кожну з відмінкових форм іменника всенародною мовленнєвою* ***практикою закладено*** *ту чи іншу стилістичну функцію (функції)...*

Детальніше про нормативність / ненормативність уживання орудного суб'єкта дії з предикативними формами на **–но, –то** див. [Лаврінець 2012].

У сучасній українській літературній мові речення з предикативними формами на **–но, –то** у складі пасивних конструкцій названо "завершальною ланкою в процесі повної формально-граматичної нейтралізації суб'єкта дії, тому що в структурі цих незмінних предикативних форм немає будь-яких граматичних афіксів, які б характеризували особу діяча" [Городенська 1991, 92], пор.: *Аспірант захистив дисертацію → Дисертація захищена аспірантом → Дисертація захищена → Дисертацію захищено*. Тому дотримуємося думки про неможливість вживання орудного суб'єкта дії з предикативними формами на **–но, –то**, речення з якими виражають активну дію невизначеної особи.

У пасивних зворотах із предикативними формами на **–но, –то** можливе вживання субстантива в ор. відм. лише на позначення знаряддя дії. Проте, як і в інших типах пасивних конструкцій (про це йшлося вище), розмежування субстантивів зі значенням діяча та знаряддя дії є складним. Пор.: *Юридичну лексику в "Перехресних стежках"* ***представлено*** *такими тематичними* ***групами****... – Юридичну лексику в "Перехресних стежках"* ***представляють*** *такі тематичні* ***групи****...* і *Юридичну лексику в "Перехресних стежках"* ***Франко представив*** *такими тематичними* ***групами****...; Лінгвістичні методи* ***доповнено*** *спеціальними* ***методиками****... – Спеціальні* ***методики доповнюють*** *лінгвістичні методи* і *Лінгвістичні методи* ***доповнюють*** *спеціальними* ***методиками****.*

У двокомпонентних пасивних конструкціях значення суб'єкта дії можуть виражати синкретичні синтаксеми, виражені місц. відм. субстантива з прийменником *у* (*в*), рідше – з прийменником *на*. Про синкретизм семантики синтаксеми свідчить трансформаційний зв'язок таких конструкцій із двоскладними реченнями, де функцію суб'єкта дії виконує субстантив у формі наз. відм. Напр., синтаксеми із суб'єктно-просторовими відношеннями: *Цікаві дані генетичного характеру до паремій, у складі яких є ономастикон,* ***містяться в "Галицько-руських народних приповідках"*** *– Цікаві дані генетичного характеру до паремій* ***містять "Галицько-руські народні приповідки"****; Тексти були записані за методикою,* ***розробленою у Лабораторії*** *експериментальної фонетики – Тексти були записані за методикою, яку* ***розробили інженери***

Лабораторії *експериментальної фонетики; Матеріали* ***опубліковані*** (і *опубліковано, публікувалися*) ***в журналі****... –* ***Журнал... опублікував*** *матеріали.*

Синтаксеми із суб'єктно-об'єктними відношеннями: *Найбільше* ***зроблено в літературознавстві*** *–* ***Літературознавство зробило*** (тобто *Літературознавці зробили*) *найбільше; Окремі розділи дисертації / Результати дослідження* ***обговорювалися*** (і *обговорені, обговорено*) ***на засіданнях кафедри****... /* ***на конференціях****... – Окремі розділи дисертації / Результати дослідження* ***обговорювала кафедра*** (тобто *обговорювали учасники засідання кафедри / учасники конференції*).

Синонімію пасивної конструкції із суб'єктом дії, вираженим прийменниково-іменною сполукою, та активної конструкції засвідчує також паралельне їхнє функціонування в сучасних текстах наукового стилю. Напр.: *Тема дисертаційного дослідження пов'язана з дослідженнями, які* ***проводяться у відділі лексикології****... – Дисертаційна праця тісно пов'язана з дослідженням проблем термінології сучасної української літературної мови, яке* ***проводить кафедра української мови і літератури****...* і *Проблематика дисертаційної праці пов'язана з темою..., над якою* ***працюють співробітники*** *відділу граматики та фонетики...; Структурно-семантичні та комунікативні характеристики спонукальних висловлювань* ***розглядалися в працях*** *І. Андрєєвої, А. Бєльського, Л. Бережан... – Застосування корпусних ресурсів у науковому та практичному вивченні мови активно* ***розглядають А. Аброскін, Д. Байбер, М. Банько****...*

У сучасній науковій мові трапляються випадки синонімічного вживання активної конструкції та пасивних зворотів із суб'єктною синтаксемою, вираженою ор. відм. субстантива та прийменниково-іменною сполукою. Напр.: *На сьогодні порядок опротестування векселів* ***регулює глава 33 Інструкції*** *про... – Строки вчинення протесту векселів* ***регулюються Уніфікованим законом*** *про... –* ***У Законі України*** *"Про нотаріат"* ***не врегульовано*** *порядок вчинення протестів векселів; Нотаріальна справа – це обставина, яку прямо* ***передбачено законом*** *як таку... – Окрім того, правове регулювання порядку опротестування векселя, яке* ***передбачено в Інструкції****, можна кваліфікувати як неповне.*

Отже, основним і продуктивним засобом вираження суб'єктної синтаксеми в трикомпонентних пасивних конструкціях сучасної наукової мови є субстантив у формі ор. відм. (іменник /

займенникове слово-істота, іменник-неістота зі значенням особи, іменник-неістота). У двокомпонентних пасивних зворотах значення суб'єкта дії передають синкретичні синтаксеми (із суб'єктно-об'єктними та суб'єктно-просторовими відношеннями), виражені місц. відм. субстантива з прийменником *у* (*в*), рідше – з прийменником *на*. Синонімію пасивних конструкцій із зазначеними засобами вираження суб'єктної синтаксеми та активних конструкцій засвідчує їхній трансформаційний зв'язок та паралельне функціонування в сучасних текстах наукового стилю, причому вибір однієї із них зазвичай залежить від власних уподобань науковців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вечорек Д.* Несогласованные ассиметричные русские предложения в сопоставлении с польськими / Д. Вечорек. – Wrocław : Wydawn. Uniw. Wrocławskiego, 1982. – 272 с.

2. *Вихованець І. Р.* Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.

3. *Вихованець І. Р.* Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.

4. *Гінзбург М.* Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців / М. Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології" / відп. ред. Л. Полюга. – Львів : Львівська політехніка, 2008. – Вип. 620. – С. 26–32.

5. *Гладкий М.* Мова сучасного українського письменства / М. Гладкий. – Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 158 с.

6. *Горецький П.* Українська мова. Практично-теоретичний курс / П. Горецький, І. Шаля. – Вид. сьоме. – К. : Книгоспілка, 1929. – 315 с.

7. *Городенська К. Г.* Деривація синтаксичних одиниць / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.

8. *Ільїн В. С.* Дієслово / В. С. Ільїн. – К. : Рад. школа, 1949. – 48 с.

9. *Каранська М. У.* Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. пос. / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – 312 с.

10. *Коваль А. П.* Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1970. – 307 с.

11. *Курило О.* Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – К. : Основи, 2004. – 303 с.

12. *Лаврінець О.* З історії вивчення предикативних форм на *–но, –то* в українській мові / О. Лаврінець // Українська мова. – К., 2012. – № 2. – С. 45–58.

13. *Матвієнко О.* Стилістичні паралелі (проти пуризму) / О. Матвієнко. – Харків : Рад. школа, 1932. – 132 с.

14. *Межов О. Г.* Орудний відмінок як морфологічний варіант суб'єктної синтаксеми / О.Г. Межов // Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія : Філологія. – Вінниця : Вид-во ВДПУ, 2000. – Вип. 2. – С. 93–97.

15. *Плющ М. Я.* Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.

16. *Русанівський В. М.* Порівняльно-типологічна характеристика дієслівного стану в сучасних слов'янських літературних мовах / В. М. Русанівський // Доповіді рад. делегації на VI Міжнар. з'їзді славістів (Прага, серпень 1968 р.). – К. : Наук. думка, 1968. – 37 с.

17. *Русанівський В. М.* Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.

18. *Синявський О.* Норми української літературної мови / О. Синявський. – Харків : Київське держ. вид-во "Література й мовознавство", 1931. – 368 с.

19. *Сімович В.* Граматика української мови / В. Сімович. – К., Ляйпціг : Українська накладня, 1921. – 584 с.

20. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. – Т. 2 / ред. Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. – К. : Наук. думка, 1978. – 592 с.

21. *Смагленко Ф. П.* Про дієслівну категорію стану та активні й пасивні конструкції речень у східнослов'янських мовах / Ф. П. Смагленко // Тези доповідей IV міжвузівської республіканської славістичної конференції (12–14 жовтня 1961 року). – Одеса : Одеський держ. ун-т ім. І. І. Мечникова, 1961. – С. 32–35.

22. *Смеречинський С.* Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою) / С. Смеречинський. – Харків : Рад. школа, 1932. – 283 с.

23. *Сулима М.* Українська фраза. Коротенькі начерки / М. Сулима. – Харків : Кооперативне вид-во "Рух", 1928. – 98 с.

24. *Тимченко Є.* Вокатив і інструменталь в українській мові / Є. Тимченко. – К. : Укр. Академія Наук, 1926. – 118 с.

25. *Щербатюк Г. Х.* Просте речення // Історія української мови. Синтаксис / Г. П. Арполенко, А. П. Грищенко, В. В. Німчук, В. М. Русанівський, Г. Х. Щербатюк. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 11–131.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Лавринец О.Я., к.філол.н., доц.
Национальный университет "Киево-Могилянская академия"

СУБЪЕКТНАЯ СИНТАКСЕМА В ПАССИВНЫХ КОНСТРУКЦИЯХ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО НАУЧНОГО ТЕКСТА

Статья посвящена определению специфики морфологического выражения субъектной синтаксемы в пассивных конструкциях современного научного языка, основным и продуктивным способом выражения которой является творительный падеж субстантива.

Ключевые слова*: пассивная конструкция, субъектная синтаксема, творительный субъекта, творительный орудия, глаголы на* ***–ся****, пассивные деепричастия на* ***–ний, –тий****, предикативные формы на* ***–но, –то****.*

Lavrinets O.Ja., Cand.Philol.Sc., Associate Professor
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"

THE SUBJECTIVE SYNTAXEME IN PASSIVE CONSTRUCTIONS OF ACADEMIC UKRAINIAN

The article elucidates specificity of morphological expression of the subjective syntaxeme in passive constructions of the present-day scientific discourse, whose basic and productive way of expression is the substantive ablative.

Key words: *passive construction, subjective syntaxeme, subject ablative, instrument ablative, verbs with* ***–ся****, passive participles with* ***–ний, –тий****, predicative forms with* ***–но, –то****.*

УДК – 81’255

Лазаренко Л.Н., к.пед.н, доц.,
Приазовский государственный технический университет

ПЕРЕДАЧА ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ ПЕРСОНАЖЕЙ В РОМАНЕ Р. СТИВЕНСОНА "ОСТРОВ СОКРОВИЩ": СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА

В статье рассматриваются способы передачи эмоциональных состояний персонажей в англоязычном контексте на материале романа Р. Стивенсона "Остров сокровищ" (междометия, идиомы, слова сниженного стилистического тона, повторы, инверсия), анализируются приемы их перевода на русский язык

Ключевые слова: *эмоция, перевод, коннотация, междометие, идиома, повтор, инверсия.*

В настоящее время уже не вызывает сомнений тот факт, что в словарном составе каждого языка существует довольно значительная группа слов, имеющих постоянное эмоциональное значение. Однако до сих пор нет единого мнения по поводу того, является ли эмоциональное значение только контекстуальным или оно существует в слове независимо от контекста. Справедливой представляется точка зрения профессора И. Р. Гальперина, считающего, что эмоциональное значение присуще определенной группе слов, обозначающих всевозможные чувства и эмоции. Это слова, которые не указывают на предметы, явления или понятия реальной действительности, а слова, в которых присутствуют эмоциональные коннотации [Гальперин 2008, 60]. Согласно В. Н. Телия, в структуре коннотации выделяется ассоциативно-образный компонент, выступающий как основание оценочной квалификации и стилистической мотивированности, связывая денотативное и коннотативное содержания языковой единицы [Телия 1986, 236]. С. Л. Рубинштейн поддерживает данную точку зрения исследователя, полагая, что возникновение коннотативности зависит от типа значимых единиц, от определенных правил их сочетаемости, а также от содержания, то есть от типа отношений к обозначаемому: оценочного, эмотивного, стилистического [Рубинштейн 1997, 194]. Таким образом, эмоциональное значение слова возникает благодаря тем ассоциациям, которое оно вызывает.

Эмоции являются общечеловеческой универсалией, их отражение в семантической системе каждого языка национально-специфично. По сравнению с английским, русский язык имеет более богатый запас лексических и грамматических средств их выражения. Но возможно ли целостно и точно передать средствами другого языка содержание подлинника, сохранив при этом его стилистические и экспрессивные особенности? Этот вопрос является основной целью и трудной задачей переводчика.

Перевод как вид духовной деятельности человека восходит еще к глубокой древности. Он всегда играл роль в истории культуры отдельных народов. С середины XX столетия переводческая деятельность во всех своих разновидностях приобрела невиданный ранее размер за счет возрастающей интенсивности международных контактов.

Перевод издавна привлекал внимание писателей и ученых и вызывал разнообразные принципиальные соображения,

выливавшиеся в целые нормативные переводческие концепции. Ныне – в период расширения масштабов переводческой деятельности – не только с новой силой обострился интерес к ней, но и появилась необходимость научно систематизировать и обобщить результаты огромного практического опыта, накопленного в этой области.

Содержание переводимого подлинника непосредственно связывается с формами того языка, на котором он создан. У читателя, для которого родным является другой язык и который недостаточно свободно владеет языком оригинала, но все же может его понимать, все мысли и образы, вызываемые оригиналом, неизбежно переключаются в плоскость его родного языка. И. Левый считает, что переводчику следует сохранять не формальные черты текста, а их эстетическое и смысловое качество и те средства, с помощью которых можно передать их читателю [Левый 1974, 93]. Данного мнения придерживается и зарубежный исследователь М. Роуз, полагая, что переводчик не может быть просто транслятором, не имеющим своего "я". Он – главный в интерпретации, личность творческая, мыслящая [Rose 1997, 15].

Цель данной статьи – выявить способы передачи эмоций персонажей, способствующих формированию экспрессивного содержания текста, а также проанализировать приемы их перевода с английского языка на русский.

Объектом исследования являются текстовые фрагменты, выбранные из романа Р. Стивенсона "Остров сокровищ", в которых описываются различные эмоциональные состояния персонажей.

Предмет исследования – способы передачи эмоциональных состояний персонажей в художественном произведении.

Рассмотрим следующие способы передачи эмоций персонажей: междометия, идиомы, слова сниженного стилистического тона, повторы, инверсия.

Итак, междометия являются типичными лексическими знаками эмоций. В них сосредоточены все типологические черты, характерные для эмоциональной лексики: синтаксическая факультативность и семантическая иррадиация. Междометия составляют совершенно особый слой лексики, так как фактически не имеют предметно-логических значений и являются теми словами, которые выражают понятие об эмоциях:

"Thunder!" *he cried. "A week! I can't lie in bed; they'd have the black spot on me by then. The lubbers are going about* ***to get the wind of*** *me this blessed moment"* [6, 18].

"Гром и молния!" – вскричал капитан. – "Неделю! Если я буду валяться неделю, они успеют прислать мне черную метку. Эти лодыри уже пронюхали где я" [Стивенсон 2002, 119].

В данном примере гневное состояние персонажа передается посредством эмоционально-усилительного междометия "Thunder", которое окрашивает в соответствующие эмоциональные тона все высказывание целиком. В русском тексте переводчик не только нашел соответствующий эквивалент междометию, но и применил прием экспрессивной конкретизации, согласовавший с ярким эмоциональным междометием и глаголы. Так, английский глагол "to lie" является нейтральным; словосочетание "to get the wind of", согласно словарю, имеет следующие варианты перевода: "почуять", "узнать" [Мюллер 2003, 894]. В данном случае переводчик воспользовался экспрессивными глаголами "валяться", "пронюхать". В толковом словаре С. И. Ожегова оба этих глагола представлены с пометой "разг." [Ожегов 2007, 48, 434], следовательно, они уже сами по себе преследуют цели эмоциональной выразительности.

"Old Pew, as had lost his sight, and might have thought shame, spends twelve hundred pound in a year, like a lord in Parliament. Where is he now? Well, he's ***dead*** *now and* ***under hatches****, but for two year before that,* ***shiver my timbers!*** *The man was* ***starving****. He begged, and he stole, and he cut thought, and starve at that, by the powers!"* [Стивенсон 2002, 74].

"Старый Пью, когда потерял глаза, а также и стыд, стал проживать тысячу двести фунтов в год, словно лорд из парламента. Где он теперь? Сдох и гниет в земле. Но два года назад ему уже нечего было есть. Он просил милостыню, он воровал, он резал глотки и все-таки не мог прокормиться!" [Стивенсон 2002, 291].

В данном текстовом отрезке междометие "shiver my timbers" имеет следующее словарное значение – "черт бы меня побрал" (ругательство, приписываемое пиратам) [Мюллер 2003, 717]. Однако при переводе на русский язык переводчик посчитал нужным опустить данное междометие. В представленном примере стилистически нейтральные глаголы "to die" – умереть, скончаться;

"starve" – жаждать, морить голодом, чувствовать голод; и выражение "under hatch" – под палубой (морское выражение) переведены гораздо высшими по эмоциональному содержанию русскими глаголами: "сдыхать", "прокормиться", "гнить в земле". Можно сделать вывод, что междометие повлияло на выбор переводчиком слов. Это явление называется экспрессивной конкретизацией. Персонаж испытывает гнев.

*"**Ah**", says he, "here is **a sweet spot**, this island – a sweet spot for a land to get ashore. It's a pleasant thing to be young, and have ten toes, and you may lay to that"* [Стивенсон 2002, 81].

"Недурное местечко этот остров", – сказал он. – "Недурное местечко для мальчишки. Хорошо быть мальчишкой и иметь на ногах десять пальцев" [Стивенсон 2002, 299].

В данном текстовом фрагменте английское междометие "Ah", которое при переводе опускается, оказывает свое влияние на эпитет в словосочетании "a sweet spot". Согласно словарному значению, прилагательное "sweet" переводится "сладкий", "приятный", "ласковый" [Мюллер 2003, 787]. Данный эпитет потерял свое денотативное значение и приобрел эмоциональную маркированность. Переводчик воспользовался антонимическим приемом, а также скомпенсировал в русском тексте междометие "Ah" при помощи добавления уменьшительно-ласкательного суффикса в словосочетании "недурное местечко".

Рассмотрим следующий способ оказания экспрессивного влияния на текст. Идиомы как фразеологические сращения существуют в любых языках. Из-за того, что идиому невозможно перевести дословно, возникают трудности при передаче ее смысла. С другой стороны, такой вид фразеологизмов придает языку яркую эмоциональную окраску:

*1. "Clumsy fellows," said I; "**they must still be drunk as owls**. And I thought how captain Smollett would have set skipping"* [Стивенсон 2002, 152].

"Экие медведи!" – сказал я себе. – "Напились, должно быть, до бесчувствия. Хорошо бы влетело им от капитана Смоллетта за такое управление судном" [6, 369].

*2. "Dick was it? Then Dick can get to prayers," said Silver. "He's seen his **slice of luck,**" has Dick, and you may lay to that* [Стивенсон 2002, 184].

"У Дика? Ну, Дик, молись Богу", – проговорил Сильвер, – "потому что ваша песенка спета. Уж я верно тебе говорю. Пропало твое дело, накажи меня бог!" [Стивенсон 2002, 412].

3. "Gentlemen of fortune," returned the cook, "usually trust little among themselves, and right they are, you may lay to it. But ***I have a way with me****, I have"* [Стивенсон 2002, 75].

"Джентльмены удачи", – ответил повар, – "редко доверяют друг другу и правильно делают. Но меня провести нелегко" [Стивенсон 2002, 292].

Проанализировав данные примеры, можно сделать вывод, что английские идиомы не совпадают с русскими по лексическому составу, в их основе лежит различная образность и лексические элементы в обоих языках сочетаются по-разному. Из представленных текстовых фрагментов наблюдается, что переводчик старается найти в русском языке устойчивые словосочетания, которые бы соответствовали английским идиомам. В примере № 1 английской идиомы "to be drunk as owls" не существует. В словаре имеется следующая идиома "to be drunk like a fish", имеющая тоже самое значение. В русском языке существует достаточно немалое количество устойчивых словосочетаний, которые будут соответствовать данной идиоме. Переводчик подобрал русское выражение "напиться до бесчувствия", которое, также как и в английском контексте, создает экспрессивный эффект.

Достаточно интересным является пример № 2, в котором переводчик воспользовался антонимическим приемом и перевел английскую идиому "to see one's slice of luck" с положительной коннотацией русским устойчивым выражением "твоя песенка спета" с явной отрицательной окраской.\

В примере № 3 употреблена английская идиома "to have a way with smb.", словарное значение которой следующее – "иметь подход к кому-либо" [Мюллер 2003, 883]. Переводчик заменяет ее на более экспрессивный русский глагол "провести", являющимся в русском языке разговорным [Ожегов 2007, 426]. Данные идиомы указывают на гневное состояние персонажей.

Следующая группа языковых средств, создающих эмоциональность, – слова сниженного стилистического тона. Такие слова являются неформальными, часто шутливой формой выражения мыслей, что придает речи колоритность. Зачастую они употребляются для сжатого описания каких-либо понятий или состояний, которые не могут быть определены с помощью нормативной лексики.

"To be sure you did," he cried. "Why, I ain't sich ***an infernal lubber****, after all"* [Стивенсон 2002, 158].

"Ладно!" – воскликнул он. – "Разве я такой идиот?" [Стивенсон 2002, 376].

В данном текстовом фрагменте эмоциональная окраска передается за счет лексемы "infernal". Согласно словарю, прилагательное "infernal" имеет следующее значение – "проклятый, чертов" (разговорная форма), то есть является ярким и эмоционально-окрашенным словом; в свою очередь лексема "lubber" означает "большой, неуклюжий человек, болван", также обладающей определенной степенью экспрессивности [Мюллер 2003, 401, 468]. Переводчик скомпенсировал данные лексемы в русское бранное слово "идиот", которое, безусловно, передает заложенную в английском тексте эмоцию гнева. Компенсацией фонетических искажений "I ain't sich" можно считать риторический вопрос, к которому прибегнул переводчик вместо утвердительного предложения. Риторический вопрос, в данном случае, является средством усиления выразительности, оживляет речь коммуниканта.

"No more I would," cried the squire. "Had Livesey not been here ***I should have seen you to the deuce.*** *As it is, I have heard you. I will do as you desire; but I think the worse of you."* [Стивенсон 2002, 66].

"И не стал бы слушать!" – крикнул сквайр. – "Если ты не Ливси, я бы сразу послал бы вас ко всем чертям. Но как бы то не было, я выслушал вас и сделал все, что вы требуете. Однако мнение мне о вас изменилось к худшему" [Стивенсон 2002, 282].

В данном примере английское слово "deuce", согласно словарю, переводится "черт" (ругательство) [Мюллер 2003, 210]; английский глагол "to see" является совершенно нейтральным. Переводчик воспользовался приемом экспрессивной конкретизацией и переводит экспрессивным русским клише "послать ко всем чертям", относящимся к не нормативной лексике, что и придает колоритность речи персонажа. Прагматический контекст свидетельствует о гневном состоянии героя.

Одним из приемов, создающим эмоционально-смысловую тональность высказывания художественного произведения, является повтор:

"Pieces of eight! pieces of eight! pieces of eight! pieces of eight! pieces of eight!" *and so forth, without pause or change, like the clacking of tiny mill* [Стивенсон 2002, 173].

"Пиастры! Пиастры! Пиастры!". Итак дальше без передышки, без всякого изменения голоса, как заведенные часы [Стивенсон 2002, 39].

***"No, no, no, no**; and an end of it!" he cried one* [Стивенсон 2002, 14].

Раз капитан закричал: "Нет. Да нет же! Довольно об этом!" [Стивенсон 2002, 119].

His voice sounded louder and higher, as if he were afire with eagerness and rage. ***"In, in, in, in!"*** *he shouted, and cursed them for their delay* [Стивенсон 2002, 32].

Нетерпеливый, свирепый голос его становился все громче и визгливее. "В дом! В дом!" – кричал он, проклиная товарищей за медлительность [Стивенсон 2002, 118].

Проанализировав данные примеры, можно сделать вывод, что, в отличие от английского языка, русскому языку не свойствен такой стилистический прием как повтор. В русских текстах переводчик скомпенсировал все повторы в дополнительные восклицательные предложения, которые указывают на гневное состояние персонажей.

Последний рассматриваемый в данной статье прием – инверсия. Она характерна преимущественно для языка художественной прозы, интенсифицируя значение и придавая высказыванию эмоциональную окраску:

"But I know the sort you are. I'll finish with'em at the island, and ***a pity it i****s. But you're never happy till you're drunk."* [Стивенсон 2002, 77].

"Но я знаю, что вы за народ. Придется расправиться с ними на острове. А очень жаль! Но вам только бы поскорее дорваться до выпивки" [Стивенсон 2002, 294].

В данном английском тексте эмоциональный центр предложения содержится в инверсированном словосочетании "a pity it is". Автор использовал инверсию для того, чтобы обратить внимание читателя на то, что главный герой испытывает жалость и сожаление. В русском варианте переводчик воспользовался приемом другого плана. Данное инверсированное сочетание было скомпенсировано в отдельное восклицательное предложение, а также усилительное наречие "очень". Более того, экспрессивность распространилась и на следующее предложение, что повлекло за собой выбор переводчиком вместо нейтрального английского словосочетания "you're drunk" выражение "дорваться до выпивки". Переводчик использовал прием экспрессивной конкретизации.

Анализ текстовых фрагментов свидетельствует о том, что основным языковым средством передачи эмоциональных состояний персонажей

является междометие, а основным приемом эмоционального содержания – экспрессивная конкретизация, обусловленная наличием в предложении эмоционально-окрашенного слова и эмоциональным содержанием описываемой ситуации.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования. – Изд. 6-е. – М.: УРСС Эдиториал, 2008. – 144 с.
2. *Левый И.* Искусство перевода. – М.: Прогресс, 1974. – 398 с.
3. *Мюллер В. К.* Новый англо-русский словарь: Ок. 170000 слов и словосочетаний. – М.: Рус. яз. Медия, 2003. – 946 с.
4. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка: Ок. 53000 слов/ Под общ. ред. проф. Л.И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М.: ООО "Издательство Оникс": ООО "Издательство "Мир и Образование", 2007. – 630 с.
5. *Рубинштейн С. Л.* Избранные философско-психологические труды (основы антологии, логики и психологии) / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М, 1997. – 712 с.
6. *Стивенсон Р. Л.* Остров сокровищ: Роман. – На англ. и русск. яз. / Пер. с англ. Н.К. Чуковского. – М.: ОАО Издательство "Радуга", 2002. – 480 с.
7. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия / Отв. ред. А.А. Уфимцева; АН СССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1986. – 141 с.
8. *Rose M.* Translation and Literary Criticism: Translation as Analysis. – Manchester, 1997. – 342 p.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Лазаренко Л.Н., к.філол.н., доц.,
Приазовський державний технічний університет

ПРИЙОМИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ "ОСТРІВ СКАРБІВ" Р. СТІВЕНСОНА: ШЛЯХИ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються способи передачі емоційних станів персонажів в англомовному контексті на матеріалі роману Р. Стівенсона "Острів скарбів" (вигуки, ідіоми, слова зниженого стилістичного тону, повтори, інверсія), аналізуються прийоми їхнього перекладу російською мовою

Ключові слова: *емоція, переклад, конотація, вигук, ідіома, повтор, інверсія*

Lazarenko L.N., Associate Professor
Pryazovskyi State Technical University

RENDERING OF EMOTIONAL STATE OF THE CHARACTERS IN THE NOVEL "TREASURE ISLAND" BY R.L. STEVENSON: WAYS OF TRANSLATING

The article is devoted to the representation of emotional states of characters in the English language context (interjections, idiomatic phrases, low stylistic words, repetitions, inversion in the novel "Treasure Island" by R.L. Stevenson), the ways of their translation into the Russian language are analysed

Key words: *emotion, translation, connotation, interjection, idiom, repetition, inversion.*

УДК 81’255.4= 111’282:82

Лебедева Г.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОМПЕНСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПЕРЕДАЧІ АФРО-АМЕРИКАНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті окреслюються основні особливості афро-американського діалекту, представлені на таких рівнях англійської мови, як фонологічний, лексико-фразеологічний, морфологічний, синтаксичний. На прикладі оповідань О. Генрі висвітлено способи перекладу художніх творів з елементами афро-американського діалекту за допомогою кількох видів компенсації як одного з різновидів перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: *компенсація, семантична, стилістична компенсація, контактна горизонтальна компенсація, контактна вертикальна компенсація.*

Тексти з елементами діалектів викликають особливе зацікавлення лінгвістів, оскільки більшість із них є наочними прикладами так званої неперекладності. Тексти з елементами афро-американського діалекту не стали винятком. Однак, ідеться

не про відсутність відповідників в українській мові чи труднощі передачі змісту такого діалекту через засилля реалій, йдеться про неперекладність самобутньої, специфічної форми афро-американського діалекту, яка виявляється на всіх його рівнях: фонетичному, лексичному, синтаксичному.

Зазвичай, у перекладах художніх текстів афро-американський діалект реалізується лише у формі літературної мови, що дає право не вважати його адекватним оригіналу. ***Метою*** статті є окреслення багатогранності прийому компенсації як способу досягнення найбільшого комунікативного ефекту в тексті перекладу з елементами афро-американського діалекту. Відомо, що задля досягнення адекватності перекладу, перекладачі, як правило, деколи жертвують смисловим наповненням тексту. Оптимальним, звичайно, є такий переклад, у якому поряд із відтворенням основної функції тексту передано також усі функціїї його одиниць, однак, все це можна вважати ознаками ідеального перекладу. Для того, щоб отримати адекватний переклад, перекладачі послуговуються різноманітними способами, а саме: 1) створюють оказіональний варіант перекладу; 2) застосовують калькування; 3) вдаються до описового перекладу; 4) використовують зноски; 5) звертаються до прийому компенсації.

Розуміння сутності компенсації виникло доволі давно й деякі перекладачі-практики, не використовуючи самої назви терміну, писали саме про компенсацію. Першим поняття перекладацької компенсації ввів Я.Й. Рецкер, який зарахував цей прийом до вже відомих семи різновидів лексичних трансформацій. На його думку, *компенсація* (або компенсація перекладацьких втрат) – це *"заміна елемента оригіналу, який не можна відтворити в перекладі, на елемент іншого порядку, у відповідності з загальним ідейно-художнім характером оригіналу"* [Рецкер 2004, 128]. Рецкер розрізняє *семантичну* та *стилістичну* компенсацію. У випадку семантичної компенсації можна *"компенсувати втрачений неперекладний елемент перекладу з метою надання йому змістовності"* [Рецкер 2004, 202]. На думку автора, означений прийом часто застосовується для перекладу безеквівалентної лексики, і, у першу чергу, це стосується усіх видів реалій: географічних, етнографічних, фольклорних, міфологічних,

побутових, суспільних, історичних і под. Йдеться про реалії, характерні для країни мови оригіналу й аж ніяк не характерні для мови перекладу.

Варто також зауважити, що на думку Я.Й. Рецкера, семантична компенсація може мати два різновиди: *локальну (місцеву)* та *тотальну* (*загальну*). Автор не дає чіткого визначення двом останнім поняттям, та з наведених ним прикладів можна зробити висновок, що локальна (місцева) семантична компенсація – це така, за якої компенсуються втрати, пов'язані зі вжитком реалій, характериних для країни вихідної мови і не характерних для цільової мови, а тотальна (загальна) семантична компенсація – це компенсація, яка використовується у випадках, коли значення прямого словникового відповідника одиниці вихідної мови адекватно не відображається у його перекладі на цільову мову[Рецкер 2004, 208]. Загальновідомо, що використання діалекту в тексті є важливим стильовим маркером. Перш за все, він містить у собі багато інформації про персонаж, який так чи інакше послуговується місцевою говіркою. З цього слідує, що перекладачеві необхідно вирішити для себе, яким чином можна передати таке відхилення від норми (якщо за норму сприймати кодифіковану мову).

Рецкер зазначає, що під час перекладу різноманітних територіальних чи соціальних діалектів використовується *стилістична* й *експресивна компенсація – "заміна одного засобу вираження іншим"*[Рецкер 2004, 234]. Автор наводить приклади заміни граматичних і фонетичних особливостей майже неможливого для відтворення лондонського діалекту кокні за допомогою засобів просторіччя. Натомість С. Флорін має зовсім протилежну думку з цього питання: *"Діалект необхідно передати якимсь чином так, щоб не заставляти лодонця – кокні говорити ламаною російсько-українською мовою"* [Флорин 1983, 102]. Тому спроба В.І. Матковської передати афро-американський діалект у романі Зори Ніл Герстон "Мули та люди" за допомогою різних діалектів української мови у будь-якому разі програє, оскільки втрачається суть самого афро-американського діалекту.

Текст з елементами афро-американського діалекту	***Переклад на південно-західний український діалект***	***Переклад на південно-східний український діалект***
- Eugene Oliver said, "Aw dat wasn`t hot. Ah seen it so hot till two cakes of ice left the ice house and went down the street and fainted."Arthur Hopkins put in: "Ah knowed two men who went to Tampa all dressed up in new blue serge suits, and it was so hot dat when de train pulled into Tampa two blue suits got off de train. De men had done melted out of `em."* *-Will House said, "Dat wasn`t hot. Dat was chilly weather. Me and Joe Wiley went fishin` and it was so hot dat before we got to de water, we met de fish, coming swimming up de road in dust…"[2]	*-Та се не жарко, – сказав Юджін Олівер. – жарко се тоді, коли два куска льоду уповзли з холодильника, уйшли надвір та впали в обморок.– А я знав двох хлопів, – додав Артур Гопкінс, – які їхали в Тампу, одягнені в нові сині шерстяні костюми, і було так жарко, що коли поїзд приїхав у Тампу, костюми вистрибнули з поїзда, а хлопи в них до цього часу вже розтанули.* *-Та це не жарко, –сказав Вілл Сміт. – Це прохладно. Колись ми з Джо Віллі пішли рибу ловити, а переддень було так жарко, що коли ми подойшли до води, ми увиділи, як риба виходила на дорогу, обидві поплавати в пилюці*[2].	*-Та це не жарко, –сказав Юджін Олівер. – Жарко це коли два куски льоду виповзли з холодильника, вийшли на вулицю та впали в обморок.– А я знав двох чоловіків, – додав Артур Гопкінс, – які їхали в Тампу, одіті в нові сині шерстяні костюми, і було так жарко, шо коли поїзд прибув у Тампу, костюми випригнули з поїзда, а чоловіки в них до цього часу вже розтаяли.* *-Та це не жарко, – сказав Вілл Сміт. – Це прохладно. Колись ми з Джо Віллі пішли на рибалку, а перед цим було так жарко, шо коли ми дойшли до води, то побачили, як риба виходить на дорогу, шоб поплавати в пилюці*[2].

З наведеного прикладу очевидно, що діалект афро-американців – мова знижена, така, що кардинальним чином відрізняється від стандартної, кодифікованої мови, у зв'язку з чим оптимальним способом її передачі в перекладі є компенсація втрат за рахунок використання розмовної мови й просторіччя, особливо, коли мова йде про переклад художніх творів, дія яких розгортається в XIX столітті, коли темношкіре населення Америки щойно отримало свободу від рабства. Зрозуміло, що рівень освіченості та культури у нього було вкрай низьким, і це, звичайно, знайшло своє відображення в мові. Видається цікавим розглянути, яким чином три різні перекладачі на прикладі трьох різних творів розв'язали проблему передачі негритянської мови, при цьому всі вони перекладали одного й того ж автора. Джерелом аналізу нами було взято оригінали та переклади трьох оповідань О. Генрі, а саме*: "Jeff Peters as a Personal Magnet" ("Джеф Пітерс як персональний магніт"* в пер. М. Дмитренко), *"A Municipal Report" ("Муніципальний звіт"* в пер. Ю. Іванова) та *"Thimble, Thimble*"(*"Гра в наперстки"* в пер. М. Рябової).

Доречним буде надати невеликий опис особливостей афро-американського діалекту, які автор відобразив у своїх творах. Найпомітнішим з того, що можна виділити, прочитавши оповідання мовою оригіналу, є те, що основні відхилення від норми зустрічаються саме на ***фонологічному рівні***: а) у першу чергу йдеться про редукцію звуків. Графічно це відбувається таким чином: редукована літера замінюється на апостроф: *'scuse* (excuse), *gen'lemen* (gentlemen), *jes/jus'* (just), *mawnin'* (morning), *nothin'* (nothing), *sayin'* (saying), *tryin'* (trying), *Vi'ginia* (Virginia) та ін; б) звук [δ] замінюєтьяся звуком [d]: *dat* (that), *de* (the), *dis* (this); в) звук [o:] замінюєтьяся звуком [o]: *mo'* (more), *No'th* (North), *po'* (poor), *reso'ces* (resources);

Зустрічаються й поодинокі випадки фонетичних відхилень від норми: *ax* (ask), *gwine* (going), *marse/marster* (master), *obleeged* (obliged), *puffeckly* (perfectly), *suh* (sir) та ін.

На ***лексико-фразеологічному рівні*** в тексті оригиналу встрічається багато слів, які, наприклад, словник *Longman Dictionary of Contemporary English*, дає з приміткою *informal* (тобто ці слова можна розглядати як знижені): *ain't, howdy, ma, Missus* та інші[8].

Зустрічається дуже багато відхилень від норми на ***морфологічному рівні*,** хоча відхилень на ***синтаксичному рівні*** не було помічено:

1) використання неправильних форм дієлів у минулому часі: *you've growed, I knowed you*;

2) неправильне, з позиції стандарту, використання форм дієслова *to be* (як в теперішньому, так і минулому часі**):**

[…] you was […];

[…] you is de gen'l'man […];

3) неправильне, з позиції стандарту, уживання однини дієслів з іменниками в множині:

[…] few folks ever has business out there […];
You gen'lemen is tryin' to have fun[…];
The seats is clean […];

4) неправильне, з позиції стандарту, вживання дієслова 1 особи однини: *I needs, I knows, I has, I sees* і т. п.

Усі три перекладачі по-різному підійшли до проблеми перекладу афро-американського діалекту. Так, М. Дмитренко, орієнтуючись на українську літературну традицію, у своєму перекладі оповідання *"Джеф Пітерс як персональний магніт"* йде таким шляхом: спотворює мову персонажа з граматичної точки зору, роблячи її аграматичною, наприклад, у перекладі іменник чоловічого роду перетворюється на іменник жіночого роду й узгоджується з дієсловом жіночого роду у минулому часі:

"*Boss," says he. "Doc Hoskins am done gone twenty miles in the country […], and Massa Banks am powerful bad off […]* (10, 89) – *Ех, пане, – говорить дядько Том, – лікаря Хоскінса поїхала з міста за двадцять миль […], а суддя Бенкса геть хвора […].* (4, 167).

Таким чином, М. Дмитренко відтворює діалект за допомогою безграмотної мови (з позиції стандарту), як було зазначено вище, мови аграматичної. Тим не менш, на нашу думку, це не найкращий спосіб перекладу, оскільки аграматичне мовлення є ознакою людей, мова яких не відповідає загальноприйнятій мовній нормі, та, незважаючи на те, що афро-американський діалект теж не є літературною мовою, у випадку з афро-американцями ми не говоримо про людей, чия мова далека від стандарту, ми говоримо про людей з мовою заниженою,

такою, у якій (так само як і в територіальних діалеках) є свої власні норми.

Однак, якщо точно окреслити метод компенсаціїї застосований М. Дмитренко, то можна говорити про *контактну горизонтальну компенсацію*, введену вищезгаданим Рецкером. Під контактною горизонтальною компенсацією ми розуміємо компенсацію, за якої семантичні елементи, прагматичне значення, а також стилістичні нюанси, які відображено в тексті оригіналу одиницями одного рівня й втрачені в перекладі, відтворюються в тексті перекладу одиницями того ж рівня (тобто фонетика передається фонетикою (письмово це здійснюється графічно), лексика-лесикою і под.) у тому ж самому місці тексту цільової мови, що й у тексті вихідної мови.

Натомість, перекладач Ю. Іванов пішов іншим шляхом: на фонологічному рівні він замінив слово "сер" на "сар", а також спробував компенсувати втрати перекладу на рівні синтаксису, розбивши надзвичайно довге речення в оригіналі на короткі речення в перекладі (які є значно характерними для української мови):

"Boss," he said, "fifty cents is right; but I needs two dollars, suh; I'm obleeged to have two dollars. I ain't demandin' it now, suh; after I knows whar you's from; I'm jus sayin' that I has to have two dollars to-night and business is mighty po'." (9, 244) – *Сар, – сказав він, – п'ятдесят центів є справедлива плата, тільки мені потрібно два долари, обов'язково потрібно два долари. Не те щоб я вимагав їх від вас, сар, адже я знаю, що ми з вами обидва з Півдня. Я так кажу тільки через те, що мені обов'язково потрібно два долари… Бо клієнтів нині мало* (5, 98).

Таким чином, Ю. Іванов практично жодним чином не компенсує втрати під час відтворення негритянської мови, хіба що на фонологічному рівні й одноразово використавши прийом компенсації на рівні синтаксису. У першому випадку, так само як із випадком перекладу М. Дмитренко, йдеться про контактну горизонтальну компенсацію. Щодо компенсації на рівні синтаксису, то її можна вважати *контактною вертикальною компенсацією*.

Під контактною вертикальною компенсацією ми розуміємо таку компенсацію, за якої елементи семантики, прагматичне значення, а також стилістичні нюанси, представлені в тексті оригіналу одиницями одного рівня й втрачені під час перекладу, відтворюються в тексті перекладу одиницями іншого рівня (тобто лексика передається синтаксисом, фонетика-лексикою і та ін.) у

тому ж місці тексту цільової мови, що й у тексті вихідної мови [Рецкер 2004, 250].

Щодо перекладу М. Рябової, то діапазон застосованих нею прийомів значно ширший ніж у М. Дмитренко та Ю. Іванова. Перекладач спробувала одночасно задіяти всі мовні рівні: фонологічний, лексико-фразеологічний та синтаксичний, переважно використовуючи прийом контактної вертикальної компенсації.

На ***фонологічному рівні*** перекладач відтворила свідомо спотворені слова: *"жентмуни", "міссус"*.

На ***лексико-фразеологічному рівні*** текст перекладу багатий на розмовно-просторічні слова: *"малий"*, *"штука"* (у значенні хитрість, фокус), *"надувати"* (у значенні обманювати, дурити), *"приказати"* (у значенні дати настанову), *"потішитися"* (у значенні покепкувати, насміхатися), *"сдутися"* (у значенні здаватися), *"кумекати"* (у значенні розуміти), *"черкнути"* (у значенні побачити). Крім того, перекладач скористалася словами зі зменшувальними суфіксами: *"рочки", "туточки"*. На ***рівні синтаксису*** перекладач намагається компенсувати втрати перекладу шляхом використання окличних речень там, де в оригіналі вони є розповідними:

"You gen'lemen is tryin' to have fun with the po' old nigger. But you can't fool old Jake." (11, 375) – *Ви, жентмуни, надумали потішитися над бідним старим нігером! Та тілько старого Джейка не надуєш!* (3, 598)

Більше на ***рівні синтаксису*** прийом компенсаці не застосовується. Перекладач зберігає той самий поділ речень, що й в оригіналі, хоча для розмовного мовлення, яке вона мала на меті зімітувати, характернішими є коротші речення: *"You was a po' skimpy little boy no mo' than about fo-teen when you lef' home to come No'th; but I knowed you the minute I sot eyes on you."* (11, 375)– *Сухезним ви малим були, чотирнадцати рочків з роду – віку, коли ж бо покинули рідний дім та чкурнули на Північ; та туточки я вас і скумекав, як тілько на вас оком черкнув*. (3, 598-599)*"The other gen'lemen resembles you mightily, suh; but you can't fool old Jake on a member of the Old Vi'ginia family."*(11, 375) – *Другий джентльмен на вас куди більше скидається, сер, та тілько старого Джейка не надуєш, жентмуна зі старого віргінського сімейства він ні з ким не сплутає*. (3, 599).

Незважаючи на те, що М. Рябова застосовує прийом компенсаці значно ширше ніж решта перекладачів, використовуючи перш за все *вертикальну компенсацію* (переважно контактну), все ж її переклад не передає всіх особливостей негритянського мовлення й мова персонажа афро-американця здається штучною, а інколи й нелогічною. Так, наприклад, не зрозуміло, чому Джейк говорить нормативне "джентльмен" й водночас використовує викривлене "жентмун". Також у тексті перекладу зустрічаються різностильові елементи. Наприклад, поряд із книжним словом "сімейство" зустрічається архаїчно-просторічне "куди більше скидається", поряд із архаїчним "потішитися" – сучасне "нігер". Отже, на нашу думку, дуже важливим є те, що під час відтворення етносоціальних діалектів, у тому числі й негритянського діалекту англійської мови, компенсація здійснюється переважно на фразеологічному рівні, однак, очевидно, що чим якісніший переклад, тим більше в ньому задіяно одиниць інших рівнів. Про це свідчать і уривки з наведених вище перекладів: чим різноманітніша палітра способів застосування методу компенсації, тим повніше в перекладі досягається комунікативний ефект оригіналу, тобто компенсація набуває цілісного, тотального характеру**.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кассен Б.* Вступне слово // Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей. – Т.1. – К.: Дух і Літера, 2009. – С. 13—16.

2. *Матковська І.В.* До проблеми перекладу текстів з елементами афро-американського діалекту (на прикладі роману З.Герстон "Мули та люди")// Науковий вісник Черкаського державного технологічного університету,Філологічні трактати,-Том4,№3 ‘2012.

3. *О. Генрі*. Гра в наперстки/пер. М.Рябова//О. Генрі. Збірка оповідань: В 3 т. – Т. 2. , 2006. – с. 590-604.

4. *О. Генрі*. Джеф Пітерс як персональний магніт/пер. М.Дмитренко//О. Генрі. Збірка оповідань: В 3 т. – Т. 2. 2006. – с. 165-172.

5. *О. Генрі.* Муніципальний звіт/пер. Ю.Іванов//О. Генрі. Збірка оповідань: В 3 т. – Т. 3. , 2006. – с. 89-106.

6. *Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода/Дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. – М.: "Р. Валент", 2004. – 240 с.

7. *Флорин С.* Муки переводческие: Практика перевода. – М.: Высшая школа, 1983. – 184с.

8. *DCE – Longman Dictionary of Contemporary English*. : Longman Group Ltd, 1998. – 1303 pg.
9. *O. Henry.* A Municipal Report//O. Henry. Selected stories. – M.: Progress Publishers, 1977. – p. 236-252.
10. *O. Henry*. Jeff Peters as a Personal Magnet//O. Henry. Selected Stories. – M.: Progress Publishers, 1977. – p. 87-94
11. *O. Henry*. Thimble, Thimble//O. Henry. 100 Selected Stories. – Herefordshire: Wordsworth Editions Ltd., 1995. – p. 370-379.

Стаття надійшла до редакції 19 квітня 2013 року.

Лебедева А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОМПЕНСАЦИЯ КАК СПОСОБ ПЕРЕДАЧИ АФРО-АМЕРИКАНСКОГО ДИАЛЕКТА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Исследование посвящено особенностям афро-американского диалекта, представленых на таких уровнях английского языка как фонологический, лексико-фразеологический, морфологический, синтаксический. На примере рассказов О.Генри в статье кратко изложены основные способы перевода художественных текстов с элементами афро-американского диалекта при помощи различных видов переводческой компенсации.

Ключевые слова: *компенсация, семантическая, стилистическая компенсация, контактная горизонтальная компенсация, контактная вертикальная компенсация.*

Lebedeva G. Stud.
Institute of Philology National Taras Shevchenko University of Kyiv

COMPENSATION AS A TECHNIQUE OF TRANSLATION OF AFRICAN-AMERICAN DIALECT IN BELLES-LETTRES

The research focuses on studying major features of the African-American dialect on phonological, lexical, phraseological, morphological and syntactic levels of the English language. The article deals with different approaches to translation of belles-lettres comprising elements of African-American dialect, particularly O.Henry's short stories, using various types of compensation.

Key words: *compensation, semantic, stylistic compensation, contact horizontal compensation, contact vertical compensation.*

УДК 821.222.1

Левчин І., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЇ АХАВАНА САЛЕСА

Розглянуто лексико-граматичні особливості поезії видатного іранського поета другої половини XX ст. представника "ше'ре ноу" ("нової поезії") Мехді Ахавана Салеса.

Ключові слова: *Нова поезія "ше'ре ноу", Ахаван Салес, особливості поезії Мехді Ахавана Салеса, застарілі слова і арабська лексика.*

У творчості видатного іранського поета кінця XX ст. – Мехді Ахавана Салеса (1928 – 1990), псевдонім – М. Омід, що з перської мови перекладається як "надія", як і у всіх поетів того часу, (зокрема Надер Надерпур, Сіявуш Кесраі, Ахмад Шамлю, Сайе, Сохраб Сепехрі, Форуґ Фаррохзад), помітна розробка поетичних принципів Німа Юшіджа.

Саме творчість поета Німа Юшіджа стала поштовхом для розвитку "нової поезії" (ше'ре ноу) в Ірані 60-70-х років. Однією з важливих особливостей "ше'ре ноу" є її образна система. У поезії Німа вже відбувся розрив із традиційною, класичною системою образів-символів і формою вірша. Та в "ше'ре ноу" вже починає формуватись своя система образів-символів, і центральна вісь протиставлень тепер полягає між ліричним героєм і оточуючою дійсністю [Николаевская 1999, 154].

Найцікавішим у дослідженні творчої спадщини А. Салеса є його мова, яка настільки насичена різними художніми образами та символами, що дає нам повне право називати цього поета наймайстернішим послідовником Німа. Сам Ахаван доклав чимало зусиль, щоб його мова відповідала потребам сучасності і співзвучно злилася з існуючими вимогами. Він обрав свій особливий шлях для досягнення своєї мети, і говорить про це так: "Я нічого такого не роблю, лише пропоную відродити хороший вірш та розвивати повноцінну сучасну перську мову, використовуючи власне іранський метод викладу, дати волю прислівникам та елементам уваги та витримки згідно з

необмеженими можливостями минулого і теперішнього..." [Салес 1989, 191].

У ліриці Німа Юшіджа та Ахавана Салеса переважають ораторські, драматично-розмовні інтонації, вона зображує складне духовне життя ліричного героя, переповнена внутрішньою напругою та різними конфліктами. Драматизм такого життя показаний не лише через призму руху ліричного сюжету, але й через рух самого вірша, динаміку поетичної мови. Ось чому в цих поетів переважає вільний вірш, він здатний органічно передати ці внутрішні особливості їхньої лірики. Проте Німа та А. Салес володіють також і формами класичного вірша, зокрема газеллю. "На мою думку, – пише А. Салес, – не має жодного значення, у формі касиди чи газелі написано вірші. Форми й існують для того, щоб бути лише формами. І кожен має право писати тією поетичною формою, за допомогою якої він може достойно і якнайкраще виявити свій талант. До того ж те, що запропонував Німа, є просто ще однією з поетичних форм" [Хоґуґи 2000, 53].

Попри зв'язок між цими двома поетами, не можна вважати поезію А. Салеса лише "переспівом" Німа Юшіджа. Найкращі сторони творчості Німа знайшли своє продовження і розвиток у А. Салеса. У нього більш визначено розвинена ораторська інтонація, що відображає соціальність його віршів, у яких ліричний герой вже деякою мірою виступає тим, хто викриває соціальне зло (наприклад, у вірші "Кінець Шахнаме"). Це призвело і до відмінностей в області поетики. Як відомо, Німа Юшідж досконало володів класичними формами перської поезії, у нього є газелі, що написані у повній відповідності до канонів давніх майстрів, проте він не вважав таку форму підходящою для сучасної поезії, яка була покликана відобразити світ свого сучасника та особливості свого часу. Тому газель у Німа – це лише вдале наслідування класичній газелі. Як поетична форма, газель також зустрічається і у Салеса. Більш того, у передмові до збірки "Кінець Шахнаме" він пише про те, що умовні образи газелі дають можливість поету виразити своє ставлення до дійсності, "торкнутися усіх почуттів, які пов'язані з людьми". Поет чітко розрізняє газель, у якій ідеться про почуття, що притаманні багатьом людям, і "газель заради газелі", тобто твір, який не несе читачеві ніяких нових думок, а є лише своєрідним тренуванням у традиційній поетичній формі. Він вважає за потрібне підкреслити тісний зв'язок своєї поезії зі складною долею

співвітчизників: "Мої газелі так само стосуються вас, як і мій сум та плач за деревами та гніздами, які спустошив безжальний літній буревій, як і моя скорбота за тим, що все величне у ці дні покинуте, що топчуть квіти, які ледь встигли розпуститись..." [Кляшторина 1962, 94-96].

Ахаван Салес у своїх віршах спромігся вдало і по-особливому відобразити та поєднати давню літературну спадщину і складнощі сучасної поетичної фантазії віршів Німа. Він намагався у своїх творах відродити застарілі слова, слова минулого, і тому його з упевненістю можна назвати "новим класиком".

Використання у своїх поезіях простих, дещо застарілих дієслів сам А. Салес пояснює так: "Моя мова орієнтована на людей, які знайомі з Німа, але на сьогодні вона не всім зрозуміла... Поезія нікому не належить, не належала і не буде належати. Усе належить їй, і не всі можуть зрозуміти її. Принаймні, у наш час це так." [Насер 2002, 87]

Тому інколи застарілі слова створюють труднощі для розуміння віршів Ахавана, а особливо дієслова, наприклад:

- شِنَفتن (= شنیدن، اِستِشمام کردن) – (šenaftan) нюхати, вдихати носом:

– به ساز سوخته دمسازشان دل
– از آتش می زد و خون می شنفتم (زمستان)

Щоб саз торкнувся серця, що вогнем запалало, і я вдихав кров... ("Зима")

- شَخاییدن (= خُراشیدن، ریش کردن) – (šaxāyidan) драпати, роздирати нігтями; ранити:

– بر زمین کوبیم
... چهره اش را ژرف بشخاییم (آخر شاهنامه)

На землю впали ... щоб обличчя йому роздерти кігтями... ("Кінець Шахнаме")

- خوشیدن (= خشکیدن، خشک شدن) – (xušidan) засихати, сохнути, в'янути:

– درخشان چشمه پیش چشم من خوشید (آخر شاهنامه)

Сяючий струмок перед моїми очима висох... ("Кінець Шахнаме")

- خَستن (= مخروح کردن، آزُردن) – (xastan) кривдити, мучити, травмувати:

– خست حرفش را و خواب آلوده گفت: ای دوست ... (آخر شاهنامه)

Обірвав його слова і сонно сказав: Ей, друже... ("Кінець Шахнаме")

- (گریه و زاری کردن =) مویدن – (muyidan) плакати:

– نالد و موید ... موید و گوید ... (آخر شاهنامه)

Стогне і плаче ... плаче і каже ... ("Кінець Шахнаме")

- (هلیدن، گذاشتن، رها کردن =) هِشتن – (heštan) залишати, класти, відпускати, звільняти:

– سرکوه بلند آمد عقابی
نه هیچش ناله ای، نه پیچ و تابی
نشست و سر به سنگی هشت و جان داد. (آخر شاهنامه)

На високу гору прилетів орел, не застогнав,

Не поворухнувся. Поклав голову на камінь і помер. ("Кінець Шахнаме")

[Насер 2002, 88–89]

У віршах Ахавана Салеса часто зустрічаються і слова, притаманні хорасанському стилю, літературні та застарілі слова, наприклад, такі:

ناژو (*сосна*), آغل (*хлів, стайня*), چکاد (*вершина гори*), پستو (*комора*), بیغاره (*наклеп, обмова*), سکنج (*кашель*), شیب (*сивина*), سگتول (*цуценя*), دیهور (*небеса*), برادندر(= نابرادری) (*зведений брат*), مادندر(= نامادری) (*мачуха*), بشکوه(=باشکوه) (*чудовий, пишний*), پُرهیب (*жах, страх*), غُژم (*гнів, лють*), کاواک (*пустота, дупло; тупий, пустий*), مرده ریگ (*спадок*), گر(= یا) (*чи*), کش (=که او را) (*його, її*), کت (= که تو را) (*тебе*), کم (= که مرا) (*мене*) та інші.

Іншою особливістю поезії "*ше'ре ноу*" можна вважати те, що поети починають разом із літературними та застарілими словами вносити до своїх поезій слова з простої розмовної мови, мови, якою розмовляли їхні сучасники в повсякденному житті. Використання такої лексики давало змогу поетам "нової поезії" відобразити своє бачення світу за допомогою нових і в водночас таких простих, буденних слів, підкреслити емоційну забарвленість своїх творів, і, зокрема, дало можливість поетам ознайомити зі своєю поезією якомога більшу кількість читачів, не залежно від їхнього соціального прошарку, донести до них свої думки і переживання, а інколи й заклики до боротьби з несправедливістю. Не винятком був і А. Салес, у його творах часто можна зустріти такі слова з розмовної мови, як:

لمیده (розвалитися, вільно сидіти), لات و لوت (жебрак, голодранець), کوله بار (ноша), تیپا (поштовх ногою), پاری (шматок), پیراری

(позаминулий рік), دِنج (затишне місце), الف (тисяча), آقایانه (панський, хазяйський), القِصّه = الغَرَض (одним словом, отже), بی شرَف (нечесний, неблагородний), به ش (=به او) (йому, їй), باش (= با او، با آن) (з нам, з тим), بالِش (подушка), پَستو (комора), پسکوچه (вузька вуличка), پیشی (пріоритет, першість), پاره پاره (розірваний на шматки), چارچار (вісім найхолодніших днів зимою), چاقو (складений ніж), خُردهریز (мотлох, дріб'язок, залишки), حیف (жаль), کارشِکن (той, що заважає працювати), غالِبا (здебільшого), رویگردان (той, що втратив надію), غافِلگیر (безтурботний), قُرقُرو (буркун), لام (лезо, тонка металева пластинка), ناجور (різновидний, негармонійний), ماشاالله (Браво! Чудово!), لا (прошарок, пласт; арабська заперечна частка – ні, не), میوه فروش (продавець фруктів) та інші.

Зустрічається також надзвичайно велика кількість <u>арабських слів</u>, які вдало вплітаються у словесну тканину віршів поета:

احشا (нутрощі), مرقع (зашитий), مسموم (отруєний), مفهوم (зрозумілий), محتوم (обов'язковий), ضجّه (крик, стогін), معصوم (невинний, безгрішний), عاجل (швидкий, поспішний), موهوم (придуманий, уявний, містичний), اِستِجابَت (задоволення, прийняття прохання), اصرار (наполегливість), اقصی (віддалений, далекий), تجاویف (مفرد– تجویف) (пустота), تَعلُّق (належність), ذِلّت (приниження, бідність), رحلَت (переселення, смерть), رُخصَت (дозвіл), حَجَر (камінь), رُقعه (записка, лист), جَرّ (сварка, бійка; роздратованість, гнів), حقیقت (правда, істина), سَنین (роки), (مفرد – شهر) شهور (місяці – за календарем місячної хіджри), عَقیم (безплідний, безрезультатний), عُقده (вузол; перепона, труднощі), ظُلمَت (темрява, морок), عِصمَت (непорочність, невинність), قوافل (каравани), قُدسی (священний, святий), غَدر (зрада, підлість), مَستور (схований, закутаний), قلاع (фортеці), مِخلب (кіготь, ніготь), کَرّت (напад, атака), قحبه (публічна жінка), مهجور (покинутий, застарілий, віддалений), فضله (залишок), مُهیب (страшний, жахливий, грізний), مُحتضَر (той, що помирає, в агонії), نُجابَت (аристократія), وَدیعه (вклад, цінне придбання), مَغموم (сумний, печальний), وَهن (слабкість, безсилля), نِظام (порядок, система; військова служба), مَسنَد (трон) та інші [Хоґуґи 2000, 25–26].

"*Ше'ре ноу*" також властиве <u>повернення до історичної теми</u>, це досить помітно і у творчості Салеса.

Слід відзначити особливе ставлення поета до відомого іранського епосу Фірдоусі "Шахнаме". Настільки сильним було враження А. Салеса від твору, що поет дуже часто у своїх поезіях використовує імена героїв відомої поеми як складники порівняння)

(مشبه به) для своїх образів, завдяки яким Салесу вдається створити атмосферу давньої епохи. Це такі відомі імена епосу, як: Рустам (رستم), Сохраб (سهراب), Техміне (تهمینه), Сам (سام), Заль (زال), Сіявуш (سیاووش), Кавус (کاوس), Джамшід(جمشید), Бахрам (بهرام), Сіморг (سیمرغ) та багато інших.

Повага поета до давньої культурної спадщини своєї батьківщини виявляється і у вживанні ним слів, імен та образів, характерних для доісламського періоду, наприклад: Зороастр (زرتشت), Авеста (اوستا), Маздак (مزدک), Ахура Мазда (اهورا مزدا), Ахріман (اهریمن), сім красунь (هفت اَنوشه), боги (ایزَدان), божественне сяйво (فروغ ایزَدی) та інші [Насер 2002, 90].

Ще однією характерною особливістю стилю Ахавана є створення нових слів. Поет для емоційного підсилення своїх образів часто сам придумує оригінальні епітети та порівняння шляхом поєднання основ двох іменників або приєднання різних словотворчих афіксів до іменників та прикметників, наприклад:

گلبوسه (квітковий поцілунок), ماهگل (місячна квітка), کاهپر (соломинка), کوهمرغ (гірський птах), کوهمیخ (гірський цвях), مرگبوم (країна смерті), خندستان (насмішка), خاموشبار (мовчазний), فرامشزار(забуття), اَندوهزار (плачевний, печальний), آتشناک (вогняний), مرگابه (отруйний напій), گرمگاه (спека), بلورآجین (проколотий кришталь), غمباد (сумний), غمراهه (шлях суму), قفسچال (клітка в ямі), لَعن زار (плачевне прокляття), نفسدود (подих диму), مَزارآجین (проколота могила), هَردَمبار (той, що несе нерішучість), پَریشانبوم (розкидана земля), شبنم آجین (проколота роса), مرگبوم (земля смерті), پدمام(= پدرومادر) (батьки), دشفام(=ناهمرنگ) (різнокольоровий), اَخمناز (похмурий вогонь), فرامشیاد (пам’ятне забуття), دِژدین (фортеця релігії) та інші [Насер 2002, 90].

Безумовно, саме такий підхід Салеса до відображення дійсності у його віршах і привертає увагу, але, на жаль, слова такого роду створюють чималі труднощі під час перекладу, оскільки іноді дуже складно поєднати такі різні за змістом частини і передати іншою мовою саме те значення, яке вклав у новостворене слово поет.

Серед лексико-морфологічних особливостей мови Салеса яскраво виділяються слова із суфіксом "ک ـَ-" (- ak), який у перській мові використовується для надання словам пестливого, зменшувального, а іноді і принизливого відтінку. За допомогою таких слів поет майстерно і водночас з притаманною йому дитячою простотою змальовує різні почуття – смуток, плач, нетерпіння та

образи, гнів, примирення, хвилювання. Поетові вдається якнайповніше передати унікальність кожного зі своїх образів. На прикладі таких рядків можна це оцінити:

-Не бачу я цієї неживої "гілочки", зів'яла...	- نبینم وای این "شاخک" چه بیجان است و پژمرده...
- Пам'ять із "ніжністю" вітру, неначе молитва у хворого полум'ям тремтить...	– یاد با "نرمک" نسیمی چون نماز شعله بیمار لرزیدن...
-І правда, "худесенький" з карими очима і є жертва...	- و حقیقت، "لاغرک" میشی که قربانی است...
-"Опудало", що повністю спітніло...	- "آدمک" کلّی عَرَق کرده است...
	- این "مرغک" آواز بهاری می خواند...
-Ця "пташка" співає весняну мелодію...	- گفت در دل رخش – "طفلک" رخش!
-Сказав, що в сяючому серці – "немовлятко" осяяне!	- "گاهکی" شاید یکی "رویایکی" شیرین...
-"Часом", можливо, якась "мрія" солодка...	- من "آرامک" لبت را با شتاب و شوق بوسیدم...
-Я "спокій" губ твоїх із пристрастю поцілував...	

У його творах можна зустріти дуже багато подібних слів із цим суфіксом "ک ـَ-" (-ak), що так природно і невимушено розкривають увесь сум та розпач поета:

داستانک (*маленька історія*), شعرک (*віршик*), کارک (*невеличка робо*та), غزلک (*маленька газель*), گاهک (*маленьке місце*), صورتک (*личко*), آدمک (*опудало*), میدانک (*майданчик*), بدک (*нікчемне зло*) та інші [Хоґуґи 2000, 48–50].

Також у поезії "ше'ре ноу" А. Салеса яскраво виокремлюються мовні особливості автора, які надають його творам особливого поетичного відтінку та дають змогу поетові вільно відтворювати свої почуття на папері, наприклад:

- Використання суфікса множини -an (-آن) для неживих предметів:

- О, місяць місяців! Де ти? ("Пекло, але холодно")	– هان! ماه ماهان! کجایی (دوزخ اما سرد)؛
- Гора гір, людина людей легендарний Рустам... ("У маленькому дворі осені")	– کوه کوهان، مرد مردستان رستم دستان (در حیاط کوچک پاییز ...).

- Зміна положення допоміжного дієслова у реченні:

-З нього буде бурлити вода і перетвориться на солодке стрімке джерело...
-Знаю, хоча й не сила на ногах триматись... ("Зима")

– ازو جوشید خواهد آب و خواهد گشت شیرین چشمه ای جوشان (از این اوستا)؛
– دانم اگر چه خواهد زپا افتاد... (زمستان).

– Переміщення наголосу:

-Груди його наковальня молота безперервного позіхання та очі його сон...
-Від куполів його залишились і Китай і Індія, або Візантія або помилка...
-Чисті у своїй релігії люди, хякі у молитві кохання зробили омовіння кров'ю...

– سینه ا ش سندان پتک دمبدم خمیازه و چشمانش خواب آلود (آخر شاهنامه)؛
– وز گنبدانش چین و ختن یا هند یا روم یا خطا ست که می ماند. (در حیاط کوچک پاییز ...)؛
- پاک مردانی که در آیین و دین خود در نماز عشق با خونشان وضو کردند. (زندگی می گوید: اما...).

- Скорочення слів:

-Подивилися ми на місячне сяйво та яскраву ніч...
-Ворон сидів на даху будинку нашого сусіда, І щось, не знаю що, можливо шматок кістки безперервно клював...

- به مهتاب و شب روشن نگه کردیم؛
- کلاغی روی بام خانه همسایه ما بود و بر چیزی، نمی دانم چه، شاید تکه استخوانی دمادم تق و تق منقار می زد باز؛

А також такі скорочення слів, як:

اِستاد (ایستاد)، سیا (سیاه)، اِستاده (ایستاده)، اَنده (اندوه)، شتباهی (اشتباهی)، فرشته (افراشته)...

- Приєднання займенникових енклітиків до дієслова для вираження родового та знахідного відмінків:

- Затремтіли в нього руки...
- Він так казав і так пам'ятав...

- رعشه می افتادش اندر دست؛
- او چنین می گفت و بودش یاد (آخر شاهنامه)؛

[Насер 2002, 84-87]

Саме завдяки такому оригінальному комбінуванню слів А. Салес стає дуже популярним. Як пише М. Хогуги, вся та культурна спадщина Ірану з усіма її неповторними особливостями та духовністю, усі ті образи, якими володіє Салес, створили неперевершені поезії, які, без сумніву, можна назвати одними з найкращих поезій сучасного Ірану. Він писав вірші, зберігаючи в них свою повагу до минулого, до давньої літературної мови. І знайомство А. Салеса з поезією, культурою, мисленням західних країн лише додало йому сміливості та витривалості, таких

необхідних будь-якому новатору, для подальшого написання нових творів [Хоґуґи 2000, 51].

Висновки: Завдяки такому вдалому поєднанню різних шарів лексики, Ахаван досягає особливої техніки, яка виділяє його серед інших відомих поетів "нової поезії". Він на диво оригінально відчував слова, їхню специфічність та образність, що дозволило йому писати вірші дійсно таки народною мовою.

Вживання поетом застарілої та арабської лексики, слів та імен з відомого іранського епосу Фірдоусі "Шахнаме" та образів, характерних для до ісламського періоду, створення власних слів, поєднуючи основи двох слів чи приєднуючи словотворчі афікси, слова зі зменшувальним суфіксом "ـَک -" ("ak"), використання суфікса множини "آن-" ("an") для неживих предметів, зміна положення допоміжного дієслова у речені, подвоєння літер для підсилення емоційного забарвлення, скорочення слів дали змогу А. Салесу створити свій індивідуальний стиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. История персидской литературы XIX – XX веков: Раздел II. – Поэзия XX века; Глава 3. – Вторая половина XX в. – (М.Николаевская). – М., 1999.
2. История зарубежной литературы 1945 – 80 гг. – М., 1989.
3. *Кляшторина В.Б.* Современная персидская поэзия (очерки). – М., 1962.
4. *Кляшторина В.Б., Дорри Дж.* Современная персидская лирика. – М., 1961.
5. *Кляшторина В.Б.* Новая поэзия в Иране. – М., 1975.
6. *Кляшторина В.Б.* Литературно-общественная мысль и "новая поэзия" в Иране (конец 60-х начало 70-х годов). – Народы Азии и Африки, 1975, № 6.
7. *Комиссаров Д.С.* Пути развития новой и новейшей персидской литературы. – М., 1982.
8. *Комиссаров Д.С.* О некоторых особенностях развития основных жанров современной персидской литературы. – М., 1960.

9) اخوان ثالث، مهدی، از این اوستا: مجموعه شعر ١٣٤٤ تا ١٣٣٩ – تهران: مروريد، ١٣٦٨.

10) اخوان ثالث، مهدی، سرکوه بلند؛ بر گزینه شعرها – به انتخاب مرتضی کاخی. – تهران: نشر زمستان،(1989)١٣٦٨.

11) اخوان ثالث، مهدی، گزینه اشعار – تهران: مروارید،۱۳٦۹.
(1990).

12) اخوان ثالث، مهدی، زمستان، مجموعه شعر (۱۳۵۷-۱۳٦۹)، تهران، ۱۳٥٤
.

13) حقوقی، محمد، (شعر زمان ما؛ ۲) مهدی اخوان ثالث: شعر مهدی اخوان ثالث از آغاز تا امروز – تهران: موسسه انتشارات نگاه، ۱۳۷۹(2000) .

14) دکتر محمد جعفر یاحقی، چون سبوی تشنه (تاریخ ادبیات معصر فارسی)، تهران، ۱۳۷۷.(1998).

15) ناصر، محمد، تحول موضوع و معنی در شعر معاصر – تهران: نشانه: شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی، دبیرخانه، ۱۳۸۱(2002).

Стаття надійшла до редакції 15.04.13.

Левчин И., асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЭЗИЙ АХАВАНА САЛЕСА

Рассмотрены лексико-граматические особенности поэзий известного иранского поэта второй половины XX века, представителя "ше'ре ноу" ("новой поэзии") Мехди Ахавана Салеса.

Ключевые слова: *Новая поэзия "ше'ре ноу", Ахаван Салес, особенности поэзий Мехди Ахавана Салеса, устаревшие слова и арабская лексика.*

Levchyn I., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF AKHAVAN SALES' POEMS

The author of this article examines the work of the prominent Iranian poet of the late twentieth century, one of the "she're nou" ("new poetry")

representatives Mehdi Akhavan Sales, lexical and grammatical features of his lyrics.

Key Words: *New poetry "she're nou", lexical and grammatical features, lyrics of Mehdi Akhavan Sales.*

УДК 811.14'06

Леончик О.М., магіст,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

БАГАТОСЛІВНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНИ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено багатослівним економічним термінам у новогрецькій мові. Матеріалом дослідження слугували термінологічні словосполучення, що містяться в спеціальних перекладних словниках новогрецької мови. Розглянуто їхні структурні та морфологічні особливості, визначено ступінь присутності в них елементів катаревуси, встановлено найбільш поширені моделі досліджуваних термінологічних словосполучень.

Ключові слова: *багатослівні економічні терміни, термінологічні словосполучення, моделі словосполучень.*

Як відомо, науково-технічний прогрес призвів до активного розвитку існуючих та утворення нових наукових дисциплін, що спричинило потребу номінації нових понять та явищ. Це, у свою чергу, посилило інтерес учених до розроблення та вивчення термінології різних галузей знань. У XX столітті виникає нова наука – економіка, яка поряд з іншими галузями заклала свою систему термінів. Економічна термінологія утворила великий і надзвичайно важливий пласт лексики у більшості мов.

В останні десятиліття у зв'язку з пожвавленням процесів глобалізації та активізацією міжнародної співпраці в галузі господарства з одного боку, а також через недостатнє вивчення, з іншого боку, дослідження економічної термінології набуває особливої нагальності.

Економічна термінологія не раз ставала об'єктом дослідження мовознавців з різних країн ([Балашова 2009], [Poromanska 2011], [Roukens 2009], [Sotiropoulou 2011], [Μεντζελόπουλος 2009], [Τζιάφα 2007]). Водночас більшість проведених досліджень термінології

охоплюють лише однослівні терміни, тоді як багатослівні терміни, як правило, випадали з фокуса уваги лінгвістів. У вітчизняній та грецькій елліністиці практично відсутні дослідження, присвячені сучасній грецькій економічній термінології. До здійснених останнім часом українськими елліністами досліджень економічних термінів можна віднести хіба що оглядову статтю А.А. Столярової [Столярова 2013], що й зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

У межах цієї статті ми поставили перед собою **мету** вивчити специфіку структури та характерні морфологічні особливості багатослівних економічних термінів, а також визначити найбільш уживані моделі термінологічних словосполучень.

Предмет розвідки становлять структурні та морфологічні особливості новогрецьких економічних термінів. **Об'єктом** дослідження є економічні терміни, що містяться в спеціалізованих перекладних словниках новогрецької мови.

Матеріалом дослідження слугували 200 економічних термінів, дібраних з "Короткого новогрецько-українського словника юридичних та економічних термінів" А.О. Савенка та А.А. Столярової [Савенко 2010] та "Греческо-русского и русско-греческого экономического словаря" Д.В. Валюженича [Валюженич 2002].

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в українській елліністиці вивчено структуру та морфологічну специфіку новогрецьких термінологічних словосполучень, визначено ступінь присутності в них елементів катаревуси, встановлено найпоширеніші моделі багатослівних економічних термінів.

У лінгвістиці наявні два протилежні підходи до визначення внутрішньої природи терміна. Згідно з першим, який ще називають субстанціональним, термін – особливий мовний знак, що в плані змісту обов'язково є однозначним, точним, не має синонімів, а в плані вираження характеризується чіткою заданістю граматичних структур. Такий обмежений підхід до природи терміна легко спростувати, тому в сучасному мовознавстві утвердився інший, функціональний підхід, якого ми дотримуватимемося в нашому дослідженні. У межах цього підходу термін визначається не як особливе слово, а як слово в особливій функції. За Г. Винокуром, основною диференційною ознакою терміна є те, що він виражає спеціальне професійне поняття [Головин 1987, 35]. Терміни мають

форму слів та словосполучень, тому вони морфологічно підпорядковуються загальномовним правилам граматичного ладу, проте докорінно відрізняються від загальновживаних слів за своєю семантикою, яка є результатом вторинної номінації. Отже, спираючись на функціональний підхід до визначення природи терміна, склад економічної термінології, услід за А.А. Столяровою, можна визначити як сукупність лексичних одиниць та словосполучень, що мають принаймні одне економічне значення [Столярова 2013, 352].

Певний час лінгвісти відмовляли не тільки словосполученням, а й практично всім частинам мови, крім іменників, у праві називатися термінами [Сергевнина 1982, 48]. Проте сама природа терміносистем, що підпорядковуються принципу гіперо-гіпонімічних відносин між їхніми елементами, призводить до того, що більшість їхніх елементів становлять саме багатослівні терміни. Логіка науки вимагає градуювання понять за певними критеріями. Оскільки ж встановлювати для кожного з підпонять окремий термін неможливо і недоцільно, на їхнє позначення використовуються гіпероніми з певними модифікаторами, наприклад, *φόρος – άμεσος φόρος, έμμεσος φόρος, αναλογικός φόρος*.

Наразі вчені не можуть дійти згоди щодо того, як краще класифікувати терміни за кількістю структурних компонентів у складі одного терміна. Зокрема, В. Балашова [Балашова 2009], В. Табанакова та Є. Зиков [Табанакова 2002] виділяють однослівні, двослівні та багатослівні терміни. Натомість грецькі дослідники К. Валеондіс [Βαλεοντής 2011, 128], А. Фотопулу [Φωτοπούλου 2003, 5] та В. Фуфі [Φουφή 2007, 1] дотримуються думки, що в структурному плані терміни можна поділити на однослівні та багатослівні. Погоджуючись із поглядом останніх, зазначимо, що двослівні терміни у своїй будові мають більше ніж один компонент, через що недоцільно виділяти двослівні терміни в окрему групу.

Серед дібраних нами термінологічних словосполучень переважають двослівні (*ανώνυμο χρέόγραφο, απλή χρεοκοπία* тощо). За нашими підрахунками, вони складають близько 60 % від аналізованих багатослівних термінів. Одразу ж зазначимо, що артикль ми не вважаємо за слово, тому такі словосполучення як *προϊόντα της διάνοιας* називаємо двослівними. Також двослівними вважатимемо словосполучення з прийменником, адже він служить

для поєднання двох значущих компонентів (*κεφάλαιο για καινοτομία*). Трислівні словосполучення становили 35 % аналізованого матеріалу (*έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου, κυκλοφορία κίβδηλων νομισμάτων*), 4 % – п'ятислівні (*αγορά χρεοτικών τίτλων μικράς διάρκειας*) і лише 1 % склали чотирислівні терміни (*καθαρή λογιστική αξία κεφαλαίου*).

За своєю структурою багатослівні терміни є словосполученнями, тому логічно припустити, що вони мають звичний для словосполучень спосіб зв'язку між компонентами – узгодження, керування та прилягання. З-поміж дібраних нами двослівних термінологічних словосполучень найбільшу групу утворили економічні терміни з підрядним зв'язком узгодження, наприклад, *διατραπεζική αγορά, ευτελή αγαθά, υλικά αγαθά, ποσοστιαία αναλογία.* Вони склали 55 % дібраних нами двослівних термінів. Двослівних словосполучень із безприйменниковим керуванням було виділено 37%, наприклад, *αναδιάρθρωση του χρέους, ανακατανομή φόρων, καταμερισμός της αγοράς*. Словосполучення з прийменниковим керуванням представлені вкрай рідко, вони становлять 8 % аналізованого нами корпусу двослівних термінів: *κεφάλαιο για καινοτομία, διανομή κατ'οίκον*.

Що стосується словосполучень із приляганням, то в термінологічних словниках вони практично не представлені. Це пояснюється тим, що за допомогою цього способу зв'язку компонентів утворюються словосполучення з моделлю "дієслово + прислівник", які є радше ситуативними, контекстуальними поєднаннями, ніж термінами. Проте, з іншого боку, деякі словосполучення зі скам'янілими формами давального відмінка (наприклад, *πληρώνω τοις μετρητοίς*) з погляду синхронії доречніше розглядати як приклад словосполучення з приляганням, а не з керуванням. Серед трислівних термінологічних словосполучень, один з компонентів якого приєднується до іншого шляхом прилягання, можемо назвати хіба що *αντίστροφα προοδευτικός φόρος*.

Пропонуємо ознайомитись зі структурними моделями кожного з означених типів словосполучень. Серед словосполучень з узгодженням 72% становлять утворені за моделлю "прикметник + іменник" (*αγοραστική δύναμη, οικονομική ανάλυση, αθροιστικές κατανομές*). 28 % складають словосполучення, утворені за моделлю "дієприкметник + іменник", наприклад, *αναπτυσσόμενες*

χώρες, καταβεβλημένο ποσό, συγκαλυμμένη εργασία. Цікаво, що в межах цієї групи термінологічних словосполучень стрижневі слова належать здебільшого до жіночого роду: *ανώνυμη εταιρία, δημόσια επειχείρηση, κάθετη συγχώνευση*. Рідше трапляються іменники середнього роду*: αδασμολόγητο προϊόν, εμπορικό σήμα, υλικά αγαθά.* Іменників чоловічого роду серед означеного типу термінологічних словосполучень набагато менше: *αδικαιολόγητος πλουτισμός, δημόσιος προϋπολογισμός, εμπορικός ακόλουθος*. Панування іменників жіночого роду в термінологічних словосполученнях з узгодженням пояснюється тим, що багато з них є віддієслівними, оскільки для термінологій характерним є опредметнене представлення дій. Віддієслівні ж іменники в грецькій мові належать, як правило, до жіночого роду: *διεξάγω – η διεξαγωγή, διαστρεβλώνω – η διαστρέβλωση* тощо.

Як уже згадувалося, більшість термінологічних словосполучень із керуванням має <u>безприйменникове керування</u>. Наприклад, *άδεια εργασίας, έλλειμμα προϋπολογισμού, ποσοστό ανεργίας, τμήμα προσωπικού*. Серед них виділяються дві поширені моделі таких словосполучень: 1) "іменник у називному відмінку + іменник у родовому відмінку", що складають близько 57 % двослівних словосполучень (*αναδιάρθρωση του χρέους, άνοδος τιμών, προσαύξηση των μισθών*); 2) "дієслово + іменник у знахідному відмінку", що склали 43 % дібраних двослівних термінологічних словосполучень (*εισπράττω τους φόρους, παραλαμβάνω εμπόρευμα, παρέχω την εγγυήση* тощо).

Кількість термінологічних словосполучень із <u>прийменниковим керуванням</u> є неістотною. Поряд із традиційними для димотики прийменниками *για, σε, με, από*, які керують знахідним відмінком (*κεφάλαιο για καινοτομία, παραπλάνηση ανήλικων σε χρέοι* тощо), трапляються і катаревусні, скажімо, *ανά*, *επί* чи *μέσω* (наприклад, *εργατικό κόστος ανά είδος, φόρος επί των πωλήσεων, μέσω τραπέζης πληρωμή*). У двох останніх прикладах словосполучень маємо прийменники, що вимагають після себе родового відмінка. Отже, можливі моделі словосполучень згаданого типу такі: 1) "іменник + прийменник + іменник у знахідному відмінку" або 2) "іменник + прийменник + іменник у родовому відмінку". Невелика кількість словосполучень із прийменниковим керуванням серед економічних термінів дає нам право стверджувати, що вони не є характерною рисою сучасної грецької економічної термінології.

Як і в термінологічних словосполученнях з узгодженням, у словосполученнях із керуванням стрижневе слово виражається переважно жіночим родом: *εξαργύρωση της επιταγής, καταβολή της συνδρομής, άφεση χρέους*; рідше середнім родом: *βιβλίο μεταγραφής, μέσα παραγωγής, προϊόντα της διάνοιας*. Чоловічий рід у стрижневих словах цієї групи словосполучень представлений мало: *αγωγός πετρελαίου, κόστος μετασχηματισμού, φόρος πολυτελείας*.

Три-, чотири- та п'ятислівні термінологічні словосполучення утворено шляхом поєднання різних способів зв'язку між компонентами: узгодження і керування (*μακροπρόθεσμο ισοζύγιο ανταγωνισμού*), узгодження і прилягання (*αντίστροφα προοδευτικός φόρος*), подвійного узгодження (*Διεθνές Νομισματικό Ταμείο*), подвійного керування (*κρίση ισοζυγίου πληρωμών*). Як уже згадувалося, такі словосполучення склали 40% від загального числа дібраних нами одиниць.

Дослідивши вплив катаревуси на формування сучасної новогрецької економічної термінології, маємо відзначити, що книжні елементи в ній представлені досить скупо. Вплив катаревуси обмежено наявністю у складі поодиноких термінологічних словосполучень нехарактерних для димотики дієприкметників (*καλπάζων πληθωρισμός*), присутністю деяких книжних прийменників, у тому числі й тих, що керують родовим відмінком (*φόρος επί των πληρωμών*). Також до складу поодиноких термінологічних словосполучень входять застарілі в морфологічному плані форми слів, наприклад, *μέσω τραπέζης πληρωμή* (а не *μέσω τράπεζας πληρωμή*), *είδη πολυτελείας* (з наголосом на передостанньому складі).

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що значну частку сучасної грецької економічної термінології складають багатослівні терміни. Вони становлять невід'ємний пласт новогрецької економічної терміносистеми, і можна припустити, що з розвитком економічної науки їхня частка щодо однослівних термінів дедалі зростатиме, оскільки знадобиться уточнювати вже існуючі економічні поняття.

На відміну від юридичної термінології, сучасна економічна термінологія не зазнала суттєвого впливу катаревуси. Присутність лише незначної кількості елементів катаревуси в економічній термінології ми схильні пояснювати тим, що вона є міжнародною, та її відносною молодістю. Бурхливий розвиток економічної науки

припав на другу половину XX століття, коли позиції катаревуси значно ослабли. Створені переважно в англомовному світі терміни перекладалися в основному вже димотикою.

Перспективи дослідження. У подальшому плідним видається докладне вивчення походження та шляхів поповнення новогрецької економічної термінології. Окрім того, інтерес представляє вивчення комунікативно-прагматичних аспектів уживання економічних термінів у текстах економічного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Балашова В.В.* Некоторые особенности многословных терминов-дериватов (на примере современной английской экономической терминологии) [Електронний ресурс] / В. В. Балашова // Материалы V Международной научно-практической конференции ["Наука в информационном пространстве"], (30-31 октября 2009 г.). – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009ip/balashova.php.

2. *Валюженич Д.В.* Греческо-русский и русско-греческий экономический словарь / Д. В. Валюженич. – М. : Святая гора, 2002. – 392 с.

3. *Головин Б.Н.* Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с.

4. *Савенко А.О.* Короткий новогрецько-український словник юридичних та економічних термінів / Андрій Олександрович Савенко, Анна Анатоліївна Столярова. – К. : Логос, 2010. – 173 с.

5. *Сергевнина В.М.* О методике выделения терминов / В. М. Сергевнина // Термин и слово : межвуз. сб. – Горький : Изд-во ГГУ им. Н. И. Лобачевского, 1982. – С. 46-53.

6. *Столярова А.А.* Комунікативно-прагматичні аспекти новогрецького законодавчого тексту : [монографія] / Анна Анатоліївна Столярова. – К. : Логос, 2011. – 231 с.

7. *Столярова А.А.* Структурно-семантичні особливості новогрецьких економічних термінів / Анна Анатоліївна Столярова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Логос, 2013. – Вип. 23. – С. 350-357.

8. *Табанакова В.Д.* Способы образования терминов глобальной компьютерной сети Internet [Електронний ресурс] / В. Д. Табанакова, Е. А. Зыков // Language and Literature. – Вып. 17. – Тюмень, 2002. – Режим доступу: http://frgf.utmn.ru/last/No17/journal.htm.

9. *Poromanska S.* Η ΝΕ οικονομική ορολογία / Stoyna Poromanska // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 8^{ου} Συνεδρίου. – Τ. 2. – Αθήνα, 2007. – Σ. 251-259.

10. *Roukens J.* Terminology in times of economic and political globalization / Jan Roukens // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 7ου Συνεδρίου. – Τ. 3. – Αθήνα, 2009. – Σ. 1-9.

11. *Sotiropoulou I.* Economic activity in Greece without official currency: The terms and their economies / Irene Sotiropoulou // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 8ου Συνεδρίου. – Τ. 1. – Αθήνα, 2011. – Σ. 1-14.

12. *Βαλεοντής Κ.* Μια έννοια – Ένας όρος – Πόσες λέξεις; Η νιλεκτικότητα των όρων / *Κώστας Βαλεοντής* // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 8ου Συνεδρίου. – Αθήνα, 2011. – Σ. 125-141.

13. *Μεντζελόπουλος Θ.* Ορολογία και Μετάφραση – Οι μεταφραστικές πρακτικές και η αντιμετώπιση της αγγλικής γλώσσας ως ορολογικής lingua franca στις Οικονομικές επιστήμες / Θ. Μεντζελόπουλος // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 7ου Συνεδρίου. – Τ. 4. – Αθήνα, 2009. – Σ. 1-10.

14. *Τζιάφα Ε.* Κατασκευή ηλεκτρονικού λεξικού οικονομικής-χρηματιστηριακής ορολογίας – Γενικές παρατηρήσεις / Ελένη Τζιάφα // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 6ου Συνεδρίου. – Τ. 3. – Αθήνα, 2007. – Σ. 1-9.

15. *Φωτοπούλου Α.* Πολυλεκτικοί συνδυασμοί και ορολογία / Αγγελική Φωτοπούλου // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 4ου Συνεδρίου. – Αθήνα, 2003. – Σ. 1-7.

16. *Φουφή Β.* Πολυλεκτικά σύνθετα και ορολογία / Βασιλική Φουφή // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 6ου Συνεδρίου. – Τ. 6. – Αθήνα, 2007. – Σ. 1-9.

Стаття надійшла до редакції 24.04.13.

Леончик Е.Н., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

МНОГОСЛОВНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ В НОВОГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена изучению многословных экономических терминов в новогреческом языке. Исследование проводится на материале терминологических словосочетаний, содержащихся в специальных переводных словарях новогреческого языка. Рассматриваются их структурные и морфологические особенности, определяется степень присутствия в них элементов кафаревусы, устанавливаются наиболее распространённые модели рассматриваемых терминологических словосочетаний.

Ключевые слова: *многословные экономические термины, терминологические словосочетания, модели словосочетаний.*

Leonchyk O.M., Master student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

MULTI-WORD ECONOMIC TERMS IN THE MODERN GREEK LANGUAGE

The article focuses on the study of Modern Greek multi-word economic terms. The research is based on the terms included in Modern Greek specialised translation dictionaries. The author studies their structural as well as morphological features, estimates the role of the learned elements in their formation and establishes the most commonly used terminological phrase models.

Key words: *multi-word economic terms, terminological phrases, phrase models.*

УДК 81’255.4

Лєпухова Н., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ, ДОМІНАНТНІ ОЗНАКИ ТА ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ

У статті розглядається проблема визначення поняття "літературна казка", робиться спроба виокремлення домінантних ознак літературної казки, аналізуються труднощі, які повинен подолати перекладач під час перекладу літературної казки

Ключові слова: *казка, літературна казка, авторська казка, народна казка, домінанта, переклад, адаптація.*

Казка є найпершим твором, який дитина пізнає у перші роки свого життя. Здебільшого батьки знайомлять своїх дітей спочатку з простими казками, переповідають народні казки, що мають простий сюжет і легко сприймаються дітьми, а згодом звертаються до казок літературних, авторських, які примушують замислитися, співпереживати героям, стежити за заплутаними подіями і чекати несподіванки. Літературні казки часто двопланові, тому цікаві й дітям, і дорослим.

Казка як літературний жанр була і залишається об’єктом багатьох досліджень у літературознавстві, мовознавстві, етнології, психології, культурології, перекладознавстві тощо. Дослідженням фольклорної казки займалися зокрема такі вітчизняні дослідники: В.Я. Пропп, О.І. Капіца, М.М. Бахтін, О.М. Гронская, В.П. Анікін, М.В. Новиков, І.Я. Франко, Г.В. Давиденко, Л.Ф. Дунаєвська, Н.І. Кушина, С.Д. Карпенко, Т.В. Ковтун, Н.В. Мастилко тощо. Літературну казку досліджували Л.Ю. Брауде, Л.В. Овчиннікова, Д.С. Ліхачов, Є.Ю. Ільїнова, І.П. Лупанова, М.Н. Липовецький, В.О. Бахтіна та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, серед науковців немає згоди щодо єдиної дефініції поняття "літературна казка", різні дослідники виділяють різні аспекти літературної казки як домінантні, невирішеним залишається і коло проблем, пов’язаних із труднощами перекладу літературної казки, тому окреслена тематика є, на наш погляд, актуальною. Метою цієї статті є представлення визначення поняття "літературна казка" вітчизняними вченими, окреслення підходів до вивчення жанру казки, зокрема літературної, що існують серед науковців, характеристика труднощів, які повинен подолати перекладач під час відтворення літературної казки у перекладі, й можливих шляхів їх вирішення.

Перш ніж давати дефініцію поняття "літературна казка", звернімося до поняття "казка". В академічному тлумачному словнику української мови знаходимо два значення слова "казка": 1. Розповідний народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил; 2. Те, що не відповідає дійсності; вигадка, байка [Словник української мови 1970-1980]. Як бачимо, у першому значенні слова "казка" цей жанр художньої літератури поділяється на казку народну – "розповідний народно-поетичний твір" та казку літературну – "писемно-літературний твір". Часто саме на розмежування казки літературної і народної та на знаходження їхніх спільних рис спираються дослідники, визначаючи поняття "літературна казка". Літературна казка – жанр певною мірою парадоксальний, з одного боку, вона тяжіє до народної творчості, а з іншого боку, відштовхує її, набуваючи нових, власних, оригінальних рис.

У визначенні поняття "казка", представленого в академічному тлумачному словнику української мови, вказується на таку

відмінність літературної й народної казки, як форма існування: народна казка – розповідний фольклорний жанр, що усно передається з покоління в покоління, авторська казка передається шляхом читання і письма і не змінюється. Проте, на наш погляд, цю особливість літературної казки недоцільно вводити в ранг таких, що є основними для визначення поняття "літературна казка", оскільки з виникненням писемності та зростанням інтересу до фольклору серед письменників та науковців народні казки стали поширюватися у письмовій формі, закріпилися за певним етносом і в такому разі отримали певну сталість сюжету, а багато інших літературних жанрів, крім казки, – роман, повість, комедія, драма та ін., – можуть теж передаватися наступним поколінням у записаному вигляді і майже не змінюватися.

Дослідники літературної казки наголошують на її синтетичному характері. Так, зокрема, В.П. Анікін зазначає: "…Літературна казка може створюватися лише за умови творчого ставлення письменника до фольклору, за умови виявлення в казковій оповіді авторської індивідуальності, за умови переробки того, що доніс до нас казковий епос, на основі глибокого вивчення дійсності – першого джерела будь-якої творчості" [Анікін 1959, 265]. В.П. Анікін також вважає, що казка, передусім народна, повинна виконувати виховну функцію [Анікін 1959, 34]. В.Я. Пропп, погоджуючись із цією думкою, додає, що виховне значення казки не піддається сумніву, проте виховання є не самоціллю казки, вона виконує естетичну функцію, носить розважальний характер, що не заважає їй містити глибоку ідейність, авторська ж казка відтворює, передусім, своєрідність бачення світу автора і має на меті відповідний вплив на читача. [Пропп 1969, 47]. Близькою до цієї точки зору є позиція Ю.Ф. Ярмиша, який розглядає літературну казку як літературний жанр, у якому під час чарівно-фантастичних або алегоричних подій і, зазвичай, в оригінальних сюжетах і образах у прозі, віршах чи драматургії вирішуються морально-етичні чи естетичні проблеми [Ярмыш 1972, 177]. Таким чином, ми з’ясували, що ще однією домінантою, яку виділяють дослідники, розглядаючи поняття "казка", є функції, які вона здатна виконувати, але при цьому поняття "народна казка" і "авторська казка" переплітаються, бо як одна, так і інша може виконувати однакові функції. Основну ж розбіжність між ними, і так зазначають всі дослідники, становить категорія авторства й тісно

пов'язана з нею категорія сюжетності: народна казка не має автора, переповідається із уст в уста, тому має безліч варіантів, і її сюжет може змінюватися до невпізнання, а літературна казка має конкретного автора, який підкоряє її своїй волі. Сюжет літературної казки майже не змінюється, за винятком певних можливих його незначних модуляцій під час перекладу, про що мова йтиме далі.

Домінантою казки багато дослідників – В.Я. Пропп, Є.В. Померанцева, Т.В. Леонова та ін. – вважають установку на вигадку. У казках зображуються неіснуючі образи і предмети, а явища дійсності представлені у фантастичному світлі. Ірреальність казки має своїм підґрунтям дійсність і здатна на неї впливати. У літературній казці установка на вигадку може бути свідомо розмитою. Т.В. Леонова визначає основним компонентом, що складає літературну казку, її особливу систему казкових персонажів і образів і називає її "умовно фантастичною" [Леонова 1982, 7]. Ми погоджуємося з дослідницею в тому, що персонажі літературної казки більш різноманітні, різнобічні, їм властива певна психологізація, вони виконують різні функції, можуть змінюватися з початку й до кінця казки, тоді як у народній казці персонаж ідеалізований, цілком позитивний чи негативний.

Л.Ю. Брауде, досліджуючи скандинавську літературну казку, визначає домінантою літературної казки її чарівність, фантастичність. Літературною казкою дослідниця вважає "авторський художній прозаїчний чи поетичний твір, який у своїй основі містить фольклорні джерела або є придуманим самим письменником, але в будь-якому разі підкорюється волі автора; твір, переважно фантастичний, що змальовує пригоди вигаданих чи традиційних казкових героїв, і в деяких випадках орієнтований на дітей" [Брауде 1979, 7]. За її словами, чари, диво виступає тим чинником, який є основним у створенні сюжету казки і допомагає охарактеризувати персонажів. На нашу думку, таке трактування поняття є досить розгорнутим, враховує зв'язок авторської казки з народною, сюжетність казки та її образність. Проте, на нашу думку, чарівність казки, своєрідна фантастичність сюжету часто буває відсутня, особливо у побутових казках (наприклад, деякі казки Г.К. Андерсена, Е.Т.А. Гофмана, Новаліса та ін.), тому чарівність не можна розглядати які домінанту літературної казки. Крім того, у цьому визначенні, як і в попередніх визначеннях, не

враховується своєрідна просторово-часова організація літературної казки. Як відомо, простір і час не відіграють важливої ролі в народній казці, наприклад, народні казки можуть розпочинатися словами: "колись давно", "жили-були", "у тридев'ятому царстві", "ген, за океаном", "ген, за обрієм" тощо. На описі ж конкретної епохи, у яку відбуваються події і на описі місця дії автор літературної казки зосереджує значну увагу і відводить цьому багато часу. Показовими у цьому плані є казки видатного данського письменника Ганса Крістіана Андерсена, якого вважають засновником жанру літературної казки. Будь-яке місце події, чи то підводне царство, чи китайський ліс, чи володіння Снігової королеви, автор описує з надзвичайною точністю, виразністю, поетичністю. На наш погляд, просторово-часові відносини та виразність викладу також можуть виступати у функції ключових моментів, що відрізняють літературну казку від народної.

Отже, проаналізувавши дефініції поняття "літературна казка" та визначення домінантних ознак цього жанру видатними дослідниками, можна стверджувати, що літературна казка має цілий ряд домінантних ознак і залежно від типу літературної казки домінанта буде іншою (гармонійний образ світу, відтворений автором, переосмислений народний сюжет, виховний аспект), або ж авторська казка міститиме одразу всі чи кілька домінантних ознак. Спробуємо, опираючись на домінанти літературної казки, дати повне визначення цього жанру художньої літератури.

Отже, літературна казка – це жанр художньої літератури, твір із фантастичним сюжетом, оригінальною авторською концепцією, в основі якого лежить синтез фольклорних і літературних традицій і який має на меті етико-естетичні цілі.

Переклад літературної казки є складним процесом, що детермінований загальними засадами художнього перекладу і особливостями перекладу авторських творів та творів дитячої літератури. Під час перекладу літературної казки перед перекладачем виникає ряд труднощів, що безпосередньо пов'язані з особливостями літературної казки. На нашу думку, особливі труднощі викликає відтворення своєрідного авторського стилю, світовідчуття автора, його особливої манери написання. Це тим більше складно, оскільки, як відмічає Л.Ю. Брауде, літературна казка – явище нестійке, вона є результатом трансформації народної казки, тому вона рухлива,

неоднорідна. "…Літературна казка – казка свого часу…, її напрям і зміст постійно варіюються навіть у рамках творчості одного й того самого письменника" [Брауде 1979,7].

Згадаймо казки Ганса Крістіана Андерсена. Серед читачів цих казок, дослідників і науковців не вщухають дискусії щодо того, для якої аудиторії писав автор ці казки. Багато хто говорить, що вони надто жорстокі, надто психологічні, можуть травмувати дитячу психіку. Тоді виникає запитання: як повинен вести себе перекладач: спрощувати казки, уникати певних моментів та адаптувати казки до дитячої аудиторії чи достовірно, не перекручуючи слів автора, не викидаючи їх, відтворювати авторський задум, сюжет та стиль? Сам Г.К. Андерсен говорив, що свої перші казки він писав для дітей, далі – його аудиторією стали й дорослі, й діти, а свої останні казки він писав уже для дорослих [Гречанюк 1988, 36]. Отже, у творчості письменника відбувся поступово перехід від дитячої аудиторії до дорослої, проте для читачів, критиків, сучасників і наступних поколінь він залишився дитячим письменником. Питання щодо надривного психологізму андерсенівських казок та його відтворення у перекладах вважаємо перспективою подальших розвідок, що ж до адаптації літературної казки до дитячої аудиторії, то, на нашу думку, не варто робити радикальні кроки у цьому напрямку, оскільки будь-який читач воліє читати справжню книгу, пізнавати справжнього автора книги, а не її спрощену копію, таку собі підробку. Хоча, не можна не погодитись, що перекладач, як і будь-який читач першотвору, сприймає його суб’єктивно, а тому і вносить певну частину суб’єктивності у його переклад.

Перекладач повинен зберігати індивідуальний стиль автора і вміти викликати у читача перекладу такі ж відчуття, які викликає оригінал у своєї аудиторії. У цьому, на нашу думку, полягає основне завдання перекладача і основна складність перекладу літературної казки. А надто, якщо в процесі перекладу бере участь не один перекладач, а ще й рецензенти. Часто в перекладах відображаються соціально-політичні реалії життя. Так, цензура Російської Імперії забороняла переклади казок Г.К. Андерсена українською мовою, а цензура радянської Росії відповідно до тогочасної ідеології вилучала з перекладів все, що стосувалося християнських мотивів, згадки про Бога та віру, тому зараз часто можна читати критику щодо перекладів і перекладачів того часу.

Як ми зазначали вище, літературна казка тісно пов’язана з народною казкою. Автор може використовувати фольклорні сюжети, трансформуючи та видозмінюючи їх. Безумовно, літературна казка відображає не тільки оригінальність автора, а й оригінальність, своєрідність його етносу, якщо не використовуючи народні сюжети, то представляючи певні реалії, властиві одній національній культурі і відсутні в іншій. Відтворення таких реалій у перекладі становить ще одну складність для перекладача. У цьому випадку перекладач має обирати серед двох стратегій перекладу – "очуження", тобто орієнтування і наближення свого перекладу до культури оригіналу казки, чи "одомашнення", тобто наближення казки до власної культури. Ми вважаємо, що в такому ракурсі питання цільової аудиторії має важливе значення, адже якщо читачем є дитина, то багатьох реалій, невідомих їй, вона може просто не зрозуміти, тому доречно не замінювати цю реалією іншою, а розтлумачити її, ввести у текст невелике пояснення, можливо натяк, а дитина далі швидко намалює у своїй уяві відповідний образ.

У книзі "Высокое искусство" Корній Іванович Чуковський, висловлюючи свою позицію щодо перекладу літературної казки, зазначав, що перекладач має бути, передусім, талановитим і тактовним, мати почуття міри, передаючи національний колорит, та поважати автора. Він стверджував, що наближення казки до мови та культури країни, що її сприймає є важливим, але водночас казка не повинна втрачати своєї національної самобутності та авторської оригінальності, неповторності авторського стилю. К.І. Чуковський вважав, що в текст перекладу можна іноді додавати щось від себе, якщо це не суперечить авторському задуму й органічно вплітається в сюжет, є в дусі оригіналу [Чуковський 1968, 160-161; 266-273].

Отже, серед найбільших труднощів, що постають перед перекладачем літературної казки є, на нашу думку, відтворення оригінального стилю автора, адаптація казки до дитячої аудиторії, відтворення присутнього у літературній казці національного колориту. Відтворюючи у перекладі стиль, ритміку, образи, мовну картину світу, перекладач літературної казки послуговується своїми знаннями, вміннями і відчуттями. Від рівня майстерності перекладача залежить точність перекладу і його сприйняття читачами: чи буде текст сприйматися як цілісний оригінальний

твір, що органічно поєднується із іншими творами автора, чи залишиться тільки перекладом.

Підсумовуючи все викладене вище, ми можемо дійти висновку, що літературна казка, яка часто має своєю основою казку народну, є окремим жанром художньої літератури, це твір із фантастичним сюжетом, оригінальною авторською концепцією, в основі яких лежить синтез фольклорних і літературних традицій і який має на меті етико-естетичні цілі. Літературна казка має цілий ряд домінантних ознак, якими вона відрізняється від фольклорної казки: конкретний автор, фантастичність, образність, психологізм, просторово-часова організація, синтетичний характер, естетичність. Труднощі, що виникають під час перекладу літературної казки – відтворення авторського стилю, національної самобутності, адаптація до цільової аудиторії та культури, а також ритміки, образності, виразності у перекладі, перекладач здатний подолати завдяки високому рівню майстерності, таланту, відчуттям і наполегливій праці у пошуках правильного перекладацького рішення.

Перспективу подальших досліджень перекладів літературної казки ми вбачаємо у аналізі перекладів літературних казок, створених перекладачами, що жили і творили в різний час і в різних культурах, з метою їх зіставлення та визначення загальних тенденцій у виборі стратегій перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аникин В.П.* Русская народная сказка: Пособие для учителя. – М: Учпедгиз, 1959. – 256 с.;
2. *Брауде Л.Ю.* Скандинавская литературная сказка. – М.: Наука, 1979. – 208 с.;
3. *Гречанюк С.* Вічні книги. – К.: Молодь, 1988. – С.5-40;
4. *Леонова Т.Г.* Русская литературная сказка XIX в. в ее отношении к народной сказке: (Поэтическая система жанра в историческом развитии). – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1982. – 199 с.;
5. *Пропп В.Я.* Морфология сказки. – М.: Наука, 1969. – 168 с.;
6. *Чуковский К.И.* Высокое искусство. – М.: Советский писатель, 1968 – 384 с.;
7. *Ярмыш Ю.*Ф. О *жанре мечты* и *фантазии* / *Ю.*Ф. *Ярмыш* // *Радуга. 1972. – № 11. – С.177;*;
8. Словник української мови (Академічний тлумачний словник) (1970-1980) [Електронний ресурс] – Режим доступу до слова: http://sum.in.ua/s/kazka

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Лепухова Н., асп.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ДЕФИНИЦИИ, ДОМИНАНТНЫЕ ПРИЗНАКИ И ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ

В статье рассматривается проблема определения понятия "литературная сказка", делается попытка выделения доминантных признаков литературной сказки, анализируются трудности, которые должен преодолеть переводчик в процессе перевода литературной сказки.

Ключевые слова: *сказка, литературная сказка, авторская сказка, народная сказка, доминанта, перевод, адаптация.*

Liepukhova N., postgraduate student
Taras Shevchenko National University *of Kyiv*

PROBLEM OF DEFINITION, DOMINANT CHARACTERISTICS AND TRANSLATION DIFFICULTIES OF THE LITERARY FAIRY TALE

The article sheds light on the problem of the definition of the concept "literary fairy tale", there is an attempt to find dominant characteristics of the literary fairy tale, the author analyze the difficulties, which an interpretator has to overcome during translation of the literary fairy tale.

Key words: *fairy tale, literary fairy tale,* author's *fairy tale, folktale, dominant characteristic, translation, adaptation.*

УДК81'344.34=111

Лисенко К.В., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРОСОДИЧНІ МАРКЕРИ ВАРІАТИВНОСТІ КВАЗІМОНОЛОГУ – РОЗПОВІДІ З П'ЄСИ ШЕКСПІРА "ЮЛІЙ ЦЕЗАР". ЕСКПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
(на матеріалі радіовистав)

У статті йдеться про результати порівняльного аудитивного та інструментального аналізу аудіо-записів радіопостанов В. Шекспіра

для виявлення інваріантних та варіативних рис просодичного оформлення акторського виконання окремих фрагментів п'єс. Автор порівнює діапазонні інтервали перепаду в інтоногрупах порівнювальних презентацій та робить висновки щодо змін інтонаційних малюнків у розповіді.

Ключові слова: *маркер просодії, спонтанний монолог, сценічний монолог, квазіспонтанний монолог, тональний діапазон, варіативний маркер, інваріантний маркер, внутрішній монолог, зовнішній монолог.*

Розширення наукової парадигми є характерним для сучасної лінгвістики, проте найбільш актуальними та перспективними виявляються дослідження, що поєднують як різноманітні прийоми лінгвістичного аналізу, так і новітні досягнення техніки та інформаційних технологій.

Останнім часом здобутки експериментально-фонетичних досліджень активно використовуються під час проведення різноманітних досліджень у загальному мовознавстві, в інших дисциплінах – фоностилістиці, риториці та компаративних дослідженнях (Бишук Г.В., Дворжецька М.П., Задоріжна Н.І., Захарова Ю.М., Калита А.А., Ковальчук С.С., Петренко І.В.), проте ще недостатньо уваги приділяється аналізу драматичного дискурсу на просодичному рівні, зокрема в межах дискурсу радіовистави. Врахування чинника саме радіовистави є важливим, оскільки він безпосередньо пов'язаний із неможливістю слухача бачити акторську гру, а отже з необхідністю уявляти собі п'єсу лише згідно з почутим текстом. Це зумовлює необхідність детального вивчення диференційних ознак акторського мовлення як на перцептивному, так і на акустичному рівні.

Дослідження присвячене порівняльному аналізу аудіо-записів монологів п'єси Шекспіра " Юлій Цезар", зроблених через значний проміжок часу для виявлення інваріантних та варіативних ознак у плані фонетико-просодичного оформлення варіантів акторського виконання аналізованих текстів. Метою було виявити особливості просодичного оформлення двох варіантів монологу – у записі 1938 року з архівів "Old Time Radio" (www.archive.org), у виконанні актора Орсона Веллеса (далі – Актор 1) та у записі 2003 року із колекції "The Complete Arkangel Shakespeare" у виконанні Адріана Лестера, актора Royal Shakespeare Company (далі – Актор 2).

У діахронічному аспекті просодичні маркери однієї й тієї ж радіопостанови в різних акторських виконаннях та в різні історичні

періоди часу демонструють, з одного боку, високий рівень варіативності, а з іншого, певні інваріантні риси.

Монолог, як відомо, є однією з форм реалізації комунікативно-мовного акту. Монолог – форма односпрямованого спілкування. Це складна, розгорнута форма мови, де порівняно мало використовується немовна інформація, що отримується від учасників комунікації в ситуації спілкування [Брандес Г. 1: с.119-120].

Дослідники не мають чіткої спільної думки щодо монологу як форми комунікації на сцені. Так, Великая О.В. [3: с. 27], розглядаючи сценічний та спонтанний монологи, вважає останній автоматичним типом мови, на відміну від сценічного, який будується як розгалужена репліка однієї з діючих осіб, що послідовно викладає свою думку, адресовану присутньому поряд співбесіднику та глядачу.

Сценічний монолог, на думку Ковальчук С.С., [9 : с.16] є сценічною мовою, пасивною за формою, тобто такою, що не супроводжується дією, а будується, в основному, на ментальних засобах психологічного впливу на глядача. Він також є формою, що хронологічно лімітована межами сюжетного часу, який викликаний необхідністю психологічно зосередити увагу глядача в полі фабульного змісту монологу. За своєю структурно-смисловою організацією Ковальчук С.С. розділяє монологи на фабульно-проблемний, фабульно-інструктивний та фабульно-підсумовуючий. Фабульно-проблемний монолог виконує функцію сюжетної інтриги й тому може називатись також фабульно-інтригуючим [Ковальчук : 9: с.16]. Учена також розділяє монолог на внутрішній та зовнішній. Сценічна внутрішня форма монологу визначається як послідовна та така, що вимовляється вголос, або як система доказів самому собі (без будь-яких скорочень), але за умови обов’язкового вилучення зі сцени решти дійових осіб; або як короткий висновок-оцінка мовної ситуації, яка промовляється вголос, проте з обов’язковою авторською ремаркою типу "в бік". Зовнішня ж форма монологу дозволяє комунікативний зв’язок із партнерами, що синхронно знаходяться на сцені, проте в монолозі їхня роль зводиться не стільки до привнесення нової інформації, скільки до уточнення та деталізації тих даних, про які повідомляється. [Ковальчук :9: с.17].

Монолог-розповідь як структурну одиницю драматичного тексту можна вважати також квазіспонтанним монологом, з

інтригою – власне розповіддю та висновками, що слідують зазвичай у кінці розповіді. Це так званий зовнішній варіант монологу, який допускає зв'язок з іншими героями п'єси – партнерами, що синхронно знаходяться на сцені. Структурно розповідь є інтегрованою в сценічний діалог, тобто монолог-розповідь як частину діалогу, та передбачає "двоярусну" аудиторію – партнера по сцені – адресата розповіді, та, власне, глядача, або радіослухача.

Розповідь структурно може складатися з кількох епізодів, (мікротекстів), на підставі яких герой робить висновки, наприклад, у монолозі-розповіді Касія з п'єси "Юлій Цезар". Згадаймо епізод, у якому відбуваються події в п'єсі. Касій, який заздрить успіхам та популярності Юлія Цезаря, пригадує, як вони росли в дитинстві, і яким слабким та несміливим був Юлій. Касій зловтішно розповідає про випадок, коли йому довелось рятувати майбутнього Цезаря, який благав про допомогу.

В ініціальній частині розповіді-спогаду Актор 1 виділяє обставини часу та місця, використовуючи інтонацію перерахування, тобто низького ковзного підйому, що використовує для заохочення до теми розповіді, тоді як Актор 2 користується зовсім іншим просодичним прийомом – ковзним високим падінням, неначе підкреслено не намагаючись надати розповіді якогось особливого значення.

	fə ˈwʌns, əˈpɔn ə ˈrɔ ənd gʌstɪ ˈdeɪ, ðə ˈtrʌbəld ˈtaɪbə ˈtʃeɪfɪŋ ˈwɪð (h)ə ˈʃɔːz,
Актор 1	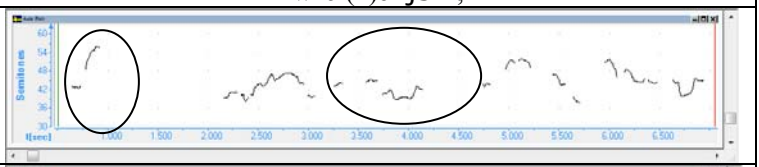
Актор 2	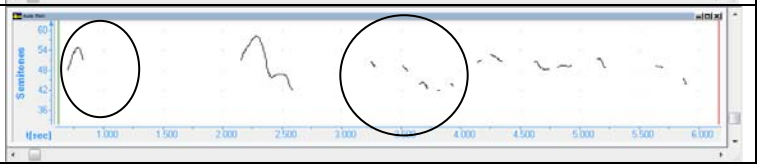

Рис. 1. Розміщення інтонаційно виділених обставин часу та місця в реченні *For once, upon a raw and gusty day...*

Далі, продовжуючи розповідь, Касій згадує питання Юлія:

	‘dɛəst ˈðaʊ, kasɪəs, ˈnaʊ ˈliːp ˈɪn ˈwɪð ˈmiː ˈɪntə ˈðɪs ˈæŋgri ˈflʌd, ənd ˈswɪm tə ˈjɔndə ˈpɔɪnt?’
Актор 1	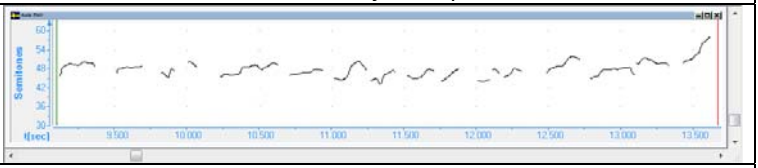
	‘dɛəst ˈðaʊ, kasɪəs, ˈnaʊ ˈliːp ˈɪn ˈwɪð ˈmiː ˈɪntə ˈðɪs ˈæŋgri ˈflʌd, ənd ˈswɪm tə ˈjɔndə ˈpɔɪnt?’
Актор 2	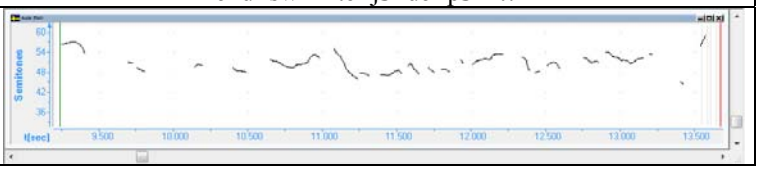

Рис. 2. Інтонограма загального питання ‘*Darest thou, Cassius, now leap in with me into this angry flood, and swim to yonder point?’*

У загальному питанні, як відомо, мелодійний малюнок найчастіше характеризується висхідним тоном. Як на перцептивному рівні, так і в результаті аналізу акустичних характеристик питального речення було виявлено, що обидва актори послуговуються саме висхідними тонами, проте Актор 1, для більшої виразності, користується тонами ковзного підйому на кожному наголошеному тоні, тоді як Актор 2 – рівним середнім із незначними змінами регістру та підйомом лише на термінальному тоні.

Касій, продовжуючи спогади, описує шторм, в якому згодом опинились вони з Юлієм.

	ðə ˈtɔrənt roːd, ənd ˈwɪ ˈdɪd ˈbʌfət ˈɪt
Актор 1	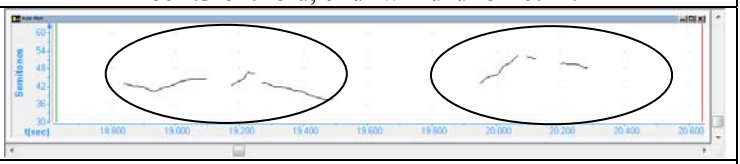
	ðə ˈtɔrənt roːd, ənd ˈwɪ ˈdɪd ˈbʌfət ˈɪt

Актор 2	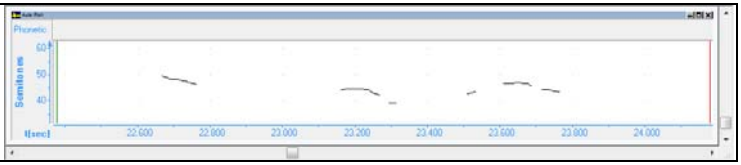

Рис.3. Інтонограма показників ЧОТ
The torrent roar'd, and we did buffet it.

Інтервал діапазону початку інтоногрупи у Актора 1 не демонструє яскраво виражених тонових модуляцій. Він є значно вужчим за інтервал кінця інтоногрупи. Широкий діапазонний інтервал перепаду на кінцевій інтоногрупі (рис.3) виконує роль заохочення слухачів до продовження розповіді. Актор 2 не користується перепадами модуляцій тону голосу, отже на інтонограмі спостерігаємо майже рівний, без різких змін малюнка, середній показник ЧОТ.

Підходячи до розв'язки інциденту в епізоді, про який ідеться, Касій, бажаючи зосередити увагу на наступній інформації, каже:

	ˈbət ˈɪə ˈwɪ kəd əˈraɪv ðə ˈpɔɪnt prəˈpoʊzd,
Актор 1	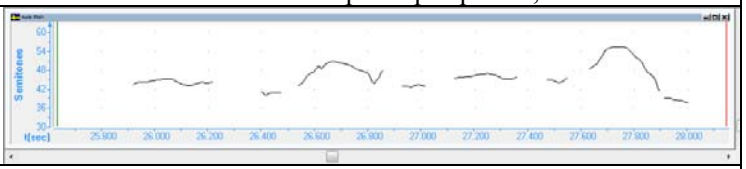
	ˈbət ˈɪə ˈwɪ kəd əˈraɪv ðə ˈpɔɪnt prəˈpoʊzd,
Актор 2	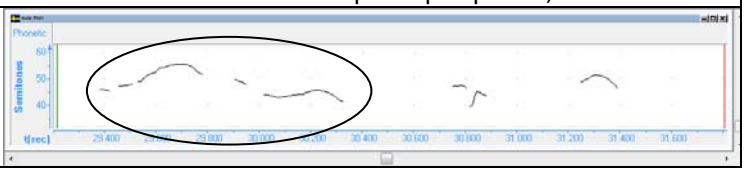

Рис.4. Хвилеподібний малюнок в реалізації речення *But ere we could arrive the point proposed.*

Диференційною ознакою для вищезазначеного речення є майже рівний тон в ініціальній частині з надзвичайно гострим кутом вигину ЧОТ з наступним максимальним падінням на термінальному тоні у Актора 1, (рис.4), порівняно з максимальним ЧОТ в ініціальній частині на перед'ядрі у Актора 2, який користується ним, очевидно, для привернення особливої уваги.

Центром емоційного напруження в розповіді – спогаді є слова Касія:

	ˈsiːzə ˈkraɪd ‘ˈhelp ˈmi, kasɪəs, ər ˈaɪ ˈsɪŋk!’
Актор 1	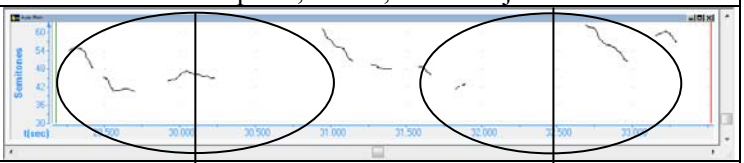
	ˈsiːzə ˈkraɪd ‘ˈhelp ˈmi, kasɪəs, ər ˈaɪ ˈsɪŋk!’
Актор 2	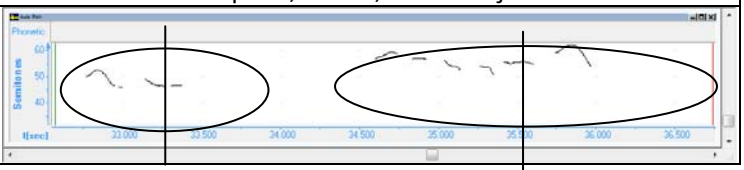

Рис.5. Розміщення максимумів ЧОТ в емоційно забарвленому висловленні *Caesar cried: ‘Help me, Cassius, or I sink!’*

Діапазон тону в трьох інтоногрупах у Актора 1 (рис.5), а також рівномірна двократна паузація між трьома синтагмами майже однакові, тоді як у Актора 2 спостерігаємо лише дві інтоногрупи, і рівень регістру тону першої та другої інтоногрупи є різним – у першій групі – середній рівний, у другій – високий рівний. Крім того, він, як бачимо, використовує лише одну паузу – між словами автора та власне криком про допомогу.

Просодичне оформлення термінальної частини розповіді є інтегральною характеристикою, що об’єднує аналізовані варіанти:

Актор 1	↘ənd ↘ˈðɪs ↗ˈmæn ɪz ˈnaʊ bɪˈkʌm ə ↘ˈgɑd | ənd ↘kasɪəs ɪz ə ↘ˈretʃəd ˈkriːtʃə ənd məst ˌbend (h)ɪz ˌbɒdi, ˈɪf ˌsiːzə ˌkɛələslɪ ˌbət ˌnɑd ˌɔn ɪm.
	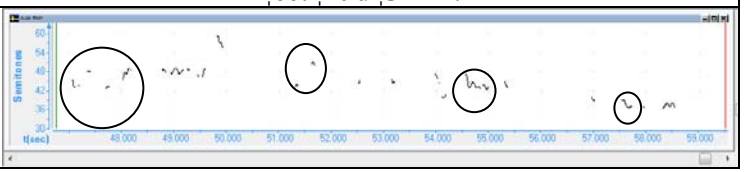

Актор 2	ənd ˈðɪs ˈmæn ɪz ˈnaʊ bɪˈkʌm ə ˈgɑd ǀ ənd ↘kasɪəs ɪz ə ˈretʃəd ˈkriːtʃə ənd məst ˌbend (h)ɪz ˌbɒdi, ˈɪf ˈsiːzə ˈkɛələslɪ bət ˌnɑd ɔn ɪm

Рис.6. Інтонограма заключного висловлення *And this man is now become a god, and Cassius is a wretched creature and must bend his body, if Caesar carelessly but nod on him.*

В основі інтонаційного малюнку в обох презентаціях рівний середній тон та зміна його на рівний низький, що лише підкреслює силу логічного наголосу на значущих словах. Проте локалізація наголошених слів є значною диференційною ознакою.

Актор 1 виділяє **And this man** за допомогою Fall Rise широкого діапазону з паузацією після нього з наступним виділенням **god** та **Cassius** високим падаючим High Wide Fall та з логічним наголосом на **wretched**, після яких наступає розв'язка з низьким рівним тоном. Слід зазначити алітерацію на приголосному [к] у слові **carelessly**. Актор 2 користується рівним низьким тоном до слова **Cassius,** виділяючи його на тлі постійного низького рівного тону, яким і оформлено усе це речення.

Рівний тон Level Tone, як відомо, означає рутинне, нейтральне коментування, який використовується для виразу нескінченності, без відтінку очікування. Р. Кінгдон [14:с. 60] вважає, що низький рівний частіше звучить під час читання поезії, тоді як середній рівний – у спонтанному мовленні, функціонально замінюючи висхідний. Інші дослідники [Мансі Е.А.10: 56], вважають, що Level Tone використовують для зупинки у фонації, щоб обдумати щось, під час вагань, байдужому ставленні, або коли не знають, що сказати, або коли говорять неначе до себе, не звертаючись до слухача, та під час читання віршів. Однак аудитивний аналіз показав, що комбінування Level Tone різного регістру з варіаціями

з темпом та з логічними акцентуванням лексичних центрів додають мовленню надзвичайно яскравого емоційного напруження.

У цілому інтонаційний малюнок у монолозі-розповіді залежить перш за все від тематичного наповнення розповіді. У спогадах Касія, Актор 2 грає на контрасті превалюючого рівного тону та високого падаючого тонів High Wide Fall.

Наявність діапазонних інтервалів перепаду в епіцентрі емоційного напруження, а також розбіжності в паузації у виконанні акторів і є варіативними ознаками. Інтегральною ж характеристикою є просодичне оформлення термінальної частини розповіді.

Загалом можна зробити висновок, що в сучасному варіанті виконання існує безпосередня кореляція застосування комбінацій контрастних рівних та падаючих тонів із намаганням актора виразити емоційне напруження, тоді як у тридцяті роки актори частіше прислуговувалися високим падаючим High Wide Fall у термінальній частині, що є, зазвичай, пов'язаним із необхідністю зосередити увагу аудиторії на наступній, більш значущій інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Брандес Г.* Шекспир: Жизнь и произведения. – М., 1998. – 205 с.
2. *Бишук Г.В.* Ритмічна модель англомовного художнього тексту (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі соціально-психологічних оповідань письменників XX ст.): Дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2003. – 208 с.
3. *Великая Е.В.* Просодия как чинник стилеобразования (експериментально-онетическое исследование на материале английской сценической и спонтанной речи) Автореф. дис. … д-ра філол. наук: 10.02.04 – М., 2010. -33с.
4. *Дворжецкая М.П.* Единство системного и коммуникативно-функционального анализа просодии связного текста // Изучение динамического аспекта сегментных и супрасегментных единиц звучащего текста (отв. ред. Дворжецкая М.П.). – Киев: КГПИИЯ, 1988. – С.5-11.
5. *Дубовский Ю.А.* Типология маркеров для анализа речевой просодии / Юрий Александрович Дубовский // Просодические средства организации стилистически различных текстов в современном английском языке. – М., 1985.- С.120-131.
6. *Задоріжна Н.І.* Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення в англомовній радіо рекламі/ Наталія Ігорівна Задоріжна

//Мовні та концептуальні картини світу ; зб.наук.праць. – К.:Видав.Дім Дмитра Будаго. – К., 2005. – Випуск 16, книга 1. – С. 119-124.

7. *Захарова Ю.М.* Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення: Навч. посібник / За ред. А.Д. Бєлової. – К.: Вид-во НА СБ України, 2004. – 84 с.

8. *Калита А.А.* Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання (експериментально-фонетичне дослідження англійського емоційного мовлення): Автореф. дис. … д-ра філол. наук: 10.02.04 / Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 32 с.

9. *Ковальчук С. С.* Монолог как речевая единица драматургического текста (на материале ряда призведений В.Шекспира): Автореф. дис. … канд. філол. наук . – М., 2007.-36с.

10. *Манси Е.А.* English Phonetics. Киев, 2005. – 207 с.

11. *Петренко І.В.* Лінгвоакустичні характеристики паузації в сучасному англомовному лекційному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження чоловічого та жіночого мовлення в дидактичній сфері): Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 19 с.

12. *Светозарова Н.Д.* К вопросу о функциях интонации // Звуковой строй языка. – М.: Наука, 1979. – С. 252-255.

13. *Серажим К.С.* Дискурс як соціолінгвальне явище: Методологія, Архітектоніка, Варіативність [на матеріалах сучасної газетної публіцистики] / Катерина Степанівна Серажим. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2002. – 392 с.

14. *Kingdon R.* The Groundwork of English Intonation.- Lnd, 1958. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Лысенко К.В., препод.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПРОСОДИЧЕСКИЕ МАРКЕРЫ ВАРИАТИВНОСТИ КВАЗИМОНОЛОГА – ПОВЕСТВОВАНИЕ В ПЬЕСЕ ШЕКСПИРА "ЮЛИЙ ЦЕЗАРЬ". ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

(на материале радио-спектаклей)

В статье описаны результаты сравнительного аудитивного и инструментального анализа аудио-записей радиопостановок В.Шекспира для выявления инвариантных и вариативных характеристик просодического оформления актерского исполнения отдельных

фрагментов пьес. Автор сравнивает диапазонные интервалы перепада в интоногруппах сравниваемых презентаций и делает выводы относительно изменения интонационных рисунков в повествовании.

Ключевые слова: *маркер просодии, спонтанный монолог, сценический монолог, квазиспонтанный монолог, тональный диапазон, вариативный маркер, инвариантный маркер, внутренний монолог, внешний монолог.*

Lysenko K.V., University Instructor
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

PROSODIC MARKERS OF INVARIABILITY OF QUASI-MONOLOGUE – NARRATION IN PLAY "JULIUS CAESAR" BY SHAKESPEARE. EXPERIMENTALLY-PHONETIC RESEARCH (BASED ON RADIO PLAYS)

The article highlights the results of comparative auditive and instrumental analyses of audio recordings of Shakespeare's radio plays to depict prosodic markers' invariability and variability of actors' performance. The author compares diapasonic intervals of differential in intonation groups of the presentations compared and makes conclusions as to the role of these intonation drawings in the narration.

Key words: *prosody marker, spontaneous monologue, stage monologue, quasi-spontaneous monologue, tone diapason, variability of prosodic marker, invariability of prosodic marker, inner monologue, outer monologue.*

УДК 81‘322

Лисенко М.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОМБІНОВАНІ ІНТОНАЦІЙНІ КОНСТРУКЦІЇ В СИНТЕЗАТОРАХ ШТУЧНОГО МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена явищу комбінованих інтонаційних контурів, їхнім особливостям у просодичному та стилістичному аспектах з огляду на можливість використання в синтезаторах штучного мовлення.

Ключові слова: *інтонаційний контур, синтезатор штучного мовлення, пунктограма, розділовий знак, діалогічне мовлення.*

Сучасні розробники штучного інтелекту потребують програмного забезпечення, що могло б природно відтворювати людське мовлення. Це завдання покликані виконувати спеціальні програми – так звані синтезатори штучного мовлення. Серед багатьох проблем, пов'язаних із синтезаторами штучного мовлення, чільне місце посідає необхідність забезпечення відповідної та адекватної інтонації [5]. Більшість синтезаторів використовують метод Unit Selection, за яким просодичний рівень у синтезаторах формується за допомогою так званих інтонаційних контурів – алгоритмічних моделей організації трифонів за частотою основного тону [4]. Теоретично інтонаційні контури синтезатора штучного мовлення повинні збігатися з інтонаційними моделями природного мовлення, але на практиці це не так. Особливо це стосується розпізнавання, аналізу та імітації усного розмовного мовлення та стилізації під нього у художніх текстах, бо інтонаційні контури у цих випадках інколи не збігаються з типовими. Розгляд таких конструкцій, виявлення їхніх особливостей, вирішення питання про їхній статус і, відповідно, про бажаність чи небажаність включення їхніх контурів в алгоритм просодичного рівня становить мету роботи.

Метод Unit Selection у доборі інтонаційних контурів може орієнтуватися на значну кількість чинників, у тому числі й на вжиті в писемному тексті розділові знаки. Але алгоритм синтезатора програми відомих синтезаторів дозволяє правильно реалізувати лише одинарні пунктограми, тобто враховує прості синтаксичні конструкції. У комбінаціях із кількох знаків читається тільки один (перший), що веде до спотворення інтонації, а часом і семантики [7]. Комбінації з двох і більше фінальних пунктограм (?!, !!!, ???, !.., ?..) порівняно рідкісні в літературній мові, але досить частотні в письмовому варіанті розмовного та стилізації під нього (чати і блоги та імітація спонтанного мовлення персонажів у художніх текстах). Оскільки одне із завдань синтезатора – озвучувати тексти неформального електронного листування, вважаємо доцільним додати до набору контурів так звані комбіновані, тобто ті, які містять ознаки двох чи кількох функціональних типів речення і на письмі позначені через вживання двох чи кількох розділових знаків.

Дослідники (А. Багмут, Г. Олійник, Н. Плющ) виділяють у мові від чотирьох (розповідна, питальна, спонукальна та оклична) до 17 [2] типів інтонації. Просодичні аспекти реалізації українських

пунктограм, висвітлені в роботах І. Козленко [1], Л. Українець, постулюють тезу про чітку залежність певних контурів від того чи іншого вжитого на письмі розділового знака, і навпаки: певні інтонаційні конструкції можуть бути передані тільки чітко визначеними пунктограмами. Наприклад, оклична інтонація може бути передана тільки знаком оклику, питальна – знаком питання в кінці речення. Але в окремих сферах людського спілкування розглянутого дослідниками набору контурів недостатньо. Комбінації із розділових знаків, що зустрічаються разом з одиничними знаками у одного і того самого автора, наводять на думку про розрізнення мовцем контурів, позначених в обох випадках. Тому можемо сформулювати гіпотезу про існування в мові комбінованих (як результату поєднання ознак двох-трьох контурів) поряд із загальними (традиційними, елементарними) інтонаційними моделями.

З огляду на те, що наша гіпотеза щодо існування комбінованих контурів висувалась з огляду на аналіз об'єктивних акустичних даних, а з огляду на різницю у вживанні розділових знаків (які гіпотетично можуть бути реалізовані в кількох контурах у різних дикторів), говорити про пряму відповідність "знак=ІК" не варто. Замість цього доцільно ввести поняття інтонаційного (просодичного) патерна[13] як ідеального відображення мовленнєвої реалізації (parole) мовного знака (langue) у мовленнєвій свідомості (langage) [6]. Головним критерієм виділення патерна пропонується вважати комбінацію розділових знаків, яка несе певне просодичне, семантичне, частково стилістичне значення і може бути реалізована кількома спорідненими контурами із статистичною домінантою одного основного. Наприклад, основним контуром питально-незавершеного патерна є, відповідно, питально-незавершений, а спорідненими для нього – питальний, незавершений та оклично-незавершений.

Для визначення способів реалізації інтонаційних патернів у мовленні було проведено експеримент, що складався з чотирьох етапів.

1) Створення зв'язного письмового тексту, що імітує спонтанне діалогічне розмовне мовлення, насиченого комбінаціями з розділових знаків поруч з одинарними знаками. І ті, і інші мали

[13] Паттерн – систематично повторюваний стійкий елемент (фрагмент) чи послідовність елементів (фрагментів) поведінки (у даному випадку мовленнєвої) [3].

реалізуватися в однакових синтагмах чи фразах. Наприклад, синтагма "Яка марка" зустрічалася у тексті як "Яка марка?", "Яка марка?..", "Яка марка…".

2) Аудіозапис тексту, записаного двома дикторами за умови підготовленого мовлення і двома – без підготовки.

3) Аналіз ЧОТ отриманих аудіозаписів за допомогою програми PRAAT. Фіксація даних руху ЧОТ через кожні 0,1 сек. графіка (для визначення темпоральних характеристик) та визначення середньої частоти ЧОТ для кожного голосного (в однослівних синтагмах – кожного неглухого) для характеристики діапазону ЧОТ та інтонаційного малюнка.

4) Створення реляційних баз даних (Microsoft Excel), які містять значення ЧОТ обох типів для кожного диктора і кожного контура, порівняння даних кількох дикторів для одного контура і даних одного диктора для кількох споріднених контурів, побудова на їхній основі порівняльних діаграм.

Матеріали проведеного нами експерименту довели існування гіпотетичних комбінованих моделей, дали можливість у загальних рисах описати їх просодичні особливості та зробити висновок про доцільність чи недоцільність їхнього використання в синтезаторах штучного мовлення.

З огляду на результати експерименту говорити про такі види комбінованих інтонаційних контурів:

– питально-оклична (?!);
– оклично-незавершена (!..);
– питально-незавершена (?..);
– питально-оклично-перелічувальна (/?!/);
– питально-перелічувальна (/?/);
– оклично-перелічувальна (/!/).

Як особливий тип інтонаційних конструкцій можна виокремити так звані гіперпитальну та гіперокличну (від грец. "гіпер" – над). Не зовсім доцільно вживати щодо них термін "комбіновані", оскільки їхні контури, по суті, є окличним та питальним зі збільшеною інтенсивністю, амплітудою коливань ЧОТ та, як правило, нижчою, ніж в елементарних контурах, ЧОТ у фіналі фрази, а не комбінацією з двох чи кількох типових контурів.

Перелічувальна інтонація не маркується власними пунктограмами. Кома та крапка позначають також інтонацію незавершеності, завершеності і вставлення. Маркерами для

комбінованих питально-перелічувальної та оклично-перелічувальної є відповідно знак питання (зазвичай позначає чисту питальну інтонацію) та знак оклику (оклична). Тому для розпізнавання синтезатором патернів із перелічувальним компонентом потрібні додаткові (не тільки пунктуаційні) критерії.

Загалом комбіновані контури мають певну схожість (часом надзвичайно велику) з одним зі споріднених традиційних (так званою домінантою). Інколи домінантою різних комбінованих контурів є різні традиційні. Наприклад, оклично-перелічувальна конструкція реалізуються з яскраво вираженою перелічувальною домінантою, тоді як питально-оклично-перелічувальна та питально-перелічувальна – з питальною. Основними диференційними ознаками для традиційних домінантних та комбінованих контурів є відсутність чи наявність відносного підняття ЧОТ у певній частині синтагми (чи в певній синтагмі фрази) та його висоти, діапазон ЧОТ, серед другорядних – інтенсивність мовлення, довжина синтагм, наявність довших чи коротших пауз між синтагмами тощо.

Теоретично можливі комбінації з трьох і більше елементарних контурів, але мовцями вони майже не вживаються. Можливо, це зумовлено особливостями людської психіки: підсвідомо чи свідомо мовець намагається вжити не контур першого чи другого типу, а проміжний між ними. Винятком є питально-оклично-перелічувальна інтонація, яка помітно відрізняється і від аналогічних однокомпонентних традиційних контурів, і від комбінованих двокомпонентних.

Усі вказані інтонаційні контури, зазвичай, є емоційно забарвленими, для деяких характерні обмежені набори емоційних відтінків (для гіперпитального, наприклад, це крайній вияв здивування). Це зумовлює обмеженість їхньої реалізації в різних функціональних стилях. Комбіновані інтонаційні контури відсутні в науковому, офіційно-діловому стилях, досить рідкісні в стилі мас-медіа, частіше зустрічаються в художньому (мовлення персонажів та наративна модель від першої особи) та письмово зафіксованому розмовному мовленні (мова чатів, блогів та соціальних мереж).

У непідготовленому мовленні зустрічається заміна інтонаційних типів (наприклад, питально-оклична замість гіперпитальної, питально-незавершеної). Не можна чітко визначити, чи це поплутання, спричинене відсутністю у мовців достатнього досвіду в озвучуванні таких конструкцій на основі писаного тексту на

противагу їх спонтанному вимовлянню, чи варіативність норми, що опосередковано доводить правильність ідеї інтонаційного патерна.

Проведений нами експеримент укотре довів меншу інтонаційну виразність чоловічого мовлення, відповідно, комбіновані контури в ньому відрізняються від відповідних традиційних менше.

У випадку підготовленого мовлення диктори добирають інтонаційні моделі відповідно до розділових знаків (диктори О. В. та А. Ш.), хоч ідеальне використання потребує від диктора певного рівня акторських здібностей. Але і за умов підготовленого, і за умов непідготовленого мовлення мовці розрізняють традиційні та комбіновані контури. Той факт, що комбіновані моделі у різних дикторів приблизно відповідають одна одній, говорить про їхній загальномовний характер. Різниця між ними може бути пояснена індивідуальними мовними особливостями дикторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Козленко І. В.* Українська пунктуація. – К: ВГЦ, – 2006. – 406 с.
2. Людовик Т. В. Моделювання просодичних характеристик для синтезатора українського мовлення.
3. Большая психологическая энциклопедия / ред.. Дубенюк Н. – М: Эксмо, – 2007. – 544 с.
4. *Людовик Т.В.* Автоматический синтез нейтральной и выразительной речи / Людовик Т.В. // Искусственный интеллект, № 1, 2010. – С. 9-02.
5. *Сорокин В.К.* Синтез речи / Сорокин В.К. – М. : Наука, 1992. – 392 с.
6. Ф. де Соссюр. Природа языкового знака / Звегинцев В.А. "История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях." – Часть 1. – М., 1960.
7. *Hunt A.* Unit selection in a concatenative speech synthesis system using a large speech database / Hunt A., Black A. // Proceedings of the International Conf. on Acoustics, Speech, and Signal Processing. – Atlanta (USA), 1996. – Vol. 1. – P. 373-376.

Стаття подана до друку 19.04.13

Лысенко М.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Статья посвящена явлению комбинированных интонационных контуров, их особенностей в просодическом и стилистическом аспектах в связи с возможностью использования их в синтезаторах искусственной речи.

Ключевые слова: *интонационный контур, синтезатор искусственной речи, пунктограмма, знак препинания, диалогическая речь.*

Lysenko M.,
Taras Chevchenko National University of Kyiv

The article is devoted to the phenomenon of the combined intonational constructs, their specifities into prosodic and stilistic aspects considering to the possibility of their use in voice synthesizers.

Keywords: *intonational construction, voice synthesizers, punctuational mark, dialogic speech.*

УДК 811.131.1:159.922.4

Літинська Н.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДОМІНАНТНИХ РИС ІТАЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Стаття присвячена аналізу деяких потрактувань поняття "національний характер" у сучасній лінгвістиці, дослідженню домінантних рис італійського національного характеру, об'єктивованих лексемами arte d'arrangiarsi, dolce far niente та furbizia, проведенню компонентного аналізу, що дозволив виокремити головні когнітивні ознаки номінацій, що репрезентують етнічні характеристики представників італійської лінгвокультури.

Ключові слова*: національний характер, лінгвокультура, стереотип.*

У сучасному мовознавстві **актуальними** є дослідження в новій міждисциплінарній галузі – етнолінгвістиці, у межах якої сформувалося твердження про те, що кожна мова по-своєму відображає картину світу та відтворює певні уявлення про навколишню дійсність. Ця галузь мовознавства спрямована на вивчення віддзеркалення в мові й мовленнєвій діяльності етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної та духовної культури народу [Селіванова 2008, 252].

Національний характер визначається як сукупність найбільш виразних особистісних ознак (фізичних і духовних) психічного складу, притаманних представникам певного етносу [Селіванова 2008, 272]. У різноманітних трактуваннях національного характеру вчені переважно сходяться на думці про те, що він є сукупністю

специфічних психологічних рис, способу мислення, звичок, традицій, властивих певній соціально-етнічній групі. Під національним характером розуміється наявність у представників тієї чи іншої культурної традиції таких загальних особистісних елементів та структур, що забезпечують загальні для всіх них (або домінуючі у них) форми сприйняття, поведінки та мислення [Николаев 1998, 74].

Серед домінуючих трактувань національного характеру в сучасній науковій літературі переважають такі його визначення: 1) психологічні особливості, притаманні всім представникам певної нації, що відрізняють її від інших націй; 2) сукупність психологічних рис та якостей, якими наділена більшість представників певної нації; 3) тип особистості, що позиціонується як ідеальний, взірцевий, репрезентативний для певної нації; 4) типові особливості поведінки й мислення, які відрізняють представників тієї чи іншої нації і які об'єктивуються в різних формах культури; 5) особливий склад розуму, що відображається у картині світу, світорозумінні, світогляді, поведінкових та мотиваційних настановах; 6) сукупність цінностей, ідеалів, переконань, яка детермінує спосіб життя певного етносу [Кузнецова 2011, 82-83].

У роботах С.Г. Тер-Мінасової національний характер визначається не просто як сукупність властивих тільки певному народу рис, але й як своєрідний набір універсальних загальнолюдських характеристик [Тер-Минасова 2004, 243]. Автор виокремлює і досліджує такі основні джерела стереотипних уявлень про національний характер: 1) міжнародні анекдоти; 2) національну літературу; 3) фольклор; 4) національну мову, яка відображає, формує та зберігає стереотипні уявлення про національний характер [Тер-Минасова 2004, 245].

Складність та суперечливість поняття національного характеру полягає у тому, що воно є віртуальним і передбачає досить високий ступінь узагальнення, адже психіка кожної людини індивідуальна. Проте багато вчених погоджуються з тим, що національний характер встановлюється за найбільш яскравими психологічними якостями, що й робить кожний етнос індивідуальним та відмінним від іншого.

У трактуванні поняття національного характеру існують також і термінологічні розбіжності. Н.А. Єрофеєв уживає термін "етнічне

уявлення" – словесний портрет чи образ іншого народу [Ерофеев 1982, 136]. С.М. Арутюнян користується визначенням "психологічний склад нації" – своєрідна сукупність різнопорядкових явищ духовного життя народу" [Арутюнян 1966, 136]. Однак, термін "національний характер" залишається найбільш уживаним.

Поняття "національний характер" співвідноситься із поняттям "стереотип" і часто ототожнюється з ним, оскільки обидва формуються під впливом історичних та культурних чинників певної нації. Стереотип є механізмом людської свідомості, оцінний бік якого формується під впливом культурного середовища. Культурне наповнення стереотипу виступає вирішальним чинником, що зумовлює приєднання індивіда до певної групи. У широкому контексті це дає змогу розглядати стереотипи як джерело відомостей про національний характер, а отже – як джерело екстралінгвістичних знань про ту чи іншу націю, які можуть допомогти краще зрозуміти її культуру та ментальність [Гарєєва 2012, 60].

Відмінність між національним характером і стереотипом полягає у тому, що національний характер є родовим поняттям, що включає в себе стереотип як його складник. Національний характер виявляється у стереотипах сприйняття, відчуття, поведінки й встановлюється не лише шляхом самооцінки, але й на підставі стереотипізації рис характеру інших етносів.

У нашому дослідженні ми ставимо за **мету** проаналізувати найхарактерніші риси італійського національного характеру – вміння пристосовуватись, лінощі та хитрість, вербалізовані словосполученнями *l'arte d'arrangiarsi, il dolce far niente* та лексемою *furbizia.*

Наукова новизна полягає у лінгвістичному моделюванні феномена національного характеру, описаного як набір організованих когнітивних ознак, що дозволяє виявити специфіку аксіологічних домінант італійської лінгвокультури.

Матеріалом слугують лексичні одиниці, фразеологізми, паремії, у яких об'єктивуються головні риси італійської лінгвокультурної спільноти.

Значний вплив на формування італійської національної свідомості здійснив італійський кінематограф післявоєнного періоду, а саме італійська комедія 50-70-х років, яка засобом представлення низки антигероїв, втілює образ типового італійця та

культивує його національний стереотип. Фільми цього періоду іронічно демонструють ненадійність та безпорадність італійських чоловіків та підкреслюють першорядну роль жінки та сім'ї в їхньому житті. У цей період зароджуються такі константи італійської культури як *mammismo, familismo, trasformismo, arte d'arrangiarsi.* Найбільш симптоматичним є образ італійця "маминого синочка", що вербалізується субстантивом *mammone,* утвореним від іменника *mamma* за допомогою збільшувального суфікса *-one*. Автор терміна *mammone,* письменник та журналіст К. Альваро, у своїх працях, присвячених звичаям італійців, визначив занадто тісний зв'язок між матір'ю та сином "комплексом італійців" [Alvaro 1952, 185]. У лексичному складі сучасної італійської мови нещодавно з'явилась оціночна лексема *bamboccione*, похідний іменник від *bamboccio* – "карапуз", що також передає ідею інфантильності італійців, які серед європейських націй найпізніше залишають батьківський дім.

Опитуючи італійців щодо рис їхнього національного характеру, на перше місце на шкалі чеснот респонденти поставили характеристику *l'arte d'arrangiarsi* [Gentile 2010, 28] – мистецтво улаштовуватися, пристосовуватися до обставин із використанням нечесних методів, таких як хитрість, спритність, маніпулювання, пристосовування. Зародження та становлення цієї національної характеристики пов'язується із виходом однойменного фільму 1954 року. Поведінка головного героя, який вправно змінює політичні погляди та використовує власні знайомства у кар'єрі, одразу розпізналась італійцями, як інстинктивна схильність, компонент італійського менталітету [Patriarca 2010, 247]. Завдяки цій характеристиці італійці здобули репутацію нації авантюристів – *popolazione di avventurieri*.

Італійці визнають *arte d'arrangiarsi* найхарактернішою рисою своєї нації та гордяться цим, називаючи самих себе *maestri d'arte d'arrangiarsi*. Винятковість цієї риси характеру для італійського етносу об'єктивується за допомогою суперлативу: *gli italiani sono i piu abili* ***nell'arte dell'arrangiarsi*****;** прислівника виключності: *Arte d'arrangiarsi e' una caratteristica puramente italiana.* Укоріненість цієї характеристики в італійській мовній свідомості актуалізується атрибутом *antico*: ***Agli italiani non resta che l'antica arte italiana dell'arrangiarsi*****;** *L'arte d'arrangiarsi è un difetto antico che ha ragioni storiche nel passato.*

Ця характеристика часто сприймається італійцями позитивно, інколи з нею пов'язують креативність, уміння мислити творчо, знаходити нестандартні рішення. У працях, присвячених аналізу національного характеру, *arte d'arrangiarsi* часто асоціюється з мистецтвом, модою, підприємництвом, кулінарією, стилем життя. Цим пояснюється велика кількість художників, дизайнерів, кулінарів, архітекторів, стилістів серед італійців.

Аналіз лексикографічних джерел та контекстів, у яких трактується характеристика *l'arte d'arrangiarsi*, показав, що вона включає такі основні компоненти значення: 1) вміння пристосовуватись, адаптуватись: *capacità di adattamento/adeguamento, cavarsela da soli, fare di necessità virtù, vivere d'espedienti; darsi da fare addattandosi alle circostanze*; 2) піклування про власні інтереси: *trasformismo opportunista, provvedere a se stessi, calpestare gli altri, approffittarsi*; 3) креативність, геніальність, новизна: *capacità innovativa e creativa, genialità, inventiva, improvvisazione*; 4) хитрість: *comportamento di furbizia, sbarcare il lunario con le gherminelle più creative e imprevedibili*; 5) пошук найкоротшого, найлегшого шляху: *prendere una scorciatoia,* ***aggirare i problemi/gli otacoli***; 6) нечесність: *maneggi, disonestà, inosservanza della legge, trasgressione di leggi, espedienti illeciti, barare e improvvisare per sopravvivere*; 7) протекціонізм: *conoscenze giuste, privileggi,* 8) безсоромність: *spregiudicatezza, assenza degli scrupoli, cinismo*; 9) шкідливий вплив**:** *la più deprecabile, la più esiziale, quella che più nuoce alla nostra immagine* [Dizionario della lingua italiana 2004-2005, 193]**.**

Італійська національна характеристика *l'arte d'arrangiarsi* включає ознаку, що вербалізується лексемою *furbizia*. В італійській буденній свідомості існує неоднозначне сприйняття цієї риси. Аналіз паремій з компонентом *furbizia*, які демонструють оцінне ставлення носіїв італійської мови до цієї характеристики, показав, що у традиційному розумінні хитрість сприймається негативно. В основу інтерпретації покладені такі ознаки: 1) хитрість – гріх: *Quando i* ***furbi*** *vanno in processione, il* ***diavolo*** *porta la croce*; 2) хитрість – укорінена в людській психіці якість: *Chi e' stato* ***furbo*** *una volta, e'* ***sempre*** *considerato tale*; 3) хитрість протиставляється наївності: *Il* ***semplice*** *sbaglia per* ***ignoranza****, il* ***furbo*** *per* ***malizia***; *Tutte le mattine s'alzano un* ***furbo*** *e un* ***bischero****: se s'incontrano l'affare è fatto*; *Senza 'e fesse 'e deritte nun campano* (неап.діалект): *Senza*

stupidi**, i **furbi** non vivono)*; 4) взаєморозуміння між хитрими: *Tra furbo e furbo mai si camuffa*; 5) різні ступені хитрості: *Per conoscere un **furbo**, ci vuole un **furbo e mezzo; 6) обмеженість хитрості: *I **furbi** hanno la vista **corta***.

Негативна конотація характеристики *furbo* виявляється в порівнянні її зі злодійством: *Dare del **"furbo"** a chiunque, a qualcuno, a chicchessia, significa **"ladro"***. Часто таке порівняння вживається стосовно італійського уряду, який сприймається італійцями категорично негативно: ***Italiani "furbi"? Italiani ladri!**...soprattutto **quelli che ci governano**... e tutto il resto appresso!*

Динамічна природа національного характеру та системи цінностей італійців виявляється у зміні сучасної інтерпретації хитрості, яка в деяких контекстах вживається як синонім до *intelligenza*. Італійський журналіст Дж. Предзоліні красномовно описує цю якість, поділяючи італійське суспільство на дві категорії – хитрих та дурнів: *I cittadini italiani si dividono in due categorie: i **furbi** e i **fessi***. Італійці не засуджують цю якість, а навпаки, висловлюють повагу до тих, хто наділений нею. Деякі автори навіть стверджують, що в Італії панує ідеологія хитрості: ***furbizia italiana** che è una **potentissima ideologia** con un solo comandamento: amare Dio e fottere il prossimo* [La Prima pagina, 2012] та культ і захоплення хитрістю: *L'Italiano ha un tale **culto per la furbizia**, che arriva persino **all'ammirazione** di chi se ne serve a suo danno.*

Оцінність хитрості, вербалізованої лексемою *furbo*, виявляється у її похідних із продуктивними суфіксами: *furbacchione, furbetto, furbastro* та багатому синонімічному ряді: *astuto, dritto, imbroglione, figlio di buona donna, truffatore, manigoldo, farabutto, birba, birbante, briccone, volpone, impostore, malandrino, perspicace.* Семантична сполучуваність лексеми *furbo* представлена такими словосполученнями: *furbo di tre/sette cotte* – "неприторений шахрай", *furbo matricolato, furbo bollato e trincato* – "патентований" хитрун" та метафоричними виразами, у яких актуалізується ознака порівняння з лисицею та дияволом: *furbo come una **volpe**, più furbo del **diavolo***.

Для італійського соціуму характерним є повільний темп життя, недостатня активність. Італійці відомі своєю неохотою до праці та гаянням часу. Недостатність активності італійців підтверджується статистичними даними: сучасні італійці, особливо жителі півдня, порівняно з іншими європейськими націями, мають високий

показник лінощів, мало рухаються, недостатньо займаються спортом і ведуть сидячий спосіб життя [Corriere della sera, 2010].

Ця характеристика відображається у словосполученні *il dolce far niente* – "приємне байдикування, бездіяльність", утвореному шляхом субстантивації дієслівного виразу *far niente* ("нічого не робити") та атрибутом *dolce* ("солодкий", "приємний"), що зменшує негативну конотацію цієї характеристики. Автором виразу вважається К. Лоцці, який у своїй книзі "Dell'ozio in Italia" назвав неохоту до праці головним недоліком італійців і сприяв поширенню цього стереотипу за межами країни [Lozzi 1870, 8]. Д. Каріна вважає лінощі найбільш небезпечною рисою характеру італійців, яку він назвав *"condizione viziosa dell'animo"*: *un ostacolo a fare il bene e, ancora peggio, a impedire il male* [Carina 1871, 121]. А. Мадзолені зауважує, що як усі південні народи, італійці не мають достатньої енергії та наполегливості, що є причиною їхньої пасивності [Mazzoleni 1878]. Саме тому, одним із стереотипів італійців є образ, вербалізований словосполученням *Pizza, sole e mandolino,* що репрезентує італійців як народ, що любить піцу, сонце та грає на мандоліні.

Поняття *il dolce far niente* відображається у дієсловах та сталих словосполученнях: *oziare, stare in ozio, starsene in ozio, poltrire, poltroneggiare, cazzegiare*, *cullarsi nel dolce far niente*. Негативне ставлення до ледарства в італійській лінгвокультурі реалізується у паремії *l'ozio è il padre di tutti i vizi* – "неробство – батько усіх пороків".

Дієслова, що позначають гаяння часу, об'єднані двома основними ознаками: коливального, нецілеспрямованого руху: *giostrare, gironzare, gironzolare, bighellonare, andare a zonzo*, *ciondolare, dondolare* – "вештатись", "тинятись", та забавляння, дитячих справ, незначущості: *aggeggiare* – "тинятись", "гаяти час на безкорисні справи" (похідне дієслово від іменника *aggeggio* – *"*дрібниця", "дурниця", що своєю чергою походить від французького *agiets* – "іграшка", "дрібничка"), *gingillarsi* – "бавитись", *ninnolare* – "гаяти час", інтенсифікатор дієслова *ninnare* – "заколисувати"; *pettinare le bambole* (в основу фразеологізму покладена когнітивна ознака жіночої діяльності – причісування ляльок, оскільки традиційно жіночі справи вважаються менш важливими порівняно з чоловічими).

Для позначення лінивої, неактивної людини вживають такі оцінні номінації: прості та похідні іменники *pigro*, *pigrone, lavativo*

– "ледар", *lazzarone* – "нероба", *poltrone* – "той, хто любить сидіти у кріслі", "домосід", *nebulone, bighellone, pelandrone, badalone, flâneur* (похідне від французького запозичення *flâner* – "вештатись"), *sedentario, pantofolaio, gingillone, girellone*; прикметники: *inetto, indolente, apatico, svogliato, scioperato, sfaccendato, svagolato, sfaticato*; складні іменники: *fannullone* (дериват від дієслівного виразу *fare nulla*, утворений за допомогою збільшуваного суфікса -*one*), *battifiacca, pappaceci, mangiaguadagno* – "той, хто живе за рахунок інших", *perditempo, perdigiorno, perdigiornata, acchiappafarfalle, acchiappamosche, chiappanuvole.*

Фразеологізми на позначення лінощів включають словосполучення із антономазійним компонентом *michelaccio* (зневажлива форма власного імені *Michele*): *fare il michelaccio, fare la vita di michelaccio*, *fare l'arte di michelaccio* – "вести безтурботний спосіб життя"; *stare con le mani in mano* – "сидіти, склавши руки", *stare in panciolle* – "байдикувати", *aspettare che venga maggio* – "сидіти без діла". Поняття "гаяти час" реалізується також у фразеологічних сполученнях: *metterla in musica, portare l'acqua con la salimbacca, fare storiare qualcuno, farsi le pippe, andare attorno/ andare dattorno.*

Отже, домінуючі риси італійського національного характеру вербалізуються лексемами *l'arte d'arrangiarsi, il dolce far niente ma furbizia,* що втілюють ряд когнітивних ознак (вміння пристосовуватись, креативність, нечесність, небажання працювати), які структурують усталені риси італійського менталітету.

Перспективою дослідження є подальше виокремлення та аналіз характерних рис та стереотипних уявлень про себе італійської мовної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арутюнян С.М.* Нация и ее психический склад / *Сурен Мартиросович* Арутюнян. – Краснодар : Изд-во Краснодар. гос. пед. ун-та, 1966. – 271 с.

2. *Гарєєва М.Р.* Лінгвокультурні стереотипи у французькому медійному просторі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Марина Равільївна Гарєєва ; Київськ. нац. ун-ет ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 215 с.

3. *Ерофеев Н.А.* Туманный Альбион. Англия и англичане глазами русских / Николай Александрович Ерофеев. – М. : Наука, 1982. – 136 с.

4. *Кузнецова Е.В.* Самоопределение народа: национальный менталитет // Философия. Культурология. Вестник Нижегородського ун-та им. Н.И. Лобачевского. – Серия "Социальные науки" / под. ред. Золотаренко Сергея Георгиевича. – Н.Новгород : Изд-во ННГУ, 2011. – № 2 (22). – С.80-85.

5. *Николаев В.Г.* Концепции национального характера // Культурология XX век. Энциклопедия. – СПб. : Университетская книга, 1998. – Т.2. – С.74.

6. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [Підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

7. *Тер-Минасова С.Г.* Роль языка в формировании личности. Язык и национальный характер / Светлана Григорьевна Тер-Минасова // Этносоциолинвистика: хрестоматия / авт.-сост. Н. И. Коновалова. – Екатеринбург, 2004. – С. 241-249.

8. *Alvaro C.* Il mammismo, in Id., Il nostro tempo e la speranza. Saggi di vita contemporanea / Corrado Alvaro. – Milano : Bompiani, 1952. – P.183-190.

9. Dizionario della Lingua Italiana : [Giacomo Devoto, Giancarlo Oli ; a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone]. – Firenze : Le Monnier, 2004-2005. – 3188 p.

10. *Carina D. Dell'ozio in Italia. Osservazioni / Dino Carina.* – Forlì : Febo Gherardi, 1871. – XVI. – 114 p.

11. *Gentile E.* Né stato, né nazione: italiani senza meta / Emilio Gentile. – Roma : Laterza, 2010. – 112 p.

12. *Lozzi C.* Dell'ozio in Italia / Carlo Lozzi. – Torino : Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1870-71. – I vol. – 441 p.

13. *Mazzoleni A.* Il carattere nella vita italiana / Angelo Mazzoleni. – Milano : Galli e Omodei, 1878. – XI. – 339 p.

14. *Patriarca S.* Italianità: la costruzione del carattere nazionale / Silvana Patriarca. – Roma-Bari : Laterza, 2010. – 317 p.

15. *Prezzolini G.* Codice della vita italiana / Giuseppe Prezzolini. – Roma : Editore Robin, 2003. – 83 p.

16. Corriere della sera, 22 ottobre 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.corriere.it/salute/10_ottobre_22/attivita-fisica-italiani-pigri_172d8ff8-dde7-11df-a41e-00144f02aabc.shtml.

17. La Prima pagina, 20 agosto, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.laprimapagina.net/editoriali/1404-italiani-furbi-e-manigoldi.html.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013.

Литинская Н., асп.,
Институт филологии КНУ им. Т.Шевченко

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ДОМИНАНТНЫХ ЧЕРТ ИТАЛЬЯНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА

Статья посвящена анализу некоторых трактовок понятия "национального характера" в современной лингвистике, исследованию доминантных черт итальянского национального характера, объективированных лексемами arte d'arrangiarsi, dolce far niente и furbizia, проведению компонентного анализа, позволяющего выделить главные когнитивные признаки номинаций, которые репрезентируют этнические характеристики представителей итальянской лингвокультуры.

Ключевые слова*: национальный характер, лингвокультура, стереотип.*

Litynska N., postgraduate student
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

VERBALIZATION OF PREDOMINANT FEATURES OF THE ITALIAN NATIONAL CHARACTER

The article deals with the analysis of some interpretations of the notion of "national character" in the modern linguistics, the predominant features of the Italian national character expressed by the lexemes arte d'arrangiarsi, dolce far niente and furbizia are investigated. The main cognitive features of the names that represent ethnic characteristics of the members of the Italian linguistic culture are identified by means of the component analysis.

Key words: *national character, linguistic culture, stereotype.*

УДК 811.161.2'28(=11):811.161.2'27

Лопушанський В.М., *к.*психол.н., доц.,
Пиц Т.Б., к.філол.н., доц.,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

НІМЕЦЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У БОЙКІВСЬКОМУ ГОВОРІ: КІЛЬКІСНИЙ, ТЕМАТИЧНИЙ І СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі дослідження німецьких лексичних одиниць у бойківському говорі. Розглядаються сфери використання

німецьких запозичень, а також проводиться соціолінгвістичне порівняння між іншомовними словами, що є відомими міській і сільській молоді та їхнім прабатькам.

Ключові слова: *бойківський говір, запозичення, міжмовні контакти, діалектологія, соціолінгвістика.*

Дослідження німецьких запозичених слів уже проводилося у різних говорах українського південно-західного наріччя: буковинському – З. Савченко, І. Яцюк, О. Огуй, Г. Сеник; закарпатському – О. Гвоздяк, Г. Меліка, О. Майор; гуцульському – Х. Вільперт та інші [Лопушанський, Пиц 2011, 8]. Перший опис і аналіз німецьких запозичень у бойківському говорі здійснив М. Онишкевич у 1970 р. ще до укладення ним словника бойківських говірок. У статті "Германізми в бойківському діалекті" він поділив усі слова німецького походження на дві групи: 1) військові германізми (81); 2) побутові германізми (122) [Онишкевич 1970]. Однак, цей поділ запозиченої з німецької мови лексики є дуже загальним і потребує точнішої тематичної деталізації. Також виникають сумніви щодо кількісного представлення німецьких лексичних запозичень у бойківському діалекті і щодо того, чи усі запозичення, що поширилися в українській мові, є німецького походження. І найголовніше, чи однаково вживаними є німецькі слова серед різних поколінь бойків? Усе це становить актуальність нашого дослідження.

Мета публікації – поділити німецькі запозичення, що зустрічаються у бойківському говорі, на тематичні групи; відділити слова німецького походження від тих, що поширилися в український говір через німецьку мову; з’ясувати, які запозичення є відомими сучасній сільській та міській молоді, а також найстаршому поколінню.

Для визначення сфер використання німецьких запозичених слів у бойківському говорі використовуємо нашу публікацію "Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України" [Лопушанський, Пиц 2011]. Тут на основі діалектних словників української мови та публікацій, присвячених дослідженню німецьких лексичних елементів в українській мові, ми виділили 954 запозичених з німецької мови слова та 259 запозичених через неї і зазначили територію їхнього поширення: бойківський, буковинський, волинський, лемківський, наддністрянський говори. Частково розглядається також

закарпатський говір. Для збору матеріалу бойківського говору використано "Словник бойківських говірок" М. Онишкевича [Онишкевич 1984].

Загалом 318 слів німецького походження мають позначку, що вони зустрічаються у бойківському говорі та охоплюють такі тематичні групи:

Військова справа (62): *абрихти́рка* "початкова військова підготовка перед службою в армії і в перші дні служби" (нвн. abrichten "муштрувати"), *беоба́хтер* "спостерігач" (нвн. Beobachter "тс"), *бро́цак (бру́цак)* "наплічник" (нвн. Brotsack "мішок на хліб"), *гапта́к! (еб-те́х!)* "струнко!" (нвн. Habt Acht! "тс"), *ґвер* "гвинтівка, кріс" (нвн. Gewehr), *дикува́тися* "ховатися" (нвн. sich decken "тс"), *лю́фа* "дуло стрілецької зброї" (нвн. Lauf "тс"), *мельду́нок* "донесення, повідомлення, рапорт" (нвн. Meldung "тс"), *нарокува́ти* "вступити на військову службу, стати солдатом" (нвн. einrücken), *ра́йтки* "галіфе" (нвн. Reithose "тс"), *рихта́й* "1. Направо; 2. Військова дисципліна" (нвн. richtet euch! "рівняйсь"), *фе́нріх* "прапорщик" з нвн. Fähnrich, *ферфля́ша* "манірка, баклага, банка" (нвн. Feldflasche "тс"), *ша́нець (шанц)* "військова траншея, окоп, рів" (нвн. Schanze "тс") та ін.

Будівництво (36): *банти́на* "середні поперечки на кроквах" (свн. bant – поперечка, перекладина), *ґра́ґар(ь) (гра́гарь, ґре́ґарь, дра́ґарь, кра́ґар)* "поздовжня балка в хаті, яка підтримує стелю; сволок" (нвн. Träger "опорна балка"), *дили́на* (*диль*) "1. Мостина; 2. Груба жердина (свн. dil(le) "довга вузька дошка"), *ла́та* "рейка на кроквах, на яку кладуть черепицю" (свн. latte "дошка, брус"), *лі́гарь*, *ле́гарь* "1. Сволок; 2. Зрубане дерево, що довго лежить в лісі; колода; 3. Брус на мості; 4. Довгий брус, переважно як підклад під підлогу, дрова, колоду, тощо" (свн. lëger "балка, яка підкладається під бочки з вином"), *трам* 1. Підвалина, сволок; 2. Колода (австр. Tram "колода, балка, брус"), *цембри́на (цембри́ні, цибри́на)* "1. Будівельне дерево; 2. Дерев'яна будівля" (свн. zimber "будівельне дерево; дім; квартира") та ін.

Лісорубство і лісосплав (21): *авф* "сигнал підняти вгору колоду або один з її кінців" (нвн. Auf! "вгору, догори!"), *кл'аус* "лісосплавна гребля" (нім. Klause "гребля, ущелина"), *латра* "чотири кубічні метри дров", *півлате́рок* "1. Два кубічні метри дров; 2. Кубометр дров" (свн. lafter, lachter "сажень, міра довжини"), *ренти́ня* "довгі вузькі колоди на дні риз" (свн. rant

"край, зовнішнє обмеження площі"), *ри́зи (ри́йзи)* "дерев'яний жолоб, яким спускають з гори колоди" (н. Riese "лісоспуск"), *сьніт*, *сніт* "1. Колода; 2. Надгнила колода; 3. В'язка дров", *фестметр* "кубометр" (нвн. Festmeter), *филю́нок* (нвн. Fällung), *фли́сник* "плотар" (нвн. Flößer "плотар"), *ціхува́ти* "позначати дерево для вирубки" (свн. zîch "доказ; позначка; вигляд"), *шля́ги* "тонкі колоди, призначені для сплаву" (нвн. Schlag "рубання лісу"), *шу́ба* "суньте! посувайте!" (нвн. Schub "поштовх") та ін.

Сільське господарство (19): *ва́лець* "каток" (нвн. Walze "тс"), *вальцьова́ти* "притискати катком землю після боронування, коткувати" (нвн. walzen "вальцювати"), *гра́блі* "вила, якими відокремлюють зерно від соломи" (нвн. Gabel "вила"), *гра́ца* "рало для міжрядного просапування, розпушування землі" (свн. kratze "скребачка"), *грис* (*гріс)* "висівки" (нвн. Grieβ "зернисте мелене почищене збіжжя для страв"), *жубрува́ти (зюбрува́ти)* "молоти"; 2. Товкти в ступі ячмінь, пшеницю чи овес на крупу" (свн. sūbern "чистити, звільняти від чогось) та ін. Як окрему підгрупу тут можна виділити одиниці виміру, що використовувалися у сільському господарстві: 1) мірами сипких тіл є *ма́ця* "1. Чвертка; 2. Дві чвертки (близько 65 кг); 3. Два полумацьки (48–50 кг); 4. Сім полумацьків (приблизно 1 ц вівса)" і *полу́мацьок* "1. Міра ваги сипких тіл в 25 кг; 2. Дерев'яний посуд місткістю в 25 кг, яким міряють збіжжя, картоплю, сир тощо" (свн. matze, metze "давня міра об'єму рідких та сипучих тіл різної величини (особливо для збіжжя)"); 2) спеціальний посуд для овечого сиру місткістю 8 л називається *ві́вчий полу́мацьок*; 3) мірою збіжжя є *фа́ска* (25 кг), що з свн. vaz "бочка; посудина; ящик"; 4) площа землі: *морг (морґ)* "0,56 га землі" (нвн. Morgen "0.25 га"); міра ваги – *лут* (свн. lōt "міра ваги відлита з свинцю").

Суспільні та політичні поняття (18): *басару́нок* "винагорода за кривду, грошова компенсація за побої" (свн. baȝ "краще", свн. beȝȝerunge "поліпшення, покращення; виправлення"), *борк* "борг, кредит" (нвн. Borg "позика, борг"), *лю́фник* "той, хто відпочиває на свіжому повітрі, дачник; турист, курортник" (нвн. Luft "повітря"), *страф* "штраф" (свн. strafe), *у́рльоп* "відпустка" (нвн. Urlaub), *фа́нва* "прапор" (нвн. Fahne "прапор"), *шо́втис* "сільський староста, солтис" (нвн. Schuldheiß "голова общини"), *штре́ка (штри́ка)* "залізнична колія" (нвн. Strecke "тс") та ін.

Столярство і теслярство (17): *бардúга* "сокира для тесання (свн. barte "широка сокира"), *гебáнок (гимбáнок, хібáнок)* "великий рубанок, фуганок" (нвн. Hobelbank "стругальний станок, столярний верстат"), *гéблик (гúбель)* "рубанок" (нвн. Hobel "рубанок"), *гиблювáти* "обробляти дерево рубанком" (нвн. hobeln "тс"), *цаль,* що має також значення "міра товщини дощок – 1,6 см" (нвн. Zoll "застаріла міра довжини різної величини від 2,3 до 3 см"), *шліхтáк* "рубанок з одним лезом (для вирівнювання поверхні)" (нвн. Schlichthobel "шліфтик; фуганок"), *шпарувáти* "рівно обтесувати колоди або дошки, щоб щільно прилягали між собою" (свн. sparre "жердина, балка" чи нвн. Sparren "стропило"), *шпургéбель* "шерхебель" (нвн. Spurhebel "тс") та ін.

Торгівля (16): *брифтáшка (брíфташка)* "гаманець" (нвн. Brieftasche – гаманець), *гéндель* "торгівля" (свн. handel "тс"), *гандля́р (гиндля́рь, гендля́р)* "торговець кіньми" (нвн. Händler "торговець"), *ярмáрок* "торг худобою, ярмарок" (нвн. Jahrmarkt "ярмарок") та ін. Велику підгрупу тут складають старі назви австрійських та німецьких грошових одиниць: *гáлярь* "грошова одиниця, монета" (свн. haller, heller "дрібна монета з міді або срібла"), *грáйцарь (ґрáйцарь, ґрéйцар)* "австрійська розмінна монета, крейцер" (нвн. Kreuzer "крейцер (срібна монета 13–19 ст. поширена у Південній Німеччині, Австрії і Швейцарії"), *тáляр* "долар" (рнвн. Taler "срібна монета"), *рúнський* "австрійська грошова одиниця вартістю 2 корони" (монета чеканена над Рейном (Rhein, Ren, Ryn), двн. Rhīn), *шелюг* "дрібна монета" (свн. schillinc).

Ковальство (13): *ґриф (ґріф, ґреф, гриф)* "(на підкові) каптур, зачіпка" (нвн. Griff "ручка; рукоятка; держак"), *грифувáти* "робити тупі шипи на підкові" (свн. grīfen "хапати, брати"), *друшля́к* "1. Пробійник; 2. Кожушок без рукавів (нвн. Durchschlag "пробійник"), *зáцгамер* "гладилка" (Setzhammer "тс"), *уфнáль* "цвях, яким прибивають підкову до кінського копита, ухналь" (нвн. Hufnagel), *шлю́ф(к)а* "залізний обруч на кінцях орчика, штельваги" (свн. sloufe "петля") *шпіц* "1. Гострий шип підкови; 2. Гостре закінчення предметів; 3. Шпиль (нвн. Spitze "лезо, кінчик, шпиль; передня частина підошви"), *штúца* "1. Залізний прут, що з'єднує чепіги плуга; 2. Залізний прут, що з'єднує чепігу з гряділем або полицю з плугом; 3. Залізний прут у возі у формі трикутника, що підтримує передню ручицю на вертлюзі (нвн. Stütze "опора, підпора"), *штóля* "цвях, шип на підкові" (нвн. Stollen) та ін.

Одяг, взуття, аксесуари (11): *áнцук* "костюм" (нвн. Anzug "чоловічий костюм"), *кацабáйка (кацабáя)* "полотняна кофта" (нвн. Kutzboi "груба тканина і одяг з неї"), *крисáня* "1. Солом'яний капелюх ручної роботи; 2. Чорний суконний капелюх" (свн., снн. kritz "риска, лінія"; або нвн. Kreis "коло, круг; округ, повіт"), *лéйбúк (лáйбик, лú(й)бик, лейбéк)* "жилетка з домашнього сукна" 2. Куртка з домашнього сукна; 3. Різновид сіряка (нвн. Leibchen "ліф, корсаж, корсет"), *мáсьля* "галстук" (свн. masche "петля", нвн. Mascherl "краватка з поперечною петлею"), *обчáс* "каблук, підбор" (нвн. Absatz "тс"), *пáнтликі* "вузькі стрічки на капелюсі" (нвн. Bändel "стрічечка, крисаня"), *фартýх (хвартýх, квартýх)* "1. Будь-яка спідниця; 2. Спідниця з білого домотканого полотна, яку одягали під запаску; 3. Весільна спідниця з білого полотна" (свн. vortuch "фартух"), *шаль* "шарф, шаль" (нвн. Schal "тс"), *шорц* "вид спідниці" (свн. schurz "фартух"), *шпéнцер* "куртка" (нвн. Spenzer "коротка, вузька куртка").

Стельмаство (10): *дúшель* "дишло" (свн. dihsel "тс"), *драб (драбина)* "1. Драбина; 2. Драбина у возі" (свн., снн. trappe "драбина"), *літеркú* "полудрабки" (нвн. Leiter "драбина"), *лю́шня* "частина воза, люшня" (рнвн. liuhse "тс"), *льóник* "шпонка на кінці осі, щоб колесо не злітало" (свн. lon, lun(e), lan "заколесник"), *регúль* "основна дерев'яна частина плуга" (снн. regel "поперечна жердина" чи свн. rigel "дерев'яна перекладина; поперечка"; нвн. Riegel "засув"); *фíра* (*фýра, фéра)* "віз, підвода" (свн. vuore, нвн. Fuhre), *фóрналь* "зачіпка на кінці дишля, наконечник" (нвн. Vornagel "тс"), *шпúця (шпéця, спúця, шпрúха, спрúха)* "деталь у колесі, закріплена одним кінцем в ободі, другим – у маточині, спиця" (рнвн. speiche "спиця", споріднене з spitz "гострий"), *штильвáга* (*вага*) "поперечний брус, що з'єднує сільськогосподарське знаряддя з упряжкою" (нвн. Stellwage "тс").

Кравецтво, шевство, суконництво, гарбарство, ткацтво (11): *бúнда* "стрічка" (нвн. Binde "тс"), *дріт (дрóтє)* "дріт, шевська нитка", *дротувати* "латати постоли шнурком (свн. drāt, сілезький діалект drot "дріт"; нвн. drahten "скріплювати дротом"), *зáмша* "замша" (нвн. Sämisch(leder) "тс"), *кафáр* "товкач, яким у ступах б'ють сукно (нвн. Keffer (Käpfer) ""голова" бруса"), *кльоп* "пучок прядива" (свн. klobe, klube "розколота частина дерева; лещата; пута"), *лíци* "шкіряні віжки" (свн. leitse, lêtse "тс"), *ля́да* "рухома рама у ткацькому верстаті, що збиває полотно" (нвн. (Web)lade

"рухома рама у ткацькому верстаті, що збиває полотно"), *облясова́ти* "облямувати" (свн. lassen "залишати"), *рантýх* "1. Полотно на підочіпку; 2. Фабричне полотно; 3. Сувій домашнього полотна" (нвн. Randtuch "край сукна"), *шпýлер* "металевий стержень з маховиком для намотування ниток на цівку" (нвн. Spuler "прилад для намотування ниток").

Речі домашнього вжитку (11): *ба́мбе́т (бамбе́тель, бамбе́тиль, бамбе́тля, бамбе́тлі)* "дерев'яний розсувний тапчан" (нвн. Bankbett "меблі, які розсуваються для спання і складаються для сидіння" або ідиш bankbettel "тс"), *блі́шка* "бляшана форма, у якій печуть булки" (нвн. (Back) blech "бляшаний лист для випічки"), *бляха́р* "1. Бляшаний посуд; 2. Полиця у плузі (свн. blech "бляха, плита"), *братрýра (братґрýра, брадрýра, братýра, брандýра, брадýра)* "духовка" (нвн. Bratröhre "духовка"), *дзи́ґар* "годинник" (нвн. діал. Seiger "пісковий, водяний, настінний годинник"), *кранц* "косинець на кухонній плиті" (свн. kranz "вінок; предмет, частина предмета у формі вінка"), *ри́нка* "невисока каструля" (свн. rīne "неглибока каструля, сотейник"), *рýра* "духовка" (півд.-нім., австр. Rohr "духовка"), *рýшта* "решітка (під кухонною плитою)" (нвн. Rost "решітка"), *фля́ща* "пляшка" (свн. vlasche, vlesche), *шýбер (шýбрик)* "металева засувка, щоб перекривати димохід (австр. Schuber "блокуючий пристрій, механізм; заслінка, засувка").

Слюсарство (9): *ма́йзель* "зубило, долото" (свн. meiβel), *мýтерга́мер* "прилад, яким вибивають дірки у гайках" (нвн. Mutterhammer "молот, яким ковалі пробивають дірки у гайках"), *нýтра* "гайка", *нуте́рка* "гайка на осі воза" (Mutter "гайка"), *опцьо́нгі* "обценьки" (нвн. Hebzange), *ра́шпель (ри́шпіль)* "металевий пильник, який використовується для обробки м'якого металу" (нвн. Raspel "напильник для грубої роботи"), *рýрки* "щипці, кліщі, якими тримають зубило" (нвн. Rohr "труба"), *сьлюса́рка* "ремесло слюсаря" (від слюсар, що з гессенського діалекту slusser), *шрі́ба* "1. Гайка; 2. Гвинт, шуруп (свн. schrūbe "гвинт"), *шрýбстак* "слюсарний прилад, яким затискають деталь для її обробки, лещата" (нвн. Schraubstock "лещата").

Характеристика людей (8): *бе́нькарт (букартя, бýкарт)* "позашлюбна дитина, байстрюк" (свн. banchart "позашлюбна дитина"; нвн. Bankert), *га́дра* "сварлива жінка" (нвн. Hader "сварка"), *гýнцвост* "негідник, мерзотник, пройдисвіт" (нвн. Hundsfott "тс"), *муц* "гладка, мала, але сильна людина", *мýцик*

"залицяльник" (баварський діалект Mutz "кішка, кицька; (перен.) кицюня, любонька, голубонька"), *фраєрочка* "дівчина" (нвн. Freier "наречений, жених"), *фро́йд(р)а (фре́йда)* "повія" (нвн. Freudenmädchen "тс"), *ша́льма* "шельма" (нвн. Schelm "тс"), *шва́ґер (швагро)* "чоловік сестри" (нвн. Schwager "чоловік сестри").

Бондарство (6): *бо́чка* "1. Бочка; 2. 20 літрів (міра)" (двн. bottaha "бочка"), *бо́днар(ь)* "бондар" (гессенський діалект bodener "тс"), *ста́нва* (*ста́новця*) "бочка для капусти", *ста́нов* "велика, внизу ширша, вгорі вужча бочка для капусти, виготовлена з рівних клепок" (свн. stanne, stande "бочка"), *ша́флик* "цебер", *ша́фля* "дерев'яне цебро з накривкою для яєць" (свн. schaffel "міра збіжжя" чи свн. schaf "цебро").

Фауна (6): *валашо́йник* "кастрований кінь, мерин" (австр. Wallach "кастрований кінь"), *ма́рга (ме́рга)* "велика рогата худоба", *меро́ха* "кобила", *ме́рха* "1. Шкапа; 2. Падло" (свн. marc(h) "кінь", свн. merhe "кобила"), *тиро́ля* "корова червоної масті" (похідне утворення від назви австрійської провінції Tirol), *ші́мель* "кличка коня" (нвн. Schimmel "білий (сивий) кінь").

Кулінарія (2): *ши́нка* "окорок, шинка" (свн. schinke "шинка"), *штру́дель (стру́ця, стру́цень)* "плетена булка" (півд.-нім., австр. Strudel "рулет із листкового, дріжджового чи прісного тіста з солодкою, фруктовою, м'ясною чи овочевою начинкою").

Ознаки та дії (27). Багато дієслів уже віднесено до попередніх груп лексики, що пов'язані з різними галузями ремісництва, сільським господарством, торгівлею тощо. До групи "Ознаки та дії" зараховуємо ті дієслова, що не є фаховою лексикою, а характеризують відносини між людьми, їхній побут, проведення вільного часу та роботу вдома: *ва́ровати (ва́рувати)* "стерегти, пильнувати, оберігати" (рнвн. wahren "зберігати, берегти, охороняти"), *вінчова́ти, (вінчува́ти, віншувати)* "вітати, бажати, складати побажання (на Різдво, Богоявлення, Новий Рік) (рнвн. wünschen "бажати"), *люга́ти* "1. Говорити правду в очі; 2. Ганьбити" (можливо свн. liugen "брехати" або свн. lûgen "дивитись"), *райзува́ти* "подорожувати" (нвн. reisen), *шлякува́ти* "проклинати, клясти(ся)" (der Schlag soll dich treffen! (прокляття), *шпанува́ти* "1. Натягувати; 2. Стежити" (нвн. spannen "натягувати; напружувати; підстерігати, чекати з нетерпінням"), *шпарува́ти* "заощаджувати, економити" (нвн. sparen "тс") та ін. Засвідчені у бойківському говорі прикметники, які не увійшли до попередніх

груп фахової лексики, характеризують внутрішні якості людини: *варт* "вартий чогось" (нвн. wert "тс"), *рите́рний* "справедливий" (нвн. Ritter "лицар"). Через прислівники виражені такі якісні ознаки: *лю́зом* "вільно, легко" свн. lôs "незакріплений, слабий; вільний"), *фурт* "постійно, увесь час, раз у раз" (нвн. fort und fort "безперервно"; або з fortwährend "тс").

Інша лексика (15): *га́рап* "нагайка" (herab! "вниз, додолу! (команда собакам для відгону від здобичі"), *кава́лець* "кусок, шматок" (свн. kavel(e) "кругла дерев'яна паличка для жеребкування; доля, витягнений при жеребкуванні пай"), *кац (кат́с)* "вигук, яким відганяють котів) (нвн. Katz(e) "кішка"), *та́шка* "1. Шкіряна торба через плече; 2. Ручна торба пастуха (нвн. Tasche "сумка; торба" також двн. tasca "тс"), *ши́фа* "пароплав" (нвн. Schiff), *шну́рок (сну́рок)* 1. Вузька стрічка; 2. Шнурок; 3. Шпагат; 4. Облямівка "шнурок, який використовується для оздоблення одягу" (свн. snûr, snuor "шнур, мотузка, канат; стрічка; лінія; висок") та ін.

Звичайно, цей поділ є дещо умовним через те, що частина лексики є багатозначною або ж має універсальний семантичний характер і може подаватись у різних групах слів, наприклад *ва́лець* "каток" і *ва́лець* "вальс" Безперечно, запропонований перелік лексичних запозичень з німецької мови (чи через неї) не є повним реєстром германізмів, оскільки: 1) не всі германізми вдалося зафіксувати у словниках діалектної лексики чи переліках запозичень одного або кількох говорів; 2) не до всіх занотованих явних германізмів вдається одразу віднайти німецьке джерело запозичення.

Значна частина запозиченої лексики, що побутує у бойківському говорі, поширилася сюди через німецьку мову. У зазначеній публікації таких слів – 95: *алярмо́во* "екстрено, негайно, дуже швидко, поспішно" (нвн. Alarm "тривога, сигнал тривоги", що з лат. arma "(мн.) зброї", *бо́тля (бо́тея)* "бутель" (нвн. Buttel "пляшка з алкоголем", що з лат. but(t)icula "пляшка, глечик"), *бу́кса (бу́кша)* "1. Втулка у колесі воза; 2. Залізний обруч у млиновому жорні" (нвн. Buchse "втулка", що з гр. рухís "скринька, коробка з бука"), *війті́вство* "війтування" (свн. voit, vog(e)t "наглядач, правитель", що з лат. (ad)vocātus "судовий оборонець, захисник"), *грош* "гріш" (двн. grosch(e), що з лат. grossus (dēnārius) "товстий (динар)"), *ґа́ра* (*га́ра*) "віз для перевезення снопів (нвн. Karre, що з лат. carrus "віз"), *є́рха* "тонко виправлена шкіра" (свн. ir(c)h, ereh, що з лат. (h)ircus "козел"), *кава́ліръ* "наречений" (нвн. Kavalier "вершник", що з лат. caballārius "тс"), *камазо́ля (камазо́лька)*

"1. Жіночий жилет; 2. Верхній чоловічий одяг без рукавів (нвн. Kamisol "камзол", що з лат. camīsia "сорочка, яку носили солдати і каплани"), *катра́н* "запаска" (нвн. Kattun "ситець", що з араб. qutun "бавовна"), *конірува́ти когось (конєрува́ти кимось)* "1. Знущатись з когось, збиткуватися; 2. Мучити когось роботою, докучати" (нвн. kujonieren "негідно поводитись, придиратись", що з фр. couyonner "називати боягуза"), *ко́фель* "посуд для міряння зерна", *ко́фля* "черпак, ополоник" (нвн. kuf(f)el "посудина для пиття, кухоль", що з лат. cūpa "бочка"), *крепі́рувати* "мучитися, бідувати" (нвн. krepieren "здохнути", що з лат. crepāre "гриміти, тріщати, клацати"), *ку́фа* "1. Посуд на 100 літрів; 2. Кухоль" (свн. kuofe "чан, діжка, цебер"; нвн. Kufe "чан, бочка; міра об'єму рідких та сипучих тіл різної величини", що з лат. cupa "чан"), *куфе́рок* "чемодан із дощок або фанери (нвн. Kuffer(t) 16 ст. "ящик, скриня", що з лат. cophinus "плетений кошик з вербових гілочок"), *лі́фрати* (нвн. liefern "постачати", що з фр. livrer "пересилати", а це з лат. līberāre "звільняти"), *маґлюва́ти (маглюва́ти)* "качати білизну" (нвн. mangeln "качати білизну", що з гр. mánganon), *ма́нтель* "шинель" (нвн. Mantel "тс", що з лат. mantellum "покрив"), *пас* "паспорт" (нвн. Pass "тс", що з фр. passeport), *пі́нязь* "гроші (1/2 грейцара)" (двн. penning "франкський срібний динар", що з лат. pondus "ваговий римський фунт; вага; гиря"), *планка́ч (пленка́ч)* "широка сокира для тесання колод" (свн. planke "товста дошка; загорожа", що з гр. phálanx "товста дошка"), *пу́тня* "дерев'яний посуд для води, відро" (двн. butin(n)a, putina, бавар. putten "діжка, чан", що з гр. pytínē, bytínē), *ро́лька* "котушка" (нвн. Rolle "тс", що з лат. rota "колесо, диск"), *та́лір (та́рель, та́риль, та́ріль)* "тарілка" (свн. talier, що з іт. tagliere "дошка для різання м'яса", а це з лат. taliāre "різати"), *фа́йний* "1. Гарний; 2. Хороший" (нвн. fein "тонкий, витончений; хороший; знатний", що з лат. finis "кінець, межа"), *фа́ндлик* "сковорідка" (нвн. Pfanne "тс", що з гр. patánē "миска"), *шпикля́р(ь) (шпікля́р, шпіклі́р, шпі́ґлі́р, шпіхлє́р, шпіхля́р)* "комора, амбар" (свн. spīcher "зерносховище", що з лат. spica "колосок") та ін.

В іншій нашій публікації на основі опитувань студентів та їхніх прабатьків здійснено соціолінгвістичне дослідження [Lopuschanskyj, Pyts 2012]. Нас цікавило питання: скільки і які німецькі лексичні запозичення є відомими міській і сільській молоді бойківського регіону. З цією метою проведено опитування 62 студентів факультету романо-германської філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка у віці 18-22 років, а

також їхніх 14 прабатьків у віці 70-97 років. До сільської молоді зараховано 37 осіб, що народилися і виросли у селах. Сюди частково зараховано молодь, що проживає у містах, але має постійні контакти зі своїми (пра)батьками на селі. До міської молоді віднесено 25 осіб, що народилися і виросли у бойківських містах. Друга мета – порівняння отриманих результатів із словником бойківських говірок М. Онишкевича, оскільки укладений для соціолінгвістичного опитування перелік слів ґрунтувався не на цій праці, а на власних спостереженнях. Укладено два списки слів: 1) слова німецького походження – 185; 2) слова, що поширилися у бойківський говір через німецьку мову – 41.

Отже, із 186 слів німецького походження міській молоді відомі 66 слів, сільській – 103, їхнім прабатькам усі 186. З'ясовано, що у словнику М. Онишкевича не засвідчене 81 німецьке запозичення, що було відомим опитаним особам: *áусвайс, байц, байцувáти, бритвáнка, бурмúст(е)р, буцигáрня, варстáт, васервáга, вербувáти, вербýнок, гайцувáти, гéльма, гендлювáти, ґешéфт, гúциль, гринáдля, дрáтва, кéрат (кірат), кóльба, клямбрувáти, кля́мка, кнáйпа, крúси, ладувáти, ладýнок, лантýх, мáнка (наробúти мáнки), машінґвéр, мельдувáти, мельдýнок, мýштук, ніт, нітувáти, óбершт, на пас блін (фаст блінд), пóташ, пляцкáрта, пля́цок, пóмпа* "насос", *рýра (рýрка), райцувáти, ратýнок, рихт (не мати рихту, що тобі не рихт?), смáлець, стóрцом, сторцувáти, тéчка, трáґати, тран, трáфити, фельцувáти, фердýнклі, фéртик, фірмáнити, фірáнка, фрáєр, цімерман, цалівка, цúнґіль, цинтóй, шáнець, шляфрóчок, шýтер, шутрувáти, шалівка, шáхер-мáхер, шваґрóва, шварц (чорний як шварц), шéльма, шквáрок, шльóндра, шлюс, шмáйсер, шмельц, шмір, шмірувáти, шпрайц (шпрайцувáти, давáти шпрáйцу), штáба, штáм(а), шурувáти* "дуже сильно терти, мити", *шурувáти* (шуруй звідси!) "забиратися геть".

До частини лексики, задокументованої у "Словнику бойківських говірок", зафіксовано інші паралельні варіантні назви. Так, М. Онишкевич подає лексему *вінчовáти*, а наше опитування засвідчило також форму *вінчувáти,* інші лексеми мають такі варіанти: *вóрчик, ўóрчик* і *óрчик; ýрльоп – вýрльоп; гинля́р, гандл'áр – гендля́р; гінзла – гільза; óбчас – обцáс; опцьóнгі – опцьóнґи; ратовáти – ратувáти; сóвтис – шóвтис; фáнва – фáма; шúфля – шýфля.*

Інша частина слів отримує додаткові семи. Так, *га́дра* не лише "шельма", як нотує М. Онишкевич, але й "зла, сварлива жінка"; *драб* "ледащо, жебрак" але й "негідник"; *ка́мфотер* "1. Денщик; 2. Гицель" також "солдат, який доглядав хворих"; *клец* "колода", *кле́цок* "колодка" також "брус", "брусок", *ля́да* "1. Прилавок; 2. Дрючки для погрузки грубого дерева на віз; 3. Скриня для зерна" також "частина ткацького верстату"; *раф* "1. Обруч колеса; 2) широкий обруч на краю колодки колеса" також "шина"; *рихтува́ти* "готувати" також "готувати їжу"; *сьніт* "1. Надгнила колода; 2. В'язка дров" також "1. Різання; 2. Переріз; 3. Відрізок колоди"; *трам* "1. Підвалина; 2. Колода" також *тра́м(а)* "дуже довга і тонка колода"; *футри́на* "скринька з дощок для вікон" також "рама для вікна або дверей"; *фі́рман* "1. Візник; 2. Деталь воза – частина окуття на кінці дишля" також "їздовий"; *цямбри́на* "цямрина", *цямри́на* "дерев'яна будівля над колодязем"; *шо́па* "приміщення для сільськогосподарського реманенту, сарай, повітка" також "покрівля для захисту дров від дощу"; *шпіц* "1. Шпиль; 2. Гострий шип підкови; 3. Гостре закінчення предмета" також "передня частина взуття, носок".

Із 40 слів, що поширилися у бойківський говір з третіх мов через німецьку, міській молоді знайоме 21 слово, сільській – 31, їхнім прабатькам – усі 40. Незасвідченими у словнику бойківських говірок є 15 слів (*ба́йнет, заката́рений, золюва́ти, кант, капу́т, крава́тка, кре́денс, куйо́н, по́мпа* "пишність", *та́ца, фа́йний, фести́ни, чикуля́да, шпацерува́ти, штуба́к*). Також до вже засвідчених раніше слів "словником бойківських говірок" засвідчено інші паралельні варіантні назви: *ґонт* до *го́нт(а), зу́пка (жу́пка)* до *жу́па* і *ка́тер* до *ка́тар*. Ще одне слово розширює семантику – *ко́рба*, яке М. Онишкевич занотував із значенням "нагін дерева на машину, вагон" отримує сему "вал з ручкою (січкарня, колодязь)".

Згідно нашого дослідження, відомими усім віковим групам респондентів і відповідно найбільш поширеними у селах та містах Бойківщини є 65 німецьких слів: *бамбе́тель, брадру́ра, бритва́нка, ві́нкель, варста́т, васерва́га, вінчува́ти, ву́рльоп, гайцува́ти, ґа́нок, ґвалт!, ґвалтува́ти, ге́ндель, гендля́р, гендлюва́ти, ґеше́фт, ґлянцпапі́р, ґлянцува́ти, грина́для, ди́шиль, замельдува́ти, замельдува́тися, кля́мка, коц, кри́си, ла́та, ладува́ти, ладу́нок, лантýх, обца́с, по́таш, пу́цер, пляцка́рта, пля́цок, пуцува́ти, ру́ра*

(ру́рка), райзува́ти, ратува́ти, рату́нок, ри́нка, рихтува́ти, сма́лець, стодо́ла, стру́цель, те́чка, тра́ґати, тра́фити, фі́ра, фі́рман, фіра́нка, фра́єр, цвєк, шо́па, шу́тер, шутрува́ти, шу́фляда, шва́ґер, шваґро́ва, ше́льма, шква́рок, шльо́ндра, шмір, шмірува́ти, шпу́лька, шпри́ха.

Також усім віковим групам знайомі такі слова (21), що поширилися у бойківський говір за посередництва німецької мови: *жо́внір, заката́рений, зу́пка (жу́пка), кава́лєр, кант, капу́т, ка́тер, келі́шок (кілі́шок), крава́тка, ля́мпа, мармуля́да, па́сти, пасува́ти, полі́ція, по́мпа* "насос", *та́ріль, та́ца, фа́йний, фі́ртка, чикуля́да, шпацерува́ти*.

З іншого боку, відомими лише найстаршому поколінню і відповідно на межі зникнення є 73 слова німецького походження: *а́усвайс, байц, байцува́ти, бу́карт, бурми́ст(е)р, варува́тися, варца́б, (в)о́рчик, ґвер, ґвинт, геба́нок, ге́льма, ґи́ціль, ґи́цкатися, ґра́ґарь, дубельті́вка, ка́мфотер, ке́рат (кі́рат), ко́льба, кі́бель (ті́бель), клец (кле́цок), кля́мбра, клямбрува́ти, лі́ґарь, ли́йбик, ма́йзель, ма́нка (наробити ма́нки), машінґве́р, морґ, му́штук, ни́пати, ніт, нітува́ти, о́бершт, опцьо́нґи, на пас блін (фаст блінд), полу́мацьк, ра́шпель, райц, райцува́ти, раф, рихт (мати рихт, не мати рихту, що тобі не рихт?), рінь, со́втис, стано́вця, сторцува́ти, сьніт, тра́м(а), тран, траф'я́тися, триб, фа́ма, фельцува́ти, ферду́нклі, филю́нок, фольґа́, фольґува́ти, футри́на, ці́мерман, цалі́вка, цаль, ци́нґіль, цинто́й, ці́ха, цури́к, цямбри́на, ша́нець, шляфро́чок, шалі́вка, шалюва́ти, ша́хер-ма́хер, шма́йсер, шмельц*. Та сама ситуація із такими запозиченнями, витоки яких не у німецькій мові: *аґра́фка, бу́кша, ґонт, камізе́лька, ко́внір, конірува́ти (кимось, когось), куйо́н, по́мпа* "пишність", *т(р)инькува́ти, цимпі́на*.

Міській молоді незнайомими є такі запозичення, що на слуху є у їхніх сільських ровесників (37): *блят, бля́ха, ва́лець, вербува́ти, вербу́нок, га́дра, га́льба, ґи́бель, гиблюва́ти, ґі́льза, ґрис, де́ка, дзи́ґар (дзиґа́рок), драб, дра́тва, кна́йпа, лю́фа, люфт, ля́да, мельдува́ти, мельду́нок, опцьо́нґи, паша́к, ра́йтки, розталюва́ти, сто́рцом, фе́ртик, фільва́рок, фірма́нити, це́льта, шу́фля, шварц (чорний як шварц), ши́на* "рейка", *шлюс, шлю́фка, шпіц, шурува́ти*. Також невідомими їм є 10 запозичених через німецьку мову слів: *аку́рат, ба́йнет, зо́ля, золюва́ти, ко́рба, кре́денс, фа́йка, фести́ни, штахе́та, штуба́к*.

Отже, бойківський говір протягом століть інтегрував значний обсяг німецькомовних лексичних одиниць, що охоплюють різноманітні галузі ремесел, сільське господарство, суспільно-політичні явища, побут та ін. Їхню точну кількість ще не встановлено, але на основі аналізу словника М. Онишкевича та власного соціолінгвістичного дослідження можемо стверджувати, що слів німецького походження тут не менше 399, а слів, що поширилися через німецьку мову – не менше 110. Ці дані є умовними ще й тому, що навіть у словнику М. Онишкевича є явні запозичення з німецької мови до яких на цьому етапі не відшукано німецького джерела. Тому особливої уваги та досліджень заслуговує бойківська фахова лексика (лісосплав, лісорубство, будівництво та інші галузі ремесла) порівняно з німецькою. Окремих студій заслуговує проблема вивчення шляхів поширення німецькомовної лексики в українські говори.

Умовні скорочення

Австр. – австрійське, араб. – арабське, гр. – грецьке, двн. – давньоверхньонімецьке, іт. – італійське, лат. – латинське, нвн. – нововерхньонімецьке, рнвн. – раннє нововерхньонімецьке, свн. – середньоверхньонімецьке, снн. – середньонижньонімецьке, тс – те саме, фр. – французьке.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Лопушанський В.М., Пиц Т.Б.* Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.М. Лопушанський, Т.Б. Пиц. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – 122 с.
2. *Онишкевич М. Й.* Словник бойківських говірок / М.Й. Онишкевич. – К. : Наукова думка, 1984. – Ч. I-II.
3. *Онишкевич М.Й.* Германізми в бойківському діалекті / М.Й. Онишкевич // Іноземна філологія, 1970. – Вип. 21. – С. 38–45.
4. *Пиц Т.Б.* Східнонімецькі назви ремісників та їхнє поширення у польській, білоруській і українській мовах XIV–XVII ст. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17 : Ін-т мовознавства НАН України / Пиц Тарас Богданович. – Л., 2008. – 205 с.
5. *Lopuschanskyj W., Pyts T.* Deutsche lexikalische Entlehnungen im Bojkischen / W. Lopuschanskyj, T. Pyts // Транскультурні студії австрійсько-українських літературних, культурних та мовних контактів. – Т. 1. – Дрогобич : Посвіт, 2012. – С. 38–54.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Лопушанский В.М., к.психол.н., доц.,
Пиц Т.Б., к.филол.н., доц.,
Государственный педагогический университет имени И.Франко

ГЕРМАНСКИЕ ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В БОЙКОВСКОМ ГОВОРЕ: КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ, ТЕМАТИЧЕСКИЙ И СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Статья посвящена исследованию немецких лексических единиц в бойковском говоре. Здесь рассматриваются сферы использования немецких заимствований, а также проводится социолингвистическое сравнение между иноязычными словами, известными городской и сельской молодежи а также их прародителям.

Ключевые слова: *бойковский говор, заимствование, межъязыковые контакты, диалектология, социолингвистика.*

Lopushanskyi V.M., Cand. of Psychol. Sc., Associate Professor
Pyts T.B., Cand. of Philol. Sc., Associate Professor
National Pedagogical University by Ivan Franko

German lexical borrowings in Boikian dialect: quantitative, thematic and sociolinguistic aspects

The paper deals with the German lexical units within the Boikian dialect. The authors analyze the spheres of German lexical borrowings usage as well as conducts a sociolinguistic comparison with other words of foreign origin, known to urban and village young people and their ancestors.

Keywords: *the dialect of Boiky, lexical borrowings, inter-language contacts, dialectology, sociolinguistics.*

УДК 811.111:81’42’37

Лук’янець Г.Г., асп.,
Київський національний лінгвістичний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛОРОНІМІВ У ЗАГОЛОВКАХ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-НОВИН: ЛІНГВОРИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті встановлено, що вибір колоронімів у назвах статей залежить від характеризованих об’єктів, а послідовність уживання кольороназв спрямована на виконання ними репрезентативної й

експресивно-апелятивної функцій. Кольороназви в ініціальних позиціях заголовків характеризують суб'єкт, у медіальних позиціях передають емотивно-оцінне значення, а в кінцевих – зображають об'єкт і спосіб виконання дії.

Ключові слова: *колоронім, заголовок, інтернет-новини, лінгвориторика.*

Колороніми як лексичні одиниці, денотативним значенням яких є ознака кольору [Ковальська 2001, 5], широко використовуються в англомовному інтернетному дискурсі новин для передачі інформаційно та емоційно значущого життєвого досвіду людини. Синтезуючи перцептивні відчуття й соціально зумовлене суб'єктивне сприйняття кольорів, які відображають культурний та емотивний досвід мовної спільноти, колороніми є ефективним засобом не лише передачі інформації, а й здійснення впливу на читацьку аудиторію. Залучення лінгвориторичного підходу для проведення дослідження дає змогу виявити сугестивну роль мовних засобів на позначення кольору в інтернетному новинному дискурсі та встановити їх значення у структурі заголовків з метою впливу на читача.

Аналіз функціонування колоронімів англомовних інтернет-новин розпочинаємо з вивчення їх уживаннях в заголовках, що займають так звану сильну позицію та завдяки своєму протиставленню корпусам текстів привертають увагу читачів [Арнольд 1978, 24]. Встановлення текстових функцій номінативних одиниць є **актуальним** питанням сучасної лінгвориторики, адже надає можливість вивчати мовні засоби з урахуванням вибору теми мовлення, її лінеаризації та вербального означування в дискурсі з метою привернення й утримання уваги аудиторії. Тому в цій статті ми маємо на **меті** визначити й проаналізувати специфіку функціонування колоронімів у заголовках англомовних інтернет-новин з урахуванням риторичних етапів текстопобудови: інвенції, елокуції, й диспозиції. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) виокремити й систематизувати колороніми, поширені в назвах статей інтернетного дискурсу новин; 2) виявити послідовність уживання кольороназв у заголовках інтернет-новин; 3) визначити основні функції досліджуваних одиниць в англомовних Інтернет-заголовках. **Матеріалом** дослідження слугують заголовки статей, відібрані з інтернетних новинних видань *Daily News Online*, *CNN* та *Voice of America*.

Під час проведення дослідження ми виходимо з положення про те, що заголовок належить до засобів композиційної організації медіа-дискурсу та розуміється як комунікативна одиниця, яка знаходиться в позиції перед текстом, є його назвою, синтаксично оформлюється як речення, прямо або непрямо вказує на зміст статті й відмежовує одне мовленнєве повідомлення від іншого [Сыров 2002, 59].

Відображення в заголовках новинного інтернет-дискурсу дійсності лінгвальними засобами на позначення кольору підпорядковується **риторичним етапам текстопобудови**: інвенції, елокуції та диспозиції [Безменова 1991, 35]. ***Інвенція*** спрямована на вибір змісту повідомлення та встановлення семантичної залежності тексту новин і використаних у ньому колоронімів від змісту повідомлення, оскільки апелює до чуттєвого досвіду взаємодії читачів зі світом. ***Диспозиція*** втілюється через мікрокомпозицію назв статей, тобто вживання колоронімів в ініціальній, медіальній та фінальній позиціях ітнернет-заголовків. На етапі ***елокуції*** відбувається відбір мовних засобів на позначення кольору для опису обраного змісту та стилістичне оформлення заголовків інтернет-новини. Зазначені етапи творення тексту складають основу репрезентації та функціонування колороніміки в дискурсі інтернет-новин, оскільки характеризують об'єкт опису, лінгвальні засоби його представлення та послідовність розміщення колоронімів у складі англомовних інтернет-заголовків. Беручи до уваги неможливість лінгвальної репрезентації етапу інвенції, пов'язаної з формуванням авторського задуму й вибору теми статті як ментальними процесами [Репех 2013, 7], але зважаючи на вагоме значення інвенції для вибору мовних засобів втілення думки, тобто елокуції, колороніми розглядаємо як інвентивно-елокутивні засоби творення заголовків, що передбачає їхнє вивчення з урахуванням характеризованих об'єктів.

Колороніміка інтернетного дискурсу представлена вільними (*pink dress, grey sky*) й сталими номінаціями (*Red Cross, Black Sea, green thumb*), а також фразеологічними одиницями (*green with envy, see red*). ***Вільні атрибутивні словосполучення з колоронімами*** відбивають специфіку названих об'єктів, втілюючи авторське бачення оточуючого світу та привертають увагу читача до заголовку, напр., *A catch straight out of the* <u>*deep blue sea*</u> (CNN, 12.06.2012). У наведеному заголовку *deep blue sea* характеризує

природне кольорове забарвлення моря та акцентує натуральність отриманого улову. У ***сталих словосполученнях з колоронімами*** та ***у фразеологізмах*** назва кольору втратила репрезентативне та характерологічне значення, тобто вже не має впливу на семантику означеного об'єкта, напр., *Obama: No patience for red tape* (CNN, 03.11.2012). Об'єктом протидії у наведеному заголовку є бюрократія, вербалізована ідіомою з колоронімом *red,* який не має прямого зв'язку з червоним кольором.

Зважаючи на високу частотність уживання в інтернетному новинному дискурсі вільних атрибутивних колоронімів, розглянемо їхні лінгвориторичні функції. Вибір колоронімів у заголовках інтернет-новин безпосередньо залежить від інвенції – тематики статей та референтів, які характеризуються кольором. Найчастіше колороніми заголовків інтернет-новин вживаються у складі атрибутивних словосполучень та представляють натурфакти, артефакти, характеристики зовнішності людей та абстрактні поняття.

Група натурфактів, означених у заголовках базовими колоронімами (37%, або 111 випадків вживання від 300 проаналізованих заголовків), називає фізичні характеристики, властиві реаліям дійсності, напр., *When yellow leaves fall* (CNN, 10.09.2012). Колороніми на позначення якостей об'єктів природи характеризують кольорове забарвлення рослин (*green bush*) і тварин (*red fox*), водойм (*dark blue lake*), рельєфних утворень (*smoky grey mountains*), пір року (*green grass*), кліматичних умов (*stormy-blue sky*), напр., у *Why red leaves fall*? (Daily News, 09.09.2010) автор називає колір осіннього листя, акцентуючи увагу читачів на явищі зміни деревами кольору восени.

Група артефактів людської діяльності (25%, або 75 випадків вживання), де названі результати та здобутки людини характеризується базовими та похідними колоронімами в заголовках статей, напр., *Animals left in box along stony-grey road* (CNN, 10.03.2013). Колороніми описують зовнішні характеристики створених людиною об'єктів: транспорту (*red car*), предметів побуту (*light silver lamp*), одягу (*red shirts*), техніки (*green neon filter*), напр., у заголовку *Hasbro to unveil black and silver Easy-Bake Oven after teen's petition* (CNN, 18.12.2012) колороніми *black* та *silver* називають зовнішні якості духовки, апелюючи до конкретного виробника.

Група характеристик зовнішності людей (23%, або 69 заголовків), позначених колоронімами, вказує на особливості зовнішнього вигляду осіб, про яких іде мова в статті (*red face, blue eyes*), напр., *White-haired girl a possible new* (Daily News Online, 19.07.2005), де увага до нової актриси привертається шляхом вказівки на колір її волосся. Колороніми використовуються в статтях безпосередньо пов'язаних із зовнішністю, напр., у розділах моди та краси: *How to make red lips* (CNN, 03.04.2012), а також у заголовках статей із рубрик про подорожі, сфери розваг та політичні й економічні події для акцентування уваги читачів на особливостях зовнішнього вигляду людей, напр., *Red-faced journalists follow Irish vote* (CNN, 13.06.2008).

Група абстрактних понять (15%, або 45 заголовків), що характеризується колоронімами в заголовках інтернет-новин, використовується для репрезентації ставлення автора до політичних, економічних, соціальних явищ, наділяючи описані поняття суб'єктивними характеристиками кольору. Кольороназви іменують такі абстрактні поняття, як технології (*blue-ray technology*), мисленнєві процеси (*blue awareness*), культурні феномени (*yellow music*), що дозволяють авторам інтернет-статей вплинути на сприйняття описаних подій читачем, акцентуючи їхню увагу на тих ознаках кольору, які стали результатом суб'єктивного сприйняття й оцінки навколишньої дійсності мовцями та в заголовках інтернет-новин виконують роль привернення уваги до актуальних питаннях сьогодення, напр., *A New Wave of **Green** Business Emerges in Britain* (Voice of America, 02.12.2009). У наведеному заголовку колоронім *green* позначає екологічний бізнес та вживається у непрямому значенні "що не шкодить природі", привертаючи увагу читачів до актуальної проблеми захисту навколишнього середовища.

Розміщення колоронімів в англомовному інтернет-дискурсі підпорядковане **диспозиції** цих елементів у заголовках. Назви статей новин виконують чотири функції: *репрезентативну*, лаконічно й стисло відображають основний зміст повідомлення [Кришталюк 2010, 352]; *орієнтаційну*, допомагаючи читачеві зорієнтуватися на сторінці та знайти потрібну інформацію [Потапенко 2009, 88]; *апелятивно-сугестивну*, впливаючи на емоційне сприйняття тексту [Кришталюк 2010, 353] та *текстотвірну*, слугуючи початковим елементом побудови тексту

та засобом його інтеграції [Коломієць 2004, 8]. Номінативні одиниці на позначення кольору в інтернет-дискурсі розглядаємо через призму виконання ними *репрезентативної* функції, яка розуміється як властивість кольороназв позначати і характеризувати фізичні якості об'єктів дійсності [Бюлер 1993, 43] й доповнюється здатністю акцентувати увагу читачів на згаданих у назвах статей об'єктів, подій та явищ; та *експресивно-апелятивної* функції, яка передбачає властивість колоронімів виражати емоційний стан автора, його суб'єктивне відношення до предметів і явищ, про які йдеться [Кришталюк 2010, 353].

Функція колоронімів залежить від їхнього місця в ініціальній, медіальній і фінальній позиціях [Коваленко 2002, 9] заголовків інтернет-новин. Найчастіше колороніми використовуються в ***ініціальній позиції*** заголовків інтернет-новин (58%, тобто 174 назви статей від 300 проаналізованих) та дозволяють привернути максимальну увагу до описаних подій, адже під час перегляду інтернет-сторінок початок заголовку першим потрапляє у вічі читачеві, напр., *Red light camera captures highway rescue* (CNN, 22.03.2013). Виконуючи функцію акцентування [Кришталюк 2010, 352] або, іншими словами, висунення [Лузіна 1997, 21], колороніми на початку заголовків займають позицію означення до підмета та характеризують обрану автором тему. Так, у заголовку *Green shoots showing on ground* (CNN, 06.03.2013) базовий колоронім *green*, який стоїть на початку, номінує зелень та встановлює основну направленість статті – опис приходу весни.

Ініціальні колороніми в заголовках інтернет-новин стоять перед підметом, та залежно від ступеня фіксованості ознаки займають позицію абсолютного початку (більш змінні ознаки) або другу початкову позицію (менш змінні характеристики). У позиції ***абсолютного початку*** заголовка (100 статей) найчастіше вживаються базові колороніми *black* (23% вживань), *red* (22%), *green* (20%), *white* (15%), *blue* (13%) для характеристики фізичних властивостей об'єктів чи осіб, на які спрямована дія, напр., *Blue water infrastructure in trouble* (CNN, 20.01.2011). У наведеному прикладі колоронім *blue* позначає забарвлення питної води, привертаючи увагу читачів до її чистоти та безпеки вживання. Названі ініціальні базові колороніми характеризують натурфакти (біологічні види, природні явища, кліматичні умови) (*White shark attack caught on tape* (CNN, 25.03.2013)), артефакти (транспорт,

одяг, предмети побуту) (*Blue scarf that changes color in the cold* (CNN, 19.02.2013)) та особливості зовнішності людей (*White-skinned supremacist link to Colo. murder* (CNN, 23.03.2013)). Використання інших базових кольороназв *yellow, grey, pink, purple* та похідних обмежене кількома відсотками, що пояснюється рідкістю вживання в інтернетних новинних заголовків об'єктів, що характеризуються названими колоронімами, напр., у заголовку *Pink eye (conjunctivitis)* (CNN, 25.07.2012) описується забарвлення хворого ока, що сприяє візуальному представленні кольору в уяві читача та порівнянні його з власним перцептивним досвідом.

У ***другій*** початковій позиції (74 статті), коли колоронім вживається на другому місці в заголовку, а йому передує більш змінна характеристика описуваного об'єкту, використовуються номінації на позначення кольору, які є стійкішими, ніж означення в першій позиції, як напр., *History dark and light shades years Academy Awards* (CNN, 19.03.2004). У наведеній назві статті основний акцент ставиться на історичному розвитку кіно *history*, а інформація про епоху чорно-білого кіно *dark and white shades years* відходить на другий план, тобто є менш важливою з позиції авторського бачення. Другу ініціальну позицію найчастіше номінують базові колороніми, модифіковані означеннями фізичної характеристики відтінку: яскравості (*light blue sky*), насиченості (*dark blue sea*), гри світла й тіні (*shadowy grey street*), що становить 63% або 46 заголовків від 74 випадків вживань колоронімів у другій позиції, напр., *Dark red light on new quarter's first day* (CNN, 03.10.2011). У наведеному заголовку колоронім *red* модифікується більш змінною характеристикою *dark*, набуває значення темного відтінку червоного кольору та використовується для порівняння забарвлення неба із ситуацією, що склалася в Китаї. Менш поширеними в описаній позиції є ті означення, що додатково вказують на зміст повідомлення: природність/ штучність означених кольором артефактів (*Artificial Red Faction Armageddon doesn't disappoint* (CNN, 02.06.2011)), правдивість/ умовність абстрактних понять (*True green color of the cosmos revealed* (CNN, 10.01.2002)), новизну/застарілість речей (*'Old Blue Tie' vs. 'Hair France'* (CNN, 25.05.2004)), кількість описаних кольорових об'єктів (*Two blue submarines noticed* (The Chief, 07.05.2010)), їх віднесеність до географічних об'єктів (*Madrid's blue clay court* (CNN, 01.12.2011)),

соціальних груп та культурних реалій (*Pope red may be to blame* (CNN, 27.10.2010)).

Колороніми у ***медіальній позиції заголовка*** можуть входити до складу прийменникових, предикативних та адвербіальних словосполучень, тобто із синтаксичної точки зору корелюють із позиціями предиката й додатка. Серединою заголовка є присудок, напр., *Why Apple can white iPad but not iPhone* (CNN, 03.03.2011). Коли колоронім, що стоїть у середині назви статті, виражений номінативним прийменниковим словосполученням, то він вживається перед присудком, відноситься до групи підмета й належить до ***передмедіальної*** позиції, вказуючи на додаткові фізичні якості описаного об'єкта напр., *Tredworth link of white come to van shooting* (The Chief, 03.12.2011). У випадку, коли медіальний колоронім новинного заголовку стоїть після присудка та представлений у складі адвербіального словосполучення, він уживається у ***постмедіальній*** позиції, уточнює особливості перебігу дії, акцентуючи увагу читача на самій дії, напр., у *LiLo says farewell to blond, following fashion* (CNN, 09.03.2012), де похідний колоронім *blond* виконує референційну функцію, вказуючи на зміну кольору.

У ***медіальній позиції заголовків*** (20% від загальної кількості проаналізованих назв статей) інтернет-новин вживаються базові колороніми *red* (17%, або 10 назв від 60 аналізованих випадків використання колоронімів у середині заголовків), *purple* (14% або 9 заголовків), *blue* (13% або 8 випадків), *green* (11% або 7 назв статей), *pink* (9% або 5 назв), *orange* (8% або 4 заголовки), *yellow* (8% або 4 назви), *grey* (7% або 3 заголовки) для позначення емоційних станів, напр., у назві статті *Mason Jennings gets 'dark and raw' in 'Blood of Man'* (CNN, 28.09.2009). У наведеному заголовку актор характеризується колоронімом *dark*, співвідносним із ознаками таємничий і нечесний. Колороніми на позначення відтінків чорної та білої гами (*white, creamy, snowy, dark, coffee-black*) використовуються в медіальній позиції для представлення ставлення автора до описаних подій, напр., у заголовку *Dying to be white: Skin deep* (CNN, 15.05.2002) характеристика білого кольору шкіри оцінюється як красива й бажана *dying to be white*. Таким чином, колороніми в середині заголовків виконують *експресивно-апелятивну* функцію, слугуючи засобом акцентування уваги читачів на якості й оцінці описаних подій.

Фінальна позиція заголовків (22% або 66 заголовків від 300 проаналізованих назв статей) представлена колоронімами, що за синтаксичною роллю характеризуються як означення додатка й обставини та співвідносяться відповідно з передфінальною і власне фінальною позиціями. Фінальна позиція передбачає використання колоронімів, які номінують якості об'єктів, на які спрямована дія, чи способи виконання зазначеної дії. У ***передфінальній*** позиції (67% із 66 випадків уживання кольороназв наприкінці заголовка) колороніми використовуються у атрибутивній ролі до додатка, входячи до складу номінативних словосполучень на позначення абстрактних понять (*Kursk crew face cold, dark, scary wait* (CNN, 15.08.2000)), артефактів (*Mood Central Key Ingredient Creamy White Grits* (CNN, 10.04.2000)) та характеристик зовнішності людей (*Easy tips for great red lips* (CNN, 24.09.2007)). Кольороназви відображають фізичні чи емоційно-оцінні якості об'єктів та явищ дійсності, які є результатом виконання зазначеної в заголовку дії, напр., *Kid caught sprinkle red face* (CNN, 11.02.2013). У ***власне фінальній позиції*** (33% або 99 заголовків від кількості назв статей із колоронімами у фінальній позиції), колороніми співвідносяться з обставиною та використовуються для пояснення й уточнення наданої на початку заголовку інформації, напр., у назві статті *Seth Rogen's fight from red* (CNN, 02.04.2013) колоронім *red* вказує на місце перебігу дії *from red*, але лише з контексту статті розуміємо, що кольороназва позначає пекло. Колороніми у власне фінальній позиції номінують характеристики дії, вказуючи на причину (*Girl banned from class for red hair* (CNN, 14.02.2013)), мету (*Go green to make green* (CNN, 30.10.2007)), спосіб (*Investigators trying to shed light on why Superdome went dark* (CNN, 04.02.2013)), місце (*Going to green* (CNN, 11.05.2011)) та час (*Firefighters found husband at the dark* (CNN, 07.10.2008)) виконання дії. У позиції обставини причини, мети та способу дії найчастіше використовуються базові колороніми *red* (15% вживань у власне фінальній позиції), *blue* (14%), *green* (12%), *yellow* (7%), а назви відтінків *black* (17%), *white* (14%), *brown* (13%), *blue* (8%) номінують місце та час перебігу дії.

Таким чином, вибір базових і похідних колоронімів у назвах статей залежить від характеризованих об'єктів: натурфактів, артефактів, ознак зовнішності людей та абстрактних понять, а послідовність уживання кольороназв спрямована на виконання ними репрезентативної й експресивно-апелятивної функцій.

Найбільша кількість колоронімів вживається в ініціальній позиції перед підметом та слугує засобом привернення уваги до виконавця чи об'єкта дії. У медіальній позиції, що представлена присудком, колоронімами використовуються на позначення емоційних станів та представлення автором додаткових якостей описаних подій, а у фінальній –характеризують об'єкт та спосіб виконання зазначеної дії. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення ролі сталих та фразеологічних колоронімічних одиниць у заголовках інтернет-новин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арнольд И.В.* Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И.В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1978. – №4. – С. 23–31.

2. *Безменова Н.А.* Очерки по теории и истории риторики / Н. А. Безменова. – М. : Наука, 1991. – 215 с.

3. *Бюлер К.* Теория языка: Репрезентативная функция языка / К. Бюлер. – М. : Прогресс, 1993. – 501 с.

4. *Коваленко А.М.* Заголовок англомовного журнального мікротексту-повідомлення структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek): дис. … канд. філол. наук / А. М. Коваленко. – К., 2002. – 185 с.

5. *Ковальська І.В.* Колористика як перекладознавча проблема: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 "Перекладоздавство" / І. В. Ковальська. – К., 2001. – 19 с.

6. *Кришталюк Г.* Акцентна функція заперечного повтору в текстах новин американських газет / Г. Кришталюк // Наукові записки. Серія: Філологічні Науки. – № 89 (5). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 352–355.

7. *Лузина Л.Г.* Выдвижение / Л. Г. Лузина // Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : Филологическ. ф-т МГУ, 1997. – 245 с.

8. *Потапенко С.І.* Сучасний англомовний медіа-дискурс / С. І. Потапенко: монографія. – Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.

9. *Репех Н.В.* Лінгвальне втілення семантики *початку* і *кінця* в англомовному журнальному дискурсі: когнітивно-риторичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н.В. Репех. – Одеса., 2013. – 20 с.

10. *Сыров И.А.* Функционально-семантическая классификация заглавий и их роль в организации текста / И.А. Сыров // Филологические науки. – 2002. – №3. – С. 59–68.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Лукьянец Г.Г., асп.,
Киевский национальный лингвистический университет

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ КОЛОРОНИМОВ В ЗАГОЛОВКАХ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИНТЕРНЕТ-НОВОСТЕЙ: ЛИНГВОРИТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье установлено, что выбор колоронимов в названиях статей зависит от охарактеризованных объектов, а последовательность употребления цветообозначений направлена на выполнение ими репрезентативной и экспрессивно-апеллятивной функций. Колоронимы в инициальных позициях заглавий описывают субъект, в медиальных позициях передают эмотивно-оценочное значение, а в финальных – изображают объект или способ выполнения действия.

Ключевые слова: *колороним, заголовок, интернет-новости, лингвориторика.*

Lukianets H.H., *postgraduate student*,
Kyiv National Linguistic University

COLOUR TERMS FUNCTIONING IN ENGLISH INTERNET NEWS HEADLINES: LINGUISTIC AND RHETORICAL ASPECTS

The article reveals that the choice of colour terms depends on objects which are characterized by colour while order of colour terms is aimed at their fulfillment of representative and expressive functions. Colour terms in the initial positions describe the agent, in the meddle they convey emotive-evaluative meaning, while at the end they depict an object and manner of performing an action.

Keywords: *colour terms, headline, Internet news stories, linguistic rhetoric.*

УДК 811.111’42:791.43

Лук’янець Т.Г., асп.
Київський національний лінгвістичний університет

ЕМОЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ КРУПНОГО ПЛАНУ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ І КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ТЕКСТАХ

Статтю присвячено дослідженню прийому крупного плану з позицій лінгвопоетики. Визначено емоційне наповнення крупного плану в англомовних художніх і кінематографічних текстах. На основі когнітивного тлумачення природи емоцій побудовано типологію емоційно навантажених виявів ефекту крупного плану, а також з’ясовано їхній потенційний вплив на читацьку і глядацьку аудиторію.

Ключові слова: *лінгвопоетика, ефект крупного плану, емоційне наповнення, художній текст, кінематографічний текст.*

Загальна спрямованість сучасних філологічних студій на інтерпретацію мовних та текстових явищ у їх мультимодальних координатах сприяє посиленню інтересу до семіотичної й естетичної взаємодії різних видів мистецтв, зокрема літератури і кінематографу.

Цю статтю присвячено дослідженню ефекту крупного плану як одного із запозичених у художню літературу кіноприйомів. *Актуальність* цієї розвідки визначає необхідність переосмислення крупного плану з позицій лінгвопоетики в контексті когнітивно-поетологічних особливостей формування і функціонування цього прийому крупного плану в англомовному художньому тексті у його зіставленні з екранізаціями.

Мета цієї статті полягає у з’ясуванні емоційного наповнення крупного плану в англомовних художніх і кінематографічних текстах. Мета роботи передбачає вирішення таких *завдань*: 1) окреслення когнітивної природи емоцій, виражених у крупному плані; 2) встановлення особливостей зображення емоційних станів персонажів за посередництва крупних планів у художніх і кінематографічних текстах, а також з’ясування емоційного наповнення крупних планів неживих об’єктів; 3) побудова типології ефекту крупного плану за критерієм емоційного наповнення в англомовних художніх і кінематографічних текстах.

Дослідження ефекту крупного плану з позицій когнітивної поетики передбачає аналіз когнітивного підґрунтя його вербального та/чи невербального втілення. Крупний план, як й інші формати представлення інформації в художніх і кінематографічних текстах, репрезентує знання, що є результатом пізнання та інтерпретації навколишнього світу [Eitzen 1993, 48–50]. У художньому і кінематографічному текстах, однак, він не стільки втілює певний фрагмент концептуальної картини світу автора чи персонажів, а радше характеризує їхній емоційний досвід у визначеному часопросторі. Відтак, ефект крупного плану є наслідком застосування когнітивно-семіотичних, зокрема лінгвокогнітивних, процедур активації емоціогенного знання у процесі концептуальної репрезентації [Langacker 2007, 422] певного емпіричного і ментального досвіду, що його отримує суб'єкт під час взаємодії зі світом.

Услід за С. Ейзенштейном, який розглядає крупний план у кінематографічних текстах як зображення обличчя людини з яскраво вираженими емоціями [Эйзенштейн 1971, 238], вважаємо, що ефект крупного плану в художніх і кінематографічних текстах є засобом вербального та/або невербального кодування емоцій, який підсилює емоційне навантаження текстів різної семіотичної природи і сприяє їх адекватній інтерпретації.

З позицій когнітивного підходу емоції є поєднанням почуттів, психологічних змін у свідомості людини в ході її пізнавальної діяльності. Частіше вони є вираженням психосоматичних станів особи, а не власне її дій [Smith 1999, 103], тобто лише впливають на ментальні та тілесні реакції людини, але не втілюють їх.

Когнітивне тлумачення природи емоцій передбачає врахування, серед іншого, змін у психосоматичному стані людини з неемоційного на емоційний [Kövecses 2000, 52]. Переживання емоцій є процесом, що зароджується у підсвідомості людини і має імпульсивний, "квантовий" [Воробйова 2006, 75] характер. Емоції розглядають як події, когнітивна модель яких передбачає п'ятиетапний сценарій їх створення і реалізації: причина – емоція – контроль – втрата контролю – поведінкова реакція [Kövecses 2000, 52]. Відповідно, емоції, з одного боку, впливають на внутрішній стан особистості (self – "passion aspect"), а з іншого, контролюють емоційну поведінку людини ("action aspect") [Hansen 2003, 206–208].

У когнітивній поетиці вивчення емоційних станів ґрунтується на розумінні психофізіологічних механізмів породження емоцій у ході пізнання людиною світу, що реалізуються у свідомості людини у формі переживання і відображають суб'єктивне значення об'єктів і ситуацій дійсності, регулюють діяльність особи [Медынский 2011, 69]. Це передбачає не лише з'ясування природи когнітивних процесів, які відбуваються під час створення емоцій та дослідження лінгвального втілення переживання персонажами емоцій у художніх текстах, а також з'ясування сутності явища *емоційного резонансу* [Воробйова 2006, 78] як властивості художніх текстів пробуджувати у читачів певні почуття і емоції, подовжуючи час сприйняття текстів і надаючи їхній інтерпретації особистісного характеру. Когнітивні дослідження фільму своєю чергою акцентують увагу на когнітивних процесах, які відбуваються під час сприйняття нетекстуальних естетичних форм фільму. Цей аналіз з'ясовує, яким чином кінематографічні тексти керують глядацькою увагою, скеровуючи їх на очевидну наративну інформацію [Bordwell 1988, 237], та яким чином фільми беруть участь у процесі *відчуження* (термін В.Б. Шкловського) [Гинзбург 2006, 9], коли мистецтво показує знайомі об'єкти та концепти таким чином, що вони відчуваються як нові.

Дослідження естетичного впливу художніх і кінематографічних текстів на читачів/глядачів підтверджує, що емоційний вимір цих текстів можна реконструювати за певними текстовими ключами [Stockwell 2002, 97]. Емотивність крупного плану в художніх текстах розглядається через мовне відображення емоцій чи емоціогенні компоненти значення [Бєлєхова 2002, 194] у семантичній структурі одиниць текстів. До того ж, емоційне навантаження крупного плану є базовою властивістю художніх текстів, яка корелює з опредметненими в них емоціогенними знаннями. У кінематографічних текстах емотивність крупного плану реалізується через мультимодальні засоби репрезентації емоціогенного знання, тобто множинність застосованих семіотичних кодів [Hansen 2003, 208], які передають емоційне навантаження у кадрі шляхом інтеграції різних режимів вираження однакового чи подібного змісту.

Аналіз виявів художньої емпатії як результату читацької ментальної симуляції [Stockwell 2002, 99] підтверджує, що емоції, викликані ефектом крупного плану, належать до комунікативно

орієнтованих психокогнітивних феноменів та мають чітко виражений оцінний характер. Так, у процесі пізнання людина суб'єктивно оцінює об'єкти дійсності, щоб визначити їхню значущість, приписує їм певні характеристики, і ця оцінка приводить до виникнення певних емоцій. Відтак, усі емоції розглядаються з позицій їхньої залежності від оцінки (appraisal) [Reeve 2009, 174] подій чи явищ як сприятливих чи несприятливих для людини. При цьому, така оцінка є "чуттєвим судженням" (sense judgements) [Reeve 2009, 177], тобто прямою, безпосередньою, підсвідомою й автоматичною реакцією людини на об'єкти і явища навколишньої дійсності. Кожна емоція асоціюється із певним оцінним еталоном, тому зі зміною оцінки змінюється й емоція, викликана певними стимулами і така, що викликає певні респонсивні дії на ці стимули. Оцінка супроводжується тілесними реакціями (вербальними та/чи невербальними), шо є частиною вияву емоцій [Roseman] і які, власне, і маніфестовано у крупних планах художніх і кінематографічних творів.

Ефект крупного плану в літературі і кінематографі відображає реакцію персонажа, яка охоплює 1) його/її думки, образи і суб'єктивні відчуття та почуття, пов'язані з певною емоцією; 2) моделі тілесної реакції; 3) вираз обличчя, голосові сигнали, невербальні засоби комунікації [Reeve 2009, 300]; 4) поведінковий компонент, який складають дії, пов'язані з емоціями, і 5) цілі, що викликають відповідні емоції, наприклад, бажання уникнути деяких ситуацій (під час переляку) [Roseman].

Зображення емоційних станів персонажів у крупному плані художніх і кінематографічних текстів спостерігаємо, коли тіло втрачає значну частину своєї рухливості окрім міміки обличчя. Тоді відбувається завмирання рухів тіла, але на обличчі вільно відбиваються різноманітні малі локальні рухи, які стають інтенсивними й виразними у процесі збільшення масштабу об'єктів опису чи зйомки ти під час їхнього наближення до читацької або глядацької аудиторії. Таким чином, у будь-якому суб'єкті, зображеному крупним планом, розрізняють два полюси: нерухому рефлектуючу поверхню [Эйзенштейн 1971, 245] й інтенсивні виражальні мікрорухи [Эйзенштейн 1971, 248]. Зображення крупним планом обличчя з його найменшими мімічними рухами дозволяє фіксувати час породження емоцій, або так званий "момент породження думки" [Медынский 2011, 68].

Крупний план не змінює обличчя, не піддає його жодній обробці: немає крупних планів обличчя, саме обличчя і є крупним планом, який створює емоційний ефект, "образ-переживання" [Deleuze 2000, 366–369].

Крупний план обличчя розглядається не як частина об'єкта (зокрема тіла людини), він є власне об'єктом [Balazs 1970, 95–96]. Крупний план абстрагує обличчя від усіх просторово-часових координат, ставлячи у фокус уваги емоції чи почуття персонажа для створення чистого і виразного ефекту. Тут фон стає "будь-яким" простором [Эйзенштейн 1971, 246], тобто певною абстракцією, яка характеризує будь-який топос.

Відповідно до джерел емоцій людини розрізняють два емоційні типи крупного плану: 1) *рефлективний*, який відображає чисту якість емоцій, почуття особи й характеризується відсутністю міміки [Deleuze 2000, 366]; 2) *інтенсивний*, який виражає силу емоцій, зокрема, бажання особи, й характеризується рухливістю м'язів обличчя [Deleuze 2000, 368]. Розглянемо детальніше типологію емоційно навантажених виявів ефекту крупного плану:

1) *рефлективний* тип крупного плану зображає особисті переживання, породжені у свідомості людини, тобто такі емоції, які спричинені думками [Deleuze 2000, 366]. У фокусі крупного плану знаходяться контури або всі риси обличчя людини, причому одна риса залишається домінантною. Подібний крупний план є статичним. У ньому створюється нерухомий образ людини, яка замислилась і завмерла у певному просторі на деякий час. Емоції тут не є чітко визначеними [Plantinga 1999, 105]. Співвідношення між вираженою емоцією й думкою є довільним і здійснюється через асоціативний зв'язок з інформацією наступного кадру фільму або подальшого опису в художньому тексті, які відтворюють зміст думок персонажа. Наведемо приклади:

1) *Edith, who had been standing all this time, <u>turned away</u> from Mrs. Pusey's couch and walked to the window, <u>her face pale</u>. <u>In her mind was a picture</u> of Jennifer, sitting up in bed, <u>her shoulders bare</u>, her nightgown just vestigially slipping down* (Brookner, 79)

(2a)

(Orlando, 1.27.48)

(2b)

(Orlando, 1.27.52)

Фрагмент тексту (1) містить опис блідого обличчя Едіт, але відчуття збентеження і ніяковості виникає лише під час подальшого опису її спогадів про оголену дівчину. Тут обличчя дівчини не виражає жодниxx емоцій, окрім як створює емоційно значущий фон для подання її ставлення до іншого персонажа. У фільмі крупний план − обличчя Орландо (2a) − хоч і виражає її емоційне збудження (жінка плаче), однак істинний зміст відчутих емоцій (радість) розуміємо лише із наступного кадру (2b), де зображена щаслива донька жінки.

2) *інтенсивний* тип крупного плану показує переживання, породженні сприйняттям навколишнього світу, тобто такі емоції, які людина сприймає і відчуває у ході пізнання дійсності [Deleuze 2000, 368]. Подібний крупний план робить акцент на зміні емоцій та інтенсивності їхнього вираження на обличчі людини. Він є динамічним, тому часто відображає пароксизми, приступи сильного душевного збудження персонажів [Roseman]. Певні риси обличчя стають важливішими порівняно з усім контуром обличчя, його цілісним сприйняттям. Це відбувається, коли емоції змінюють одна одну або фокус спрямовано на різні частини обличчя. Наприклад: (3) *She* [Lily] *stopped, her eyes down, then she approached, looked up at me, hotly, apparently very near anger. I* [Mr. Urfe] *said, "I am not disgusting." She burst out* (Fowles, 108).

(4)

(The Prime of Miss J. Brodie, 0.01.08)

У фрагменті (3) опис погляду Лілії створює ефект крупного плану, емоційна наповненість якого змінюється від менш до більш інтенсивного. При цьому обличчя жінки, без сумніву, виражає негативні емоції: ворожість, злість (*very near anger*). Кадр із фільму (4) також крупним планом показує повний злості погляд Місіс Броуді. Про її емоційний стан свідчать стиснуті в тонку лінію губи та прямий погляд, сконцентрований на співрозмовнику. Відтак, *інтенсивний* тип крупного плану чітко відображає емоції персонажів, їхню зміну або зміну їхньої інтенсивності.

За необхідності крупний план першого чи другого типу може переходити з одного полюса на інший, ставати рефлективним для вираження емоцій, спричинених внутрішніми переживаннями персонажа, або інтенсивним, для вираження емоцій, породжених у результаті пізнання навколишнього світу.

Крупні плани неживих об’єктів також можуть створювати емотивні ефекти. Вони містять зображення об’єктів навколишньої дійсності, збільшених у розмірі або наближених до точки зйомки чи деталізованих описом. Артефакти у крупному плані є іконічними за своєю природою. Їх розглядають як єдність позначувального (семіотичного вираження об’єкта або форми знака, незалежно від того, чи це певна словесна структура художнього тексту, чи аудіо-візуальний фрагмент кінематографічного тексту) [Burke 2001, 33] і позначуваного (семантичного і концептуального втілення знака, а також певного емотивного значення, із яким співвідноситься об’єкт дійсності у ході когнітивної діяльності людини) [Iconicity 2003].

Об’єкти як ікони у крупному плані можуть складатися з окремих рис, коли фокус уваги звернено на певну частину артефакту (наприклад, стрілки годинника, світло у вікні будинку), або бути контурними, коли акцентується форма, колір, розмір

предмета (наприклад, букет жовтих квітів у руках дівчини) [Deleuze 2000, 371].

У дослідженні крупного плану неживих об'єктів звертаємо увагу на його "емотивну іконічність" (термін М. Берка) [Burke 2001, 32], тобто емоційну значущість іконічності в художніх і кінематографічних текстах.

Емотивна іконічність є визначальною у крупному плані, який зображає артефакти, адже вона створює таку художню реальність у кадрі фільму чи фрагменті тексту, що сприймається схожою, максимально наближеною до дійсності. До того ж, вона передбачає емоційне залучення глядачів/читачів до інтерпретації іконічних знаків [Leech 1981, 236], представлених крупним планом, тобто є джерелом емотивного резонансу [Воробйова 2006, 78].

Зокрема, фільм "The Woman in Black" (2010 р.) режисера Джеймса Уоткінса розпочинається із ряду кадрів, що крупним планом зображають дітей та їхні іграшки. Артефакти тут розглядаються як іконічні знаки, що за своєю формою і змістом співвідносні із живими істотами. Так, лялька у кадрі (2), яку дівчинка (3), граючись, пригощає чаєм, є іконою самої дитини. Збільшені у розмірі предмети побуту мають емоційне наповнення, яке підтверджується реакцією дитини або ляльки на них у наступному кадрі (3). Перші три кадри (1,2,3) передають атмосферу затишку і любові, коли усміхнена дівчинка грається із красивими іграшками; наступні три кадри (4,5,6) створюють ефект настороженості, тому що діти, ніби за командою, дивляться на вікно, яке різко збільшується через наближення точки зйомки; подальші кадри (7, 8) викликають негативні емоції, адже іграшки розбиваються, а дівчатка вистрибують із вікна. Завершальний кадр (9) цього епізоду фільму показує крупним планом обличчя іграшки із широко розплющеними від жаху очима. Такий широкий спектр емоцій, викликаних зображенням символічно значущих артефактів крупним планом, підтверджує емоційну значущість іконічності в кінематографічних текстах.

The Woman in Black, 2010

(1) 0.0.49

(2) 0.0.53

(3) 0.01.14

(4) 0.01.23

(5) 0.01.28

(6) 0.01.31

(7) 0.01.42

(8) 0.02.03

(9) 0.02.11

Таким чином, дослідження ефекту крупного плану з позицій когнітивної поетики передбачає з’ясування механізмів створення особливої емотивності художніх і кінематографічних текстів на основі розкриття когнітивної природи емоцій. Вивчення особливостей функціонування крупного плану в структурі художніх творів у зіставленні з їх екранізаціями дозволяє встановити способи інтерпретації крупного плану читачами/глядачами та з’ясувати потенційні механізми його емоційного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бєлєхова Л.І.* Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект [Текст] : дис... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Лариса Іванівна Бєлєхова. – К., 2002. – 476 с.

2. *Воробйова О.П.* Ідея *резонансу* в лінгвістичних дослідженнях / О.П. Воробйова // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М.П. Кочергана / Відп. ред. Тараненко О.О. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 72–86.

3. *Гинзбург К.* Остранение: Предыстория одного литературного приема / К. Гинзбург / Пер. с итал. С. Козлова // Новое литературное обозрение. – 2006. – № 4 (80). – С. 9–29.

4. *Медынский С.Е.* Оператор [Текст] : Пространство. Кадр : [учебное пособие для студентов вузов] / С.Е. Медынский. М. : Аспект Пресс, 2011. – 111 с.

5. *Эйзенштейн С.М.* Избранные произведения : в 6 т. / С.М. Эйзенштейн. – М. : Искусство, 1964 – 1971. – Т. 1: Знаковые системы. Кино. Поэтика. – 378 с.

6. *Balazs B.* Theory of the Film (Character and Growth of a New Art) / Bela Balazs. – L. : Dover Publications, 1970. – 291 p.

7. *Bordwell D.* Ozu and the poetics of cinema / David Bordwell. – London : BFI Pub. ; Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1988. – 406 p.

8. *Brookner A.* Hotel du Lac / Anita Brookner. – N.Y. : Vintage Books, 1995. – 192 p.

9. *Burke M.* Iconicity and literary emotion // European Journal of English Studies. – 2001. – Vol. 5, No. 1. – P. 31–46.

10. *Deleuze G.* The Brain is the Screen : an Interview with Gilles Deleuze [Translated by M.T. Guirgis, ed. by G. Flaxman] // The Brain is the Screen : Deleuse and the Philosophy of Cinema. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 2000. – P. 365–373.

11. *Eitzen D.* Attending to the Fiction: a Cognitive Account of Cinematic Illusion / Dirk Eitzen // Post Script. – 1993. – No. 13 (1). – P. 46–60.

12. *Fowles J.* The Magus / John Fowles. – L. : J.Cape,1966. – 617 p.

13. Hansen M. Affect as medium, or "the digital facial image" / Mark Hansen // Journal of Visual Culture. – 2003. – Vol. 2, No. 2. – P. 205–228.

14. *Iconicity* // Iconicity in Language and Literature: Preprints of the 4th Symposium [Електронний ресурс] / Université catholique de Louvain, Louvain, Belgium, 27-29 March, 2003. – Режим доступу : http://iconicity.fltr.ucl.ac.be/

15. *Kövecses Z.* Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling. – Cambridge; Paris: Cambridge University Press; Edition de la Maison des Science de l'Homme, 2000. – 223 p.

16. *Langacker R.W.* Cognitive grammar / R.W. Langacker // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics / [ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens]. – New York : Oxford University Press, 2007. – P. 421–462.

17. *Leech G.* Style in Fiction A linguistic introduction to English fictional prose / G. Leech and M. Short. – London; New York: Longman, 1981. – 402 p.

18. *Magus* [electronic resource] / [Directed by Guy Green]. – LA, CA : 20th Century Fox Film Corporation, 1968. – 116 mins.

19. *Orlando* [electronic resource] / [Directed by Sally Potter]. – United Kingdom : Sony Pictures Classics, 1992. – 93 mins.

20. *Plantinga C.* Passionate Views: Film, Cognition, and Emotion / Carl Plantinga and Greg M. Smith. – Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1999. – 302 p.

21. *Reeve J.* Understanding motivation and emotion / J. Reeve. – Hoboken, NJ : Wiley, 2009. – 600 p.

22. *Roseman I.* Cognitive Appraisal Theory [Електронний ресурс] / I. Roseman // Internet Encyclopedia of Philosophy. – Режим доступу : http://www.iep.utm.edu/emotion/

23. *Smith G.M.* Local emotions, global moods and film structure / Greg M. Smith // Passionate Views: *Film*, Cognition, and *Emotion : [eds.* C.R. Plantinga &. *G.M. Smith]*. – Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1999. – *P.* 103–126.

24. *Stockwell P.* Cognitive Poetics : An Introduction. – London and New York : Routledge, 2002. – P. 96–99.

25. *The Prime of Miss Jean Brodie* / [Directed by Ronald Neame]. – Los Angeles, CA : 20th Century Fox Film Corporation, 1969. – 116 mins.

26. *The Woman in Black* / [Directed by James Watkins]. – UK : Momentum Pictures; the USA : CBS Films; Canada : Alliance Films, 2012. – 95 mins.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Лукьянец Т.Г., асп.
Киевский национальный лингвистический университет

ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ НАПОЛНЕНИЕ КРУПНОГО ПЛАНА В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И КИНЕМАТОГРАФИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

Статья посвящена исследованию приема крупного плана с позиций лингвопоэтики. Определено эмоциональное наполнение крупного плана в англоязычных художественных и кинематографических текстах. На основе когнитивного толкования природы эмоций построено типологию эмоционально нагруженных виявлений эффекта крупного плана, а также выяснено их потенциальное влияние на читательскую и зрительскую аудиторию.

Ключевые слова: *лингвопоэтика, эффект крупного плана, эмоциональное наполнение, художественный текст, кинематографический текст.*

Lukianets T.H., postgraduate student
Kyiv National Linguistic University

EMOTIONAL CONTENT OF CLOSE-UP IN ENGLISH LITERARY AND CINEMATIC TEXTS

This paper examines the close-up technique from a lingual poetic perspective. The emotional content of close-up in English literary and cinematic texts has been defined. Given the cognitive interpretation of emotions, we have introduced the typology of emotionally loaded close up effects manifestations, as well as we have established their impact on readers and cinema viewers.

Keywords: *lingual poetics, close-up effect, emotional content, literary text, cinematic text*

УДК 811.14'06

Любченко Т.В., к.філол.н., доц., докторант,
Київський національний лінгвістичний університет

СТРУКТУРА ФОРМ МИНУЛОГО ЧАСУ У НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто особливості функціонування форм минулого часу у новогрецькій та українській мовах. Описано специфіку вживання транспонованих форм у зіставлюваних мовах.

Ключові слова*: форми минулого часу, новогрецька мова, транспоновані форми.*

У новогрецькій та українській мовах категорія часу є однією з центральних дієслівних категорій. Вона має свою особливу морфо-семантичну структуру. Форми часу новогрецької та української мов представлено морфологічними показниками – закінченнями особової парадигми. Категорія є словозмінною. На думку Х. Клериса та Й. Бамбінйотиса в новогрецькій мові час виражає відношення дії або стану до процесу мовлення [Κλαίρης 2005, 447], але як слушно зазначають І. Вихованець та К. Городенська: "…із моментом мовлення співвідносяться не самі дії, процеси та стани, що відбуваються в об’єктивній дійсності. З цим часовим орієнтиром їх співвідносить мовець…" [Вихованець 2004, 250].

Тому семантичний зміст категорії визначаємо як відношення реальної з погляду мовця дії до моменту мовлення.

Актуальність роботи зумовлено браком робіт із функціональної граматики новогрецької мови, а також необхідністю зіставного вивчення форм категорії часу новогрецької та української мов.

Об'єктом аналізу статті стали форми минулого часу новогрецької та української мов.

У новогрецькій та українській мовах протиставлення дієслівних форм реалізується в граматичних формах теперішнього (παροντικοί), минулого (περασμένοι / παρελθοντικοί) та майбутнього (μελλοντικοί) часів, однак система форм новогрецької мови більш розгалужена. У традиційній граматиці новогрецької мови розрізняють вісім часів: ενεστώτας – *теперішній*, παρατατικός – *минулий незавершений*, αόριστος (απλός παρελθοντικός) – *минулий завершений*, παρακείμενος – *минулий результативний*, υπερσυντέλικος – *давноминулий час*, εξακολουθητικός μέλλοντας (μέλλοντας διαρκείας) – *майбутній незавершений*, στιγμιαίος μέλλοντας (απλός μέλλοντας) – *майбутній завершений*, συντελεσμένος (τετελεσμένος) μέλλοντας – *складений майбутній*.

У сучасних грецьких граматиках не має єдиного погляду на класифікацію часів, не узгоджена й термінологічна база. У функціональній граматиці Х. Клериса та Й. Бамбінйотиса виокремлюють такі основні граматичні категорії дієслова: вид (ποιόν ενεργείας): ατελές (недоконаний), τέλειο (доконаний), συντελεσμένο (завершений); час (χρόνος): παρελθόν (минулий) μη παρελθόν (той, що не стосується минулого); модальність (τροπικότητες) [Κλαίρης 2005, 435]. Форми майбутнього часу вчені не включають до класифікації через властивий їм відтінок модальності [Κλαίρης 2005, 449]. Цю думку поділяв також Є. Курилович. Майбутній час через семи можливості та імовірності вчений відносив до способів дієслова [Курилович 1962, 143]. Однак, ми, слідом за І. Вихованцем, кваліфікуємо майбутній час як форму категорії часу, "з'єднувальну ланку між категорією часу та категорією способу", що містить семи реальності та ірреальності [Вихованець 1988, 95].

У роботі Д. Голтона, П. Макриджа та І. Філіппакі-Ворбуртон запропоновано іншу схему видо-часових форм дієслова новогрецької мови (див. Таб. 1.)

Таблиця 1.

Видо-часові форми дієслова новогрецької мови, згідно із класифікацією Д. Голтона, П. Макриджа та І. Філіппакі-Ворбуртон (переклад та уточнення наші – Т. Л.)

Ποιόν ενεργείας ***(аспект дії)*** **Χρόνος/Εγκλιση** ***(час / спосіб)***	**Μη συνοπτικό** ***(доконаний)***	**Συνοπτικό** ***(недоконаний)***
Μη παρελθοντικός (*той, що не стосується минулого)*	*γράφ-ω* **ενεστώτας** *(теперішній)*	*γράψ-ω* **εξαρτημένος** *(залежний)*
Παρελθοντικός (*минулий)*	έ-γραφ-α **παρατατικός** *(минулий незавершений)*	έ-γραψ-α **απλός παρελθοντικός** *(минулий завершений)*
Μελλοντικός *(майбутній)*	θα γράφ-ω **μη συνοπτικός μέλλοντας** *(майбутній незавершений)*	θα γράψ-ω **συνοπτικός μέλλοντας** *(майбутній завершений)*
Προστακτική *(наказовий)*	γράφ-ε **μη συνοπτική προστακτική** *(наказовий спосіб недоконаного виду)*	γράψ-ε **συνοπτική προστακτική** *(наказовий спосіб доконаного виду)*

На думку вчених, в окрему групу слід віднести форми "складених завершених" (*τετελεσμένοι χρόνοι*) часів: παρακείμενος – *минулий результативний*, υπερσυντέλικος – *давноминулий час*, τετελεσμένος μέλλοντας – *складений майбутній*. Ці форми мають аналітичну структуру, що поєднує допоміжне дієслово έχω *(мати),* яке змінюється відповідно в теперішньому, минулому та майбутньому часі, та форму *απαρέμφατο (μη παρεμφατικό)*, яка відповідає так званій "залежній" формі дієслова (це форма, що не вживається окремо, тільки у сполученні з частками θα, μη(ν), να, ας) у третій особі однини [Holton 1998, 112–114].

Отже, у новогрецькій та українській мовах грамеми минулого часу виражають реальні дії, що відбувалися або відбулися в певний часовий проміжок до моменту мовлення.

У новогрецькій мові існує три форми минулого часу: утворені синтетично παρατατικός і αόριστος та аналітичний υπερσυντέλικος. Минулий час української мови реалізовано у граматичних формах недоконаного й доконаного виду.

Основними характеристиками форми Παρατατικός у новогрецькій мові є повторюваність дії в минулому: *Επί επτά χρόνια δεν διάβαζα σενάρια και δεν είχα αντιληφθεί ότι μου πρότειναν τον ρόλο του Άραγκον στον "Άρχοντα των δακτυλιδιών"*(corpus). або довготривалість дії: *Τα μωρά τους όμως έκλαιγαν και έτσι τους έβρισκαν οι τσέτες και τους σκότωσαν* (corpus). В українській мові цій формі відповідає грамема минулого часу недоконаного виду, яка передає тривалі, повторювані дії, процеси та стани, що відбувалися в певний проміжок часу до моменту мовлення.

Форма Αόριστος або Απλός Παρελθοντικός здебільшого еквівалентна формі доконаного виду минулого часу української мови й означає: дію, що завершилась у певний момент у минулому, або зміну стану. Як зазначають Д. Голтон, П. Макридж, І. Філіппакі-Ворбуртон, значення зміни стану властиве інхоативним дієсловам (δηλωτικά του "γίγνεσθαι") на кшталт αρρωσταίνω, κουράζομαι, καταλαβαίνω, θυμώνω, які означають зміну стану, яка розпочалась у минулому, із наслідками у теперішньому часі*: <u>Θύμωσα</u>, γι'αυτό δεν πρόκειται να πάω στο πάρτι* [Holton 1998, 225].

Форма Υπερσυντέλικος (давноминулий час) означає дію або стан, що завершиться у визначений час у минулому: *Την περασμένη Δευτέρα <u>δεν είχα</u> ακόμη <u>στείλει</u> το γράμμα* [Holton 1998, 231]. Маркерами давноминулого часу є прислівники: ήδη, κιόλας, δεν ...ακόμη. Цій формі в українській мові частково відповідає форма з аналітичною структурою: допоміжне дієслово бути у формі минулого часу й повнозначне дієслово в цій же формі. За визначенням І. Вихованця та К. Городенської форма давноминулого, або передминулого, часу порівнює часовий перебіг однієї дії щодо іншої в минулому: *Я забув, що забув був вас, Але осінь зійшла по плечі, Осінь ви й осінній час*…(М. Вінграновський) [Вихованець І. 2004, 253].

Новогрецькій та українській мовам властива темпоральна транспозиція дієслівних форм. При транспонованому вживанні

часових форм граматичне значення форми вступає в суперечність зі значенням контексту й метафоризується. Основою для створення метафори стає "транспозиція граматичної форми в нове синтаксичне оточення, у сферу вживання іншої форми тієї ж системи опозицій. Виникає контраст, необхідний для будь-якої метафори, контраст між семами основного значення перенесеної форми й значенням контексту" [Шендельс 1972, 52].

Згідно з дослідженням І. Піддубської в українській мові дієслівна форма минулого часу набуває таких вторинних функцій:

1. Минулий час у значенні майбутнього:

1.1. Минулий доконаний у значенні близького майбутнього позначає впевненість агенса у виконанні дії: *Нарвіть же тепер і в пілотки, додому понесете, – сказав Штокало. – А я пішов спать…Заходьте й ще, як закортить* (Григір Тютюнник).

1.2. Минулий доконаний у значенні небажаного майбутнього із лексемами негативного наслідку типу *пропав, загинув: Зараз ви пишете гарно, тому що не бачите за своїм твором нічого, крім самого твору. А от уявіть собі, що в одну печальну мить ви побачите за ним славу, добробут, становище серед своїх колег… І тоді ви пропали* (Григір Тютюнник).

1.3. Минулий доконаний у функції іронічного заперечення майбутньої дії: *Так він тобі й повірив* (розм.).

1.4. Минулий доконаний у значенні допустового майбутнього: *Отже, (припустимо) я підписав Вам заяву, які Ваші дії далі?* (розм.).

2. Минулий у значенні теперішнього:

2.1. Минулий доконаний у значенні абстрактного та розширеного теперішнього: *(Андрій) беріг гроші на пральну машину, та не просту – автомат: сама й пере, сама й виварює, виполіскує й сушить, тільки й того, що не прасує, ввімкнув програму й гуляй собі паном…* (А. Дімаров).

2.2. Минулий недоконаний на позначення узагальненого та розширеного теперішнього: *Я завжди любила дивитись на зірки* (розм.).

2.3. Минулий на позначення актуального теперішнього:

– *Алло! – сказав він.*
– *Ти щось хотів? – спитала Ліда.*
– *Хотів бачити тебе* (В. Шевчук) [Піддубська 2009, 38–42].

У новогрецькій мові фіксуємо такі випадки транспонованого вживання форм категорії часу:

1. Теперішній час може вживатись у значенні минулого доконаного: *Καθώς περπατούσα χθες στον δρόμο, βλέπω ξαφνικά την Αθηνά* [Κλαίρης 2005, 450].

2. Форма αόριστος (минулий доконаний) виконує функцію майбутнього часу, особливо, якщо це стосується близького майбутнього: – *Φύγαμε!* [Κλαίρης 2005, 450].

3. Майбутній доконаний позначає дію у минулому: *Ο Διονύσιος Σολωμός γεννιέται το 1798 στη Ζάκυνθο. Τα πρώτα του χρόνια θα τα περάσει στο νησί, αλλά αργότερα θα φύγει για την Ιταλία* [Κλαίρης 2005, 450].

Отже, незважаючи на те, що в зіставлюваних мовах розмежовуємо спільну тричленну опозицію: теперішній – минулий – майбутній час, у вираженні часових відношень існують розбіжності, виявлення яких становить перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вихованець І.* Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; ред. І. Р. Вихованець. – К. : Університетське видавництво "Пульсари", 2004. – 398 с. – (Академічна граматика української мови). – Бібліогр.: с. 391 – 398.

2. *Вихованець І. Р.* Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.

3. *Піддубська І.* Функціональна периферія дієслівних форм минулого часу / І. Піддубська // Лінгвістичні студії. – Вип. 19. – Режим доступа : http: archive.nbuv.gov.ua/ portal/ soc_gum / ls / 2009_19 / piddybska.pdf.

4. *Курилович Е.* Очерки по лингвистике / Е. Курилович. – М. : Изд-во иностр. литературы, 1962. – 456 с.

5. *Шендельс Е. И.* Грамматическая метафора / Е. И. Шендельс // НДВШ: Филол. науки. – 1972. – № 3. – С. 48 – 57.

6. *Holton D.* Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας / D. Holton, P. Mackridge, Ει. Φιλιππάκη-Warburton. – Αθήνα : Πατάκη, 1998. – 496 σ.

7. *Κλαίρης Χ.* Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή / Χ. Κλαίρης, Γ. Μπαμπινιώτης. – Αθήνα : Ελληνικά γράμματα, 2005. – 1160 σ.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Любченко Т.В., к.филол.н., доц., док.,
Киевский национальный лингвистический университет

СТРУКТУРА ФОРМ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ В НОВОГРЕЧЕСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассмотрены особенности функционирования форм прошедшего времени в новогреческом и украинском языках, описана специфика употребления транспонированных форм в сопоставляемых языках.

***Ключевые слова**: формы прошедшего времени, новогреческий язык, транспонированные формы.*

Lyubchenko T.V., PhD researcher
Kiev National Linguistic University

THE STRUCTURE OF THE PAST TENSE FORMS IN MODERN GREEK AND ENGLISH

The purpose of the article is the investigation of functioning of the Past Tense forms in Modern Greek and Ukrainian. Specific conditions for use of transposition forms in comparable languages are described.

***Keywords:** Past Tense forms, Modern Greek, transposition forms.*

УДК 811.111:659.123:664

Лютянська Н.І., викл.,
ЧДУ ім. Петра Могили

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМИ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

У статті розглянуто основні особливості англомовних текстів реклам продуктів харчування. Проаналізовано вербальні та невербальні засоби впливу на споживача.

***Ключові слова:** рекламний текст, контекст, семантичний тип, вербальні засоби, невербальні засоби.*

Реклама – невід’ємна частина нашого життя, що знаходить застосування майже у всіх його сферах. Як засіб мовної комунікації

реклама привертає увагу представників різних наук, зокрема психології, соціології, культурології, філософії.

У дослідженнях, що виконані на матеріалі різних мов, аналізуються лінгвостилістичні (Є. В. Куликова, З. М. Циганкова, L. Hidalgo Downing), структурні (Л. Г. Павлюк, Є. В. Куликова), типологічні (С. К. Романюк), гендерні (О. М. Туркіна), аксіологічні (Л. Г. Павлюк, М. Л. Крамаренко, A. Goddard) та прагматичні (Н. В. Якимчук, Ю. М. Мороз, О. С. Горшкова, J. Pelclová) особливості реклами.

Метою нашої статті є визначення основних особливостей англомовних текстів реклам продуктів харчування, а також виявлення ролі вербальних та невербальних засобів впливу на споживача у цих текстах.

Рекламний текст називають особливим видом тексту, що певним чином структурований, має комунікативно-прагматичну спрямованість і виконує функцію інформування та впливу [Коваленко 2009, 173]. Згідно з іншим визначенням, рекламний текст – це сукупність аудіовізуальних засобів у будь-якій комбінації, що спрямовані на реципієнта з метою впливу, який прямо чи опосередковано пов’язаний з об’єктом рекламування [Тюрина 2009, 152].

Дослідник М.М. Кохтєв визначає рекламний текст як інформування людей різними способами для створення широкої популярності будь-чому або будь-кому, інформацію про споживчі властивості товарів та переваги різних видів послуг з метою їх реалізації та створення попиту на них, про визначні події економічного, культурного, політичного життя з метою викликати активну участь людей у них [Кохтев 1997, 5].

Отже, відповідно до вищенаведених визначень, рекламний текст повинен розкривати основний зміст рекламного повідомлення. Його мета – привернути увагу потенційного клієнта, зацікавити та переконати придбати запропонований товар.

Рекламний текст – особливий вид тексту, який ще називають креолізованим, адже в ньому співвідносяться вербальний (заголовок, основний текст, слоган, рекламний знак) та візуальний компоненти (ілюстрація або відеоряд, колір, шрифт, фотографія). Ці дві складові рекламного тексту мають різну функціональну спрямованість. Вербальний текст уточнює побачені споживачами візуальні образи, скеровує їх сприйняття в потрібному напрямку,

оскільки першими звертають на себе увагу образи, які створюють візуальний ряд, але інколи вони настільки абстрактні та багатозначні, що тільки текст дозволяє задати потрібний рівень сприйняття.

Головна роль візуального зображення полягає у зверненні уваги реципієнта на рекламне повідомлення, при цьому зображення містить мінімальну інформацію, яку повинен донести до споживача автор рекламного тексту.

Рекламний текст відрізняється від інших видів тексту не лише функціонально-комунікативними параметрами, а й специфікою своєї структури, оскільки має чітко визначену, зумовлену рекламознавчими правилами будову.

Найчастіше зустрічається поділ рекламних текстів на такі структурно-композиційні частини, як заголовок, основний рекламний текст, слоган [Коваленко 2009, 175]. Іншими елементами рекламних текстів можуть бути підзаголовок, вставки та рамки, печатки, логотипи та автографи (підписи) [Соколова 2010, 153].

Найбільше значення у структурі рекламного тексту відводиться заголовку. Це своєрідний заклик до споживача, від вдалості якого залежить доля всього рекламного тексту (чи приверне він увагу потенційного споживача). Заголовок повинен повідомляти споживачеві щось надзвичайно важливе.

Основний текст рекламного повідомлення повинен викликати в потенційного споживача бажання придбати товар. Найважливішими в основному тексті є перший та останній рядки, які привертають увагу адресата. Перший рядок передує інформаційному блоку, його мета – зацікавити споживача, у ньому також ідентифікується проблема рекламного повідомлення.

Слоган є своєрідним рекламним резюме, одним з основних засобів зацікавлення аудиторії. Його визначають як рекламну фразу, що в стислому вигляді викладає основну рекламну пропозицію в межах рекламної кампанії [Дядечко 2009, 53].

Рекламний слоган виконує функцію фінальної частини реклами, яка повторює основний зміст, надає завершеного вигляду рекламі. Слоган відображає рекламну концепцію того чи іншого продукту, служить засобом ідентифікації товару або послуги. Головними вимогами до слогана є: відносна лаконічність при високій емоційній напруженості, обіцянка задовольнити потреби споживачів, концентрація сутності

комерційної пропозиції, проста мова, що легко запам'ятовується і, крім того, легко перекладається іноземною.

Вдалий слоган є часто незалежним рекламним текстом, тому його можна визначити як коротке самостійне рекламне повідомлення, яке може існувати ізольовано від інших рекламних продуктів, подаючи згорнутий зміст рекламної кампанії [Дядечко 2009, 54].

Ми проаналізували англомовні рекламні тексти, які представлені відеороликами, що були обрані з веб-сайту www.youtube.com за 2008–2010 роки. Всього було проаналізовано 25 відеороликів. Основними структурними складовими такого рекламного тексту є сюжет відеоролика (1), що може супроводжуватися закадровим текстом і / або текстом акторів, та слоган (2), який містить основну ідею рекламного повідомлення. Відповідно до структурної організації рекламного тексту, що визначається дослідниками, у рекламному відеоролику сюжет виступає в ролі основного тексту, мета якого полягає в інформуванні покупців про основні властивості товару за допомогою набору вербальних та невербальних засобів. Слоган виконує свою традиційну функцію – завершує рекламне повідомлення, повторюючи у стислій формі головну його ідею. У такий спосіб він служить засобом ідентифікації товару або послуги.

У результаті проведеного аналізу серед відеороликів англійською мовою ми виділили такі їх види:

1) сюжет, доповнений текстом, та слоган;

2) сюжет без супроводу тексту та слоган.

При цьому рекламні повідомлення першого виду можуть містити тільки закадровий текст або закадровий текст і текст акторів.

Серед проаналізованих англомовних рекламних текстів найбільший відсоток становлять відеоролики першого виду, у складі яких сюжет супроводжується закадровим текстом і завершується слоганом (68 %). Наприклад, сюжет реклами торговельної марки ***Actimel*** супроводжується таким закадровим текстом: *School, free time activities, studying to succeed, all that weakens his body defences – for that you should give him Actimel every morning to strengthen his body defences.* У той же час у кадрі бачимо, як проводить свій день звичайний хлопчик. Спочатку він у школі на уроках, потім відпочиває і починає виконувати домашнє завдання, але щоранку п'є напій цієї торговельної марки. Далі

подається основна інформація про продукт: *Actimel is new generation of dairy drinks that contains LCassei imunitas cultures that scientifically proved to strengthen our body defences.* ***Strengthen your body defences with Actimel every day.*** *Actimel is successful in over 30 countries with millions of satisfied consumers.* Таким чином, закадровий текст виконує функцію пояснення й уведений до відеоролику з метою створення в потенційного покупця однозначного враження від сюжету, розуміння ним повідомлення саме так, як його замислив рекламодавець. При цьому речення *Strengthen your body defences with Actimel every day* відіграє роль слогана в цьому рекламному повідомленні, передає його основну мету – інформує споживачів про корисні властивості товару.

Тобто метою рекламних текстів, у яких поєднується закадровий текст та сюжет, є пояснення того, що відбувається в кадрі, та тлумачення основної ідеї рекламного повідомлення.

Другою за чисельністю групою рекламних текстів є такі, у яких невербальний сюжет доповнюється слоганом (32 %). У цих текстах невербальний сюжет, який представлений відеорядом у поєднанні з мелодією, анімацією та різнокольоровими шрифтами, несе основне емоційно- смислове значення. Наприклад, у рекламі майонезу ***Hellmann's*** сюжет доповнюється анімацією, яка відображає процес приготування різних страв за допомогою продукції цієї торговельної марки. Наприкінці рекламного повідомлення бачимо слоган: *Bring out the best in your cooking*. При цьому його кожна частина виділена окремим кольором. Тут вживання закадрового тексту компенсується невербальним сюжетом, який повністю пояснює призначення рекламованого товару – приготування страв для всієї родини.

Найменший відсоток становлять рекламні тексти, у яких сюжет відеоролику доповнюється закадровим текстом та текстом акторів, що завершується слоганом. Так, реклама ***Farm Rich Cheese Sticks*** розпочинається з тексту акторки: *When my kids were babies, they were* ***so sweet****. I'd just wanted to eat them up! Some days I wish I had…,* після чого з'являється закадровий текст: *With Farm Rich Cheese Sticks in your freezer you are ready for everything. So,* ***don't make yourself crazy! Make Farm Rich! Keep 'em happy!*** Ці останні речення виконують функцію слогана, що передає основну ідею рекламного повідомлення. Крім того, мелодія, що супроводжує відеоролик *It's so important make someone happy* посилює дію як

закадрового тексту, так і тексту акторів. Ми бачимо в кадрі дітей різного віку, всі вони граються, демонструючи щастя. Щоб пояснити зміст рекламного повідомлення, у цьому випадку і використовують текст акторів та закадровий текст.

Отже, функціональне призначення зумовлює структуру рекламних текстів. Якщо необхідно проінформувати споживачів про товар та його основні властивості, то в таких випадках сюжет відеоролику буде супроводжуватися закадровим текстом, іноді також текстом акторів. При цьому закадровий текст і текст акторів пояснюватимуть зміст рекламного повідомлення та використання в ньому аудіовізуальних засобів. Якщо сюжет реклами пояснюється слоганом, вона не містить закадрового тексту взагалі.

Сюжет або ситуації, створені в рекламі, набувають особливого значення,тому на їх позначення ми будемо використовувати термін "контекст". Відповідно до проведеного аналізу ми виділили два типи контексту: повсякденний, або звичайний, та фантастичний, або незвичайний.

Повсякденний контекст характерний для реклами з реальними ситуаціями, тобто такими, що можуть відбутися будь-де і будь-коли. До таких ситуацій належать сімейний відпочинок, приготування їжі, порада друга.

Незвичайний контекст властивий рекламі з нереальними ситуаціями, тобто вигаданими спеціально для окремого рекламного повідомлення. Такі ситуації характеризуються появою незвичайних героїв, наприклад прибульців. У цих відоероликах предмети-неістоти набувають рис живих істот: наприклад, фрукти та овочі рухаються, немов люди.

Прикладом реклами з повсякденним контекстом є реклама торговельної марки ***Dairylea***. За її сюжетом дідусь та його онук разом відпочивають, граються та весело проводять свій час, при цьому всі їхні дії супроводжуються веселою мелодією. Згодом їх кличе бабуся скуштувати їх улюблений продукт – сир. Після цього лунає закадровий текст: *Funny, yummy cheese!* Наприкінці реклами з'являється слоган *Dairylea:* ***It's never grown up***. Сюжет даного відеоролику повинен викликати у споживачів приємні емоції та сформувати позитивний образ рекламованого товару. Закадровий текст *Funny, yummy cheese!* закликає споживачів скуштувати рекламований товар у своїй простій та невимушеній формі. А

слоган *It's never grown up* вказує на те, що цей товар розрахований на споживачів різного віку: дорослих і дітей.

Прикладом реклами з незвичайним контекстом є реклама торговельної марки ***Nescafe Gold Blend***. За її сюжетом чоловік п'є каву цієї торговельної марки біля вікна свого дому. Навпроти він бачить жінку, що читає книжку у себе вдома. У той самий момент між ними спалахує іскра. Будинки, у яких вони знаходяться починають зближуватись. Закадровий текст пояснює те, що відбувається: *Nescafe Gold Blend - Golden-roasted to spark something special*. Таким чином, висловлюється ідея зближення між людьми, що споживають каву цієї торговельної марки. Завершується рекламне повідомлення слоганом ***Blended to spark something special***, що узагальнює основну ідею рекламного повідомлення. Кава цієї торговельної марки може зближувати людей завдяки її особливому смаку. Тексти реклами даного типу переважають серед проаналізованих (68 %).

За результатами дослідження можемо підсумувати, що англомовні рекламні тексти з повсякденним контекстом характерні для таких товарів, як сири, молочні напої та соуси. Ці товари можуть споживатися кожного дня, розраховані на широке коло споживачів, передусім тих, хто піклується про своїх близьких. У них, як правило, подається основна інформація про продукт,а також про переваги рекламованих товарів. Це може вказувати на те, чому необхідно споживати продукт саме цієї торговельної марки, а не іншої. Рекламні тексти з незвичайним контекстом характерні для різноманітних товарів, навіть тих, що можуть споживатися кожного дня. Серед них і кава, і чай, і молочні продукти. Основна мета таких текстів – наголосити на виняткових особливостях рекламованої продукції, а також нагадати про особливі моменти споживачам.

Дослідники виділяють декілька класифікацій рекламних текстів, що відрізняються за різними критеріями.

На наш погляд класифікація рекламних текстів за змістовим співвідношенням є найбільш вдалою. Згідно з нею, рекламні тексти можна поділити на такі види:

- спонукальний, або реклама-заклик;
- власне інформативний;
- контактний, або психологічний;
- експресивно-оцінний;

- асоціативний, або реклама-девіз;
- реклама-загадка [Колесникова 2000, 150].

Найбільшу кількість становлять тексти експресивно-оцінного типу, що підкреслюють виняткові характеристики продукту, що рекламується. У них багато оцінних прикметників, прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння. Наприклад, у рекламі чаю ***Lipton Iced Tea***: *The tea leaf ... Could it make* ***the best beverage*** *in the world, rich and protective with antioxidants,* ***naturally*** *refreshing,* ***naturally*** *healthy?* вживається прикметник у найвищого ступеня порівняння *the best beverage*, який наголошує на якості цього продукту. У ній робиться акцент на натуральному походженні чаю завдяки використанню прислівника *naturally* та зазначаються основні характеристики зеленого чаю: *rich and protective with antioxidants, naturally refreshing, naturally healthy*. Крім того, слоган у розглянутому рекламному повідомленні є відповіддю на риторичне запитання, яке представлене у вигляді основного тексту – *Tea can do that.* Саме чай цієї торговельної марки є найкращим напоєм та надзвичайно корисним для споживачів. У цьому рекламному повідомленні проводиться також паралель між рухами окремої рослини та рухами людини, при цьому кадри росту чаю на чайній плантації змінюються кадрами руху людей (у басейні та на танцювальному майданчику). Таким чином, у рекламі підкреслюються виняткові характеристики рекламованого продукту – він багатий на корисні речовини.

Другою за чисельністю є група текстів спонукального типу. У таких текстах міститься заклик, що повинен заохотити глядача спробувати рекламований товар. Наприклад, з реклами майонезу ***Hellmann's*** споживач може дізнатися новий рецепт для особливого свята – Дня подарунків (Boxing Day): ***Chill out*** *turkey salad, Christmas turkey,* ***couple*** *then curry powder, mango chutney and* ***Hellmann's Mayonnaise****. ...* ***Mash*** *rest of the vegetables in the pot,* ***snuggle*** *then Hellmann's,* ***lead*** *in a pan and* ***grill****. Simply glorious!* Тут спонукальні речення передають послідовність дій при приготуванні цієї страви, водночас ці речення закликають використовувати продукцію саме цієї торговельної марки для надання страві особливого смаку. Слоган цього рекламного повідомлення *Bring out the best of Boxing Day* ще раз підкреслює необхідність скористатися товаром цієї компанії, щоб цей день запам'ятався незвичайними стравами з незвичайним смаком.

Рекламні тексти психологічного типу містять звертання до потенційних покупців. Наприклад, реклама чаю ***Lipton***: *This is* ***your*** *Tea Time. Lipton Forest Fruit –* ***experience the pyramid****!* Завдяки вживанню присвійного займенника другої особи та дієслова наказового способу, цей рекламний текст стає ближчим до потенційного споживача. У ньому вислів *experience the pyramid* виражає заклик скуштувати цей товар, а слово *pyramid* підкреслює відмінність даного продукту від інших. Це дає нам можливість віднести цей текст одночасно до іншого типу – спонукального. Крім того, у цій рекламі вербальний компонент доповнюється невербальним. Тут створюється ситуація, коли жінки, що спробували цей чай, пірнають у басейн з лісовими ягодами, тобто проводиться паралель між цим пірнанням у незвичайний басейн та між поринанням у різні смаки цього чаю. Дії акторів у відеоролику доповнюються слоганом: *Tea can do that,* який є своєрідним резюме цього рекламного повідомлення.

Рекламні тексти інформативного типу повинні містити основну інформацію про рекламований продукт. Крім того, вони можуть надавати інформацію про виняткові характеристики даного продукту. Наприклад, реклама молочних напоїв ***Actimel***: *Actimel is* ***new*** *generation of dairy drinks that contains* ***LCassei imunitas cultures*** *that* ***scientifically*** *proved to strengthen our body defences.* ***Strengthen your body defences with Actimel every day.*** *Actimel is successful in over* ***30 countries*** *with millions of satisfied consumers.* Окрім інформації про новизну цього продукту (*new*) та його складові (*LCassei imunitas cultures*), зазначається і те, що він перевірений науковцями. Таким чином споживач може бути впевнений у його якості, що також підтверджується статистичними даними (*30 countries with millions of satisfied consumers*).

Отже, кожний семантичний тип англомовних рекламних текстів характеризується набором власних вербальних засобів, що одночасно доповнюються невербальними. Це дає їм змогу створити неповторний образ рекламованому товару.

Ще однією не менш важливою складовою проаналізованих англомовних рекламних текстів є їх слогани, які відіграють роль резюме всього рекламного повідомлення та мають власну прагматичну спрямованість.

Відповідно до своїх функцій, слогани англомовних рекламних текстів можна поділити на такі типи:

- новина;
- повідомлення;
- команда [Ромат 2001, 295].

Так, нові властивості рекламованих товарів передають слогани першого типу, які зазвичай виражають ідею покращання вже відомих споживачам товарів. Цим такі слогани і привертають увагу покупців. Наприклад, слоган торговельної марки ***Nescafe*** *We are waking your senses with* ***New Intense Aroma*** *of Nescafe Collection.* Такий слоган наголошує на нових властивостях уже відомих товарів: кава цієї торговельної марки має новий насичений аромат. Таким чином, прихильники цієї марки звернуть увагу на покращений продукт, а ті, хто ще не знайомий із нею, можуть зацікавитися і придбати товар. Слоганів першого типу найменше серед проаналізованих рекламних текстів.

Основною метою слоганів другого типу є повідомлення про рекламований товар та його основні характеристики. Наприклад, слоган торговельної марки ***Dairylea*** *Funny, yummy cheese!* передає основні властивості рекламованого товару: цей сир дуже смачний і його варто спробувати. Слоган іншої торговельної марки ***Nolan's Cheddar*** *Seriously Strong* передає ідею традиційного смаку рекламованого товару, який залишається незмінним уже довгий час, тому є дуже добре знайомим його постійним споживачам. Слоган *The milk matters* торговельної марки ***Cravendale*** виділяє продукцію цього виробника серед різноманіття подібних продуктів. Молочні продукти цієї компанії – унікальні та мають надзвичайний смак, тому їх варто спробувати. Слоган торговельної марки ***McCain*** *Ah McCain ... you've done it again!* розрахований на постійних споживачів її продукції, які вже переконалися у її якості, тому він повідомляє про новий продукт у такій невимушеній формі.

Проаналізовані слогани третього типу містять заклик, що заохочує споживачів до певних дій. Наприклад, слоган торговельної марки ***Hellmann's*** *Bring out the best in your cooking* є своєрідним закликом готувати різні страви з майонезом цієї торговельної марки. При цьому зазначається, що ці страви будуть найсмачнішими, якщо до них додати цей майонез. Слоган іншої торговельної марки ***Activia*** *Try the new TLC Plan* є своєрідним закликом скуштувати даний продукт, що спеціально розроблений для підтримання здорового збалансованого харчування. У цих двох слоганах заклик до споживачів прямо не виражений. Він випливає з

основного тексту рекламного повідомлення. Слоган торговельної марки ***Actimel*** *Strengthen your body defences with Actimel every morning* містить прямий заклик спробувати її продукцію. Серед проаналізованих рекламних текстів найбільше слоганів, що містять заклик до потенційних споживачів (40 %).

Отже, слоган як фінальна частина реклами виражає її основну ідею. Він, як і весь рекламний текст, має свою прагматичну спрямованість.

Результати нашого дослідження показали, що у складі англомовних рекламних текстів продуктів харчування переважає невербальний компонент, що зазвичай пояснює його зміст. Тому найчастіше такі тексти не потребують текстового супроводу. Крім того, в англомовних текстах реклам продуктів харчування переважає фантастичний контекст, що пов'язано з бажанням зробити наголос на виняткових особливостях рекламованої продукції. Більшість з таких рекламних текстів належать до експресивно-оцінного типу текстів, у яких чимало підсилювальних часток, прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння, оцінних прикметників та іменників. Ці засоби повинні спонукати споживачів до придбання товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дядечко Л. А.* Рекламний слоган: прагматичний і соціофункціональний аспекти / Л. А. Дядечко // Вісник Черкаського університету. – 2009. – Випуск 169. – С. 53–59. – (Серія "Філологічні науки").
2. *Коваленко Є.* Структурна організація рекламного тексту в аспекті його лінгвістичного аналізу / Євгенія Коваленко // Лінгвістичні студії. – 2009. – Випуск 18. – С. 173–178.
3. *Колесникова Н. В.* Структурні типи рекламних текстів / Н. В. Колесникова // Вісник Запорізького державного університету. – (Серія : Філологічні науки (мовознавство)). – 2000. – № 1. – С. 150–153.
4. *Кохтев Н. Н.* Реклама : искусство слова. Рекомендации для составителей рекламных текстов / Н. Н. Кохтев. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 96 с.
5. *Куликова Е. В.* Языковая специфика рекламного дискурса / Е. В. Куликова // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2008. – № 4. – С. 197–205. – (Серия : Филология. Искусствоведение).
6. *Ромат Е. В.* Реклама / Е. В. Ромат. – СПб. : Питер, 2001. – 345 с.

7. *Соколова І. В.* Мовні засоби створення мотивації сприйняття інформаційно-рекламного типу тексту / І. В. Соколова // Вісник Сумського державного університету. – 2010. – № 1, т. 2. – С. 76–81.

8. *Тюрина С. Ю.* О понятиях рекламный дискурс и рекламный текст / С. Ю. Тюрина // Вестник ИГЭУ. – 2009. – № 1. – С. 151–155.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Лютянская Н.И., препод.,
ЧДУ им. Петра Могилы

ВЕРБАЛЬНЫЕ И НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ВОЗДЕЙСТВИЯ В ТЕКСТАХ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ РЕКЛАМЫ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ

В статье рассмотрены основные особенности англоязычных рекламных текстов продуктов питания. Проанализированы вербальные и невербальные средства влияния на потребителей.

Ключевые слова: *рекламный текст, контекст, семантический тип, вербальные средства, невербальные средства.*

Lyutyanska N., teacher,
Petro Mohyla Black Sea State University

VERBAL AND NON-VERBAL MEANS OF INFLUENCE IN THE ADVERTISING TEXTS OF FOODSTUFF IN ENGLISH

The main peculiarities of advertising texts of foodstuff in English are studied in this article. Verbal and non-verbal means of creating persuasive effect are analyzed.

Key words: *advertising texts, context, semantic type, verbal means, non-vertbal means.*

УДК 811.222.1-119

Мазепова О.В., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РОЛЬ СОМАТИЗМІВ У МОВНІЙ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ (на матеріалі перської мови)

У статті досліджено особливості використання соматичного коду у процесі мовної концептуалізації деяких фрагментів

внутрішнього світу людини у перському лінгвоментальному просторі. Розглянуто, яку роль у перській мові відіграють соматизми при позначенні певних психоемоційних станів людини.

Ключові слова: *перська мова, соматизм, внутрішня форма, мовна свідомість, психоемоційний стан.*

Формування антропоцентричної парадигми у сучасній лінгвістиці, коли в центрі уваги мовознавців постала людина з усіма її бажаннями, намірами й потребами, у тому числі в самопізнанні й самоідентифікації, призвело до активізації досліджень, присвячених реконструкції внутрішнього світу людини. Значний внесок у дослідження різних фрагментів цього складного об'єкту пізнання зробили Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова, Т.В. Булигіна, О.М. Вольф, А.А.Залізняк, О.М. Кондратьєва, О.С. Кубрякова, І.Б. Лєвонтіна, С.Є. Нікітіна, М.П. Одинцова, М.В. Пімєнова, Н.М. Сергєєва, В.М. Телія, В.І. Убійко, О.В. Урисон, О.Д. Шмельов та ін.

Останнім часом лінгвістичні студії внутрішнього світу людини здійснюються переважно в річищі лінгвоконцептуальних досліджень, усередині яких яскраво диференціюються два напрями – лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний. Однак, на думку дослідників, ці напрями не виключають один одного, а розрізняються лише векторами дослідження концептів щодо індивіда. Якщо лінгвокогнітивний концепт передбачає рух від індивідуальної свідомості до культури, то лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості [Пименова, Кондратьева 2011, 95–96].

Зрозуміло, що здійснювати концептуальні дослідження внутрішнього світу людини на матеріалі будь-якої мови можна лише з урахуванням етноспецифіки моделі / картини / образу світу, закладеної в семантиці мовних одиниць цієї мови. Як зауважує Р.М. Фрумкіна, "через звичку ми не помічаємо культурну модель світу, відображену в рідній мові… Модель світу, втілену в чужій культурі, можна побачити крізь призму нерідної мови, якщо зуміти підібрати до неї відповідний "ключик"" [Фрумкина 2001, 87].

Культура кожного народу представлена різними сферами. Вона включає традиції, побут, одяг, економіку, науку, мистецтво, релігію тощо, які реалізуються у вигляді системи кодів культури. Код культури – це макросистема характеристик об'єктів картини світу, об'єднаних спільною категоріальною властивістю; це певна

понятійна сітка, використовуючи яку, носій мови категорізує, структурує й оцінює навколишній і свій внутрішній світи [Пименова, Кондратьева 2011, 125]. Дослідники виділяють велику кількість кодів культури, з-поміж яких базовими В.В. Красних пропонує вважати такі: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний. Соматичний код як найдавніший з усіх посідає перше місце у цій ієрархії, оскільки зрозуміло, що людина почала осягати оточуючий її світ з пізнання самої себе, а вже потім екстраполювала ці знання на навколишню дійсність [Красных 2003, 297].

У межах цієї статті ми вирішили розглянути особливості використання соматичного коду у процесі мовної концептуалізації деяких фрагментів внутрішнього світу людини у перському лінгвоментальному просторі. **Метою** нашої розвідки є визначення специфіки використання соматичного коду в процесі позначення деяких психоемоційних станів людини у перській мові. **Об'єктом** дослідження є перські мовні засоби, що об'єктивують використання соматизмів при позначенні психоемоційних станів людини. **Предмет** дослідження становить образна семантика перських лексичних та фразеологічних одиниць із соматичним компонентом, які містять назви внутрішніх органів людини і служать для позначення відповідних станів людини. **Наукова новизна** дослідження зумовлена відсутністю праць, присвячених концептуальному аналізу фрагментів внутрішнього світу людини та кодів культури на матеріалі перської мови.

Лексико-фразеологічне поле соматизмів у системі будь-якої мови посідає значне місце. За підрахунками Р.М. Вайнтрауба, фразеологізми із соматичним компонентом складають близько 30% фразеологічного складу будь-якої мови [Селіванова 2004, 86]. Очевидно, це пояснюється тим, що в давнину процес усвідомлення себе як особистості людина починала з відчуттів, які виникали в неї через відповідні органи і частини тіла.

Аналіз лексичних та фразеологічних одиниць (ФО) перської мови з соматичним компонентом, які беруть участь у мовній концептуалізації внутрішнього світу людини, виявив їх образну – метафоричну або метонімічну – природу, що має яскраву національно-культурну специфіку. У межах цієї статті ми зосередилися на аналізі ФО, головними компонентами яких є слова, що позначають внутрішні

органи людини. Центральне місце серед них посідає група соматичних ФО із ключовим компонентом *серце* (**del**).

Одразу зазначимо, що перське слово **del** є полісемантичним і окрім серця може позначати й інші органи людського тіла та абстрактні поняття. У Персько-англійському словнику за ред. А. Арйанпур Кашані подано такі його значення: ‘серце’, ‘шлунок’, ‘очеревина’, ‘живіт’, ‘кишки’, ‘розум’, ‘хоробрість’, ‘терпіння’, ‘середина’ [Aryanpur Kashani 1984]. У тлумачному словнику М. Моїна серед інших значень цього слова знаходимо: ‘свідомість’ (خاطر), ‘сумління’, ‘внутрішній світ людини’ (ضمیر), ‘душа’ (جان، روان), ‘мозок’ (مغز سر) тощо [Moin 1996, v. 2, 1546]. Однак, як показав аналіз, з усього цього спектру значень слова **del** найбільш актуалізованими в сучасному перському вжитку є значення ‘серце’ та ‘шлунок’/ ‘живіт’.

Перське серце, як і українське, є місцем локалізації почуттів і емоцій людини, серед яких найбільше значення має головне інтимне почуття людини – кохання. Тому, виражаючись метафорично, серце можна віддати, забрати, вкрасти, вирвати, розбити, причарувати, пестити, ранити, втратити, мучити, програти тощо. Окрім кохання, у перському серці можуть міститися такі почуття й емоції, як жалість: **(be) del-am rahm āmad** *моє серце охопила жалість* (досл. до мого серця увійшла жалість); **del-am be hāl-e u misuzad** *мені його дуже шкода* (досл. моє серце горить через його стан); страждання: **ātaš be del-e kas-i zadan** *спричиняти страждання, наповнювати чиєсь серце гіркотою* (досл. підпалювати чиєсь серце); хвилювання: **del-aš mesl-e sir-o serke mijušad** *він дуже схвильований* (досл. його серце кипить мов часник з оцтом); образа: **del-am az dast-eš xun-e** *я ображений на нього* (досл. моє серце через нього стало кров’ю); гнів: **del-am ātaš gereftan** *я розлютився* (досл. моє серце загорілося); бажання помсти: **deq(q)-e del-e xod-rā gereftan** *помститися комусь; відводити душу* (досл. забирати лихоманку свого серця); **deq(q)-e del-e xod-rā sar-e kasi xāli kardan** *відігратися на комусь* (досл. виплеснути лихоманку свого серця на чиюсь голову) тощо.

В.А. Маслова зазначає, що у слов’янському мовно-культурному ареалі серце є не тільки "вмістищем емоцій", а й центром життя взагалі: фізичного, психічного, духовного і душевного [Маслова 2001, 138]. Це справедливо і для перського серця, яке, зокрема,

співвідноситься з такими якостями людини, як сміливість та мужність, напр.:

گفتم: "پسرجان، آرام باش... مرد باید دل داشته باشد. گریه برای چه؟..." (محمدعلی جمال زاده، فارسی شکر است).

Я сказав: "Синку, заспокойся… Людина повинна мати мужність (досл. мати серце). *Для чого плакати?…"* (М. Джамаль-заде. Милозвучна фарсі).

Тобто перське серце не лише містить в собі мужність, що, до речі, притаманне й українському серцю (пор. укр. "в його серці жила відвага"), а й аналогізується з цим абстрактним поняттям. Ідею втрати мужності фіксують фраземи **del-aš-rā az dast dād** (досл. він втратив своє серце) та **del-aš-rā bāxt** (досл. він програв своє серце). Крім мужності, перське серце містить у собі терпіння, що засвідчують синонімічні ФО зі значенням "мій терпець урвався": **del-am sar raft** (досл. моє серце переповнилося), **del-am tamām šod** (досл. моє серце закінчилося). Однак найяскравіше етноспецифіка перського серця виявляється в тому, що воно є не тільки "органом" емоційного життя людини, а й – поряд з розумом (**zehn**) – центром її інтелектуального життя. Тобто, на відміну від категоричного протиставлення концептів розуму і серця, притаманного англійському мовно-культурному ареалу (heart / mind), у перському мовно-культурному просторі серце об'єднує в собі ці дві сфери життя людини і в цьому відношенні зближується з китайським серцем (про це див [Голубовська 2002, 119–131]). Так, перське серце може виконувати цілу низку ментальних операцій: воно здатне накопичувати знання, зберігати інформацію, спогади, слова, таємниці, а також думати, вчитися, говорити, підказувати, надихати, бачити тощо. Варто погодитися з Ф. Шаріфіяном, який вважає, що витоки перської концептуалізації серця як "органа" інтелектуальної діяльності людини потрібно шукати в ісламському містицизмі, який на іранському ґрунті отримав особливого поширення завдяки творам перських поетів-суфіїв Румі, Сааді, Хафеза та ін. [Sharifian 2008, 255].

Однак детальний аналіз цих когнітивних ознак перського серця виходить за межі цієї розвідки, тому зосередимося на особливостях взаємодії серця з іншими соматизмами у процесі позначення деяких психоемоційних станів людини.

Як уже зазначалося, серед значень полісемантичного слова **del** зафіксовані значення "шлунок", "живіт". Цікаво, що

співвідношення *серце / шлунок, живіт* притаманне й деяким іншим мовно-культурним ареалам, у яких воно або мало місце у минулому або продовжує існувати дотепер. Так, за спостереженням М.В. Піменової, російський та англійський концепти *сердце* і *heart* включають до свого складу такі архаїчні ознаки, як: ‘сонячне сплетіння’, ‘шлунок’, ‘нутрощі’, ‘живіт’, ‘утроба’, ‘черево’ тощо, проте це не усвідомлюються носіями відповідних сучасних мов. Під архаїчними ознаками концептів розуміють наївні, первинні уявлення народу про світ, які або зафіксовані в історичних та історико-етимологічних словниках, але не відображені у словниках сучасних мов, або такі, що диктуються мовним матеріалом, але не зафіксовані у словниках відповідних періодів [Пименова 2011].

На відміну від росіян та англійців, перси зберегли цю ознаку концепту СЕРЦЕ / ШЛУНОК і в усіх стилях мовлення активно вживають різноманітні лексичні й фразеологічні одиниці зі словом **del** у значенні ‘шлунок’ / ‘живіт’ на кшталт: **deldard** *біль у животі*, **delpicā** *кольки; розлад, пронос*, **delza`fe** *буркотіння у животі; муки голоду*, **delqaše** *відчуття голоду; слабкість від голоду*, **del-am dard mikonad** *у мене болить живіт*, **del-am bālā miāyad** *мене нудить; я відчуваю відразу* тощо. Цікаво, що компонент **del** може реалізовувати свої обидва значення в межах однієї похідної лексеми. Так, слово **delāšub** (досл. такий, що бентежить шлунок / серце) має два значення: 1) нудотний; 2) хвилюючий душу.

Потрібно зазначити, що у сполученні з різними соматизмами слово **del** реалізує різні значення. Так, значення ‘серця’ фіксуємо у фразеологічних сполученнях зі словом **dast** *рука* та **damāq** *ніс*: **dast-o del-aš bāz ast** *він щедра людина* (досл. його рука і серце відкриті), **dast-o del-aš pāk ast** *він чесна людина* (досл. його руки і серце чисті) [Голева 2000, 262], **dast-o del-e kas-i be kār naraftan** *небажання робити якусь справу* (досл. чиїсь руки і серце не йдуть на цю справу) [Parchami 2003, 209]; **del-o damāq** *гарний настрій* **(**досл. серце і ніс) [Parchami 2003, 214], **del-o damāq dāštan** *бути радісним, у доброму гуморі* (досл. мати серце і ніс) [Голева 2000, 284].

У своєму значенні ‘шлунок’ слово **del** утворює сполучникові ФО зі значенням ‘потрух, нутрощі’ зі словами **rude** *кишки* (**del-o rude**) та **qolve** *нірки* (**del-o qolve**), напр.: **del-o rude bālā āvardan** *нудити* (досл. виймати шлунок і кишки), **del-o rude be ham āmadan** *нудити* (досл. шлунок і кишки зближуються) [Parchami 2003, 214], **del-o rude-ye čiz-i-rā dar-āvordan** *розбирати щось на*

частини; *вчиняти безлад* (досл. виймати шлунок і кишки чогось) [Голева 2000, 284]. Фразеологізм **del dādan-o qolve gereftan** (досл. віддавати шлунок та брати нирки) використовується у значеннях: 1) бути цілком захопленим розмовою, ловити кожне слово [Голева 2000, 273]; 2) обмінюватися люб'язностями [Parchami 2003, 212].

Цікаве співвідношення спостерігаємо між словами **del** у значенні *серце* і **jegar** *печінка*. Сполучення цих слів – **del-o jegar** – у Персько-російському словнику під ред. Ю. Рубінчика перекладено саме як "серце і печінка", а не як "серце і шлунок". В Енциклопедичному словнику М. Дегхода це сполучення зафіксовано у складі фразеологізму **del-o jegar-e čiz-i-rā birun āvardan** у значенні "вчиняти безлад" (досл. виймати серце і печінку чогось) [Dehkhoda 1993, v. 7, 9656]. Зворот **del-o jegar-at pāyin biyāyad** (досл. нехай твої серце і печінка опустяться вниз) використовують, коли перебувають у розгніваному стані [Farhang 2005, 519].

Існує ціла низка фразеологізмів, у яких ці слова виступають як синоніми, напр.: **del / jegar dāštan** *бути сміливим, мати мужність,* **del / jegar bāxtan** *злякатися, втратити мужність,* **del-am / jegar-am kabāb šod** *я дуже страждаю; я щиро співчуваю*, **del-am / jegar-am barāye folān ciz-i yā folān kas-i lak zade ast** *мені дуже чогось хочеться, я занудьгував за кимось / чимось* (досл. моє серце / печінка вкрилися плямами) [Голева 2000, 280; 153]. Пор.:

دلم برای یک مشتمالی کامل لک زده است... (محمدعلی جمال زاده، آواز در گرمابه)

Як мені хочеться справжнього масажу в іранській лазні!.. (М. Джамаль-заде. Спів у лазні).

هوم! جیگرم واسیه پول لک زده... (صادق هدایت، علویه خانم)

Ох, як мені хочеться мати гроші!.. (С. Гедаят. Алявіє-ханом).

به کسی بروز نمی ده، اما ننه جگرش برای مختار لک زده... (اسماعیل فصیح، دل کور)

Матуся не подає виду, але її серце занудьгувало за Мохтаром… (Е. Фасіг. Сліпе серце).

Те, що перські серце і печінка, образно кажучи, можуть "виконувати однакові функції", демонструє і повна семантична тотожність таких паремій: تا گوساله / گوساله تا گاو شود جگر مادرش آب شود گاو شود دل مادرش آب شود *Поки теля виросте, його мати* (досл. печінка / серце матері) *стомиться від очікування* [Farhang 2005, 927], де ідею страждання від довгого очікування передає зворот **del / jegar-e kas-i āb šod** (досл. чиєсь серце / печінка розплавилися).

Крім того, в перській мові існує кілька однакових у структурно-семантичному відношенні пар похідних лексем з відповідними елементами, які сприймаються як синоніми, напр.: **delsuxte / jegarsuxte** *засмучений*, **delxarāš / jegarxarāš** *болючий*, *приголомшливий*, **delxun / jegarxun** *сумний, страждаючий,* **deldār / jegardār** *сміливий*, тощо. Остання пара лексем, як і наведена вище пара ФО **del / jegar bāxtan** *злякатися, втратити мужність* (досл. програвати серце / печінку) демонструють, що в перській мовній свідомості з мужністю, відвагою аналогізується не тільки серце, а й печінка. Подібну семантику має й інший перський соматизм – **zahre** *жовчний міхур.* Для передавання ідеї втрати мужності або переляку використовується синонімічний фразеологізм **zahre bāxtan** (досл. програвати жовчний міхур), напр.:

گفتم: "پسرجان، من فرنگی کجا بودم. ... من ایرانی و برادر دینی توام. چرا زهره ات را باخته ای؟ مگر چه شد؟... " (محمدعلی جمال زاده، فارسی شکر است).

Я сказав: "Синку, який же я іноземець? ... Я іранець і твій брат по вірі. Чого ти злякався? Що трапилося?..." (М. Джамаль-заде. Милозвучна фарсі).

Від переляку жовчний міхур може "луснути ", про що свідчить пара ФО **zahre tarak šodan / zahre tarak kardan** *лякатися / лякати когось до смерті* та такий уривок з художнього тексту, що передає розмовне мовлення:

... ای درد و بلات به جان این دیوانه ها بیفتد! به خدا هیچ نمانده بود زهره ام بترکد... (محمدعلی جمال زاده، فارسی شکر است).

...Ой, нехай всілякі нещастя падуть на голови цих божевільних! Їй-богу, я ледь не помер від страху (досл. мій жовчний міхур ледь не луснув)… (М. Джамаль-заде. Милозвучна фарсі).

Слово **zahre** в перській мові, крім жовчного міхура, означає і саму жовч. Саме у другому значенні це слово фігурує у ФО: **zahre-ye kas-i-rā āb kardan / zahre-ye kas-i-rā bordan** *налякати когось до смерті* (досл. розтопити / унести чиюсь жовч). Внутрішня форма ФО **zahre tu-ye del-aš nist / zahre tu-ye del nadārad** *він слабкодухий, він боязкий* (досл. жовчі в його серці немає) наводить на думку, що у наївній свідомості персів ще за архаїчних часів відклалося уявлення, що жовч як носій мужності і відваги містилася в серці.

На позначення іншого психоемоційного стану – збентеженості й розгубленості – у словнику сучасного розмовного мовлення фіксуємо вислів **del-o jegar-e zoleyxā** (досл. серце й печінка

Золейхи) з алюзією на відомий біблійсько-коранічний сюжет про Йосифа Прекрасного та жінку вельможі, яка пристрасно закохалася в нього і з відчаю через нерозділене кохання звела на нього наклеп [Parchami 2003, 214]. Внутрішня форма цієї фраземи переконує в тому, що пристрасне кохання у персів міститься не тільки в серці, а й в печінці.

Внутрішня форма наведеної вище пари копулятивів **delxun / jegarxun** *страждаючий, засмучений* (**del / jegar** *серце / печінка* + **xun** *кров*) свідчить про те, що у перській мовній свідомості не тільки серце, а й печінка пов'язується з кров'ю, хоча остання, скоріше, мала б бути пов'язана з жовчю. Як відомо, у російській та українській мовах у складі деяких фразеологізмів серце як орган кровообігу сполучається з компонентом *кров* для позначення пристрасті й сильних почуттів, таких як збудження, захоплення, сором тощо [див. Селіванова 2004, 120; Урисон 2003, 26]. Як зауважує О.Д. Шмельов, у наївно-мовній моделі людини суперечності між поняттями "орган кровообігу" і "орган почуттів" немає, адже кров і є носієм сильних почуттів [Шмелев 2005, 143]. Перська етноспецифіка в цьому аспекті полягає в тому, що за участі копулятиву **delxun** (**del** *серце* + **xun** *кров*) передусім утворюються фразеологізми зі значенням страждання: **delxun kardan / sāxtan** *примушувати страждати, завдавати душевного болю* або *засмучення*: **delxun šodan** *засмутитися*, напр.: **del-am az dast-eš xun-e** *я ображений на нього* [Sharifian 2008, 253]. На позначення найвищого ступеня засмученості використовують ФО **del-e porxun** (досл. серце, сповнене кров'ю) [Parchami 2003, 212], напр.: **del-e porxun-i az dast-eš dāram** *я дуже ображений на нього* (досл. через нього у мене серце сповнене кров'ю) [Sharifian 2008, 253].

Фразеологізм **xun-e del xordan** (досл. пити кров серця) має подвійну семантику: 1) сильно переживати, засмучуватися; 2) страждати, долати безліч труднощів для досягнення мети [Голева 2000, 232–233]. Пор.:

یقینم شد که با این زن باید استادانه بازی کنم والا این زن می رود و من بیچاره باز هم باید خون دل بخورم... (بزرگ علوی، چشمهایش).

Я переконався, що з цією жінкою потрібно вести гру майстерно, а інакше вона знов піде, і я буду страждати… (Б. Аляві. Її очі).

... من مدتها بود که برای تعلیم و تربیت شما رنج می بردم و خون دل می خوردم... (خسرو شاهانی، آخرین راه حل).

... Я довго бився і страждав, допоки вас вивчив та виховав... (Х. Шагані. Останній вихід).

Тут, очевидно, ми маємо справу з забутим сьогодні, але збереженим мовною свідомістю персів, сценарієм вживання (можливо, в древніх ритуальних практиках) крові серця або поїдання його самого. Про останнє свідчить наявність у перській мові низки фразеологізмів з компонентом **delxor** *ображений; засмучений; роздратований* (досл. той, хто їсть серце), напр.: **Az harf-e man delxor šodi?** *Ти образився на мене?* [Sharifian 2008, 253]. Цікаво, що сценарій поїдання печінки також зафіксований перською мовною свідомістю, але про це трохи згодом.

Зазначимо, що етноспецифічним для перського лінгвоментального простору є не тільки те, що концепти СЕРЦЕ і ПЕЧІНКА тісно пов'язані між собою, а й "культурний зміст" останнього. Якщо в українській та російській мовній свідомості подразнення печінки пов'язується з негативним впливом, набриданням, роздратуванням, невдоволенням іншими людьми тощо [Селіванова 2004, 115; Шмельов 2005, 146], то у персів печінка асоціюється зі сміливістю, стражданням, сумом або любов'ю. Про те, що кохання у персів міститься не тільки в серці, а й в печінці, свідчать такі детермінативи й похідні слова, як: **jegartāfte** *закоханий* (досл. з розпеченою печінкою), **jegarband** *улюблена дитина* (досл. той, хто прив'язує печінку), **jegarguše** *улюблена дитина* (досл. шматочок печінки), **jegari** *кохана* (досл. печінкова), а також внутрішня форма розглянутого вище звороту **del-o jegar-e zoleyxā** (досл. серце й печінка Золейхи), який сходить до відповідного сюжету про пристрасне кохання. Розмовний вислів для вираження кохання і ніжності **jegar-et-o mixoram** (досл. з'їм твою печінку) зі скороченим варіантом **jegar-et-o** [Parchami 2003, 153] відтворює збережений мовною свідомістю персів архаїчний ритуал поїдання печінки. Однак у сучасному перському мовленні дослівне значення "їсти печінку" може передавати й інші психоемоційні стани людини. Так, якщо фраземи **jegar xordan** (досл. їсти печінку) та **jegar-e xod-rā xordan** (досл. їсти свою печінку) використовуються у значенні *горювати, терзатися, сумувати* [Голева 2000, 153; Parchami 2003, 153], то похідна лексема **jegarxār** (досл. той, хто їсть печінку) має подвійну семантику: 1) терплячий; 2) убивця [Parchami 2003, 153].

Отже, як показав проведений аналіз, перські соматизми, що позначають внутрішні органи людини, зокрема серце, печінку та жовчний міхур, активно використовуються для образного вираження таких психоемоційнів станів людини, як страх, сум, образа, страждання, кохання тощо. При цьому яскраво етноспецифічним є те, що серце й печінка у мовній свідомості персів тісно пов'язані між собою та функціонують у мовленні на позначення одних і тих самих емоцій і почуттів. На детальне вивчення в зазначеному аспекті заслуговують перські мовні одиниці, у складі яких наявні так звані "зовнішні" соматизми, зокрема: **dast** *рука*, **pā** *нога*, **sar** *голова* та його партоніми: **damāq** *ніс*, **češm** *око*, **dahān** *рот*, **zabān** *язик* тощо. У цьому ми вбачаємо перспективи подальшого дослідження ролі соматичного коду в мовній концептуалізації психоемоційних станів людини у перському лінгвоментальному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Голева Г. С.* Фарси-русский фразеологический словарь / Г. С. Голева. – М. : Издательский дом "Грааль", 2000. – 648 с.
2. *Голубовская И. А.* Этнические особенности языковых картин мира: монографія / И. А. Голубовская. – К . : ИПЦ "Киевский університет", 2002. – 293 с.
3. *Красных В. В.* "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. – 375 с.
4. *Маслова В.А.* Лингвокультурология : учеб. пособ. / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.
5. *Пименова М. В.* Концептуальные исследования. Введение : учеб. пособие / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2011. – 176 с.
6. *Пименова М. В.* Концептуальные исследования и национальная ментальность / М. В. Пименова // Гуманитарный вектор. – 2011. – № 4 (28). – С. 126–132. – Режим доступу : www.zabvektor.ru/en/journals/138].
7. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія / О. О. Селіванова. – К.-Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
8. *Фрумкина Р. М.* Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М. : Academia, 2001. – 320 с.
9. *Шмелев А. Д.* Дух, душа и тело в свете данных русского языка / А.Д. Шмелев // Левонтина И. Б., Зализняк А. А., Шмелев А. Д.

Ключевые идеи русской языковой картины мира. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С. 133–152.
10. *Aryanpur Kashani A., Aryanpur Kashani M.* Aryanpur Persian-English Dictionary. – Tehran: Amir-Kabir Publications, 1984.
11. *Dehkhodā A.* Loqhatnāme (Encyclopedic Dictionary). Vol. 7. Chief Editors: M. Mo'in, J. Shahidi. – Tehran: University Publications, 1993.
12. *Moin M.* An Intermediate Persian Dictionary. Vol. 2. – Tehran: Amir Kabir Publishing Corporation, 1996.
13. *Parchami M.* Paskučehā-ye Farhang (biš az 15 hezār kenāye – estelāh va tekyekalām-e āmyāne-ye šofāhi). – Tehrān: Farhang-e Māhrox, 2003.
14. *Pāshang M.* Farhang-e fārsi va rišeyābi-ye vājegān. – Tehrān: Mehvar, 1997.
15. *Sharifian F.* Conseptualizations of *del* 'heart-stomach'in Persian // Culture, Body, and Language. Conseptualizations of Internal Body Organs: cross Cultures and Languages. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2008. – P. 247–266.
16. Farhang-e Amsāl-e Soxan. Ta`lif Hasan Anvari va digarān. 2 jeld. – Tehrān: Soxan, 2005.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Мазепова О.В., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РОЛЬ СОМАТИЗМОВ В ЯЗЫКОВОЙ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ВНУТРЕННЕГО МИРА ЧЕЛОВЕКА

В статье исследуются особенности использования соматического кода в процессе языковой концептуализации некоторых фрагментов внутреннего мира человека в персидском лингвоментальном пространстве. Показано, какую роль в персидском языке играют соматизмы при обозначении некоторых психоэмоциональных состояний человека.

Ключевые слова: *персидский язык, соматизм, внутренняя форма, языковое сознание, психоэмоциональное состояние.*

Mazepova O.V., Cand. Of Phil., Assistant Professor

Words meaning human body parts in the lingual conceptualization of the inner world of a person (on the basis of the Persian language)

The article deals with specific features of usage of the somatic code in the process of lingual conceptualization of some fragments of the inner

world of a person in Persian lingua-mental space. It is shown that in the Persian language the words meaning human body parts play a considerable role while talking about some psycho-emotional states of a person.

Keywords: *the Persian language, words meaning human body parts, inner form, lingual consciousness, psycho-emotional states of a person.*

УДК 81’276.3-053.6=133.1

Макарова О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СИНХРОНІЧНИЙ ТА ДІАХРОНІЧНИЙ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВЕРЛАНУ

У статті проаналізовано розвиток верлану (одного зі складників французького молодіжного сленгу) в діахронічній перспективі. Досліджено його сучасний статус у нормативній мові.

Ключові слова*: верлан, французький молодіжний сленг, мова передмість, соціолект, французька мова.*

Французька мова розвивається і змінюється разом із французьким суспільством. Вивчення й розуміння різних мовних і мовленнєвих процесів допомагає глибше зрозуміти культуру, сучасну літературу, пресу і кінематограф. Молодіжний сленг французької мови – неоднорідний соціолект, який має багато компонентів, одним із його найважливіших складників є верлан. Намагання проаналізувати лексичні можливості верлану та сучасного молодіжного сленгу загалом є актуальними в умовах розширення міжнародних контактів – стажування, туристичних поїздок, культурних обмінів.

У статті ми спробуємо провести короткий діахронічний (адже перші згадки про верлан датуються XVI століттям) і синхронічний огляд верлану і описати його розвиток від герметичного коду в’язнів до експериментального словотворчого процесу. Статус верлану сьогодні дуже важливий, адже його надбання широко використовуються у пресі, рекламі, кінематографії, сучасна літературі та музиці.

Чому французький молодіжний сленг і різні його відгалуження так цікавлять сучасних учених-мовознавців? Тут варто зазначити, що молодіжний сленг у Франції вивчали і вивчають А. Буайє,

П. Гіро, В. Мела, П. Мерль, на пострадянському просторі над загальними проблемами молодіжного сленгу у різні роки працювали Л. Амінова, , В. Дебов Н. Копитіна, О. Кубрякова, але ця тема і сьогодні має широке поле для досліджень. Річ у тім, що мова тісно пов'язана з усіма сферами життя і функціонування соціуму, а молодіжний сленг є одним із найцікавіших пластів лексики, де знайшли відображення більшість соціальних і економічних негараздів країни.

Протягом довгого часу у Франції формувалися соціальні зони, які ставали осередками глибоких соціальних проблем. У другій половині і наприкінці XX століття такими зонами стали передмістя великих міст, де у недорогих квартирах HLM (habitation à loyer modéré) селилися вихідці-іммігранти з арабомовного світу (колишніх французьких колоній Північної Африки), які замість намагання інтегруватися у західноєвропейський (у даному випадку, французький) культурний простір за будь-яку ціну намагалися зберегти власну культуру та традиції, не приймали цінностей своєї нової батьківщини. Сьогодні більшість передмість стали справжніми гетто, де молодь живе своїм особливим життям.

Більшість підлітків і молодих людей віком від 14 до 30 років через своє походження мають труднощі з адаптацією до французького способу життя, що і викликає почуття невдоволення і розділення. Передмістя перетворюються на окрему республіку, де панують свої закони та цінності. Сьогодні французька мова передмість, сучасний молодіжний сленг le français des cités – новий соціолект, продукт "мовного розколу", який став результатом розколу соціального.

Мова за таких умов стає одним із засобів, що виражає ненависть, описує несправедливість і соціальну незахищеність, показує приналежність до певної групи – la bande (точніше, deuban) – і відділяє від широкого загалу. Використовуючи різні складні процеси (усічення, метафори, метонімії, запозичення), молодь передмість висловлює своє бажання спілкуватися за допомогою закритого коду, а не академічної нормативної французької мови, яка стала синонімом сили і влади, а також ринку праці, куди важко пробитися через дискримінацію й високий рівень безробіття.

Верлан – лінгвістичний код і словотворчий процес, який існує у Франції дуже давно і використовується для кодування сказаного за допомогою складів і фонем стандартизованої французької мови.

Верлан повернув втрачену популярність у 80-ті роки XX століття і дав можливість молоді передмість показувати своє ставлення до соціальних проблем, протистояти системі, викривати несправедливість і нестерпність свого життя. Їхня кодована мова – без умовностей і сталих норм – стала лінгвістичним відображенням соціальної невлаштованості.

Намагання зламати культурну норму, кинути суспільству виклик – ось завдання верлану. Мовознавець П'єр Гіро говорив, що "верлан – це символ опору, непокори і намагання піти проти усталеного порядку" [Guiraud 2002, с. 934]. Верлан народився у Франції дуже давно, але молодь передмість зацікавилась ним і почала широко використовувати наприкінці 70-х років XX століття.

У 1976 році П'єр Гіро підтвердив відродження верлану у своїй книзі "Мовні ігри", давши йому таке визначення: "Верлан – це арготичний код (…), де слова створюють, переставляючи склади у словах нормативної французької мови. Криптографічний процес поступово перетворюється на мовну гру" [Guiraud 1976, с.124].

Навіть саме слово верлан (verlan) – результат такого обертання складів у прислівниковому словосполученні "à l'envers". Значення цього словосполучення – "en désordre, en dépit du bon sens / d'une façon contraire, opposée à ce qui devrait être / avoir la tête à l'envers, avoir l'esprit faux" [Larousse 2012] (зовсім інакше, протилежно чому-небудь, усупереч кому-, чому-небудь, наперекір) – уже показує, яке смислове навантаження має верлан, і яким потужним соціальним індикатором він є.

Верлан як лінгвістичний феномен існує дуже давно, але точну дату "народження" встановити важко, тим паче, що йдеться не про нормативну мову, а про жаргон.

Лінгвісти звернули увагу на верлан доволі пізно, адже спочатку це був виключно усний словотворчий процес, який не фіксувався на письмі. Якщо розглянути верлан у діахронічний перспективі, можна помітити, що перші письмові згадки про процеси, близькі до верланізації – це записи про анаграми, якими бавилися члени королівського двору.

У 1190 році Беруль у своєму "Романі про Трістана", одній з версій "Трістана і Ізольди", перетворює Трістана на Тантріса, коли герой приїздить до Англії, але ми не можемо твердити, що така лінгвістична практика широко використовувалася у щоденному житті.

Перші згадки про справжній верлан з'являються наприкінці XVI століття, коли простий народ дає Бурбонами прізвисько Бонбур (les

Bourbons – Bonbour"). У XVI столітті "sans-souci" перетворюються на "sans six-sous" (бідняків). Дещо пізніше, у 1760 році Людовика XV дуже часто називали "Sequinzouil", що є однією з форм верлану.

Лазар Сенеан у своїй праці "Les sources de l'argot ancien" [Sainean] наводить один з перших прикладів використання верлану як жаргону – лист каторжника із датою "Lontou, 1842" на позначення міста Тулон (Toulon). У 1842 році Ежен Сю випускає друком свої "Таємниці Парижа", де персонажі з паризького дня розмовляють верланом, що свідчить про широке використання цього жаргону нижчими прошарками суспільства.

Наступна хвиля розвитку і поширення верлану припадає на період Окупації, час соціального розладу. Верлан як жаргон і кодована мова відроджується на початку 40-х років XX століття. Одне з пояснень – мовці хотіли вільно спілкувати так, щоб їх не розуміли оточуючі. Тобто, верлан став реакцією на тогочасний політичний режим.

У наступні десятиліття популярність верлану знову іде на спад. У 1976 році письменник Огюст Лебретон палко захищає арго і його похідні у своєму словнику "L'argot chez les vrais de vrais": "Арго житиме вічно, бо це мова вулиці. Слова помирають і народжуються, і ніхто не знає, як саме це відбувається. Інколи одна репліка простого робітника, продавця або хулігана може збагатити мову. (…) І щоразу це живе слово позначає нове явище" [Лебретон 1976, с.319]. Саме Лебретон вводить верлан у сучасну літературу у своєму романі "Du rififi chez les hommes" (1954).

Верлан починає набирати популярності завдяки поп-культурі. Одним з таких культурних маркерів у 1978 році стає пісня співака Рено "Laisse Béton" ("Laisse Tomber"). Верлан широко викристовують французькі реп-групи (наприклад, "NTM" або "Assassin") і кінорежисери (наприклад, Клод Зіді у фільмі 1984 року "Les Ripoux" – "Les Pourris").

Протягом 1970–80-х років верлан дедалі швидше розвивається і дуже скоро стає одним з мовних кодів передмістя. На початку 1990-х верлан починає масовану атаку на нормативну мову завдяки хіп-хопу і швидкому розвитку реп-культури. Верлан дозволяє реперам і аматорам реп-культури не просто підкреслити свої культурні відмінності від широкого загалу, а й створити нову маргінальну підліткову субкультуру. Тексти таких пісень – справжні лабораторії верлану. Вони живуть за своїми внутрішніми

законами, де ритм вимагає частого використання алітерацій, тому співаки просто змушені вводити нові слова і популяризувати верланізовану лексику серед населення (наприклад, meuf - femme, teuf - fête, keuf - flic, keum - mec).

На початку XXI століття завдяки кіно і музиці верлан стає більш-менш зрозумілим для усіх прошарків населення, його починають потихеньку використовувати в щоденному спілкуванні, вводити в газетні статті й навіть фіксувати в нормативних енциклопедичних словниках французької мови "Larousse" і "Robert". Початкова маргінальність цього явища відходить на другий план і верлан дедалі частіше виконує саме ігрову функцію.

Розвиток нових засобів комунікації, особливо коротких текстових повідомлень й Інтернет-чатів також сприяв поширенню верлану. Скорочені верланізовані форми слів набагато легше і швидше набирати порівняно з еквівалентними словами зі стандартної французької мови (одна з реалізацій закону економії мовних зусиль). Це призвело до того, що представники середнього й вищого прошарків населення, користувачі усіх технічних новинок почали широко використовувати верлан і розуміти його.

Цікавим є той факт, що у 2012 Міжнародна організація з економічного розвитку і співробітництва присвятила верлану окремий розділ у збірці праць "Languages In A Global World – Learning For Better Cultural Understanding" [OECD 2012]. Також у 2012 році у паризькому видавництві La Maison du Dictionnaire було видано словник верлан-рим французького репу [Debov 2012], що свідчить про популярність і активне використання верлану в сучасному житті французького суспільства.

З огляду на все вище зазначене можна зробити такі висновки:

- верлан, як окремий лексичний процес і компонент молодіжного сленгу, не є новим явищем, а має давню історію і коріння;
- функції верлану постійно змінювалися, що зумовлювалися історичними і соціальними чинниками;
- верлан набув особливої популярності у другій половині XX і на початку XXI століття завдяки глобальним змінам у сучасному французькому суспільстві та його культурному житті;
- розуміння особливостей діахронічного і синхронічного розвитку та функціонування верлану в сучасній французькій мові дозволить глибше і повніше розуміти всі культурні надбання нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Debov, Valery. "Diko des rimes en verlan dans le rap français" – Paris : La Maison du Dictionnaire, 2012.
2. Della Chiesa, B., J. Scott and C. Hinton. Languages in a Global World : Learning for Better Cultural Understanding/ – OECD Publishing. 2012, електронне http://dx.doi.org/10.1787/9789264123557-en
3. Grand Larousse Encyclopédique, словник, електронне джерело http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais
4. Guiraud, Pierre. Argot. Encyclopedia Universalis – Paris: Encyclopedia Universalis, V^{e} édition, 2002 – p. 934.
5. Guiraud, Pierre. Les jeux des mots. Collection "Que sais-je?" – Paris: P.U.F, 1976, p. 124.
6. Le Breton, Auguste, ill. Piem. "L'argot chez les vrais de vrais" – Paris: Presses de la Cité (Presses Pocket), 1976 - p.319.
7. Sainean, Lazare. "Les sources de l'argot ancien", електронне джерело http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2993546

Стаття надійшла до редакції 18.04.13

Макарова О.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СИНХРОНИЧЕСКИЙ И ДИАХРОНИЧЕСКИЙ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ВЕРЛАНА

В статье дан диахронический анализ развития верлана (составляющей современного французского молодёжного сленга). Исследован также его нынешний статус в нормативном французском языке.

Ключевые слова*: верлан, французский молодежный сленг, социолект.*

Makarova O., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SYNCHRONICAL AND DIACHRONICAL APPROACH IN STUDYING VERLAN

The article gives a short review of the diachronic development of verlan (one of the components in the modern French youth slang). Its actual status in the standard French language is analyzed.

Key words*: verlan, French youth slang, langage des cités, sociolect.*

УДК 811.111-26

Максимчук Н.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДИСКУРС АНГЛОМОВНОГО БРИФІНГУ В ЛІНГВОПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ

У статті проаналізовано існуючі підходи до дослідження різних типів дискурсу, зокрема дискурсу англомовного брифінгу, який розглядається як окремий тип дискурсу. Розкрито специфічну природу дискурсу англомовного брифінгу, який інтегрує ознаки політичного, військового, мас-медійного дискурсів і дискурсу у сфері паблік рілейшнз.

Ключові слова: *брифінг, військовий дискурс, дискурс у сфері паблік рілейшнз, комунікативна діяльність, мас-медійний дискурс.*

Дослідження лінгвістичною прагматикою такого багатовимірного об'єкта, як мовленнєва комунікація, ставить перед лінгвістами низку запитань як щодо суті самого процесу взаємодії (хто, навіщо і як бере участь в інтеракції), так і змісту (про що повідомляється) та позиції спостерігача (хто досліджує, яким чином його присутність впливає на процес).

Успішність мовленнєвої комунікації залежить від розв’язання багатьох проблем, що спонукає лінгвістів досліджувтаи різні типі дискурсу. Наразі лінгвістичні дослідження мають міждисциплінарний підхід, залучаючи до вивчення дискурсу здобутки сучасної дискурсології, (А.Д. Бєлова, Ф.С. Бацевич, В.І. Карасик), а також когнітивної науки. Формування дискурсу розглядається у вимірах етнічних, соціальних та культурних категорій. При цьому вчені зазвичай розглядають дискурс як продукт розумово-мовленнєвої діяльності (Г.П. Грайс, Г. Почепцов). Дискурс, таким чином, витлумачується як когнітивний процес, результат національно-специфічної діяльності представників мовного соціуму – дискурсивних особистостей [Солощук 2009].

Сучасна переорієнтація фокусу досліджень на усні форми інтеракції зумовлена бурхливим розвитком найновіших інформаційних технологій. Дедалі більший вплив ЗМІ на різні сфери життя визначає спрямованість лінгвістичних розвідок на дослідження дискурсів мас-медіа. У багатьох випадках аудиторія стає свідком більшості поточних подій завдяки засобам масової інформації (ЗМІ) через занурення у дискурс ЗМІ. Незважаючи на

підвищений інтерес до дискурсу ЗМІ, наразі в лінгвістичній літературі бракує досліджень, присвячених аналізу дискурсу англомовного брифінгу, що зумовлює **актуальність** і **новизну** цієї статті. **Метою** статті є спроба розглянути англомовний брифінг як окремий тип дискурсу та виявити його специфічні риси.

Щоб зрозуміти чи можна виокремлювати власне англомовний брифінг як самостійний дискурс чи все ж таки він є мас-медійним жанром, потрібно розглянути поняття "жанр". Менш значні розходження між різновидами дискурсу описують за допомогою поняття "жанр". Його спочатку використовували в стилістиці [Бахтін, 1996]. За М. Бахтіним, людське мовлення в типових ситуаціях утілюється в певні готові форми мовленнєвих жанрів. Типовими для мовленнєвих жанрів є комунікативна ситуація, експресія, експресивна інтонація, обсяг, концепція адресата й нададресата [Бахтін, 1996]. Виходячи з такого розуміння, Ф. Бацевич запропонував сучасне визначення мовленнєвого жанру. Мовленнєвий жанр – тематично, композиційно і стилістично усталені типи повідомлень носіїв мовленнєвих актів, об’єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування [Бацевич 2004].

Жанр можна розглядати як одиницю дискурсу [Бахтін 1996], хоча вичерпної класифікації жанрів не існує. Жанри мають деякі стійкі характеристики, але проблеми мовної специфіки жанрів розроблені поки недостатньо.

Залежно від жанрово-функціональних особливостей медійного простору, у якому реалізується дискурс, Є. Кожемякін виокремлює такі типи: новинний, рекламний, промоційний дискурси; інформаційний, аналітичний, публіцистичний дискурси; ідентифікуючий, репрезентуючий, ідеологічний дискурси та ін. Якщо функціональні (і пов'язані з ними жанрові) модифікації мас-медіа є визначальними для виокремлення типів медіадискурсу, то останні будуть значною мірою відрізнятися одне від одного за своїми формальними та змістовними ознаками [Короленко 2004]. Жанри ідентифікують за різними способами, але один із найвідоміших – за наявністю певної жанрової схеми, тобто послідовності значеннєвих компонентів, обов'язкових для дискурсу певного жанру [Королько 2000]. А. Кибрик вважає, що дискурси, який з'являються в контексті ЗМІ, не є неоднорідними з погляду жанру: тут використовують безліч жанрів, при цьому вони не

належать ексклюзивно до контексту ЗМІ [Кибрик 2008]. Власне медійні жанри – це, насамперед, новини й репортажі (хоча ці жанри зустрічаються й поза контекстом ЗМІ), а також інтерв'ю, прес-конференції і брифінги.

О. Селіванова визначає дискурс як замкнену цілісну комунікативну ситуацію (подію), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлену різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними та ін.) [Селіванова 2008]. Отже, виходячи з вищезазначеного, можемо досліджувати дискурс англомовного брифінгу як самостійну одиницю, що функціонує в межах дискурсу ЗМІ.

Щоб розкрити сутність дискурсу брифінгу, доцільно зіставити його з прес-конференцією, що є поширеною формою спілкування посадових осіб із представниками ЗМІ. Прес-конференція – це захід для ЗМІ, який проводять у випадках, коли є суспільно значуща новина, і організація або окрема відома особистість, безпосередньо пов'язана з цією новиною, бажає її прокоментувати. Дискурс прес-конференцій зазвичай відносять до: 1) масово-інформаційного (мас-медіа), 2) політичного або 3) рекламного дискурсу. Підґрунтям для першої точки зору є те, що інформація, яка подається під час прес-конференції, спрямована на масову аудиторію [Мальковская 2005, 21], а медіатором повідомлення є ЗМІ. Прихильники другої точки зору вважають однією з основних функцій дискурсу прес-конференцій, яка виокремлює його з загального контексту, саме функцію переконання шляхом оцінювання, аргументації та маніпуляції [Бакумова 2002; Михалёва 2005; Шейгал 1999]. Адже, для політичного тексту мовленнєвий вплив є основною метою комунікації. Мета політичного дискурсу – не описати (тобто, не референція), а переконати й створити підґрунтя для впливу [Bayley 1985, 173]. Прихильники третьої точки зору [Домовец 1999, 61] доводять правильність своєї думки наявністю в дискурсі прес-конференцій (поряд з інформативним і оцінним) спонукального елементу, властивого для текстів рекламного дискурсу.

Г. Почепцов та Ф. Бацевич відносять дискурс прес-конференцій до макрорівня нового типу дискурсу у сфері ПР [Бацевич 2004, 135; Почепцов 1999, 54]. Через посилення інтересу до реалізації людського чинника у мові значну увагу сконцентровано на вивченні різного типу оцінних параметрів та їх актуалізації у мові.

Згідно з концепцією Н. Миронової, дискурс мас-медіа та політичний дискурс належать до оцінного дискурсу [Миронова 1998]. Загальним параметром для вищезазначених дискурсів є евалюативна спрямованість. Сукупність різнорідних за екстралінгвістичними параметрами дискурсів формують макрорівень оцінного дискурсу, новою складовою якого є дискурс у сфері паблік рілейшнз (ПР) зі своїми текстами евалюативної спрямованості, новинними повідомленнями, розрахованими на цільову аудиторію. Він взаємодіє з іншими видами дискурсу, зокрема з політичним і преси. Дискурс ПР – складне комунікативне явище, стратегічні комунікативні цілі якого – інформування, оцінювання, коментування та вплив [Короленко 2004, 54]. Дискурс у сфері паблік рілейшнз – це відносно новий тип дискурсу, спрямований на встановлення зв'язків між інституціями, партіями, окремими політиками тощо і суспільством загалом. Такі зв'язки роблять діяльність організації, політика, суспільного діяча прозорішою, зрозумілою решті суспільства [Бацевич 2004,140].

Для міністерства оборони США основною формою спілкування з журналістами є брифінг, що є менш масштабною подією, ніж прес-конференція. Брифінг (англ. briefing від англ. brief – короткий, недовгий) – це коротке інформаційне повідомлення, яке зазвичай робить офіційна особа, представник уряду, міжнародних організацій, комерційних структур та інших високих інстанцій. Ця особа спілкується з представниками ЗМІ з метою інформування їх про важливі події, хід міжнародних переговорів, конференцій, симпозіумів, семінарів, про позиції та погляди учасників, досягнуті результати.

Українські дослідники В. Бебик, І. та В. Королько визначають брифінг як регулярну зустріч з журналістами, що проходить, як правило, в одному місці і в один час. Часто брифінг схожий на суху інформаційну довідку [Бебик 2005; Королько 2000]. Брифінг стає своєрідним звітом про виконану протягом певного часу роботу (як правило, один тиждень), а також способом поінформувати про найближчі плани організації чи установи. На цьому прес-заході до уваги працівників ЗМІ пропонується фактична, тезова інформація без особистісних коментарів, а тим паче емоційних оцінок. Характерна особливість і, безперечно, позитивна риса брифінгу – його офіційний характер, а отже, виключення двозначних формулювань та оцінок. Саме ця особливість різнить його від прес-конференції та інтерв'ю.

Мета й завдання брифінгу – невідкладно поінформувати громадськість щодо низки актуальних проблем. Інформація має надходити від представника влади чи вищого керівництва установи.

Брифінги – традиційна практика інформаційної діяльності оборонного відомства США (Пентагону). Саме під час таких брифінгів роз'яснюють офіційну позицію Сполучених Штатів із актуальних питань політичного життя як на міжнародному рівні, так і тих, що відбуваються в межах самої держави [Максимчук 2012, 237].

Не можна уявити автономного існування й реалізацію дискурсу брифінгу поза межами мас-медійного дискурсу. Мас-медійний дискурс став об'єктом лінгвістичних студій, оскільки являє собою мовлення учасників мас-медійного спілкування. Оскільки ми досліджуємо спілкування, що відбувається у Міністерстві оборони США (військовій установі, що належить до сфери політичної діяльності американського уряду), дискурс брифінгу можна віднести до сфери політичного та військового дискурсу. Окрім військових і політичних питань під час брифінгу обговорюють питання пропаганди позитивного іміджу американського уряду та американської армії як у самих Сполучених Штатах, так і поза їх межами. Участь у брифінгах беруть не тільки представники американських ЗМІ, а й журналісти світових інформагенцій. Це дає змогу віднести дискурс англомовного брифінгу до типу дискурсу у сфері ПР. У дискурсі англомовного брифінгу переважає інформаційна функція, спонукальна ж (домінантна для рекламного дискурсу) наявна лише імпліцитно [Ожидрянова 2008, 20].

Таким чином, дискурс англомовного брифінгу як окремий тип дискурсу не є абсолютно незалежним елементом комунікації. Він виникає і формується через комунікативні потреби у певний час, у певному місці та внаслідок дії різних факторів. Він є складним типом дискурсу і виступає як інтегроване утворення гібридного типу дискурсу, оскільки виявляє ознаки різних типів дискурсів, насамперед, політичного, інформаційного дискурсів та дискурсу у сфері ПР, що функціонує в межах дискурсу ЗМІ. Гібридна природа англомовного брифінгу уможливлює його гнучкість, динамізм, що виявляється у прилаштуванні до змінних комунікативних ситуацій, які виникають під час проведення брифінгу. Специфічну природу брифінгу визначає його обмежена темпоральність, що може виступати предметом **подальших розвідок**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бакумова Е. В.* Ролевая структура политического дискурса : диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук : специальность 10.02.19 – "Теория языка" / Елена Владимировна Бакумова. – Волгоград, 2002. – 200 с.

2. *Бахтин М. М.* Проблема речевых жанров. Литературно-критические статьи / Михаил Михайлович Бахтин ; - М. : *Русские словари, 1996.* – С. 428-472.

3. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич ; [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] – К. : ВЦ "Академія", 2004, – 344 с.

4. *Бебик В. М.* Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рілейшнз : [монографія] / Валерій Михайлович Бебик. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.

5. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / Алла Дмитриевна Белова – К. : Компьютер норд, 1997. – 300 с.

6. *Грайс Г. П. Логика и речевое общение* / Г.П. Грайс ; [пер. с англ.] // *Новое в зарубежной лингвистике /* ред. Нина Давидовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева. – *Вып. 16* : Лингвистическая *прагматика*. – *М.* : Прогресс, 1985. – С. 217-237.

7. *Домовец О. С.* Манипуляция в рекламном дискурсе / О.С. Домовец // Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики : [сб. науч. трудов] / отв. ред. Г.Г. Слышкин. – Волгоград, 1999. – С. 61-65.

8. *Карасик В.И.* О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс / Владимир Ильич Карасик : [сб. науч. nрудов ВГПУ]. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5-20.

9. *Кибрик А.А.* Обосновано ли понятие "Дискурс СМИ"? / Андрей Александрович Кибрик // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе / гл. ред. А.Г. Пастухов. – Орел. : OGIIK, 2008. – С. 6-11.

10. *Короленко І. С.* Основні лінгвістичні характеристики дискурсу паблік рілейшнз у мережі Інтернет / Іван Семенович Короленко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К. : ВЦ КНЛУ, 2004. – Вип. 11. – С. 51-66.

11. *Королько В. Г.* Основы паблик рилейшнз / Валентин Григорьевич Королько. – М.: Рефл-бук, К. : Ваклер – 2000. – 528 с.

12. *Максимчук Н.М.* Особливості вербальної поведінки співробітників міністерства оборони США (на матеріалі брифінгів міністерства оборони США) / Наталія Миколаївна Максимчук // Мова і

культура. Наукове видання. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 15. – Том І. (155). – С. 236-239.

13. *Мальковская И. А.* Знак коммуникации. Дискурсивные матрицы / Ирина Александровна Мальковская. – [2-е изд., испр.]. – М. : КомКнига, 2005. – 240 с.

14. *Михалёва О. Л.* Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия / Ольга Леонидовна Михалёва. – Иркутск : Изд-во ИГУ, 2005. – 319 с.

15. *Ожидрянова В. Г.* Англомовний дискурс міжнародних прес-конференцій: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Владлена Геннадіївна Ожидрянова ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2008. – 200 с.

16. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Георгий Георгиевич Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2001. – 656 с.

17. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2008. – 712 с.

18. *Солощук Л.В.* Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі: Автореф. дис. … докт. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Людмила Василівна Солощук. – К., 2009. – 37 с.

19. *Шейгал Е. И.* Политический дискурс в России / Елена Иосифовна Шейгал. – М. : Диалог-МГУ, 1999. –245 с.

20. *Bayley P.* Live Oratory in the Television Age: The Language of Formal Speeches / P. Bayley // G. Ragazzini, D.R.B.P. Miller eds. Campaign language: Language, image, myth in the U.S. presidential elections 1984. – Bologna: Cooperativa Libraria Universitaria Editrice Bologna, 1985. P.77 174.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Максимчук Н.М., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ДИСКУРС АНГЛОЯЗЫЧНОГО БРИФИНГА В ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

В статье рассматриваются существующие подходы к изучению разных типов дискурса, а именно дискурса англоязычного брифинга, который исследуется как самостоятельный тип дискурса. Раскрывается специфическая природа дискурса англоязычного брифинга, который интегрирует признаки политического, военного, масс-медийного дискурсов и дискурса в сфере паблик рилейшнз.

Ключевые слова: *брифинг, военный дискурс, дискурс в сфере паблик рилейшнз, коммуникативная деятельность, масс-медийный дискурс.*

Maksymchuk N.M., postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

DISCOURSE OF THE ENGLISH BRIEFING IN THE LINGVOPRAGMATIC ASPECT

The article deals with various approaches to the issue of discourse analysis and in particular defining the status of discourse of briefings held at the Ministry of Defense of the United States of America. This type of discourse has its distinctive origin and integrates features of political, military, mass-media and PR discourse.

Key words: *briefing, military discourse, PR discourse, mass-media discourse.*

УДК 81’42

Маленький Б.І., магістр,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
студент-магістр Лейпцизького університету

МОВНА АДАПТАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛІЦИЗМІВ У НІМЕЦЬКИХ ФІНАНСОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто процес інтеграції англіцизмів до німецької фахової мови економіки. Здійсненно спробу визначення основних рівнів фахової комунікації в межах німецького фахового дискурсу у сфері економіки та фінансів. Проаналізовано основні макро- та мікроструктурні характеристики фахового тексту як особливого лексико-стилістичного мовного феномену. Спираючись на корпус тестів, який було побудовано на основі моделі вертикальної градації економічної мови за Й. Болтеном, був здійснений аналіз адаптації англіцизмів та особливостей їх функціонування на різних рівнях фахової комунікації в межах економічно-фінансового дискурсу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Уже починаючи з першої половини XX ст. англіцизми стають широко відомими носіям німецької мови. Але масове запозичення лексичного матеріалу англо-американського походження відбулося

вже у другій половині XX ст. разом з піднесенням англійської мови до статусу світової, швидким розвитком комунікаційних та комп'ютерних технологій, які ґрунтувались на англійській мові, та посиленням міжнародного економічного спілкування. Усі ці фактори посприяли тому, щоб англіцизми зі сфери економіки інтегрувались до багатьох європейських та нєвропейських мов і в свідомість їх носіїв.

Запозичення як процес властивий кожній мові є невід'ємним джерелом поповнення лексичного складу німецької мови. Ми є свідками проникнення англіцизмів до системи загальновживаної мови, інтеграції термінологічних елементів англо-американського походження до різних рівнів фахових мов. Німецька фахова мова економіки – не виняток, тому присутність англіцизмів помітна тут на всіх рівнях професійної комунікації. Тому питання мовної інтеграції англіцизмів, а також їх функціонально-стилістичного та прагматичного потенціалу у фахових текстах цієї сфери знань є надзвичайно актуальним. Це підтверджується також наявністю низки наукових досліджень, які зосереджуються на питаннях мовної інтеграції англіцизмів до терміносистем різних фахових мов, а також їх функціональності у відповідних фахових текстах. До проблеми аналізу англіцизмів у фаховій економічній мові звертались Г. Фінк, Б. Карстенсен, Б. Царнос. Серед вітчизняних авторів варто згадати прізвища С.Ф. Соколовської, О.С. Рибко, Н.М. Дюканової та О.В. Ковтун. Актуальність цього дослідження також зумовлена необхідністю всебічного аналізу процесів мовної адаптації та висвітлення функціональності англіцизмів не просто в системі конкретної фахової мови, а саме на різних рівнях професійного спілкування в її межах.

Метою даної статті є аналіз процесів інтеграції англіцизмів до системи німецької економічної мови, визначення основних мовних засобів їх адаптації та висвітлення їх функціонально-стилістичного та прагматичного потенціалу в межах економічних та фінансових фахових текстів.

Матеріалом дослідження стали наукові статті та монографії з електронного архіву економічних публікацій "Econstor", друковані та електронні варіанти глосаріїв, науково-популярні та публіцистичні тексти різного рівня фаховості з он-лайн ресурсів та порталів періодичних видань "Handelsblatt", "Wirtschaftswoche", "Financial Times Deutschland", фінансово-економічна звітна документація німецьких компаній, брошури,

каталоги та інша рекламна продукція фінансово-економічного тематичного спрямування.

Однією з перших праць, у якій розглядався процес проникнення англіцизмів у німецьку мову, була опублікована Г. Циндлером у 1959 році. Його дисертація "Англіцизми в німецькій пресі після 1945 року" детально досліджує процес інтеграції англіцизмів на матеріалі публіцистичних текстів. Завдяки складеним автором спискам слів англійського походження, що закріпилися в німецькій лексиці, робиться детальний аналіз впливу англійської мови на німецьку мову преси [Kovtun 2000, 38]. Другою важливою працею в галузі дослідження англіцизмів у німецькій мові була робота Г. Карстенсена "Англійський вплив у німецькій мові після 1945 року", яка була опублікована через 6 років після дисертації Г. Циндлера і до цього часу вважається однією з найґрунтовніших праць у цій сфері [Kovtun 2000, 42].

Однією з найвагоміших наукових праць останніх років, яка цілеспрямовано зосереджується на питаннях аналізу англіцизмів у німецькій фаховій економічній мові може вважатися монографія О. Ковтун: "Економічні англіцизми: проблеми інтеграції некорінних лексичних одиниць до системи німецької мови" (2000). Зосереджуючись на публіцистичних текстах, як основному матеріалі дослідження, автор подає розгорнутий системний аналіз процесів запозичення англіцизмів до німецької еконономічної мови, окреслює основні причини та джерела проникнення англійських економічних термінів, а також робить детальний аналіз різноманітних засобів їх адаптації до системи німецької мови. Варто зазначити, що в цьому переліку були подані лише найважливіші дослідження англіцизмів у німецькій мові.

Чітке визначення поняття "фахова мова" є одним з основних питань, яке необхідно вирішити на початковому етапі нашого дослідження. Досить поширеним у науковій літературі є дефініція, запропонована німецьким лінгвістом Л. Гоффманном, який визначає фахову мову як "сукупність усіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між фахівцями певної галузі" [Hoffmann 1995, 33]. Ще однією важливою особливістю фахової мови можна було б назвати її міждисциплінарність. Р. Бюльман доводить це твердження тим, що більшість наукових дисциплін у цілому характеризуються доволі сильним міждисциплінарним

підходом. Йдеться про те, що одні фахові дисципліни запозичують, інтегрують та адаптують методику, теорії, методи та результати дослідження з інших дисциплін. Це в свою чергу призводить до змішування термінології, комбінованих структур мислення та стилів передачі тієї чи іншої інформації. [Kovtun 2000, 55].

Усі наведені вище спроби визначення терміну "фахова мова" зводяться до того, що основною функцією фахової мови як субваріанту літературної або загальновживаної мови, є забезпечення взаєморозуміння, інформаційного та когнітивного обміну знаннями у визначеній професійній сфері чи дискурсі. Функціонування фахової мови забезпечує чітка термінологічна система, до якої можуть входити вузькогалузеві лексеми, міжгалузеві наукові терміни, інтернаціоналізми, професіоналізми, запозичення, номенклатурні назви і загальновживані слова, що за межами цієї фахової сфери є маловживаними чи вживаються з іншим значенням. Також варто зазначити, що саме насиченість того чи іншого тексту фаховою термінологією визначає його рівень абстрактності, а разом з цим і функціональність на кожному з рівнів професійної комунікації.

Дати чітке визначення поняття "економічна мова" так само важко, як і терміна "фахова мова". Насамперед ЦЕ пояснюється, тим, що фахова економічна мова містить різноманітні сфери та галузі суспільного життя й науки. Поряд з економічною наукою до неї відносять такі сфери, як фондова біржа, валютна політика, фінансова система, маркетинг, торгівля тощо. Існує також чимало варіантів тлумачень терміна "економічна мова". К. Онакер пропонує визначити межі мови економіки так: "Фахова економічна мова охоплює поняття, зміст та проблематику предмета економіки та мовних засобів з допомогою яких вона реалізується. Вона є сукупністю окремих фахових мов, які використовуються в процесах комунікації, пов'язаних з економічною тематикою. Ці мови є суб-варіантами літературної мови й охоплюють всю сукупність мовних засобів, які використовуються у фахово обмеженій сфері економічної комунікації, і які забезпечують взаєморозуміння між фахівцями у процесі професійної комунікації" [Onacker 1992, 22].

Звертаючись до питання внутрішньої градації фахової економічної мови та комунікації у сфері економіки, у наукових працях ми також знаходимо різноманітні підходи до його

вирішення. Згідно з моделлю, запропонованою Р. Бульман (1987) у межах фахової мови економіки ми можемо виділити 3 основні рівні: теоретично-науковий, практично-діловий, науково-популярний [Kovtun 2000, 55]. З огляду на цю класифікацію можна помітити, що вчений спирається на вертикальну модель градації фахових мов Л. Гоффманна, згадану у праці "Фахові мови як засіб комунікації" (1976), у якій запропоновано ієрархічну диференціацію спеціальних мов, залежно від фаховості текстів і рівня мовної абстрактності. Поряд з однорівневою моделлю градації фахових мов у науковому дискурсі досить розповсюдженою моделлю є також дворівнева, тобто вертикальна та горизонтальна класифікації. На основі горизонтальної градації виділяють спеціальні мови, тобто фахові, які обслуговують ту чи іншу сферу людської комунікації.

Вертикальна ж класифікація може бути здійснена на основі таких критеріїв:

1. сфера функціонування фахової мови;
2. комунікативна дистанція;
3. рівень мовної абстракції;

В. Ганнс пропонує трьохрівневу модель, в основі якої – поняття "комунікативної дистанції". Ця модель має чітко виражений прагматичний характер, оскільки зосереджує увагу на комунікантах, що беруть участь в тій чи іншій професійній комунікативній ситуації. Детальну схему моделі В. Ганнса наведенно в таб. 2. [Kovtun 2000, 54].

Таблиця.2

Трьохрівнева модель комунікативних рівнів у межах економічного дискурсу за В. Ганнсом

Комунікативна дистанція		
тісна пряме неопосередковане проф. спілкування на робочому місті	**Середня** внутрішньофахова комунікація на виробництві	**віддалена** зовнішньофахова анонімна комунікація
Мовні дії		

Інструктивні напр., інструкції,	**Інформативні** напр., звіт, доповідь ітд.		**організаторські** напр., розпорядження, постанови,
Адресати			
Сфера користування	Посередництво	Технологія	Наука

Орієнтуючись на модель Л. Гоффманна, Й. Болтен пропонує власну модель вертикальної градації фахової економічної мови:

1) теоретична мова;
2) професійна мова;
3) професійно орієнтована розмовна мова;

Для кожного із запропонованих рівнів Болтен також виділяє типи текстів і комунікативних партнерів [Bolten 1991, 98].

Наступним завданням після визначення основної моделі внутрішньої градації німецької фахової мови економіки є чітка дефініція поняття "фаховий текст", а також виокреслення його лексико-синтаксичних і макроструктурних особливостей. У комунікативній лінгвістиці та лінгвістиці тексту саме фахові тексти, а не фахова лексика чи термінологія є основним елементом професійної комунікації. Фахові тексти необхідно розглядати як поєднання зовнішньо- та внутрішньотекстових характеристик і факторів, тобто комбінацією властивостей самого тексту та факторів, які впливають на перебіг фахової комунікації. Цитуючи К. Бауманна, можна зазначити, що "фахові тексти є реалізацією актуальних надбань конкретних галузей знань та процесів фахової комунікації". Крім того, для К. Бауманна фаховий текст – "це відповідно структуроване та логічно завершене комплексне мовне висловлювання, що відображає специфічно-професійний зміст, використовує ситуативно адекватні мовні засоби й може бути доповнене візуальними засобами, символами, формулами чи іншими графічними елементами" [Baumann 1992, 99]. Досить часто фахові чи спеціальні тексти розглядаються як інструмент та продукт людської діяльності у чітко визначеній сфері. Цю тезу доводить дефініція запропонована Л. Гоффманном: "Фаховий текст – це продукт чи результат мовно-комунікативної діяльності, що утворюється в контексті спеціалізованої суспільно-виробничої діяльності. Він утворює своєрідне структурно-функціональне ціле

й складається з низки прагматично, семантично та синтаксично когерентних речень (текстем)" [Hoffmann 1988, 122].

Наступною категорією, яку варто розглядати в рамках теорії аналізу текстів, є мовний рівень фаховості текстів. Г. Кальверкемпер пропонує нам шкалу градації текстів за рівнем їх фаховості, починаючи від текстів з найвищим рівнем насиченості елементами фахової мови, які є надзвичайно важкими для сприйняття пересічним мовцем, і закінчуючи досить простими, загальнозрозумілими текстами, котрі не відзначаються наявністю особливих структурно-мовних ознак фахової мови [Stoltze 2009, 44]. Текстовий корпус, що є основою нашого дослідження, побудований за ієрархічним принципом. Спочатку були проаналізовані тексти, що згідно з моделлю Й. Болтена, можуть бути віднесені до рівня "теоретичної мови" і характеризуються найвищим рівнем фаховості, яка проявляється у високому рівні мовної абстракції та насиченістю лексичними та структурними елементами фахової мови економіки. До аналізу були залучені тексти 2-го та 3-го рівнів, тобто "професійної мови" та "професійно орієнтованої розмовної мови", які відзначаються меншим вмістом фахових мовних елементів.

Звертаючись до питання мовних засобів адаптації англіцизмів, можна виділити такі основні групи:

- морфологічні;
- словотвірні;
- семантичні;
- маркування англіцизмів пунктуаційними чи графічними засобами;

Варто виділити низку універсальних засобів адаптації, які певною мірою притаманні текстам усіх типів. Один з таких універсальних засобів – це написання англіцизмів-іменників з великої літери. Таким чином, запозиченні лексичні елементи пристосовуються до орфографічних норм німецької мови і сприймаються німецькомовними реципієнтами більш природньо.

Deshalb suchen die Geldinstitute neue, billige Wege zum Publikum. Das ***Telefonbanking*** *gehort dazu...*

- ***Caps*** *und* ***Collars****,* ***Swaps*** *und* ***Swaptions****,* ***Floors*** *und* ***Futures*** *heißen die neuen Spekulationsgeschäfte.*

Проаналізувавши тексти фінансово-економічного спрямування, які за моделлю Й. Болтена були зараховані до рівня теоретичної

мови, можна зробити висновок, що серед мовних засобів адаптації англіцизмів переважають морфологічні. Поряд з універсальними засобами адаптації, які були розглянуті вище, англіцизми у більшості випадків є складними іменниками та іменниковими конструкціям, до яких також входять німецькомовні елементи. Лише незначний відсоток проаналізованих англіцизмів вживається у незмінній первинній формі, у якій вони функціонують у межах системи англійської мови:

- *" So machten im ersten Halbjahr 2007* ***Secondary Buyouts*** *mehr als 60 Prozent des Wertes aller Buyouts aus".*

Серед англіцизмів, що функціонують у текстах цього фахового рівня, здебільшого виступають іменники, зокрема, складні іменники чи елементи "змішаних композитів" (Mischkomposita), тобто складних іменників, що утворюються поєднанням німецьких та англійських лексичних елементів. Серед проаналізованих прикладів вживання подібних композитів переважна більшість є поєднанням німецького елемента у ролі основного слова та англіцизму у ролі означального. Так, у праці "10 Jahre deutsche Buyouts" К. Шаласта та І. Штралковскі більше 80% всіх використаних англіцизмів виступають саме у зазначеній вище формі:

- "*Mitte der Neunziger folgte ein unerwarteter Boom des* ***Private Equity Geschäfts*** *in Verbindung mit der New Economy ".*

Лише у незначній частині з проаналізованих композитів (близько 10%) англіцизми виступають у функції основного слова:

-Dabei standen vor allem die Organisationsstruktur des CREM im Unternehmen, -Outsourcingpraxis, ***Immobiliencontrolling, Immobilienperformance*** *sowie Steuerungssysteme im Blickfeld der Autoren".*

Для текстів 2-го рівня основними засобами адаптації англіцизмів є також морфологічні. Але окрім засобів, характерних для текстів 1-го рівня, спостерігаєио дещо ширший спектр словотвірних адаптаційних засобів, що не обмежується утворенням змішаних композитів шляхом основоскладання двох незалежних морфем:

-" *Solarworld will ihre Datenbank* ***marketingfähig*** *machen*".

Також у текстах цього рівня простежується використання низки графічних засобів для маркування та експлікації англіцизмів:

-"Die Strategie ***Number ONE*** *leistet einen wichtigen Beitrag zum Erfolg der BMW Group".*

-"Neben der intelligenten Ressourcennutzung setzt die BMW Group mit ***Connected Drive*** *einen zweiten wichtigen Entwicklungsschwerpunkt".*

Нарешті, у текстах професійно-орієнтованої розмовної мови ми є свідками поєднання всіх основних адаптаційних засобів. Поряд з морфологічними та словотвірними засобами, характерними також для текстів двох попередніх рівнів, тут спостерігається залучення семантичних, графічних та орфографічних засобів адаптації, які спрямовані на полегшення сприйняття та інтерпретації іншомовних елементів фахової лексики реципієнтами.

Завдяки здійсненому аналізу функціонального потенціалу англіцизмів у текстах усіх трьох рівнів були виявлені певні закономірності. Так, у текстах усіх рівнів англіцизми можуть виконувати одну зі своїх основних функцій, а саме: мовної економії, створення фахового, соціального, національного чи іншомовного колориту. Проте важливим є той факт, що залежно від рівня фахової комунікації та типу тексту одна або кілька з перелічених функцій будуть виступати у ролі домінуючої, що зумовлено конвенційними принципами продукування спеціальних текстів на кожному з проаналізованих рівнів фахової комунікації, а також лінгвістичними та екстралінгвістичними особливостями цих текстів. У текстах теоретичного мовного рівня вживання англіцизмів, насамперед, спрямоване на мовнуї економію та створення відповідного фахового колориту, що заповнює визначений фаховий комунікативний простір. З прагматичної точки зору вживання англіцизмів у цій функції також може бути зумовлене бажанням адресанта звернути увагу на свій високий фаховий рівень, долучитися у такий спосіб до релевантної тематики, що розглядається у межах фахового економічного дискурсу й переконати реципієнта у достовірності змісту, що передається.

Для текстів професійного мовного рівня домінуючими функціями англіцизмів також є функції мовної економії та створення соціального й фахового колориту. Незначна частка вжитих англіцизмів (близько 15 %) спрямована на створення іншомовного колориту. Зазначена функція тісно пов’язана з прагматичними спробами відсторонення від певного явища, предмета чи денотативного змісту повідомлення, що передається. Останньою важливою функцією англіцизмів у текстах 2-го рівня є сигнальна, яку також можна розглядати у руслі прагматичного

функціонального поля, оскільки вона концентрує увагу реципієнтів тексту на конкретному змісті повідомлення.

Функціональний потенціал англіцизмів у текстах 3-го рівня, насамперед, проявляється у бажанні досягнути варіативності, виразності та образності мовного викладу. Завдяки своїм структурно-семантичним властивостям, стислості, образності, а також наявності синонімічних рядів англіцизми у цьому контексті є надзвичайно продуктивними. Крім того, ефективним засобом створення образності висловлювання є економічні метафори, які часто утворюються за допомогою англіцизмів і переважно є композитами. Щодо прагматичних аспектів функціонування англіцизмів у текстах останнього рівня, варто виділити сигнальну та персуативну функції, які спрямовані на актуалізацію уваги реципієнтів тексту, а також на те, щоб зацікавити та переконати потенційного клієнта чи партнера у якості товарів чи послуг, що надаються.

Висновки. У поданій статті було здійснено спробу аналізу процесів та засобів адаптації англіцизмів, а також їх стилістичного та прагматичного потенціалу в межах фахових фінансово-економічних текстів різних типів та різного рівня фаховості. У роботі розглянуто також підходи до визначення об'єкту фахової мови економіки та її внутрішніх рівнів, на яких відбувається професійна комунікація. Крім того, було визначено поняття "фаховий текст" та його лексичні, синтаксичні й інші макро- й мікроструктурні мовні особливості. На основі моделі вертикальної градації фахової мови економіки І. Болтена, який виділяє 3 основні її субрівні (теоретична мова, професійна мова, професійно орієнтована розмовна мова) було укладено корпус текстів, які є характерними для кожного з перелічених рівнів фахової мови економіки.

Спираючись на аналіз текстів корпусу можна виділити низку універсальних засобів мовної адаптації, які є характерними для всіх типів текстів та рівнів фахової комунікації: морфологічні, словотвірні, семантичні та маркування англіцизмів пунктуаційними чи графічними засобами. Кожен із зазначених засобів адаптації більшою чи меншою мірою присутній у текстах всіх трьох рівнів фахової комунікації. Один з них часто домінує на певному чи кількох рівнях. Для теоретичного мовного рівня основними мовними засобами адаптації є морфологічні. Для текстів професійної мови характерний дещо ширший спектр мовних інтеграційних засобів. Поряд з морфологічними та

семантичними засобами адаптації можна виділити словотвірні, експлікацію значення англіцизму різними семантичними засобами, а також відповідне графічне маркування англіцизмів. У межах текстів 3-го рівня ми можемо спостерігати поєднання всіх основних адаптаційних засобів. Поряд з морфологічними та словотвірними засобами використовуються семантичні, графічні й орфографічні засоби адаптації, спрямовані на полегшення сприйняття та інтерпретації зазначених іншомовних елементів фахової лексики реципієнтами.

Що ж до функціональності англіцизмів на кожному із зазначених рівнів професійної комунікації, то можна стверджувати, що у текстах теоретичного мовного рівня вживання англіцизмів спрямоване на досягнення мовної економії та створення відповідного фахового колориту. Для текстів професійного мовного рівня домінуючими функціями англіцизмів є функція мовної економії та створення соціального та фахового колориту. Функціональний потенціал англіцизмів у текстах 3-го рівня проявляється у бажанні досягнути варіативності, виразності та образності мовного викладу. У прагматичному функціональному полі англіцизми на цьому рівні фахової комунікації переважно виконують сигнальну та персуативну функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кияк Т. Р.* Лингвистические аспекты терминоведения . – К. : УМКВО, 1989. – 89-103 с. // 2. *Baumann, Klaus Dieter* (1992): Integrative Fachtextlinguistik.- Tübingen: Gunter Narr Verlag.-S. 28-65. // 3. *Bolten, J.* (1991): Begriffliche Entwirrung: Ziel- Sprache Deutsch.- Berlin.- S. 98–105. // 3. *Hoffmann, L.* (1995): Ein textlinguistischer Ansatz in der Fachsprachenforschung. In: Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. -Berlin, New York.-S. 29-44. //

4. *Hoffmann L. (*1998): Fachsprache und Gemeinsprache. In: Hoffmann, L. / Kalverkämper, H. Wiegand, H. (Hgg.): Fachsprachen Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. 1. Teilbd. Berlin / New York.- S. 157-168. // 5. *Kovtun. O.* (2000): Wirtschaftsanglizismen: zur Integration nicht-indigener Ausdrücke in die deutsche Sprache. Münster: Waxmann.- 128 S. // 6.*Ohnacker, K.* (1992): Die Syntax der Fachsprache Wirtschaft. In: Zielsprache Deutsch. – München.-S. 221-230. // 7. *Stolze. R.* (2009): Fachübersetzen: Ein Lehrbuch für Theorie und Praxis.- Frank & Timme GmbH.-416 S.// 8.Schalast *Chr., Stralkowski,* I. (2008): 10 Jahre deutsche Buyouts.- Frankfurt an Main.-80 S.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Маленький Б.І., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко
студент-магистр Лейпцигского университета

ЯЗЫКОВАЯ АДАПТАЦИЯ И ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ АНГЛИЦИЗМОВ В НЕМЕЦКИХ ФИНАНСОВЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

В статье рассмотрен процесс интеграции англицизмов в профессиональный экономический немецкий язык. Определены базовые уровни профессиональной коммуникации в пределах немецкого дискурса в сфере экономики и финансов. Проанализированы основные макро- и микроструктурные характеристики профессионального текста как особого лексико-стилистического феномена. На основе корпуса тестов, который был сооставлен согласно модели вертикальной градации профессионального немецкого экономического языка И. Болтена, был осуществлен анализ языковой адаптации англицизмов и особенностей их функционирования на разных уровнях профессиональной коммуникации в немецком экономическо-финансовом дискурсе.

Ключевые слова*: профессиональный язык, немецкий экономический язык и дискурс, профессиональный текст, заимствования, англицизм, языковая адаптация, уровни профессиональной коммуникации, функционально-стилистический и прагматический потенциал англицизмов.*

Malenkyi B.I., Master Student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv
University of Leipzig

Language adaptation and functional pragmatic potential of anglicisms in the German financial and economic texts

This article is focused on the process of integration of anglicisms to the German business language. The article defines the basic levels of professional communication within the German discourses in the field of economics and finances. Aditionally, it analyzes the main macro- and microstructural features and of a professional text as a specific lexical and stylistic phenomenon. On the basis of a text corpus, which was compiled

according to the I. Bolten's model of vertical gradation of a business German, the research interest was aimed at the analysing the proces of the linguistic adaptation of anglicisms and their functions at the different levels of professional communication within the German economic and financial discourses.

***Keywords**: language for specific purpuses (LSP), German economic language und discurse, professional text, linguistic adoptions and their adaptation, levels of professional communication, functional, stylistic and pragmatic potential of anglicisms.*

УДК 811.14'02

Малявська Ю.П., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ГЕТЕРИ У ДІАЛОГАХ ЛУКІАНА (НА МАТЕРІАЛІ "ДІАЛОГІВ ГЕТЕР")

У статті розглядаються мовно-стилістичні засоби формування образу гетери на матеріалі "Діалогів гетер" Лукіана. Визначено характерні мовні та поетичні засоби (тропи та фігури), якими послуговується автор для створення образів своїх героїнь.

***Ключові слова:** мовно-стилістичні засоби, конотація, суб'єктивна авторська модальність, образ, епітет, порівняння.*

Гетери посідали важливе місце у приватному та суспільному житті грецького полісу. Від мешканок будинків розпусти їх відрізняли особлива пошана та повага, яку вони мали через освіченість, а подекуди інтелектуальність. У грецькій античності на продажну любов дивилися без забобонів. У житті майже кожної визначної особистості, що залишила помітний слід в історії еллінів, простежується вплив якої-небудь знаменитої гетери. Це засвідчено, зокрема, у творах античної літератури.

Грецька літературна традиція містить чимало художніх творів, присвячених гетерам. Окрім Лукіанових "Діалогів гетер" відомим є також твір Махона Сикіонського, який більшу частину життя провів в Александрії і був наставником Аристофана Візантійського. Гетера була важливим персонажем і в римській

літературній традиції (зокрема, згадаймо комедії Плавта, у яких образу гетери було відведене особливе місце).

Слід зазначити, що термін ἡ ἑταίρα *гетера* поступово став константним для грецької етнічної картини світу, про що свідчить також наявність дериватів: ἡ ἑταιρία = ἡ ἑταιρίς = ἡ ἑταίρα *подруга, товаришка, коханка, гетера*; ἑταιρεύομαι = ἑταιρέω *займатися розпустою*; ἡ ἑταίρησις *розпуста*; ἑταιρικῶς *по образу гетер, розпусно*; ἡ ἑταιρίστρια *розпусна жінка*.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю з'ясувати механізми творення образу гетери за допомогою мовних засобів, тропів та фігур, що виступають оціночними судженнями щодо героїнь діалогів, а також розглянути структурні особливості і стилістичну роль цих засобів.

Мета дослідження – виявити мовні та стилістичні засоби (тобто, тропи та фігури), які використовувалися для формування образу гетери, на матеріалі "Діалогів гетер" Лукіана.

Предметом дослідження є мовні (лексичні, фразеологічні одиниці) та стилістичні засоби (тропи та фігури) творення образу гетери у "Діалогах гетер" Лукіана. **Об'єкт** дослідження – особливості використання цих засобів автором.

Термін "образ" має кілька тлумачень. Так, у філософії він розглядається як "…результат відображення об'єкта у свідомості людини" (зокрема, у працях таких науковців, як Л. Ільїчев, П. Федосєєв, С. Ковальов, В. Панов). В літературознавстві "образ" – це загальне уявлення письменника та читача про героя чи події. Образне уявлення про світ, героя або факт, суміщене бачення двох світів, асоціація, зіставлення двох подібних реалій – все це психологічний аспект бачення проблеми. Здатність мовних засобів створювати і нести в собі образ – це мовний аспект проблеми.

Дослідженням особливостей використання тропів та фігур у художній літературі, зокрема у процесі формуванні художнього образу, присвячені праці Ю. Булаховської, А. Веселовського, О. Потебні, Є. Гончарової, А. Домашнєвої, С. Нікітіної, І. Шишкіної.

Одним із важливих аспектів зображення персонажа є його портретна характеристика. У сучасній лінгвістиці при дослідженні художнього тексту аналіз лінгвістичних засобів портретної характеристики ставав предметом дослідження таких мовознавців, як Є. Горшенєва, Л. Голоюх, Ю. Карпенко, О. Потебня. Портрет літературного персонажа, за твердженням І. Гальперіна, реалізує

два завдання одночасно: здійснює функцію представлення персонажа і відображає авторське ставлення до нього, в іншій термінології – авторську модальність [Гальперин, 2007].

Найпоширенішим прийомом реалізації суб'єктивної модальності у характеристиках Лукіанових гетер є епітет – сильний і прямий шлях демонстрації авторського ставлення до зображуваних подій та героїв, рідше – порівняння, метафори, які передають не лише особисте ставлення до створеного образу, а і його оцінку. Позитивна оцінка героїв, яким симпатизує автор, проявляється у використанні автором у портретній характеристиці таких епітетів: ἀραιός [Luc. D. Meretr. 1.2] *тонкий, ніжний, слабий, вузький*; ἐπίσημος [Luc. D. Meretr. 1.2] *знаковий, чудовий*; εὐμήκης [Luc. D. Meretr. 1.2] *великий, довгий, значної довжини*. Образи негативних (з позиції Лукіана) героїв отримують низку епітетів із негативною конотацією: λεπτός [Luc. D. Meretr. 1.2] *облущений, облуплений, тонкий, худий, вузький*; πελιός [Luc. D. Meretr. 1.2] *темно-синій, почервонівший*; Γοργόνα παμπόνηρος [Luc. D. Meretr. 1.1] *зла Горгона*; ῥὶς μακρά [Luc. D. Meretr. 1.2] *великий ніс*. Показово, що переважають у Лукіана епітети з пейоративною конотацією.

Особливу роль в організації діалогового матеріалу відіграє мова Лукіана – проста і виразна, проте зовсім не бідна, сповнена засобів поетичної виразності. Про це свідчать не лише майстерно підібрані автором влучні засоби поетичної виразності щодо характеристики гетер, а й звороти, що виступають оціночними судженнями гетер іншими героями: μέμηνας, ὦ Μύρτιον, ἢ κραιπαλᾷς; [Luc. D. Meretr. 2.3] *А чи ти глузд втратила, а чи п'яна, Міртіє?*; ἔτι σου ληρούσης, ὦ Μύρτιον, ἀκούσομαι [Luc. D. Meretr. 2.2] *Скільки я маю слухати твої дурниці, Міртіє*.

Важливу роль у формуванні образу гетери відіграють також імена Лукіанових героїнь. Відтак, особливості характеру чи риси зовнішності гетери яскраво розкриваються автором шляхом використання антономазії у повному обсязі. Серед імен гетер зустрічаються, зокрема, Γλυκέρα *Солодка*; Μύρτιον *Миртова ягідка* (від τὸ μύρτον *плід мирти, миртова ягода*); Πάμφιλος *Різна* (від πάμφιλος *різнорідний, змішаний*); Μέλιττα *Бджілка* (від ἡ μέλιττα / μέλισσα *бджола*); Βάκχις *Вакханка* (від ἡ βάκχις

/ βάκχη *вакханка*); Λέαινα – *Левиця* (форма жіночого роду від ὁ λέων *лев*); Κρωβύλη *Султана* (від ὁ κρωβύλος *султан*; *гребінь на шоломі*); Ἀμπελίς *Виноградна лоза* (від ἡ ἄμπελος *виноградна лоза*); Χρυσίς *Золота* (від χρυσοῦς *золотий*); Παννυχίς *Святкова* (від ἡ παννυχίς *всеношна молитва, святкування*); Χελιδόνιον *Ластівочка* (від ἡ χελιδών *ластівка*); Τρύφαινα *Розкішна* (від τρυφάω *жити у розкошах, розкошувати*).

Менш частотним є вживання фразеологізмів: σκιαμαχοῦσα ἐξεῦρες [Luc. D. Meretr. 2.2] *влаштовуєш змагання з тінню* (про тих, хто марно щось робить); ἡ ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσις [Luc. D. Meretr. 10.4] *скіфська мова* (незрозуміле висловлювання); оксиморон: γυναῖκας ἀρρενωπούς [Luc. D. Meretr. 5.2] *мужеподібні жінки*; перифраз: φενάκη βαθεῖα [Luc. D. Meretr. 1.2] *пишна обманка* (тобто перука); ἑταίρᾳ συνεῖναι [Luc. D. Meretr. 10.3] *відвідувати гетеру* (тобто, займатися розпустою); порівняння: ὅλη δὲ ἀπὸ τοῦ αὐχένος ἐς τὰ γόνατα παρδάλει ἔοικεν [Luc. D. Meretr. 11.3] *вся ж вона від колін до шиї нагадує леопарда*.

Спираючись на класифікацію, розроблену Г. Стариковою, лексику, яка використовується на позначення візуального образу гетери у творі Лукіана, можна розподілити на такі лексико-тематичні розряди:

1. Соматична лексика: лексичні одиниці, які позначають тіло людини та його частини (голова, обличчя, очі, ніс, руки тощо), напр. τὰ σκέλη [Luc. D. Meretr. 3.2] *ноги*; τὰ τρίχα [Luc. D. Meretr. 1.2] *волосся*; τὰ χείλη [Luc. D. Meretr. 1.2] *губи*.

2. Вестиальна лексика: лексичні одиниці, які називають одяг, взуття, напр. τὰ ἔρια ἐπὶ τὴν γαστέρα [Luc. D. Meretr. 2.3] *хутро на живіт*.

3. Кінетична лексика: лексичні одиниці, які позначають міміку, жести, напр. ἐπαληθεύειν τὸ σκῶμμα [Luc. D. Meretr. 2.2] *кидати насмішку*.

У результаті аналізу використання мовно-стилістичних засобів формування образу гетери у "Діалогах" Лукіана Самосатського виявлено, що:

- найбільшу групу становлять поетичні засоби на позначення зовнішності: ὅλη δὲ ἀπὸ τοῦ αὐχένος ἐς τὰ γόνατα

παρδάλει ἔοικεν [Luc. D. Meretr. 11.3] *вся ж вона від колін до шиї нагадує леопарда*; λεπτὰ ἔχουσα τὰ σκέλη [Luc. D. Meretr. 3.2] *яка має худі ноги*; τὰ χείλη δὲ πελιδνά [Luc. D. Meretr. 3.2] *посинілі губи*; τὸν εὐπάρυφον λέγω [Luc. D. Meretr. 1.1] *я кажу про чудово одягненого чоловіка*, де εὐπάρυφος *пишно одягнений*; εἰ πάνυ γλαυκοῦς ἔχει αὐτοὺς μηδὲ ὅτι διάστροφοί εἰσι καὶ ἐς ἀλλήλους ὁρῶσι [Luc. D. Meretr. 2.1] *якщо вона має занадто світлі й косі очі, що дивляться одне на одного*; γυναῖκας ἀρρενωπούς [Luc. D. Meretr. 5.2] *мужеподібні жінки* ("з чоловічими ногами") – авторський неологізм; ἡ γυνὴ δὲ δεινῶς ἀνδρική ἐστιν [Luc. D. Meretr. 5.2] *жінка ця має багато чоловічого*. Це є свідченням того, що для гетер найважливішим був зовнішній вигляд, а не морально-етичні якості.

- поетичні тропи на позначення морально-етичних якостей також є досить частотними: φιλοτιμότερον μέν, ὦ θύγατερ [Luc. D. Meretr. 3.3] *ти занадто себелюбна, дочко*; Γοργόνα ἡ παμπόνηρος [Luc. D. Meretr. 1.1] *зла Горгона*.
- найменша кількість засобів поетичної виразності вживається на позначення характеристик, що вказують на роль героїнь у суспільстві, їх стосунки та ставлення одна до одної: Μέγιλλαν τὴν πλουσίαν [Luc. D. Meretr. 5.1] *заможну Мегілу*; μισουμένη γυνὴ [Luc. D. Meretr. 4.1] *ненависна жінка*; ἑταιρίστρια [Luc. D. Meretr. 5.2] *розпусна жінка*; ὦ φιλτάτη [Luc. D. Meretr. 1.1] *люба*; τοῦτο γοῦν καὶ μόνον ἐπριάμην τοῦ σοῦ ἔρωτος, ὅτι μου τηλικαύτην πεποίηκας τὴν γαστέρα καὶ μετὰ μικρὸν παιδοτροφεῖν δεήσει, πρᾶγμα ἑταίρᾳ βαρύτατον [Luc. D. Meretr. 2.1] *лише те я отримала від твого кохання, що ти зробив мені такий великий живіт, і вже скоро мені доведеться виховувати дитину, а це найважча справа для гетери*.

Отже, основними мовно-стилістичними засобами формування образу гетери у "Діалогах гетер" Лукіана є епітети, фразеологічні одиниці, розгорнуті порівняння, звороти. Варто зазначити, що переважна більшість Лукіанових характеристик стосується саме зовнішності гетер, що свідчить про домінанту саме цієї риси у формуванні ставлення до гетер та ставлення гетер до інших. Дослідження мови діалогів Лукіана доводить його майстерність,

який створює образи, портретні характеристики не стихійно, а цілеспрямовано, ураховуючи три основних чинники: замисел діалогів, соціальне обличчя героїнь та ставлення автора до образу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Lucian*. Dialogi meretricii [Електронний ресурс]: www.perseus.tufts.edu/hopper/text.

2. *Булаховська Ю.* Слово наукове – слово поетичне / Ю.Булаховська // Мовознавство. – 1983. – №2. – С. 37-39.

3. *Веселовский А.Н.* Историческая поэтика. –М.: Высшая школа, 1989. – 408 с.

4. *Вихованець І.Р.* Модальність / Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004. – 821 с.

5. *Гальперин И.Р.* Текст как объект лингвистического исследования. – М.: КомКнига, 2007, 144 с.

6. *Коротун О.В.* Образ-концепт "внешний человек" в русской языковой картине мира: дис. … канд. филолог. наук: 10.02.01 / Коротун О.В., Омск, 2002. – 193 с.

7. *Крупа М.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 432 с.

8. *Потебня О.О.* Естетика і поетика слова / О.Потебня. – К.: Наукова думка, 1985. –295 с.

9. *Риффатер М.* Критерии стилистического анализа / М. Риффатер // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1980. – Вип. IX. – 148 с.

10. *Горшенева Е.С.* К вопросу о структурно-композиционной классификации словесно-художественного портрета // Вестник Киевского Университета. – Вып. 18. – 1984. – С. 11-13.

11. *Уфимцева А.А.* Роль лексики в познании действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука. – 1988. – 140 с.

12. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Malawska J. stud.,
Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

LINGUISTIC AND STYLISTIC MEANS OF THE HETAERAS' IMAGE REPRESENTATION IN LUCIAN'S DIALOGUES (BASED ON "DIALOGUES OF HETAERAS")

The article analyzes linguistic and stylistic means of the hetaeras' image representation in Lucian's "Dialogues of hetaeras". The distinctive features of the linguistic and poetical means (tropes and figures) of the characters' description used by the author are determined.

Key words: *linguistic and stylistic representation, connotation, author's subjective modality, image, epithet, simile.*

Малявская Ю.П., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА ГЕТЕРЫ В ДИАЛОГАХ ЛУКИАНА (НА МАТЕРИАЛЕ "ДИАЛОГОВ ГЕТЕР")

В статье рассматриваются лингвистические и стилистические средства формирования образа гетеры на материале "Диалогов гетер" Лукиана. Выделены характерные лингвистические и поэтические приемы, которые использует автор при формировании образа героинь.

Ключевые слова: *лингвистические и стилистические средства, коннотация, субъективная авторская модальность, образ, эпитет, сравнение.*

УДК 811.581

Манаєва А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІЄРОГЛІФІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ З КЛЮЧОВОЮ ГРАФЕМОЮ "СЕРЦЕ"

Статтю присвячено дослідженню структурно-семантичних особливостей ієрогліфів, які містять в собі ключову графему "серце". Проаналізовано експериментальну групу із 133 ієрогліфів із вказаним

ключем і запропоновано їх класифікацію за позитивною, негативною та нейтральною конотацією.

Ключові слова: *класифікація, ключова графема, ієрогліф, категорія.*

Китайська ієрогліфічна писемність є досить складною та розвиненою системою та, як будь-яка подібна система, складається з великої кількості елементів, які завдяки різноманітним наявним між ними взаємозв'язкам формують різні рівні та підрівні цієї системи. В ієрогліфічній писемності сконцентровані невичерпні можливості вираження абстрактних та багатопланових понять, різних відтінків думки. Як стверджує О. Ф. Кодрашевський [Кондрашевский 2000, 24], однією з особливостей ієрогліфічного тексту є те, що зміст слів здебільшого розкривається не в точних чи обмежених смислових межах, і тому не має єдиного вираження або трактування. Через це навряд можливий однобічний або однозначний підхід до нього. Можна сказати, що у разі сприймання змісту китайського тексту, його певною мірою домислює читач, іноді значно розширюючи його первинне значення.

З найдавніших часів китайські ієрогліфи зазнавали як графічних, так і семантичних змін. Враховуючи те, що китайська писемність є значеннєвою, тобто такою, в якій форма та лексичне значення тісно пов'язані, ієрогліфи зазвичай розподіляють за такими чотирма категоріями [Кондрашевский 2000, 24]:

а) *Зображувальна*. До неї належать ієрогліфи, що схожі на позначуваний предмет, іншими словами – це піктограми, наприклад: 日[rì] (сонце), 人[rén] (людина), 山[shān] (гора), 口[kǒu] (рот), 火[huǒ] (вогонь), 木[mù] (дерево), 月[yuè] (місяць), 大[dà] (великий), 中[zhōng] (середина), 马[mǎ] (кінь), 鱼[yú] (риба) тощо;

б) *Вказівна*. Це використання суто символічних знаків або ж додавання символічних знаків у зображувальну категорію для формування нового слова, наприклад: 上(догори),下(донизу) тощо;

в) *Ідеографічна*, коли йдеться про використання двох і більше повнозначних графем для складання одного нового ієрогліфа, а також злиття значень графічних складових лексичних одиниць у нове значення. До цієї категорії належить значна кількість ієрогліфів, наприклад: якщо до ієрогліфа 人[rén](людина) додати

ієрогліф 木[mù] (дерево), то отримаємо 休[xiū] – "відпочивати" (тобто людина під деревом – відпочиває); якщо під ключем 宀(дах) написати ієрогліфи 人[rén](людина) та 百[bǎi] (сто) – отримаємо ієрогліф 宿[sù] (гуртожиток (дослівно сто людей під одним дахом) та багато інших;

г) *Фоноідеографічна.* Для ієрогліфів цієї категорії властивий розподіл кожного ієрогліфічного знака на дві частини, які відрізняються своїм функціональним призначенням. Одна з них зазвичай називається семантичним множником або ієрогліфічним ключем. Вона вказує на належність ієрогліфа до групи семантично споріднених знаків, що позначають класи предметів, властивостей або явищ. Друга частина фоноідеограми (так званий фонетик) виступає як фонетичний компонент ієрогліфа. Фонетик лише приблизно вказує на звучання фоноідеограми або може повністю збігатися із її читанням. Наприклад ієрогліф 惜[xī] (берегти):ліворуч детермінатив "серце", що повязує ієрогліф з емоціями, праворуч знаходиться фонетик 昔[xī], який повністю збігається з читанням цього ієрогліфа тощо.

Матеріалом нашого дослідження стала ієрогліфіка з детермінативом "серце". В експериментальну групу було відібрано 133 ієрогліфа з вказаним ключем, які наведені нижче:

心,忆,忌,忍,忏,忐,忑,忖,志,忘,忙,忠,忧,快,忱,念,忸,忽,怀,态,怂,怄,怎,怒,怕,怖,怜,思,怠,急,性,怨,怩,怪,怯,总,恆,恋,恍,恐,恒,恕,恙,恢,恣,恤,恥,恨,恩,恪,恫,恬,恭,息,恰,恳,恶,恵,悄,悉,悍,悔,悖,悟,悠,患,悦,您,悬,悯,悲,闷,悸,悼,悽,情,惆,惊,惋,惑,惜,惟,惠,惦,惧,惨,惩,惫,惬,惭,惮,惯,惰,恼,想,惶,惹,惺,愁,愈,愉,意,愕,愚,愜,感,愣,愤,愧,忾,愿,慄,慈,慌,慎,慑,慕,慢,慧,慨,虑,慰,慷,憋, 憎, 憔, 憧, 憨, 憬, 懂, 懈, 懊, 懒, 懦, 懵, 憾.

Вибірку здійснено на основі електронного словника [4]. Цей ресурс було задіяно через те, що в ньому міститься значний масив ієрогліфічного матеріалу (для порівняння: у "Китайсько-російському словнику"[Ся Чжуъи2008], було виявлено лише 98 ієрогліфів із вказаним ключем).

Спираючись на класифікацію О. Ф. Кондрашевського, із поданих 133 ієрогліфів 95 відносяться до фоноідеографічної категорії, що становить 71% від усієї кількості. 37 ієрогліфів можна віднести до ідеографічної категорії, що складає 28% від загального, та лише 1ієрогліф 心 (серце), який раніше мав вигляд справжнього серця, відноситься до зображувальної категорії. Ієрогліфів, які належать до категорії "вказівна", виявлено не було.

За оціночним параметром запропоновану експериментальну групу із 133 ієрогліфів можна розділити на ієрогліфічні знаки з нейтральним, позитивним та негативним забарвленням.

Обєктом нашої уваги стали ієрогліфи з детермінативом "серце", які здебільшого вирізняються багатозначністю. Враховуючи це, до відповідного класифікаційного поля, залучатиметься перше значення, яке зазвичай є найбільш частотним. Для відповідної систематизації вказаного матеріалу розглянемо ієрогліфи з детермінативом "серце" (心/ 忄) у контексті категоріальних груп, розглянутих вище. Першою з них є зображувальна, до якої належить тільки один ієрогліф – 心[xīn] (або 忄,小), що має нейтральне значення.

Наступна категорія ідеографічна, до неї належать 37 лексичних одиниць:

1. Ієрогліфи, які мають нейтральне значення: 1)忆[yì] – пам'ять, пам’ятати; 2)忏[chàn]– молитва, каятися, розкаюватися; 3)忖cǔn – 忖度[cǔnduó] – припускати, гадати, передбачати; 4)忙[máng] – бути зайнятим; 5) 快[kuài] – швидкий, скорий; 6) 念niàn – читати вголос, навчатися; 7) 思 sī – думати, розмірковувати; 8)忐[tǎn] та 9) 忑[tè] у поєднанні – 忐忑[tǎntè] – хвилюватися ; 10)忽[hū] – раптом, неочікувано; 11)怀[huái] – пазуха, груди; 12) 态[tài] – стан, положення; 13) 怎[zěn] – як, яким чином; 14) 性[xìng] – характер, природа, властивості; 15) 恍[huǎng] – ніби; 16) 恬[tián] – спокійний, безтурботний; 17) 息[xī] – дихати, 18) 悉[xī] – все, цілком, повністю.

2. Ієрогліфи з позитивним забарвленням: 1) 志[zhì] мета, прагнення; 2) 忠[zhōng] – вірний, відданий; 3) 忸[niǔ] – скромний, сором'язливий; 4) 恋[liàn] – кохання, вподобання, прихильність; 5) 忧[yōu] – піклуватися, хвилюватися; 6) 忱[chén] – почуття, емоції; 7) 恤[xù] – допомагати.

3. Ієрогліфи із негативною конотацією: 1) 忘[wàng] – забувати; 2) 忌[jì]– заздрити, ревнувати; 3) 忍[rěn] – терпіти, виносити; 4) 怄[òu] – дратувати, досаждати; 5) 恶[è] – злочин, злий, лютий; 6) 悲[bēi] – горе, скорбота, сум; 7) 忾[xì] – глибоко зітхати, стогнати; 8) 怕[pà] – боятися; 9) 怜[lián] – жалкувати; 10) 耻[chǐ] – сором, ганьба; 11) 恨[hèn] – ненависть; 12) 闷[mēn] – задушливий.

Останньою є фоноідеографічна категорія, до складу якої входить 95лексичних одиниць:

1. Ієрогліфи із нейтральним забарвленням: 1) 想xiǎng – думати, вважати; 2) 情[qíng] – почуття, настрій, емоції; 3) 急[jí] – швидкий, стрімкий; 4) 总[zǒng] – головний, генеральний; 5) 恒[héng] – постійний, незмінний; 6) 恢[huī] – широкий; 7) 恪[kè] – неухильно дотримуватись чогось; 8) 恰[qià] – як раз, підходящий; 9) 悄[qiāo] – потихеньку, спокійно; 10)悖[bèi] – несумісний, протилежний; 11) 悟[wù] – зрозуміти, усвідомити; 12) 悠[yōu] – довготривалий; 13) 您[nín] – Ви; 14) 悬[xuán] – висіти, підвішувати; 15) 悽[qī] – холодний; 16) 惟[wéi] – всього, лише; 17) 惺[xīng] – розумний, з ясною головою; 18) 意[yì] – ідея, думка; 19)愕[è] – уражати, бути приголомшеним; 20) 感[gǎn] – відчувати; 21) 愣[lèng] – сторопіти, остовпіти; 22) 愿[yuàn] – бажати, хотіти; 23) 慄[lì] – каштан; 24) 慌[huāng] – метушитися; 25) 慎[shèn] – обережний, обачний; 26) 慢[màn] – повільний; 27) 虑[lǜ] – обдумувати; 28) 慰 –

заспокоювати; 29) 憋[biē] – стримуватись; 30) 懂[dǒng] – зрозуміти; 31) 懈[xiè] – не діяти, не працювати; 32) 憬[jǐng] – отямитися.

2.Ієрогліфи, які мають позитивну оцінку: 1) 怪[guài] – дивний, чудний; 2) 恩[ēn] - милість, добродіяння; 3) 恳[kěn] – відверто, сердечно; 4) 惦[diàn] – піклуватися, турбуватися; 5) 愉[yú] – радість, радісний; 6)恕[shù] – вибачати; 7) 恭[gōng] – шанувати; 8) 悍[hàn] – сміливий, відважний; 9) 悦[yuè] – радісний, радіти; 10) 惠[huì] – робити добро; 11) 惬[qiè] – довольний; 12) 惹[rě] – викликати (почуття); 13)愈[yù] – одужувати; 14) 慈[cí] – доброта, милосердя; 15) 慕[mù] – шанувати; 16) 慧[huì] – розумний, мудрий; 17) 慷[kāng]– пристрасний, палкий.

3. Ієрогліфи із негативною конотацією: 1) 怒[nù] – гнів, гніватись; 2) 恼[nǎo] – бути розлюченим, сердитися; 3) 患[huàn] – хворіти; 4) 惨[cǎn] – трагічний, жахливий; 5) 惩[chéng] – карати, наказувати; 6) 惭[cán] та 7)愧[kuì] –惭愧[cánkuì] – сором, соромитись; 8) 愚[yú] – дурний, безглуздий; 9) 愤[fèn] – обурюватись; 10) 怠[dài] – ледачий; 11) 怨[yuàn] – нарікати, ображатися; 12) 怯[qiè] – боягузливий, несміливий; 13) 恐[kǒng] – боятися, побоюватись; 14) 恙[yàng] – хвороба, нездужання; 15) 恣[zì] – свавільність; 16) 恫[dòng] – лякати; 17) 怂[sǒng] та18) 恿[yǒng] у поєднанні – 怂恿[sǒngyǒng] – підбурювати, підбивати; 19) 悔[huǐ] – каятися, жалкувати; 20) 悯[mǐn] – страждати; 21) 悸[jì] – страх; 22) 悼[dào] – вшановувати пам'ять; 23) 惆[chóu] – сум, журба; 24) 惊[jīng] – злякатися, запанікувати; 25) 惋[wǎn] – співчувати; 26) 惑[huò] – сумніватися; 27) 惜[xī] – шкодувати, жаліти; 28) 惧[jù] – боятися; 29) 惫[bèi] – втомитися; 30) 惮[dàn] –

боятися; 31) 惯[guàn] – звикати, мати звичку; 32)惰[duò] – ледачий; 33) 惶[huáng] – лякатися; 34) 惹[rě] – викликати (почуття); 35) 愁[chóu] – туга, сумувати; 36) 慑[shè] – боятися; 37) 慨[kǎi] – дратуватися, обурюватись; 38) 憎[zēng] – ненависть; 39) 憔[qiáo] та40) 悴cuì] – виснажений, чахлий; 41) 憧[chōng] – коливатися; 42) 憨[hān] – дурний, безглуздий; 43) 憾[hàn] – прикро; 44)懊[ào] – шкодувати, жалкувати; 45) 懒[lǎn] – ледачий; 46) 懦[nuò] – боягузливий, нерішучий; 46) 懵[měng] – дурний.

Отже, до зображувальної категорії відноситься один ієрогліф 心(серце), який має нейтральне значення; 37 ієрогліфічних одиниць, які належать до ідеографічної категорії, диференціюються на: 18 лексичних одиниць, які мають нейтральне забарвлення, 12 – із негативною конотацією та лише 7 ієрогліфів – з позитивною конотацією. У фоноідеографічній категорії, до складу якої входить 95 ієрогліфів із ключовою графемою "серце", розподіл відбувається так: найбільшу кількість (46 одиниць) становлять ієрогліфи із негативним забарвленням, 32 ієрогліфічних знака є оцінно нейтральними та лише 17 мають позитивне значення.

Переважна більшість ієрогліфів із детермінативом "серце" (58 із 133, що становить 44% від цілого), належать до ієрогліфічних знаків із негативним забарвленням, 50 одиниць (38%) є оцінно нейтральними, та лише 25 (18%) вирізняються позитивною конотацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Практический курс китайского языка. Пособие по иероглифике: Часть 1 /*Кондрашевский А. Ф.* – М.:Муравей, 2000. – 152с.

2. Китайско-русский словарь/ Ся Чжуъи, У Хаосю, ЧжуИмин. – М.: Вече, 2008. – 1280с.

3.汉字的故事／林西莉 (CelinaLindqvist); 李之义译. – 台北市：猫豆鷹出社, 2006. – 262页.

4. 中华字典/教育部语言文学应用研究所，中华书局编辑部编.– 3 版（修订本）. – 北京:中华书局，2004.6

5. Abbylingvo 12 (електронний ресурс: http://www.abbyy.ru)

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Манаева А., студ.,
Института филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРНО-СЕМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЕРОГЛИФОВ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА С КЛЮЧЕВОЙ ГРАФЕМОЙ "СЕРДЦЕ"

Статья посвящена исследованию структурно-семантических особенностей иероглифов, в составе которых есть ключевая графема "серце". Проанализирована экспериментальная группа из 136 иероглифов с данной графемой и предложена классификация по трем признакам: с позитивной, негативной и нейтральной коннотацией.

Ключевые слова: *классификация, ключевая графема, иероглиф, категория.*

Manaieva A., stud.,
Institute of philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Structural and semantic peculiarities of Chinese characters with key grapheme "heart"

The article's aim is to investigate the structural and semantic peculiarities of characters that include the key grapheme "heart". We have analyzed the experimental group of 136 characters with given key grapheme and has submitted the classification of three criterions of the following meanings: positive, negative and neutral connotation.

Key words: *classification, key grapheme, character, category.*

УДК 811.161.2'342'26

Мартиненко М.Р., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РОЗТЯГНЕНА ВИМОВА ЗВУКОВИХ СЕГМЕНТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ

Стаття присвячена дослідженню розтягненої вимови звукових сегментів у спонтанному мовленні. Основну увагу зосереджено на вивченні явища розтягування звуків як вияву хезитації та самовиправлень.

Ключові слова: *розтягнена вимова, хезитація, самовиправлення, спонтанне мовлення.*

Попри стрімкий розвиток високих технологій, створення нових засобів комунікації, усне спонтанне мовлення все ж є найбільш поширеним, універсальним способом спілкування. Незважаючи на значний інтерес науковців до цього питання, деякі його аспекти є мало висвітленими. Метою статті є виявлення особливостей реалізації розтягненої вимови в українському спонтанному мовленні та різнобічна характеристика цього явища. Досягнення мети пердбачає розв'язання таких завдань: визначення поняття розтягненої вимови, з'ясування причин розтягування звукових сегментів, виявлення функцій для адресанта та адресата повідомлення, класифікація, а також висвітлення перцептивних ознак цього феномену в українському спонтанному мовленні.

Вивчення усного спонтанного мовлення розпочалось у 50 рр. XX ст. американськими та англійськими дослідниками: психологом Ф. Голдман-Ейслером, антропологом Ф. Лоунсбері та психіатром Г. Малем. Сьогодні над розробкою цього питання працює багато науковців, зокрема українських: О. Зінченко, В. Кочубей, В. Пилипенко, В. Робейко, Є. Снєгірьова.

Огляд наукової літератури засвідчує певну еволюцію в оцінці спонтанного мовлення: від зорієнтованої на ознаки еталонного дикторського читаного мовлення до тієї, що визнає неплавність [Lickley 1994, 1] як специфічну характеристику усного спонтанного тексту. Такий підхід зумовлений активним розвитком у 70-х рр. психолінгвістики і психоакустики та поглибленим розумінням того, що мовлення є одним із найскладніших різновидів діяльності людини. Для забезпечення успішної комунікації мовцеві доводиться миттєво здійснювати ряд процесів: правильно узгоджувати компоненти речення, дотримуватися вимовної норми, уникати повторів, зрештою, поважати потреби слухачів. В адресанта повідомлення нерідко виникають питання "*що* сказати?" і "*як* сказати?", він повторює слова та фрази, робить помилки та виправляє їх. Повторюваність цих процесів у спонтанному мовленні свідчить про те, що це "не індивідуальний мовний феномен, а системне явище, пов'язане з процесами мовотворення" [Багмут 1985, 4]. Вважаємо, що нічого випадкового у мові/мовленні не буває, й погоджуємося з думкою Л. Ставицької, яка зауважує, що "лінгвіст має вивчати мову не такою, якою вона мусить бути, а такою, якою та є насправді".

На позначення цих особливих рис спонтанного мовлення в наукових джерелах усталилися терміни "мовленнєві збої" [Подлесская, Кибрик 2007, 7], "неплавність" [Lickley 1994, 1] тощо. У роботі, зважаючи на результати дослідження (див. далі), будемо надавати перевагу другому терміну. На сьогодні найбільш вивченими виявами неплавності спонтанного мовлення є слова-паразити (ну, ось, там, тобто, цей), різні повтори, вокалізації (е-е, м-м) тощо (терміни, які вживаються переважною більшістю дослідників спонтанного мовлення).

Об'єктом нашого дослідження є мовленнєві одиниці (склад, фонетичне слово), у яких у спонтанному мовленні відбувається розтягування вокалічно-консонантних сегментів.

У працях російських мовознавців уживаються терміни "удлинение (нефонологическая долгота) отдельных звуков в словах" [Подлесская, Кибрик 2007, 7] та "затяжки звуков" [Александрова 2004, 3]. Українські вчені, зокрема Є. Снєгірьова [Снєгірьова 2008, 11] та В. Кочубей [Кочубей 2011, 6], використовують аналогічні українські відповідники: "подовження звуків" та "затягування звуків" відповідно. Британський дослідник спонтанного мовлення Робін Ліклі вживає термінологічне словосполучення "syllabic lengthening" [Lickley 1994, 1], яке перекладається або як "подовження складу", або ж "розтягнена вимова складу" (очевидно, науковець зважає на те, що "склад – найменший вимовний відрізок, який можна вичленувати з мовленнєвого потоку" [2010, 12]).

Оскільки в українській мовознавчій традиції під терміном "подовження приголосних" розуміють "збільшення тривалості звучання приголосних, яке є наслідком історичних змін, фонетичних (живих) регресивних та прогресивних асиміляцій, збігу однакових приголосних при словозміні та словотворі на межі морфем, абревіації, засвоєння слів іншомовного походження" [2010, 12] (колосся, зітхання), вважаємо вживання цього терміна в іншому значенні недоречним.

Дослідження проведено на базі українського спонтанного монологічного та діалогічного мовлення (близько 3 годин запису), представленого у 3 ситуаціях: засідання депутатів Верховної Ради України, телепрограма "Судові справи: Злочин і кара" та суспільно-політичне ток-шоу "Свобода". Аудіозаписи взято з Акустичного корпусу українського ефірного мовлення [Васильєва та ін. 2012, 5].

Спостереження над матеріалом засвідчило, що розтягнена вимова притаманна спонтанному мовленню, однак не є його обов'язковим елементом: в опрацьованих нами записах у 8 з 33 дикторів розтягнені фрагменти не зафіксовані. В ідеальному варіанті спонтанне мовлення може відбуватись без цього явища.

Існують певні закономірності, пов'язані із загальними процесами мовленнєвої та мисленнєвої діяльності людини, які, зокрема, реалізуються у процесах породження мовлення. Результати дослідження дозволяють назвати низку чинників, які можуть спричинити появу розтягненої вимови. На нашу думку, їх доцільно поділити на 2 групи – **мовні та позамовні**. До першої належать психолінгвістичні та власне мовні.

Під психолінгвістичними ми розуміємо фактори, пов'язані з основними етапами формування висловлювання: орієнтуванням, внутрішнім програмуванням, реалізацією плану, контролем, тобто переходом від внутрішнього мовлення до зовнішнього.

Власне мовними є чинники, вплив яких виявляється на етапі реалізації мовлення. Серед них виокремимо такі:

а) лексико-граматичні – найчастотніші – пояснюються потребою у додатковому часі для добору, пошуку певного слова чи/та його узгодження в певних граматичних категоріях: *саме вона приходила до Олега* ***на-а*** *ринок, на його робоче місце (*розтягнена вимова прийменника "на", що входить до фонетичного слова [*нари́нок*], пояснюється необхідністю добрати потрібну лексеми*); що могло спонукати її вхопитись* ***за-а*** *ножа* (розтягнена вимова прийменника "за", що входить до фонетичного слова [*заножа́*], викликана пошуком правильної відмінкової форми слова "ніж").

б) фонетичні – спостерігаємо тоді, коли у мовця виникає потреба у чіткішій артикуляції слова, яке викликає певні труднощі (складене, запозичене слово, вибір наголосу тощо): *сільсь****ко-о-****тех****н-і-і-****чний технікум* (розтягнена вимова звукових сегментів [*ко*] та [*н і́*])

Услід за Н. І. Мироновою [Миронова 1994, 9], масив позамовних факторів поділяємо на об'єктивні та суб'єктивні. Під об'єктивними розуміємо ті, що пов'язані з:

- середовищем, у якому відбувається комунікація (офіційне/неофіційне),
- підготовленістю/непідготовленістю повідомлення,
- темою (звична/незвична для мовця),

- темпоральним фактором (обмеженість/необмеженість у часі: іноді диктор не може витримати заданого темпу мовлення),
- кількістю мовців (велика слухацька аудиторія часто спричинює невпевненість мовця у собі),
- формою спілкування (безпосередня/опосередкована),
- частотою зміни ролей.

До суб'єктивних чинників ситуації належать стабільні та змінні, останні є більш вагомими. Серед стабільних суб'єктивних факторів розглядаються вік, стать, фах, освіта, психічний склад, темперамент, розумові та мовленнєві здібності, увага, пам'ять, ерудиція, ідеологія та виховання, а також наявність у мовців знань загального характеру про світ, що визначається належністю мовців до одного регіону тощо. Під змінними, суб'єктивними, розуміємо такі чинники: фізичний та психічний (емоційний) стан людини, її настрій, ставлення до предмету розмови (зацікавленість – незацікавленість (за нашими спостереженнями при більшій зацікавленості об'єктом мовлення фіксується більша кількість розтягненої вимови та інших мовленнєвих порушень)), відносини між мовцями (симетричність у стосунках "свій" – "чужий", "керівник" – "підлеглий").

Як підсумок, доречно згадати відоме твердження Л. Щерби: "Усі форми слів і всі поєднання слів нормально *створюються в результаті досить складної гри складного мовленнєвого механізму людини в умовах конкретних обставин певного моменту*" (виокремлення наше) [Щерба 1974, 14].

Проведене дослідження дало змогу зробити деякі узагальнення щодо фонетичних критеріїв опису видів розтягненої вимови звукових сегментів. Серед них важливими є такі:

1) позиція у фонетичному слові: початок, середина, кінець слова;

2) належність звука, на базі якого виявляється розтягування у складі, до певної категорії: голосні, приголосні;

3) тривалість розтягування: менша, більша, найбільша (за результатами дослідження, тривалість розтягування залежить від зібраності мовця у момент мовлення, ступеня його нервової напруженості);

4) позиція щодо наголосу: перебування в наголошеному чи ненаголошеному складі;

5) роль у забезпеченні/порушенні ефективності комунікації: конструктивна, деструктивна.

За оцінками аудиторів, 38% випадків розтягненої вимови негативно впливають на сприйняття повідомлення, 23% – сприяють кращому розумінню висловлення, решта (39%) – або не були ідентифіковані як розтягнена вимова, або оцінювалися нейтрально. Зауважмо, що більшість із "нейтральних" випадків зафіксовані в словах, що перебувають на межі синтагм. Тож, можемо зробити висновок, що розтягненість вимови у вказаній позиції є логічною й звичною для слуху.

Водночас результати опитування учасників експерименту дали змогу протиставити конструктивну та деструктивну роль розтягненої вимови для слухача. Адресат, з одного боку, отримує додатковий час і на обдумування почутого, і на те, щоб сконцентруватись на нових тематичних фрагментах та вагомих елементах висловлювання. З іншого ж, невмотивоване розтягування ускладнює розуміння повідомлення, викликає роздратування, оскільки має непрогнозований характер і щодо частоти появи, і щодо місця виникнення, а також позбавлене інформаційного наповнення. За нашими спостереженнями, розтягнена вимова аналогічно впливає і на мовця, який сам її і продукує. Зокрема деструктивно: диктор, помічаючи за собою недоречні розтягування, починає більше зосереджуватись на тому, *як* він говорить, а не *що*. Конструктивний характер пов'язаний, на нашу думку, з комунікативною функцією – забезпеченням каналу зв’язку між співрозмовниками: мовець перевіряє наявність чи відсутність уваги з боку слухача. Розтягнена вимова стимулює співрозмовника до спільної мисленнєвої діяльності, наприклад, у пошуку потрібної лексеми. Таке розтягування є показником того, що думка ще не завершена, і слухачеві зарано перебирати на себе роль мовця. Водночас розтягнена вимова окремих звукових сегментів дає мовцеві час для ухвалення рішень семантичного чи змістового характеру, дозволяє формувати синтаксичний каркас висловлювання. Це сприяє відновленню якості мовлення через контроль та корекцію мовлення на всіх етапах його породження. Розтягнена вимова є засобом маскування мовленнєвих труднощів і викликаного ними сум’яття.

Усі вищезазначені характеристики розтягненої вимови притаманні непідготованому, спонтанному мовленню. Але фрагменти розтягнення можуть бути присутні й у підготованому мовленні лектора, диктора, актора, викладача тощо. Тоді воно стає

одним із ораторських прийомів впливу на слухача. "Зважаючи на сугестивну природу усного живого мовлення, У. п. м. (усну публічну мову – авт.) пов'язують з оратор. мистецтвом, майстерністю володіння мовою" [Єрмоленко 2004, 13]. Мається на увазі, що розтягнена вимова структурує промову, виділяє найвагоміші елементи висловлення, що полегшує його сприйняття й усвідомлення, робить мовлення ритмічним і викликає симпатію до мовця з боку слухачів.

Зіставний аналіз частотності виявів розтягненої вимови, вокалізації та обмовок дає змогу зробити висновок, що їх кількість у мовленні певного диктора є взаємозалежною. Часто ці явища супроводжують одне одного: ***тоді-і е-е-е*** *прихожу;* ***і-і*** *я* ***за*** *захвилювалась* (розтягнена вимова останнього складу слова "тоді"; вокалізація – екання, обмовка – "за").

За нашими спостереженнями, розтягування здебільшого зазнають прийменники, сполучники та частки: *бо, до, з, і, у, на, от, то, про, це, що* тощо.

За оцінками аудиторів, найбільша кількість випадків розтягненої вимови характерна для дикторів з нижчим від середнього рівнем емоційності та середнім темпом мовлення.

Статистичні дані засвідчили, що на одного диктора-чоловіка припадає більша кількість випадків розтягненої вимови, ніж на одного диктора-жінку. На думку авторів видання "Невербальне спілкування" М. Неппа та Д. Холла це зумовлено тим, що чоловікам більш властиве бажання лишити слово за собою, ніж жінкам [Нэпп, Холл 2004, 10].

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

- Розтягнена вимова звукових сегментів – це нефонологічне збільшення тривалості звучання звукового сегмента (здебільшого складу), спричинене ваганням мовця, його потребою у самовиправленні або ж бажанням певним чином вплинути на адресата повідомлення;
- Розтягнена вимова є типовим, але не обов'язковим явищем спонтанного мовлення;
- Випадки розтягненої вимови можна згрупувати за певними критеріями (місцем реалізації, базовою для розтягування категорією звуків, позицією щодо наголосу тощо) та виявити найтиповіші серед них;

- Розтягнена вимова поєднує в собі і конструктивні, і деструктивні ознаки: її вмотивована поява (на межі синтагм, з метою акцентування на подальшому сегменті повідомлення тощо) сприяє кращому розумінню змісту повідомлення слухачем, а мовцеві допомагає контролювати процес перебігу спілкування; надмірність цього явища в потоці мовлення ускладнює процес комунікації;
- У більшості дикторів, мовлення яких проаналізовано в нашій роботі, кількість випадків розтягненої вимови, вокалізації та обмовок є взаємопропорційною;
- На граматико-морфологічному рівні розтягненої вимови найчастіше зазнають прийменники, прислівники та частки;
- Розтягнена вимова, як показав досліджуваний матеріал, виявилась більш властивою для чоловіків, аніж для жінок.

Однак це лише попередні висновки, вірогідність яких сподіваємося підтвердити в майбутньому на значно ширшому матеріалі і з залученням комплексу артикуляційно-акустичних прийомів експериментального дослідження розтягненої вимови в українському спонтанному мовленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Lickley Robin*. Detecting disfluency in spontaneous speech. / Robin Lickley // http://www.lel.ed.ac.uk/~robin/PhD-thesis/RJL-PhD.html

2. *Александрова О. А., Иваницкий В. В*. Пауза колебания – комплексный феномен современной коммуникации. / О. А. Александрова, В.В. Иваницкий // Вестник Новгородского государственного университета. - 2003. - №25.

3. *Александрова О. А.* Речекоммуникативный статус паузы колебания: Автореф. дис. канд. филол. наук. / О. А. Александрова // Великий Новгород. - 2004.

4. *Багмут А. Й.* Інтонація спонтанного мовлення. / А. Й. Багмут. – К., 1985. – 216 с.

5. Васильева Н. Б., Пилипенко В. В., Радуцкий А. М., Робейко В. В., Сажок Н. Н. Корпус украинской эфирной речи. / Н. Б. Васильєва, В. В. Пилипенко, А. М. Радуцкий, В. В. Робейко, Н. Н. Сажок // Речевые технологии. – Вып. 2/2012. – С. 12-21.

6. *Кочубей В.* Пауза коливання в англійському мовленні українців. / В. Кочубей. // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – 2011. – Вип. 96 (2) – С. 253-258.

7. *Подлесская В. И., Кибрик А. А.* Самоисправления говорящего и другие типы речевых сбоев как объект аннотирования в корпусах устной речи / В. И. Подлесская, А. А. Кибрик // Научно-техническая информация. Серия 2: Информационный процессы и системы. – 2007. - №2 – С. 2-23.

8. *Килимник Т. М.* Дискурсивні маркери uh, um, you know, like, oh та well як засоби подолання комунікативних збоїв. / Т. М. Килимник // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. - Ж., 2010. – С. 190-193.

9. *Миронова Н. И.* Устный спонтанный диалог и явления речевого колебания (теоретический и прикладной аспект): Автореф. дис. канд. филол. наук. / Н. И. Миронова. – М., 1994.

10. *Нэпл Марк, Холл Джудит.* Невербальное общение. Учебник. / Марк Нэпл, Джудит Холл. – М., 2004. – 256 с.

11. *Снєгірьова Є. О.* Паузи коливання (гезитації) у спонтанному мовленні: конструктив чи деструктив? / Є. О. Снєгірьова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – 2008. – № 2. – С. 275–283.

12. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: Підручник. / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко – К., 2010. – 270 с.

13. *Єрмоленко С. Я.* Усна публічна мова. / С. Я. Єрмоленко. // Українська мова: Енциклопедія. – К., 2004. – 824 с.

14. *Щерба Л. В.* Языковая система и речевая деятельность. / Л. В. Щерба – Л., 1974.

15. *Яковлева Э. Б.* О видах хезитаций и их функционально-коммуникативной значимости (на материале немецких спонтанных диалогов). / Э. Б. Яковлева // Язык и образование. Великий Новгород. - 2002. – С. 84–85.

Стаття надійшла до редакції 24.04.13.

Мартыненко М.Р., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РАСТЯНУТОЕ ПРОИЗНОШЕНИЕ ЗВУКОВЫХ СЕГМЕНТОВ В УКРАИНСКОЙ СПОНТАННОЙ РЕЧИ

Статья посвящена исследованию растянутого произношения звуковых сегментов в спонтанной речи. Основное внимание сосредоточено на изучении феномена растягивания звуков как проявления хезитации и самоисправлений.

Ключевые слова: *растянутое произношение, хезитация, самоисправление, спонтанная речь.*

Martynenko M.R., stud.
Institute of Philology,
National Taras Shevchenko University of Kyiv

STRETCHED PRONUNCIATION OF AUDIO SEGMENTS IN UKRAINIAN SPONTANEOUS SPEECH

The article is dedicated to exploration of stretched pronunciation as a spontaneous speech phenomenon. Hesitation and self-correction as different sides of stretched pronunciation are the main focus.

Key words: *stretched pronunciation, hesitation, self-correction, spontaneous speech.*

УДК 811.111/007

Мельник І.В. асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРИЧИНИ КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ПРОВОКАЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглядається поняття комунікативної невдачі. Досліджується явище провокативного мовлення. Аналізуються основні причини виникнення комунікативних невдач у провокаційному мовленні.

Ключові слова: *провокаційне мовлення, комунікативна невдача, провокатор, реципієнт, мовленнєвий вплив.*

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена активізацією комунікативної парадигми в лінгвістиці та інтересом сучасних мовознавців до різноманітних комунікативних девіацій. **Мета** статті – виокремити і проаналізувати причини комунікативних невдач у провокаційному спілкуванні. **Об'єктом** дослідження є мовленнєві невдачі, а **предметом** – причини їх виникнення в межах провокаційного мовлення. **Наукова новизна** дослідження зумовлюється відсутністю спеціальних праць, присвячених цьому питанню.

Ефективність та успішність комунікативного акту в процесі міжособистісного спілкування визначається рівнем досягнення

комунікантами поставлених комунікативних цілей. Під ефективним спілкуванням ми розуміємо реалізацію мовцем свого стратегічного наміру за умов комунікативного комфорту для обох учасників процесу спілкування, комунікативної рівноваги, гармонії тощо. Проте, в процесі інформаційного обміну досить часто виникають мовленнєві труднощі, пов'язані із недостатнім розумінням співрозмовниками один одного, особливостями їх мовленнєвої поведінки, різним рівнем комунікативного досвіду, психологічними, соціальними, культурними відмінностями тощо. Значно ускладнюється процес спілкування, якщо співрозмовники мають різні наміри та цілі і не зважають на інтереси чи прагнення один одного. Такі перешкоди унеможливлюють досягнення взаєморозуміння між комунікантами і, як наслідок, призводять до негативного результату спілкування, тобто комунікативних невдач.

На думку Ф.С. Бацевича, комунікативна невдача або "комунікативна девіація" – це недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування [Бацевич 2009, 239]. До комунікативних невдач зараховують нездійснення або неповне здійснення комунікативного наміру адресанта через повне або часткове нерозуміння його повідомлення адресатом, а також непередбачуваний і небажаний ефект, що виникає під час спілкування. Їх пов'язують з особистими характеристиками комунікантів, обставинами спілкування, процесами вербалізації та розуміння, труднощами досягнення комунікативних і практичних цілей, порушенням принципу комунікативної контактності [Яшенкова 2010, 180].

Провокаційне мовлення – це особливий тип міжособистісного спілкування, який внутрішньо розрахований на отримання відповідної інформації, коли мовець говорить не для того, щоб передати певну інформацію, а, навпаки, щоб її отримати. Іншими словами, ми можемо говорити про "випитування" інформації. Провокаційне мовлення існує для прямого впливу на інших людей, коли людину "змушують" проти її волі та бажання повідомити певну інформацію, не усвідомлюючи того. Ефективність провокаційного спілкування полягає в чіткому плануванні адресантом-провокатором своїх мовленнєвих дій відповідно до тактико-стратегічної лінії мовленнєвої поведінки, що зрештою

призведе до реалізації комунікативної цілі, тобто досягненню перлокутивного ефекту.

Проте, не завжди комунікативні ситуації провокаційного мовлення протікають легко і без ускладнень, оскільки існують певні фактори, що спричиняють непорозуміння, викликають негативні емоційні та психологічні стани співрозмовників. Провокаційне спілкування − складний тип мовлення, який потребує мобілізації інтелектуальних та вольових сил співрозмовників. Не треба забувати про те, що в будь-якій комунікативні ситуації можна натрапити на реципієнта, який є більш підготовленим до розмови і в кращій психологічній формі, який може розпізнати приховані мотиви і цілі адресанта-провокатора, тоді провокація може призвести до комунікативної невдачі.

Розглянемо приклад комунікативної невдачі у кооперативній ситуації провокаційного мовлення інституційного типу дискурсу, а саме розмову двох колег:

[*TORRES: Here are the articles for Carolyn Hollin and her father. GILLIAN: Thanks. Now, get back to helping Lightman. Whatever he needs. TORRES: Uh...This suicide thing...?GILLIAN: What about it? TORRES: Well, I saw him watching the film of that woman Louise Mason, and Loker told me how she was a patient of Lightman's professor. GILLIAN Yeah? TORRES: I saw him looking at her, and he showed guilt all over his face. GILLIAN: Just because you can see everything, doesn't mean you understand it. TORRES: I don't think she was his professor's patient. I think she was his patient. What if he's the one who... who didn't see it and let her off the psych ward? GILLIAN: Leave it alone*]. (6)

Цей приклад ілюструє розмову між колегами Торрес (провокатор) та Джілліан (реципієнт), які працюють у корпорації "The Lightman Group", що займається виявленням брехні у людей, базуючись на візуальних проявах підсвідомих людських емоцій. Напередодні Торрес застала свого боса Кела Лайтмана за переглядом відеоплівки, на якій був запис розмови із пацієнткою психлікарні і помітила, що він був досить засмучений. Після розмови із своїм колегою Локером, вона дізналась, що це була Луїза Мейсон – пацієнтка професора, у якого, власне, навчався її бос Лайтман. Поставивши собі за комунікативну мету дізнатись подробиці про стосунки Луїзи та Кела, Торрес звернулась до Джілліан, оскільки вона є близькою подругою Кела Лайтмана, крім

того вони довго працюють разом. Провокатор (Торрес) вдається до стратегії випитування, яка реалізується у тактиці наведення власних припущень та розмірковувань (1) *Well, I saw him watching the film of that woman Louise Mason, and Loker told me how she was a patient of Lightman's professor;* 2) *I don't think she was his professor's patient. I think she was his patient. What if he's the one who... who didn't see it and let her off the psych ward?*), сподіваючись, що реципієнт (Джілліан) підтримає розмову і поділиться інформацією про їхнього боса. Проте, реципієнт розпізнає приховані мотиви провокатора і, не бажаючи надавати інформацію, вибудовує свою мовленнєву поведінку відповідно до свого стратегічного плану. Адресат імпліцитно (1) *Just because you can see everything, doesn't mean you understand it*), а згодом і експліцитно (*Leave it alone*) натякає, що їй не слід займатись цією справою. Провокатор намагається вибудовувати комунікативний акт у гармонійному, кооперативному руслі, притримуючись усіх максим принципу Кооперації (максими кількості, якості, відношення та манери) та принципу Ввічливості. Як видно, серед мовленнєвих актів домінують репрезентативи, ілокутивна сила яких полягає у стверджуванні інформації, що є закономірним, оскільки допомагає у реалізації стратегічного плану провокатора. Отже, попри все це комунікативна ситуація завершується невдачею, оскільки реципієнт здогадався про комунікативний намір провокатора, а саме випитування і не відреагував на провокацію, а отже адресант-провокатор не досяг перлокутивного ефекту, тобто результату на який були скеровані його мовленнєві дії.

Основою провокаційного спілкування є мовленнєвий вплив – мовленнєва дія адресанта-провокатора, спрямована на зміну поведінки, психологічних станів, свідомості адресата, оцінки ним певного явища тощо. Іншими словами, у процесі спілкування провокатор намагається вплинути на реципієнта за допомогою мови задля досягнення поставленої комунікативної мети. Правильний вербальний вплив забезпечує провокатору успішність його мовленнєвої діяльності. Важливим елементом провокаційного впливу є комунікативна позиція провокатора – ступінь комунікативної авторитетності, впливовості мовлення адресанта по відношенню до реципієнта. Важливо зауважити, що комунікативна позиція мовця може змінюватися під час спілкування в межах однієї комунікативної ситуації, тобто провокатор і реципієнт

можуть помінятись комунікативними позиціями і провокація може стати провокацією для самого ж провокатора.

Наприклад:

[*ANDREW JENKINS: What's on your mind? CAL: Nothing. ANDREW JENKINS: Oh, come on. Ask. CAL: I don't get it. I mean, I don't, I-I, I don't get it. Why'd you have to blind them? I mean, it seems a bit excessive, you know? ANDREW JENKINS: Oh, come on, that's an easy one. No eyes, they can't identify me after. CAL: How'd you get caught, then? ANDREW JENKINS: Busted tail light. I had a girl in the trunk. Almost talked my way out of it, even with her screaming back there. CAL: You-you're that good, are you? ANDREW JENKINS: Yeah. But you aren't. CAL: Excuse me? ANDREW JENKINS: Different costume, same game. CAL: Now you've lost me. ANDREW JENKINS: Who are you? 'Cause you're not a cop killer. CAL: That's what I keep telling my lawyer. ANDREW JENKINS: No. You're a fraud. Who sent you in here? Special Agent Reynolds? CAL: Well, it was worth a shot. Cal Lightman. How do you do? ANDREW JENKINS: And you want to know what I know about my friend, the copycat. CAL: Yeah, something like that, yeah. ANDREW JENKINS: How come nobody's tried to bribe me? CAL: What would it take? (POLICEMEN RUSHED INTO THE ROOM. CAL TO THEM) All good. It's very civil. Right. (TO JENKINS) What would it take? ANDREW JENKINS: You know what I like? Chocodiles. I'd like a box a week. CAL: All right, it's a deal. ANDREW JENKINS: Yeah, I'm gonna need that in writing*]. (7)

Наведений вище приклад ілюструє конфліктно-кооперативну ситуацію провокаційного спілкування інституційного типу дискурсу. Це – розмова між Келом Лайтманом (провокатор), який допомагає ФБР у розслідуванні справи про серійного маніяка і Ендрю Дженкінсом (реципієнт), який власне і є цим маніяком. Дженкінс сидить у в’язниці, проте на волі з’явився його послідовник-імітатор, який діє його ж способом. Працівники ФБР розуміють, що послідовником керує Дженкінс, не зважаючи на те, що він перебуває за ґратами. Для того, щоб дізнатись правду у в’язницю відправляють Кела під виглядом злочинця, який начебто потрапив туди за вбивство міліціонера. Спершу Кел займав позицію вичікування, адже довіру Дженкінса не так просто завоювати, оскільки він є соціофобом й патологічним брехуном, який і обман інших людей легко розпізнає, але з часом вони почали спілкуватись. Ця комунікативна ситуація провокаційного мовлення

є прикладом комунікативної невдачі. Поставивши собі за комунікативну мету дізнатись все про скоєнні насилля Дженкінса та його імітатора, провокатор (Кел) намагається розговорити реципієнта, вивести його на відверту розмову. Для цього на початковій стадії розмови провокатор переважно застосовує директиви – мовленнєві акти, що мають імперативну ілокутивну спрямованість і включають запитання, які спонукають слухача до здійснення асертивного мовленнєвого акту (спеціальні та розділові запитання: 1) *Why'd you have to blind them?* 2) *How'd you get caught, then?* 3) *You-you're that good, are you?*). На перший погляд розмова протікає спокійно, реципієнт надає провокатору інформацію (1) *Oh, come on, that's an easy one. No eyes, they can't identify me after;* 2) *Busted tail light. I had a girl in the trunk. Almost talked my way out of it, even with her screaming back there*). Як видно, спогади про скоєні злочини приносять адресату задоволення, про що свідчать невербальні засоби, які супроводжують його вербальні дії, а саме оптико-кінесичні. Мімічні вирази обличчя, а саме посмішка та дещо підняте підборіддя демонструють почуття гордості. Проте, реципієнт виявився проникливим співрозмовником. Давно здогадавшись про приховані наміри провокатора, він на початку розмови просто підіграє провокатору і надає йому саме ту кількість інформації, якою він бажає ділитись. Згодом, вдаючись до стратегії випитування, реципієнт реалізує свою комунікативну мету, а саме вивести провокатора на чисту воду за допомогою прямих запитань (1) *Who are you? 'Cause you're not a cop killer.* 2) *You're a fraud. Who sent you in here? Special Agent Reynolds?*). Тобто, замість того, щоб "розкусити" реципієнта, адресант-провокатор опиняється на місці реципієнта, який виявився більш сильним у комунікативному сенсі співрозмовником і розпізнав всі приховані інтенції. Отже, комунікативні позиції мовців міняються. Провокатор (Кел) вдається до стратегії ухиляння (1) *Excuse me?* 2) *Now you've lost me;* 3) *That's what I keep telling my lawyer*), усвідомлюючи послаблення своєї комунікативної позиції та мовленнєвого впливу, проте піддається на провокацію реципієнта, тим самим отримує поразку у цьому комунікативному двобої (*Well, it was worth a shot. Cal Lightman. How do you do?*). Таким чином, ця комунікативна ситуація є прикладом зворотної провокації, тобто провокації проти самого провокатора. Недостатньо продуманий стратегічний план провокатора призводить до комунікативної невдачі, недосягнення

перлокутивного ефекту, натомість висока стратегічна компетенція та комунікативний досвід реципієнта допомагає йому реалізовувати свою комунікативну мету.

Зауважити, що внутрішнім мотивом провокаційного мовлення є отримання правдивої інформації, тому важливим є вибір обізнаної в певній сфері, компетентної людини, в іншому ж випадку провокація може призвести до комунікативної невдачі адресанта. Проаналізуємо такий приклад:

[*CAROLYN HOLLIN: It's sad how my father's become the scapegoat for this country's problems. He didn't cause the recession. GILLIAN: No, he didn't. CAROLYN HOLLIN: He's one man who made a mistake. Now it's going to haunt our family forever. GILLIAN: You worked right by his side. I'm sure you're upset he lied to you, too. I know what it's like to be disappointed by a father. Mine drank his way through my childhood and then spent the rest of his life trying to make it up to me. CAROLYN HOLLIN: Don't try to analyze me or my father. You don't know anything about us. GILLIAN: He's still hiding some of the money for you and your children, isn't he? CAROLYN HOLLIN: Of course not. GILLIAN: You're telling the truth. So, what's he hiding? CAROLYN HOLLIN: Nothing. But no one will believe him. They want to crucify him. They call him the Hitler of Wall Street*]. (6)

Наведений приклад ілюструє комунікативну невдачу у конфліктній ситуації провокаційного мовлення інституційного типу дискурсу. Це бесіда Керолін Холін (реципієнт), батька якої підозрюють у відмиванні коштів із благодійного фонду, і психолога Джілліан (провокатор), яка допомагає слідству в розкритті цієї справи. Під час фінансової кризи компанія батька Керолін збанкрутувала і потрібно з'ясувати чи насправді не привласнив він кошти, що належали благодійному фонду. Під час розмови з ним виявилось, що він щось приховує. Поставивши за мету дізнатись правду про махінації та відмивання коштів, Джіліан (адресант-провокатор) вирішує поговорити з його дочкою Керолін (реципієнт), яка, можливо, щось знає. Провокатор намагається вплинути на емоційний стан, викликати почуття довіри та солідарності (*I'm sure you're upset he lied to you, too*), вивести реципієнта на відверту розмову, поділившись власним досвідом (*I know what it's like to be disappointed by a father. Mine drank his way through my childhood and then spent the rest of his life trying to make it up to me*). Провокатор у доброзичливій формі веде бесіду,

дотримуючись принципу Етикетності, проте дещо порушуючи принцип Кооперації, а саме максиму кількості та відношення. Так, адресант-провокатор дещо відхиляється від теми на зауваження про власного батька і його висловлювання містить більше інформації, аніж потрібно, але це є частиною тактико-стратегічного плану провокатора. Натомість, реципієнт налаштований на некооперативне спілкування, пов'язане з негативним психоемоційним станом, адже її батькові загрожує арешт. У комунікативній ситуації простежується також порушення комунікативних норм і правил поведінки з боку адресата. Реципієнт реагує досить агресивно, оскільки спрацьовує захисна реакція, викликана втручанням у його приватну сферу (*Don't try to analyze me or my father. You don't know anything about us*), намагається всіляко заперечити будь-який факт причетності її батька до махінацій із коштами (1) *He didn't cause the recession;* 2) *Nothing. But no one will believe him)* і виправдати його *(He's one man who made a mistake*), досить часто використовуючи заперечні, рідше наказові речення. Серед мовленнєвих актів, що вживаються в комунікативній ситуації переважають експресиви, ілокутивна мета яких полягає у вираженні почуттів та емоцій, що є невипадковим, оскільки передає психологічний стан мовців, ассертиви (репрезентативи) та комісиви. Не зважаючи на кооперативну спрямованість мовленнєвого акту зі сторони провокатора, це все ж не призводить до реалізації його комунікативної мети і він зазнає комунікативної невдачі. Провокатору не вдається досягти потрібної мовної реакції з боку партнера по комунікації, оскільки він і справді не володіє інформацією, де знаходяться відмиті кошти, а лише викликає у реципієнта емоції роздратування та агресії.

Отже, комунікативна невдача провокаційного мовлення – це негативний результат процесу інформаційного обміну, коли реципієнт здогадується про істині наміри та інтенції провокатора і, як наслідок, останній не досягає своєї комунікативної цілі. До причин виникнення комунікативних невдач, яких зазнає адресант-провокатор, належать, в першу чергу, суб'єктивний фактор, тобто небажання реципієнта ділитись певною інформацією; по-друге, легковажне ставлення провокатора до комунікативної позиції реципієнта, тобто до рівня його комунікативної компетенції, емоційного та психологічного стану, оскільки в процесі провокаційного спілкування можна натрапити як на необізнаного комуніканта, який просто може не володіти бажаною для

провокатора інформацією, так і на значно вправнішого співрозмовника, і тоді провокація набуває зворотного характеру; по-третє, не чітко сформований стратегічний план, коли провокатор обирає хибні та неефективні способи мовленнєвого впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. — 2-ге вид., доп. — К. : ВЦ "Академія", 2009. — 376с. (Серія "Альма-матер")

2. *Славова Л.Л.* Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Людмила Леонардівна Славова; Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 18 с.

3. *Стернин И.А.*. Введение в речевое воздействие [Текст] / И.А. Стернин. – Воронеж: Кварта, 2001. – 252 с.

4. *Формановская Н.И.* Речевое общение: коммуникативно-прарматический подход. – М.: Русский язык, 2002. – 216 с.

5. *Яшенкова О.В*. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ "Академія", 2010. – 312 с. (Серія "Альма-матер")

6. Lie to me [Electronic resource] Режим доступу: http://lie-to-me.hypnoweb.net/guide-episodes/saison-1/episode-108 7. Lie to me [Electronic resource] Режим доступу: http://lie-to-me.hypnoweb.net/guide-episodes/saison-1/episode-112

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Мельник И.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПРИЧИНЫ КОММУНИКАТИВНЫХ НЕУДАЧ В ПРОВОКАЦИОННОЙ РЕЧИ

В статье рассматривается понятие коммуникативной неудачи. Исследуется яіление провокативной речи. Анализируются основные причины возникновение коммуникативных неудач в провокационной речи.

Ключевые слова: *провокационная речь, коммуникативная неудача, провокатор, реципиент, речевое воздействие.*

Melnyk I.V. postgraduate student,
Institute of philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE REASONS OF THE COMMUNICATIVE BREAKDOWNS IN THE PROVOCATIVE SPEECH

The article deals with the notion of communicative breakdown. The phenomenon of provocative speech is investigated. The main reasons of its appearance within provocative speech are analyzed.

***Key words*:** provocative speech, communicative breakdown, provocateur, recipient, speech influence.

УДК 811.111.81'25:81'37

Мельник А.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПРИСЛІВ'ЇВ ТА ПРИКАЗОК У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ К. С. ЛЬЮЇСА "КІНЬ ТА ЙОГО ХЛОПЧИК" І ЙОГО УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ВЕРСІЙ)

Предметом дослідження цієї статті є переклад прислів'їв і приказок у текстах дитячої літератури, зокрема зумовленість вибору прийомів перекладу цих одиниць їхньою функціональною та лінгвостилістичною специфікою.

Ключові слова: *прислів'я/приказки, художній дискурс, переклад, псевдоприказковий відповідник, частковий приказковий відповідник.*

Прислів'я та приказки часто використовуються під час написання художніх творів для дітей, адже завдяки своїй стислості, дотепності та смисловій місткості вони дозволяють вкласти великий обсяг інформації у короткий вислів. Крім того, дослідники також відзначають здатність прислів'їв та приказок "додавати висловлюванню експресивності й емоційної забарвленості" [Schellheimer 2012, 132] (тут і далі переклад наш – М. А.), що дозволяє утримувати інтерес маленьких читачів до твору. Автори дитячої літератури зазвичай вживають різноманітні фразеологічні одиниці, зокрема прислів'я та приказки, "навмисно й свідомо"

[Schellheimer 2012, 130], адже ці одиниці дають їм можливість писати мовою, підхожою для цільової дитячої аудиторії, і водночас не забувати про інтелектуальні потреби дорослих, що завжди є вторинними адресатами художніх творів для дітей. Часом автори вводять у такі тексти оказіональні прислів'я або приказки, узгоджуючи їх із контекстом дискурсу і, якщо потрібно, пояснюючи їх. У такий спосіб вони прагнуть збагатити словниковий запас читачів та полегшити засвоєння лінгвістичних норм, що, на думку З. Шевіт [Shavit 1981, 177], є одним із завдань дитячої художньої літератури.

Вправний перекладач здатен розкрити значення прислів'їв та приказок і зберегти їхні експресивно-стилістичні функції у перекладі, але, перш за все, йому необхідно вирізнити ці фразеологічні одиниці із суцільної тканини художнього дискурсу. Найлегше розпізнати сталий вислів тоді, коли його граматична структура не відповідає мовним нормам, або коли його дослівний переклад цільовою мовою звучить абсурдно. Іншими словами, "що важче зрозуміти вислів і що менше смислу він має у контексті, то більша вірогідність того, що перекладач впізнає у ньому ідіому" [Baker 1992, 65]. Складність розпізнання в оригінальному тексті прислів'їв та приказок полягає у тому, що вони зазвичай є синтаксично завершеними смисловими структурами, які можуть самостійно існувати поза своїм вихідним контекстом і "зберігати своє загальне значення, навіть якщо увести їх у якийсь інший текст" [Dabaghi, Pishbin, Niknasab 2010, 810].

У ході написання дитячого фентезійного роману "Кінь та його хлопчик" К. С. Льюїс з метою збагачення образності та підсилення експресивності мовлення своїх персонажів вводить до тексту художнього дискурсу чимало авторських прислів'їв і приказок, які, крім того, виконують функцію характеристики персонажів, що використовують їх у своїй мовній практиці. Тому завданням перекладача, який працює з цим художнім твором, є якомога більш точне відтворення в перекладному тексті формальних і стилістичних особливостей таких фразеологічних одиниць.

У своєму романі "Кінь та його хлопчик" К. С. Льюїс, творячи образи калорменців, спирався на загальноприйняті уявлення про побут і культуру народів сходу. Автор мав намір зобразити калорменське суспільство фальшивим, тому зробив мовлення цих персонажів підкреслено "багатослівним, сентенційним та

ухильним" [Myers 1998, 162], насиченим прислів'ями та вигадливими мовними зворотами, побудованими таким чином, щоб вони своєю підкресленою штучністю, надмірною красномовністю й образною насиченістю викликали у читача сміх, адже, як зазначає С. Шельгаймер [Schellheimer 2012, 130], модифікація прислів'їв є одним з розповсюджених засобів, які використовують автори дитячої художньої літератури задля створення комічного ефекту.

Під час перекладу українською мовою калорменських прислів'їв В. Наріжна найчастіше застосовувала прийом калькування. Оскільки англомовний читач зустрічався з цими прислів'ями вперше, а для повного відтворення функцій, що виконують ці фразеологічні одиниці у тексті оригіналу, необхідно зберегти у перекладі їхню пишномовність і багатство образів, у цьому випадку калькування цілком себе виправдовує, адже за задумом автора калорменські прислів'я та приказки мають бути новими й незнайомими для носіїв англійської мови, а тому, відтворені калькою, вони справлятимуть на читачів перекладу те ж саме враження, що справляють на цільову аудиторію прислів'я, вжиті в оригіналі. Як приклади здійсненого В. Наріжною калькування можна навести такі прислів'я:

"Application to business is the root of prosperity, but those who ask questions that do not concern them are steering the ship of folly towards the rock of indigence" [6].

"Сумлінність у роботі – коріння всіляких гараздів, а хто переймається непотрібними питаннями, той правує кораблем легковажності прямо на скелі жебрацтва" [3].

"He who attempts to deceive the judicious is already baring his own back for the scourge" [6].

"Хто прагне одурити розумного, той власноруч заголює спину для батога" [3].

"...Swords can be kept off with shields but the Eye of Wisdom pierces through every defence" [6].

"...мечі можна відбити щитами, а мудре око пронизує всяку перепону"[3].

"...deep draughts from the fountain of reason are desirable in order to extinguish the fire of youthful love" [6].

"...щедрий ковток із фонтану мудрості добре остуджує полум'я юнацького кохання" [3].

О. Манько застосовує для перекладу калорменських прислів'їв інші прийоми, зокрема прийом створення на основі засобів побудови прислів'їв в українській мові псевдоприказкових відповідників, у яких зберігається смисл оригінального прислів'я, але не його стилістичні характеристики чи образна структура:

"Swords can be kept off with shields but the Eye of Wisdom pierces through every defence" [6].

"брехня без ніг, довго не встоїть" [2].

"He who attempts to deceive the judicious is already baring his own back for the scourge" [6].

"за брехуном канчук плаче" [2].

В одному випадку О. Манько вдається також до підстановки часткового приказкового відповідника:

"Application to business is the root of prosperity, but those who ask questions that do not concern them are steering the ship of folly towards the rock of indigence" [6].

"Ліпше горобець у руці, як журавель в небі" [2].

Відтворені таким чином, ці оригінальні прислів'я втрачають свої функції розкриття характерів персонажів-калорменців та увиразнення їхнього мовлення, які відпочатково вкладав у них К.С. Льюїс, а тому такий переклад навряд чи можна вважати адекватним.

Хотілося б окремо розглянути обрані В. Наріжною та О. Маньком способи відтворення українською мовою авторського прислів'я *"Natural affection is stronger than soup and offspring more precious than carbuncles"* [6]. В. Наріжна переклала його як *"Кровна любов важить більше, ніж миска супу, а діти дорожчі за коштовні гранати"* [3]. У цьому випадку перекладачка створює частковий приказковий відповідник, як його називає В. Виноградов [Виноградов 2001], еквівалентний прислів'ю-оригіналу за смислом, функцією та стилістичним забарвленням, але відмінний від нього за своїм образним наповненням. Тут, однак, треба брати до уваги те, що К.С. Льюїс будує це калорменське прислів'я так, щоб воно було радше абсурдним, аніж сповненим народної мудрості, адже "густина супу буває різною, а "carbuncle" дійсно означало "червоний дорогоцінний камінь" у середньовічних лицарських романах, але сьогодні вживається на позначення "нарив на шкірі"" [Myers 1998, 162]. Тому перекладачам необхідно зберегти не лише смисл прислів'я, а й спробувати відтворити образи, на яких воно побудоване, щоб перекладене прислів'я виконувало ті самі функції, що й у вихідному

тексті. Тоді заміна у перекладі образу "густини супу" на "вагу тарілки супу" є абсолютно допустимою, адже цілком очевидно, що за будь-яким із цих двох "показників" вимірювати любов просто смішно. А-от конкретизація "коштовні гранати" є вже зайвою, адже, якби перекладачка не додала прикметник, можна було б більшою мірою зберегти у перекладі двозначність і абсурдність цього прислів'я: "гранат" – дорогоцінний камінь, і "гранат" – фрукт. Прислів'я це вживається у тексті оригіналу двічі, хоч і у дещо зміненому вигляді. В О. Манька знаходимо два різні варіанти його перекладу: *"для бідняка дитина – розрада єдина"* [2] та *"сини для своїх батьків дорожчі від діямантів"* [2]. Перекладач спробував, використовуючи засоби творення прислів'їв в українській мові, створити функціональні відповідники, у яких зберігався б смисл оригінального вислову. Однак, вибір такого способу перекладу цього прислів'я навряд чи є вдалим, адже через втрату в процесі перекладу образних та стилістичних характеристик прислів'я, його амбівалентності та іронічності неможливим стає відтворення усіх функцій, які воно виконує у тексті, від чого якраз і застерігає перекладачів З. Шевіт [Shavit 1981, 174].

У романі "Кінь та його хлопчик" нарнійці, на відміну від калорменців, є позитивними персонажами, яким притаманні доброзичливість, шляхетність і щиросердя, що відображається у їхньому мовленні. Приказки, які використовують нарнійці, є "прямими, невибагливими, з навмисним додаванням гумору" [Myers 1998, 163]. Оскільки К. С. Льюїс наділяє крилаті вислови нарнійців характеристиками, відмінними від характеристик калорменських прислів'їв, то відмінними мають бути і засоби відтворення їх у перекладі.

В. Наріжна вдається до створення псевдоприказкових відповідників, завдяки чому їй вдається не лише зберегти смисл і образність оригінального прислів'я, а й досягти природного звучання цих фразеологічних одиниць у перекладному тексті. Оскільки англійська та українська мовні системи істотно відрізняються одна від одної, то під час перекладу можливим є додавання окремих слів, яких не було в оригінальних прислів'ях. Прикладами застосування цього прийому перекладу є:

"nests before eggs" [6].

"спершу кубло, потім яйця" [3].

"Easily in but not easily out, as the lobster said in the lobster pot" [6].

"Туди ладно, звідти складно, як сказав омар у баняку з окропом" [3].

О. Манько також перекладає чимало нарнійських приказок саме створеними ним самим псевдоприказковими відповідниками:

"see the bear in his own den before you judge of his conditions" [6].

"хочеш знати, що таке ведмідь – іди до його барлогу" [2].

"just as the beggar's only difficulty about riding is that he has no horse" [6].

"журба така, як у жебрака: хотів би погарцювати, та коня катма"[2].

"easily in but not easily out, as the lobster said in the lobster pot" [6].

"сюди дорога широка, а назад вузька, як казав карась, потрапивши у вершу" [2].

В останньому з наведених прикладів перекладу прислів'їв О. Манько навіть заміняє образ омара його функціональним відповідником – образом карася, адже через появу в українському перекладі цього нарнійського прислів'я екзотичного омара воно може здатися читачеві дещо чужорідним. А це є небажаним, адже у романі "Кінь та його хлопчик" крилаті вислови нарнійців протиставляються калорменським прислів'ям, вони повинні викликати асоціації з чимось рідним і затишним, і, крім того, повинні органічно вписуватись у загальну тканину художнього дискурсу. Заради досягнення такого ефекту О. Манько перекладає інше нарнійське прислів'я *"come, live with me and you'll know me"* [6] його українським аналогом *"видно пана по халявах"* [2], який хоч і не є повноцінним еквівалентом оригінального прислів'я, адже має відмінні форму та образність, однак з іншого боку повною мірою виконує в перекладному тексті покладені на нього функції.

Для відтворення українською мовою прислів'я *"women are as changeable as weathercocks"* [6], О. Манько також створює псевдоприказковий відповідник, у якому зберігається смисл та образна основа оригіналу, але він ще додає до нього пояснення *"жіноче серце м'яке…"*, завдяки якому прислів'я цілком органічно вписується у перекладний текст: *"У листі йтиметься про те, що вона любить мене і не бажає повертатися до Нарнії. Усі-бо знають, що жіноче серце м'яке, а настрої у них міняються швидше, ніж погода"* [2]. Позаяк Льюїс використовує тут традиційну англійську ідіому *"as changeable as a weathercock"*, то відтворення її українською мовою через псевдоприказковий відповідник видається адекватним, чого не можна сказати про калькування, до якого вдалася у цьому випадку В. Наріжна,

переклавши це прислів'я як *"жінки мінливі, наче флюгери"* [3]. Варто пам'ятати, що фахівці [Dabaghi, Pishbin, Niknasab 2010, 813] радять перекладати прислів'я та приказки дослівно лише у тих випадках, коли неможливо інакше відтворити цільовою мовою смисл вислову та зберегти функції, які він виконує в тексті.

Результати статистичного аналізу українських перекладів роману К. С. Льюїса "Кінь та його хлопчик" засвідчують, що у перекладі, здійсненому В. Наріжною, найчастотнішим способом відтворення прислів'їв і приказок є калькування (70% випадків), хоча перекладачка звертається також і до інших прийомів перекладу, а саме до заміни оригінальних прислів'їв їхніми псевдоприказковими (20%) або частковими приказковими відповідниками (10%). О. Манько натомість більшість прислів'їв і приказок відтворює саме за допомогою псевдоприказкових відповідників (70%), а решту перекладає їхніми частковими приказковими відповідниками (30%).

Таким чином, можна зробити висновок, що прислів'я та приказки несуть у собі високий ступінь експресивності та значний потенціал змістової місткості й завдяки цим своїм властивостям часто використовуються під час написання текстів дитячої літератури. Доволі поширеною практикою є також створення письменниками власних авторських прислів'їв та приказок на основі вже наявних у мові моделей. Безсумнівно, вирізнення цих елементів тексту із цілісного за своєю природою художнього дискурсу може викликати труднощі, однак найважчим, і водночас найважливішим, є прийняття перекладачем рішення стосовно способу їх перекладу. Як відомо, роль прислів'їв та приказок в оригінальному тексті не обов'язково обмежується функцією увиразнення мовлення героїв твору, позаяк вони можуть використовуватись і для додаткової характеристики персонажів, натяку на їхнє соціальне, етнографічне та ін. походження тощо. Вибір того чи іншого прийому перекладу прислів'їв і приказок залежить саме від того, які функції вони виконують у художньому творі, наскільки важливим у тому чи іншому випадку є збереження у перекладному тексті їхнього смислу та формальних характеристик. У романі К. С. Льюїса "Кінь та його хлопчик" калорменські та нарнійські прислів'я і приказки суттєво відрізняються одне від одного за низкою характеристик, і оскільки така їхня підкреслена відмінність робить свій внесок у характеристику цих двох культур, перекладачам необхідно в кожному окремому випадку шукати такий підхід до їх

перекладу, який дозволив би зберегти у перекладному тексті інтенцію автора оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Виноградов В. С.* Введение в переводоведение. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001, – 224 с. [Електронний ресурс]. – http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/vinogradovdoc.shtml
2. *Льюїс К. С.* Кінь і хлопчик; пер. О. Манько [Електронний ресурс] // http://lib.rus.ec/b/338369/read#t1
3. *Льюїс К. С.* Кінь та його хлопчик; пер. В. Наріжна. – Д.: Проспект, 2006. – 240 с.
4. *Baker M.* In other Words: A Coursebook on Translation. – London, Routledge, 1992. –304 p.
5. *Dabaghi A., Pishbin E., Niknasab L.* Proverbs from the Viewpoint of Translation // Journal of Language Teaching and Research. – Oulu, Finland: Academy Publisher. – Vol. 1, No. 6, November 2010. – pp. 807-814
6. *Lewis C. S.* The Horse and His Boy [Електронний ресурс] // http://ru.scribd.com/doc/93138204/The-Horse-and-His-Boy-by-C-S-Lewis
7. *Myers D.* C. S. Lewis in Context. – Kent, Ohio, The Kent State University Press, 1998. – 264 p.
8. *Schellheimer S.* Phraseological expressions in fictional dialogue for children // Translating Fictional Dialogue for Children and Young People, Fischer M. B., Naro M. W. – Berlin, Frank&Timme, – 2012. – pp. 129-144
9. *Shavit Z.* Translation of Children's literature as a Function of Its Position in the Literary Polysystem // Poetics Today. Translation Theory and Intercultural Relations. – Vol. 2, No. 4. – Durham, Duke University Press. – Summer-Autumn, 1981. – pp. 171-179

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Мельник А.В., студ.,
Институт филологии КНУимени Тараса Шевченко

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПРИСЛІВ'ЇВ ТА ПРИКАЗОК У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ К. С. ЛЬЮЇСА "КІНЬ ТА ЙОГО ХЛОПЧИК" І ЙОГО УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ВЕРСІЙ)

Предметом данной статьи является перевод пословиц и поговорок в текстах детской литературы, в частности обусловленность

выбора приемов перевода данных единиц их функциональной и лингвостилистической спецификой.

Ключевые слова: *пословицы/поговорки, художественной дискурс, перевод, псевдопословичный эквивалент, частичный пословичный эквивалент.*

Melnyk A., undergraduate student,
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

SPECIFIC ASPECTS OF REPRODUCING PROVERBS IN THE TRANSLATIONS OF CHILDREN'S LITERATURE (BASED UPON THE NOVEL "THE HORSE AND HIS BOY" BY C. S. LEWIS AND ITS UKRAINIAN VERSIONS)

The subject of this article is the translation of proverbs in the texts of children's literature, particularly the dependence of the choice of approaches to their translation on the functional and linguostylistic specificity of these units.

Key words: *proverbs, fictional discourse, translation, pseudo-proverbial equivalent, partial proverbial equivalent.*

УДК 811.124'2

Милик О.В., викл.,
Львівський національний медичний університет
Імені Данила Галицького

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "ЗДОРОВ'Я" В ЛАТИНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

У статті розглядаються особливості вербалізації концепту ЗДОРОВ'Я в паремійних одиницях латинської мови, визначаються різнорівневі репрезентанти мовної об'єктивації концепту та його культурно-специфічні характеристики.

Ключові слова: *концепт ЗДОРОВ'Я, лінгвокультурологія, лінгвокогнітологія, латинська мова, паремії.*

Сучасна лінгвістика характеризується посиленою увагою вчених до лінгвокультурологічних студій та досліджень культурних концептів як виразників національної культури та етноментальності. Мовна маніфестація універсальних категорій культури дозволяє виявити їх дистинктивні ознаки та аксіологічні характеристики в конкретній лінгвокультурі [Степанов 2007;

Воркачев 2005; Карасик 2002; Маслова 2011]. Уявлення про здоров'я належать до глибинних основ імпліцитної системи цінностей, яка визначає етос людських колективів, осмислення сутності людини та її суспільного й індивідуального буття. У культурі Стародавнього Риму досліджуваний концепт становив одну з найважливіших ментальних, етичних та світоглядних цінностей [Немировский 1964; Утченко 1969, 128].

Європейська культура є спадкоємицею античної греко-римської цивілізації. Світогляд сучасної цивілізованої людини включає концептосфери, які базуються на класичних мовах [Звонська 2010, 36]. Системний аналіз одного з домінуючих у світовій культурі концептів – концепту ЗДОРОВ'Я дає можливість розкрити внутрішній світ античної людини найбільш повно. Цей концепт розкриває інтеграцію цінностей римського суспільства лінгвальними засобами, а також заторкує сферу особистісного індивідуального буття. Відтак, аналіз особливостей лінгвальної репрезентації концепту ЗДОРОВ'Я на матеріалі латинської мови набуває особливої **актуальності**, оскільки дозволяє визначити специфіку розуміння стародавніми римлянами досліджуваного концепту, окреслити особливості їх внутрішнього світу та культури, етноспецифічні риси їх ментальності та біоетики.

Мета нашого дослідження – визначити специфіку мовної об'єктивації концепту ЗДОРОВ'Я в латинських пареміях.

Об'єктом дослідження стали лексичні одиниці вербалізації концепту ЗДОРОВ'Я в латинській мові. **Предметом** дослідження є семантичні особливості вербальної репрезентації концепту ЗДОРОВ'Я в латинському паремійному дискурсі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше у лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному аспекті досліджується змістове наповнення концепту ЗДОРОВ'Я, об'єктивоване лінгвальними засобами в латинських пареміях за текстами римської літератури.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Матеріал, що розглядається у статті, є складовою частиною комплексного дослідження концепту ЗДОРОВ'Я в латинській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиріч у лінгвокультурології та лінгвокогнітології з'явилось чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців,

присвячених різним поняттям концептосфери на матеріалі сучасних мов [Волков 2008; Климонова 2007; Туленинова 2008]. Проте концепт ЗДОРОВ'Я як унікальне явище давньоримського лінгвокультурного простору не був об'єктом лінгвістичних досліджень. Метод опису концепту, запропонований Р.М. Фрумкіною, передбачає виокремлення ядра і периферії концепту [Маслова 2011, 58]. Ядром є словникові значення лексеми; саме матеріали тлумачних словників допомагають якнайповніше розкрити зміст концепту. Периферією виступають суб'єктивний досвід, прагматичні складники лексеми, конотації та асоціації. Принцип аксіологічної маркованості концептів може бути доведений, зокрема, за допомогою дослідження фразеологічних одиниць, оскільки концепт має в своїй основі оціннісні характеристики і формується у процесі морально-ціннісної концептуалізації дійсності. Найдавніші європейські прислів'я та приказки виникли в античній Греції, де вони називалися παροιμία, звідки й походить сучасний термін "паремія". Паремії античних греків широко запозичалися римлянами (тому й дійшли до нас в більшості своїй в латинізованій формі); розвиток та удосконалення паремій в Римі були зумовлені тим, що латинська мова з характерною для неї лапідарністю у вираженні думок прислужилася для створення блискучих сентенцій і афоризмів [Звонська 2010, 36].

Наукові результати. Словники латинської мови подають кілька номенів на позначення концепту ЗДОРОВ'Я, зокрема valetudo, sanus, salus та похідні від них [Дворецкий 1976]. Проаналізуємо зміст поняття "valetudo" на прикладі окремих сентенцій. Широко використовувався у латинській прозі та поезії (Ціцерон, Квінтіліан, Овідій) вислів *Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus* "Коли ми здорові, ми легко даємо поради хворим". Опозиція *valemus / aegrotis* вказує на пряме значення кореня vale- "фізичне здоров'я". Однак, це лише одне із значень цього слова. Розглянемо інші паремії і простежимо семантичний діапазон цього поняття.

Bona valetudo melior est quam maximae divitiae "Хороше здоров'я краще найбільшого багатства". *Valetudo bonum optimum.* "Здоров'я – найбільше із благ". У цих сентенціях "valetudo" позначає "фізичне здоров'я", яке у матриці оцінно-ціннісної картини світу давніх римлян вважається найбільшою цінністю для людини [Гриналь 2008, 94].

Особливої уваги заслуговують форми привітання та прощання *Bene valete* "Будьте здорові", *Vale!* "Будь здоров! Прощай!" *Vale et*

me ama "Будь здоров і люби мене". У цих висловах "valetudo" навряд чи обмежується побажанням просто здоров'я. Очевидно, тут цей іменник має значно ширшу семантику і позначає побажання людині всього хорошого, добра, успіхів, тобто реалізується через поняття "благо". З іншого боку, ці фрази виступають на захист думки про те, що "здоров'я" для стародавніх римлян було одним із найбільших благ і поняття "блага" було невід'ємним від "здоров'я", що засвідчує інтеграцію соціоетичних та індивідуальних цінностей лінгвальними засобами.

Отже, valetudo має значення "здоров'я", а у формах прощання та привітання асимілюється зі значенням "блага", "добра"; можна порівняти з українськими відповідними формулами "здрастуй", "будь здоров".

Репрезентацію концепту здоров'я як найвищого блага зустрічаємо у понятті salus. Як показує контекстний аналіз, salus лише зрідка називає фізичне здоров'я (як відсутність тілесних хвороб): *ad salutem reducere* (Ціцерон) "вилікувати", *salutis custos* (Квінтіліан) "особистий лікар". Здебільшого це поняття вплітається в концептосферу БЛАГА.

Як вказують тлумачні словники, БЛАГО – те, що дає достаток, благополуччя, задовольняє потреби, те, що заключає в собі певний позитивний смисл [Новий 2008, 111]. В етиці благо інтерпретують як синонім добра, щастя, благополуччя: все хороше, що приносить щастя, благополуччя, користь, заключає в собі певний позитивний смисл, має цінність для людини (опозиція – зло) [Словарь 1981, 145]. У філософії БЛАГО означає поняття, що позначає дещо позитивне для тілесного і духовного розвитку людини, цінне для задоволення його потреб; розрізняють тілесні та духовні блага [Зорин 2002, 20]. БЛАГО – одна із основних аксіологічних категорій, яка позначала факти задоволення споконвічних потреб, очікувань, бажань людей за умови поєднання їхніх прагнень і зусиль [Кемеров 1998].

Аналогічну сематику зберігає етимологічно-споріднене дієслово; у контексті вислову *Ave Caesar, imperator, morituri te salutant* (Светоній) "Аве, Цезарю, ті, хто йдуть на смерть, вітають тебе" salutant означає "радіють тобі, бажають тобі добра, слави, величі".

Salus populi suprema lex "Благо народу – найвищий закон" (Cic. Leg. III, 3, 8) та перифраз *Salus patriae suprema lex* "Благо вітчизни – найвищий закон". У цих двох сентенціях семантика salus

виходить далеко за межі "здоров'я" і позначає, очевидно, "благо", "добро" народу, якому у суспільній свідомості стародавніх римлян підпорядковувалися на лише особисті інтереси кожного громадянина, а навіть і саме життя.

Verum est, quod pro salute fit mendacium "Брехня заради спасіння рівноцінна правді" (Syr.) *Salutis gratia* "Для безпеки". У цих пареміях лексеми salus, salvo репрезентуються також через поняття "благо", яке стосується спасіння, миру, спокою, уникнення невдач та негараздів. Ще одне семантичне наповнення поняття "salus", яке відповідає українському "порятунок" виступає у сентенціях *Dixi et salvavi animam meam.* "Я сказав і врятував свою душу" (полегшив, надав благо своїй душі); *Una salus victis nullam sperare salutem.* "Єдиний порятунок для переможених – не сподіватися на порятунок" (Ver.); *In legibus salus "*У законі порятунок (благо)". Проте у всіх цих випадках сема salus "порятунок" реалізується через більш широкий концепт "благо".

В офіційних формах звернення – *Salve!* "Здраствуй!", *Omnes salvos volo* "Бажаю всім здоров'я (блага)" – salv- означає не лише побажання фізичного здоров'я, а й блага, добра, хорошого настрою. *Ut salutas, ita salutaberis "Як ти вітаєшся, так і тебе привітають". Як ставишся до людей, так і до тебе ставитимуться.*

Дистинктивні лексико-граматичні характеристики можна продемонструвати на прикладі етимологічно споріднених слів із переважаючою семантикою: користі для здоров'я, цілющості (salutare, salutaris); привітання і привітальних візитів (salutatio, salutator, saluto); спасіння (salutifer, salutiger, salvator).

Семантика salus може перетинатися з лексичним полем концепту "спокій", не квієтичного наповнення, а антитетичного до понять турботи, лиха, нещастя, душевних потрясінь. Наприклад у вислові *Nulla salus bello* (Вергілій) "Немає спокою у війні".

Отже, salus, а також похідні від нього salvus, відповідає українському поняттю "благо", яке репрезентується у латинській мові через семи: спокій, вдоволеність життям, спасіння, безпека, порятунок, привітання. Привітання, очевидно, інтерпретується перш за все як побажання блага. Salus – це благо, яке не зводиться до матеріальних статків чи фізичного задоволення; Salus варто інтерпретувати як душевне благо, душевний комфорт, спокій, особиста недоторканність, честь, свобода пересування, свобода дій, фізичне благополуччя, відсутність зовнішньої загрози, яка порушує

душевну гармонію. Недарма, на одній з вершин Квіриналу знаходився державний храм богині здоров'я і благополуччя Salus.

Зате сема фізичного здоров'я у лексеми salus є маргінальною й інтерпретується як відсутність загрози душевній гармонії та фізичному стану та існуванню людини. Однак, це не пряма загроза фізичному існуванню, а скоріше за все переживання людини через загрозу фізичних пошкоджень та існуванню через призму інстинкту самозбереження.

Повна десемантизація поняття "salus" зустрічається у вислові salutem impreceris (Ap.) – будь здоров! (вигук під час чхання).

Семантика слова "sanus" зрозуміла і легко інтерпретується на паремійному матеріалі. Поняття "sanus" репрезентує сему "здоровий"; часто вживається в опозиції "здоровий фізично" / "здоровий душевно".

Etiam sanato vulnere cicatrix manet "Навіть ті рани, які загоїлися залишають рубці". Паремію варто сприймати як у прямому значенні (рани залишають рубці), так і в переносному – душевні образи, душевний біль залишають свої сліди.

Insanus omnis furere credit "Божевільний вважає, що всі інші – безумні". Антитеза insanus – furere дає підстави розуміти поняття insanus як нездоровий душевно, подібна семантика інтерпретується у поєднанні цього слова з іменниками cupiditas (Cic.); amores (Hor.); gaudium (Aug.). Mens sana in corpore sano "У здоровому тілі здоровий дух". Вислів з X сатири Ювенала (60–127 рр. н.е.), де повний контекст звучить; "Треба молити (богів), щоб дух був здоровий у тілі здоровому". У сучасній мові цей вислів змінив первісну евентуальну конотацію і вживається стрверджувально, коли йдеться про гармонійний фізичний і духовний розвиток людини.

Ulcera animi sananda magis, quam corporis "Душевні рани лікуються важче тілесних". Антитези у двох попередніх пареміях підтверджує вживання прикметника sanus у значенні здоровий фізично і душевно. Nullis amor est sanabilis herbis "Немає ліків від кохання". Прикметник sanabilis вживається у значенні той, який запобігає мукам, стражданням душевним, але які проявляються й на соматичному рівні.

Дієслово sano вживається у значенні "лікувати, виліковувати, одужувати", семантика іменника sanitas цілковито зрозуміла за відповідним значенням латинізму "санація": Pars sanitatis velle sanari fuit "Бажання видужати – частина видужання"; Quae

medicamenta non sanat, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat. Quae vero ignis non sanat, insanabilia reputari oportet "Що не виліковують ліки, те лікує залізо, що залізо не виліковує, те лікує вогонь, що навіть вогонь не виліковує, те слід визнати невиліковним" (Hipp.); Medicus curat, natura sanat "Лікар лікує, природа зцілює". У цих сентенціях дієслово sano має пряме значення лікувати, зцілювати (транзитивне вживання дієслова), одужувати (нетранзитивне вживання).

Отже, лексема Sanus має семантику "здоровий", як фізично, так і душевно, sano – лікувати, зцілювати, заживляти, видужувати. Сема фізичного здоров'я переноситься на душевне здоров'я (mens sana, ulcera animi), часто sanus вживається як ознака фізичного і душевного здоров'я, яке має однакову вербалізацію в латинській мові.

Таким чином, аналіз паремійного матеріалу дав можливість визначити, що концепт ЗДОРОВ'Я у давніх римлян посідає важливе місце в концептосфері та має складну структуру і тісно переплітається з концептом БЛАГО як найвищою людською цінністю. Поняття фізичного і душевного здоров'я є синкретичними: вони мають спільну вербалізацію. Концепт ЗДОРОВ'Я лінгвокультурно суміжний з "благом", актуалізується спільними лінгвальними засобами. Розглянуті лексеми, які вербалізують концепт ЗДОРОВ'Я в латинських пареміях, мають великий рівень словотвірної розробленості та різні репрезентують референтні ситуації. "Sanus" є центральним у пареміях номеном на позначення здоров'я; цьому слову не властиві інші значення. Номен "valetudo" має периферійні семи, які співвідносять це поняття з благом. Крайньою периферією є номен "salus", яке має сему "благо": "спокій, вдоволеність життям, спасіння, безпека, порятунок". У цілому, образну складову концепту складають концептуальні метафори "благо", "спасіння", "спокій". Концепт ЗДОРОВ'Я має виняткову значущість у системі римського культурного простору та відображає спосіб і логіку мислення античних римлян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Волков В.В.*, *Волкова Н.В.* Концепт "здоровье": лингвистические механизмы самовосприятия / В.В. Волков, Н.В. Волкова. – Вестник ТвГУ. – Серия: Филология (12). – 2008. – С. 93-98.

2. *Воркачев С.Г.* Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов. Монография / С.Г. Воркачев – Волгоград: Парадигма, 2005. – 214 с.

3. *Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь / И.Х.Дворецкий. – Изд. 2-е, переработ. И доп. – М.: Русский язык, 1976. –

4. *Звонська Л.Л.* Афористика класичних мов та новоєвропейські мови // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К., 2010. – Вип. 24. – С. 35- 44.

5. *Зорин В.* Евразийская мудрость от А до Я: толковый словарь / В. Зорин. – Алматы: "Создік-Словарь", 2002. – 204 с.

6. *Карасик В.И.* О категориях лингвокультурологии // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности: Сб. науч. тр. / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3-16.

7. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

8. *Климонова Е.С.* Концепт здоровье в философском дискурсе // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация / Е.С.Климонова. – Воронеж, 2007. – №2-2. – С. 136-142.

9. *Корнеев А.* 3000 латинских крылатых выражений / А. Корнеев. – Донецк: ООО "ПФК "БАО", 2011, - 304 с.

10. *Кемеров В.* Философская энциклопедия / В. Кемеров. – М.: "Панпринт", 1998. – 453 с.

11. *Маслова В.А.* Введение в когнитивную лингвистику: Учеб. пособие / В.А. Маслова. – 5-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 296.

12. *Маслова В.А.* Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Маслова . – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.

13. *Немировский А.* Идеология и культура раннего Рима / А.И.Немировский. – Воронеж: ВГУ, 1964. – 277 с.

14. *Новий тлумачний словник української мови* / Укл. В.Яременко, О.Сліпушко. – В 3-х тт. – К., 2008.

15. *Словарь по этике* / Под. ред. И.С.Кона. – 4-е изд. – СПб-М: Политиздат, 1981. – 430 с.

16. *Степанов Ю.С.* Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю.С.Степанов. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с.

17. *Туленинова Л. В.* Концепты "здоровье" и "болезнь" в английской и русской лингвокультурах: Дис. . канд. филол. наук : 10.02.20 / Туленинова, Лариса Владимировна — 10.02.20 — Волгоград, 2008. – 248 с.

18. *Утченко С.Л.* Древний Рим. События, Люди, Идеи / С.Л.Утченко. – М.: Наука, 1969. – 324 с.

19. *Грималь П.* Цивилизация Древнего Рима / Пьер Грималь; пер. с франц. И.Эльфонд. – Екатеринбург: У-Фактория; М.: АСТ МОСКВА, 2008. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.13.

Мылык О.В., препод.,
Львовский национальный медицинский университет
имени Данилы Галицкого

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА "ЗДОРОВЬЕ" В ЛАТИНСКИХ ПАРЕМИЯХ

В статье рассматриваются особенности вербализации концепта ЗДОРОВЬЕ в паремийных единицах латинского языка, определяются разноуровневые репрезентанты языковой объективации концепта и его культурно-специфические характеристики

Ключевые слова: *концепт ЗДОРОВЬЕ, лингвокультурология, лингвокогнитология, латинский язык, паремии.*

Mylyk O., teacher
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

VERBALIZATION OF THE CONCEPT "HEALTH" IN LATIN PROVERBS

The article examines the features of the verbalization of the concept HEALTH in paremical units of Latin language, defines representatives of the different levels of linguistic objectification for the concept and its cultural-specific characteristics.

Keywords: *concept HEALTH, linguoculturology, linguo-cognitology, Latin, paremics.*

УДК 811.124’05:81’36

Миронівська Т., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАТИНСЬКОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ЛИСТУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТІВ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО)

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних особливостей тексту латинськомовних дипломатичних листів

Богдана Хмельницького. Шляхом суцільного аналізу текстового матеріалу описано особливості мови латинськомовного дипломатичного листування в Україні середини XVII ст. та зіставлено лексико-семантичні особливості, притаманні дипломатичному мовленню, поширеному на європейських теренах, із лексикою латинської мови класичного періоду.

Ключові слова: *лексико-семантичні особливості, дипломатичне листування, класична латина, ранньомодерна латина, Богдан Хмельницький, неологізми, словотвірна адаптація.*

Документи Богдана Хмельницького завжди привертали увагу дослідників, але упродовж тривалого часу не існувало єдиного переліку всіх документів, виданих гетьманом. Лише в XX столітті І. П. Крип'якевичем і І. Л. Бутичем був опублікований майже увесь комплекс відомих на той час гетьманських документів – 499 одиниць (із сумнівними або фальсифікованими включно) [Крип'якевич 1961, 27].

Важливим внеском у розкриття цього питання стало дисертаційне дослідження Ф. Є. Ткача "Язык деловых документов канцелярии Богдана Хмельницкого (лексика и фразеология)", у якій було проаналізовано лексику і фразеологію універсалів та "листів-наказів" Богдана Хмельницького. Проте ця праця охопила тільки листи, написані давньоукраїнською мовою, залишивши поза увагою латинськомовні та польськомовні листи гетьмана. Тому лексико-семантичні особливостей текстів дипломатичного листування Богдана Хмельницького латинською мовою є актуальною та малодослідженою темою в сучасному мовознавстві. У пропонованому праці вперше проводиться лексико-семантичний аналіз листів Богдана Хмельницького, написаних латинською мовою з подальшою класифікацією тих змін, які відбулися в латинській мові в порівнянні з класичним періодом.

Метою дослідження став розгляд лексичних одиниць листів, аналіз змін, які відбулися, їх систематичне упорядкування, а також виведення закономірностей і частотності їх уживання. У результаті проведеного дослідження було проаналізовано і визначено особливості вживання лексичних одиниць у листах Богдана Хмельницького і виділено два основні шляхи збагачення латинської лексики, які простежуються в досліджуваних текстах листів, а саме: розвиток семантики питомої латинської лексики та утворення неологізмів.

Розвиток семантики питомої латинської лексики в тексті листів Богдана Хмельницького відбувається у двох напрямках:

1) без зміни частиномовної парадигматики: а) іменники, наприклад: *celsitudo, inis f* – високість (епітет при звертанні, *celsitudo vestra* – ваша високість < висота, високий зріст ; *princeps, ipis m* – князь < володар, принцепс; *tuguriolum, ī n* – курінь < хижка та ін.); б) прикметники, наприклад: *(illustris, e* –ясновельможний, найясніший < славетний, відомий; *magnarius, a, um* – величний < великий (за розміром); *concatēnātus, a, um* – пов'язаний < створений із кілець, наче ланцюг); в) дієслова, наприклад: (*offero, offerre* – обіцяти < пред'являти, пропонувати; *expedio, īre* – відправляти лист < звільняти, допомагати);

2) з наступною конверсією, що передбачає такі зміни: а) субстантивацію прикметників, наприклад: *serenissimus, i m* – його величність < *serenissimus, a, um* – найяскравіший, найясніший; *religiosus, i m* – ченець < *religiōsus, a, um* – релігійний, святий, священний; *fidelis, is m* – довірена особа < *fidēlis, e* – вірний, надійний; б) субстантивацію participium perfecti passivi та participium praesentis activi дієслів, у результаті якої утворились іменники II, III та IV відмін, наприклад: *subditus, i m* – підданий < subdo, didī, ditum, ere – підпорядковувати, підкоряти; *dissidens, ntis* – незгодний < dissideo, sēdī, sessum, ēre – бути незгодним; *districtus, us m* – округа < distringo, strīnxī, strictum, ere – оточувати; в) утворення прислівників, наприклад: *vigore* – в силу (*vigore pactorum* – "в силу договорів") < *vigor, ōris m* – життєва сила, енергія.

Утворення на базі латинської лексики великої кількості неологізмів вважається однією з характерних рис як середньовічної, так і ранньомодерної латини, незалежно від території її поширення. Так, згідно з даними польської дослідниці середньовічної латини К. Вейссенгоф-Брожкової [Weyssenhoff-Brożkowa, 1998], близько 25% лексики, зафіксованої у ще не завершеному на цей час "Словнику середньовічної латини в Польщі", є неологізмами, тобто словами, які не засвідченні в жодному з класичних чи середньовічних словників (інших регіонів) латинської мови.

Лексика латини Нового часу зазнає не лише переосмислення, у багатьох випадках для відображення нових реалій на основі наявних у класичній латині слів утворюються нові, як правило, суфіксальні лексеми. Утворення нових слів відбувається згідно з

правилами словотвору класичної латини за допомогою словотворчих афіксів, успадкованих із латини класичного періоду [Кощій 2011]. Так, для лексичного спектру мови дипломатичного листування характерні такі види неологізмів:

1) неологізми ранньомодерної латини, утворені шляхом основоскладання, наприклад: *fidējussio, ōnis f* – порука < *fidēs, eī f* – віра, довіра + *jussio, onis f* – припис; *plenipotens, ntis m* – уповноважений < *plēnus, a, um* – повний + *potēns, entis* – той, який володіє, може; *oretenus* – усно < *ōs, ōris n* – промова, розмова + *teneo, ēre* – тримати;

2) неологізми утворені за допомогою словотворчих афіксів латинської мови на базі лексем, успадкованих з латини класичного періоду. До продуктивних моделей такого типу належать: а) неологізми утворені префіксацією, яка виявляється характерною як для іменників, так і для дієслів, наприклад: *cointelligentia, ae f* – взаєморозуміння (префікс *co-* на позначення взаємної спрямованості дії + *intellegentia, ae f* – розуміння; *peropto, are* – сильно бажати < opto, are – бажати, хотіти; б) неологізми з префіксом *in-*, який став продуктивним для утворення прислівників, наприклад: *inposterum* – у майбутньому < postero – на наступний день; *indubie* – безсумнівно < dubie – сумнівно; в) утворення іменників шляхом додавання питомих латинських словотвірних елементів, наприклад: *-atus*: *palatinatus, us m* – воєводство < *palatinus, i m* – воєвода; *-bilis: amicabilis, e* – дружній, добрий < *amicus, a, um* – дружній; *-ivus*: *defensivus, a, um* – захисний, оборонний < *dēfendo, ere* – захищати; г) неологізми, утворені за аналогією до іменників жіночого роду III відміни, наприклад: *resolūtio, ōnis f* – задум < *resolvo, ere* – відкривати; ґ) прикметник *assecuratorius, a, um* – "переконливий" був утворений префіксально-суфіксальним способом від прикметника *sēcūrus, a, um* – безпечний, надійний шляхом додавання префікса *ad-* (з наступною асиміляцією *ad-* > *as-*) та питомого латинського суфікса *-tor-*.

У текстах латинськомовних листів Богдана Хмельницького фіксується значний за обсягом пласт іншомовної лексики різночасового походження, аналіз якої ускладнюється не лише відсутністю спеціальних лексикографічних джерел латини досліджуваного періоду, а й непослідовністю поданої інформації в існуючих. Тому можна лише припускати з більшою чи меншою ймовірністю, які з використаних автором лексем були вживаними у

тогочасній латинській мові, а які можна вважати авторськими оказіоналізмами.

Час появи репрезентованої в мові листів запозиченої лексики можна лише умовно вважати часом запозичення, оскільки зафіксовані лексеми могли існувати в ранньмодерній та середньовічній латинській мові задовго до написання листів. Крім того, переважна кількість запозиченої лексики, зафіксованої у тексті листів, є здебільшого "авторськими" запозиченнями, а тому не повністю відбиває тогочасний мовний узус [Кощій 2011].

Таким чином, до іншомовної або частково латинізованої лексики ранньомодерної латини, нехарактерної для класичного періоду, можна зарахувати такі тематичні групи: а) назви посад, наприклад: *hetman* – гетьман; *chan* – хан; *colonellus, i m* – полковник; б) топоніми, серед яких можна виділити підгрупи: назви країн та регіонів, наприклад: *Ungaria, ae f* – Угорщина; *Transilvania, ae f* – Трансільванія; назви міст та містечок, наприклад: *Zcehirin* – Чигирин; *Pereaslavia, ae f* – Переяслав; *Subotovia, ae f (Subotow)* – Суботів; назви річок, наприклад: *Boristhenis, is m* – Борисфен; *Prut* – Прут; в) етноніми, наприклад: *Polona gens* – польський народ; *Turci, orum m* – турки; *Exercitus Zaporoviensis* – Військо Запорізьке; г) власні імена людей, наприклад: *Stephanus Batory* – Стефан Баторій; *Bohdan Chmielnicki* – Богдан Хмельницький.

Попри те, що запозичена лексика, зафіксована в листах Богдана Хмельницького, є структурно неоднорідною, у ній можна виділити такі типи: а) лексика, яка структурно збігається з іншомовним прототипом, тобто слова, які графічно змінені і передані відповідними фонетичними засобами латинської мови без жодних структурних змін; б) лексика, яка морфологічно оформлена засобами латинської мови, зокрема й лексика з частковою словотвірною субституцією (здебільшого субституується афіксальна частина). Таким чином, унаслідок різних ступенів словотвірної адаптації іншомовну лексику листів можна поділити на дві різновеликі групи:

1) Запозичена лексика, для якої характерна лише фонетико-графічна адаптація, що полягає в передачі фонетико-графічного образу іноземного слова за допомогою графічних засобів мови-реципієнта, наприклад: *hetman, chan, Subotow, Prut, Zcehirin,*

Bohdan Chmielnicki, Vimina, Rakoczy (Racocy), Batory, Luci, Radziejovski.

2) Запозичена лексика, для якої характерна морфологічна адаптація, що передбачає включення запозичень до системи роду, числа, відміни тощо. Така адаптація на рівні морфології досягається шляхом приєднання до фонетично та графічно адаптованої слов'янської основи латинського або латинізованого грецького форманта-флексії, поява якого означає належність до певної граматичної категорії та є показником певного ступеня засвоєння запозичення латинською мовою.

Велика кількість зафіксованих у листах адаптованих слов'янських власних назв дозволяє об'єднати їх у такі словотвірні типи: а) іменники з формантами *-a* та *-ia*, морфологічно адаптовані за типом латинських іменників жіночого або чоловічого роду I відміни, наприклад: *Pereaslavia, Subotovia, Moldavia*; б) іменники з формантами *-us*, *-ius*, *-um*, морфологічно адаптовані за типом латинських іменників чоловічого та жіночого роду II відміни (при цьому назви міст, як правило, зберігають жіночий рід за родовою назвою *urbs, urbis f* – місто). Фонетико-морфологічного пристосування за допомогою формантів *-us* та *-ius* набувають, як правило, слов'янські чи слов'янізовані етноніми, топоніми та власні імена і прізвища, наприклад: етноніми з основою на приголосний, імена, прізвища та топоніми: *Camenecius, Ceherinus, Georgius Racocy, Sigismundus Rakoczy*; в) прикметники з формантом *-ensis* (*-e*), морфологічно адаптовані за типом латинських прикметників III відміни. Цей словотвірний тип фіксується тільки у групі відтопонімних прикметників, наприклад: *Zaporoviensis, camenecensis*; г) іменники з латинізованими грецькими формантами *-is*, *-as*, *-os*, морфологічно адаптовані за типом латинських іменників чоловічого та жіночого роду III відміни. До цієї групи можна зарахувати такі іменники, наприклад: *Boristhenis, Corsunis, Leopolis, Danielis, Hieronimis, Ioannis.*

Проведений аналіз латинськомовної лексики в листах Богдана Хмельницького дає змогу систематизувати та класифікувати ті зміни лексичного складу латинської мови, що відбувалися в зазначений період, а також містить багато аспектів для подальшого дослідження, систематизації та виведення закономірностей вживання латинської мови на території України в XVII ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Безбородько Н. И.* Латынь XVII века как языковая проблема / Н. И. Безбородько // Вопросы истории и методики преподавания иностранных языков. – Днепропетровск, 1972. – № 3. – С. 3–6.

2. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь : более 200 000 слов и словосочет. / И. Х. Дворецкий. – Изд. 12-е, стер. – М. : Дрофа : Русский язык-Медиа, 2009. – 1055 с.

3. *Косіцька О. М.* Латинськомовний текст у церковному житті України кінця XVI–XVII ст. (на матеріалі документації Греко-католицької церкви) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14 / Ольга Михайлівна Косіцька. – К., 2009. – 262 с.

4. *Кощій О. М.* Мова новолатинської історичної поеми в Україні кінця XVI століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14 / Оксана Миколаївна Кощій. – К., 2011. – 286 с.

5. *Крип'якевич І.* Документи Богдана Хмельницького (1648-1657) / І. Крип'якевич, І. Бутич. – К., 1961. – 738 с.

6. *Луцкая-Литвак Ф. И.* Из истории латинской социально-политической лексики / Ф. И. Луцкая-Литвак // Труды филологического факультета ХГУ им. М. Горького. – Т. 8. – Харьков, – 1960. – С. 201–211.

7. *Миронова В. М.* Граматичні особливості латинської актової мови XV–XVI ст. в Україні (на матеріалі гродських і земських судових актів Галицької, Сяноцької, Перемишльської і Львівської адміністративних округ Галицької Русі) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14 / Валентина Миколаївна Миронова. – К., 1999. – 140 с.

8. *Яковенко Н. М.* Передумови поширення і характер латинського письма на Правобережній Україні: друга половина XVI – перша половина XVII ст. / Н. М. Яковенко // Архіви України. – К., 1978. – № 6. – С. 8–19.

9. *Яковенко Н. М.* Соціальна термінологія латинського документа українського походження XIV–XVI ст. / Наталія Миколаївна Яковенко // Іноземна філологія : Міжвідомчий науковий збірник. – Львів, 1995. – № 80. – С. 85–89.

10. *Weyssenhoff-Brożkowa K.* Studia nad łaciną średniowieczną w Polsce / Krystyna Weyssenhoff-Brożkowa ; [zeszyty naukowe pod red. J. Axera]. – Zesz. 10–12. – Warszawa : OBTA, 1998. – 224 s. – (Łacina w Polsce).

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Миронивская Т., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛАТИНОЯЗЫЧНОЙ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ПЕРЕПИСКИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПИСЕМ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО)

Статья посвящена исследованию лексико-семантических особенностей текста латинскоязычных дипломатических писем Богдана Хмельницкого. Путем сплошного анализа текстового материала описаны особенности языка латиноязычной дипломатической переписки в Украине середины XVII в. и сопоставлены лексико-семантические особенности, присущие дипломатической речи, распространенной на европейской территории, с лексикой латинского языка классического периода.

Ключевые слова: *лексико-семантические особенности, дипломатическая переписка, классическая латынь, латынь раннего Нового времени, Богдан Хмельницкий, неологизмы, словообразовательная адаптация.*

Myronivska T., stud.,
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF THE LATIN LANGUAGE DIPLOMATIC CORRESPONDENCE (ON THE MATERIAL OF BOHDAN KHMELNYTSKY'S LETTERS)

The article deals with the lexical-semantic features of the text of diplomatic letters of Bohdan Khmelnytsky written in Latin. Through the continuous analysis of textual material some specific features of the Latin language diplomatic correspondence in Ukraine in the middle of the 17th century have been described, as well as the lexical-semantic features inherent for diplomatic speech, spread in European territories have been compared with the vocabulary of the Latin language of the classical period.

Keywords: *lexical-semantic features, diplomatic correspondence, classical Latin, early modern Latin, Bohdan Khmelnytsky, neologisms, word-formative adaptation.*

ЗМІСТ

Зінченко Г.Ю.
ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТЕОРІЇ ЛАКУНАРНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....3
Иванова К.А.
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ ИНТЕРНЕТ-ТЕКСТЫ: ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ 10
Іванчук К.В.
СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЗМІ 16
Ільченко Ю.Ю.
ОПОВІДАННЯ ЧАКА ПАЛАНІКА У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІЛЛІ СТРОНҐОВСЬКОГО.....23
Ітані О.
ОПТИМІЗАЦІЯ КРИТЕРІЇВ КЛАСИФІКАЦІЇ АРАБСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ ...30
Кавун Н.Л.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (на матеріалі роману Девіда Мітчелла "Сон номер 9" в перекладі Олекси Негребецького).....37
Калініна-Шамрай В.Р.
ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЛЬҐІЦИЗМІВ. ПОДВІЙНЕ НАПИСАННЯ СЛІВ *(на матеріалі бельгійської франкомовної преси)* 43
Клименко Н.Ф.
ПРЕФІКСАЦІЯ І СЛОВОСКЛАДАННЯ В ТВОРЕННІ АД'ЄКТИВІВ ТА АДВЕРБАТИВІВ З ТЕМПОРАЛЬНОЮ СЕМАНТИКОЮ (зіставний аспект) 50
Каптюрова В.В.
ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ, РОСІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПРОСТОРІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.....63
Каптюрова О.В.
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИК ЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В МАС-МЕДІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ 72
Каратаєва М.В.
ОНЛАЙНОВИЙ ВІДЕО-ЖУРНАЛ LOUIS VUITTON ЯК НОВИЙ ЖАНР ВІРТУАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ: INFOTAINMENT & EDUTAINMENT.....83
Касяненко Д.С.
ПРАВОВИЙ ЄВРОЛЕКТ ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАД.....97
Кирилова В.А.
СТИЛІСТИКА ПОВІСТІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО "ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ" І ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЕМІЛЯ КРЮБИ 104
Кобзарьова Т. С.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....113
Коваленко Г.М.
КОНЦЕПТ SLOW FASHION У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....118
Кодубовська О.О.
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТИПІВ ПОСЕЛЕНЬ У ЗАХІДНО-ГЕРМАНСЬКИХ ТА СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ.....127

Кожуховская Ю.В.
СВОЕОБРАЗИЕ ПОЭТИЧЕСКОГО ЯЗЫКА ЯННИСА ВАРВЕРИСА В СБОРНИКЕ "ГОСПОДИН ФОГГ" 135
Козачевська Л., Сидоренко О.
МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ТА МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОСІЇВ-БІЛІНГВІВ 142
Козоріз О.П.
АТРИБУТИВНЕ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ІСТОТНА СТРУКТУРНА 151 ..... ОДИНИЦЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ГІПОНІМІЇ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ
Колесник Р.С.
КОГЕЗІЯ ТА КОГЕРЕНТНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі перекладів оповідань В. Борхерта) 161
Колесник О.С.
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ КОНЦЕПТІВ-СТИХІЙ 167
Комашинська Ю.В.
РЕЧЕННЄВІ СТРУКТУРИ З ОЦІННИМ ЗНАЧЕННЯМ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ 176
Корняга К.К.
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ "NADSAT" В УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ ЕНТОНІ БЕРДЖЕСА "МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН" 184
Король О.А.
СЕНСОРНА ЛЕКСИКА З ПОЗИТИВНИМ ЕМОТИВНО-ОЦІННИМ НАВАНТАЖЕННЯМ У РОМАНІ SUSAN ELIZABETH PHILIPHS *GLITTER BABY* 191
Косицький М. М.
ІМЕННИКОВІ КОМПОЗИТИ НОВОГРЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ (ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ) 197
Котенко В.Л.
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В ІСПАНСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі газетних статей футбольної тематики) 206
Кощій О.
ЗВОРОТНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ 215
Коцюба О.П.
КОНЦЕПТ MANN У ПРОЗІ ЙОЗЕФА РОТА В ПРОЕКЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ 223
Крамар Н.А.
МОВНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ *САМОГУБСТВО* В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ТРАГЕДІЇ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ 230
Крижановська М.В.
ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У СІМЕЙНІЙ АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНІЙ КОНФІГУРАЦІЇ "ЧОЛОВІК-ЖІНКА" (на матеріалі сучасної італійської мови) 239
Крисальна Ю.В.
РЕЛІГІЙНІ КОНЦЕПТИ В НЕРЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі сучасних англомовних медійних текстів) 248

Ксьондзик К.М.
УКРАЇНСЬКИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ З АД'ЄКТИВОМ 256
Кучеренко А.
ГУМОР В АРАБСЬКИХ ЗМІ ЯК ЯВИЩЕ ПОСТФОЛЬКЛОРУ.....262
Кушнір М.А.
ЛАНДШАФТНА МЕТАФОРА В ЛАТИНСЬКІЙ АНАТОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....271
Кушнір Н.О., Лі Нань
ОСОБЕННОСТИ ЭТИКЕТНЫХ ФОРМУЛ ИЗВИНЕНИЯ И ОБРАЩЕНИЯ В РУССКИХ И КИТАЙСКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗКАХ 278
Лавриненко С.Т.
ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ "ПРАВДА" В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ.....290
Лаврінець О.Я.
СУБ'ЄКТНА СИНТАКСЕМА В ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ.....301
Лазаренко Л.Н.
ПЕРЕДАЧА ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ ПЕРСОНАЖЕЙ В РОМАНЕ Р. СТИВЕНСОНА "ОСТРОВ СОКРОВИЩ": СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА.....315
Лебедева Г.В.
КОМПЕНСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПЕРЕДАЧІ АФРО-АМЕРИКАНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....324
Левчин І.
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЇ АХАВАНА САЛЕСА.....334
Леончик О.М.
БАГАТОСЛІВНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНИ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ.....344
Лєпухова Н.
ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ, ДОМІНАНТНІ ОЗНАКИ ТА ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ.....352
Лисенко К.В.
ПРОСОДИЧНІ МАРКЕРИ ВАРІАТИВНОСТІ КВАЗІМОНОЛОГУ – РОЗПОВІДІ З П'ЄСИ ШЕКСПІРА "ЮЛІЙ ЦЕЗАР". ЕСКПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ (на матеріалі радіовистав) 360
Лисенко М.
КОМБІНОВАНІ ІНТОНАЦІЙНІ КОНСТРУКЦІЇ В СИНТЕЗАТОРАХ ШТУЧНОГО МОВЛЕННЯ.....370
Літинська Н.В.
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДОМІНАНТНИХ РИС ІТАЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ 376
Лопушанський В.М., Пиц Т.Б.
НІМЕЦЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У БОЙКІВСЬКОМУ ГОВОРІ: КІЛЬКІСНИЙ, ТЕМАТИЧНИЙ І СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 385
Лук'янець Г.Г.
ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛОРОНІМІВ У ЗАГОЛОВКАХ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-НОВИН: ЛІНГВОРИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....399
Лук'янець Т.Г.
ЕМОЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ КРУПНОГО ПЛАНУ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ І КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ТЕКСТАХ.....410

Любченко Т.В.
СТРУКТУРА ФОРМ МИНУЛОГО ЧАСУ У НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....421
Лютянська Н.І.
ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМИ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ.....427
Мазепова О.В.
РОЛЬ СОМАТИЗМІВ У МОВНІЙ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ (на матеріалі перської мови).....438
Макарова О.В.
СИНХРОНІЧНИЙ ТА ДІАХРОНІЧНИЙ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВЕРЛАНУ 450
Максимчук Н.М.
ДИСКУРС АНГЛОМОВНОГО БРИФІНГУ В ЛІНГВОПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ.....456
Маленький Б.І.
МОВНА АДАПТАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛІЦИЗМІВ У НІМЕЦЬКИХ ФІНАНСОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ.....463
Малявська Ю.П.
МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ГЕТЕРИ У ДІАЛОГАХ ЛУКІАНА (НА МАТЕРІАЛІ "ДІАЛОГІВ ГЕТЕР").....475
Манаєва А.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІЄРОГЛІФІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ З КЛЮЧОВОЮ ГРАФЕМОЮ "СЕРЦЕ".....481
Мартиненко М.Р.
РОЗТЯГНЕНА ВИМОВА ЗВУКОВИХ СЕГМЕНТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ 488
Мельник І.В.
ПРИЧИНИ КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ПРОВОКАЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ.....497
Мельник А.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПРИСЛІВ'ЇВ ТА ПРИКАЗОК У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (на матеріалі роману К. С. Льюїса "Кінь та його хлопчик" і його україномовних версій).....506
Милик О.В.
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "ЗДОРОВ'Я" В ЛАТИНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ.....514
Миронівська Т.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАТИНСЬКОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ЛИСТУВАННЯ (на матеріалі листів Богдана Хмельницького) 522

Наукове видання

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 46

Частина 2

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 35,56. Наклад 300. Зам. № 213-0092.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Підписано до друку 29.11.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02